REVICZKY GYULA
MŰVEI

TARTALOM

VERSEK ÉS MŰFORDÍTÁSOK

IFJÚSÁGOM
1874-1883

TŰNŐ IFJÚSÁG

ELSŐ SZERELEM

TALÁLKOZÁS
A POZSONYI LIGETBEN

EMMA

HIMNUSZ
DONNA DIANA
BÁL UTÁN
(AKIK A TAPSOT KEDVELIK)
(MIKOR A LANGY SZELLŐCSKE...)
ÖRÖK SZERELEM
ARCKÉPÉRE
SOUVENIR
(GYAKRAN JELENSZ MEG...)
(A VILÁGON TE A LEGKEDVESEBB)
(Ó, NE NÉZZ RÁM MOSOLYOGVA!)
(NE OKOZZ', NE VÁDOLJ SZŰNTELEN!)
(TIPORJ LÁBAIDDAL...)
(WEBERT, CHOPINT JÁTSZOD...)
(HA MOSOLYGASZ...)
(BEH JÓ...)
(AZOK AZ INGATAG POÉTÁK!)
(HA VALAHA...)
(SZÉTTÉPTED...)
(NE IS TALÁLKOZZUNK MI TÖBBÉ!)
(ISTEN VELED HÁT!)
ÚTON
(MILYEN JÓ...)
EGY LEVELÉRE
ÜZENET A TÁVOLBA
(HÁT ÉRDEKLŐDIK MÉG IRÁNTAM?)
(BIMBÓNAK TÁRSA...)
(HA HALLANÁL...)
(TUDOM, ELHERVAD IFJÚSÁGUNK)
(KELL, HOGY HOZZÁD VISSZATÉRJEK)
(SOK SZÉP LEÁNY...)
(A TAVASZ ELSŐ NAPSUGÁRA)
(ÉN ÉDES ELHERVADT VIRÁGOM)
(A TE NEVED...)
(Ó, CSAK MÉG EGYSZER...)
(KERÜLSZ?)
(TALÁLKOZUNK VÉGRE MÉGIS!)
(SZERELMI ÖZVEGYSÉGEMET)

PERDITA

VÁLTOZATOK

OSZTÁLYRÉSZEM
SÁTÁN
A BÁNATBÓL...
ÁRVA FIÚ
KARÁCSONYKOR
MIKOR HÚSZÉVES LETTEM
A FILISZTEREKHEZ
IMAKÖNYVEM
EST DEUS IN NOBIS
A CIGARETRŐL
TAVASZODIK...
TEDEUM
NE VÁDOLJÁTOK...
BOLDOG IDŐ
A KÖLTŐ VILÁGA
PETŐFI ÉL!
ŐSZ FELÉ
IMÁDSÁGOM
AZ OÁZ PANASZA
TÚLÉLEK ÉN MINDEN CSALÓDÁST...
MIATYÁNK
SORS
SCHOPENHAUER OLVASÁSA KÖZBEN
A SZERELEM FILOZÓFIÁJA
A BOLONDOKHÁZÁBÓL
EGY PILLANGÓ TÖRTÉNETE
A PÉNZ
JÉZUS PILÁTUS ELŐTT
IVÁS KÖZBEN
ISKOLATÁRSAIMHOZ
KÉT ÚTITÁRS
TARTSATOK BŰNBÁNATOT!
A VIRÁGOK
ÜRES NAPOKBAN
LÁNYOK, LÁNYOK, MAGYAR LÁNYOK!
EDITHEZ
TANÁCS
KÁR VOLT...
FALUN
KÖLTŐK SORSA
SZÍVEM
DICSVÁGYÓNAK
A TENGER-PATAKRÓL
NIRVÁNA
NŐSÜLŐ BARÁTOMNAK
MULANDÓSÁG
EPILÓG
MAGAMMAL ÉVŐDÖM
HA MÁR SZERETNI NEM FOGOK
A KÜZDELEMBEN
SZERETNÉK MINT HAJDAN ÉGNI!
PAPÍR-ROMOK
KITÁROD ÉREZŐ SZÍVED
FIATAL HÁZASNAK
PETŐFI ELLEN
I. N. R. I.
A HALÁL UTÁN
UTOLSÓ VÁGY
HAZUGSÁGOT SOSEM ÍRTAM
ÚTKÖZBEN

AKIT SZERETTÜNK...
MA SZÜLETETT A MESSIÁS!
NE TUDJON RÓLAD A VILÁG
JÖVENDŐ ÉVEK
DON JUAN A MÁSVILÁGON
MEGHALT
FINÁLÉ

MAGÁNY
1883-1889

MAGÁNY

EMMA

KÖNYVEMMEL
(TE VAGY MÉG MOSTAN IS...)
(NEM VOLTÁL MÁR IFJU LÁNYKA)
(EMLÉKED, MINT VIRÁG A KÖNYVBEN*)*
(MÉG MOST IS VÉLED)
UTÓHANGOK
(MI LENNE, HOGYHA ÖSSZEJÖNNÉNK)
DICSŐSÉG
ÉNEKEK ÉNEKE
MÉG EGYSZER
SZERELMI EPILÓG

FESTETT IDEÁL

EPITÁFIUMOK

KATONA JÓZSEF
WAGNER RICHARD
ARANY JÁNOS HALÁLÁRA
TURGENYEV
A VOLKOV-TEMETŐ
IDŐ ELŐTTI SÍRVERS

GOROMBA VERSEK

BIZTATÁS
VALLOMÁSOK
PRO MEMÓRIA
SZÉPEN FOGNAK ELTEMETNI
TALIZMÁN
SIRALMAS NÓTA
BETEGSÉGBEN
BÚCSÚ KABÁTOMTÓL
KÖLTŐI EPISZTOLA
A TÖRVÉNY BETŰJE

VIRÁGNYELVEN

A METEORKŐ
A FÉNY
ŐSZI RÓZSA
A GYANAKVÓ
SALAMON KIRÁLY ÁLMA
A SZAMÁR
PÁLMA A HORTOBÁGYON

VÁLTOZATOK

MAGAMRÓL
ROSSZ ISTENEK
RÉGI DALAIMHOZ
JÓB SIRALMA
TALÁLT RÓZSA
PALINÓDIA
A CSILLAGOK
DIÁKÉLET
JÓ LELKEK
TRISTIA
VARÁZSEREKLYE
CSÖNDES EMBER LESZ BELŐLEM
NYÁRI EST
PROPRIA LAUS
MENTSVÁR
VIKTOR KERESZTFIAMNAK
HALOTTAK NAPJÁN
DAL
HERVADT VIRÁG
POZSONY
A KENYÉR
TŰNŐDVE KÉRDEZEM...
TANTALUSZ
REZIGNÁCIÓ
MÚLNAK HETEK...
ÉNEKLŐ KOLDUS
MI BAJ VAN A VILÁGON?
SEMPER IDEM
SZABADSÁG
VÉGZET
HIÚ VÁGY
ÉLETHARMÓNIA
AMIT A POHARAK BESZÉLNEK
FUTÓ IDŐ...
SÓHAJ
INTÉS
HARMINC ÉV
SZERELMI MORÁL
LEHETNÉK MÉG EGYSZER HÚSZÉVES
MIKOR MÉG SÍRNI TUDTAM...
ÁPRIL
A CSAVARGÓ
A HALÁL ELŐTT
ISTEN
KÉSŐ BÁNAT
A SZÍV
IFJÚ PESSZIMISTÁNAK
UGYANANNAK
AZ ÚJ NYOLC BOLDOGSÁG
LEMONDÁS
SÍROK KÖZÖTT
A KÉT NEM
LEVÉL EGY BARÁTOMHOZ
A HALÁLHOZ
KÉSŐ
FÉRFIKOR
TAVASZVÁGY
MAGDOLNA
ALTATÓ
ÚTRA KÉSZEN
M... -NAK
BETEGEN
KÉTFÉLE SZÁMITÁS

VÁLASZ EGY LEVÉLRE
ÁMOR HITVALLÁSA
ARCÓBAN
A HALÁL
ALÁZAT
ÁGYBAN
SZEPTEMBER VÉGÉN
HANGULAT
ÚJ ÉLET
SZÍNHÁZBAN
PÁN HALÁLA
AZ UTOLSÓ KÖLTŐ

UTOLSÓ VERSEK
(melyeket Magány című kötetének kiadása után írt a költő)
1889

ÉDES NAPOK
ÁGYBAN, PÁRNÁK KÖZT HALNI MEG
RÓZSÁK
REZEDÁNAK
ÉGESS EL!
BŰNHÖDÉS
SZÁMLÁLGATOM...
SZERETLEK-E?
BETEG VAGYOK

VERSEK,
melyeket köteteibe nem vett föl a költő

1871

HOZZÁ
TUDÁS
EMLÉKKÖNYVBE
ÁLOM
PANASZ

1872

TŰNŐDÉS
ELBÚCSÚZOTT...
BÚM

1873

LAJKA NEVENAPJÁN

1874

A SEMMISÉG DALAIBÓL
PALINDROMON
ISTEN
AZ ÉLET
MI LENGI...?
GÁSPÁR IMRÉHEZ
AZ ÁRVA
AZ ERDŐ
CSÁB
BÁBEL

1875

EPIGON
MEA CULPA
ÚTI EMLÉK
FALUSI DAL
ŐSZI DALT ÍROK
POTYA NÓTA
AZ ÚJ NÉPKÖLTŐK
CSEVEGÉSEK
BEH FURCSA...
A HÁRSFA REGÉJE
EGY FIÚNAK
EGY KISLÁNYNAK
KARÁCSONY
RÓZSA LEVELE A NEVELŐBŐL
AZ IFJÚSÁG

1876

NÉMA VÁD
EGY SZERKESZTŐNEK
BÓLOGAT AZ...
HULL A VIRÁG...
PÜNKÖSD
MAGÁNYOS KERESZT
ÁLDOZÓ KISLÁNY
EMLÉKEK

1877

NEM ÉRTEM SZÍVEDET...
EGY BÁLKIRÁLYNÉNAK
VÉGSŐ SZAKOK
NE SÍRJ, NE SÍRJ...
AZ ÉLETBŐL
NYÁR
CSALÁDI FÉSZEK
MÁR SZÁZSZOR IS...
IBOLYÁT ÁRULÓ LEÁNY

1878

VILÁGBÁNAT
MIRZA SAFFINAK
DALAIM
ERDEI DAL
A NAGY TEMETÉS
AZ ÜRES FECSKEFÉSZEK
ÖREG EMBER TAVASZA
A MUNKA NÉPE
SZABADBAN
FELTÁMADÁS
AZ EGYETLENHEZ
SZENT ISTVÁN NAPJÁN
HIMNUSZ
SZENVEDSZ? BETEG VAGY?
A NEMZETI KASZINÓNAK
AZT ÍRTA, HOGY TÖBBÉ
VÁLÁS UTÁN
EGY MENYASSZONYNAK
BISMARCK FÉLELME
A JEGESMEDVE
HÁBORÚS HÍREK
ARANY JÁNOSNAK
DON QUIJOTE

EGYEDÜL
A KANÁRI SÍRJA
ESIK, ESIK...
SZERESD HAZÁDAT!
TÉLEN

1879

A SZERELEM ÁRVÁJA
A BOLDOGSÁG IZGALMA...
IFJÚSÁG ÉS SZERELEM
SZEGED
ŐSZI REMÉNY
JELSZÓ
KLÁRI NÉNI
MAGYAR LÁNY
KI ÉRTI MEG?
IRÓNIA

1880

CSAK LŐJETEK, CSAK VÍVJATOK
MÁJUS
BARABÁS MIKLÓSHOZ
MÁJUS
KENYÉRPOÉZIS
BÉKE GONDOLATOK
HALÁSZAT

1881

APRÓ DALOK
LENGE SZELLŐ SIMOGATJA...
POLITIKUS NEMZET
CSORBA ZSÓFI

1883

FAKÓ POÉTA
A HALÁL ÖNKÉNTESEI
VAKULJ, MAGYAR
EGY DIVATOS LÍRIKUSRA
ZENGŐ DALOKBÓL

1884

NŐK SZEMEI, HOGYHA SZÉPEK...
A HALOTT GYŰRŰJE
A PLETYKA BÁNT?
SÍROK KÖZÖTT
A MAMA SZÓLT
A SZÚNYOG
SZERETEM A MAGÁNYT...
PERDITA

1885

PROLÓG
HOGYHA VÁRSZ MÉG...
ZSIDÓK, KERESZTELKEDJETEK KI!
BUDAPEST
A HERNYÓ ÉS A RÓZSA
SZANZARA
A LENGYELEKHEZ
A KÉT LÚD
AZ AKKOR VOLT...
PARAZITA-ÉNEK
SZÉP ASSZONYOK

1886

BUDAPESTEN
PETŐFI SZOBRA ELŐTT
HELIOFÓBOK
A NAP DICSÉRETE

1887

MÁRCIUS TIZENÖTÖDIKÉN
MŰVÉSZET

1888

VIRÁGOK
ARANY JÁNOS
EMLÉKEK
MEDDŐ VILÁG
SEGÉLYEZETT KÖLTŐ
EGY KÖNYVRE,
AZ ERDŐ HERVADÁSA
AGGLEGÉNY KARÁCSONYA
AZ ÉLET

MŰFORDÍTÁSOK

A TÜNDÉRKIRÁLY
A KÖNNY VIGASZA
A KEVLAARI BÚCSÚ
RÓZSI
LENÓRA
BÜRGER EPIGRAMMJAIBÓL
A PAP CSALÁDJA
EGY ELMARADT KÖNNYŰTŐL
MÉRT OLY SÁPADT...
GYÖNYÖRŰ MÁJUSBAN
SZÁRAZ LEVÉL A KÖNYVBEN
MENNÉK ALUDNI MÁR
ŐSZKOR
EMMÁNAK
HELÉNÁHOZ
ISTEN VELED!
ISTEN HA VOLNÉK ÉN
A TÁVOLBAN
ÉJFÉLI SZÁMVETÉS
SPLEEN
DALOK A NÁDASBÓL
SAVONAROLÁBÓL
ÚTSZÉLI ERDŐ
LENAU HATTYÚDALA
CSÖNDESEN LÉGY!

VEGYES KÖLTŐI ÉS PRÓZAI MŰVEK

EDELÉNY, A HOLTIG HŰ SZERETŐ

VERSES EPIKAI TÖREDÉKEK

PRAELUDIUM
ZDENKÓ GRÓF
SZEPTEMBER

JOBÁB HÁZÁBAN

KISREGÉNYEK ÉS ELBESZÉLÉSEK

APAI ÖRÖKSÉG
MARGIT SZERENCSÉJE
AN DER TIEFEN, BLAUEN DON AU!
KIKET HOZ A NÉGYÖKRÖS CSÉZA
HELÉN
SELYEMBOGÁR

VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK

A HUMOR PSZICHOLÓGIÁJA
ARANY MINT HUMORISTA
SZENVEDÉLY ÉS VILÁGFÁJDALOM
HUMOR ÉS MATERIALIZMUS
A BALLADAJÁRVÁNY
SZÁZADUNK PESSZIMIZMUSA
NINCSEN REMÉNY
KOZMOPOLITIKUS IRÁNY A KÖLTÉSZETBEN
OPTIMIZMUS, PESSZIMIZMUS
TOLSZTOJ FŐMŰVE

VERSEK ÉS MŰFORDÍTÁSOK

IFJÚSÁGOM
1874-1883

TŰNŐ IFJÚSÁG

1

Fut, fut, repül az ifjúság előttem,
És én űzöm rózsás nyomát zihálva;
De testem-lelkem kimerült, erőtlen,
S többé nem ér el szép idők varázsa.
Derült világom, érzem, úgy setétül,
Mint arcom színe nyári nap hevétül.

Ha újra kezdhetném az ifjúságot
Szerelem szárnyán, ábrándok virányin;
Ha májusban szivemben is virágok
Nyitnák ki kelyhük': bűvös hajnalálmim:
A hervadástul óvhatnám-e lelkem',
S a gyönge lányt attól, hogy elfelejtsen?

Nem akarnék-e újra telhetetlen'
Minden virágot koszorúmba fűzni?
Szellőtlen árnyékból nem szívesebben
Futnék-e napra, pillangókat űzni?
Unott gyönyörök kelyhét undorodva
Magamtul ismét nem lökném-e porba?...

Ah, úgy van! Ember vágya telhetetlen,
Az édenben természetünk a sátán.
Ott leskelődik ránk kígyói mezben
Mindenbírási vágyak almafáján.
Jó, hogy kiűztek, kitagadtak innen.
Mert sose győzünk szenvedélyeinken!

2

Meg-meglegyint-szellője tűnt napoknak,
Távol vidékről, hol a rózsa nyit.
Virágid, ifjúság, hogy' hulladoznak,
Hogy' szétfoszolnak fényes álmaid!

Őrizd bár féltve, megfakúl a lélek.
Minden fohász egy álmot elsodor.
Hervasztja naphő, rejteke a szélnek,
Mint elhagyott, száraz virágbokor.

Köd, szürke köd vonul minden keresztül;
Lemondás búja, néma hervadás.
Nem fáj; de lényem mégis összerezdül;
Nincs jajszava; de némasága gyász.

Tengődve élek a rideg valóban,
Mióta lelkemet nem áltatom.
Nem azt sajnálom, hogy mindig csalódtam;
De hogy már többé nem csalódhatom!

1881

ELSŐ SZERELEM

Bűbájos emlék, édes álom
Száll át merengő lelkemen.

1

Ábrándjaim derűs világát
Beárnyékozta szenvedés.
Hol a nap még szívembe süthet,
Immár csak egy parányi rés.
Oda van a tavasz bűbája,
Ibolya többé nem terem!
Mégis, mikor te jutsz eszembe,
Szép májusról zeng énekem.

Tavasz volt; édes, szelíd ábránd
Himbálta ifjú szívemet,
Örök tavasznak, szerelemnek
Álmodtam én az életet.
Madár dalolt, akác virágzott,
Mikor először láttalak.
Virágos rét fölött repültek,
A sárga cserebogarak.

Mikor a virágok születtek,
Szerelmünk akkor ébredett.
Te még rövid ruhába jártál,
S én bújtam még a könyveket.
Gyakran találkozánk az utcán,
S némán hűséget esküvénk
Egymásnak. Oly bohó nekem most
Még dalban is a mi regénk!

Dalaim édes zokogása
Akkor zendült szívembe' meg;
És ha mi bántott, elcsitítni
Dallal a bút oly jólesett.
Mint napsugár a könnyű felhőt,
Bearanyoztad vágyamat.
Imádkozám: Szép így az élet!
Ne légyen soha alkonyat...

Ha visszanézek most a múltra,
Álomnak tetszik az egész.
Hisz' ily bolondot nem művelhet
Soha a józan emberész.
És mégis, sokszor úgy óhajtom:
Legyen ily álom életem.
Kacagjon rajta minden ember,
Csak engem boldoggá tegyen!

Sütkérezem elálmodozva
A bágyadt, őszies napon.
Lelkembe' nincs virág, verőfény.
Csak hervadt, néma fájdalom.
Tévedt madárként egy-egy emlék
Repül át néha szívemen,
S szelíden, könnyeimet áldva,
Te újra megjelensz nekem.

1876

2

Emlékezem, zöld volt az erdő;
Derült az ég körös-körül.
A park rég látott annyi népet;
Ott jártam én is egyedül.
Öröm sugárzott minden arcon;
Megújult vágy, ifjú remény;
Csak én szerettem volna sírni
Gyönyörű május elsején!

Kesztyűs urakkal, kék ruhában
Te is ott ültél egy padon.
Sok szépet mondhattak neked, mert
Csak mosolyogtál, angyalom.
Platánok gúnyos suttogását
Hozá a játszi szél felém:
Minek van a szegénynek álma
Gyönyörű május elsején!

De én azóta megtanultam:
Boldog, ki sokat álmodott.
Sokszor kijártam a ligetbe
S fölkeresém a kis padot.
De oly üde már semmi sem volt,
A régi nem volt más csak én,
Nevedet a homokba írtam,
Mint akkor, május elsején!

S el-elvisz a vágy este-reggel
A régi padra betegen;
Tapasztalásom ím' elég van,
Hadd sírjam ott ki csöndesen.
Ah sírni! sírni öntudatlan',
Míg eljő majd az ősz dere,
Amidőn már magunk se tudjuk,
Mikor volt május elseje.

1875

3

Szívemből téptem ezt a dalt,
Hová képed van írva.
Majd elmerengsz: Ő írta, ő!
S fogod olvasni sírva...
Dalocska, szállj tovább!

Szívemből téptem ezt a dalt
Szerelmi vallomásnak,
Hogy hű maradtam, s szívemet
Nem adtam senki másnak...
Dalocska, szállj tovább!

Dalocska, szállj, repülj tovább!
S te törj ki könnyezésbe,
S gondolj engesztelődve rám:
Beh jó fiú szegényke!...
Dalocska, szállj tovább!

1874

4

Szép volt és ifjú, mint a hajnal
S ábrándos, mint az alkonyat.
Egy angyaltól a magas égben
Nem különbözhetett sokat.

Mikor először jött utamba,
Világoskék ruhát viselt,
S oly szépen nézett, hogy, ha láttam,
Szerelmes szívem dalra kelt.

Azóta nagysád lett belőle;
Hideg és büszke, mint szokás.
S a rege szól: Volt egyszer egy lány,
Ábrándos, szőke, kék ruhás...

1875

5

Zeneszót hoz a kósza szellő,
Jól ismert hangok; hallgatom.
Tudom, megint emlékeimmel
Lesz dolgom, és nem alhatom.

Bűbájos emlék, édes álom
Szállt át merengő lelkemen,
S egy nem felejtett, bánatos hang
Susogja sírva: szerelem!

Előttem állsz fehér ruhában,
És nyújtod reszkető kezed';
S én, míg rajongva átölellek,
Érzem, hogy most is úgy szeretlek,
Mint egykoron szerettelek.

1875

6

Beh messze tűnt, beh véget ért
Az első szerelem!
Csak egy-egy ifjúkori dal
Beszél még rólad énnekem.

Arcod' sem őrzi már egyéb,
Csak az emlékezet.
Ábrándos, első ifjúság,
S te szőke lány, isten veled!

Ah elvirult! ah elvirult,
A szív bimbó-kora.
S érzem, mi se találkozunk
Az életben többé soha.

Legelső édes hevülés,
Legelső tiszta vágy:
Mily szívesen, mily boldogan,
Ó, hányszor gondolok reád!

Száll az idő... letűnnek a
Tavasznak évei;
De a kék szemű szőke lányt
El nem birom felejteni.

1883

TALÁLKOZÁS

1

Így jövünk össze hát megint
A nagy világ zajában!
Én visszasírva drága múltam',
S te mint menyasszony elvirultan
És halványan.

Szemünk egymásra nem tekint,
S emléki szebb időknek:
A régi üdv, a régi vágyak,
Mint láthatatlan útitársak,
Hozzánk szegődnek.

2

Ó, mert te sem felejthetéd
El azt a bűbájos regét:
Álmodtak édes hajnalálmot,
Örök hűséget, ifjúságot.

Azután utjok elszakadt.
Megnőttek; az idő haladt.
És most e kis dalocska mérge
S egy mirtuszkoszorú a vége.

3

Ó, csak nevessünk! mondj bolondnak,
Ne hidd, hogy én siratni foglak.
Bolondság volt, most érthetetlen.
Nevessünk rajta mind a ketten.

4

Akkor te még kis lányka voltál,
És nem volt vőlegényed.
Most? - Álmid' mint ruhád' kinőtted,
S nem ismersz, azt beszéled.

Nem az a vágy ég szíveinkben,
Nem az a nap az égen.
Nem az a május nyit virágot,
Nem, nem ismerlek én sem!

5

Ruhája kék volt, szeme is kék;
Rám nézett ábrándozva mindég.
Ártatlan, egyszerű leány volt,
Kiért szívem régente lángolt.

Egyszer csak eltűnt, s kék ruhája.
Kék szeme volt lelkemnek álma
Sokáig, míg egy édesebb szem
Ragyogott rám, és - elfeledtem.

S ki meghalt, mostan mint kísértet
Halványan a szemembe nézett.
Járása, hangja még a régi,
Csakhogy már nem tud megigézni.

1879. május 14.

A POZSONYI LIGETBEN

Itt vagyok, újra itten!
S te még a régi díszben
Állsz, én szép ligetem.
Útaidon bolyongok,
S a virágok, a lombok
Mind összesúgnak: Ismerem!

Hajdan, tavasznapokban,
Gondatlan' itt bolyongtam,
Ez árnyas útakon.
Itt járt kacagva szépem;
Nevét hány fába véstem!
Itt írtam én első dalom'.

E fák alatt viseltem
Bánattalan szívemben
Fájdalmat, édeset.
Itt olvastam szemében,
Hogy értem ég, csak értem;
Itt ujjongtam: Szeret! Szeret!

S itt, ez a pad tudója,
Hány meglesetlen óra
Kínálta élveit.
Volt szeretőm, barátom,
Ifjú szívemben álom...
Itt éltem át a mennyet, itt!

Ó, hol vagy, drága hajnal
Legelső sugaraddal?...
Hová, hová levél!
Hol vagytok, édes álmok?
Mit súgnak a virágok?
Csitt, csitt, a lomb miről regél?...

Ah, álom, álom, álom!
Azt mondja, ifjúságom
Mulandó, hűtelen...
Szép ligetem, virulj csak,
S te szív, álmodd a múltat
Még egyszer át, s légy csöndesen.

1880. augusztus 5.

EMMA

Te mosolyogtál könnyeim közt,
Te fényes égi látomány.

HIMNUSZ

Hadd bántsanak! Hadd jöjjenek nyakamra
Az ördögök és farizeusok.
Panaszomat a világ így se hallja;
Jajgatni, elcsüggedni nem tudok.
Boldogsággá varázslom a keservet
Kedvence én a boldog isteneknek!

Mikor születtem, ők bölcsőmhöz álltak,
Testvérükül fogadtak engemet,
S az örök ifjúsággal megkínáltak,
Hogy véghetetlenül boldog legyek.
Rajongó lelket adtak és szerelmet...
Kedvence vagyok én az isteneknek!

Mondták, elvisznek majd az égi honba...
De jött az ördög is megrontani,
És véle jöttek mindenütt nyomomba
Irígykedő, goromba társai;
És mindenuntalan próbára tettek
Kedvence vagyok-é az isteneknek?

Elsőnek állott *Árvaság* utamba,
S azt mondta: Nincs apád és nincs anyád!
Ez hát a boldog istenek jutalma,
Hogy szeretet sehol se vár reád!...
Hajlékot adni, látom, elfeledtek;
Panaszold fel a boldog isteneknek!

Mezítlábú *Szegénység* jött utána,
És szólt, vállamra dobva rongyait:
A föld a pénz, az élvezet hazája,
S te mégis éhes és rongyos vagy itt?...
Kenyeret adni, látom, elfeledtek;
Panaszold fel a boldog isteneknek!

A görnyedt *Megalázás* ért nyomába,
S kérdezte, tudok-é hajlongani?
Nem tudtam; kilökött az út sarába:
Igy jár minden bitang, sehonnai!
Függetlenséget adni elfeledtek,
Panaszold fel a boldog isteneknek!

Vak *Szenvedély* se váratott magára;
Lihegve, lázban égve jött felém:
Koldus, bitang vagy, elhagyott vagy, árva!
Mámort adok szívednek; légy enyém!
Nyugalmat adni, látom, elfeledtek;
Panaszold fel a boldog isteneknek!

Mentünk, s *Dicsvágy* is társamul szegődött;
Nagy bánat árán nagy jövőt igért.
Szólt: Igy jártak Homér is s más nagy ősök!
S én tűrtem és lemondtam a hírért,
S hogy adni annyi mindent elfeledtek,
Nem panaszoltam fel az isteneknek.

Bősz fergeteg zúdult rám szörnyű dühvel:
A vész vadúl dobálta szívemet;
Sodort az örvény, és sehol se tünt fel
Mentő hajó vagy távol egy sziget.
Sírtam: Mindenki elhagyott! Ki ment meg?
Kedvence nincs a boldog isteneknek!

Van! A költő s a bölcs! - felelt egy angyal;
Emmának hívják őt az emberek.
A mennyországba viszlek el magammal,
A mennyországba' van a te helyed.
Légy boldog ott és keblemen pihenj meg:
Kedvence te a boldog isteneknek!

A boldog istenek küldöttek érted.
Borulj nyakamba és repülj velem!
S szálltunk oda, hol ördög el nem érhet;
Bűbájos ország! Lakja *Szerelem*.
Az égiek Emmával eljegyeztek,
S kedvencei lettünk az isteneknek.

S jött és megáldott valamennyi isten.
A legszebb volt közöttük *Szerelem*.
Egy szót se szólt, csak rám hajolt szelíden,
S megölelt hosszan, forrón, édesen.
Kéjtől remegtem, és fülembe csengett:
Kedvence vagy a boldog isteneknek!

Víg *Ifjúság* szólt bájos, égi nyelven:
Adtam rajongó, álmodó szívet,
S habár hajad megőszül életedben,
Mégsem leszel vén, mint a többiek.
Amíg csak élnek, ifjak, lelkesednek
Kedvencei a boldog isteneknek!

Szabadságnak szemébe' szent tűz égett:
Kincset ruháztam rád, dicsőt, nagyot!
Hiába bántja a világ, az élet,
Kit én segítek, én oltalmazok!
Kik engemet mint éltüket szeretnek:
Kedvencei a boldog isteneknek!

Dicsőség arca mint a fény sugárzott;
Ajkamra égető csókot nyomott;
E csókkal járd be büszkén a világot!
Fényt szórni útaidra én fogok.
Zengj dalt, a többi dalnál lelkesebbet,
Kedvence te a boldog isteneknek!

És *Bölcseség* is üdvözölt: Szeretnek,
Jobban, mint bárki mást, az istenek!
Azért küldtek rád bánatot, keservet,
Hogy győzz a kín, az ördögök felett,
S az üdvöt fájdalmak között szeresd meg,
Kedvence te a boldog isteneknek!

S én válaszoltam: Áldom ezt a sorsot!
Hisz' jobbat a legjobb sem érdemel,
Boldog vagyok, jó istenek, ha boldog,
Ki nem akar cserélni senkivel;
S az is leszek, míg napjaim letelnek,
Kedvence én a boldog isteneknek!

S ha meghalok... nem! Sose halok én meg!
Nem kaptam én csak testi életet.
A jók, a nemesek szívében élek
Örökké, mint a boldog istenek.
S utódim is majd váltig emlegetnek:
Kedvence volt a boldog isteneknek!

DONNA DIANA

1

Szemedben igézet sugára,
Ajkad körül csodás mosoly;
De a kedély szelíd varázsát
Nem látom arcodon sehol.
Mint kirakatban drága bábut
Néz gyermek, éppúgy nézlek én.
Ha megvehetnélek, ki tudja,
Hogy össze nem törnélek-é?

Szeretsz?... Hisz' a szerelmi hűség
Nem élted üdve, létjogod,
Hanem hiúság, gőg, divat, s te
Ha már meguntad, eldobod.
Üres szívű, divatos úrfik
Hadd kurizáljanak neked.
Én azt tudom csupán szeretni,
Ki engemet viszontszeret.

Növeljem-é még büszkeséged'?
Boruljak lábaidho' tán?
Sóhajtsak lealázva hozzád,
Mint istenéhez a pogány?
Te sóhajimra nem felelnél,
Arcomba nézve hidegen;
Míg titkon, szíved rejtekében
Ujjonganál győzelmeden.

Hol vetted ezt a bűvös arcot?
Mért csábítsz, hogyha nincs szíved?...
Szép vagy, szeretlek nézni hosszan,
S mégsem óhajtlak, elhihetd.
A szerelem, e régi ének
Hatalmát én is érezem:
De sírjak-é, ha mozdulatlan
Szobor nem érez énvelem?...

1874

2

Ó, szánj meg engem! ó, ne csábíts!
Én nem hozzád való vagyok.
Az én vergődő bús szívemmel
Neked nem illik játszanod.
Nehéz, nagy harc után lemondtam
Én rólad és kerültelek.
Mért mentem hozzád akkor egyszer,
Ó, mért találkozám veled!

Tudtam: meg fogsz jelenni; rólad
Én már ezerszer álmodám,
Te mosolyogtál könnyeim közt,
Te fényes égi látomány.
Epedve vártalak, s hogy íme
Valóság lett a képzelet:
Feljajdulok: nem ezt akartam!
Ó, mért találkozám veled!

Ó, szánj meg engem, ó, ne csábíts!
Ne fájjon emléked nekem.
Te boldog vagy, feledni tudsz csak,
Én meg folyvást emlékezem.
A lemondás is fáj, nagyon fáj,
Emmám; de százszor nehezebb
A hűtlenséget elviselni...
Ó, mért találkozám veled!

Ha tudnék sírni, elzokognám,
Mint kisgyerek, búbánatom',
S ha így tudnálak elfeledni,
Sírnék soká, sírnék nagyon;
De könnyeim' rég mind kisírtam,
S ki mint én téged, úgy szeret,
Az soha, soha sem feledhet!
Ó, mért találkozám veled!

Ó, szánj meg engem! Ó, ne csábíts!
Hisz' az enyém te nem leszel.
Selyemrongyban, nagyúri gőggel
Valami gavallér vesz el.
A küzdelem s a vágy keserve
Majd szétszakítja szívemet,
S kerüllek, hogy megmentsem álmom'...
Ó, mért találkozám veled!

És hogyha majd lázas szívemben
Az emlék búja felzokog:
Jelenj meg néha álmaimban,
Fog várni a te dalnokod.
Azt fogom én mindig dalolni,
Mért nem lehettem a tied,
S dalomnak vége lesz a sírig:
Ó, mért találkozám veled!

1876

3

Nem mondta senki még; először
Tőled hallottam: Értelek!
Ó, légyen áldott az az óra,
Mely engem hozzád vezetett.

Jóságod enyhe napvilága
Keresztüljárta bánatom',
S verőfényes, derült napokról
Megint, megint álmodhatom!

A jó isten megáld bizonnyal,
Hogy vélem annyi jót tevél.
Talán egymásnak szánt a végzet.
Valami súgja: Várj! Remélj!...

Örök boldogságról, derűről
Most zeng először énekem.
Ha téged látlak, azt hiszem, hogy
Boldognak lenni végzetem.

1876

4

A réteken járok dalolva
S mezei virágot szedek,
Sietve szállnék karjaidba,
És odaadnám mind neked!

Neved' az erdőben kiáltom,
Hanem a visszhang nem felel.
Vagy én nem hallom csak? Szívemben
Minden dalol, zeng, énekel.

Valami úgy ragad magával!
Futok, és nem bírok vele;
S a lég, a láthatár, az erdő
Mind boldogsággal van tele.

És dalom egyre hangosabb lesz,
Szívem csordultig telve van...
Elrejtem arcomat a fűbe,
S zokogni kezdek hangosan.

1877

BÁL UTÁN

A mély gyönyörtől szédülök még,
Ragad a lázas képzelet.
Melletted ülök, cifra párok
Fel és alá keringenek.

A zene szól, de hangosabban
Dobog, majd megszakad szívem.
Szeretnék sírni, mint a gyermek
A boldogságtul, azt hiszem.

Egy valcer édes áriáját
Lágyan merengve hallgatom;
De édesebb minden zenénél
A mosoly édes ajkadon.

S ha szólsz, ó, mennyei hatalmak!
Eszemet bontja meg e szó.
Én nem tudom, szférák zenéje
Lehet-e ilyen megható?

Honnan jövél? Hol van hazád?... Tán
A mennyből szálltál ide le?...
Ah, ép' most kér föl egy fajankó!
S keringesz fel s alá vele.

1876

(AKIK A TAPSOT KEDVELIK)

Akik a tapsot kedvelik,
Legyen taps bőviben nekik.
A pompa és a kényelem
Nagy urak közt divat legyen.
Aki pedig kalandra vágyik,
Találjon ezret mindhalálig.
A pénzimádó gyűjtse aranyát;
Száz évig éljen a kövér apát.
Legyen a könyvnek sok vevője,
Írónak előfizetője;
Ügyvédnek sok kliense,
Orvosnak páciense...
Egyszóval, add meg, sors, mindenkinek,
Mit e világon legjobban szeret;
S add meg, mást nem kívánok tőled én,
Maradjon ő, a kedves lány, enyém.

1878

(MIKOR A LANGY SZELLŐCSKE...)

Mikor a langy szellőcske vágyat
Csókol szívünkbe szeliden;
Mikor a boldog ibolyácskán
Az első pillangó pihen;
Mikor a felhőhez szokott szem
Először lát derűs eget:
Szerelmi hűséget fogadni
Akkor szeretnék én neked!

Mikor a fényes levegőben
Pacsirta szántva énekel;
Mikor a vágy halk sóhajára
Az erdőbül száz hang felel:
Mikor a fecskének susogja
Valami: Építsd fészkedet:
Szerelmi hűséget fogadni
Akkor szeretnék én neked!

Mikor a fény elől a pára
Mind szertefoszlik, messze száll;
Méhecske mézet és a csermely
Útjába' rózsákat talál;
Mikor minden perc azt susogja:
A tovatűntnél szebb leszek:
Szerelmi hűséget fogadni
Akkor szeretnék én neked!

Mikor a harmatkönny is áldás
A rózsa szomjas kelyhiben;
Mikor nem gondol hervadásra,
Virághullásra senki sem;

Mikor boldogság, vágy, remény, hit,
Szívünkbe' minden érezet:
Akkor szeretném elrebegni
Lábaidnál szerelmemet!

ÖRÖK SZERELEM

Régi szeretőm vagy! Már mi régen
Megöleltük egymást számtalanszor.
Egyszer élünk minden ezer évben,
Férfi vagyok én, s te mindig asszony.
Te enyém vagy, én tied vagyok,
S ha te meghalsz, én is meghalok.

S ha aludni tértünk, sírba dőlve,
Akkor is találkozunk mi újra.
(Áldott az a szél, áldott örökre,
Mely a mi porunkat összefújja!)
Ott is szerelemrül álmodunk,
Ott is együvé kerül porunk.

Egymásé vagyunk örökre, bárha
Száz alakot, száz helyet cseréltünk.
Suttogunk forró szerelmi lázba':
Hol bolyongtunk, mik voltunk, hogy éltünk!
Változandó minden idelenn,
Csak a mi szerelmünk végtelen.

És ha újra kezdjük a bolyongást,
S szél, vihar, hab és felhő ragadnak;
Hamvainkat száz alakba' folyvást
Együtt viszi, söpri szél, vihar, hab.
Legyen élet vagy legyen halál:
Minket örök hűségben talál.

Így töltöttünk már mi miljom évet.
Ha te rózsa voltál, én a harmat.
Gerlicének én voltam a fészked;
Hullám voltál s én a hattyú rajtad.
A szivárvány egyik fele én
S te a másik, fent az ég ívén!

Bízva nézek a halál elébe:
Mert szívünk nem veszti el szerelmét.
Hamvam' a te hamvad közelébe
Fogja vonni boldog, édes emlék.
Együtt élünk és együtt veszünk
S porladozva is ölelkezünk.

Hervadás, halál, múlás regéi,
Nem hiszek én bennetek! Hiába,
Szerelmünket ez a sors nem éri;
Nincsen annak vége, nincs halála.
Időt az nem ismer; kezdete
Sose volt, és nem lesz vége se.

Dobogó szívem minden paránya,
Mely amíg élt, tiszta lánggal égett;
Századokról századokra szállva,
Nem szeret mást, senki mást, csak téged!
Te vagy üdve, vágya, mindene,
Örök álma, örök élete.

Mit tűnődöl? Ki tanítna félni!
Ezer évben, ezer változatban
El nem hagytuk egymást soha még mi,
Mert a mi szerelmünk halhatatlan.
Együtt porladoznak szíveink,
Míg lejár az ezer év megint...

1877. július 14.

ARCKÉPÉRE

Mint nyári éjszakán
A csillagot:
Úgy nézlek csöndes vággyal én,
Ha egyedül vagyok,
S mint nyári éjszakán
A csillagok:
Zajló szívem hullámiban
Szép szemed úgy ragyog.

1877

SOUVENIR

Száraz virág, valaha rózsa
Lehetett, van e könyvben.
Az a dalos könyv ez, tudod, hisz
Tetőled kölcsönöztem.

Szerelmi dal mellé került a
Száraz virág, szegényke.
Történetét dal és virág tán
Egymásnak elmesélte.

A dalt egy bús poéta írta
S rá megszakadt a szíve;
(Pedig oly édes kis dalocska,
S oly tisztán cseng a ríme!)

S a száraz rózsa boldog órák
Emlékvirága; régen
Hervadhatott már el; ki tudja,
Tán szíved közelében.

Dal és a szerelem virága
Oly szépen összefér itt.
Egymásnak gyakran elsusogják
A hervadás regéit.

1883

(GYAKRAN JELENSZ MEG...)

Gyakran jelensz meg álmaimban,
Hidegen, büszkén, gúnyosan.
Egy mosolyod, egy jó szavad sincs;
Könyörgök hozzád s hasztalan.

Jársz-kelsz vidáman, hajnalarccal,
Csak énhozzám maradsz hideg...
Én kedvesem, az álmok ugye
Ellenkezőt jelentenek?...

(A VILÁGON TE A LEGKEDVESEBB)

A világon te a legkedvesebb
Leányka voltál,... így képzellek én;
Maga a vígság, élet és öröm
Hosszú ruhádnak első reggelén.
Beh gyönyörű lehettél! Ó, ha így
Találkozhattam volna én veled.
S nem most, midőn a költők bánata,
Az a sok édes dal megmérgezett.

El volt bűvölve minden ismerőd,
A hajnal és a rózsa írigyelt;
Mező virága, erdő madara,
Ha meglátott, csupán reád figyelt.
Legjobb is voltál, nem legszebb csupán;
Merő kedély, vidámság, szeretet.
Minek olvastál annyi dalt, regényt!...
Az a sok édes dal megmérgezett.

Költő dalában érzed, ami szép;
Tolmácsolá saját érzelmidet.
Ó, de az édes, játszi dal mögött
Nem láttad a vérző, beteg szívet.
Azt hitted, aki lelkesül, rajong,
Ha szenved is, csak félisten lehet!...
Ó, szerelem, vágy csalfa éneke!
Dalok bűbája, mely megmérgezett!

Nagy kín szüli meg a költő művét,
S habár a szenvedőnek balzsama,
Kinek ártatlan, szűzi lelke van,
Nem érti, meg nem enyhül általa.
Szeretted az erdőt, a zongorát;
Voltál vidám, jókedvű, gyermeteg;
De jobb' szeretted a költő dalát,
S szíved azóta bús, megmérgezett.

Ha elnyeri egy férfi majd kezed',
S lesz oly kedves lánykád, mint te valál:
Kérlek, ne adj kezébe verseket;
A vers emészt, a vers lassú halál.
Az élettel szünetlen' harcra hív,
Megöli gondtalan kedélyedet;
Örökre bánatos lesz az a szív,
Akit egy édes dal megmérgezett.

1878

(Ó, NE NÉZZ RÁM MOSOLYOGVA!)

Ó, ne nézz rám mosolyogva!
Iparkodjál elfeledni.
Jobban élnénk, hogyha egymást
Nem ismertük volna meg mi!

Jobb neked nyugodtan élni,
Szerető családi körben.
Jobb nekem a sírt remélni
Vágyak nélkül összetörten.

Jobb az én beteg szívemnek
A világgal harcra kelni,
Mint a vádat, hogy te bennem
Csalatkoztál, elviselni.

1877

(NE OKOZZ', NE VÁDOLJ SZŰNTELEN!)

Ne okozz', ne vádolj szűntelen!
Nem vagyok én hozzád hűtelen.
Mióta megláttam arcodat,
Gondolatim, álmim tárgya vagy.

Ébren-alva csak rád gondolok;
A nap körül a föld így forog.
Napsugaram, édes szerelem,
Süss szívembe híven, melegen.

Majd ha megfagy a tüzes parázs,
Ha tavaszkor is lesz hervadás;
És ha délben éjszaka leszen:
Akkor leszek hozzád hűtelen.

Higgy nekem hát! A tied vagyok.
Ha nem akarsz, jobb, ha meghalok.
Hejh, ha te is elhagysz engemet,
Bújában a szívem megreped.

1877

(TIPORJ LÁBAIDDAL...)

Tiporj lábaiddal, gyalázz meg, nevess ki!
Én azért is foglak őrjöngőn szeretni.
Nevezz el dacosnak, nevezz el bolondnak,
Én csak magasztalni és imádni foglak.

Szemeid sugára besütött szívembe,
S az örökre érzi lángját e szemeknek,
Ajkad mosolygása kárt csinált eszembe';
Nem tudom, ki vagy, csak azt tudom: szeretlek!

1877

(WEBERT, CHOPINT JÁTSZOD...)

Webert, Chopint játszod betéve,
De még jobban poéta hat rád.
Olyan gyöngéd vagy és figyelmes,
Fínom és könnyed, mint szivarkád.
Vidámnak látszol, bárha szenvedsz;
A migrént is tűröd mosollyal;
S ha egyszer meg fogsz csalni engem:
Ezt is sikkel teszed bizonnyal.

1883

(HA MOSOLYGASZ...)

Ha mosolygasz, mennybe nézek;
Ha szólsz, angyalok beszélnek.
Szemednek egy pillantása
Szívemet megbabonázza.
S ha szivarzol, drága lélek:
Fázni kezdek s - tüzet kérek.

1883

(BEH JÓ...)

Beh jó, hogy el tudom feledni.
Ha játszottak szívemmel;
Beh jó, hogy egy szeszélyes asszony
A lábamról le nem ver.

Beh jó, hogy óriási önzés
Lakik szívembe' mélyen.
Beh jó, hogy magamat kimentem,
S mást vádolok kevélyen.

Beh jó, hogy meggyilkolt szívemről
Másoknak nem beszélek.
Beh jó, hogy oly nyugodt vagyok, s jót
Embertől nem remélek.

Beh jó, hogy úgy hozzá törődöm
Hívságos életemhe';
S port szórok a világ szemébe,
Mint ő az én szememebe!

(AZOK AZ INGATAG POÉTÁK!)

Azok az ingatag poéták!
Biz' azok furcsa emberek.
Sok szenvedély, álom, rajongás
Fér küszködő szívükbe' meg.

Mindez dicső, s te is, galambom,
Szeretted annak idején
A szenvedélyt, álmot, rajongást;
Hanem csak úgy, ha - költemény.

1877

(HA VALAHA...)

Ha valaha találkozunk még,
Fordulj el és ne nézz reám.
Közönyt erőszakolni fájóbb
A gyűlöletnél is talán.

Legjobban ott érezd magad te,
Ahol gyaláznak engemet.
Ha csalódtál, sopánkodással
A kínt kínosbbá ne tegyed.

Ne ismerj békülést! Szívedtől
A bocsánat távol legyen.
Olyan áldás lesz elfeledni,
Ki volt köztünk a hűtelen!

(SZÉTTÉPTED...)

Széttépted azt a rózsaláncot,
Mely lelkeinket összefonta?
Nyugodt lehetsz; most már csak engem
Ér rágalom, gúny, mende-monda.

Jól is tevéd. Az én szívemnek
A vihartól nincs nyugodalma;
S ha hozzám kötnéd lelkedet, még
Téged is magával ragadna.

1877

(NE IS TALÁLKOZZUNK MI TÖBBÉ!)

Ne is találkozzunk mi többé!
Ne is emlékezzünk a múltra.
Szívem sokáig fájt, de végre
A lemondást is megtanúlta.

Siratta feldúlt ifjúságát,
Szépségedért sok könnyet ontott.
Legédesb álmát eltemette;
De össze nem tört, csak lemondott.

Sebét, fájdalmát nem mutatja;
Majd okozóját is felejti,
S vigasztalásul véle többé
Játékot nem fog űzni senki.

(ISTEN VELED HÁT!)

Isten veled hát! Ami elmúlt,
Örökre elmúlt: mért siratni?
Lásd, engem éppen az vigasztal,
Hogy vigaszt semmi sem tud adni.

Mindenki bántott, elhagyott; így
Tanultam én ki a világot.
Ez a csekélység számba sem jön -
Farewell tehát! Én megbocsátok.

1877

ÚTON

Robogva száguld a vonat előre,
De vágyam egyre visszavon.
Ah, úgy szeretnék kebledhez simulni
És csüngni édes ajkadon!...

Hegyet, folyót, sok várost ér a mozdony,
A tájék más lesz, elmarad;
De én nem látok mást, csak a te kedves,
Zöld ablakos kis házadat.

A kék hegyek, napfényes, halmos erdők
Bizalmasan néznek reám,
Mintha te járnál ottan és susognád:
Sohase hagylak el, Gyulám!

Kiszállok régi, kedves városomban
És járok benne szerteszét;
De mintha ott is látnám szép szemednek
Bizalmas, hű tekintetét.

S álmimba' rám hajolsz, megcsókol ajkad
S én suttogom szerelmesen:
Szeress, légy hű! Ne hagyjuk el mi egymást,
Ne váljunk el mi, kedvesem!

1877

(MILYEN JÓ...)

Milyen jó, hogy elhagytalak.
Mikor még lehetett!
Milyen jó, hogy a rászedett
Szív újra mást szeret!

Milyen jó, hogy elhagytalak!
Nem téged ér a vád,
Hogy hűtelen vagy, csalfa vagy
És gyönge, mint a nád!

EGY LEVELÉRE

Ifjúkoromnak számítod be
Dacos heveskedésemet;
S azt írod, kész vagy megbocsátni,
Hiszen majd okosabb leszek.

Lehet, galambom, csakhogy akkor
Nem foglak többé félteni.
S nem lesznek már okos szívemnek
Nagy vágyai, reményei.

És visszagondolván a múltra,
Majd főmet rázom csöndesen:
Csupa bolondság! Ó, de mégis
Egyetlen üdv a szerelem!

Szívem, szerelmem, ifjúságom!
Lángolj, csapongj idestova,
Mert édes ifjúnak maradni,
S nem okosodni meg soha!

1878

ÜZENET A TÁVOLBA

Miért nem öltél meg szemeddel,
Midőn ez is terajtad állt?
Miért nem dúltad szívemet fel,
S nem adtál énnekem halált?...
Ölelő puha karjaidban
Kimúlnom mért nem lehetett!
Midőn szerelmes csókod' ittam,
Mért nem szívtad ki lelkemet!...
Szívem mért nem tépted ki bátran,
Midőn zokogva rád borult!...
Nem vergődném most itt a sárban,
És nem volnék ily nyomorult!

(HÁT ÉRDEKLŐDIK MÉG IRÁNTAM?)

Hát érdeklődik még irántam?...
Én azt hittem, rég elfeledt.
S lám, lám, kíváncsi, mit csinálok,
S a régi hangon ír kegyed.
Mulatva töltöm éjszakáim',
Szilajság most az én sorom,
És mámoros fővel gyakorta
Koccintok önre, asszonyom!

Bohókás cimborák körében
A bort s a mámort éltetem.
Pohárcsengés, szilaj dalok közt
A bú nem fog ki kedvemen.
De néha mégis, tudj' az ördög,
Oly vackor-ízű a borom,
S kacagni kezdek, hogy a könnyem
Csordul ki tőle, asszonyom!

Emlékszem-é még önre néha?...
Igaz, szép volt, jó volt kegyed.
De én ezzel már nem törődöm,
Tanulgatván az életet.
Virág a hűség, hervadandó,
S ha már elhervadt, eldobom,
Vagy összetépem, hogyha tetszik...
Világ folyása, asszonyom!

Ne szóljon a múltról! - Szerettem
Tán egykor önt; megengedem.
De aki válni tud, felejt is:
Így esik ez meg rendesen.
Álmodni?... Ah, milyen nevetség!
Biz' én semmit sem álmodom.
Kábult fővel fekszem le reggel
És délig alszom, asszonyom!

Emlékszik?... Ah, de jobb, ha ön sem
Emlékszik immár semmire.
Bolond ember törődik azzal,
Mit nem lehet elérnie.
Bünhődöm én is, hogy e furcsa
Világot meg nem szokhatom.
Virággal, napsugárral élek;
De kenyerem nincs, asszonyom!

Fi donc! - kiáltja, s szinte hallom,
Hogy gúnyolódik és nevet.
Ez illik önhez!... Nem halok meg.
Gúnyoljon bátran engemet.
Úgyis, ha mostan összejönnénk,
Kigyúlna arcán s arcomon
A szégyen, és ön rám se nézne,
Mert rossz ruhám van, asszonyom!

1878

(BIMBÓNAK TÁRSA...)

Bimbónak társa harmat, gyönge szellő!
Kelyhébe nem süt még a nap:
De rózsa lesz belőle, nyár is eljő
S rá tarka lepkék szállanak.
S a rózsát elfogják szerelmi vágyak...
Menj férjhez! Rózsa vagy, kinyílt virág vagy!

Dalai már nem zengnek a tavasznak;
Virági, nézd, hogy' hullanak.
Ifjúkorod szép volt, örömbe' gazdag,
Ne érd pártában a nyarat.
Menj férjhez! És légy boldog; én megáldlak!
Menj férjhez! Rózsa vagy, kinyílt virág vagy!

Igaz! Te mindig engemet szerettél,
S én is nagyon szerettelek.
Mit ér, mit ér, enyim ha nem lehettél!
Elváltunk s mindegyik feledt.
Ó, csak feledj, s ne érezz semmi vádat!
Menj férjhez! Rózsa vagy, kinyílt virág vagy!

Nem küldelek rideg zárdába téged,
Mint Hamlet szép Ophéliát.
Menj férjhez s légy anyává, erre kérlek,
Hadd éljen a világ tovább!
S vele a küzdelem s százféle bánat...
Menj férjhez! Rózsa vagy, kinyílt virág vagy!

Minek várnál?... Oly gyorsan száll az óra,
S az ifjúság oly hervatag.
Szeressünk hát pillangó, rózsa módra,
Akit lehet, akit szabad!
Virághullását meg ne érd a nyárnak,
Menj férjhez! Rózsa vagy, kinyílt virág vagy!

1878

(HA HALLANÁL...)

Ha hallanál víg cimborák közt
Beszélni borról, szerelemről,
S látnád, a dévaj nevetéstől
Mint csordul ki a könny szememből:
Ha tudnád, mennyiszer köszöntöm
Fel azt, ki józan és szabad:
Megbánnád, hogy szeretni tudtál,
Míg rózsaláncunk ketté nem szakadt.

Ha látnál egyedül, szobámban,
Ezerszer megsiratni téged,
Ha tudnád, nélküled nekem mily
Sivár, unalmas, bús az élet;
Ha érzenéd, mit szívem érzett,
Midőn egyszerre elhagyál:
Te vallanád magad bűnösnek,
S örökre mindent megbocsátanál.

(TUDOM, ELHERVAD IFJÚSÁGUNK)

Tudom, elhervad ifjúságunk,
Tudom, a szív lassan kiég,
Tudom, az asszony gyönge jószág,
S egész éltünk csak álom, semmiség.

Tudom, hogy a mi nagy szerelmünk
Immár örökre véget ért,
S egymásért még egyszer hevülni,
Nem engedné nekünk a büszkeség.

S tudom, bár elváltunk örökre,
És hozzád többé nincs jogom:
Ki nem szakítalak szívemből,
S emléked' áldom és nem átkozom.

Kedves halottam vagy te nékem;
Szívembe zártam képedet:
Sírodra könnyekből, dalokból
S ábrándokból font koszorút teszek.

(KELL, HOGY HOZZÁD VISSZATÉRJEK)

Kell, hogy hozzád visszatérjek!
Vissza mindenáron.
Kell, hogy végre teljesüljön
Ez egyetlen álmom.
Kell, hogy nékem is viruljon
Az öröm virága,
S hogy enyém legyen a földnek
Legdicsőbb leánya.

Hozzád sóhajt vissza lelkem,
Hozzád szakadatlan',
Hogy elsúgja lábaidnál:
Íme, hű maradtam!
Hozzád sóhajt vissza lelkem,
Vissza mindenáron...
Ó, e vágya, szomjúsága
Lesz az én halálom.

(SOK SZÉP LEÁNY...)

Sok szép leány van a világon;
Sok jó leány szeretni tud híven.
Van, aki férfit boldogíthat;
De hozzád nem hasonlít senki sem.
Bejárhatom a nagy világot,
Jöhet elém minden szép asszonya:
Jöhetnek a húrik keletről:
Hozzád hasonlót nem lelek soha!

Neked nincs másod itt a földön:
Hívságos nőihez nincsen közöd.
Te vagy a legszebb és a legjobb;
Egyetlen vagy az asszonyok között!
Boldog virág, melyet te tépsz le,
Boldog, amelyben élsz, a kis szoba!
És boldog én, hogy rád találtam...
Hozzád hasonlót nem lelek soha!

Te vagy a szendeség, a hűség;
Oly szép s szelíd vagy, amint az angyalok.
Van szellemed, van tiszta szíved
S gazdag szerelmed, mely nekem ragyog.
Te vagy, kit nem tudok leírni.
Reményim, álmim igéret-hona!
Te vagy, kit oly soká kerestem.
Hozzád hasonlót nem lelek soha!

Ha víg fiúkkal iddogálok,
S mindenki földicséri kedvesét:
Csak hallgatok, hagyom dicsérni;
Kedves leány van, jó leány elég.
De te mind, mind megszégyeníted;
Édesebb, drágább ajkad mosolya,
Mint mások csókja, ölelése!...
Hozzád hasonlót nem lelek soha!

Ne hagyj el! Ó, mi lesz belőlem,
Ha itt hagyod hű szívem' özvegyül!
Nem tudok én más nőt szeretni,
Csak tégedet, csak téged egyedül!
Soha, sohase hagylak én el!
Te vagy minden dalom végső sora.
Azt fogom zengeni mindörökké:
Hozzád hasonlót nem lelek soha!

1879

(A TAVASZ ELSŐ NAPSUGÁRA)

A tavasz első napsugára
Bearanyozza lelkemet:
S megint megszáll a vágy utánad,
Szép alakod megint körüllebeg.

Szívembe, mint a nap a földre,
Álmok szelíd napfénye süt.
Remény építi benne fészkét,
Ibolyák nyílnak benne mindenütt.

Rezgő szívemből kis pacsirta:
A dal, a nap felé repül.
Mintha virág nekem virulna,
És nap nekem ragyogna egyedül.

Susogjatok csak szerelemről
S a kedvesről, ki nincsen itt!
Viruljatok, ti szép virágok!
Tarkázzátok szívem vetéseit.

Köszöntse édes dal a lánykát,
Az én legszebb virágomat;
Vigyen magával röpke szárnyán
Tündérregét, sugaras álmokat.

S legyen e dal oly tiszta, mint ő
- Fogadja kedves társaul -
És fényes, mint a napnak első
Sugara, mely szép homlokára hull!

1879

(ÉN ÉDES ELHERVADT VIRÁGOM)

Én édes elhervadt virágom,
Ne búslakodj az elmúláson.
Emlékezzél meg néha rólam,
Megbánás nélkül, álmodóan.

Mint ahogyan mogorva télbe'
Gondolsz május szelíd egére,
S lelkeden kéjes némasággal
Tavasz fuvalma rezdül által;

Mint ahogyan bús éjszakákon,
Ha szempillád' kerüli álom,
Beragyog szíved éjjelébe
Sugaras üdvöd tiszta kékje;

Ó, sírjuk vissza! Égi hittel
Nézzünk a vesztett múltra. Hidd el,
Drágább a viruló tavasznál
Az a tavasz, mely veszve van már.

Kihül a föld, az ég sötét lesz:
Szerelem szép ábrándja véges.
De szende fényt derít reája
Emlékezetnek holdvilága.

1882

(A TE NEVED...)

A te neved, a te hangod
Mostan is fülembe csendül,
S édes dalok csengnek-bongnak
Még édesebb szerelemrül.
Bágyadt kezed, kicsi lábad
Múlt irányain vezérel;
Csillag-szemed ragyogása
Múlt homályát űzi széjjel.

A te kerted, rózsakerted
Ezerszer bejárja vágyam.
Lábaidnál elmerengek -
Szemed, ajkad mosolyában.
Kezem a tiedbe' reszket,
S némaság a vallomásom;
Mintha én is rózsa volnék,
És te volnál rózsa-párom.

A te szíved, gyönge szíved,
Csak tréfát űzött belőlem;
Mégse foglak elfeledni,
Csak a néma temetőben.

Hozzád térek vissza mindig.
Emlékedre búm is enyhül,
S édes dalok csengnek-bongnak
Még édesebb szerelemrül.

1879

(Ó, CSAK MÉG EGYSZER...)

Ó, csak még egyszer összejönnénk;
Csak egyszer, pillanatra bár!
Hogy elmondhatnám: hű maradtam;
Szívem most is magába zár.
Mióta nem láthattuk egymást,
Percig se voltam hűtelen.
Halálomig téged szeretni:
Gyönyör és üdvösség nekem.

Ó, csak még egyszer összejönnénk!
Szép, csöndes nyári éjjelen,
Ahol virágok illatoznak,
S a lomb susog szerelmesen.
Csak egyszer járhatnám veled még
A zöld erdőt, a réteket,
Csak egyszer mondhatnám utánad:
Tied vagyok! Tied leszek!...

Ó, csak még egyszer összejönnénk!
Egy csókra, ölelésre még!
Od'adnám vérem', ifjúságom'
Egy árva ölelésedért.
Magasztalnám édes dalokban
Jóságodat, szerelmedet;
Aztán meghalnék könnyű szívvel,
Mint gondtalan, vidám gyerek.

1879

(KERÜLSZ?)

Kerülsz? Jó, hát kerülj. Többé ne lássalak!
Ne lássam arcodon, hogy bája hervatag.
Hogy szépség, ifjúság hamar múló kegyek,
Kifogni az időn, hogy neked sem lehet.
Örökre lássalak; mint ama szép napon,
Nevetve lányosan, szépségbe' gazdagon.
Váltig bűvöljön el emléked, árnyad is,
S rózsámnak valljalak őszkor, hervadtan is.

(TALÁLKOZUNK VÉGRE MÉGIS!)

Találkozunk végre mégis!
Örül ennek még az ég is.
Úgy ragyog rám, úgy nevet
Tiszta lánggal, mint szemed.

Sok bajomban, bánatomban,
Ködös, téli, bús napokban
Szép szemednek sugara
Világított egymaga.

Hogyha majd most belenézek,
Meneküljön az igézet,
Mely lekötve ajkamat,
Azt mondotta: Nem szabad!

Megragadom ezt a percet;
Megcsókollak, megölellek.
Hosszan érzett híjamat
Töltse bé egy pillanat!

1882

(SZERELMI ÖZVEGYSÉGEMET)

Szerelmi özvegységemet
Megőrizém tisztán, szeplőtlenül,
Emmám, egyetlenem!
Lehetek gyönge, téphet fájdalom,
A szenvedély tombolhat kedvire
Vergődő, bánatos szívemben -
És darabokra tépheti:
Azért nevedhez nem tapad
Gonosz vágyakból semmi rész;
Csak egy könny, egy sóhaj talán,
Mely megsiratja vesztedet,
És örök vággyal,
Sohase múló szomjúsággal
Keresi hangod elnémult zenéjét,
Kialudt lángját szép szemednek
És mosolyod bűbáját,
Mely mint virág nyílása
Sugárt, dalt, illatot
S szép álmokat hintett szívembe,
Emmám, egyetlenem!

Távol szívedtől, mint a naptól,
Sütkérezem, Emmám, emlékeden.
A gondok, viharok felhői képed'
Előlem bárha eltakarják,

Szívemben ott dereng világa,
S fohászkodom gyakran, szünetlen':
Oszoljon szét e bánatos homály
S örök derűvel,
Tavaszi ragyogással
Csaljon ki még sok dalt belőlem
Szemed hő napja, angyalom;
Avagy hervasszon el sugára,
S múljak ki némán, ifjúságom
Szép májusában, mint a rózsa,
Reszketve vágytól, szerelemtől,
Emmám, egyetlenem!

Beh boldog egy találkozás,
Beh édes egy perc volna az,
Ha még egyszer csókolhatnám kezed',
Ha még egyszer felhangzanának
S még egyszer készülnék neked
Szerelmet vallani!...
Ó, akkor is megint csak néma volnék!
S daloktól, üdvtől, szerelemtől
Remegő lelkem azt se mondaná:
Emmám, egyetlenem.

1880

PERDITA

Boldogtalan vagy, bűnös is vagy.
Az ördögé vagy, mindhiába.

1

Rózsakínálás, zene mellett
Az ördögé lett ifjú lelked,
És kezed most virágokat,
Ajkad meg csókot osztogat.

Náladnál semmivel se jobbak
Neveztek csúf szóval bukottnak.
Kimondtam én is azt a szót,
S nem volt rá semmi válaszod.

Csak rám hajoltál, hogy ne lássam
Két arcod' kipirulni lázban.
Félénken súgtad s reszketőn:
Rád haragudni nincs erőm!

Koldúsa koldusabb világnak!
Borulj reám; én szánva szánlak.
Lelkem a porban is megért,
Szeret s megáld hű szívedért.

2

Gondoljon a világ akármit,
Az emberek gúnyoljanak;
Büszkébb szívem van, hogysem értük
Félénken cserbehagyjalak.

Kiket a vak tömeg szokásból
Szépeknek, jóknak ünnepel,
Nem tudnak oly forrón ölelni,
Mint te, midőn hízelkedel.

S akikre irigykedve néznek
A dőrék, nem oly boldogok,
Mint aminő te vagy, szerelmem,
Ha szomjas ajkam csókolod.

Ó, áldhatná sorsát akárhány,
Ki most lenéz negédesen,
Ha oly lánykát találna, mint én
Benned találtam édesem!

3

Szívem igaz és jó tehozzád,
Szereti könnyed', árvaságod,
S bár nem igér örök hűséget,
Bár gyönge, elhihetd, nem álnok.

Nem, nem ámítalak! Bevallom,
Csak ölelésedet kívánom.
Nyújtsd csókra haragos kis ajkad',
Kedves kis mezei virágom.

Lásd, úgy szeretik a napot, bár
Ettől hervadnak a virágok
Jer elhervadni kebelemre,
Legyek én a te napsugárod!

A hevülések mind mulandók;
Az ifjúság csak egy lehellet.
Nem, nem igérek én hűséget,
Hanem gyönyörrel megölellek!

4

Késő neked már zúgolódni:
Mind ilyenek a férfiak.
Ha mint hervadt virágot eldob,
A legjobb is csak megsirat.

Míg ölelésedért epedtem,
Hű voltam hozzád, esküszöm;
De csókod vágyamat megölte;
Közös bú, nem az én bűnöm.

Ó, hát ne haragudj', ne vádolj!
Sírj a kegyetlen sors felett.
És én letörlöm drága könnyed',
És együtt sírok majd veled.

Te se vagy nálamnál erősebb;
Közös a mi búbánatunk.
Egymásra hát ne haragudjunk
S valljuk be: bűnösek vagyunk!

5

Lelkedbe ádáz végzeted,
Rút szégyenfoltot égetett.
Hiába élsz, virulsz, mosolygasz,
A nagyvilágon nincs helyed.

Légy céda, kéjsóvár, ledér;
Légy szűzi, tiszta: egyet ér.
Imád, átkod nem érdekel mást,
S csak kicsúfolnak könnyedér';

Nincsen remény, nincs irgalom.
Nem kérdi a világ, vajon
Selyemben halsz-e meg vagy éhen,
Átokkal hervadt ajkadon?

Légy vidám vagy kétségb'esett:
Pokolban élni végzeted.
Zárdába vagy kórházba menni:
Egyforma vétek s bú neked!

6

Hiába gyújt szemed sugára,
Hiába jársz selyemruhába':
Boldogtalan vagy, bűnös is vagy,
Az ördögé vagy, mindhiába!

Nevethetsz, járhatsz tündökölve,
Azért te mégis meg vagy ölve.
Lövellhetsz lángot tűz-szemedből:
Szíved kiégett mindörökre.

Látlak az utcán járni le s fel,
Vidáman, ragyogó szemekkel;
De nyomorult vagy, és ha mondják,
Teszed magad, hogy nem veszed fel.

Nem tudom, mit tegyek, ha ennyi
Szépséget látok kárba veszni;
Vádoljalak-e téged érte,
Vagy a világot nevessem ki?...

7

Egyedül állsz. Ez az átkod,
Számkivetés bús leánya!
Nincs egyetlen jó barátod;
Árva vagy, mint én is árva!

Idegen vagy tenmagadnak,
Idegen vagy a világnak;
S bár mosolyra nyílik ajkad,
Szíved mélyén sírni látlak.

Jobban áll a könny szemednek,
Hogyha nem kacagva támad.
De a lélek rejtve szenved,
Titkolódzva sír a bánat.

Tudom én, jobb volna néked
Hű szíven kisírni búdat.
Keresed is, drága lélek,
De hiába a kiútat.

Oly türelmes nő vagy, oly szép,
Hogy szeretve szeretnélek:
Csak erősebb lelkű volnék!
Csak szívem ne szánna téged!

VÁLTOZATOK

Ó, hála, hála, hogy keservem
Nem hordozom magamba' némán!
Van vígaszom, lehet pihennem.
Ha gondok árnya száll is énrám.
Borongás, üdvösség, igézet
Körülzsong lágyan, édesen;
S mit suttogásukból megértek,
Merengő, méla dal leszen.

OSZTÁLYRÉSZEM

Az élet árnyát, fellegét is
Szivárványszínbe' látja lelkem
Csalódni és remélni mégis:
Így van megírva végzetemben.
S dallá szövődik minden eszmém
S mind, amit érzek, álmodom:
De nyitját hasztalan' keresném;
Mi célja, haszna: nem tudom.

Sugártalan, ködös napokba',
Ha rám borúl az éjek éje:
Fölhangzik édesen zokogva
A dal vigasztaló zenéje.
Ez tár elém egy szebb világot,
S ha lelkem errül álmodik:
A könny, a kín, a vér, az átok
Hallelujává változik.

S megszáll a vágy, hogy letöröljem
Könnyeit a szomorkodóknak;
S a béke útját megjelöljem
Azoknak én, akik csalódtak.
Ó, fáj e furcsa, gúnyos élet;
S lelkem gyakorta felzokog:
Az emberek mind oly szegények
S nem lesznek soha boldogok!

Türelmet és szánalmat oltott
Belém a lét nehéz igája.
Tudom, hogy ép' az sose boldog,
Akinek boldogság a vágya.
Tudom, hogy nemcsak én kesergek,
Bajlódik más is eleget,
Hurcolja némán a keresztet,
S nem vigasztalja senki meg.

Ó, hála, hála, hogy keservem'
Nem hordozom magamba' némán!
Van vígaszom, lehet pihennem,
Ha gondok árnya száll is énrám.
Borongás, üdvösség, igézet
Körülzsong lágyan, édesen;
S mit suttogásukból megértek,
Merengő, méla dal leszen.

Saját búbánatomban érzem
Örök bánatját a világnak,
S a lelki szomjazók nevében
Sóhajtom el szelíd imámat.
És öntudatlan', önmagától
Szakad szívembül énekem,
Örömet, bút, mindent elárul...
S én nem tudom, csak érezem.

S habár jövőmben írva látnám,
Hogy sohasem leszek szeretve:
S dicsőség nélkül, ifjan, árván,
Szegényen dobnak sírverembe:
A vágyat üdvben élni váltig
Síró zenébe önteném,
S dalolva várnám a halált, így
Sóhajtanám ki lelkem' én.

1877

SÁTÁN

Egy éjjel a sátán ágyamhoz álla;
Nevetett, hitt, igérte kincseit.
Frakkot viselt s oly inger volt szavába,
Hogy már azt hittem: végem, elveszít!
»Eljősz-e hozzám, édes, jó barátom?
Protekciómat igérem neked.
Mi kell? Szép hölgy? Arany? Fény? Pompa? Mámor?
Mind a tied lesz...« - Én koldus leszek.

»Agyadban égsz s rossz álmaid' beszéled;
Így senki sem felelt nekem soha.
Rég' vágyom okos alkut kötni véled;
Ne légy, öcsém, ily szörnyen ostoba.
Dörgöld ki szemeid' s ne álmodozzál;
Légy ember és ne hitvány lázbeteg.
Gavallér lesz belőled. Jősz-e hozzám?...
Fejedet rázod?...« - Én koldus leszek.

Gavallérnak kevély vagyok s ügyetlen;
Majom és róka lenni nem tudok.
Kincsnek pedig hatalma nincs felettem;
Az kincsem, amit érzek, gondolok!
Vigasztalóm az édes dal zenéje;
Ez balzsamom, hitem, ha szenvedek;
S dalolva hágok a sátán fejére.
Aranyod nem kell! Én koldus leszek!

Urad vagyok! Leszállok a pokolba,
És Lucifert magát elégetem.
A jókat összegyűjtöm egy akolba.
Halleluja! Megáldva végzetem!
«Már látom, hogy méltó vagy ostoromra,
Bolond te, kin segítni nem lehet.
Adieu!» - S én visszadőltem vánkosomra,
És felzokogtam: Én koldus leszek!

1875

A BÁNATBÓL...

A bánatból kivolt a részem;
De én azért nem jajgatok.
Fáradt vagyok, nagy útra készen,
Akár ma is meghalhatok.

Pályámnak vége, hazatérek,
És terhetekre nem leszek,
S búcsúmban én csak egyre kérlek:
Anyám mellé temessetek!

De hiszen ti nem tudhatjátok,
Hogy az ő sírja merre van...
Én sem; - nekem a sír is átok;
Magam leszek ott is, magam!

Ó, jó anyám! Ha lassú szárnyon
Az éj a temetőre száll:
Keresni fog a másvilágon
Szegény fiad, s meg nem talál!

1875

ÁRVA FIÚ

Szidott, gyűlölt, haraggal néze rám;
Nagy dáma volt s kevély a mostohám.

Én egyebet se láttam, mint halált,
Apám, anyám korán a sírba szállt.

Virágok nőnek ifjú sírokon;
Enyémek egy-két jó barát, rokon.

Ők csitítgatták árva szívemet,
Az Isten ezt nekik fizesse meg.

Viharba', szélbe' visz tovább utam,
Fáradt vagyok, s a cél még messze van.

Talán egy mérges hullám eltemet,
S túlparton én már ki se köthetek.

1875

KARÁCSONYKOR

A zúgolódás, gúny, harag
Rég halva már szivemben.
Egy szóval sem panaszkodám
A kis Jézuska ellen.

Nem vádolám balgán azért,
Hogy engem kifelejtett.
Hogy nem hozott ajándékot,
Szemem könnyet nem ejtett.

Lelkem nyugodtan, csöndesen
Átszáll a nagyvilágon.
Imádkozom, hogy Jézusom
Minden szegényt megáldjon.

Ágyamra dőlök, s álmodom
Egy régi, édes álmot:
Boldog, ki tűr és megbocsát,
S ki szenved, százszor áldott!

1874

MIKOR HÚSZÉVES LETTEM

Ha a halál ma vinne sírba,
Maradnék ismeretlenül;
Ki voltam, senkinek sem adná
Se könyv, se kő, se könny hirül.
Velem pihenne a dicsőség,
Amelyrül annyit álmodám;
Csak egy-két jó barát sóhajtna:
Szegény, mért halt meg oly korán!

Kiket szerettem, friss virággal
Nem hintenék be síromat.
Ki elolvasta unalomból,
Hamar feledné dalomat.
A társaságban odavetnék:
Könnyelmű volt, de jó gyerek.
S a lapokban csak annyi állna:
Húszéves volt s verselgetett.

A pletyka is másról fecsegne;
Rólam sehol se volna szó.
A réginél maradna minden,
S támadna más, nagyobb bohó.
Egy a világba kitaszított,
Hozzám hasonló rímelő;
És hogy az élet nagy bolondság:
Elmondaná helyettem ő!

1875. április 9.

A FILISZTEREKHEZ

Csak hagyjatok, ha nem szerettek,
Én úgyse tartok véletek!
Nem kértem tőletek tanácsot,
Nem mondtam én, hogy szenvedek.
Isten küldé e küszködést rám;
Imádság felsíró szavam.
Akit az Isten látogat meg,
Az nem lehet boldogtalan!

A vágyak mámorát, ez édes
Keservet ti nem érzitek.
Kétségimet hát mért közöljem
És álmimat tivéletek?...
Zokogva bár, de mégis érzem,
Boldog csak én vagyok magam!
Ki egy világot hord szivében,
Az nem lehet boldogtalan!

Mert lelkem' soha el nem adtam,
S nem vettem példát rólatok;
Azért én a ti szemetekben
Cigányos és különc vagyok.
Jó tudom, hogy világotokban
Lelkem bitang és hontalan.
Ki hű marad az ideálhoz,
Az nem lehet boldogtalan!

S mi minden válhatnék belőlem!
Hogy fölvihetném dolgomat,
Ha a jövőre volna gondom,
S szivemre venném sorsomat.
De jobb szabadnak lenni, bármily
Szegényen és magánosan.
Ki nem szorult az emberekre,
Az nem lehet boldogtalan!

Utálom a kufár világot,
Nem hajhászom nagyúr kegyét.
Ne gúnyoljátok hát kabátom';
Hisz' az tinéktek mit se vét.
Reményem, üdvöm, büszkeségem,
Egész lelkem dalomba' van.
Kit homlokán csókolt a múzsa,
Az nem lehet boldogtalan!

Kik az én sorsommal törődnek,
Mind az égi-lelki szellemek.
Ó, szent gyönyör! Ó, boldog élet!
Hogy én is szállhatok velek!
Egy szebb világ van ott; lakói
Jók s boldogok mindannyian.
Ki bízik tiszta szellemekben,
Az nem lehet boldogtalan!

Hagyjatok hát! Nem egy világból
Valók vagyunk mi, hagyjatok!
Angyal vagy ördög, nem tudom, de
A ti testvértek nem vagyok.
Közétek úgyse szállok én le:
Erőlködéstök hasztalan.
Ha én is sorsotokra jutnék:
Akkor volnék boldogtalan!

1875

IMAKÖNYVEM

Aranykötésű imakönyvet
Hagyott rám örökül anyám,
Kis Jézus ingben, glóriában
Van a könyv első oldalán.
Sok év előtt egyik sarokba
Beírta jó anyám nevét,
Lehajtom a betűkre fömet,
Hogy fölidézzem szellemét.

Nekem úgy tetszik, hogy csak egyszer
Fehér ruhában láttam őt.
Tavasz volt épp, a kedves ákác
Virágozott a ház előtt.
A lemenő nap fénysugára
Reszketett ajkán, zárt szemén.
Apám ott állt a ravatalnál,
És vélem együtt sírt szegény.

Hogy elmosódtak a betűk! Mily
Sárgák s kopottak e lapok.
Rég' volt, midőn ez imakönyvből
Még az anyám imádkozott.
Kék selyemszállal összekötve
Van itt hajambul egy kevés.
Aranyos fürteimhez akkor
Nem illett még a szenvedés.

Írott imádság töredéke
Mellett van az anyám haja,
Emitt egy szentnek vézna képe
S egy régi, halvány Mária.
Elnézem... Éppen így viselt meg
A sors azóta engemet.
Sokszor szeretnék sírni, hogyha
Nem szégyellném a könnyeket.

Az Úr imádságát ütöm fel
(Kisérőm a nehéz uton),
S vigasztalást vegyít a kínhoz
A te imád, ó, Jézusom!
Imádság kell a szenvedőnek,
Akit a sors árván hagyott.
Úristen, én nem zúgolódom:
Legyen a te akaratod.

Föl nem panaszlom a világnak,
Csak szellemednek, jó anyám,
Milyen kopár volt ifjuságom,
S hogy mennyi bánat szállt reám.
Tűrtem, reméltem, megalázva
Idegenek közt éltem én;
De azt a régi imakönyvet
S emléked szentül őrizém.

1875

EST DEUS IN NOBIS

Egy ismeretlen poéta verset küld a szerkesztőnek

Nyakig vagyok már bent a verselésben.
Segítség, nyomda! Mindjárt megfúlok.
Szívem szorul, mikéntha volna présben,
S a rím-had benne már alig szuszog.
Az átkokat, panaszt rakásra hordom,
Csak úgy bámulják szenvedélyemet.
Szerkesztő úr, zseni vagyok, ha mondom!
Ugye megcsillagozza versemet?...

Nem cimborázom én e buta korral,
Harag és gúny hatalmas énekem.
Kacér pillantást váltok a nyomorral
(Hanem azért a pénzt meg nem vetem).
Az őrjöngés nálam nem puszta bon-ton,
Minőt a finnyás publikum szeret.
Szerkesztő úr, zseni vagyok, ha mondom!
Ugye megcsillagozza versemet?...

Azt hiszi, technikám még nincs megérve,
S nincs bennem eszme, vágy, ambíció?
Vagy még nem fogható rudas szekérbe,
Mert szeleburdi, pajkos a csikó?
S ne higgye, hogy nincsen miről dalolnom,
Koplaltam én s lumpoltam eleget,
Szerkesztő úr, zseni vagyok, ha mondom!
Ugye megcsillagozza versemet?...

S szó, ami szó, poétának születtem.
Ezt maga is be fogja vallani.
A bölcseséget nagy kanállal ettem,
Á la... nem mondom meg... találja ki!
A kritikusra is van már dorongom;
Nem tűrök én mást, csak dicséretet,
S bizony a szerkesztőket is lehordom,
Ha meg nem csillagozzák versemet!

1875

A CIGARETRŐL

Cigaret-füst karikája -
Egyik a mást be se várja,
Mintha szólna: nem lehet!...
Ilyen éppen a mi részünk,
Füst az élet; elenyészünk,
Mint a kicsi cigaret.

Ifjuságunk fényes álma...
Köd borítja nemsokára,
Lángot, álmot hamu fed.
Szíved is, ha már kiége,
Eltiporják s vége, vége!...
Mint a kicsi cigaret.

Hamuból az árnyak intnek,
Özvegyei régi hitnek;
Tudják még az éneket:
Az az álom, az az élet,
Füstbe hamvad, tovaszéled,
Mint a kicsi cigaret.

Hit s remények büszke vára,
Ifjukornak ideálja
Füst csak és lég... hova lett?...
Végtelenség titkos utja...
Minden egyképpen befutja,
Mint a kicsi cigaret!

Cigaret-füst karikája -
Egyik a mást be se várja,
Mintha szólna: nem lehet!...
Rövid álom, rövid élvek!
Elenyészik, füst az élet,
Mint a kicsi cigaret!

1876

TAVASZODIK...

Tavaszodik már az idő,
Beköszönt a napsugár.
Lelkem édes gondolatja
Föntt, a felleg-honba' jár.

Nem tudom, de olyan édes
Még a bánat is nekem,
Kék egével, napsugárral
A tavasz, ha megjelen.

Kedves ábránd langy fuvalma
Vonul át a lelkemen.
Szép világ van, azt regéli,
Messze, túl a tengeren.

S hallgatom, bár ismerem jól,
Milyen az a szebb haza,
Halkan intek: voltam én már,
Voltam én ott valaha!

Az a sugár, az az illat
Nem idegen énnekem;
Ha sivár az élet útja:
Gyönyörűnek képzelem!

1878

TEDEUM

Hány magas eszme, mennyi ábránd
Kél s száll szivembe' szerteszét!
De egynek sem tud adni hangot,
Oly árva sokszor a beszéd.

Ügyetlenül vergődik itt lenn
A messze szálló gondolat.
Visszhang a vers; érzelmeinknek
Majd mindig csonka hangot ad.

A múltból, mint távol harangszót.
Áthallom a bölcs jósigét:
Ne szűnj soha jobb korra várni!
Kislelkű! Tudsz-e hinni még?...
S hinnék; de látom a jövendőt,
A neve vér és iszonyat.
Az örök harcnak, gyötrelemnek
Jó vége soha sem szakad.

Hűlt vágyak, elzüllött remények...
Mit várjak én még idelenn?
Kínomat zengném, ha találnék
Új dalt az ócska hangszeren.
Kínos vajúdás, lázas álmok...
Ím', ez a dal története,
Egyhangú mind, ah, mind unalmas;
A dalnak sincs már érdeme.

Uram! Nem átkozódom én, bár
Sokszor sóhajtok csöndesen.
Az én beteg szívem fohászát
Ki hallja meg, ha még te sem!...
Tátongó sebemet te látod;
De nem adsz rája balzsamot.
Pedig, hogy nem gyógyul magától,
Én Istenem, te tudhatod!

Egy átok űz! Hiába vágyom
Az emberekkel tenni jót.
S bár sujtasz mind a két kezeddel,
Én tűrök, mint a bárgyu Jób.
A porba hullok. Ó, ki merne
Panaszt emelni ellened?
Himnuszt zengek keserveim közt:
Dicsértessék a te neved!

Ki lát szivembe?... Senki!... Mégis
Fölírják, hányszor vétkezik.
Kövezzenek, vagy áldjanak meg,
Ők lelkemet nem ismerik.
De nem haragszom; hisz' az ember
Egymás birája nem lehet.
És ami fáj, amit zokogva
Panaszlok, nem a gyűlölet.

Szentségem a keserv, s miként a
Katona rongyos zászlaját:
Szivemet annál jobban őrzöm,
Minél több bánat járta át.
S ha eltipor a szenvedélyek
Bősz méne a harc mezején:
Ne gázoljon szivembe senki;
Maradjon a zászló enyém!

Megnyugszom. A nehéz lemondás
Késő korában élek én.
Örültem én is az örömnek
És ami fájt, megkönnyezém.
S közelg bár nagy idők viharja;
Én csillagomhoz hű leszek.
Tebenned bízom, örök Isten;
Dicsértessék a te neved!

1876

NE VÁDOLJÁTOK...

Ne vádoljátok rossz napokban
A világot s a végzetet,
Ne átkozzátok el az embert,
Hogy egy kicsit szenvedtetek.
Csak tűrjetek! A zúgolódás
Nem ád a szívre balzsamot.
Bocsássatok meg a világnak,
Habár mindenki elhagyott.

Hiszen ti mind önzők valátok!
S a világ önzetlen legyen?...
Hisz' nektek is volt sok hibátok!
S a bűn csak büntetést terem.
Tiszták és jók lesztek, ha minden
Bűnt, bánatot lesírtatok.
Bocsássatok meg a világnak,
Habár mindenki elhagyott.

Ahol ti lesztek, égi béke,
Nyugalmas szív lesz véletek.
Mert, aki szenvedett nyugodtan,
Megnyílnak annak az egek.
Legyetek elnézők, szelídek;
Sohase zúgolódjatok,
Bocsánat által győzni fogtok,
Bár minden ember elhagyott.

BOLDOG IDŐ

A bölcsek gúnyja, szenvedők siráma,
Nem bírják lelkemet lekötni már ma.
Mély bánat, borús eszme, ködös álom
Most nem az én világom.
Mélységbe lelkem most nem tud merülni,
  Csupán repülni!

Mint a madár, ha meglegyinti szárnya
Röptében a víz felszínét cikázva,
Merül a kék, napfényes levegőbe,
Dalát küldvén előre;
Úgy játszom én a búval most; reményem
  Fönt jár az égen.

Sejtelmes vágyak ébrednek szívemben.
Siratni a világot semmi kedvem.
Mért járjak én alant a mély homályban?
Mért vonjam össze szárnyam'?...
Ragyog a nap; lángjától majd elégek...
Ó, szép az élet!

1877

A KÖLTŐ VILÁGA

Hangulatért mit mentek Ázsiába?
Meghamisítni régi kort minek?
A költőnek nincs több, csak egy világa,
Amelyben él, csupán ezt érti meg.
Ködalakok után miért bomolni?
Nincs körötökben eszme, tárgy elég?
Kelet, lovagkor, mítosz: régi holmi.
Hagyjátok! Meg van énekelve rég!

Újat akartok írni; de fonákul
Az *ósditól* nem válhattok ti el.
Ha lelketek nem zendül önmagától,
Dalát a múlt idő nem költi fel.
A tűzbe minden papirost, a tűzbe,
Ha nem forr benne a ti véretek.
Mi életével nincsen összefűzve
Költő előtt veszt hangot, érdeket.

Hiszen a dalnok is csak úgy szülötte
Korának, mint akárki más fia.
Fény, árny, erény, bűn, ha dalába szőtte,
Beszédes, érthető lesz általa.
Kétsége, hite, vágya a jelennek
Az ő szívét először járja át;
A múlt neki csak példakép' jelen meg;
Tanulságot csak, *ihletet* nem ád.

Mit az öröm vagy bánat ír a szívbe,
Egyetlen dalforrástok ez legyen:
S ne mondjátok, hogy már ki van merítve,
Kicsépelt szalma ez az érzelem.
Míg *egy* nap fog haladni föntt az égen;
Míg a tavasz virágokat nevel,
Míg boldogság és könny lesz, ihletében
A költő mindig újat énekel.

PETŐFI ÉL!

(Arra az álhírre, hogy Petőfi a szibériai ólombányákban raboskodik.)

Petőfi él! De nem mint hiszitek,
Nem mint bágyadt tekintetű öreg.
A kor arcára nem vésett redőt,
Fehér hajjal ne képzeljétek őt.
Fejét fenn hordja most is; szeme fényes;
Oly fiatal még: csak huszonhat éves!

Petőfi él! De nem volt soha rab.
Ne higgyétek, nem hord ő láncokat!
Kard van kezében, ajkán harci dal;
Előreszáguld mint a bősz vihar,
És túlharsogja az ágyúk morajját
Szent himnusza, egy szó: Világszabadság!

Petőfi él! Lánglelke fenn virraszt.
Vénség, halál sohasem érik azt.
Lázas szivével, ifjan, szabadon
Él és fog élni, édes magyarom.
Lesz trónok és országok pusztulása; -
De az ő sírja mégse lesz megásva!

1877

ŐSZ FELÉ

Vágy, szenvedély bevonja szárnyát;
Dalaim immár csendesek;
Bennük csak néha-néha zendül
Egy álom, egy emlékezet.

A szép tavasznak álma őszkor;
Virágokról édes regék.
A szív, mely lemondásra készül,
S úgy megzokog: Ne még! Ne még!

Lehajtja szép fejét a rózsa;
Nem éli túl a hév nyarat.
S az édes vágyak, a virágok,
Szívemben is hullonganak.

Bágyadt a nap, bágyadt a tájék;
A télre fázva gondolok,
S a langyos őszi napsugárnál
Vérem még egyszer föllobog.

Tavasz mosolyg reám keresztül
Egy rózsaszínű fátyolon.
Látom virulni a világot,
S csak álmodom, csak álmodom...

1878

IMÁDSÁGOM

Legyenek áldva mind, akik
Szivem összetépték.
Ne ingereljen bosszúra
Engem soha kevélység.

Ne érezzem so'sem, so'sem
Poklát a gyűlöletnek!
Kiket mindenki eltaszít,
Azok szeressenek meg.

Az irgalom szent angyala
Lakozzék e világon,
S a vértanúk jutalma mind
Az emberekre szálljon.

Jöjjön a békekor, melyet
Sok ember sírva vár lenn.
S én is legyek jobb s igazabb,
Mint voltam eddig. Ámen!

1877

AZ OÁZ PANASZA

Dalaiddal s virágaiddal
Mért szállsz le hozzám, kikelet?
A te virágod, napsugárod
Úgysem vidít föl engemet!
Mért lássak évrül évre új tavaszt,
Ha nincs, aki velem megossza azt?...
Mért éljek és viruljak itt magam,
Magános életnek mi haszna van?...

Ha nem lehet oly zöld, üde
A sivatag, mint én vagyok,
Hát szemrehányásképp ide
Ki küld nekem virágot, harmatot?
Lehetnék bár homok a homokon,
Legalább volna társam, otthonom
S megszűnne így a mindennapi vád,
Hogy puszta, puszta az egész világ!

Sorsomba' részt ah, senki sem veszen,
Magánosan gyászolni kell nekem!
Van puha pázsitom' de senki
Se szokott rajta megpihenni.
Virágom is van, hajh, de nincsen,
Ki gyönyörködve rátekintsen
És koszorút kössön belőle;
Dalomnak sincsen figyelője.
Nem nyújt az édes percet senkinek,
Elhangzik, és nem hallja senki meg;
Forrásomnak nincs haszna, folytatása,
Nem hord hajót, nem nő nagyobbra;
Nincs, aki véle egyesűlne, társa;
Elvész örökre a sivár homokba.
Így fű, fa, ér, virág, madárdalok
Mind keseregnek, milyen elhagyott,
Mily árva, mily szegény vagyok!

Ó, Te, kinek nevét nem ismerem,
Atyám, uram, vezérem, istenem!
Világszellem, természet, őserő:
Mikor lesz már a sorsom tűrhető!
A legnagyobb is könnyűség neked:
Ó, ne tagadd meg hát kérelmemet!
Hisz' én csak arra kérlek:
Hordj be azonnal
Sárga homokkal,
Hogy több tavaszt ne érjek.
S világom része: sivatag legyek!
Hogy múljék végre tőlem e magány.
Hatalmas úr, imádott jó atyám!

Kínos, reménytelen bujában
Így tépelődött egymagában
Egy zöld oáz egy derüs éjjelen.
És válaszolt neki eképp
Az, akinek nem tudta a nevét:
Rád pazaroltam minden kincsemet,
Hogy mersz vádolni mégis engemet!
Pusztába' zöldnek lenni nem
Nagy kiváltság-e, kérdelek?
Bánt, hogy magányban élsz? – Hiszen

Ez a te legfőbb érdemed!
S hogy környezeted meztelen, kopár,
Fő büszkeséged, fő dicsedre vál'.
Gondold meg, ha e roppant sivatag
Virulna, élne, mint magad:

Akkor a fáradt karavánok
Nem ütnék fel rajtad tanyájok'.
A tikkadt vándor nem köszöntene,
Már messziről óhajtva enyhedet;
Forrásodnál nem volna nyughelye,
Ha máshol is találna eleget.
Erdő, mező itt hogyha volna száz:
Neved se volna, s nem volnál oáz!

1877

TÚLÉLEK ÉN MINDEN CSALÓDÁST...

Túlélek én minden csalódást!
Nem öl meg engem fájdalom.
Sok bánat eltompítja lelkünk',
S ez jól van, s bölcsen is nagyon.
Mit innom hagy a sors, a mérget,
Mint a dohányt, bort megszokám.
Szerelmi bú, nyomor, szegénység
Kétségb'esést nem hoz reám.

A keresztlevelem hazudja,
Hogy fiatal vagyok, pedig
A vénség szomorú nyugalma
Lehatott már a lelkemig.
Mesés világba nem ragad már
A nagyravágyó szenvedély,
S szivem, mely annyiszor csalódott,
Csak az emlékezetnek él.

A nagyralátás büszke szárnyon
Ragadt magával el, tova.
Nem látszott onnan, a magasból
A bűnös ember nyomora.
Felhőkbe törve égtem én a
Vágyak tüzében egykoron.
Elhamvadt bennük ifjuságom,
S a tűz utója már korom.

Mint az angyallal Jákob egykor,
A boldogsággal küszködém;
De áldását hiába kértem;
Nem tudtam lenni boldog én.
Fáradt vagyok a küzdelemtől;
De megpihenni nem tudok.

Most is kínlódom, mint az angyal.
Aki az égből lebukott.

Mit ér, hogy annyiról lemondtam?
Mit ér, hogy bölcs türő levék?
Szerelem, ábránd, hit, vidámság
Nélkül mit ér a bölcseség!...
Lelkem sajog, s bár türelemmel
Van, mint a szentírás tele:
Csak más olvas belőle vígaszt;
Nekem a kínok kútfeje.

Reményt! Reményt! Ó, hagy hihessem:
E nyomor egykor véget ér.
Oly iszonyú a múlt; fülembe
Kiáltja minden perce: vér!
Nem haltak még ki a Kaínok,
Még nem süllyedt el Szodoma.
Az ember most is csak a régi,
S ó, jaj, nem is lesz más soha!

S habár új Messiás születnék,
Nem hozna ő se jobb időt,
A gonoszság, mely nem hisz Istent,
Halálba vinné most is őt.
Míg butaság, gőg, szivtelenség
Élet-halálra versenyez:
Nagy lélek, nagy erény örökké
Üldözve, számkivetve lesz.

Hogy koldusbot jutott Homérnak,
S Jób hamudombon szenvedett;
Hogy megölték képmutatók azt,
Ki békességet hirdetett;
Hogy lesz még számos méla Hamlet,
És lesznek bűnös Gretchenek;
Hogy fájdalom minden nagy érzés:
A bölcs megérti és nevet.

A szellem sorsa harc: de ritkán
Jut célra, ritkán győztes ő.
Ha kimerült a küzdelemben,
Elsöpri földi, nyers erő.
Kezdettül óta e világon
Erőszak a hatalmas úr.
Erény, lángelme, szellem, ihlet,
Mit ér, ha gyönge és mazúr?

Úgy, úgy! A zsákmányon hízott bűn
Magasan hordja fenn fejét;
S a gyönge vértanú s a lángész
Könnyezve rágja kenyerét.

Mindenha úr lesz és hatalmas
Fegyver, erőszak, pénz, tömeg;
S e bitor eszközök bukását
Az öreg föld nem éri meg.

Bohóc-világ! Megszoktalak már,
Hisz' ennek így kell lennie.
Nem szomjazom jobb korra többé;
Nem fáj nekem már semmi se.
A balga hisz csak lehetetlent;
Én hát türök, ha tűrni kell.
Nagy bölcseség veszteg maradni,
És nem törődni semmivel!

MIATYÁNK

Urunk, atyánk, az ég lakója;
A csillagoknak alkotója,
Ki fenn tartod mindütt a rendet;
Dicsőség a te nagy nevednek!

Az igazak, jók, akik élnek,
Mindenha csak benned remélnek.
Te vagy az ő buzgó imájok:
Ó, jöjjön el a te országod!

Erős vagy, jó vagy, bölcs, igaz vagy:
Belátásod mindent igazgat.
Adsz örömet, csapást, kegyelmet:
A te akaratod legyen meg!

Panasz sosem jön ajakunkra;
Csak te ne hagyj soha magunkra.
S ki élni engedsz, add nekünk meg
Ma s mindennap a kenyerünket.

S ha bűntől (hisz' gyöngék vagyunk mi!)
Nem bírunk néha szabadulni;
Bár a fenyítés téged illet;
Bocsásd meg a mi vétkeinket!

S mivel gyöngék vagyunk a jóra:
Legyen hát vétkeink adója,
Hogy amidőn felebarátunk
Bánt, néki szívből megbocsátunk.

Száz fájdalomnak, száz veszélynek
Vakon megy itt a test s a lélek.
De mi fogjuk kerülni mindet,
Csak meg ne kísérts soha minket.

Miatyánk! Büntess, hogyha kell, de
Taníts imára, türelemre.
S ki örök, égi dicsben állsz fenn:
Ó, ments meg a gonosztul. Ámen!

1877

SORS

Hány édes ajak szomjazza a csókot,
Ó, mennyi szerelmet nem viszonoznak!
Az emberi szív örökös viselője
Minden emésztő földi nyomornak.

Hány lányka busul, hány ifjú legényke,
Mert van szív elég, aki márvány;
Hány éli az életet által
Lángolva, szeretve, de árván!

Mert nincsen, akit megöleljen,
Nincs, akinek fölajánlja szerelmét.
Tegnapja, ha volt, aggódva remélés,
Már mája csalódás, bánatos emlék...

Majd fordul a kor - hideg ősz jön
Forró szerelemre, tavaszra.
Elfonnyad az arc, megdermed a szív,
A tél a fejet behavazza.

S meggyógyul a szív, megszűnnek a harcok...
(Ó, jaj nekem is, hogy ez így van!)
Nincs üdv, pihenés a világon,
Nincs béke sehol, csak a sírban!

1880

SCHOPENHAUER OLVASÁSA KÖZBEN

Sötét lapok! Komor, nagy eszmék!
Igazság, mély, egyhangú bánat.
S én hiszem is, de úgy szeretnék
Örülni mégis a világnak.
Nagy bölcs! Olvaslak bámulattal;
De bölcseséged nem vigasztal.

Porember, ó, tanuld meg itten,
Hogy a teremtés elhibázott.
Maradj meg régi bűneidben;
Légy hitszegő, kegyetlen, álnok.
Légy aljas! Bűnre vagy teremtve.
Gép vagy; ne bánd, ne vedd szívedre.

Átkozd anyádat, születésed'.
Utálatos légy önmagadnak.
Zokogj! Nagy bűnhödés az élet,
S a boldogságnak vágya van csak.
Légy koldus vagy a sors kegyeltje:
Nyomorra, kínra vagy teremtve.

Fonák, hívságos, ferde minden,
Hanem szükséges; ez vigasztal.
Szükség határoz tetteidben.
Gonosz vagy?... Ne törődj' te azzal!
Sorsod előre van kiszabva,
Mint sötétedés holdba', napba'.

Urad két óriási zsarnok:
A körülmények és a véred.
Gyötör a vágy sokszor, s akarnod
Mégsem lehet, te törpe, féreg!
Csak hurcolod tovább a vétket,
S az önzés balzsamod, reményed.

Nem tudsz te élni, csak hibában.
Erőd nincs jónak lenni mindég,
Önző vagy s gyáva halni bátran,
Fájdalmad, kínod bárhogy' is tép.
Szerencsétlen vagy, gonosz is vagy,
S élsz bűneidnek, kínaidnak.

Mert együgyűnek lehetetlen
Érezni kéjek hevülését;
S ha tán eszes vagy, épp a szellem
Csepegteti szivedbe mérgét;
Nyugalmadat elűzi kétség;
Rab vagy, silány játékszer és gép.

Gőgös sziveddel élsz kinokban,
Végetlen önzés lakja mélyét.
Tenbűnödet mindenha jobban
Becézed, mint a más erényét.
S minél kisebb vagy és silányabb,
Más ellen annál több a vádad.

Ha buta volnál, mint az állat,
Nem volna, hidd el, annyi vétked.
Az ész a fájdalom tenálad;
Az ész tipor a sárba téged;
Mert jámbor erkölcs és a szellem
Öröktől két halálos ellen.

Jóság, hűség: önzés, de gyáva.
Félt mindig, aki sosem ártott.
Hazugság minden álom ára,
Ismerd s utáld meg a világot.
Ne gondolj véle: búban, üdvben
Nézz hidegen rá, megkövülten.

Keresd az üdvöt nyugalomban,
S ne higgy a jóban, szeretetben.
A világ legrosszabb, ahogy' van,
S az ember átka véghetetlen.
Erénye, üdve, vágya semmi,
S legjobb nem élni, nem születni.

Sötét lapok; mély, komor eszmék!
Takarjon el most rózsafátyol.
A boldogságban én hiszek még,
Bár tőlem minden perce távol;
S lelkem bár szomorú halálig,
Örömre, boldogságra vágyik.

S bár könnyem' látja minden óra,
Szivem rajong, szeret, remél még.,
S illatlehellő, mint a rózsa,
Bár eltaposták, összetépték.
S ha nem leszek is soha boldog:
Szeretek, álmodom, rajongok!

1878

A SZERELEM FILOZÓFIÁJA

Ha életem magános útján
Egy kis virág hajol felém;
Lágy illat-nyelven így susogva:
Neked virulok! Légy enyém!...

Nem nézem, mezei virág-e
Vagy rózsa, aki így beszél,
Hanem megállok, és szerelmet
Adok az ő szerelmeér'.

S ha büszke rózsát látok útban
Virulni némán, hidegen:
Tovább megyek, s a büszke rózsát
Nem méltatom egy szóra sem.

1879

A BOLONDOKHÁZÁBÓL

A végtelenséget belátom;
Kezdet sehol sincs énmegettem.
Átestem miljó változáson;
De nem tudom, mikor születtem.
Ezer halálom volt immár nekem,
S születésimnek száma végtelen.
Voltam az első vércsepp egykor,
Amely Kainra csepegett,
S a rózsaszál, mely a habasszony
Vércseppiből keletkezett.
S mikor kő voltam, hideg, érzéketlen,
Nyugalmat én akkor se leltem;
Mert Jákob rajtam álmodá,
Hogy angyallal harcolt soká!...
Volt egyszer egy mihaszna, vak s beteg;
Mondott egy hosszú, büszke éneket
Hős Ilionról, harcokról... szegény!
A koldusbotja voltam én.
Sok szeretője volt Aszpáziának:
Én voltam a szíve neki.
Egy bölccsel egykor engem itatának.
Hjah! Bölcset gyilkol, aki teheti.
Abdérában csupa bolond lakott;
Engem, a békát, egy se bánthatott.
S voltam a Kleopatra buja szája;
Antoniust csókoltam eleget;
S hogy elrohadt a föld legszebb rimája,
Belőlem kígyó mérge lett.
Az asszonyok is mérgesek;
Marnak, kínoznak, rontják véredet.
Jézusnak egykor Golgotán
Mint szivacsot nyújtott a vad pogány.
Sóhajtozám Ahasvér ajkain:
Meg nem halhatni óriási kín!
Lángoltam és eretneket
Nyaldosnom ó, be jólesett!
S midőn szél ingatott a fán
S voltam borízű alma, tán
Megettek?... Ó, dehogy!... Fura!
Tellnek valék a centruma.
Pestis voltam, s megöltem legelébb
Egy olasz amoroso kedvesét.
Tövis koromba' volt egy kis kalandom
Burgundi Máriával, s mért tagadnom,
Jó tréfaság volt, s mondhatom,
Gyönyör volt a szemérmes asszonyt
Halálra kínzanom.
Nem is levék aztán pocsékra tinta;

Mert egy sűrű vérű komédiás
(Rossz gyomrúak mondják, derék írás)
Hamlet históriáját vélem írta.
Később, emlékszem, Don Quijote
Agyában volt a székhelyem,
S a jó lovag legott
Sovány s bolond lett szörnyűségesen.
S mert nincsen kötve semmi kelyhe',
Lettem Marat-nak nyelve,
Aztán meg' édes torkú csalogány;
Megédesült dalomtul a magány.
Voltam pompás kamélja; kéjjel
Örömlány keblén hervadék el.
Sőt már golyót is öntöttek belőlem;
Csatába vittek katonák;
Prédára lestem puskacsőben,
S Petőfi szívét jártam át.
S bár sorsom ennyit változott,
S nem múltam el s el nem múlok.
S míg ezeket beszélem,
Egy bolondnak fejében
Egy darab agyvelő vagyok.

1878

EGY PILLANGÓ TÖRTÉNETE

Hideg volt még, s a föld kopár,
Pacsirta még nem énekelt.
Az ibolya se bújt elő,
S egy lepke máris szárnyra kelt.

Bekarikázta a mezőt,
Enyhet keresve, társtalan',
S mégis tavaszrul álmodott,
És úgy örült, hogy szárnya van.

Fáradtan olykor megpihent
Kórón vagy száraz ágakon,
És várta a derült tavaszt,
Merengve a felhős napon.

Remélt és várta, leste, hogy
Mikor lesz végre már meleg,
Oly sápadt volt a nap neki,
S oly dermesztők az éjjelek.

Fázott szegény, de víg maradt;
A tavasz álma volt vele;
Jól tudta, hogy lesz kikelet,
És rózsa lesz a kedvese.

Lett is tavasz; volt ibolya;
Volt rózsa, fény és napsugár;
De nem a pillangónak; ő
A tavaszt meg nem érte már.

1878

A PÉNZ

(Töredék)

Vad cédaságtól reng a palota.
Virraszt a mámor; foly Champagne bora.
Szilajon isszák festett asszonyok;
Csók járja, és a szív szíven dobog.
Sok ittas úrfinak szemében
Élv s álom harcot vívnak éppen.
Megöl az unalom! - kiált fel egy -,
Üresnek látom én az életet.
S a leghalványabb és legálmosabb
(A háziúr s a lakma rendezője)
Egy kristályserleget markába kap,
S rekedt hangon felordít: Csupa dőre,
Ki másra vágyik és nem pénz után;
Világi boldogság a pénz csupán!

Arany volt hajdanában is az élet
Legjobb helyére a belépti jegy.
Gyötrelmes vágyad nincsen ott, csak élved,
S mit megkívánsz, azonnal a tied.
Te csak heversz, mulatsz, nincs semmi dolgod,
Használod száz inas lábát, kezét.
S a csőcselék irígykedik: beh boldog!
Van pénze annyi, mint szemét!

Akarsz utazni?... Hát siess beszállni!
Kell drága öltöny?... Lesz, hanem fizess!
Szeretsz tán lovagolni, kocsikázni?...
Szólj és lovad, kocsid bármennyi lesz,
S ha ínyedet csiklandja finom étel:
Zabálsz; mi ritka, drága, mind tiéd,
Szeretsz mulatni: páholyodba mégy el.
Mert pénzed annyi, mint szemét!

Mi bánt?... Talán szép asszonyért esengesz?
Vagy hű barátod nincsen még neked?
Hidd el, barát is, asszony is tied lesz,
Ha aranyaidat jól csörgeted.
S a taps, dicsőség, hír szomját ha érzed,
Csak ints, s mindenki porba hull eléd.
Mi kéj, hogy ezren irígyelve néznek,
Mert pénzed annyi, mint szemét!

És ami kéj van, mámor és igézet,
Mind, mind a drága pénz találta ki.
Van mindened, ha tömérdek a pénzed:
Csak a szegényt kínozzák vágyai.
Poharamat a pénzre hajtom én fel!
Még több világosságot és zenét!
A gazdagoknál soha sincsen éjjel...
Van pénzem annyi, mint szemét!

Hej! Ronda, piszkos ágyban született meg
Az árva, bűnös, aljas és bolond.
Kenyéren élnek, mind a megvetettek,
A legnagyobb gyalázat itt a gond.
Erénye csak gúnyul van a szegénynek;
Piszokba', sárba', rongyok közt marad;
És darabokra töri szét az élet,
Mint én most ezt a poharat!

Tapsolva ordít éljent mindegyik.
Zaj és kacaj közt fölemelkedik
Most egy uracs kopottas öltözékben,
Csak arca mondja: Jobb időket éltem!

Hétágú korona van címeremben;
Lelkem, mint vérem, büszke és szabad.
Boldog is tudnék lenni véghetetlen',
De látom, nem elég az akarat!
Az üdvösséget mosolyogni láttam,
S magamnak eljegyezni nem tudám.
Nem járhat ő - mondá - kopott ruhában.
Világi boldogság a pénz csupán!

Szerelmét fűzte hozzám egy leányka.
Meghalok érte, s nem lesz hitvesem.
Az olajfák, narancserdők honába
Magammal én őt el nem vihetem.
Pénz hát a jelszóm! Álmodám idáig;
Nem kergetek már árnyakat után.
Üdvösségemhez csak a pénz hibázik!
Világi boldogság a pénz csupán!

Gyémánt a lelkem, ó, de lent a sárban!
Nem diszítem a bolt kirakatát.
Nagyot, dicsőt akarnék, de hiában,
Az én erényem tett helyett a vágy;
Ó, jól beszéltél, nagy a bölcseséged!
Koldús erénye rongyok közt marad.
Darabokra tör engem is az élet,
Mint én most ezt a poharat!

Hazudtok! - szól a terem egy zugából
Egy félszeg ember, látható, szegény. -
A pompa hadd tekintse mostohául,
Rejtőzve él a boldogság, erény,
Az üdv a szívbe van beírva mélyen,
Boldog csak az, ki véle született.
Az ember képe, átka van a pénzen;
A kapzsiság csinálta pénzetek'.

A gazdagot, nem bánom, irigyeljék!
Van üdv, hogy meg nem látja senki sem,
Mert meghal, amint odahagyja csendjét,
Én ezt imádom és csak ezt hiszem.
Ki a világ előtt fénylik, jaj annak,
Ha e kivül más gazdagsága nincs!
Üres szívűek a legkoldúsabbak.
A szív, a szív az egyedüli kincs!

Nagyot kacagnak rajta széltire:
A sok között csak néki volt szíve.

1878

JÉZUS PILÁTUS ELŐTT

Munkácsy képe

Állok merengve, hosszan, áhítattal:
Ez ő! Ilyen volt! Így képzeltem én;
Álmomban éjjel, elmélkedve nappal
Kerestem arcát; végre föllelém.
Mit a halandó gyönge ismerettel,
Töprengve, könyvekből meg nem tanul:
Az a te nagy lelkedbe rejtezett el,
Lángelméd érzi öntudatlanul.

Az örök eszmét sejtem itt, e vásznon,
S világrendünk hány bús kérdőjelét!
A két kezet, mely áld, kötözve látom,
Hallom a csőcselék „feszítsd meg"-ét.
És hallom azt is, százszor hangosabban,
De nem a trón, a vádlott hirdeti,
Hogy ami nem veszendő, halhatatlan:
Halandó ember meg nem ölheti!

Nincs aki védje, nincsen pártfogója,
Vérét szomjazzák a zsidó papok.
Jósképpel áll: azt olvasom le róla:
Feszítsetek föl! Én meg nem halok!
Nézzétek őt! Két keze megkötözve.
A nép üvölt: Feszítsd, feszítsd meg őt!
Megszánja asszony, mégsem ő a gyönge;
Leborulok ily óriás előtt.

Olyan szelíd, alázatos, lemondó -
Ő az erény, igazság mártíra.
S oly büszke, hajthatatlan, égbe rontó:
Ez ő! A Messiás, Isten fia!
Pilátus tétovázik... Nincs segítség!
Látom, hogy el fogják veszíteni.
De érezem: kikel sírjából ismét...
Meghal, mert ember; él, mert isteni.

1882

IVÁS KÖZBEN

Koccingató, víg cimborák,
El a búval, legyünk vidámak.
Mindenki hajtsa fel borát,
Mert borban elmerűl a bánat.
Ha példa kell, elöl megyek,
S poharam' felhajtom kacagva;
Hisz' józan fővel, úgy lehet,
Bolondos szívem megszakadna.

Hej! Bölcs az ember részegen!
A búsnak borban szép az élet.
Ma legbolondabb az legyen,
Ki legbitangabb, legszegényebb.
Jogomat, hajrá! Nem hagyom.
Csörgősipkát fejemre gyorsan!
Dehogy van annyi fájdalom,
Amennyi vigasz van a borban.

Így tetszetek ti, így nekem,
Az ifjúságot ünnepelve;
S úgy kacagok beszédteken,
Hogy szinte könny tolul szemembe.
Szeressetek! Vígadjatok!
Hisz' én is mindig ezt akartam,
S hogy öröm és lány elhagyott,
Nem múlt, becsületemre, rajtam.

Daloljatok! daloljatok!
Az ifjúság ég szemetekben,
Az örömet s a bánatot
Eltitkolnotok lehetetlen,
Mutatja, bármit érzetek,
Szemetek, arcotok, mosolytok;
Jó lenni nékem köztetek!
Jó, mert felejtek és mosolygok.

Ha veszteség ér titeket,
Elpanaszoljátok s reméltek.
Szerencse, áldás integet
Bűvös mosolyával felétek.
Nekem meg' immár az se fáj,
Hogy a szerencse sohasem jő,
És lelkem mint az éjmagány
Mindig sötét, mindig egyenlő.

Több bort hozassatok, fiúk!
Bolondnak lenni bölcs erénye.
A rosszból nektek is kijut;
Hajrá! minek törődni véle!
Egykép' múlnak jó s rossz napok
Csak töltsetek a poharakba!
Akár ha mindjárt meghalok!
Legalább meghalok kacagva!

ISKOLATÁRSAIMHOZ

Ti már mind hivatalban ültök,
És van pályátok, címetek.
Pereltek az ülőteremben,
Vagy honn, ha megnősültetek.
S én itt gubbasztok és potyára
Jókedvű dalt dúdolgatok.
Nagyúr akartam lenni mindig,
S ó, jaj! Most semmi sem vagyok.

Az iskolában a legelső
Nemegyszer voltam köztetek.
Leckét tanultam, mialatt ti
Papírgaluskát ettetek.
És íme, szerepet cseréltünk!
Ti már diplomát kaptatok,
És alig álltok szóba vélem,
Mert én még semmi sem vagyok.

Közületek egyet ha látok,
Kitérek néki többnyire.
Hisz' a kopott, de víg poétát
Ő úgyse venné semmibe.
Ó, mert olyan hetykén feszítnek
A fogalmazók, hadnagyok,
S egymásnak elmondják nevetve,
Hogy én még semmi sem vagyok!

Mindegy! Másnak mi köze hozzám!
Ha így, ha úgy, az én hibám.
Szivem azért, mint nap az égen,
Felhősen is világít ám!
S lássátok, mint ti rajtam, én is
Nevetni szoktam rajtatok,
És hálát adok Istenemnek,
Hogy semmi, semmi sem vagyok!

Két kincset őrizek szívemben,
S ez mindig róluk álmodik:
Egyik a dal fényes világa
S a szabadság a második.
S hol ifjúság és szerelem van,
A dal oda visz engemet.
Miattam nagy urak lehettek:
Én semmi, semmi sem leszek.

1878

KÉT ÚTITÁRS

A bölcsőtől egész' a sírig
Két útitárs megyen velünk:
Démon, világi gyönyörökben
És angyal, hogyha szenvedünk.

A démon örökös kacajjal,
Csábítva, nyeglén jár elöl.
Nézése inger, szava bűbáj,
S szorongatása majd megöl.

Bor, zene közt, vad orgiákban
Ott lebeg láthatatlanúl;
Ott esik legjobb múlatása,
Ahol a szív mámorba fúl.

S mikor a rosszat elkövettük,
S megbánjuk, gúnyosan nevet.
Szívek vérzése, jajgatása
Neki a legfőbb élvezet.

Az angyal némán jár utánunk;
Örjöngve nem halljuk szavát.
Siratja tévedt útitársát,
És ajakán nincs durva vád.

Mosolya bánat, hű szemében
Nagy, mennyei malaszt ragyog.
Megsimogatja homlokunkat,
Mikor mindenki elhagyott.

Nála az irgalom, bocsánat.
Ő szánakozva ránk tekint;
Keblére zár, csitít, vigasztal,
S lecsókolgatja könnyeink'.

1879

TARTSATOK BŰNBÁNATOT!

Megromlott már a régi erkölcs,
Egy kor veszőbe' van megint.
Szakadj le', új idők viharja!
Pusztíts, dühöngj kedved szerint.
Bábel tornyának építői
Hogy' összezagyválódtatok!
Kezdhetitek megint elülről...
Ó, tartsatok bűnbánatot!

Jut-e még eszetekbe néha,
Mi az az Isten ostora?
Mért kellett jönni vízözönnek,
S hogy mért pusztult el Szodoma?...
Erős Spartára, bölcs Athénre,
Rómára nem gondoltatok?...
Egy népvándorlás jöhet újra!...
Ó, tartsatok bűnbánatot!

Kérkedtek azzal, hogy e század
Mily bölcs, erős, mindenható.
Nem leli kedvét délibábban
S abban, mi szép, de nem való.
Ledöntött minden régi bálványt;
De a szív semmit sem kapott.
Nem boldog és nem jó az ember!...
Ó, tartsatok bűnbánatot!

Jól tudom én is, hogy a szellem
Az ember dísze, jobb fele;
De jaj, ha csak józan sivárság,
Örömtelenség jár vele.
Mely megöli a gyermekálmot,
Ó, az a szellem átkozott!
Nem bölcs, aki csak tud s nem érez...
Ó, tartsatok bűnbánatot!

A gyermek űzi még a lepkét,
Vígan bársonymezőt tapos.
Cukorról annyit tud, hogy édes
S a virágról, hogy illatos.
A természet még egyre dajkál,
A nap reánk áldást ragyog;
Csak a bölcs ember szíve parlag!...
Ó, tartsatok bűnbánatot!

Megoldható-e annyi rejtély?
S a tudás haszna ó, mi lesz!...
A föld s nap élte is mulandó,
S velük az ember is kivesz.
S ki végsőnek marad, bevallja,
Hogy boldogság itt nem lakott;
Csak élvvágy s harc az Isten ellen!...
Ó, tartsatok bűnbánatot!

Hiába minden kutatástok;
Gyöngék vagyunk és kicsinyek.
Áldott, ki a könnyet letörli
S megért egy szerető szivet.
Úgy jártok, mint a zord titánok; -
Csupán az istenek nagyok.
Az ő hatalmuk víhatatlan!...
Ó, tartsatok bűnbánatot!

Jöjjetek sírni templomomba;
Verjétek bűnös melletek',
S a szeretet nagy istenétől
Jó, tiszta szivet kérjetek.
A könnyezőhöz, búsulóhoz
Vigasztaló szót szóljatok.
Egymást ölelve, megbocsátva:
Így tartsatok bűnbánatot!

1879

A VIRÁGOK

Ha meghalok, ragyogjon
A nap sírom felett,
És panaszos szívemből
Virágok nőjenek.

Ők fűzzék koszorúba
Szivem történetét.
Szálljon fel illatukból
Édes virág-beszéd.

Örömem, ez kevés volt,
Legyen kis ibolya,
S nárcisz a vágy, melyet nem
Érhettem el soha.

Árvácska azt jelentse:
Bús volt és elhagyott.
S a tulipán: Panasz, vád
Helyett tűrt, hallgatott.

Ákácvirág susogja:
Ábrándozott sokat.
S a hársvirág: Szerette
Az édes álmokat!

Szegfű legyen a mámor,
Mely szomjan égetett,
És halvány őszi rózsa
A bús emlékezet.

S mind, ami most szívemben
Virágokkal rokon:
Támadjon mint virág új
Életre síromon.

Virág e földön úgyis
Kevés jutott nekem;
Azért sírom virágos
És illatos legyen.

1879

ÜRES NAPOKBAN

1

Ezek a pettyhüdt, fáradt, lomha percek
Szivemre mint lidércek nehezednek.
Érzem, ahogy lassankint öldösik,
Csontombul a velőt kiszörpölik,
Hogy türelmetlenül és bosszúsan
Gyakran könyörgök: Verj meg, ó, uram!
Hadd sírjak égető vérkönnyeket,
Sötét hajam' a bú őszítse meg,
Lássam, hogy lelkem rongyokká szakad,
S roskadjak össze ennyi kín alatt.
Üldözzön átok, kacagás a sírba,
Dobáljanak meg kővel engemet;
De legyen aztán rólam is megírva:
Viharban élt, a villám ölte meg!

2

Kinek nyomor ringatta bölcsejét,
Ki mindig félkegyelmen éldegélt,
Semmit se vesztett, mit méltán siratna:
Nem szenved az, szüksége nincs vigaszra.
De koldús szívvel, jövőben se bízva,
A kincses múltat sóhajtani vissza,
Bánkódva, elhagyottan, egyedül,
Álmodni régi örömek felül;
Hurcolni szebb idők emlékeit:
Nem bírja szívem és elvérezik.

3

Csak múljatok, csak múljatok,
Ti meddő, szomorú napok.
Kiállom én az éjszakát,
Ha nem is látom csillagát.

Ábrándvilágom rég fakó;
Reményem összetört hajó -
S szivemet, mint kéklő hegyet,
Sürű, nehéz köd ülte meg.

Ez egyhangú homály, e köd
Oly jó, mert legalább beföd.
Nem látni, hogy szívem sajog;
Nem tudni, bús miért vagyok.

Csak múljatok, csak múljatok,
Ti meddő, szomorú napok,
Örökké nem tart semmi sem:
Szivem is végre megpihen.

1879-80

LÁNYOK, LÁNYOK, MAGYAR LÁNYOK!

Lányok, lányok, magyar lányok!
Nem is merek nézni rátok.
Ha csak látlak, megigéztek,
S elolvadok, ha rám néztek.

Ha ölelget gyönge karja,
Azt gondolom: szebb a barna,
És ha szőke mosolyog rám,
Mintha mennyről álmodoznám.

Hogyha bogár szembe nézek,
Meggyulladok, majd elégek,
S kökényszempár mosolygása
Szelíd álom álmodása.

Néha pajkos, néha szende,
Néha lángoló a kedve;
Szép, ha csélcsap, szép, ha pajzán;
Gyönyörű mind a magyar lány.

Pillantása oly beszédes,
Csókja, mint a méz, oly édes.
Nincsen semmi csorba rajta;
Ó, be áldott, ritka fajta!

Lányok, lányok, magyar lányok!
Haragszom én nagyon rátok.
Szívem úgy fáj, úgy megreszket,
Hogy mindnyájan nem szerettek.

Ha megtetszem a barnának,
Szőke után érzek vágyat;
S ha csak egy lány nem szeretne,
Érte gyúlnék szerelemre!

1879

EDITHEZ

Alighogy én jöttem, te mentél;
Nem is találkoztam veled.
Kezet se fogtunk, el se mondtam,
Hogy megbűvöltél engemet.

Csak egyszer láttalak, s szívemben
Utánad sóhajt valami,
Oly édesen, fájón, merengőn,
Mint zongorádnak hangjai!

TANÁCS

Hol ismerősöd nincs, fogadd
Ifjú barátom, e tanácsomat:
Lányokra nézz, s azt fogod észrevenni,
Hogy ismerősöd valamennyi.

KÁR VOLT...

Kár volt odahagyni nékem
Nyugodalmas kicsi fészkem',
S messzi, messzi fellegekbe vágyván,
Szállni fennen, szilajon, de - árván.

Jobb lett volna lent maradni,
Békességben élni, halni,
Tépdesni a mező friss virágát,
Szeretni a viruló leánykát.

Ami lent könny, fent már felhő,
Viharrá zordul a szellő,
A sóhajtás szélvész a magasban;
Dal, virág ott nincs, ha lent tavasz van.

Lám a fecske, lám a gólya
Csendes falu, völgy lakója.
Ameddig a kémény füstje terjed:
Addig viszi szárnya, soha feljebb.

FALUN

1

Búsan, összetörten
Megint idejöttem,
E meghitt magányba:
Gyógyírt tőle várva.

Egyedűl hallgassam
Szívem dobogását;
Elvérezni lassan,
Emberek ne lássák.

Bánt az utcalárma,
Az a hajsz előre.
Kedves falum árnya,
Te rejts el előle!

Vagy ha már nem adhat
Falum se nyugalmat,
Te rejts el előle,
Falu temetője!

2

Régi utcák, régi házak;
Régi arcok, újra látlak!
Levegőtök' szívom ismét.
Alig bírok válni innét.

Száz bajommal nem törődöm;
Elmerengek, eltűnődöm:
Itt szeretnék megpihenni,
Mindörökre rejtve lenni!

Az erdőben, a magánnyal
Összeolvad lelkem árnya;
Mint a vad, ha megsebezték,
Elbúvik, úgy várja vesztét.

3

Susogjatok, ti koronás fák!
Virágok, illatozzatok.
Csak ti ne legyetek mogorvák,
Azért, hogy én oly bús vagyok.

Kik valaha lepkéket űzni,
Lányért epedni láttatok;
Majd egykoron halk zizegéssel
Jelentsétek, ha meghalok.

1879

KÖLTŐK SORSA

Költészet mézédes nedűjét
Nyomasztó gondok, keserűség,
Tört vágyak sajtolják a szívből,
Csalódások, bánat verik föl.
Szegény költő! Ó, hány halott
Mély sírja szíved, és dalod
Búbánatos halotti ének...
Bucsúztatója álomnak, reménynek!
Leszámolsz emberrel, világgal,
S célhoz csak eztán érkezel,
És meghalsz száz kínos halállal,
Míg halhatatlanná leszel.

SZÍVEM

Szivem oly gazdag szeretetben,
Mint tavaszkor virágban a mező;
Vihartul nyílik ékesebben,
S ha felüdíti könny-eső.

Irígyen meg nem vonja mézét
Könnyelmü lepke, dolgos méh elül;
Darázsnak is kiadja részét,
Ha viruló kelyhébe ül.

Hadd gázolják egy-két virágát!
Hol ezrivel van, egy nem veszteség.
Tépdeshetik pajkos leánykák:
Százának is jut még elég.

Áldott kis pacsirtája is van,
Ki napsugarak, illat közt lebeg,
S örömét hangoztatja nyíltan,
Hogy pacsirtának született.

DICSVÁGYÓNAK

Dicsvágy emészt? Áhítja lelked
A koszorút, a hírnevet?...
Tisztább gyönyör szeretve lenni:
Légy rajta, hogy szeressenek.

Mit ér fejednek a borostyán,
Ha már kihullt, vagy ősz hajad?
Mi haszna, hogyha emlegetnek:
Ha már pihensz a föld alatt.

Szerető szívek hő verése
Hideg dicsőséggel fölér;
És illatosb a szeretetnek
Virága, mint minden babér.

Ne hidd, hogy hatalom, dicsőség,
Fény, pompa boldogítanak.
A tenger el nem oltja szomjad',
Hanem a tiszta, kis patak.

Szegény vagy, bármikép' csodálnak,
Ha senki, senki sem szeret.
Azért ne hideg ércbe, kőbe:
Szivedbe írd be képedet.

Ó, ne mulasszad el szeretni,
Amíg van, kedves embered:
Mert elmúlik az élet, és a
Sirban szeretni nem lehet.

A TENGER-PATAKRÓL

Langyos szél kezdett fújdogálni,
Mely lesöpörte a hegyek havát.
Az égen bárányfelhők kergetőztek,
S a földön mint árnyékok elsuhantak.
Bilincseit lerázta a patak,
S dagadva a hegyek vizétől,
Ellepve bokrokat, fatörzset,
Mindig föllebb, mindig föllebb
Hajtotta habjait.

Egy fecske szállt a partra, hogy sarat
Vigyen fészkéhez. A patak sóhajtott:
Boldog madár! Te szabadon repülhetsz,
Ameddig elvihetnek szárnyaid.
»Tengerről jöttem most is - szólt a fecske -,
Az éggel összeérő óceánról.
Hová a fényes nap meghálni jár,
S mely a pogány ajkát imára nyitja«.

Irígységtől tajtékzott a patak,
S türelme fogyván, lázasan, kevélyen
Csapkodta partjait,
S ilyenkép' fortyant fel habzó ajakkal:

Mit, én itt hajtsak malmokat?
Híd-terhet hordjak hátamon?
Engedjem, hogy a molnár megcsapoljon,
Hogy mosdatlan parasztfiúk
Fürödjenek hullámaimban,
És meglábolják vén asszonyok?
Hagyjam, hogy az egész falu
Énbennem mossa szennyesét?
Hitvány, ki tűri! Én nem engedem.
Tenger leszek!
Tenger vagyok már!

És zabolátlanul kiöntött;
S ameddig eljutottak habjai,
Ínséget, pusztulást hoztak magukkal.
Eláztatták a zöld vetéseket;
A gazda jó reményét tönkretették,
S a munkás pórnak házi tűzhelyét.
A patakot szidták mindenfelé,
S a jámbor nép fohászkodott az Úrhoz:
Hárítsa el fejérül e csapást!

Nyár lett. A nap forró sugárt
Nyilazott sűrűn a patakra,
S keskeny medrébe űzte vissza, vagy
Felitta lassan szomjas ajakával.
S hol azelőtt tengert látott az utas,
Kígyók, nadályok úsztak mindenütt,
S undok békák csoportja brekekézett.

Tengervágyáról a patak letett.
Malmot hajtott megint türelmesen;
Viselte a súlyok csapásait,
S megúsztatott birkát, csikót, lovat.
Szelídke habveréssel folydogált,
S megfogyva tűnt el a Dunába végre,
Név nélkül, mint szerény patak.

1880

NIRVÁNA

Szeretnék már menni, menni!
Lefeküdni s ott pihenni -
Hunyt szemekkel, mindörökre
A fekete, néma földbe'.

Megutáltam a világot,
A sok önzést, csalfaságot.
Jóllaktam az emberekkel.
Semmi sem vonz, semmi sem kell!

Bánt a víg kör, a magány is,
A napfény is, a homály is.
Megvakulnék már a fénytől,
S félek, félek a sötéttől!

Hogy e kínos, durva pálya
Mindörökre-valahára
Véget érjen, azt kívánom;
Jöjj, enyészet, örök álom!

Nem akarok újra élni,
Nem kívánok visszatérni
Sem az égbe, sem a földre,
Csak aludni mindörökre!

1880

NŐSÜLŐ BARÁTOMNAK

Első szerelmem édes álmi,
Beh messze, messze szálltatok!
Boldog napoknak cimborái,
Ti is beh szétszóródtatok!
Sok régi pajtás most családja
Mosolygó kis körében ül;
Menyecske lett sok víg leányka:
Csak én maradtam egyedül!

Te is megnősülsz, azt beszélik
(Örömhír és mégis komoly).
Csapongó lelked szenvedélyit
Békóba verte lánymosoly.
Te is már nyugalomra vágyol;
Fellángoló véred lehül,
S eszedbe jut a bibliából,
Hogy nem jó lenni egyedül.

Irígykedés fog el, barátom,
Hogy egybeforrott szívetek.
A szerelemnél e világon
Tisztább gyönyört nem ismerek.
Önzés, rideg közöny, gonoszság
Elől csupán az menekül,
Kinek szerelmét viszonozzák...
Nő boldogíthat egyedül.

Ha vérző seb támad szívedben,
Egy áldott kéz hegeszti be;
Ha panaszod van sorsod ellen,
Legjobb talizmán nőd szíve.
Megsimogat, letörli könnyed',
S ha megmar a világ ebül,
Vagy irígyek szívedre törnek,
Ki véd?... A hitves egyedül.

Nekem a házasság szigetje
Idegen föld, csodás beszéd.
Szomorú lelkem számkivetve
Hallgatja, mint tündérmesét.
A bánat mint hajótöröttet
Űz, ver, dobál szünetlenül,
Hogy soha, soha ki ne kössek,
S holtig bolyongjak egyedül.

Szívem a kétkedés tanyája:
Vergődő, lázas, ingatag.
Nem teljesülhet semmi vágya,
Örökké szomjazó marad.
Örömeimnek poharába
Keserű méregcsepp vegyül...
Csak menj, barátom, menj a nászra,
Én így halok meg - egyedül.

1880

MULANDÓSÁG

Hulló levéllel besöpörte
Az őszi szél az útakat.
Mint a ligetnek üde zöldje,
Minden mulandó, hervatag.

Az ember visszatér a porba;
A hű szívektől elszakad,
Örök válás, búcsú a sorsa;
Mind elmúlik az ég alatt.

A forró szív kihűl, s ha végre
A múltak sírjává leszen;
Az emlék reszkető kezével
Gyujt neki mécsest csöndesen.

Mert ennek nincsen hervadása;
Él és virraszt a sír felett.
Ez rejti özvegy fátyolába
A bús arcú enyészetet.

Azért, ha vesztettél barátot,
Hullasd sírjára könnyedet;
Ha kedvesed' mély sírba zárod,
Sírj, sírj a drága hant felett.

Keresd fel könnyel és virággal
A csendes, jó halottakat;
Hogy majd, ha síri fád beárnyal,
Téged is megsirassanak.

1880

EPILÓG

Endrődi Sándor esküvőjére

Letelt a hét év. Véget ére
A bús hollandinak regéje.
Nyugalmát végre feltalálta:
Övé a hű, a hű leányka.

Boldog szigetről nézi végig
A bősz vihart, hajók törésit.
Jöhet immár a sors szeszélye:
Virágot szór kaján szemébe!

1880

MAGAMMAL ÉVŐDÖM

Magammal évődöm: Te kába!
Meddig leszel még vágy-beteg?
Mikor szűnik meg sorsod átka
Megbabonázni véredet?

Küzdelmeidnek pihenése,
Kétségeidnek nyitja nincs.
Hiába szállnál föl az égbe:
A röghöz láncol rabbilincs.

Szomjas vagy csókra, szerelemre,
S ha megízlelted: undorít.
Dicsőséget kergetsz lihegve;
Meddig? Rogyásig? Holtodig?

Mindig a messzeségbe vágyol,
A távolban tündér a rém.
Dibdábot elrejt rózsafátyol,
Halottat csókol a remény.

Tömérdek már a veszteséged;
Ráncos lesz tőle homlokod.
Oly nyomorult az emberélet!
S mégis dicsőnek álmodod.

1881

HA MÁR SZERETNI NEM FOGOK

Ha már szeretni nem fogok:
Mondjátok: meghalt, vége lett.
Ha lányért többé nem dobog
A szív, halálra vénhedett.
Mondjátok: meghalt, vége lett.

Ha már szeretni nem fogok
És vérem csöppenkint lehűl:
Édes csókokrul álmodott -
Ezt írjátok sírversemül.
Ha vérem csöppenkint lehűl.

Ha már szeretni nem fogok,
És búcsút int a szerelem:
Szelíd nézésű asszonyok
Fogják be majd haló szemem',
Ha búcsút int a szerelem.

1881

A KÜZDELEMBEN

Nekem ragyog a nap az égen;
Enyémek a legjobb szívek,
Lelkembe van beírva mélyen:
Excelsior! Itt minden a tied!

Amit sejtelmem szomjan érez:
Dicsőség, örök ifjúság...
Azt hiszem, egykor mind enyém lesz!
Excelsior! Csüggedni bárgyúság!

A búfelhő, a könnyek árja
Virágok magvát öntözi.
Dalokat zengő lelkem álma
Excelsior! A koszorút szövi!

Megfordul a világ fejemben,
Mint bűvös, fényes eszmekör.
Valóság az elérhetetlen!...
Excelsior! A küzdelem gyönyör.

1882

SZERETNÉK MINT HAJDAN ÉGNI!

Szeretnék mint hajdan égni,
  Ah! De nincs kiér'!
Hogyha így kell szomjan élni,
  Életem mit ér?

Hol az édes kín?... Lezajlott.
  Hol a szerelem?
Régi szempár, régi arcok
  Árnya jár velem.

Ó! Ha jönne még csak egyszer
  Egy szelíd leány.
Nyájas arccal, szerelemmel
  Csábos ajakán.

E hideg szív melegétül
  Fölengedne még.
Öleléstül, csók hevétül
  Dala ömlenék.

Új tavasznak, ifjúságnak
  Napja sütne rám.
Csak már jönnél, várva várlak,
  Megváltó leány!

PAPÍR-ROMOK

Írásim közt motozgatok,
Foszlányokon merengek.
Ez összevissza hányt lapok,
Ezek a csonka versek
Másoknak semmiségek;
Nekem egy ifjú élet.

Valósulatlan álmival
Elhervadt ifjúságom.
Ó, mind veszendő, mind kihal!
Csak tünemény, csak álom!
Százszor jobban szeretjük,
Ha vége, s eltemettük.

Jövel, kis illatos levél,
Te drága kéz írása.
Sejtelmes vágyakról beszél
Minden kicsiny vonása.
Remények láza nemrég,
Most édes-kínos emlék.

Egy-két virágot, levelet
Még áhítattal őrzök.
De a regénynek vége lett,
S a szív hozzá törődött.
Másért küzd, fáj szünetlen'
Nyugalma lehetetlen.

A jó barát minden sora
Nagy eszmék hirdetője,
Volt szebb jövő apostola,
És Júdás lett belőle.
Megcsalt, megmart azóta.
Sebaj! Hisz' régi nóta.

Foszlányok! Rongyok! A jelen
Csúf meghazudtolása!
Egykor barátság, szerelem...
S gúnyos visszája márma.
El, el, fakó halottak!
Emésztő tűzbe doblak.

Legyetek porrá, hamuvá,
Mint lángoló szerelmem.
Az idő sírba hantolá,
S ó, mégis temetetlen.
Fel-feljár, hogy kísértsen,
A múlt emlékeképpen.

Nem! Mégse, bús papír-romok,
Őrizlek néma kéjjel.
Szívem csak emlékszik, zokog;
Lángol, de haj, nem ég el,
Ti hamuvá, porrá lehettek;
De én azért sosem felejtlek!

1881

KITÁROD ÉREZŐ SZÍVED

Kitárod érező szíved';
De az enyim rosszul fizet.
Barátságod' kinálgatod,
S én érte mit sem adhatok.

Nem mindig voltam ily szegény:
Gyűlölködém, szeretkezém;
De jöttek hidegebb napok,
S minden virágom elfagyott.

Most társim őszi fellegek;
Nem látok csak borult eget.
Kialudtak villámai;
Szivárványát se bontja ki.

Ki egykor kővel megdobott,
Azzal ma már kezet fogok;
S kit szebb kor álmaimba szőtt,
Alig üdvözlöm márma őt.

Más kor visszhangja lett szívem,
Más hangot nem lelsz mélyiben,
Így visszhangozzák rom-falak,
Amit mások kiáltanak.

Mondj jó'jszakát, és menj tovább,
Kerüld e bús szív otthonát,
Ne zörgess rajta: puszta ház,
Ahol te embert nem találsz.

1881

FIATAL HÁZASNAK

Idegenek közt a világon
Te voltál egymagad barátom.
Kacaja, kínja életemnek
Lelkedből hozzám visszazengett.

Bár nem fűzött hozzám az érdek
(Mit is tehettem volna érted!)
Szíved szívemhez nőtt egészen,
Megosztád üdvöm', szenvedésem'.

Hűbb társad van most drága nődben,
Ki szíved' elrabolta tőlem.
Csak kézszorítást kap barátod,
Míg a hitvest szívedre zárod.

Légy takarékos mámorodban;
Mohó vágy hirtelen kilobban.
Koldús leszen szűkebb napokra.
Ki boldogságát pazarolja.

Virágillatnál nincsen édesb;
De egész kert illatja méreg.
Kis örömek teszik ki üdvünk'.
Miket a gondoktól kiküzdünk.

Majd hogyha elfogy ifjú lángtok
(Nem adhatok csak jó tanácsot):
Legyetek búban, örömekben
Oly jó barátok, mint mi ketten.

PETŐFI ELLEN

Hejh, Debrecen!
Ha rád emlékezem,
Ittas leszek, de nem a bortul,
Hanem a kéjes izgalomtul.
Virágos serlegek mögül
Leánymosoly ragyog körül.

Május hava
Szebb volt-e valaha!
Bágyadt kedélyem újra éledt;
A föld megint a régivé lett;
Mint aminőnek álmodá
Gyermekhitem, jaj, nem soká'!

Három napig
Láttam csak falaid':
De nem felejtem el sokáig
Tüzes szemű, bájos leányid',
Egynek bűbájos mosolya,
Ah, tán nem is hagy el soha!

1882

I. N. R. I.

Templomba tévedtem, s a félhomályban
Megálltam, búban elmerülve mélyen,
Hol a zsidók királya halóványan,
Bágyadt szemekkel halni készül éppen.
Megtört kedéllyel, búsan, létunottan,
Magamba szállva révedeztem ottan -
S egy gondolattól nem volt pihenésem:
Boldog, ki túl vagy földi szenvedésen.

Istenhalálra vágyó ördögök,
Hitvány cselédség, mely megköpködött;
Júdási csók, főd véres koronája,
Az igazságnak kézmosó bírája,
Kereszthalál! Az áldozat betelt.
Van-e megváltás? Szívem nem felelt.

Orgona zúg. Ünneplő hangot ad,
Piros ruhában mond misét a pap.
Tömjénfüst száll; fölzeng a glória:
Örvendezz szív, légy boldog, föld fia!
A Messiás, ki megvált tégedet,
Ma jött világra. Békesség veled! -

Az istenember képe bús marad.
Átvert kebléből foly bíborszalag.
Szelíd jóságaért ekkép fizettek.
Békét hirdetni jött, s harcot teremtett.
Pax vobis! Béke veletek! - ...De hol?
Nincs béke itt a földön, nincs sehol!
Kereszt alatt görnyedve vérzünk,
Ahasvér bujdosása létünk.

Örvendő népek gyűlnek, gyülekeznek.
A misemondó énekhangja reszket:
Dicsőség néked, istenünk az égben! -
Én a haló Jézust merengve nézem.
Isten betűi lelkem' égetik.
A gaznak nem elég, hogy fölfeszít.
Dicsekszik: Csúf halálnak én adám át,
A názáretit, a zsidók királyát.

Te csak tűrtél, isten báránya, némán.
Ó, nézz alá vigasztalólag énrám!
Taníts meg, hogy harag nélkül lemondjak,
Szeressem a gyöngét, az elnyomottat.
Bú, gond között taníts meg hő imára,
Bocsánatosztó, szenvedők királya.
Ó, mert a földet megvevé az átok!
S aki még megválthatná a világot,
Kinél az isteneszme megfogamzott:
Erőtlen ördögökkel vívni harcot!
Magát emészti, míg nem hallja ezt:
Mehetsz pihenni: Ite missa est!

1881

A HALÁL UTÁN

Beh jó lesz meghalni! Ó, beh jó
Lesz nekem az életről letenni!
Ha ki zokszavakkal illetett,
Megbocsát és meg fog emlegetni.
Ember, aki jó volt s szenvedett,
Leszek akkor a világ szemében,
Mit hibáztam, feledésbe megy,
Csak dalom fog élni és erényem.

Mert a dalt és szenvedésimet
Itt hagyom örökbe a világnak,
S itt hagyom a vádat is, hogy ő
Volt az oka könnyemnek, hibámnak.
S neki majdan büszkesége lesz.
Ami mostan, életembe', szégyen;
S a kövekből, miket rám dobott,
Emléket fog még emelni nékem.

S dalomat, habár most megveti,
Magasztalni fogja még a nemzet.
Idegen sebek balzsamja lesz
Meleg vére bánatos szívemnek.
Kedves lányok elmerengenek
Verseimen édes éjszakákon.
Minden ember fog szeretni, bár
Nem szeretett senki e világon.

Visszatérni, ó, be jó leszen
A természet altató ölébe;
Beh jó lesz, hogy szívem elcsitul,
S mije nem volt, lesz nyugalma végre.
S hosszú pihenés után, ha majd
Új életre lesz föltámadásom:
Gonoszabb sors úgy sem ér soha;
Mért búsuljak hát e változáson?

Meghalok! De élni fog tovább
Szenvedésem, dalom és szerelmem.
Meghalok, s büszkén, erényesen
Fogok élni az emlékezetben.
S ha megírják életem sorát,
Kik fogják a bántalmat feledni,
Be jó lesz meghalni! Ó, beh jó
Lesz nekem az életről letenni!

1877

UTOLSÓ VÁGY

Ha majd értem jön a halál
(Akármikor, készen talál),
És nem lesz, aki megsirat:
Attól e szív meg nem riad.

Nem kell se könny, se koszorú:
A sír lakója nem hiú.
Hol csak bogáncs, gyom, tüske nő,
Az árok is jó pihenő.

És hogyha majd haló porom
Távol jövőben egykoron
Képezni fogja föld mezét,
Kél-száll a légben szerteszét:

Hadd legyen útszélen helye,
Koldus saruját lepje be;
Csak legalább, melyet takar,
Legyen minden kis rög magyar.

S hol most kelettől nyugatig
Testvérietlen nép lakik;
Egy nyelvet értsenek csupán:
Szép nyelvedet, magyar hazám!

1882

HAZUGSÁGOT SOSEM ÍRTAM

Hazugságot sosem írtam.
Az igazság hangja legszebb.
Visszazendül dalaimban
Vallomása életemnek.

Egy hitem van, egy vezérem:
Az igazság, ezt imádom.
S mégis, amit általéltem,
Amért küzdök, hazug álom.

ÚTKÖZBEN

Mint valami látomány
Nyári napnak alkonyán,
Útad' állja hallgatag'
Egy mosolygó nőalak.

Egyszer néz csak rád s megejt;
Egyszer, aztán elfelejt.
Az a perc, mely megleli,
Első, végső, egyszeri!

Kerülöd egy élten át;
Több sugárt nem hint reád
Az a bűvös lánykaszem
Soha, soha, sohasem!

Visz az élet szekere
Tavaszodból kifele.
Kedves arca mosolyát
Viszi tüskén-bokron át.

Ki-kivillan kék eged,
Piros rózsa rád nevet.
Néha ég s föld összefoly;
De te meg nem állsz sehol.

AKIT SZERETTÜNK...

Akit szerettünk, nem feledjük,
Bármit beszéljen ajakunk.
Megrezzenünk, ha szóba hozzák,
Őt áldjuk, hogyha meghalunk.

Hiába ámítjuk magunkat:
Csak játék volt, múló szeszély!
Hiába mondjuk: Minden ábránd
Báját veszíti, véget ér.

Egy édes szempár, egy tekintet
Megbabonáz menthetlenül.
Úgy őrizzük, mint szent talizmánt,
Elrejtve a világ elül.

A sors megáldhat, meggyötörhet;
Emelhet hír, vagy bukhatunk:
A kedves arca sose hagy el;
Őt áldja hűlő ajakunk.

1882

MA SZÜLETETT A MESSIÁS!

Hull, hull a felhő könnyű pelyhe;
Az utcákon tengernyi nép.
Paraszt, úr tarka egyvelegbe'
Megyen hallgatni szent misét.
Az ablakokból idecsillan
Hívogató világítás.
Ez egyszer minden évben így van:
Ma született a Messiás!

Én künn bolyongok, nincs családom,
Fásultan, unva életem',
A templomból ma is kivágyom;
Az álorcást nem nézhetem.
Sötét az ég; nincs rajta csillag;
Sem égi jel, se lángírás,
Amely vezesse útainkat...
Ma született a Messiás!

Az élet összevisszasága
Ma sem békít ki semmivel.
A szenvedő ma sincs megáldva,
S rongyokba' jár, ki jót mível.
Egyiknek tétlenség az élet,
S izzadva szidja annyi más.
Születni gyakran ősi vétek...
Ma született a Messiás!

A tékozló fiú kacagja
A szent estét. Ölében ül
Egy nő, ki testét bérbe adja,
S fizetett csókokért hevül.
Körüle tánc, csók, céda ének,
Trágár beszéd, pezsgőivás.
Magdolna csak nagy néha tér meg...
Ma született a Messiás!

Ah, mind úgy van, bármerre nézek,
Mint amaz első éjjelen;
Farizeusnak áll az élet;
Szegényé jászol, Betlehem,
Ahasvér hány vagyon közöttünk!
Hány Jób, ki Istennel vitáz.
Sírunk, hogy a világra jöttünk...
Ma született a Messiás!

Jöjj, csendes ágy! Borítsad, álom,
Vonaglásimra szemfedőd'.
Te nyugtatod meg a halálon
Kívül a földi szenvedőt.
Jöjj, csendes ágy! Majd holnap ébren,
Ha nyugtomból a zaj kiráz,
Tovább vergődöm, újra kérdem:
Mire való a Messiás?

1883

NE TUDJON RÓLAD A VILÁG

Jobb, hogy ne tudjon rólad a világ;
Az életet jobb rejtve élni át,
Mint szűntelen' vívódni, küzdeni,
És bírhatatlanért elvérezni.

Az élet láza, csábja ingerel,
De hajh, csak addig, míg nem éred el.
Amire vágyol: kincsnek képzeled;
S amit elértél: már nem élvezet.

Csak nélkülözz: az élet így tanít.
Hiányzani fog mindig valamid.
Hogy meg ne szoknád, nincsen oly gyönyör;
De puszta híja sírodig gyötör.

Ó, fuss, ha tudsz, a kísértés elül;
Ha van kis fészked, oda menekülj.
S ne láss a nagy világból egyebet,
Csak házad', nőd', mosolygó gyermeked'.

JÖVENDŐ ÉVEK

Jövendő évek, nemzedékek,
Kiket szegény fejem nem ér meg,
Vajon minő lesz arcotok?
Egyet tudok, hogy bármi lészen,
Én soha többé meg nem érzem,
S a föld azért tovább forog.

Tavasz fog akkor is virulni,
Szerelmes ifjú lángra gyúlni,
A gondtalan vigadni fog.
Harmatkönny hull a rózsafára,
Csók méze lányok ajakára...
S a föld azért tovább forog.

S én nem tudok majd semmit erről,
Tavaszról, csókról, küzdelemről,
Porladni lent csak én fogok.
Aludva a halottak álmát,
Nem hallom a világi lármát,
S a föld azért tovább forog.

Kikért forró szívek dobogtak,
Megvénülnek, megráncosodnak
A legszebb lányok, asszonyok.
A bánkodó lélek kiszenved,
Elmúlnak örömek, szerelmek...
S a föld azért tovább forog.

A halál, mint az őszi lombot,
Gödrébe hajt bölcset, bolondot:
Befutja mind a sírhomok.
Mindegy, ha gyom, mindegy, ha rózsa;
Mindegy, ha könny, ha pásztoróra...
S a föld azért tovább forog.

Jobb nem lesz a világ, se rosszabb,
Hazát ad jámbornak, gonosznak.
Lesz rajta úr és elnyomott.
S örökre tart, örökre járja
Bohó játékod, élet álma!...
S a föld azért tovább forog.

Nem! Nem örökké! Hála isten,
Hogy ami van, mind véges itten;
Mind, ami érez, él, mozog.
Nem lesz, ki sírjon és nevessen;
Nem lesz, ki gyűlöljön, szeressen,
S szív nem dobog, föld nem forog.

1882

DON JUAN A MÁSVILÁGON

Beh futó az ember-élet!
Beh sietve jött halálom!
Még a régi lánggal égek,
S szerelemre, csókra vágyom.

Nélkülem fog nyílni, telni
Kert virága, föld leánya;
S ó, be kínos elviselni,
Nélkülem lesz hervadása!

Pici szájak, piros ajkak
Hű szerelmet esküdöznek:
Csókot vesznek, csókot adnak:
Ó, de én már soha többet!

Jobban éget a pokolnál,
Hogy e szív már nem szerethet!
Hogy nem volt több két karomnál,
S szép szemektől válni kellett.

Pokol lángja tán kiéghet:
Soha az én szomjúságom.
Beh futó az ember-élet,
Beh sietve jött halálom!

1883

MEGHALT

Meghalt: Közönnyel olvasod.
Meghalt: Mindennap hallhatod.
Hamar mondod ki, kurta szó,
Mégis szívet rázkódtató.

A nyelvnek nincs búsabb szava.
Ez az örök káosz maga.
Akinek szól, nem érti meg;
A síri éj vak és siket.

A földi lét javát-jaját,
Száz örömét és száz baját
Nem érzi többé sohasem
A szív, ha porlik odalenn.

Jöhet a nyájas kikelet,
Fakaszthat miljó életet;
Egész föld ünnepelheti:
Szegény tatár, mindegy neki!

Ifjú, kinek az izma vas,
Leányka, mint nyíló tavasz -
Ha későn, évek múlva is:
Meghalt, elmondják rólad is.

Kik itt vagyunk, kik itt lakunk,
Egymás után mind meghalunk;
S a temető szálló pora
Múltról nem álmodik soha.

1883

FINÁLÉ

A régi vágyból, régi lángból
Alig maradt egy sugaram,
Virágszakasztó, dalfakasztó
Időm lejár, ah, oda van!

Május legében, kék egében
Nem zeng többé a régi dal.
Ah, nyugovóra üt az óra,
S a fény, a láng, a vágy kihal.

MAGÁNY
1883-1889

A világ csak hangulat.

MAGÁNY

Nevedet még alig gagyogtam,
Mégis már jól ismertelek.
Nap fényiben, sötét sarokban
Borongó árnyad reszketett.
Te vettél át, midőn születtem,
Kis bölcsőmet te ringatád.
Bús dajkadal gyanánt fülemben
Zsong most is: nincs apád, anyád!

Azóta részvétlen világban,
Magány! Karöltve jársz velem.
Bolygok, mindig sötétben, árnyban;
Szülőföldem' sem ismerem.
Bús télidőn családi fészek
Védő melegje nem fogadt;
Anyai csók, epedtem érted,
S leltem közömbös arcokat!

Más gyermek anyaölbe fogva
Csitúl el, hogyha könnyezik!
Az én szemem sivár homokra
Hullatta forró gyöngyeit.
Nőttem s velem nőtt, mintha árnyam
Lett volna, a sötét magány.
Egy sírra hullt, hogy azt se lássam;
Abban feküdt szegény anyám!

Tavasz nevetgélt; újra éledt
Virág a földön, lomb a fán;
S kit izzó vágyak perzselének,
Szomjam' csak én nem olthatám.
A féreg is meglelte párját,
Virág ölén szeretkezett;
Én akkor voltam a legárvább,
Kit senki, senki sem szeret.

Lihegtem, boldogság, utánad,
De hajh, nem leltelek sehol!
Csak azt láttam, hogy a világnak
Gyönyöre, fénye éjbe foly.
A mozdulatlan, komor árnyban
Olvastam ezt a mondatot:

Neked a napban is homály van,
Ahol te jársz, ott nem ragyog.

Ó, gyászos árny, hát sose lészen
Nyugalmas, nyájas otthonom?
Igaz barátom, feleségem,
Olyan, ki lelkemmel rokon?
Hiszen nincs szív, hogy ne találja
Meg sorsa mását, részesét!
Csak az enyém maradna árva,
Magános, gyászoló, setét?

Küzdjek közönnyel, félreértve
(Van-e magány irtóztatóbb?),
És könnyet ontsak a szemétre,
Mint Jehova szolgája: Jób?
Az élet gyors hullámverését
Epedve halljam, mint a rab;
S az életszomj, a lelki éhség,
Mint Tantaluszt, úgy marjanak?

Mindegy! Ne jajgass, árva lélek.
Azért magány a végzeted,
Mert titkon, öntudatlan' érzed,
Hogy a tömeg közt nincs helyed.
Avagy ki óhajt oda menni,
Hol a virág is sárba' nyit?
Ahol varangyot költenek ki
Ó, égi nap, sugáraid?

Csitt, gyönge szív! Hiszen ha nézed,
Kik úsznak itt a felszinen:
Pusztába rejtőznél, ugy érzed,
Hogy ott élj vadmézen, vizen.
Pusztába, mert ott csúszva-mászva
Kutyák a koncot nem lesik;
Mert ott nincs sujtva, megalázva,
Ki érző szívvel születik!

A földi vágyak, gerjedelmek
Lefoszlanának rólad ott;
Szennyüktől megtisztulva, lelked
Azt hinné, hogy csak álmodott.
Erős szivek nehéz erényét,
A lemondást gyakorlanád,
És Nirvánával így cserélnéd
Fel a kábító Szanzarát.

S majd egy nap' eljövén az óra,
Mely egyszer üt mindenkinek:
Megtudnád, álmok álmodója,
Hogy élni szép, de halni szebb.

Nap szórna fényt haló szemedbe,
Rád hullna hervadó virág,
S a lombok közt szellő rebegne
Fölötted halkan gyászimát.

1885

EMMA

Szívem más névre nem nyílik meg,
Emmával tér a sírba.

KÖNYVEMMEL

Ha könyvem' végigolvasod,
Megismered, minő vagyok,
Hogy lelkem mennyit küszködött
A kárhozat s az üdv között.

Voltam sokáig kárhozott;
Napot nem értem boldogot.
Poklomban, átkos éjjelen
Csupán a múzsa járt velem.

Igy tévelyegtem csüggedőn.
Már elhagyott végső erőm,
Midőn a legbúsabb napon
Te jöttél, mentő angyalom.

Csodaszép, bűvölő szemed
Feltárta nékem az eget.
És úgy kisért, mint égi fény.
Én gyönyörű Beatricém!

(TE VAGY MÉG MOSTAN IS...)

Te vagy még mostan is szivemnek
Gyönyöre, fénye, bánata.
Légy árulóvá, hűtelenné:
Szeretni foglak mindörökké;
Neved lesz ajkam végső sóhaja.

Te vagy, bár tőled messze estem,
Még most is mindenütt velem.
E hű sziv kellő közepében
Élsz és ragyogsz a régi fényben,
S én áldalak hüségesen.

Nem kérdem, ülsz-e diadalt még
Más férfi, más szivek felett,
Légy boldog, ünnepelt, imádott!
Hadd tűrjem én az árvaságot,
Üdvtől, örömtől számüzött legyek.

Feledj el és szeress akárkit;
Vádolni nem foglak soha.
Csak megsiratlak, eltemetlek,
De soha, soha sem feledlek!...
Neved lesz ajkam végső sóhaja.

1883

(NEM VOLTÁL MÁR IFJU LÁNYKA)

Nem voltál már ifju lányka,
Hogy először láttalak;
És azóta egyre-másra
Tíz esztendő elhaladt.

Durva idő meg nem óvta
Arcod ifju bájait.
A szépséget - régi nóta -
Az enyészet várja itt.

Az idő vak és nem áll meg...
Lassan én is hervadok.
Tíz esztendő férfivá tett,
Kit az ábránd elhagyott.

S bár csalódtam álmaimban,
Megtanultam ezalatt:
Hogy aki nem hal meg ifjan,
Fiatalnak nem marad.

(EMLÉKED, MINT VIRÁG A KÖNYVBEN)

Emléked, mint virág a könyvben,
Veszíti színét, illatát.
Gyakorlom szívem' a közönyben,
Egykedvűen gondolva rád.

Idő, távolság áll közöttünk,
Mit sóhajtunk egymás után!
Én azt hiszem, most összejönnünk
Nekünk még jobban fájna tán.

S ha olvasnám, hogy férjhe' mentél,
Most, túl az élet tavaszán,
Vagy ami rosszabb tréfa ennél,
A síré lettél, drága lány:

Mint akinek van nevelése,
Siratnálak szokás szerint;
S aztán, más nő szemébe nézve,
A régivé lennék megint!

(MÉG MOST IS VÉLED)

Még most is véled, csak tevéled
Szokott benépesülni álmom,
Az éjjel láttam újra képed',
Én édes, elhervadt virágom.

Szemed, a hűséget sugárzó,
Rajtam pihent szelíd hevével;
És hangod, mint csengő madárszó
Áradt a némaságba széjjel.

Arcod rózsáit, szűz derűjét
Lehe nem érte hervadásnak;
Az irígy évek tovatűntét
A régi szépségben kiálltad.

Gyönyörrel néztelek, de szóra
Nem bírt megnyílni gyáva ajkam;
Pirulva álltam, elfogódva,
Mint üdvünk szép korába' hajdan.

S midőn az álom tűnni kezdett,
És szemeim lassan kinyiltak:
Ajkim csöndes hálát rebegtek,
Hogy megjelentél álmaimnak.

Ó, mert ölelne bár keletnek
Szép húrija, drágább az álom,
Amely téged mutat szivemnek,
Én édes, elhervadt virágom.

1885

UTÓHANGOK

1

Szivem, mióta távol estünk,
Nap nap után lankad szerelmünk.
Ah, nem is az már ez az érzet;
Szine, illatja elenyészett.

Mit is sohajtsak, mit vesződjem
Egy nő miatt, ki messze tőlem!
Mért csüngjek rajtad dőre vággyal,
Ha két karom nem foghat által!

2

A szerelem nótái fogynak.
Ah, agglegény leszek maholnap!
Nem által szép ábrándvilág,
Közéig az ősz; nincs délibáb.

Sötét hajamban szürke szálat
Találok mindennap nehányat.
Oda vagy, ifjuság, oda!
Jön már a józanság kora.

Isten veled, sok fényes álom!
Mit is lézengek a világon!
Lehiggadt szívem mért dobog,
Ha már szeretni nem fogok!

1884

(MI LENNE, HOGYHA ÖSSZEJÖNNÉNK)

Mi lenne, hogyha összejönnénk
Még egyszer, úgy véletlenül?
Kezet fognánk-e mosolyogva,
Avagy futnánk egymás elül?

Tűnt ifjuságunk szenvedélye
Lobogva égne-é megint?
Vagy nincs varázs, új szerelemre
Tüzelni képes szíveink'?

Szivem azt mondja: nincs! Lemondók
Vagyunk ma és türelmesek.
Te megelégszel a magánnyal,
És én, ha rólad verselek.

Meglátogatsz még álmaimban,
Csókollak, és ölel karom;
De ébren aztán nevetek csak,
Hogy én ilyesmit álmodom.

DICSŐSÉG

Homályban élsz most ismeretlenül;
De fel fog még ragyogni csillagod,
Ha éltem napja majd alámerül,
S a sírba' fekszem, mint csöndes halott.

S kiről most nem hoz hírt újságpapír,
Se báli névsor, se fürdőlevél:
A kommentátor majd csak rólad ír,
S együgyű közli-had belőled él.

Rejtett lakásod, zöld zsalus szobád
Divatba jő, ha én már nem leszek.
Leírják macskád', kerted', zongorád',
Szelíd nézésed', könnyű termeted'.

Kifürkészik, faludba hogy' jövék,
Minő szerencsés végzet vitt oda;
Mért nem követtem lelkem ösztönét,
S nem lettem egy pár véled én soha.

Hűséged' megcsodálják módfelett.
Megilletődve fognak nézni rád;
S mint őszi nap, szelíd emlékezet
Ragyog körül majd, elhervadt virág.

A régi báj, a régi szendeség
Feltámad újra fonnyadt arcodon;
S én hűlt szívemmel sírba' fekve, még
Ott is csak hűségedről álmodom.

Ah, úgy van, úgy! Ah, úgy kell lennie!
Előbb halok meg; kell, hogy így legyen!
Hogy lásd, mikép' támad költőd híre,
S hogy mit mivel valódi szerelem;

Hogy úgy halld kedvesed dicséretét,
Mint ki csak egyről: rólad énekelt.
Hogy járjon által boldog büszkeség,
S ne gyászold sírom', hanem ünnepeld!

ÉNEKEK ÉNEKE

Szaharán jártam, számumot leheltem,
Oázt hiába leltem útamon;
Rám törtek, hogy pihennem ne lehessen,
Sakál, hiéna, bősz ember-barom.
Az üldözött vadnál is kimerültebb,
Erősek közt egyetlen gyönge, én.
Daloltam, ah, de meg nem szelidültek,
Mint hajdan, Orpheusznak énekén.

Tovább vonszolva testem' száz sebével,
Máriámon kívül minden más nekül,
Embert utánzó nép közé juték el,
S nem értettem, beszélt bár emberül.
Ha jött az éj - ennek mindent bevallok -,
Kitörtem: Nincs e néphe', nincs közöm!
Mi eggyel-mással mégis összetartott,
Nem vonzalom volt, csak nyájas közöny.

Köröttem, mint a sárbogár ganajba',
Csak nyüzsgött a tisztátalan tömeg.
Istent tagadtam, kétkedém magamba',
Megátkozám világra jöttömet.
Ez hát az élet! a dicső teremtés!
Ó, hát az érzők sorsa mind ílyen!
Ha csak ki rúg, rabol, mar, az szerencsés,
Minek van akkor érzékeny szívem!...

De hogy te jöttél, nyájasan köszöntve,
Egyszerre ég és föld arcot cserélt.
Jártam szelíden omló fényözönbe'...
Van hát, ki úgy érez, mint én s megért!
Ujjongva hírdetém: Van Isten égben!
Van!... És te legszebb alkotása vagy!
Költő vagyok! Van mért hevülnöm, élnem!
És rendelé, hogy megtaláljalak.

Ó, nem barátság ez, mert több a lángja!
Nem, szerelem se; mert annál hivebb.
A múzsa szűzi, tiszta csókolása
Meg nem bűvölhet úgy, mint a tied.
Szívembe más név a tied helyére
Tudom, hogy nem kerül halálomig.
Amíg dobog, míg el nem áll verése,
Emmát dobogja, róla álmodik.

Ha szépet látok, ha a jót megérzem:
Sugárzó lelkeddel találkozom.
Ha bánatom fölenged a reményben:
Te csókolsz biztatólag homlokon.
Te intesz: Csak előre a magasba!

Föllebb, föllebb!... Ott fénylik csillagunk!
Meg nem vakulsz, ne félj, csak nézz a napba!
Oda megyünk mi, onnan származunk!

Lányságod szűzi, tiszta koszorúját
Hervadni látnom nem hoz bánatot.
Mindig leány maradtál, mint a múzsák,
S gyermek, mint égben a kis angyalok!
Sóhaj nincs ajkadon, csupán mosolygás
A bájadat megrabló éveken.
Ez a szelídség, ez a bölcs lemondás
A boldogság, amint én képzelem.

Az asszonyok között te drága, ritka;
Lemondás, béketűrés angyala!
Te ringatódzol legszebb dalaimba',
Szívem legédesb, eleven dala;
Egyetlen csillag távol múlt homályán,
Átcsillanó fény a jövő ködén:
Viharba' békét hirdető szivárvány,
Szelíden omló fény a csend ölén.

S most elnémulhat mindörökre hárfám.
Elzengtem, ami rajta zenghető.
Idővel vérem hívesebbre válván,
Végső fellobbanása légyen ő!
Kinek nevét körítik dalvirágok,
S ringatják lágyan zsongó ritmusok;
Kit mint az égi múzsát, úgy imádok,
Kiről dalt írni szebbet nem tudok!

1887

MÉG EGYSZER

Tíz éve már, mióta szép szemed'
Nem láthatom, csupán fényképedet;
Mióta egyre szítom vágyamat,
Hogy még egyszer, még egyszer lássalak!

Az a világ, mely a letűnt helyét
Pótolja, arcot, színt, nevet cserélt.
Egy óhajtásom mégis megmaradt:
Hogy még egyszer, még egyszer lássalak!

Betegen, ah, tán síromhoz közel!
Hiába sóhajtok: Jövel! Jövel!
Nem virrad fel többé a drága nap,
Hogy még egyszer, még egyszer lássalak!

Közelg már az idő, mely enyhet ád;
Lehunyt szemmel nem gondolok reád,
Hol örök éj tanyáz, a föld alatt,
Hogy még egyszer, még egyszer lássalak!

1888

SZERELMI EPILÓG

Ez az utolsó dal tehozzád
Aztán elnémul ajkam.
Szivemet vágyak nem kínozzák;
Lemondok egy sóhajban.

Mulandó minden, ah, belátom;
Az ifjúság s a szépség.
Én meghajolt, szegény virágom,
Hervadva meddig élsz még?...

Ó, balga én, ki messze tőled
Csak árnyadat szerettem,
S a vén időnek, sietőnek
Hatalmát kinevettem!

Azóta elszállt ifjuságod;
Enyém is indul útnak.
Éltünk fájárul a virágok
Egymás után lehullnak.

Te megviselt szív, légy nyugodtan;
Meddő vágynak mi haszna!
Meghervadottan, meghajoltan
Gondolj a szép tavaszra.

Mit ér tünődni, sírni rajta,
Hogy a tavasz mulandó;
Hogy a szerelmes nőnek ajka,
Szépsége hervadandó!...

Isten hozzád, zord életemnek
Egyetlen rózsaszála!
Míg ajkam egy betűt rebeghet:
Jóságod lelked' áldja.

Sóhaj, búcsudal, szép rímbe' vidd meg,
Mi van sorsomban írva:
Szívem más névre nem nyílik meg,
Emmával tér a sírba.

1887

FESTETT IDEÁL

Elcsendesült a színpad immár,
A taps elnémult, kialudt a csillár.
Az arcokról levált a festék:
A színdarabot befejezték.
Hol tréfa-csókokért esengtek,
S megtapsolták az álszerelmet:
Csók, eskü, színlelések,
Taps és hazugság véget értek.
S játszó és néző csendesen
Hazafelé megyen,
S ki hintón, illatos selyembe',
Ki foszlányok közt dideregve
Folytatja a komédiát.

Egy sápadt képű, cérnaszál diák,
Kit bolondok tanítnak bölcsességre,
Ott lebzsel most is a színház tövébe',
S hidegtől és vágytól reszketve várja,
Mikor jön ki Leonórája,
Kinél szebben pillantani,
Sóhajtani, szerelmet vallani
Egy nőt se látott még soha.
Ő a világ egyetlen asszonya!
Gyönyöre a szíveknek;
Az ünnepelt, a legszebb,
Ki néki még a könyveknél is drágább,
Kiért od'adná minden tudományát.

S meghalna, ha kívánná Leonóra;
Más szóval: Zoltán titkos bámulója;
Rideg szobában, éji csöndben
Körüllebegi szép alakja.
A bölcsek olvasása közben
Egy dallamos hang megzavarja.
Küzdvén a léttel avagy álmodozván,
Mindig csak Leonórát látja Zoltán.
Az üdvösségre, mostan látja csak,
A fóliánsok nem tanítanak.

Tehát a színház mellett ácsorog
Zoltán, és várja ismeretlenét,
Kivel csak olykor álmában beszélt.
Kifent urak, rízsporos asszonyok
- Körülöttük édes illat árad -
Sietve kocsijokba szállnak.
Elnézi Zoltánunk, kit olykor
Egy illatos karmantyú horzsol.
Szemébe néz sok büszke nőnek,
S lelkében ábrándok szövődnek,

S pompát, szerelmet fátylon által
Megsejt, megérez néma vággyal.
S amint így elmereng sóhajtva,
S elveszti önmagát a zajba',
Megakad egy selyemruhán;
Vagy pillant cifra úr után;
Egyszerre, ó, csodás igézet!
Szeráf-ének Zoltán fülének,
Megcsendül az ő drága nyelvén:

Barátom, üljön ide mellém! -
A filozófus, íme, hogy' remeg!
Jobban, mint künn a téli fagyban.
Hölgyéhez simul, egyre közelebb,
Némán, félénken, öntudatlan'.
Csókolja kesztyűjét, beszélni készül,
S kábultan a szép hölgy ölébe szédül.
Ám Leonóra nincsen ily zavarba';
Kezét megfogja, arcát simogatja,
S ajkával homlokához érve
Beszél, de tőrszúrás beszéde:
Tekintsen énrám, ide, bátran.
Nem vagyok én rossz, higgye meg.
Én is jártam vékony ruhában
És átkozám az életet.
Tudom, fűtetlen a szobája,
S nem várja otthon senki sem.
Ó, voltam én is, én is árva!
Azért van mostan jó szívem.
Mért fordul el? Mért húzza el kezét?...
Mire való önnél e büszkeség?
Megbántottam? vagy nem tetszem talán? -
S bűbájos mosoly játszik ajakán,
Mely a bilincseket lassan leoldja
Zoltán szívéről és amint beszél,
Fel-fellobog szívének égi pokla,
S már nem húzódik, semmitől se fél.
Lefesti a szerelmi vágy hatalmát,
A küzdelemnek édes kínjait;
Kéj, mámor, álom, szenvedély ragadják,
Hol csalogány zeng és a rózsa nyit.
Fülébe súgja (halovány beszéd!):
Egyetlenem, kincsem, drágám, szeretlek! -
Csókolja ajkát, homlokát, szemét;
És Leonóra hagyja, nem ijed meg.
S beszélne még s hallgatná Leonóra,
De a lovak, ím' prüszkölve megállnak:
Itthon vagyunk! - Ajtó nyílik. Kiszállnak.
Az ifjú bókol; de a hölgy kacsója

Gyöngéden visszatartja őt: Ne menjen! -
Zoltán követi lázas sejtelemben.

A szobalány, terítve vacsorához,
Álmélkodik, dörmög magába':
No lám, ki hitte volna! Ez a páva,
Ki nagy urakkal is csak ímez-ámoz,
Ehol ni, tessék, mit mivel:
Az utca rongyát szedi fel! -

És Leonóra szép szerével
Zoltánt a dús asztalhoz ülteti,
Kínálja sülttel, süteménnyel,
Poharába tölt drága bort neki.
S a bölcsek tanítványa hálás,
Dehogy kell néki sok kínálás.
Dicséri a befőttet, borjúnyelvet,
És sajtnak, lúdmájnak sem oszt kegyelmet.
S a pezsgő! Áldott, aki fölfedezte!
Hogy' száll a vérbe, szívbe, képzeletbe!
Arany nedvébe fúl hitvány ijedtség;
Zoltánnak is meghozza, íme, merszét.
Biztatja: Nem tündér, csak földi nő ez!
Még egy pohár, s az ifjú vakmerő lesz...

Zdenkó gróf szörnyű mérgesen betoppan.
Már az előszobában is dühöngött:
Hol a gazember? Valld be; ki van ottan!
Hadd tépjem darabokra azt a kölyköt! -

De ím, haragja kacagásra fordul,
Nevet, hogy szinte könnye is kicsordul.
Hát így vagyunk?... Féltékeny volt? Ugyancsak
Megjárta! S most már mindketten kacagnak:
Nem látja, hogy csak egy szegény diák?
(Az utcán szedtem föl szegény fiát,
És jól tartottam őt.) Uram, remélem,
Nem távozik szerény lakombul éhen? -
A gróf dicséri Leonórát,
Hogy csupa részvét, csupa jóság.

Egy forró csókot nyom kezére,
És köztük újra szent a béke.
S Zoltán?... Ő itt fölösleges személy,
Eltávozik és újra rejtve él,
S bár egyre hódít festett ideálja,
Ő már többé a színpadon se látja.

EPITÁFIUMOK

- - - - - - - - - - - - - - kegyelet!
Eljösz te is, s meggyújtod mécsedet.

KATONA JÓZSEF

Emléktáblájának leleplezésére

Melyik költő nem vágyik tetszeni?
Ahány csak volt, óhajtá mind a tapsot.
Fagyos közöny hamar szárnyát szegi.
Pacsirtát zengni télidőn ki hallott!
Nincs dalos ajk, mely ne hallgatna végre,
Ha nincs, aki figyeljen énekére.

S neked taps osztályrészül nem jutott.
Hősöddel nem sírt, nem hevült a nemzet.
A teremtésbe' vesztes és bukott
Magad valál. Ki méri meg keserved'!
Ó, szörnyű sors, nagy elmével születni,
Ha meg nem érti, meg nem látja senki!

Terólad zengek, Kecskemét fia!
Shakespeare-je a magyar tragédiának,
Im', összejöttünk ünnepelni ma,
Megengesztelni sértett szellemárnyad',
Ó, mester, érzi mind, aki ma itt áll:
Rosszkor születtél, siketeknek írtál.

Te voltál Bánk, a vesztes hallgatag,
Kit a halál elért még életébe',
Búját, keservét érezted magad,
Elfojtott szenvedély lángjában égve.
Hallhattad, hány kis embert éljeneznek:
De büszke búdat némán rejtegetted...

És tűnt a kor, s más, újabb nemzedék
Tapsolva, sírva, lelkesedve látta
A magyar ember őstermészetét,
Sok százados harcát tragédiádba'.
S a koszorú, amely ma sírod éke,
Megújul nemzedékről nemzedékre.

Nincs sírüreg, nincs század oly setét,
Mely a dicsőt örök homályba zárja;
Nem nyomja el a költő szellemét
Se lelki vakság, sem a sors viszálya.
Feltörte Bánk is koporsója zárát,
Dicsérve mesterét s nagy alkotását.

S most itt vagyunk és áldjuk a helyet,
Ahol megkezdted bús tragédiádat.
Mert az: küzdés s bukás volt életed,
S a hír sugára csak sírodra áradt.
Ma már mint halhatatlant emlegetnek
Arany, Petőfi, Vörösmarty mellett.

Jó magyarok, kik ide gyűltetek,
Tisztelni Kecskemét fiát, a holtat:
Gondoljátok meg, mennyit szenvedett!
Intő példája légyen ő e honnak,
Hogy majd, ha még egy Katonája lészen;
Ne csak így *feltámadjon,* így is *éljen*!

1883. április 16.

WAGNER RICHARD

Fréja fejedre
Friss koszorút fon.
S Walhalla virányin
Amrita vár.

Itáliában ért el a halál,
Ki germánoknál germánabb valál.
Velence, régi nagyság, fény regéje!
Te láttad, mint borult homály szemére.
Tengerhullámod viszi szét a földnek:
Nem dobban Wagner büszke szíve többet!

Megbűvölt engem is varázslatod.
Fülembe zengtek régi századok.
Láttam Siegfriedet, Krimhild bosszúját,
Tannhäuser lángját, Hollandid búját,
Az álmatag szemű Sentát s szerelmét,
S Elzát, kinél nincs bájolóbb, se szendébb.

Szállj, szállj Odinhoz! Zengő álmaid
Behangozzák a föld határait,
Királyi koronák törékenyebbek,
Mint legkisebb betűje nagy nevednek,
S ahova útja nincs csak égi lángnak:
Te oda szállsz; Beethoven, Goethe várnak.

Fréja fejedre
Friss koszorút fon,
S Walhalla virányin
Amrita vár.

1883

ARANY JÁNOS HALÁLÁRA

Nemrég hevült, ma sír minden magyar.
Hamar jött az örömre gyász, hamar![1]
Az ünnep árja még le sem lohadt,
Bú árnyékolja, népem, arcodat.
Egy hét különbség, vagy tán annyi sem.
Ó, nem gondolta akkor senki sem,
Hogy, míg a nagy lantosnak szobra támad:
Elérkezik végnapja Ossiánnak!

Mikor Petőfinek hódolt a nép,
Arany sugártól ragyogott az ég:
S hogy te lehunytad szempilláidat,
Ősz volt, híves, borongó őszi nap.
A természetnek sem volt kék ege,
Csak bús felhője, csak zúgó szele;
És sírt az ég egyhangú, méla cseppel,
Őérte, ki a végsők közt esett el.

Nem a költőért sírok. Ő mienk.
Fáradt, beteg volt. Jó, hogy megpihent.
A vén idővel versenyt szállani
Fognak dicső, mélységes álmai.
Mit szent magányban gondolt, érezett:
Azzal kezdünk egy új évezredet,
Ó, nem a dalnokért hull könnyem árja!
Az *emberért*! Ő szállt a sír homályába.

Dalodhoz méltó volt az életed.
Mily név illet meg? Hogy tiszteljelek?
Áldott, kit szűz erényed lelkesít.
Csak a pribék nem ontja könnyeit.
Ah, elvesztettünk! Már a sír takar.
Nem jő utánad, nem jön ily magyar!
Ó, légy velünk! Mindenha légy vezérünk!
Amíg téged csodálunk: addig éljünk!

1882

TURGENYEV

Vádoltak, hogy sivár vagy és rideg.
Én megbámultam érzékeny szived'.
Ami ábránd kísér az életen:
Hűség, hevülés, első szerelem;
Ifjúság álma, mely ringat szelíden:
Mind feltaláltam a te műveidben.

---

[1] Néhány nappal Arany halála előtt leplezték le Petőfi szobrát. *(Reviczky jegyzete)*

Velem bolyongtak éltem útjain
Pavlovna, Gemma, Litvinov, Szanyin.
Az üdvről vélük hányszor álmodám!
Minden csak füst! Hányszor sóhajtozám.
Te voltál legjobb, leghívebb barátom!
Még ismeretlen sírod' is megáldom.

S áldják százezren. Merre szív dobog
Kiégett költő! Addig ér honod.
Nemcsak vajúdó nemzeted csodál.
Csodáljon is: vérébül vér valál.
A jobbágyok hideg napú hazája
Benned vígasztaló fiát is áldja.

De más, távol lakó népek, de mi,
Szerencsésebb hazának gyermeki,
Kiket nem önkény hajt idébb-odább;
Mi is megáldjuk Turgenyev porát.
Meghódolunk a költő szellemének.
Szív-vére áldás és halála élet.

Fut az idő. Az agg történelem
Gyarapszik nagy nevekbe' szüntelen.
Te is pihensz! A bűvös kéz merev.
Sírj, múzsa, sírj! Nem lesz több Turgenyev.
Minden művelt léleknek gyász halála:
Hol érző szív van: ott az ő hazája!

1883

A VOLKOV-TEMETŐ[2]

Ott fogsz nyugodni, ahol a zsiványok,
Dicső orosz költő, ki a világot
Meghódítottad barbár nemzetednek,
Ó, Turgenyev, latrok mellé temetnek
Gizgaz közé, a Volkov-temetőbe;
Barátodat behányták jó előre.
S már társad is lesz. Elhagyottan,
Bedőlt, virágtalan sírokban,
Hirdetve azt, hogy meg nem érdemelted,
Oroszország! Költőid így pihennek.

[2] Szentpétervár egy szegényes temetője, melynek egyik ronda zugában, rablógyilkosok szomszédságában fekszenek Oroszország irodalmi kitűnőségei. Ide temették Turgenyevet is Belinszkij mellé. *(Reviczky jegyzete)*

Ó, mindenütt, mióta Jób keserge,
Meg volt az verve, meg volt bélyegezve,
Ki érző szívvel jött e zord világra,
S csalárdok közt az igazsághoz álla.
Kín volt az élte, gúnykacaj, közöny;
Párnája kődarab, nektára könny.
Orosz költőknek sem volt jobb a sorsa.
Ah, látom őket elvonulni sorba...
Elöl ziláltan Dosztojevszkij mégyen,
Aztán Gogol, ki úgy veszett el éhen.
Lermontov honjából kiűzve ég el;
Puskin bosszút liheg piros sebével;
S látom bús arcát Csernisevszkijnek,
Kit cári zsarnok-önkény számkivet.
Mindnyája bús, beteg, boldogtalan;
Költő hírének ily nagy ára van.
De hogyha meghal s visszatér a földbe,
Bármily hazának volt legyen szülöttje:
Sírját az unokák megkönnyezik;
Csak te, orosz, vagy rút kivétel itt.
Ó, nem elég, hogy gaz hóhér-kezed
A meggyilkoltak vérétől csepeg;
Hogy akiből rabszolga sose válik,
Kiüldözöd rabnak Szibériádig;
Hogy lelked, mint hazád, hideg, setét,
Hogy aljas és hazug vagy, nem elég:
Azt, aki fényét hinti szét az éjben,
S erényt, igazságot hírdet merészen,
Költődet még a sírban is gyalázod.
Vadállat! Véredből születni átok!

Hál'isten', hogy magyar költő vagyok!
Csak életemben fázom, koplalok.
Hazám becsüli költőjét, a - holtat,
S nem dobja sírszomszédul - gyilkosoknak.
Bár élve tövisek között haladtam:
Rózsák alatt fogok rohadni majdan;
A Kerepesi temetőben
Síromnak lesz virága bőven,
S halottak napján, olcsó kegyelet,
Eljösz te is, s meggyújtod mécsedet.

1883

IDŐ ELŐTTI SÍRVERS

Utód, ha síromhoz kijősz,
Hivalkodón ott ne időzz,
Tégy, mint elődid egykoron:
Haladj tovább, ne sértsd porom'.

Virágnak síron nincs helye.
Ne díszíts férgeket vele.
Holtnak mit ér a hódolat!
Gúnyolná csendes álmomat.

Az élet száz gyönyört kinál.
Ölelgess lányt, egyél-igyál,
S ne fürkészd életem sorát,
Éltem s meghaltam, nincs tovább.

Éneklő koldus volt cimem.
Éltem kenyéren és vizen.
S azt hittem, hogy király vagyok,
Bolondok közt a legnagyobb.

Elestem mindentől, ami
Embert tud boldogítani.
Egy vágyam volt: a nyúgalom.
Megadta egy kis sírhalom.

Büntesd, uram, sújtsd, égi kar,
Ki föld alatt is megzavar,
S ha sírját ő is megleli:
Nehéz legyen a föld neki.

1884

GOROMBA VERSEK

Fiú, ne hencegj, légy szerény!
Költőben ez legfőbb erény.

BIZTATÁS

Fiú, ne hencegj, légy szerény!
Költőben ez legfőbb erény.
Ma már nincs rendkívüliség;
Egyenlőség, testvériség,
Nil admirari a kor jelszava;
Nem is költő, ki nem demokrata,
S mellét bolondul, önhitten kivágva:
Odi profanum vulgus - kiabálja.
Csak írótárs vagy, semmi más, fiam.
Egyenlőek vagyunk mindannyian,
S ki más fejére nőni áhit:
Üldözzük azt, gúnyoljuk azt halálig.

Parnasszus aljáról a sánták
A repülőknek ezt kiáltják;
S ha vélük sántikálni semmi kedved:
Csúfolkodón rád nyelvet öltögetnek,
Szidnak titánnak és felhőivónak,
S élcelve mondnak véleményt terólad.
Azért, öcsém, ha szállni vágyol,
A porba' vergődők hadától,
Kérj engedelmet rá szerényen.
Mondd, légi útad, szárnyalásod
Csakis kísérlet, gyönge próba lészen.
Tudod te jól, hogy mennyit érsz, s belátod,
Petőfik már ma nemigen születnek.
E józan kor csak epigont teremthet.
Nem vagy te más: visszhangja a nagyoknak,
Kiket most feldicsérnek, mert - halottak!

Egyetlen vágyad, képe álmaidnak,
Hogy a kortársak tetszését kivívjad.
Közöttük érzed legjobban magad;
Nem kell egyéb, csak ők tapsoljanak.
Művészetednek nincs oly csínja-bínja,
Mely sasszemüknek rögtön meg ne nyílna.
Szavuk szentírás, ízlésük remek,
Ők mondanak döntő ítéletet...
Szóval: tapsára vágyol a tömegnek;
A népszerűség koszorúja legszebb.

Ha szemforgatva így beszélsz nekik:
Tapsolni fognak tintás kezeik,
S hozzá gondolják: Szállj csak, nemsokára
Úgyis lepottyansz miközénk a sárba,
S tanácsunk akkor bölcs és kurta lészen:
Arabusul ki nem tud, ne beszéljen.

De ó, ha látják, hogy szárnyad nem ernyed,
Hogy biztosan szállsz, bátran, egyre feljebb:
Előbb ámulnak, oszt' méregbe jőnek,
S kezdvén belátni, hogy rászedted őket,
Bosszút forralnak rögtön ellened,
S rád olvassák a bölcs ítéletet:
Hogy képzelődik a szegény tatár!
Különb-e nálunk? Nem. Mi hát? Szamár! -
És ha ilyenkor le-leszállsz pihenni,
Közönyt mutatva állnak szóba véled.
S a kritikák is mind arról beszélnek:
Nem volt ez repülés, nem vagy te semmi.

Azért, öcsém, szerény te mégse légy.
Hadd szidjon az írói csőcselék,
Legyen szerény, kinek nincs más erénye,
A koldus hadd járjon kalaplevéve;
Te bontsd ki büszkén, bátran szárnyaid',
A Parnasszus nem szűk verébkalit.
Hegy az, hová mankókon, szárnyszegetten
Felmászni lopva, titkon lehetetlen.
Hadd öltögesse nyelvét rád a dőre!
Ne pillants hátra, csak mindig előre...
Ezt suttogják Parnasszus árnyai
Annak, ki hozzájok bírt szállani.

1884

VALLOMÁSOK

1

Serény a vágyban, rest a tettben;
Aludt vér s mégis telhetetlen,
Csábítni kész a nőt, ha messze,
De bamba, szótlan véle szembe':

Ilyen vagyok, mióta élek:
A szerelem elméletének
Tudósa, bölcse, hirdetője,
S a gyakorlatban gyáva, dőre.

2

Mint az éhes koldus ember,
Aki sóvár, kandi szemmel
Nézi csak, amire vágyik,
A kirakat drágaságit:

Úgy vagyok az asszonyokkal.
Aki lát, azt mondja joggal:
Becsületes koldus ember;
Éhen hal, de lopni nem mer.

3

Heinével, ha kell, bevallom,
Ha nem is oly büszke hangon,
De pirulva, lehangoltan:
Szűzet el nem csábítottam.

Olyan nő sincs a világon,
Akinél vón' tartozásom;
Mert a csók volt az egyetlen,
Amit mindig kifizettem.

1884

PRO MEMÓRIA

Kezdő poétáknak

Írtam verset mindenneműt;
Mélát, rajongót, keserűt,
Volt jámbor is, ki megcsodálta,
S maradtam mégis félhomályba'.

Ifjú magyar költőjelölt!
Bolond, ki nálunk rímbe' költ.
Ha már a dicsvágy láza kerget:
Vezércikket körmölj, ne verset.

1883

SZÉPEN FOGNAK ELTEMETNI

Egy vigasztal életembe':
Ha eszembe jut halálom.
A jómódból kirekesztve,
Azt a sírba' feltalálom:
Szépen fognak eltemetni.

Rossz ruhában tengve-lengve,
Fázva küzdtem a nyomorral,
De a végső útra kelve,
Rózsát szórnak rám halommal,
S szépen fognak eltemetni.

Az újságok megdicsérnek.
Lesz koszorú, pompa, gyászdal,
Dikciózva kikisérnek...
Magyar költő, csitt a váddal!
Szépen fognak eltemetni.

TALIZMÁN

Egy ajándékba kapott melltűre

E melltű gyöngye - régi képbeszéd -
Beteg kagylónak kincsét képezé.

Szívem a lázas, szenvedő, beteg.
Gyöngyhez hasonló kincset rejteget.

Ezzel viszonzom én ajándokod'.
Gyöngyös melltűért gyöngy kis dalt hozok.

A kis melltű talizmánom leszen:
Tudnillik, míg zálogba nem teszem.

1883

SIRALMAS NÓTA

Leplezni, amit érzek, hogyha tudnám,
S nem őszintéskedném ily hebehurgyán;
Ne volnék az igazság ily barátja,
Ki az üresfejűt nyiltan lerántja;
Állnék ki csak a piac közepére,
Portékámat nagy hangon feldicsérve;
Tenném le ezt a gyáva büszkeséget,
S járnék kedvébe' kétszinűn a céhnek;
Csinálnék hivatásból üzletet,

Alkudva mint X versdíjak felett;
Készletbe' volna csak mindig dalom,
Ha hízelgésre nyílik alkalom;
Csinálnék verset minden alkalomra,
Bankettre, bálra, jubileumokra;
Mint krónikás, ahányszor csak lehet,
Fújnék nagyhangú förmedvényeket;
Mennék el dáridóra, temetésre,
Hangolva mindig tósztra, gyászbeszédre:
Olyan nagy volnék, szinte képzelem,
A csillagokat verdesné fejem.

Vagyok csak jámbor, csendes verscsináló,
Ismert költőnk vagy legföllebb kiváló.
Nem használok, nem ártok senkinek;
Nem is olvassák költeményimet,
Csak kebeldús vén szűzek és diákok,
Meg a kollégák: lantoló cigányok.
Kézmíves-írók a fejére nőnek
A nótás kaszakapakerülőnek.
Aki jólétből, hírből kiszorítva,
Türelemmel csak vár, vár, mint a birka.

BETEGSÉGBEN

Rideg legény vagyok, biz' az!
Most érzem csak, hogy e pimasz
Német görcs vagy mi vett elő
S vagyok az ágyban nyögdelő.

Egy lélek sincs, ki kérdené:
Mi baj?... teát készítsek-é?
Kell egy pohárka rum talán?...
Vagy menjen friss vízért a lány?...

Fekszem lázban, tehetlenül.
A várva-várt álom kerül.
És a gyertya pislog csupán,
Mert más virrasztó nem jut ám.

Eh! - Flegma itt a fő dolog!
Azért bizony, aki dohog,
Mert agglegény maradt, buta -
Forduljon fel, mint egy kutya!

1886. szeptember 26.

BÚCSÚ KABÁTOMTÓL

Te kicsúfolt, szerény kabát!
Kopott bajtársam, addió!
Elválunk, régi, hű barát;
Már alkuszik rád a zsidó.

Túléltél egypár divatot,
Barátoknál jobb cimbora,
Nap süthetett, föld fagyhatott:
Te el nem pártoltál soha.

Sokat beszélhetnél, sokat!
Szívein táján volt jó helyed,
Sok szép időt, ábrándosat,
Sok búsat éltem át veled.

Fotografusnál egy napon
Benned voltam, te jó kabát.
S Emmához írt nem egy dalom'
Szívem körül hordozgatád.

Te hallottad, mint vert szívem,
Ha nála tettem vizitet,
És áldott képmását híven
Őrizte hallgatag zsebed.

De immár válni kell. Agyő!
Te menj előre, hű kabát.
Ne várd be, míg a csúf idő
Majd engem is lomtárba vág.

Ki- és befordíttattalak!
Viseltelek, míg lehetett;
S most sivár alku tárgya vagy,
Ebédelnem csak így lehet.

De hálátlannak mégse higgy;
El nem feledlek, nem bizon;
S ha egy korty borra is telik:
Öreg barátom, rád iszom!

1880

KÖLTŐI EPISZTOLA

Koroda Pálhoz

Tudd meg, öcsém, nagy bosszú
Nyomja szívem mélyét.
Hát így írsz, te rossz fiú?
Mondsza, ezt igéréd?...
Hat hete vagy már oda,
S híredet se hallom.
Ó, te rosszcsont, secsoda,
Hogyha megharagszom.

Persze, más élet van ott.
Mint itt Budapesten,
Lopod az órát, napot
Kurizálva, resten.
Semmi mentség! Ne tagadd!
Lustaság a bűnöd.
Nyakadon a sok harag,
Hát quo usque tűröd?

Nosza hát, pletykázzad el,
Mit csinál vidéktek.
Magamat is érdekel
Az a jámbor élet.
Ki most a legszebb leány?
Bogárszemű?... Szőke?...
S jártok-e, mint hajdanán,
Most is az erdőbe?...

Írsz-e verset, édesem?
Disputálsz-e néha?
Van-e künn a réteken
Most is annyi béka?...
Szoktak-e még a mamák
Harisnyákat kötni?
Van-e sok friss pletykaság?
Satöbbi, satöbbi.

Fiam, én is víg vagyok,
Mint a kutya télen.
Rigmusokat faragok
Vízen és kenyéren.
Mint azelőtt, rendesen
Járok haza - reggel,
S jó szerencsém össze nem
Hoz nagy emberekkel.

S most agyő, te rossz gyerek!
Üdvözöld helyettem
Az erdőt, a kék hegyet
S mind, amit szerettem.
Mondd a rét viráginak
És az út porának,
Hogy reám ne várjanak,
Többé sose látnak.

Egyedül is jó nekem,
Mással nem törődve,
Bukni vagy szép csöndesen
Jutni kikötőbe.

Ha vetettem, délibáb
Volt az aratásom...
Rossz barát és rossz világ:
Az Isten megáldjon!

1888

A TÖRVÉNY BETŰJE

Nagykőrös-e, Kecskemét-e
(Nem emlékszem már a névre)
Bölcs határzat alakjában
Kimondotta hajdanában:
Elcsípni a gazt előbb kell:
Csak azután köthető fel.

Vala pedig a vidéknek,
Három egész vármegyének
Réme akkor Csóka Péter,
Ölt rabolva nappal-éjjel;
De más embert sose bántott,
Csak ha zsidó vagy ha sváb volt.

De ha zsidó vagy ha német,
Ahol ő volt, arra tévedt:
Sokkal jobb lett volna néki
Nem születni, nem is élni.
Azt megölte, kirabolta;
Úgy meneszté a pokolba.

Hajszolták is a zsandárok!
Nem volt csárda, fészer, árok,
Ahol, mindent tűvé téve,
Ne leltek von' - hűlt helyére.
Mert ügyes volt a gazember,
De megjárta mégis egyszer.

Az útszélen állva kémlel,
Leskelődik Csóka Péter
Egy temérdek, vén batárra
(Diceg-döcög a nagy sárba).
Abban ül egy úri utas.
Annak lesz most, hejh, ne mulass.

Köcsögkalap a fejében,
Hosszú sálja leng a szélben.
A köpenye csupa gallér.
No, ha ez nem sváb gavallér,
Akkor Csóka sem a Csóka,
Kit betyárnak mond a nóta.

A batár az őszi ködben
Csetlik-botlik, ki-kizökken,
Pattoghat az ostor váltig;
Szegény két ló alig mászik.
Nem is mászik többet az már:
Rablókézben van a kantár.

Villan a cső... villan újra:
Kocsis, gazda rogy az útra.
Fénylik a sár vérbíborban.
Csóka Péter mond nyugodtan:
Az ördög már a te gazdád,
Tisztelem az öreganyját.

De amint rogy, de amint fogy
Szemében az élet lángja:
A gavallér ősi szitkot
Szór özönnel a betyárra.
S ajkán kitör - isten bocsáss! -
Cifra huszár-káromkodás.

Kővé mered Csóka lába.
Iszonyúan küzd magába':
Szóljon az úr, hát nem német? -
A haldokló szeme réved:
Német volt az öregapád... -
S nem hallani már több szavát.

Csóka Péter hogy mit érzett:
Arrul ember nem beszélhet.
Cifra szűrét odavágja,
Fegyverét is le a sárba;
S fut rohanva, szégyenkezve;
Csak ő tudja: hova, merre.

A városba hogy beére,
Ment a törvény elejébe.
Ott megálla katonásan:
Embert öltem, kérem'ássan.
S mert mivelhogy magyar ember:
Ide jöttem, kössenek fel! -

Lőn bírónak nagy haragja:
Te vagy az a gaz haramja?...
A hollók rég rád ehűltek,
Lakomára még ma gyűlnek. -
S három hajdú futva vágtat
Összehívni a bírákat.

Ül tanácsot a törvényszék.
Elitélné, semmi kétség,
Ha egy bíró fel nem állna
(A külföldet is bejárta),
S bírótársit végigmérve,
Nem kezdene ily beszédbe:

Törvényt hozni és megszegni,
Tudjátok-e, társak, ez mi?
Vagy törvényünk nincs-e róla
(Mert nem hozta senki szóba):
Elcsípni a gazt előbb kell;
Csak azután köthető fel... -

Összenéz a bölcs bíróság.
Amit ez mond, nem bohóság.
Aki nincs elfogva, véli,
Nem lehet azt elitélni.
Elcsípni a gazt előbb kell;
Csak azután köthető fel.

Szent a törvény; a betűjét
Más se csűri, ők se csűrjék.
Maguk hoztak róla törvényt,
S e betyár most eljön önkényt,
Hogy kössék fel; - no, nem így van?
Törvényt gúnyol Csóka nyíltan.

A bíróság feje mostan
Szidja Csókát átkozottan:
Hordd el magad, annyit mondok,
S belőlünk ne űzz bolondot.
De jegyezd meg, hetyke Csóka,
Marad ám még akasztófa. -

Csóka Péter ámul-bámul.
Jól értette? Nem fonákul?
Furcsaságot sokat látott:
Magyar zsidót, bátor svábot;
De ilyet még, ily felettébb
Furcsa törvényt nem pipázott.

Marad ám még, számotokra!
- Nagy sokára csak ezt mondja. -
De bujósdit Csóka Péter
Nem játszik ily bamba néppel. -
És el is tűnt úgy azóta,
Hogy nem jött még hír se róla.

És azóta Kecskeméten
Kőröst szidni honfi-érdem!
És azóta Kecskemétet
Kőrösön felhozni vétek;
Mert azt fogja egy a másra,
Hogy e törvényt ő csinálta.

Mindebből hogy mi a móka:
Rabló volt-e, élt-e Csóka?
Lehet-e az magyar város,
Mely bolondul így határoz?
Efölött én nem vitázok:
Döntsék el a krónikások.

1886

VIRÁGNYELVEN

Alles Vergängliche
Ist nur ein Gleichniss,
Goethe

A METEORKŐ

Hol ritkaságok vannak összehordva,
A múzeumban, hátul egy sarokba'
Egy meteorkőt hosszú évek óta
Tűnődve ér, tűnődve hágy az óra.

Akárhová tekintek körül itten:
Nem ismert, idegen számomra minden.
Habár anyag nincs bennem ismeretlen:
Úgy érzem itt magam, mint idegenben;
S bár „kő vagyok csak, szemre min a többi:
Van bennem, érzem, ami mégse földi.
Olykor vágy száll meg, ismeretlen érzet:
Körülragyognak másvilági képek.

Máskor feljajdulok: Ha kő vagyok csak:
Mit mutogatnak bámuló csoportnak!
Mit láttok rajtam, kandi emberek,
Hogy ritkaságnak ide tettetek?
A kis szerényke kőben mit csodáltok?...

Egy ismeretlen másvilágot.

1885

A FÉNY

A fénytől kérdé egykor az erő:
Mondd, nem unatkozol, semmittevő?
Mit én építek, vagy, ha kell, lerontok,
Te csak szemléled, s nincsen semmi dolgod...
S felelt a fény: Hol én hiányzom, ottan
Erő hiába működik: *káosz* van.

1885

ŐSZI RÓZSA

Őszi rózsa, őszi rózsa!
Vetkezik a rét, a róna.
S neked most van születésed.
Szomorúság látni téged.

Őszi rózsa, őszi rózsa!
Nem lesz eztán pásztoróra.
Haldoklik a fény, a lepke,
Ködben, árnyban ki szeretne!

Őszi rózsa, őszi rózsa!
Hajlik az év hervadóra,
Te is elhullsz, de anélkül
Hogy részed lett vón' a fénybül.

1885

A GYANAKVÓ

Egy ifjú - Lüsziasz, ha nem csalódom -
Athéni bár, mogorva szörnyű módon.
Epés, gyanakvó, zárkózott kedélyű:
Elcsábult mégis Bakhisz szép szemétül.

Bakhisz, a bájos, a bűvölő hetajra!
Hírét Athénnek ifja, vénje vallja.
Csak Lüsziasz szeretve is hitetlen:
Ó, mondd, minő varázs lakik szemedben?

Mi kelti ezt a vágyat, mi igéz meg?
Szeretlek, vagy csupán szeretni véllek?
Szép vagy, de tán csupán az én szememben
S másnak Timandra csókol édesebben?

A vér játéka kelti a szerelmet,
S a szépség nem más: puszta árny, lehellet.
Csak volna szíved, volna csak kirakva:
Látnám, az is csak véres húsdarabka. -

Bakhisz nevet: Bölcs Lüsziasz barátom,
A szépséget ne fürkészd mindenáron.
Jer és ölelj; hunyt szemmel higgy a szépbe',
S ne pillants sanda szemmel lényegébe.

Ha kétkedel, hogy ajkam csókja édes:
A csókhoz, szerelemhez rosszul értesz.
S ha szívem véres húsdarab szemedben:
Megnézheted - mikor majd *halva* fekszem. -

1885

SALAMON KIRÁLY ÁLMA

Zsidóknak bölcs királya, Salamon,
Tudósit összehívta egy napon,
S így szólt hozzájok: Álmot álmodám.
Lássam, megfejti-é a tudomány?

A hallgatag Jordánon lefelé
Siklott velem egy rozzant kis hajó.
A tájat sűrű párázat fedé,
S az ég nem volt derült, hanem fakó.
Lehunyt pillákkal úsztam csöndesen
Komor sziklák, homokpartok között.
S aztán egy hangra fölnyitván szemem',
Ég s föld mosolygó mezbe öltözött.
Szelíd fuvalmak árja csókdosott,
Meg-meglibbentve ősz szakállomat.
A szellő nárdusillatot hozott,
Kőszikla is termett virágokat.
Oly fényes volt a táj, olyan meleg!
A fákon, földön nyílt a sok virág.
Láttam csodás nézésű szűzeket;
Közöttük rózsakeblű Jemimát.
Fürgén szökelltek, mint az őzikék,
Ő s Izraelnek többi lányai.
Titkos zenétől zengett a vidék.
Vágytam kikötni, partra szállani.
Kerestem a kormányt, az evezőt;
De két kezem sehol se lelheté.

Tündérmező ért új tündérmezőt,
És kis hajóm csak úszott lefelé.
Aztán sötét lett, s láttam új csodát!
Az égnek eltűnt napja, csillaga.
S ketten haladtunk csendesen tovább:
Én csónakomban és az éjszaka.

Ezt álmodám, s bármint hányom-vetem,
A nyitja hogy mi: meg nem lelhetem.
Setéten ül meg tompa fájdalom;
De a nevét, ah, meg nem mondhatom.
Szívemben érzem benntörött nyilát:
És balzsamot nem ad rá Gíleád.
Belém szorult a kínok tengere,
S nem sírhatok, bár sírnom kellene;
S míg álmom' meg nem fejtitek, ti bölcsek:
Érzem, nem is fogok hullatni könnyet. -

Megfejtem én! - szól szép arcú Ahíja. -
Dicsőségednek nincsen semmi híja.
Amerre lépsz, magasztalás fogad,
S kőszikla is terem virágokat.
Hatalmad' érzi nyugat és kelet,
Ifjak s szűzek csak rólad zengenek.
Megfejtve álmod ily hamar vagyon. -
S szól a király: Könnyekre szomjazom! -

Megfejtem én, király, múlt éji álmod'! -
Szól most a csillagoknak bölcse, Szádok. -
A szép vidék, a bájoló zene,
A fürge tánc mi mást jelentene.
Mint a világ hívságos élveit;
Bölcsek, kik nem csábulva nézhetik.

Az evezőtlen sajka lebegése
Királyi elméd, melynek bölcsesége
Leküzdi bűnös gerjedelmeit,
S azt vallja, hogy hiúság minden itt.
Ezt mondják álmodról a csillagok. -
És Salamon nyög: Még se sírhatok! -

S föláll Nátán, szakálla mint a hó:
Hogy álmod mit jelent, nyilvánvaló.
A nap ragyog, a szűzek lejtenek,
Nyit a virág, de ó, már nem neked.
Öreg lelkednek nincsen lángja, színe:
Társid lemondás, bánat, éjmagány!
S a vágyak evezőjét elveszítve
Haladsz a vénség rozzant csolnakán,
Míg eltűnik előled a világ,
És sírod örök éjét hinti rád. -

Az agg király csak néz és nem felel.
Hervadt ajkáról sóhaj lebben el,
Arcát kezével lassan elfedi,
És megerednek néma könnyei.

1885

A SZAMÁR

Élelmes fickó volt s jól számított,
Kiről olvastam, ami jönni fog:

Vazulnak hívták; szülte Oroszország;
Mutogatott jó pénzért egy oroszlánt.

Bejárta véle már a félvilágot,
S egyszer Magyarországon is megállott,
Hírdetve: Itten látható egy állat,
Amelynél nem volt, nem leszen csudásabb.
Más annak, aki okos ember,
S más annak, aki nézi korpafejjel.
Azért tehát tudjátok meg jó előre,
Hogy akinek nem híg az agyvelője,
E csudalényben oroszlánt talál,
Ha nem: - nyíltan kimondom - sült szamár.

S tolong a nép; Vazul titkon nevet.
Ó, csudalény; megtölti a zsebet!
Aki megnézi, mind meg is csodálja:
Dicső oroszlán, állatok királya!
Mert hol van ember, beismerni kész,
Hogy együgyű, hogy korpafej, híg ész!...
Akadt egy mégis nagy sokára,
Ki a bámész tömegben állva,
Paraszt ésszel ki merte mondani:
Huncut legyek, ha ez nem egy csacsi! -

S mint amikor tüzet kiáltanak:
Szamár! szamár! - ... ezt zúgja száz ajak.
Szamár! szamár! - hangzik mindenfelől.
Az így szidott sietve menekül;
De a szabadban sincsen maradása.
Szamár! - kiáltják mindenütt utána.
Mi ebbül a morál?
Hol oroszlánnak néznek szamarat:
Mondd rá te is, hogy az; mert a szamár
Különben te leszel magad.

1886

PÁLMA A HORTOBÁGYON

Oda vitték, ki a Hortobágyra,
Hogy legyen majd híres, büszke pálma,
Hogy bámulják olvasatlan évek,
Születendő, újabb nemzedékek.

De az ösztön már kicsikorába'
Húzta, vonta melegebb hazába.
S hol az ákác, fűzfa gyökereznek:
A homokban nem gyökerezett meg.

Darabig csak tengett nyomorogva,
Míg a nyári nap körülragyogta,
S magát azzal csalta, hitegette,
Hogy ez délnek sugára, melegje.

De hogy ősz lett, köd lepé a tájat,
S a levelek lassan hulldogáltak:
A legelső szélvihar kitépte,
S a halálnak éje szállt föléje.

Új tavaszkor ákác, fűzfa zöldellt;
A kiszáradt fácska soha többet;
Mert akinek délszak a hazája,
Hideg földön meg nem él a pálma.

1884

VÁLTOZATOK

Ellenmondás van dalaimban.
Majd ragyogók, majd éjsötétek.

MAGAMRÓL

Rossznak mondod a világot,
Dőresége bosszúságod;
Siratod az élet álmát,
Földi gondok durva jármát;
Felpanaszlod lázban égve:
Bölcs elméje, jók erénye
S fényt sugárzó lángod, ég,
Csak hiúság, búborék.

Ó, pedig hány perced, órád
Volt, midőn e sújtoló vád
Könnyeidben elviharzott,
S kiderült rá szíved, arcod.
Gyönyörűség volt az élet,
Megáldottad születésed';
Rózsák közt jársz, azt hivéd,
S mi okozta?... Semmiség!

Nem tudod, mi nyomja szíved',
Semmiségek üdvezítnek.
Hogy jön, nem tudod, csak érzed,
Hogy e bűnös-bűvös élet,
Mely ma szennyes, ronda börtön,
Holnap éden kertje rögtön.
Ma a békét áhítod,
S holnap küzdve élni jobb.

Ember! Önző vágy vezérel.
Bánatával, örömével
Ezt az undok szép világot
Sorsodon át nézve látod.
Hogyha gondok elcsigáznak:
A világot éri vádad,
S ha örömre gyúl szíved:
Nincs e földnél semmi szebb.

Ragyoghat a nap az égen;
Te sötétben, feketében
Látsz mindent, ha bánatod van;
Míg, ha kedved lángra lobban,
Minden érted van teremtve;
Télen is jársz rózsakertbe',
A nap is csak rád ragyog,
S kik itt laknak: angyalok.

Az örvendőt meg nem érted,
Ha világod búban éled;
S csak ha lelked' szenvedőnek
Vallod, sajnálsz szenvedőt meg.
Mit törődöl a világgal,
Szenvedő szív sóhajával,
Ha egy édes pillanat
Teljesíti vágyadat!

Hát ne fordulj vak hevedben
A világ és rendje ellen...
Úgy tekints az emberekre,
Hogy a föld se jó, se ferde;
Se gyönyör, se bú tanyája,
Csak magadnak képe, mása.
Ki sóhajtoz, ki mulat.
A világ csak - hangulat.

1883

ROSSZ ISTENEK

Veszélyes istent hármat ismerek.
Jaj, annak, akit elveszítenek!
Megmételyezve vérét, gondolatját,
Agyát lenyűgzik, szívét fogva tartják.
Behálózzák idegzetét, velőjét,
S melyet beszí, megrontják levegőjét.
Rabjok marad, míg végsőt nem lehel,
Báb volt, míg élt, s áldatlanul vesz el.
S kit megrontottak így az istenek,
Nevetnek rajta és nem érzenek.

A fény is szennyes, és a lég dohos,
Hol az első uralg, a potrohos.
Terpeszkedő, nagyhangú és rekedt,
Szemében láthatók a vérerek.
Az éjszaka, a lárma kedvelője,
Az arca puffadt, vérszinű a bőre.
Nem kell neki se napvilág, se nő,
Lebújokban van jókedvében ő.
Felfordul minden, ahol ő tanyázik.
A szelíd emberből garázda válik.
Bukfencezik a mélabús, merengő;
Szótlan fecseg, pajkosból lesz pityergő.
Ki máskor légi útakon repűl:
Lerogy a sárba, a szemétre dűl.
S kit hevülésbe nem hoz, csak az eszme:
Őrjöngő lesz, delíriumba veszve.
Az istennek mindez csak tréfaság.
Meg-megrándítja a hörgő babát.
Mulatság néki, hogy rabláncokat húz.
Evickélhet: nem tágít tőle Bakkhusz.

Látszólag oly szelíd a második.
Ki látja, üdvösségrül álmodik.
Rád néz elbűvölőn, szivet fogón,
S ellágyulsz, mint az érc izzó kohón.
Asszony, de szebb, mint hitvesünk, anyánk.
A szeme csillag, sóhajtása láng.
Pogány korában hab volt a ruhája;
Ma csipke, bársony; - persze jól kivágva.
Amerre járt, rózsák pirulva nyiltak;
Ma odkolon kiséri s pézsma-illat.
Bódító, észbontó, megmérgező,
A férfiak bűbájos réme ő.
Acélos elme elpuhúl ölében.
S ki élhetett vón' békén, boldogan:
Családját hagyja veszni rongyban, éhen;
El nem riasztják börtön és a szégyen,
Csak az imádott nő után rohan.

S mikor felébred lomha álmiból,
S a kórház várja vagy a vitrió̱l:
Vénusz közömbösen tovább lebeg.
Az égiek ma is részvétlenek.

A legkegyetlenebb a harmadik.
Mint vámpír ül meg, véred' szívja ki.
Nyomását érzed, bárhová szaladj,
S még áldod őt, hogy kínoz s rabja vagy.
Az életzajból elhurcol magányba,
Hogy lelked' annál jobban szétzilálja.
Az élet örömébő̱l mit se juttat;
Szomjaznod kell, szánalmas Tantalusznak!
S te istenarcát együgyűn imádod,
Elhagyva érte nőt, otthont, családot.
Szent kéj fog el, ha szempillája rebben,
Mindenre alkalmatlan és ügyetlen.
Elkésel élni; - csak hitedbe' gazdag,
Terhére vagy társidnak és magadnak.
Játéka vagy csak, nem hozzá hasonló,
Kit összetörvén, elhajít Apolló.

1886

RÉGI DALAIMHOZ

Elröppent üdvök, túlélt bánatok,
Szívemnek zengő sóhajtásai,
Finom kötésben, szép velin papíron
Most itt hevertek könyveim között
S beszéltek arról, ami vissza nem jő.

Forgatlak néha, díszkötésü könyvem,
S úgy elcsudálkozom nem egy lapon:
Én voltam-é az, én, e szürke ember,
Ki Emmárul zengettem annyi hévvel?...
Ki könnyeimmel öntözém virágát
Ábrándjaimnak, míg tavaszban éltem?

Azóta más nap jár az alkonyégen.
S én megfakult lélekkel vánszorogva,
Nem látok már oly csillogó világot.
Hajh, szürke minden, ha beáll az alkony!
S nekem beállt: józanság most a társam,
És ifjúságom többé vissza nem tér.
Sokról lemondtam, sok vágyat leküzdtem,
Az életharcban megcsorbult a szívem,
S több dalt nem írok, hozzátok hasonlót.

Lehiggadt szívem még csak rajtatok csüng
Az ifjúság bizalmával, hevével.
Nyugodtan nézem, mint őszül hajam,
Csak a ti vénülésteket ne lássam,
Ti hírdessétek ifjúságomat!
S ha majd az unokák kezükbe vesznek:
Lássák, hogy nem hazudtam soha érzést;
Őszinte voltam teljes életemben,
S ahány dalom volt: mindet általéltem.

Véremből vér, ti átsírt szenvedések,
Ti átujjongott küzdelmek, remények:
Fogjátok pártomat, ha nem leszek!
Ha ajkam néma lesz, szívem hideg,
S a temetőben alszom csöndesen:
Rátok bízom további sorsomat.
Ti hintsetek meleg sugárt síromra,
S porom fölött növesszetek virágot.

1885

JÓB SIRALMA

Kegyetlen Adonáj,
Gyönyört lelő szolgád gyötrelmeiben!
Undok fekélyektől borítva,
Itt vergődöm, vonaglom a szeméten,
És átkozom a méhet, mely fogant,
A napot, amelyen hirűl vivék
Apámnak, hogy fiat szült felesége,
A térdet, mely gyöngéden ringatott,
S mely meg nem fojta rögtön, a kezet.

Mindenki elhagy, vádol és gunyol.
Ti is, ti is, barátim!... Ó, tudom,
Ártatlant érjen bár, a szenvedés
Mindíg a bűn szinében jelenik meg.
Fájdalmimat s fogyatkozásimat
Ó, vajha meg lehetne mérlegelni!
Ó, vajha a világ tudtára adnád,
Hogy ártatlan, vétektől ment vagyok!
Tudom, előtted nincsen igaz ember;
De a világ előtt én az valék.
Vaknak szeme, sántának lába voltam.
Jót tettem, és most gonosz az eredmény,
Valaha szánakoztam a szegényen,
És engem, íme, nem szán senki sem!

Vetekszem mostan Adonájjal.
Akinek gondja úgysincsen reánk.
Megkárosítjuk-é, ha vétkezünk,
S ha jót cselekszünk, használunk-e néki?...
Gonoszságunk az embereknek árt csak,
S igazságunk nekik használ csupán.
És mégis a szerencse
Hiába mosolyog bolondra:
Örömben élni a bölcs tud csupán.
Az ezüst érnek kezdete vagyon;
De hol található a bölcsesség?...
Ennek becsét nem tudja a világ,
S a gazdagok, nagyok földjén sehol sincs.
A mélység szól: Nincs bennem! - És a tenger
Azt mondja: Nincs itt! - Van-e, aki látta?
Gyöngyökbe', szárdonikszho' nem hasonlít
S nem mérhető ofíri sárarannyal.
Nem rejti azt magában India;
A drágakőnél ritkább, becsesebb
S zafír- és topázért nem cserélhető el.
Vész és halál szólt: Hallottuk hirét!

Útját s helyét azonban egyedül
A lélek tudja; ez mondhatja meg csak:
Az Úr félelme, ez a bölcsesség,
S távozni a gonosztul: értelem!
Az Úr félelme?... Mit használt nekem!
Nincs Adonájban részvét, irgalom.
Nem büntet és nem áld érdem szerint.
Mert a csalánhoz nem nyúl senki sem,
De a rózsát bezzeg mindenki tépi!
Utálatos lét, hát ide jutottam,
Hogy most durván kiköpnek énelőttem,
Kik dicsőségem hirdetői voltak!...
Ki adja nékem a halál nyugalmát?
Porból van és nem ércből gyönge testem,
S nem a kövek szilárdsága erőm.
Keserű jajgatásra vál' türelmem:
Aki elkezdte, sújtson agyon engem!

Hogy elmult tőlem az örömpohár!
Sírásra változott, hajh, citerám,
S víg énekem a zokogók szavára!
Mi hát az üdv? Virág, mely percre nyílik,
S el lesz taposva, ha lehullt a földre.
Mi hát az élet?... Árny, melynek növése
Az éjszaka közelgését jelenti.
Mi hát az ember?... Állat, ki dologra
Van e világon, mint igás barom.
Tűr, fárad, izzad, árnyékot keres.

S lankadtan alig várja, mint a szolga,
Hogy mikor dőlhet már le az alomra!
S mégis, mit jajgatok, mit sírok itten!...
Adonáj jobban tudja, mit mível.
Hol voltam én, a por s porrá leendő,
Midőn a földnek sarkait lerakta,
S föléje az ég boltját kifeszíté!...
Midőn irányt adott a folyamoknak,
S a szelek útját meghatározá!
Mit tudom én, végzése mire jó,
S midőn így sújt, nem emel-é magához!...
Szűnj' meg zihálni, lázongó kebel:
Az Isten adta, Isten vette el!

1887

TALÁLT RÓZSA

Virága édes szerelemnek:
Az út porából fölemellek,
Rideg kedély volt, fogadok,
Ki téged így eldobhatott.

Ki rád tekint, forróbban érez,
Eldobni téged, lehet-é ez?
Jer hát ide szívemre, jer!
Ne a hideg földön heverj.

Pompája teljes még a nyárnak,
S téged már haldokolni látlak.
Ki sem lehelted illatod':
S leveleid' már hullatod.

Szegény virág! Jer, én megértlek,
Az én szivem rokon tevéled.
A sors könyörtelen keze
Virágkorában tépte le.

Most hervad, mint te, eltiporva,
Ifjan, részvétlenűl, a porba',
S nem akad senki, senki sem,
Ki fölemelje szeliden.

1881

PALINÓDIA

Nagy bánatom van, szörnyű bánatom!
Kerget kopár, utatlan útakon.
Úgy megrontott, úgy összeforrt velem,
Hogy lelkemről nem rázhatom le, nem!

Mig ifjú voltam, küzdöttem vele;
De íme, megjött életem dele,
S melyet hiszékeny ifjúság ígért:
Az a világ csak légvár, semmiség.

Ó, éltem átka, sűrű rengeteg,
Van-é utad, mely kifelé vezet?
Van-é tul csöndeden, homályodon
Egy kis zugoly, hol megnyugodhatom?...

Örök magányban, életem delén
Meghasonolva a reménnyel, én
Itt állok, s vissza már nem térhetek;
Nem kezdhetek egy másik életet.

Gonosz lidérc, ki egykor bíztatál,
Ki, hogy kövesselek, csábítgatál:
Meddig kövessem általó nyomod'?
Végső szavam hozzád: Légy átkozott!

Sokáig, bár a szívem vérezett,
Koldus-reménnyel áldottam neved';
De te a szenvedőt kigúnyolod.
Jaj, aki hisz neked. Légy átkozott!

Ki tudja, meddig bírja még szivem
S hol roskad össze majdan véribén...
Nem bánom én, akárhol, egyre megy;
Azt nézem én csak, hol pihenhetek.

1884

A CSILLAGOK

Mi van a csillagokban, jó apám?
Tenger, havas hegy, ember is talán.
S akik ott laknak, mondsza, milyenek?
Gyöngék s halandók, mint az emberek.
Hisz azt beszélik, eddig úgy tudám,
Csillagba költözünk halál után.
Nem fűz az éggel össze semmi sem
Nincs út, mely minket oda felvigyen.
S mégis beh ragyogók, beh fényesek!

Nem ott kezdünk-e tisztább életet?
Égből tekintve földünk is ragyog:
De csak távolról, mint a csillagok.
S csillagja nemde van mindenkinek?
Mondd, jó apám, mint ismerhetni meg?
Ó, balga kérkedés, hóbortos álmok!
A csillagok nagy, végtelen világok.
Ég abroszán ki jártas vagy nagyon,
Mutasd meg, merre fénylik csillagom?
Mondom, leányom, semmiség vagyunk,
S nem több: parány a föld is, hol lakunk.
Sokszor hallottam, s magam is hiszem,
Ha csillag hull, emberhalál esik...
Ó, hogy ez önző, gőgös földi nem,
E törpe fajzat azzal kérkedik,
Hogy egy világ miatta megremeg,
Ha meghal, és bujában tönkremegy!
Még azt az egyet mondd meg, mennyire
Van a csillag hímezte ég ide,
Hol annyi lángot látok fényleni?...
Oly távol, elméd el se képzeli.
Mondj együgyűnek, mégis kétkedem.
Lehet-e távol, mit szemem beér?...
Hozzád az ég közel van, gyermekem:
Magába' rejti gyermeteg kedély.

DIÁKÉLET

Vidulva bor között a férfi,
Édenbe pillant a poháron át,
S századszor újra felidézi
Örökre elrepült diákkorát.

Emléke most is melegen forr.
Gondunk mi volt?... könnyű arany pihe,
Midőn azt hittük, a professzor
Csínyünket az orrunkról nézi le.

Nincs, nincs menekvés e varázstól!
Szívéből még az sem törölheti:
Ki mert tanárrá lőn diákból,
Mit egykor maga tőn, most bünteti.

Mulattunk minden tudományon;
De nem vonzottak, csak a részletek.
Homérnál elnyomott az álom,
Ha szép Helénáról letévedett.

Tanultuk, mert Vénusz kívánta -
A ragyogó! - a csillagászatot;
S a delejesség szép leányka
Tüzes szeméből egyedül hatott.

Fárasztott Néposz, Cicero; csak
Ovídot kedveltük s Horác apót;
Csókot hintettünk szép Didónak,
Görögül hajtogatva agapó-t.

A háromszögtantól a hátunk
Borsódzik most is, úgy nem kelletett.
Csupán a sinus volt barátunk,
Mert szép lányokra emlékeztetett.

Hja, nem verték csak úgy hiába
Fejünkbe azt a mitológiát,
Ismertük Ámort, és nyilára
Faragtunk is de hány kadenciát.

Késsel bevéstük a padokba
Szívünk kegyetlen hölgyének nevét,
S kanasztert szíva nagy titokba',
Egymás közt zengettük dicséretét.

Ah, vége, vége! Vagy ki tudja?
Diák marad az ember, amíg él.
Leckéjét a sírig tanulja,
Nehezebbet folyvást a réginél.

S ha majd bezárul ez az élet,
Az lesz csak a hosszú vakáció!
Ha majd te hangzol, síri ének:
Circumdederunt! - a pap ajkiról.

1887

JÓ LELKEK

Vannak jó lelkek még a földön;
De elrejtőznek a világ elül.
A csacska hír hallgat felőlük,
Élnek s meghalnak ismeretlenül.

Éltük szerény, csöndes, magános,
Dobszóval, vak lármával nem dicsért.
Erényüknek cégére nincsen;
Ha jót tesznek, nem kérdik, hogy miért.

Vásári zajt, hűhót kerülnek.
Nem lökdösődnek lármás útakon.
Lelkük zománcát féltve őrzik.
Amerre járnak, csend van s nyúgalom.

A sors csapási, szenvedések
Között értékük legszebben ragyog.
A rózsa is, ha eltiporják:
Akkor terjeszt legédesb illatot.

Vannak jó lelkek még a földön!
Vigasztalásul vallom és hiszem.
Megtűrve, mint árvák, úgy élnek,
És nem irígyli sorsuk' senki sem.

1883

TRISTIA

Geniessen macht gemein.
Goethe

1

Itt e zsibongó, zagyva földön
Minden mi jó, nemes, kiváló,
Salaktól tisztult minden ösztön,
Víg lárma közt borongva járó.

Árnyadban, áldott szomorúság
Nem hánykolódik úgy a sebzett;
Véres virágból koszorúját
Köti megbékült türelemnek.

Haragvó szív szelídre válik,
Ha bánatból kivette részét.
Hulló meleg vérből csirázik
Az égi irgalom s a részvét.

Ragyogjon rád szerencse napja;
Kéjben, gyönyörben folyjon élted:
Kikel szíved rossz indulatja,
Színes virágkehelybe' méreg.

Szánlak, ha nem vágyott a lelked
A részvét csöndes harmatára;
S áldott te vagy csak, kit belengett
Szomorú lelked mélasága.

2

Ne tedd ki szíved' nagy melegre;
Megromlik, pondró kel ki benne.
Vegyíts fájdalmat a gyönyörhez;
Ne légy falánk, mert megcsömörlesz.
Tanulj éhezni, szomjuhozni,
Tudj örömet búval fokozni.

Mint rózsa zápor mosta földbül,
Mosolyod úgy hajtson ki könnybül;
Ha megunod víg társaságod',
Fogadd be a szomorúságot,
S jobban fog esni sírnod egy sarokban,
Mint vígak közt vigadnod élvunottan.

3

Ó, lélek gyásza, szenvedése,
Nem adlak örömért cserébe!
A nevetőknél boldogabb talán,
Ki szomorú tud lenni igazán.

Ah, aki megtisztulni óhajt,
Nem szaporítja a bohó fajt.
A tréfálót Isten nem érti meg;
Imát az égbe csak sóhaj vihet.

VARÁZSEREKLYE

Egy magyar ifjú, szép, deli, bátor,
Küzd a halállal, messze honától.
Szíve keresztény, karja vitéz volt. -
Hejh, hogy örül vesztének a félhold!

Künn nyit a rózsa, fülmile csattog.
Rózsa, nap, érzem, már ti nem adtok
Illatot és fényt. Szép jegyesem,
Mária, nászunk égbe' leszen.

Halni ily ifjan, halni szeretve!
Ó, van-e balzsamfű e sebekre!
Látlak-e még, én bájos arám?...
Nem, soha!... Vagy csak az égbe' talán.

S feltűn a kedves lázas agyába',
Régi kis érmet fűz a nyakába:
Bajtul, esélytől óv ez az érem.
El ne hajítsad; véd a veszélyben!

S könnye patakzik, sír a levente:
Hejh, de megóvtál, ritka ereklye!
Mária, édes, lásd, idegenben,
Itt veszek, érmed' bárha viseltem.

El veled! Ó, én balga, ki hordlak;
Hogy lehet útját állni a sorsnak:
Vélje pogányság, vakhitű izlám.
Krisztus a legjobb, égi talizmán!

S fogja, kidobja az érmet a sárba,
És kimerülten rogy le az ágyra.
Küzdenek aztán, rejti homály,
Egy deli ifjú és a halál.

Fut, fut a csontváz, győztes az élet.
Forrad a sebrés, nagybeteg éled,
És mire megjön vége a nyárnak,
Gyors paripán mint szél haza vágtat.

Szárnyakat öltve repül az arához.
Mária! Mária! Már sose távoz
Párod; ezentúl hű szived, ó,
Élni, ah élni, ah élni be jó!

Szembe talál egy nászmenetet.
Szép a menyasszony?... Vaj' ki lehet?...
Mária! Mária!... Értem, ah, értem!...
Bajba kerültem... nincs meg az érmem!...

1888

CSÖNDES EMBER LESZ BELŐLEM

Csöndes ember lesz belőlem,
De majd csak a temetőben.
Mit e lázas szív sosem tett:
Lent a sírba' megpihenhet.

Földi üdve, kínja, vágya
Válik örök éjszakára.
Ott porlad majd öntudatlan',
S nem lesz többé nyughatatlan.

Nem is félek a haláltul,
S ha e fáradt szem bezárul,
Ajkam körül, azt hiszem,
Ott lebeg majd szeliden:

Se rózsák közt, puha párnán,
Sem az ínség szalmaágyán
Megpihenni nem tudott:
Csak halála volt nyugodt.

1883

NYÁRI EST

Szállj le halkan a vidékre,
  Nyári alkonyat!
Szőj a drága lány szivébe
  Színes álmokat.

Bontsd ki fátylad', s hintsd a földre
  Balzsamos lehed',
S szárnyaiddal född be, född be
  Titkos üdvemet.

Titkos üdvem, mint az illat,
  Hangtalan legyen;
Csak ragyogjon, mint a csillag
  Derüs éjjelen.

Néma hold, csak te tekints le
  Meghitten reám;
Míg mélázó szemeimbe
  Könnyet csalsz, leány.

1883

PROPRIA LAUS

Ellenmondás van dalaimban.
Majd ragyogók, majd éjsötétek.
Onnan van ez, hogy poklot, üdvet
Gyorsabban, teljesebben érzek.

Örömre, búra oly fogékony
Szívem, hogy megrezdíti minden,
S mint érzékeny, művészi mérleg
A porszemtől is félrebillen.

Megvérez gyönge tűszurás is;
Kis szikrától is lánggal égek,
És örömemnek, bánatomnak
Okai gyakran semmiségek.

1885

MENTSVÁR

Ha nézem a világi rendet,
Éltem során ha elmerengek,
És annyi bánat, búbaj ellen
Fellázadok rendült hitemben:

Ó, természet, benned találom
Vergődve is megnyúgovásom'!
Hozzád térek, szülő anyámhoz,
Ki elcsitít, vigasztalást hoz.

Virágos föld s te nap az égen,
Hitvány panaszkodás ne érjen!
Ha nincs jó dolgom a világon,
Mit jajgasson parányiságom!

Egy szív tusája annyi néked,
Mint hogyha egy rügyet letépek;
Vagy mintha a tavaszba' járva,
Rálépek egy futó bogárra.

Csak búborék, mi más az élet!
Az ember nem több, mint a féreg.
Örömem, üdvem, jajgatásom
Egy percnyi lét, az is csak álom.

Mit sírjak, hogy csalódva éltem!
Az élet hánynak most is éden!
S ha ifjúságom hervadó is:
Fajomban egyre folytatódik.

Hitem, mentsváram te maradj, te!
Öledbe, természet, fogadj be,
S ragyogva nézz rám kék egeddel,
Ha por leszek, többé nem ember.

Mig érzem melegét napodnak,
Lelkem lelkeddel összeolvad.
S ha majdan a sír hantja föd bé:
Részed maradok mindörökké!

1884

VIKTOR KERESZTFIAMNAK

Ha nézek eltünt éveimre:
Gyermek szeretnék lenni, mint te.
A gyermek idvezül csak itten,
Mert üdvről még fogalma nincsen.

Nekem már volt; - a napba néztem,
Attól látok mindent sötéten.
Az üdvek magasát kutatva,
Lebuktam a mély kárhozatba.

Ha néked is kell majd cipelned
A rád szakadt élet-keresztet:
Ne állj meg sorsoddal vitázni;
Megbírni tudjad, nem *lerázni*.

Ne lépj nyomomba; légy te bölcsebb.
Panasszal napjaid' ne töltsed.
Ne légy telhetlen vágyaidban;
Vedd a világot úgy, amint van.

Dolgozzál, és lesz *pihenésed*.
Üdvöt ne *hajszolj*, és *eléred*.
S az élet árja bárhogy is forr:
Neved nem lesz hiába *Viktor*.

1885

HALOTTAK NAPJÁN

1

Most keseregd ki bánatod':
Sirasd magad meg, ez a te napod,
Magános élet gyászos embere!
De szomorú tekinteteddel
Ne a halottakat keresd fel,
Ne menj a temetőbe, ne!
Idegen minden sírja néked;
Ott is csak a magány kisérget,
S csak annál kínosabban érzed
Kietlen egyedűliséged'.
Azért a négy fal közt maradj,
S gondold meg azt, hogy árva vagy;
Élők között is, holtak közt is az,
Halottad sincs, kit megsirass.

2

Ez a halál, a hervadás hava.
Emlékezzünk halottainkra ma.
Ó, mert kinek nincsen köztünk halottja,
A temetőben vagy saját szivében!
Menjünk ki s hintsünk a hideg sírokra
Könnyet s virágot; ma a könny se szégyen.

Ki vesztett gyermeket, szülőt, arát;
Ki téged gyászol, hitves, jó barát:
Gondolja meg: e szomorú világon
Nemcsak porhűvelyünk: minden veszendő.
Elszáll az ifjúság, a nyár, az álom,
S hogy ne legyen múlttá, nincs oly jövendő.

Melyen kedvünkre, nyíltan sírhatunk,
Egész esztendőben nincs több napunk,
Fájdalmunkat ma rejtegetni nem kell.
Halandó, gyönge testvérek vagyunk ma.
Sírok között egyenlő minden ember,
Akár ott sírva, akár oda jutva.

1884

DAL

Halk sóhajok a kis dalok,
Gyorsan szülemlenek.
Nagy szenvedély, ha medre mély,
Már lassan hempelyeg.

Nincs már dalom, halk sóhajom,
Szellőtül röpkedő.
Most csak vihar villámival,
Nagy búval költhető.

1887

HERVADT VIRÁG

Hervadt virág, hervadt leánytól...
Elnézem szomorún, a nyárból
Nekem több nem kerül.
Életvágy pezsgett ereimbe';
De áldatlan homokra hintve
Felszikkadt nyom nélkül.

Csak jönne már az ősz, a csendes,
Midőn oly zajtalan, türelmes
A hervadó vidék.
Hangját a bágyadt őszi fényben,
Úgy veszti lassan, észrevétlen',
Mint a levél szinét.

POZSONY

A pozsonyi új színház megnyitása alkalmából

Szép város, ott a széles Duna partján,
Kedves, ki benned élt, mindenkinek:
Előttem állsz, forrongsz, zsibongva, tarkán
És lelkem' falaid közé viszed.
Sok régi emlék, mint varázsütésre,
A feledés sirjából felbukik;
A képzeletben látlak felidézve
Vratiszlávtól a moriamur-ig.

Viharjait kiálltad ezer évnek,
Láttad, hogy a szerencse mily hamis;
S állsz mosolyogva, mint kies vidéked,
Szivre a régi - kár, hogy ajkra is!
De az a várrom s komor ősi dómod
Beszélő némasággal hirdetik:
Szívek kihűlnek, inganak a trónok,
S a haza lángja akkor is hevít!

Mikor földed' még Nagy Lajos tiporta,
Királyok dísze, híres és dicső! -
S Mátyás, a Bécs-verő is innen oszta
Igazságot; - ez volt a szép idő!
Mikor még Pázmány, főpapok virága,
E dómban itt lengette bíborát; -
Mikor még... feledés fátylát reája!...
Bús várromod beszélhetné tovább.

Hejh, a tekintetes karok és rendek
Mentéje már nem leng utcáidon;
Beszédes ajkaik némán pihennek;
Füszál se leng sok elfeledt siron.
Országgyűlés, koronázási pompa
Megírva van csak, már nem látható.
A kis domb is, királyi eskü dombja,
Eltűnt a föld szinéről, mint a hó.

Rég volt... a temető minden göröngye
Azóta, hejh, de sok halottra hullt.
S utódnak vágya nem rezdül, se könnye.
Úgy érzi, hadd maradjon múlt a múlt.
Hiszen szép volt a kardok villanása
S a moriamur - ám elhangozott;
Mig az idő csak egyre folydogálva,
Sok új törekvést, új eszmét hozott.

Most élni, élni kell e szép hazáér'!
Ez a magyar faj küzdelmes kora.
Ó, állj közénk te is! - Ki tenni ráér:
Pató Pált úgysem ismered soha.
Légy híve rendületlenül hazádnak,
Ha volna is kivűle más helyed.
Állítsd meg útjokban, kik Bécsbe vágynak.
Hazánk határán így állj őrszemet.

Lebegjen rajtad jótékony varázslat,
Az égi múzsák szép új csarnokán.
Katona nyelvén hirdesd a hazának,
Hogy itt minden más nyelv barbár, pogány.
...Lesz még idő, képzelmem messze szálldos,
Arról a szép jövőrül álmodom,
Midőn magyar lesz nyelvben is e város:
Pressburg eltűnik, s nem lesz csak: Pozsony.

1886. szeptember 22.

A KENYÉR

Minek fordultok, könyörögtök
Az ég urához, emberek!
Nem Isten adja, de az ördög
A mindennapi kenyeret:
Kenyérért van a bűn, gyalázat,
A megalázás és nyomor,
A szemek könnyben érte áznak;
Az átkok átka a gyomor.

Balgák, kik tűrnek és remélnek,
Kiknél a hit határtalan.
Istenből csak a gyáva él meg,
Az ördögé, ha vágya van.
A hős megdöglik a szeméten;
Filiszter majmol bölcseket;
Mezítlenül jár a szemérem,
S bohóc, ki bölcsnek született.

Mert ég erényt meg nem jutalmaz,
És meg nem sajnál szenvedőt.
De Sátán bátor és hatalmas
S ember sorsában részvevőbb.
Ő megsegít a küzdelemben,
Mert pártütő volt s most is az;
Harcot jelent ő Isten ellen;
Eszmét, mely végtelen s igaz.

Ha látom őket, kik lenéznek,
Mert élvezik a sors kegyét:
Nemegyszer forró vágyat érzek,
Hogy kezemet nyújtsam feléd,
S hatalmad' zengve azt kiáltsam:
Oltalmazz, benned még hiszek!
Vezess a harcra! Megutáltam
Az erényt, mely mankón biceg.

Benned van harcra kedv, erő még,
Tiéd minden fortélyos út.
Bűnben nem hisznek csak a dőrék:
Csak az bűn, mely napfényre jut.
Te rázd fel a közömbös Istent;
Ne vesztegeljen tétlenül:
A bátorság harcoljon itt lent;
Az ég ellen te küzdj elül.

Igazság, Tantalusz gyümölcse,
Elérhetetlen óhajunk!
Közel vagy bár hozzánk, örökre
Csak éhezünk, csak szomjazunk,
Igazság: hogy selyem a gaznak
Erényes rongynál többet ér,
S a jó falat, bár csúszva kaptad,
Mint könnyel áztatott kenyér.

Szegény lány, kinek ifjusága
Virágtalan, hideg tavasz:
Hiába fogsz buzgó imába,
Az égbe nem hat fel panasz,
De Sátán látja szenvedésed',
És mindig kész az alkura.
Ad selymet, forró csókot, élvet;
Rongyos ruhát az ég ura.

Költő, kinek lelkében eszmék,
Ragyogó álmok rengenek;
Ki lelkesülten odavetnéd
A szabadságért mindened':
Egy bűn van, tudd meg: lent maradni,
Szegényen, ismeretlenül.
Erény is egy: folyvást haladni
S nem állni meg csak legfelül.

Sátán, imádlak! Nem vagyok már
A régi hóbortos gyerek.
Szivemben nem fog állni oltár
Istennek eztán, csak neked.
Ura vagy az egész világnak;
Hatalmad érzik mindenen,
Neved' kiáltom, úgy imádlak:
Add mindennapi kenyerem'!

1885

TŰNŐDVE KÉRDEZEM...

Tünődve kérdezem magamtól,
Lesz-e még egy szelíd leányka,
Aki velem megosztja lelkét,
S amit hibáztam, megbocsátja?...

Fogok-e még egy drága névért
Harcolni, lelkesedni újra?
Vagy szívem ezt is, mint a többit,
Megszokja és aztán megúnja?

Fog-e még édes dal zenegni
Az ernyedt húron lány szemérül?
Fogok-e szőni új virágot
Kopár életmező díszéül?...

Vagy szívem immár letarolt rét!
S ha itt-ott még van is virága:
Illatja már csak végsohajtás,
Virágé, mely le van kaszálva?...

1884

TANTALUSZ

Szeretek élni! Vonz az élet,
A szerelem, a dal, tavasz.
Amerre vágyakozva nézek,
Ott csak villámlik, nem havaz.
Valóm, minden csöpp vér eremben
A boldogság után eped.
Ki tehet róla?... Úgy születtem,
Azért boldog mégsem leszek.

Talán, mert mindig messze vágyom
S csak épp az nem kell, ami van;
Az árnyékból a fényt imádom,
S hol más sír, én járok vígan.
A szélcsend, ha cikázva villám
Meg nem szakítja, untató;
S a nyár pompáját el se bírnám,
Ha nem követné fagy s a hó.

Megúnok mindent, mi enyém lett;
Csak vágyam nem pihen soha.
Csak sejtem, szomjazván az élvet,
Az üdv eltévedt vándora.
Örökké így bolyongva éltem
Le életem legszebb korát.
Virágot tép mindenki; én nem!...
Az élet-átok űz tovább.

Látok sok bájoló vidéket,
Szendén mosolygó lányokat,
Feléjök hajt a vágy, igézet...
S a célnál gizgaz, köd fogad.
Ajkamat éri majdnem, érzem,
Gyümölcsöd, ízes enyhület;
De épp mint a görög regében,
Megkapnom, ah, nem, nem lehet!

És így lesz ez, tudom, hogy így lesz!
Ember vagyok: nem változom.
Epedni mindig: sorsom, ím ez,
S tünődni elszállt álmokon.

Nem volna-é jobb, ha megállnék,
Hol egy biztos zugot lelék;
És nem kutatnám, hogy mi vár még,
Hány új csalódás, veszteség!...

1887

REZIGNÁCIÓ

Lomhán szemlélem a világot.
Hadd forrjon, ontsa bűneit.
Nem szórok a gazokra átkot,
És az erény se lelkesít.

Nem indulok meg, nem szomorgok,
Ha látok szenvedő szivet.
Irígységet nem kelt a boldog,
Nem fáj sem új, se régi seb.

Maradjon a világ, ahogy van,
Sajtoljon égő könnyeket.
Lemondtam, mindenről lemondtam,
Mit megmásítni nem lehet.

Botorság volt kergetnem álmot,
És szélmalmokkal küzdenem.
E kába összevisszaságot
Ma már nyugodtan nézdelem.

Dobják sárral bár az eszmét:
Nem indít meg, ha elbukott.
Gazság arassa győzedelmét:
Én nézem, s meg se mozdulok.

1885

MÚLNAK HETEK...

Múlnak hetek, múlnak hónapok.
Én nem érzem, én halott vagyok.

Vigadnak a boldog emberek.
Síromból fel ők se keltenek.

Tavasz ont virágot tél után.
A szivem nem mozdul meg csupán.

Meg van halva, eltemetve rég,
Mégsem érzi a tavasz lehét.

S ha belőle még egy dal fakad:
Temetőnek a virága csak.

1885

ÉNEKLŐ KOLDUS

Heverve puha pamlagon,
Az öreg koldust hallgatom.
Hárfája rozzant és kopott.
Sok húrja rég' lepattogott.

A vénségtül, vagy úgy lehet,
A nótázástul elrekedt;
S elnyűtt, unalmas dallama
Siralmasabb, mint ő maga.

Népdalt és dalmü-áriát
Penget zagyván; nem érzi át;
S ha ki egy krajcárt vet neki,
Illően megsüvegeli.

Szép úri lakba félve lép,
S ha itt rámordul a cseléd:
Hordd el magad, dologtalan!
A koldulás itt tiltva van! -

Az öreg hárfás szót fogad,
S az ernyedt, ócska húrokat,
Nem tudván másba kezdeni,
Egy házzal arrébb pengeti...

Heverve puha pamlagon,
Új versemet simítgatom.
Nehéz egy sors a koldusé!...
De a költő más sorsu-é?...

Pályája - nem mondok sokat -
Még szomorúbb, még gyászosabb:
Mert énekét, ó, jaj neki!
Átéli, át is szenvedi.

Vagy ő is elfásul talán,
Ha senki sem hevül dalán;
S csak azért nem tud fogni másba,
Mert költőnek jött a világra?

1885

MI BAJ VAN A VILÁGON?

Mi baj van a világon?
Mi baj?... Tekints körül:
Penészes pincelyukban,
Hová nap bé se kukkan,
Ül nedves szalmazsákon
Egy váz a sok közül.

Pálinka-gőz tódul belőle;
Káromkodás az estimája,
S oly szennyes a ruhája,
Mint lelkének minden redője.
S amint járok, cél nélkül éppen,
Hallom rekedt hangját az éjben:
Sokan vagyunk, de meg nem osztjuk,
Amit a buja föld terem.
Nekem csak rongy, penész, piszok jut,
Az úr utálja kenyerem',
Bűzt izzadok, járványt lehelek;
Bűnt éhezem, vért szomjazom.
Ember vagyok tán; így neveznek;
De volnék bár inkább barom! -

Mi baj van a világon?
Nézz csak jobban körül.
Tekints az emeletre!
Ott ásitoz, heverve
Rugós selyemdiványon
Egy úr a sok közül.

Fején a haj ritkul; szemének
Nincs fénye; azt hinnéd, kisértet.
Petyhüdt arcán nem ül öröm,
Se bú; csak végtelen közöny.
Hogy szóra nyissa, rest a nyelve;
De mégis, mintha így hebegne:
Nem éhezem, s mégis zabálok;
Iszom, pedig nem szomjazom.
Virágok közt ásítva járok;
Az élet csábjait nem érzem;
Balról és jobbról két vezérem,
A csömör és az únalom. -

Mi baj van a világon?
Válaszra kell-e várnom?...
Remélem megtanultad,
Egy itt a baj, fiam:
Egyforma nyomorultak
Vagyunk mindannyian.

SEMPER IDEM

Arany napú, zengő világ!...
Homért olvasva, mint diák,
Igy hívtam egykor Gréciát.

De hogy jobban megismerém:
Felhőt találtam kék egén,
S új hajnal fénye szállt felém.

Lángelme volt, nagy volt, igaz:
Aiszkhülosz, Platón, Pheidiasz,
És annyi más, ki most is az:

De a következett idők
Csakoly mesések, oly dicsők,
Nagy tetteket csakúgy szülők.

Szólj, ki az őskort fájlalod,
A hősök, halhatatlanok
Közől ha kell választanod:

Prométheusz, Thészeusz-e,
Bölcs Szókratész vagy Jézus-e
E rossz világ jó szelleme?

Héraklész-é, az isteni,
Vagy Bonaparte, a zseni,
Ki a földet megrengeti?...

S Kant, Dante, Newton oly nagyok!
Shakespeare- s Goethenél nincs nagyobb!
Ki kétli, hogy halhatlanok!...

Michelangelo, Rafael,
Beethoven, Wagner és ha kell
Száz más név nem hangozhat' el!

És lesznek még nagy emberek,
Nagy szívek, elmék, jellemek;
Meddő a föld még nem lehet.

Hogy csupa törpe él veled,
A hősökről, ó, képzelet!
S hogy holtak, csak te képzeled.

Ah, a görög világban is
Így volt és így van mostan is:
A tömeg ellen nincs paizs.

Mindenha támad hős, zseni;
De népe föl nem ismeri,
Csak amikor sírhant fedi.

S ki sötét kornak fényt adott,
Kit a jövendő századok
Bámulnak, mint letűnt napot:

Múltat csodálók, köztetek
Mindig legtöbbet szenvedett
S hazát sohase lelhetett!

1887

SZABADSÁG

El-eltünődöm méla kedvvel,
Élet, hullámjátékodon.
Nem bánt, ha méltatlant emel fel;
Nekem csak tréfa, gondolom,
Örül a lelkem, hogy nyugodtan,
Közömbös arccal nézhetem;
Hogy észrevétlen' egy zugolyban
E játékon mulatni végzetem.

Hogy hajszolódnak, lökdösődnek
Szegény felebarátaim!
Hogy kapnak hajba - nézem őket -
Az élet bábjátékain.
S ha egy gyámoltalant leverve,
Végső falatját elveszik:
Örvendve hogy tapsolnak erre,
Gyöngék bukását, ó, hogy élvezik!

Vállalnak pénzért szolgaságot,
Hazug mosolyt, hizelkedőt,
Ki följebb mást tiporva hágott;
Lenézi az alant levőt.
Érdek bogozza őket össze;
Mind egymáshoz kötött rabok.
És szemlélő magányba szökve
Vigasztalódom, mert szabad vagyok.

Úgy éltem, hogy tapasztalásom
Elég akadt, ah, túl elég!
Nem volnék ily nyugodt, belátom,
Nem ily szabad, ha küzdenék.
Nem írigylem mások falatját;
Hogy osztják fel, szemlélgetem.
E változó harc száz alakját
Szomorúsággal nézni kéj nekem.

Apám, anyám régen pihennek,
S aki pótolná, nincs olyan;
Se jó barát, se nő, se gyermek;
Mélázgatok magánosan.
Az érdek nem köt arra-erre,
Meg nem vigyázzák léptemet;
Szabaddá tőn Isten kegyelme...
Szabad, mint én, csak a madár lehet.

Szabadság! Mindennel fölérő,
Szülőm, barátom, hitvesem.
Nincs szó, téged kellőn dicsérő!
Múzsám, világom, mindenem!
Nem állom útját a tömegnek,
Ahol az örvény elragad.
Vágyam, hogy minden földi terhet
Ledobva, mint a fény, legyek szabad!

Szabadon nem jő semmi létre!
A tudomány igy véli ezt.
Az alkotó bölcsen kimérte,
Hogy' járjon minden égi test,
Vakon követve a legelső
Naptól örök szabályokat...
De korlátlan, mint a teremtő,
Végetlen, büszke úr a gondolat.

A világból egy új világot
Csak ez képes teremteni.
Halomra dőlnek a szabályok,
Midőn müvét ez rendezi.
Hadd jusson polcra az üresség;
Morált hirdessenek gazok:
A gondolat, így tartva szemlét,
Nem jajdul fel, csupán elandalog.

Dicsőség néked, égi szellem,
Kit nemtőm osztott részemül!
Míg e világ rajzik fejemben,
Nem élek búsan, egyedül.
Elnézem, élet, árapályod',
Merengek változó habon,
S az életzajtól félreállok
Egyedül, elhagyatva, szabadon!

1887

VÉGZET

Ti csillagok, ti fényes égi lángok,
Kik bánatomnak éjjelébe láttok:
Feleljetek nekem, ki itt szomorgok,
Leszek-e én még életembe' boldog?
Hát az van-é megírva végzetemben,
Hogy egyre sírjak, sóhajtsak szünetlen',
S örömmel bé ne teljek sohasem...
Feleljetek, ti lángok odafenn!

A nyári éjben céltalan' bolyongva
Törtem ki csüggedőn e sóhajokba.
A házak komoran reám meredtek;
Érzém, hogy testem minden íze reszket.
Láz égetett vagy ihlettség talán?...
S a csillagokban, ím, ezt olvasám:

Eddig csak sírni és szenvedni tudtál;
Legboldogabb voltál, midőn aludtál.
Gyermekkorod magános volt s anyátlan;
Mint ifjú ködben jártál, nem sugárban,
A boldogságról mondj le mindörökre;
Bánatra vagy teremtve, nem gyönyörre.
Szenvedni fogsz, mig nem roskadsz a sírba...
A csillagokban ez vagyon megírva,

1885

HIÚ VÁGY

Szeretnék egyszer még, csak egyszer
A régi pajtás-környezettel
Pohárt koccintani;
A nőkkel, akikért hevültem,
Mint akkor, ah, nem így lehülten,
Kezet szorítani.

Még egyszer élni át a régit,
Bohó idők incselkedésit:
Keresni a magányt.
Az eldobott hajtűt, virágot,
Szalagfoszlányt mint drágaságot
Őrízni kincs gyanánt.

Meglopva csendes éjszakákat,
Verselni a papírkosárnak,
Ő-t zengve, váltig ő-t!
Még egyszer... Ah, leszállt a kor rád;
Nem élveznéd, bár visszahoznád
Az elröpült időt.

Illatját elszáradt virágnak,
Bár napra vidd, bár vízbe mártsad,
Mi adja vissza? Mi?...
Május szellője hideg ősszel
Hová tűnt?... Merre lelhető fel
A hó, a tavalyi?...

1889

ÉLETHARMÓNIA

Keserűt nyeltem, ah, gyakorta;
De jött rá mindig édes íz.
Nem minden könnyem hullt homokra.
Szerettem is, szerettek is.

Ha beborult az ég felettem,
S a föld sivár lett és hideg:
Ragyogó lányszemekre leltem,
Kebelre, mely forrón piheg.

Innen van az, hogy dalaimban
Napfény űz síró felleget,
S pajkos szellő enyelgve illan
A méla szív-romok felett.

Jó sorsom a fényt és az árnyat
Bölcsen felosztá, rendezé.
Nem ölt meg bennem semmi vágyat,
Örömem' unttá nem tevé.

Ha kell szenvedni: készen állok.
A fájdalom még sírni hajt;
És látva ezt a szép világot,
Még felkiáltok: Édes élni rajt'!

1886

AMIT A POHARAK BESZÉLNEK

Elég a napnak terhe mára;
Ne töprengj a világ során.
Arany nedűt tölts a pohárba,
És idd ki vígan, szaporán.
Hajrá, szamár mind, aki tűri,
Hogy gond zavarja éjjelét.
Kic-koc, a rossz kedvet legyűrni:
Ez a valódi bölcseség.

Ne bánd, ha a rossz véleményü
Világ korhelynek is nevez.
Vizet iszik a békavérü,
S azért a józan mégsem ez.
Ne hajts jámbor filiszterekre,
Italuk hadd legyen savó.
Kic-koc, kinek van vére, lelke,
Annak nem víz, de bor való.

Ne jajgass, hogyha életednél
Jobban szerettél valakit,
S mert szegény ördögnek születtél,
Más pénzeért veled szakít.
A nő csak nő legyen, ne bálvány;
Mert akkor kinevet s lenéz.
Kis-koc, öleld, csókold, ha ráál:
Ha nem: mást lelni nem nehéz.

Barátod is volt szebb időkbe'?
Rábíztad minden titkodat.
Karod, szíved megnyílt előtte;
Ismerte minden álmodat.
S kisült, hogy önző, irígy álnok,
Örül, ha bajt okoz neked...
Kic-koc, ne légyen más barátod,
Mint aki bort iszik veled.

Ne bánd, hogy nem tudsz boldogulni!
Nézd a világnak ezreit;
Zöld ágra jut, ki ért hazudni,
Csuszik, csal és hízelkedik.
Az életből nem tudtad-é meg,
Hogy az igazság meztelen?...
Kic-koc, szörnyű bolond az élet;
De van vigasz, csak bor legyen.

Hajszoljon más, míg holtra fárad,
Csalárd szerencse, tégedet;
Legyen más rabja kapzsiságnak,
Lesvén, arany, csengésedet:
De borozó vig társaságnak
Pohárcsengése szebb zene.
Kic-koc, minden jó, hogyha másnap
Nem fáj a cimborák feje.

FUTÓ IDŐ...

Futó idő, szálló idő!
Mindent, mi kedves, elvivő;
Lány mosolyát, tavasz virágát,
A szív zománcát, ifjuságát.

Akárhogy kérünk, nem maradsz;
Egy helybe' semmi sem maraszt,
Örökké tartó életedben
A viszontlátás ismeretlen.

Mutatsz mosolygó tájakat,
Hová kiszállnunk nem szabad.
Hullámid nem pihenve folynak,
Ma sohasincs, örökre holnap.

Sohase volt, sosem lehet
Egy el nem illant percenet,
Hiába vágtatunk utánad:
Nem érhetünk be, mint az árnyat.

Egy pontot mégis ösmerek,
Ahol elérünk tégedet.
Ottan megállsz, idő, s örökre
Velünk maradsz a sírgödörbe'.

SÓHAJ

Első szerelmem idejében,
Mikor láttam, hogy szíved értem
Megszünt dobogni, kérkedém:
Majd lennél egykor még enyém!

Ha dalaim hír-szárnyra kelnek,
S mint költőt szerte ünnepelnek:
A kék ruhás lány, fogadok,
Megbánja még, hogy elhagyott!

Bohó ifjúság! Férfi lettem;
Sohajtozám dicsért rimekben.
Kiváncsi is tudom, de hány:
Ki volt a kék ruhás leány?

Csupán tehozzád száll hiába
A csengő-bongó rímek árja.
Sok szép dalom nem érdekel,
Visszhangra nálad egy se lel.

S én vallom: szép versek mit érnek,
Ha az imádott nő szivének
Többé annyit se mondanak,
Mint léha, bókoló szavak?

Volnék inkább a régi senki,
Kinek nevét csak szájad ejti,
S ne papíron, de kebleden
Lelném meg rímed', szerelem!

INTÉS

Siess élni, míg lehet, siess!
Mert ki tudja, holnap hogy mi lesz,
Hány van, aki víg legény ma...
Dal van ajkán.
S holnap aztán
Szíve nem ver, hideg ajka néma.

Nem sokallja ezt az életet,
Csak az árva, ki nem élvezett.
Aki, bárha tudta, látta,
Hogy a végcél
Harc a létér':
Gyönge volt a szívtelen tusára.

Csalódásban élni, ó, beh más!
Ha eléd áll a való, e váz:
Adj hálát a könnyű vérnek.
Az igazság
Komoly arcát
Nem látják meg, csak a bús kedélyek.

Ha elöntesz egy pohár italt,
Ha elfojtasz egy szerelmi dalt,
Ha egy ajkat csókolatlan'
Hagysz el, ezzel
Többet vesztel,
Mint ha volnál mindenben tudatlan.

1887

HARMINC ÉV

Harminc év, életnyár, köszöntlek!
Sejtelme száll meg új gyönyörnek,
Ragyogva új föld int felém.
Forróbb, virulóbb, mint a másik,
Hová meddő sóhajtozás vitt,
S melyet te hímezél: remény.

Öröme rózsát bontva lángol;
Fájdalma villám, könnye zápor,
Nem lanyha, lassú permeteg.
Az élet pezsdülése dúsabb,
Izzóbb az ég, s ha kell, borúsabb...
Szép új világ, köszöntelek!

Te vagy a harc, a tett, az élet.
Mit bánom én, ha összeéget
Egypár virágot lángheved!
Tavasz, felejtem vágyid', álmaid'
A szélbe szórom ibolyáid',
Sugaras nyár, köszöntelek!

Balsors, mért átkoználak egyre!
Megedzettél a küzdelemre;
Ezentúl már nem álmodom.
Meglantolnám a rózsa kelyhét;
De szebb, ha gyöngyöző verejték
Virít ki férfihomlokon.

Mit is búsuljak, mért sóhajtsak,
Hogy ideje a szép tavasznak
Mint egy lehelet tűnt tova!...
Hejh, könnyű nékem tőle válni!
Dala, szerelme, ibolyái
Enyémek nem voltak soha.

Csak álmadoztam és epedtem
Ifjú Werthernél wertherebben,
S hiába is mindannyiszor.
Menj ifjúság, Isten hírével.
Fiatal kedvvel, friss reménnyel
Köszöntlek új föld: férfikor!

1885

SZERELMI MORÁL

1

A városban rossz emberek
Sok mindent pletykálnak terólad.
Hogy ez s az udvarol neked;
Hogy csapodár és kikapó vagy.

Mit bánom! Ajkam ajkadon
Nem vádol, ingert, üdvöt érez.
S akárhogy is fontolgatom:
Elég tudnom, hogy csókod édes.

2

Azt hittem, már szeretni nem fogok,
És íme, újra nőért lángolok.
Szerelmes vagy, szivem, ne is tagadd,
Asszonyba, kit szeretni nem szabad.

Ezt hajtja a morál, a becsület;
Hanem a szív nem hallja, az süket.
Szabad vagy nem szabad, mit kérdezed!
Szeretni azt szabad, akit lehet.

3

A szerelemnek katonái
Az asszonyok mind, édesem.
Csakhogy nem szoktak mind beválni.
Sok nő szeretni képtelen.

A szenvedélynek nyomoréki
Hogy nem csatáznak, meghiszem.
Lőtávolon kűl állva nézik,
Hadat ha szívnek szív izen.

De akinek van harci kedve:
Nem hátrál végleheletig.
S ha legyőzetni végezetje:
Sziven találva - elesik.

1886

LEHETNÉK MÉG EGYSZER HÚSZÉVES

Lehetnék még egyszer húszéves,
Ábrándozó, magam' csaló!
Csak álmom lássa rózsakertnek:
Lehet szemétdomb a való.
Csak leljem meg Dulcíneámat,
S higgyem tündérlánynak, ki férjhez
Sohase megy, kivéve hozzám...
Lehetnék még egyszer húszéves!

Lehetnék még egyszer húszéves,
Tüzes, rajongó, hévteli!
Tudnék hazáért lelkesedni
És szélmalmokkal küzdeni.
Hinném, hogy győz még az igazság,
S nem boldog más, csak az erényes;
Biznám önzetlen, hű szívekben...
Lehetnék még egyszer húszéves!

Lehetnék még egyszer húszéves,
Élnék tavaszba', nyár előtt!
S járnám nem a kaszált, kiégett,
De a még illatos mezőt!
Találkoznám egy kisleánnyal;
Szeme sugárzó, ajka édes,
Ki csókot kapna, csókot adna...
Lehetnék még egyszer húszéves!

Lehetnék még egyszer húszéves!
Ah, nem mívelnék egyebet,
Mint ürítgetném könnyű szívvel,
Kéj, a te habzó serleged'.
S egy nap megint csak észrevenném,
Hogy az ifjúság kurta, véges,
És meghervadnék, meghajolnék...
Lehetnék bár százszor húszéves!

MIKOR MÉG SÍRNI TUDTAM...

Mikor még sírni tudtam,
A könnyektől vakultam:
Ily fonnyadt nem valék,
A búfelhőt kisírtam,
S mint a virág kinyíltam,
Ha kiderült az ég.

Hejh, összeperzselének
Azóta szenvedélyek!
Nem enyhít könnyeső.
Hasonlitok göröngyhöz,
Melyet felhő nem öntöz,
S melyen már fű se nő.

1887

ÁPRIL

Öltözik már a tavasz
Zöld selyemruhába.
Lengő haja napsugár,
Gyors felhő a fátyla.

Ajkán a szó zene,
Lehe bűvös illat.
S ha fölnyitja kék szemét,
Bú sötétje virrad.

Mosolyogva nézdeli
Arcát habtükörbe',
S pajkosan szór két keze
Virágot a földre.

S amerre csak átsuhan:
Játszi szellő támad.
Kék ibolya nő nyomán,
S mosolyog a bánat.

Akinek csak egy futó
Mosolya jut, boldog.
Én sohajtok egyedül,
Ó, csak én szomorgok!

Úgy nézek rád, szép tavasz,
Mint a lány szemébe,
Ki, mióta elhagyott,
Nem lát, nem vesz észre.

1885

A CSAVARGÓ

Künn jár a fagyba', télbe', hóba':
Csak Isten a megmondhatója,
Mit gondol, érez.
Rongyos, zilált, embernek árnya,
Repülne - hogyha volna szárnya
A röpüléshez.

Olyan törődött, majd leszédül,
A szél facsar könnyet szemébül,
Nem a búbánat.
Az úr, kinek féltett a bőre,
Jó messziről kitér előle,
Mert hátha támad?...

Sehol egy pad, hová leüljön,
Sehol egy kő, hová ledüljön,
Csak hó, kavargó.
Szél ostorával szembe', hátba',
Egy utcából ki, be a másba
Megy a csavargó.

De csitt, mi ez?... Templomhoz ére;
Kihangzik ünneplő zenéje
Az éjszakába.
Ide a tolvaj is beléphet:
Ez itt a csüggedők, szegények
Vigasztalása.

Kik nem könyörgenek hiában,
Karmantyúsan, prémes kabátban
Szorongnak itten.
Mind jól alusznak, semmi kétség;
Mosoly leng ajkukon, s egészség
Ül szemeikben.

Ím’ a csavargó is belépett.
Mint altatódal zsong az ének
A hívek ajkán.
Hol az oltárhoz visz a lépcső,
Némán lerogy, fejét a végső
Álomra hajtván.

A HALÁL ELŐTT

Rólad, szerencse, rég lemondtam.
Belőled, ifjúság, kifogytam.
Tőled, világ, jót nem remélek,
Hanem azért csak élek, élek.

Ki tudja, hogy mikor vezeklem
Le azt a nagy bűnt, hogy születtem.
Mikor hanyatlik bús fejem le,
Nirvána, altató öledbe!

Itt bolygok mérgezett kedéllyel,
Hit a jövőben nem vezérel.
Bármit teszek, nincs rajta áldás.
Nincsen remény, nincsen kilátás.

Az élet összevisszasága,
Az éhesek versenyfutása
Kábít, fáraszt, éleszti vágyam’,
Hogy vessék már meg síri ágyam’.

Vagy rejtve, távol a világtól,
A kapzsi versengés zajától,
Ó, bárcsak egy csendes zugolyban
E hajszát nézhetném nyugodtan!

S mégis, e vak csillag sötétén,
Sorsom borúján, szívem éjén
Hatalmas vágy tör át, hogy éljek,
Hogy még tovább küzdjek, reméljek.

Sírok, hogy nem lehet pihennem:
De lemondás mégsincs szívemben.
Legyek inkább a sír halottja,
Mint éljek vágytalan’, lemondva.

ISTEN

Kinek porszem, minékünk egy világ,
S egy rebbenés határa az időnek:
Ki, ami emberagyban míriád,
Nem olvasod, mert semmiség előtted:

Ki buborék gyanánt elfújhatod,
Mit összehordtak népek, századok:
Minden fűszálban érzelek; de elmém
Nem bír felfogni, megnevezni nyelvén.

Kit megtagad a léha kétkedő,
Te adtál, ismeretlen ismerős, Te,
Te földi szóval nem nevezhető,
Szivünkbe álmot, eszmét agyvelőnkbe.
Magát tagadja meg, ki megtagad,
Mint a napot, a fényt, a színt a vak.
A por fiához más nem illik itten,
Minthogy Tebenned megnyugodva higgyen.

Ki odatűzted a közös napot
Sugárzó lényed egy parányaképpen;
Ki hangodat majd zúgva hallatod,
Majd édes összhang bájos zengzetében;
Ki, hogy megszűnjünk élni, rendeled,
De, hogy meghaljunk, mégsem engeded;
Ki ezt a bölcs világrendet behoztad:
Megértni vágyó elmém összeroskad.

A tudomány, az ember-bölcsesség
Hadd fejtegesse millió csodáid'...
Nyugodtan nézed újabb Bábelét,
Amelyen át egedbe nézni áhit.
Engem, tünődőt, volt-e kezdeted,
Időnek vége hogy mikor lehet:
Érzése elfog a parányiságnak,
És leborulva, térdemen imádlak.

KÉSŐ BÁNAT

A jó családot, kedves arcokat,
A kört, hol mindig nyájas szó fogadt,
Nem láttam sok, sok éve már!
A hang, mely visszahított, nem ért utól,
S lettem rajongó, büszke ifjúból
Tévelygő lantos, kósza proletár.

Ah, én akartam ezt így, én magam,
Hogy elhagyott, bitang, boldogtalan
Legyek s hazátlan, mint a szél.
Űzött a vágy egy szebb világ után;
Pedig, hogy *ezt* elveszti, jól tudám,
Ki odatart, s az is, ki odaér.

Mentem... forró láz tarka képeket
Rajzolt elém; szívem nem érezett
Se csüggedést, se bánatot.

Így van, hogy néha mély sebet kapunk,
S nem érezzük mindjárt, nem jajgatunk:
De később annál fájóbban sajog.

Egy rossz szó nem sok: köztünk nem esett.
A ház, ahol mindenki szeretett,
Nem ismert haragot soha.
S mégis jobb - szóltam -, hogy haragszanak
Csak legalább ne szánakozzanak;
Szánásnak megvetés a rokona.

Csak általtás volt! Könnyeket rabol
Szemembül most az önvád, s valahol
Szeretnék sírni, mint az ég.
A jól ismert, barátságos szobák
Hívnak: Jer, itt mindenki megbocsát!
Csak valld be: Gyermek, oktalan valék!

A néninek nincsen haragja rád.
Jóságos arcát, szép ezüst haját,
Kérleld meg, újra nézheted.
S két szép leánya - kedves két rokon! -
Titkolni fogja majd, habár zokon
Vevé hosszas közömbösségedet.

Minek mentél el, kába, önfejű!
A társaságnak tisztes, egyszerű
Munkása volnál most te is.
Komoly egyént és jó családapát
Bírhatna benned most a társaság,
S nem álmodót, ki éber is, nem is!

De én a hívást nem követhetem!
Elég volt egy világot vesztenem;
Ó, dalvilág, maradj enyém!
Magános éltem késő bánatán
Enyhítek-é, ha vádolom hazám',
Hogy költőjét lenézi, mert szegény?

1887

A SZÍV

Csak egy darabka hús; látatlanul,
Kíváncsi szemtől rejtve dobban;
Hol viharozva, vészesen, vadul,
Hol mélabús, merengő nyugalomban.
Egynek szelíden suttogó öröm,
Másnak bőszen kiáltó kárhozat.
Eszemet rajta hasztalan' töröm:
Nem fejthetem meg, ó, szív, titkodat.

Tagoljon szét a higgadt bölcselő,
Bonckés metéljen darabokra:
Titok maradsz, mély, meg nem fejthető,
A kérkedő tudósokon kifogva.
Ma Istennel szállsz szembe vakmerőn,
S holnap lesújt egy röpke gondolat.
Hitvány és gyönge hozzá agyvelőm,
Hogy felfogjam csudás mivoltodat.

Rejtélyes szfinksz! Örök létű talány!
Természet legnagyobb csudája.
Az ember, ez a nyomorult parány
Világát, mindenét benned találja.
Ami a sárból Istenhez ragad,
Mi üdvözít, az mind a te műved.
Te adsz a porhüvelynek szárnyakat...
És mégis, legjobb élni nélküled.

1886

IFJÚ PESSZIMISTÁNAK

Lemorzsolám felét már életemnek,
Kétkedve mindig, csüggedezve gyakran.
Szivem a nem birt távolért esengett;
Zajért magányban, álomért viharban.
Hogy önzésnél egyéb nincs a világon,
Hogy élni büntetés, panaszkodám...
S mikor már úgyis késő, most belátom:
Jól élni az egyetlen tudomány!

Az ember nyomorult, a sors kegyetlen...
Olvastam egykor és vallám azóta,
Bor közt vitázva, hangzatos rimekben...
Sokan fújják; unalmas, régi nóta.
A teremtés kontármű, elhibázott;
Az ember bűnre, bajra születik...
Szidják, szapulják ezt a szép világot;
De élniük, hejh, mégis jólesik!

Mert élni szép, mert élni jó, hiába!
A száraz bölcselők bármit fecsegnek;
Nincs köztünk, akinek ne volna vágya
Sokáig élni, mint - Schopenhauernek.
Éltét jól élni által ki ne vágynék!
S bár száz közől nem tudja egy alig:
Nem dobja el, ha van egy szalmaszál még,
Melyben reménye megfogódzhatik.

Tekints körül! A ráncos képü dáma
Elméjét folyvást azon töri, hidd meg,
Bár udvarlóit örökölte - lánya:
Hogyan toldhatná életéveit meg.
S hány Tímon, aki dörmög, mint a medve,
Sált hord a legforróbb nyár közepén;
S nem dugja ki az orrát sem, remegve,
Hogy meghül és hogy náthás lesz szegény.

És kik tagadnak mindent vakmerően?...
Kik elpocsékolták az ifjúságot,
Vagy koldusok lélekben, szíverőben
S agyukban ferdék, erkölcsben fonákok.
Minden csak önlelküknek visszsugára:
Az igazság náluk csak hangulat.
Gyanakszanak, köpködnek a világra,
Mert lelkük tükre torzképet mutat.

Vannak, kiknél dorbézolás az élet;
Baromi módra sárban henteregnek,
És azt szeretnék elhitetni véled,
Hogy bűn s erény, rút és szép egyre mennek.
Vakon szülöttnek a nap tiszta fénye
S az éj sötétje egyformát hazud;
És nem fog hinni soha semmi szépbe',
Akinek benső szívvilága rút.

Mások nem haragusznak, nem hevülnek;
Csak egyszerűn nem hisznek semmi rosszban.
Egyforma elitélteket becsülnek
A Megváltóban és a két latorban.
Az igazságért szenvedőt gúnyolják;
Gyöngéd szivekre nyelvet öltenek.
Saját sivárságukban fel se fogják,
Hogy szenvedés is boldogság lehet.

Ne légy hát híve olcsó tagadásnak!
Minden nagyot, dicsőt a hit teremtett;
Hadd azt, barátom, hadd azok fajának,
Kik csak magukkal érzenek türelmet.
Hitvány világ, mondják e pesszimisták;
Mert mint maguk, olyannak képzelik.
Mások hibáit gúnyolják, leszidják;
De envétkük' lomhán dédelgetik.

Távol maradt a gondok réme tőled;
Ne idézgesd fel hát ocsmány alakját!
Vagy bölcsei e nyavalyás időnek
Álmodni már az ifjakat se hagyják?...
Eszményed' eddig tán fel nem találtad?...
Tanulj keresni, bízni, kűzdeni!
Vagy még talán, mely nincs eloltva, vágyad?...
Adj hálát: nem fogsz megcsömörleni!

Szép, szép az élet, ifjú kétkedő te!
Penész bűzét elűzi rózsaillat.
Szép lány szemétől meg leszel bűvölve,
Sötét éjjel legtündöklőbb a csillag.
Még ifjú vagy, jövőd sok szépet ígér;
Ragadd meg, mit a röpke perc kinál,
S ne légy jelen, ne, vergődéseimnél!...
Engem már nem bocsát ki a hinár.

Tanulj meg élni! A jót ne keressed
Rideg könyvekben, elszáradt szivekben.
Használd ki a mosolygó, röpke percet,
Üdvöt nem lelsz sehol, csak a jelenben.
Hagyd azt a tant, hogy az ember vadállat,
A töprengést a végokok felett
A kárhozottak bélyegzett fajának,
Kik születnek, hogy sírva éljenek.

1886

UGYANANNAK

Mennyi hévvel, mennyi hittel
Csüngsz e szócskán: pesszimizmus!
Bár a szíved csupa ábránd,
Eltagadott, titkos ábránd:
Követvén a kor divatját,
Kicsinyled e mikrokozmoszt,
Századunk nagy vajúdását;
Mert szükséged van haragra,
Nagyhitű kis tagadásra.
Ok nélküli szenvedésre; -
Mert, barátom, ifjú vagy még!

Pesszimista hogyha volnál,
Nem tévedtél vón' közénk el,
Nem óhajtnál itt maradni,
Köztünk, akik úgy születtünk,
Hogy sohase boldoguljunk,
Hogy megrontsa ifjúságunk'
Sorvasztó vágy lassú mérge,
S hogy az érett férfikorban
Se ízleljünk semmit abból,
Amit ifjan nélkülöztünk.

Van talán, ó, van közöttünk.
Aki gyöngéd lelkü, mint te,
Az igazság kedvelője;
Fínomsággal nemes izlést,
Hitet, hevet párositó;
Józan ésszel, tiszta fejjel,
Szellemkinccsel dúsan áldott...

Ah, de bárgyú, meglapuló,
Mint csavargó az urak közt,
S csak hebegni, csak dadogni
Tud félénken, mint a gyermek:
Szíve bátor, lelke finom,
S mégis, mégis komisz ember!
Mert kopottas a kabátja!
És te látva őt, kerülöd,
Hogy ne kelljen szóba állnod
S kezet fognod véle nyíltan.

Tán azt mondod, a költészet
Nemesít... De ó, ki látta,
Hogy kegyelte vón' a múzsa
A kékvérü, dús halandót,
Részesét a hatalomnak,
Kinek rendben van a gyomra,
És se erkölcsén, se húsán
A nyavalya nem rágódik;
Kinek fel nem dúlta éltét
Szenvedély, bün vagy balsors;
Ki nyugodtan, józan ésszel.
Tiszta, vidám öntudattal
Minden óra örömébül
Kiveszi a maga részét;
Nem mohó, nem telhetetlen,
Akkor eszik, hogyha éhes,
Akkor iszik, hogyha szomjas,
S nem csömörlik meg a soktól.
Mert barátja az elégnek!...

Mondod, ez nem a valódi,
Az objektiv pesszimizmus...
Szubjektív-e, objektív-e,
Mit kérdezzem, mit kutassam!
Elég nékem az, hogy érzem,
Egy világgal szemben érzem!
Látod, én a te helyedben
Stendhalt, Baudelaire-t, Balzacot, Taine-t
S az egészség többi korcsát
Elégetném, mint az orvos
A ruhát, a fertőzöttet;
És a múzsát, ezt a rongyos,
Élhetetlen utcahölgyet,
Kávéházba, lebujokba
Szégyen nélkül el-bejárót,
És kecseit minden éhes,
Fésületlen naplopónak
Mosolyogva ingyen osztót; -
Ezt a ringyót a helyedben

Én megvetném, s ott mulatnék,
Hol illatos félhomályban
Puha vánkos, selyemágy van.
És az ágyban
Egy szép nő, szebb, mint a múzsa...
Lehe illat, keble bársony,
S oly szemérmes, hogy csak akkor
Csókolhatod édes ajkát,
Ha a lámpát lecsavartad.

1886

AZ ÚJ NYOLC BOLDOGSÁG

Boldog, ki nem hajszol szünetlenül
Téged, szomjat nem oltó gyönyörűség!
Ki mértéket tart, higgadtan hevül,
S járt útadon halad, középszerűség.

Boldog, kit röpke vér, hig agyvelő
Eszmék lidércnyomásitól megóvnak;
Ki a gyönyör kertjében vakmerő,
Közelségét nem sejtve a kigyónak.

Boldog, ki mint az óraszerkezet
Szabályszerűen jár le minden órát,
Egyformán ütve delet, éjfelet,
Mert gép törvénye hajtja mutatóját.

Boldog, kinek nyugvást jelent az éj.
Ha rendben van veséje, mája, gyomra!
Kinek, mint kit természet olta bé,
Fogékonysága sincs más fájdalomra.

Boldog, ki csak nősz', alszik és emészt.
Vak ösztönét követve, mint az állat.
És nem vesz ama küzdelembe' részt,
Mely új Bábel-toronyt építni fárad.

Boldog, ki elveket könnyen cserél;
Igazságot tipor, ha ez a haszna;
Ki megfogadja, hogy szemet szemér'
S a sértést kamatostul visszaadja.

Boldog, ki cudarok közt cudarabb,
S tanulva emberek rossz fajzatától,
Magának útat fölfelé harap
Furfangosan, fortélyosan, falánkul.

Ó, boldog, aki mer, boldog, ki mar!
Lehetsz igaz, lehetsz bölcs, jó, erényes;
Önzés az élet, háború, vihar,
S pusztítnod kell a gyöngébbet, hogy élhess.

1887

LEMONDÁS

Ragyogd be a hideg világot,
Forró nap, égő szerelem!
Azért én sírhatok titokban:
Ne is törődjetek velem.

Fel táncra, dalra, fel pohárra!
Ölelve lányt, dőzsöljetek!
Míg én bűnbánva felkiáltok:
Pokol, megérdemeltelek!

Tudom, az éden mindörökre
Bezárult lépteim után.
Nem is kívánom újra látni;
Pihenni óhajtok csupán.

Ah, nem a forró napsugárra,
Csak hűs árnyékra szomjazom.
Onnan hallgatni méla kedvvel
Az életzajt, végóhajom.

Vagy, hogyha végső pihenőül
Árnyas zugot se lelhetek:
Sötét nemtője a halálnak,
Vedd szárnyaidra lelkemet.

Rosszkor születve, meg nem értve.
Mit csüngjek így az életen!
Oltatlan vágyak búja, könnye.
Együtt némuljatok velem!

De jaj, mit ér a sír nyugalma,
Mit ér pihenni hant alatt!
Kit eltemetnek, célhoz ért, de
A föld a régi föld marad.

Nyugodhatom menten kínoktól
A néma sírba' csendesen:
Tovább zokognak, keseregnek,
Mint én zokogtam: ezeren.

1889

SÍROK KÖZÖTT

1

Szeretek én bolyongani
Közöttetek, sirok halottjai!
Rég' porladó szivek fölött
A pázsit kétszer oly tömött.

S körös-körül, amerre nézek,
Halál helyett száz ifju élet,
Azt olvasom füben, virágban,
Hogy a sirból feltámadás van.

Rég porladó szívek fölött,
Ahol a pázsit kétszer oly tömött,
Szoktam tünődni egyedül
A túlvilági lét felül.
S ha új sírdomb előtt megállok,
Melyet benőttek a virágok:
Úgy érzem, holtakkal beszélek,
S mélázva egy rózsát letépek.

2

A temető csendes magánya
Mindig kedvenc helyem marad.
A lét zajából ki-kivágyva,
Oda irányzom utamat.
Ha bú emészt, ott enyhülök;
A léttel ott kibékülök.

Ha sírról sírra lépdegélek,
Ugy tetszik, hogy marasztanak.
A holtak mintha intenének:
Békén viseld fájdalmadat.
Begyógyul mindnyájunk sebe,
Tiéd is, bánat embere!

1884

A KÉT NEM

Az úttörő a férfi mindíg.
Nyomán a nő könnyen halad.
Azért ettől kérdezd: mi illik,
S amattól: tenned mit szabad.

A férfi útja zord, veszélyes;
Örvény, mélység fölött visz el.
A nő csak jót és szépet érez;
Hajában rózsaszált visel.

A férfi otthonát felejti,
Küzdvén hazáért, elvekér',
Életharc jellemét kifejti,
S ha könnyezik: a könnye vér.

A nő szelid, csöndes magányban
Családi érzelmeknek él.
Merengve jár, fák közt, az árnyban;
Szép arca így marad fehér.

A férfilélek hírt, hatalmat
Kergetve, napja perzselő.
De mint a balzsam, mint a harmat,
Üdít, gyógyít a szende nő.

1886

LEVÉL EGY BARÁTOMHOZ

Hírt se hallok már felőled,
Úgy eltüntél, elpihentél
Békességben, bölcs magányban,
E célhíjas, e siralmas
Verseny elől, én barátom.

Elnémultál, elvonultál,
Hallgat ajkad, legföllebb hű
Feleséged csókolója.
S én vergődve, vánszorogva,
Bánatommal küzdve folyton,
Fel se véve, megalázva,
Irigyellek, ó, barátom!

Férfiak közt csak te voltál,
S asszonyok közt is csupán egy,
Ki megértett, bátorított,
Hogy ne essem csüggedésbe,
Hogy lesz nékem is napom még.
Diadalnak büszke napja,
Kárpótlása kínaimnak.

Ifjuságom nagy reményi,
Fényes álmok a jövőrül:
Nem hiszek én bennetek már.
Meghervadtam, s nem gyönyörre:
Nyugalomra vágyom én csak.
Jöhet már a boldogulás:
Rég megszüntem lánggal égni,
S szívem, összetört szegény szív,
Az örömre nem fogékony.

Szörnyű élet, szörnyű végzet:
Várni mindig és remélni
Ismeretlen szebb időket.
Hírvirágnak virulását!
Tövisek közt járni mindíg,

Társa lenni a magánynak,
Milliók közt árvaságnak,
S a kietlen ifjúságot,
És a férfikort, a meddőt,
Csendes aggkor derüjével,
Sírra hulló napsugárral
Hitegetni évrül évre...
Szörnyű élet, ó, barátom!

Isten, Isten, mi a bűnöm,
Hogy ily korba, környezetbe
Dobtál engem ily kedéllyel!
A világot a mi kínunk,
Zengő, zajgó szívvilágunk
Nem érdekli, hidd el, úgy se,
Mint egy pingált birka képe,
Mint a cirkusz rossz bohóca,
Mint egy bukfenc a trapézen,
Vagy egy versenyló futása.

Festett ringyó most a múzsa,
Nem istenség égi lánya,
Látványosság, próza, botrány:
Csak ez kell most, ez kapós ma.
Dívatod múlt, ó, költészet!
S csak a bárgyúk és bolondok,
Félkegyelmű nyavalyások
Írnak rímbe', jambusokba',
S meg nem hallja, meg nem érti,
Meg nem látja senki őket.

Ó, csak hallgass, meg ne szólalj,
Én elnémult jó barátom!
A közömbös, nyers tömegnek
Lelked fénye, lángolása
Egy bukfenccel úgysem ér föl;
Meg ne szólalj; van családod,
Feleséged, kisfiacskád,
Rejtett fészked, házi békéd!
Énnekem nincs semmi másom,
Senki másom a világon
Füstbe szállott álmaimnál,
Ismeretlen vágyaimnak
Panaszánál dalaimban,
S nyughatatlan tűzben égő,
Társat eddig sohasem lelt,
Meg nem értett, bús szívemnél.

Megfogadtam sokszor én is,
Hogy mi bennem ég, viharzik,
Büszke daccal, megvetéssel
Rejtve tartom, visszafojtom,
Mindhiába, nincs erőm rá;
Küzdelemre, szenvedésre
Jöttem én e zord világra;
S bár akartam, nem tehettem,
Hogy az égő kínt, keservet
El ne sírjam, ki ne zengjem.

1885

A HALÁLHOZ

Évek múlva jössz-e értem,
Vagy már holnap: sose kérdem.
Nem hivlak, mint meghasonlott;
Nem retteglek, mint a boldog.

Legszebb évim tovaszálltak,
Nem építek több légvárat.
Tudom jól, hogy ami lesz még.
Nem több, mint a volt: az emlék.

Csöndes élet, csöndes álom!
Ami hátra van, lejárom.
Nem kérem, hogy hosszu légyen;
Azt se, hogy már véget érjen.

Ami kétség egy gomolyba'
Volt szivemben; meg van oldva.
Ha később, ha korábban,
Nem halok meg gyávaságban.

Hogy a síron túl mi lészen?...
Bármi, nem kell tőle félnem.
Éltem, ahogy Isten adta,
Hamisságot sose vallva.

Megszenvedtem, megcsalódtam;
Híjam mégse volt a jóban:
Szerettem és lantot vertem,
Igazságot énekeltem.

1887

KÉSŐ

Későn hozott az élet össze;
Más férfihoz vagy már te kötve.
Titkolt hevünk' útjában áll
Törvény s a megszokott morál.

Egymásra nézünk vágytul égve;
De hogy szivünk legbensejébe'
Mi forr, titkolja ajakunk...
Ah, túl erényesek vagyunk!

Erényesek?... Ki tudja, tán csak
A félénkségnek, gyávaságnak
Adunk ily hangzatos nevet,
Igy csalva a természetet.

Mások vagyunk mi gondolatban,
S meg' mások tettekben, szavakban.
Egymásra titkon éhezünk,
S vágyunkat szítva vétkezünk.

Égünk tiltott szerelmi tűzben,
S nem szólunk róla egy betűt sem.
Világ előtt ez szép erény.
De próza és nem költemény.

FÉRFIKOR

Ez egyhangú, sivár napokban
Szegény szivem remélve dobban:
Mig egyszer boldog nem leszek,
Meghalnom addig nem lehet!

Nem sújthat oly kegyetlen átok,
Hogy sose lássak napvilágot;
Hogy ez a hosszu éjszaka
Ne virradjon meg valaha.

Azok a lázas szenvedélyek,
Sok vész után nyugodni térnek,
Rajongó, vad szivem kiforr:
Te jössz, nyugodtabb férfikor.

Légy üdvöz! Érted megbocsátom
Átsírt, magános ifjúságom',
Fel sem panaszlom senkinek;
Idegen úgysem érti meg.

Ó, szállj szivembe, munka-béke,
Sorsüldözöttek menedéke;
Hitesd el, percre bár, velem,
Hogy nem célhíjas életem.

S ti bájoló, csalárd szirének,
Szép hangotok már nem igéz meg!
Eddig bolondotok valék,
De immár látok, hála ég'!

Miattatok szenvedtem ennyit.
Türtem csalódást, kínt ezernyit.
Tövisre léptem úntalan',
Ifjú valék s boldogtalan.

Mig a boldogságról ti zengtek,
Nem lesz nyugalma életemnek.
Azért tehát, amíg lehet:
Ábrándok: isten véletek!

1884

TAVASZVÁGY

Messze még a tavaszig?...
Alig várom, ó, alig.
Hogy már egyszer valahára
Megfürödjem langy sugárba'.

Nem kívánok én sokat.
Szellőt, mely megsímogat;
Egy darabkát fényes égbül,
S duzzogásom újra békül.

Csak azt kérem, ha a nap
Szobám fölött elhalad:
Pillantson be sugarával,
S leljen dallal, ibolyával.

1886

MAGDOLNA

Szép s ifjú volt, forró vér áldozatja;
De ifjuságát bűnbánón siratta.
S a porból, hova röpke gerjedelme
Tiporta, Isten karja fölemelte.
Mert szíve tiszta volt, s bár elbukott,
Szeretni, mint ő, senki sem tudott.
Midőn Jézus, kinek selyemhajával
Lábát törölgeté, kereszthalállal
Kimúlt, amint azt megjövendölék:
Ott sírt, ott tördelé fehér kezét.
Hirdetni a világnak ő ment
A Megváltó feltámadását;
Ő, a dicső, fényeskedő szent!...
Emléke illat, neve fény, imádság!...

De jaj, akkor volt ez, midőn az Isten
Közöttünk járt, emberré válva itten!
De hol keressük most, mely égi jelbe',
Ki az igaz bűnbánót fölemelje?...
Buktatni, azt most is mindenki kész.
Emelni?... Erre nincsen férfikéz.
Csak vén szatír, ki pénzzel csalogat.
Kinek vérdíja gyöngy, selyem, fogat;
Csak ifju aggastyán, ki részegen
Megrúgja a leányt, ha védtelen.
Szegény Magdolna, mondj le a reményrül;
Nincs, nincs kinek lábához öntened -
Gyönyörre készült, bódító csalétkül,
S nem hódolatjelűl illatszered.
Mulass és tombolj, gyúljon lángra véred
Igy is, úgy is utólér bűnhödésed.
Még jó, ha nem lesz ráncos homlokod;
Ha idején, kórházban ér halálod,
Mielőtt elgőzölgött mámorod,
S a pirosító arcodról lemállott.
De ha fenékig kell kihajtanod
A megvetést, szégyent, utálatot:
Megvénülsz és leköpve, letaposva
Szeméten pusztulsz el, mint utca rongya.

1886

ALTATÓ

Álom, álom, édes álom,
Suhanj végig szempillámon,
S ráterítve csodafátylad',
Népesítsd be éjszakámat.

Vessétek meg már az ágyat!
Árva szívem holtra bágyad.
Hadd öleljen jó barátom,
A szelíd, a csöndes álom.

A nap zaja, súlya, gondja
Pihenésem' elrabolja.
Álom, álom, édes álom,
Érkezésed' mindig áldom.

Te boríts be fátyoloddal,
Te kábíts el mákonyoddal.
Szerelemrül légyen álmom
S rólad, eltűnt ifjúságom.

Te cirógass karjaidban,
Födj be lágyan holtomiglan,
Ama hosszú, ama másik
Álomtalan éjszakáig.

Álom, álom, édes álom!
Szemem', íme már lezárom.
Áldva légyen érkezésed;
Éltem álmom, álmom élet.

1884

ÚTRA KÉSZEN

1

Menjünk tehát! Készen vagyok,
Karodba kéjjel lankadok.
Kit immár semmi sem hevit
Mért nyújtsa koldus éveit!...

Ó, jaj! Kegyetlen végzetünk,
Hogy e világra születünk!
Ó, vígaszunk, ó, balzsamunk,
Hogy végre mégis meghalunk!

Akárhogy küzdök ellened,
Ha már felém nyúl csontkezed,
Nem fogni meg: nem rajtam áll,
Ura az életnek: halál.

Miből levék: nem kérdezém.
Mivé leszek: mit kérdeném?
Sem azt, sem ezt nem tudhatom;
Te fejtsd meg, síri nyugalom!

2

Utam' nem jelzi semmi tett;
Se hasznos munka, sem utód,
Család helyett papír-szívet
Hagyok itt: verset, egy csomót.

Epedve boldogság után,
Csak enmagam' szemlélgetém.
Egy hang kisért, egy arc csupán,
Egy lélek árnya: az enyém.

Világot kérő vágyaim'
Lekötve tarták ónsulyok...
Az élet nagy kontárja, im,
Meghalni mégis jól tudok.

3

Mikor a természet szűz-hamvas arca
Sugártól, fénytől reszketett:
Én sütkérezni jártam csak a napra,
Mint béna, szélütött beteg.

Nincs semmi, amitől bucsúzni fájna,
De soktól válni üdv nekem.
Homokos ösvényen jártam; virága
Egy volt csupán: a gyötrelem.

S tudom, nem szépítné meg arculatját
Sohasem e fakó vidék.
Ó, hát nem jobb-e inni Léthe habját,
Mint könnyek keserű vizét!...

Feltárul immár födeled, koporsó;
Hallom, mint hull a föld reád;
S a szél áthozza idegen sírokról
Hozzám a rózsák illatát.

1887

M... -NAK

Ifjuságom idejérül
Álmodom, ha látlak.
Bokra zöldül, tája kékül
Tavaszi világnak.

Ó, az első kézszorítás!
Ó, az éber álmok!
Ó, e látszat, e nagyítás!
Csak sírok utánok.

Mi hevített?... Felidézem:
Csupa semmiség volt,
Egy dal, egy virág a réten,
Egy madár, az égbolt.

Mire vágytam?... Menni véled
Egy-két fordulóra.
Mit reméltem?... Ha letéped,
Nékem jut a rózsa.

Több sugara volt a napnak
Akkor még e bolygón.
Ennyi üdvöt egyszer ad csak
Életünk ily olcsón.

Ahol járok, amit érzek,
Ó, beh más, beh más ma!
Csak szép lelked derüjének
Nem lett borulása.

Téged látlak-é vagy álom
Ez csupán?... Megállok,
S elnézlek, mint őszi tájon
Kései virágot.

Hullt a rózsa, szállt az élet,
S mégis oly leányos
Mozdulatod, köszönésed...
Mind a régi bájos.

Ó, édes lány, álmadozzál!
Lehet álmadoznod.
Te maradtál, aki voltál:
Fiatal és boldog.

1888

BETEGEN

Mióta ez a kór lepett meg,
Elértem ezt a nagy türelmet.
Harag, gyülölség, rossz indulatok
Nem izgatnak; jámbor s szelíd vagyok.

Magamba térve elborongok...
Megint egy rejtély, meg nem oldott:
Hogy a betegség, testünk' törve meg,
Gyógyít merev, kemény erkölcsöket.

Részvétre, irgalomra lágyul
A lélek minden nyavalyától;
Mig sok jóléttől duzzadó legény
Közömbös, durva, részvétlen, kemény.

Hazát mérges kigyó, vadállat,
Gyilkos virág is ott találnak,
Ahol a természet leggazdagabb.
Legtöbb az élet, legforróbb a nap...

Mely rontja a tüdőt, a májat:
A kór a szív javára válhat.
Nyomában jár a béke, kél a hit;
Istent imádni, tűrni megtanít.

Bánat, betegség, sors csapása
A gőgös embert megalázza.
S egyetlen vígaszul marad neki,
Hogy sírni tud, hogy vannak könnyei.

1888

KÉTFÉLE SZÁMITÁS

Boldog halandó, testben ép,
Ha napi munkád véget ért;
Ha ablakod mögé az éj ül,
S a ma tegnappá válni készül,
A földi élet gyors futása
Búval vegyíti kedvedet,
És zúgolódva dőlsz az ágyra:
Egy nappal ismét *kevesebb*!

S te némán szenvedő beteg,
Ki a halált nem retteged
S ki mégis vánszorogsz előre,
Hogy új napot csikarj ki tőle:
Fáradtan fekszel, és ha végre
Megszán az ég és álmot ád:
Szívedbe' megvonúl a béke,
Hogy ismét egy nappal *tovább*.

1888

VÁLASZ EGY LEVÉLRE

Nyájas hangú levélben kérdi tőlem,
Én vagyok-é az, aki egy időben,
Révén a gyermek- és az ifjúkornak
Ismerte önt. (Húsz éve lesz maholnap.)
Én vagyok-é, ki annyi szenvedéllyel
Nem rímbe szedte akkor lábait,
S egy ritmuson hevült egész hevével:
Azon, mely gyors, örvénylő táncba vitt.

Ön akkor - írja - intézetbe járt még,
Tanulva hímzést, zongorát s a kátét.
A táncleckéken ott ismerkedénk meg,
Ott lőn, hogy engem párjává tevének,
S a nevető Pauline fehér fogával
Volt vis-à-vis-nk, a kedves kis személy.
Nem bájol el már senkit mosolyával;
Korán elhervadt rózsa, rég nem él.

A táncmester zsinóros atillába'
(Okvetlenül jól emlékszem reája)
Erényink őre is volt egy személyben.
(Ballépéstől, ha ő nem, hát ki védjen!)
De lecke múltán, künn az utcasarkon,
Ha azt hitték, hogy összeillenek,
Találkoztak gavallér és kisasszony...
S ebben mi sem valánk kivételek.

Így ír ön; ó, de asszonyom csalódik!
Kis táncosát, a régit, a valódit,
Keresse egy régen letünt világban,
Emléki közt vagy máshol, csak ne nálam.
Azt kérdi, verseimbe' mért haragszom?
Lám, hogy nem ismer; az a kis legény,
Ki fázva leste önt az utcasarkon,
Önt vagy Pauline-t, nem én vagyok, nem én!

Hogy ki vagyok hát?... Minek elbeszélni!
Beteg poéta, langyos kedvű férfi.
Nem az a vágyam többé, hogy szökelljek,
De hogy mint néző üljek és pihenjek.
A kis lovag - húsz év előtti párja,
(Idő az útján percig sem henyél!) -
Elhervadt, mint Pauline, ifjúkorába',
Meghalt, mint ő, a kedves kis személy.

1888

ÁMOR HITVALLÁSA

Könnyel, sohajjal nem lehet
Kőkeblet meglágyítani.
A nő előtt, ha nem szeret,
Sohajod nyelve - kínai.

Ne szóljon egy hangot se szád;
Fojts vissza esküt, szenvedélyt:
Szerelmes nő lelkedbe lát,
S némán, szó nélkül is megért.

1888

ARCÓBAN

Sápadt levelű olajfák alatt,
Hegyparton űlök. Ide tűz a nap.
Föllebb sötétzöld, karcsú ciprusok
Boronganak, mint én, ha búsulok.

Túlnan regényes várrom néz alá.
Emberfiának rég' nincs gondja rá.
Köröttem méla csend. Sütkérezem
Meleg sugáron, szép emlékeken.

Bolyongtam azelőtt is többször én
Erdőmagányban, szellős domb ölén;
Csakhogy nem így, hallgatva, csendesen;
Sokáig nem volt nyugtom egy helyen.

Szaladtam hegynek föl-le, mint a gyík;
Nem olvasám, a lépés hányadik.
Rá sem gondoltam, mert nem érezém.
Hogy van tüdőm, májam, szivem, vesém.

Akkor hogyan hihettem volna még,
Midőn hangomtól reszketett a lég,
És kacajom fölverte a határt -
Hogy énekelni, vígnak lenni árt!

Tilalmas most a hangosabb beszéd;
Ének s kacaj gyors köhögésre készt.
Vigyázva járok, csend ül ajkamon;
Foszló tüdőmet így foldozgatom.

A fakadó rügy, pázsitos mező,
Sugárcsillámos, langyos levegő,
Nem gyönyöröm, mint volt, csak gyógyszerem;
Az orvos szabja meg lélegzetem'.

Ó, szép idők, egészség évei!
E romlatag test mostan érezi:
Akkor becsüljük meg csak életünk',
Ha nyavalyákkal kell megküzdenünk.

1888. március 14.

A HALÁL

Egy tegnap, egy ma s egy holnap megint:
Így halnak sorban ismerőseink.
Ellenség, régi s új barát vegyest
Ez úton hagynak el, jegyezd meg ezt!

Másíthatatlan, biztos esemény!
Időtlen én után örök nem-én.
Mindennapos kép, közönyös dolog
Annak, kiben még életláng lobog.

A túlélő olvassa hidegen,
Miben halt meg, hány éves volt N. N.
Magát siratná, őt siratva meg.
Egy év vagy annyi sem, s utána megy.

Szerencse, balsors meglepő lehet;
A síron innen véletlen vezet,
Egész éltünk esetlegek sora:
Csak a halál nem váratlan soha.

A kisdedről nem tudja senki sem,
Hogy bölcsőjében mily jövő pihen.
Egyet mégis mindenki eltalál:
Hogy minden élet vége a halál.

ALÁZAT

Ha jó szerencse fölkap és ragad:
Alázattal tűrd, el ne bízd magad.
Ne nézd le, aki lent serénykedik,
Lehet, fönt ugyanezt veled teszik.

Ész, szorgalom, törekvés bármit ád,
Nem érzed-é százannyinak hiját?...
Mert a szerencse szűken oszt javat;
Egy kézzel ád, másikkal megtagad.

Mit ér, ha ad gyönyört és kincseket,
S szíved csak egy virágszálért eped?
Dicsőség koszorúját nyújtja tán?...
De társid mélabú, sötét magány.

Világi jóbul mennél több tiéd:
Annál többet szeretnél bírni még.
A teljesűlés, mint petét a nap,
Kikölti a lappangó vágyakat.

S mire elérted, mi elérhető,
Vár a koporsó, néma temető,
Kincs, hír, gyönyör... ah, mindet itt hagyod,
S legtöbbtől váló kínja legnagyobb.

A mindenség zenéjét hallgatád?...
A temetőben nincs csak némaság,
És hordta bár a tűznapot szíved:
A sír sötét, a sír mindíg hideg.

ÁGYBAN

Ó, drága bútor, kedves ágy!
Csend és magány tanyája.
Ha életkedvem cserbehágy,
Vezess a tűnt világba;
Boruljon ott szivemre lágy
Emlékezés homálya.

Páros gyönyör feléd siet,
Ha vágyat szít az alkony,
És suttogó kéjben liheg
Sziven szív, ajk az ajkon.
Legédesb óra a tied...
De én nem ezt óhajtom.

Alvóknak ágya, tégedet
Dícsérlek én, a fáradt.
Testem korán megvénhedett,
Szívem, velőm kiszáradt,
S a fásult, béna képzelet
Nem ád se színt, se szárnyat.

A lét javát, a tűnt korét
Benned még föltalálom;
S mi szétesett, mint buborék:
Szerelmem, ifjúságom,
Dalos mező, sugáros ég,
Párnádon újra - álom.

Borítsd nyugalmad', édes ágy,
Gondokra, nyavalyákra;
Ha életkedvem cserbehágy,
Vezess a tűnt világba;
Boruljon ott szívemre lágy
Emlékezés homálya.

SZEPTEMBER VÉGÉN

Ősz járja megint, hervadt levelek
Röpködnek a légben szerte a fákrul.
Elvitte a gólya a fényt, meleget.
Busuló szivem újra bezárul.

Itt vagy szomorúság! Lomha ködöd
Elfödjön-e minden kék egü tájat?...
Csüggedve a gyász érzési között,
Ne reméljek-e, fényre ne várjak?

Fojtsd vissza, kebel, bús érzetidet!
Költő, a lemondást verd ki szívedből!
Sárguljon a lomb! Míg hullva zizeg:
Te dalolj a jövő kikeletről!

1888

HANGULAT

Ó, ritka kedv, ó, édes pillanat!
Hát újra érzem lágy fuvalmadat!
Szivemet dal-sejtelmek rengetik,
Új álomból új ének születik.

Már azt hivém, hogy kiapadt az ér,
Mely ibolyák évadján oly pazér,
S ím lopva, felbuggyan megint,
Susogva, zengve újra meglegyint.

Magamat oly könnyűnek érezem!
Ringass, ragadj, hullámos érzelem!
S ti elnémult, ti elfojtott dalok,
Repüljetek, ragyogjatok!

1888

ÚJ ÉLET

Ki síromat mint Lázár elhagyom,
S mélázok a rügybontó tűznapon:
Egyszerre szomjúságot érzek itt bent
Átélni, átélvezni újra mindent.

A napot, mely ragyog mindenkinek!
A levegőt, a földet és vizet
Úgy bírni, mint az első ifjukorban;
Újat találni minden kis bokorban.

A sokaság közt járni gondtalan'!
Nem nézni: Ezt kerüld! Ez tiltva van.
Fölverni dallal erdő-némaságot;
Csókolni szép lányt, tépni a virágot.

Ah, szárny és nem koporsó kell nekem.
Szivem kitárul... már emelkedem.
Eszmények, vágyak, foszladó remények,
Még egyszer nektek, általatok éljek.

Legyek izgékony, lázas, nyugtalan,
A drága percnek élve céltalan',
Ó, szív, elég időd lesz csöndesedned,
Ha ideged majd tompul, izmod ernyed.

Márvány-nyugalmat ne óhajts előbb,
Csak amikor hanyatlik már erőd;
Mikor már bénul ritka szívverésed,
És már csak hálni jár beléd a lélek.

Mozgás és munka, vágyak s ingerek,
Remény, aggály embert jelentenek,
Örök békéből nem jutott ki másnak;
Az Istennek csupán, meg a halálnak.

1888

SZÍNHÁZBAN

Othellót adták, Verdi dalművét;
Elmém azonba' máshol múlatott.
Egy lányt, szelídet, bájolót, üdét
Néztem figyelve, nem a színpadot.
Tekintetéből azt olvastam én ki:
Még álmodik, még nem kezdett el élni.

Láttam villogni szép, sötét szemét;
Nagy hévvel forgatá a látcsövet.
Ismerte-é a mór történetét?...
Tizenöt esztendős volt legföllebb:
Gyermekleány, kit ábrándokba ringat,
Kinek valóság a csalóka színpad.

Mit látott?... Életet?... Káprázatot?...
Mit hallott?... Szívverést-e vagy zenét?...
A nézők tömegét, a színpadot
Nem látta, csak Othellót s hitvesét.
A mór vállára hajló Desdemónát...
Ó, égi üdv, óh, gyönyörű *valóság*!

És látva, hogy a mór szivét, eszét
Gyanú s a „zöld szemű szörny" tépdelik,
Hogy meggyilkolni készül hitvesét:
A lányka oly nyugodt volt, oly szelíd!
Vártam, hogy páholyából lekiált még:
Ne féljenek; mindez csak tréfa, *játék*!

Sötét szemű lány, bájos idegen!
Szét fognak hullni szép ábrándjaid.
S ha majd egymás után búcsút veszen
Gondatlan ifjúság, a vágy, a hit:
Játéknak nézed a szerencse csókját,
S nem mosolyod: könnyed lesz a valóság.

1888

PÁN HALÁLA

Alkonybíborban úszik a hajó.
A tenger keble álmodón piheg.
Szélcsap Zefír, az arra illanó,
Hableplét pajkosan lebbenti meg.
Langyos párázat rezg a légben;
A holdtányér az alkonyégen
Bágyadt színéből lángba olvad át...
Körös-körül merengő némaság.

Lent a hajóba'
Pattog a nóta.
Durva hajósnak
Víg lakomától
Keble kitágul;
Szűk nyakú korsók összekocódnak.
Perdül a kocka; csalfa szerencse
Pörgeti arra, pörgeti erre.
Ölben a lányok,
Ing a ruhájok,
Szív az ajak hiblájai mézet.
„Lesbia, csókolj! Éljen az élet!
Éljen a kedvnek mámora, gőze.
Éljen a vágy, mely minden időbe'
Inni mohón kéjserleget unszol.
Nincs zene, bor, lány, hol Cocitus foly!"

S még hangosabb lesz a hajófenék.
Szitok, kurjantás röpköd szerteszét.
Padlóra öntik a caecubumit,
Tiberiust, a császárt így köszöntve.
Egy ifjú pár függöny mögé buvik;
Pajkos manó incselkedik körötte.
Mások szilaj cordaxot lejtenek,
S a gondtalan, a dévaj istenek
Látatlanul vegyülnek el e körbe.

És hallga, a hajó kormányosa
Hangot hall, mely nevén szólítja zordul:
„Thamus!”... Ki az? Ki volna! Nem csoda.
Csak feje zúg, csak füle cseng a bortul.
De ni! Nem volt ez az előbbi hang?
„Thamus!”... No várj, nem tréfálsz meg bitang!
S fölmegy, hogy lássa. Gyönyörű az éj:
Ezüst szegélyű a hullámkaréj,
A tengerből lágyan kirezgenek
A csillagok, vagy tán najádszemek?
S távol, hová a szem sötétben ér,
Etóliának partja feketéll.

Thamus körültekint figyelmesen.
Lélek se. Minden néma, nesztelen.
Csalódott mégis; s már indulna vissza.
Lent kocka várja, bor s tüzes Melissa.
De ím, a titkos hang az éjhomályba’
Harmadszor is Thamus nevét kiáltja.
„A földi hang embertől jő; ez égi.
Ki vagy? Mi kell?” - Thamus szepegve kérdi.

Harsány szózat zúg erre át a légen;
Meghallják lent is, a hajófenéken.
S ez íge hallik: Thamus, vén hajós,
Légy tudtodon kivűl ma jós.
Elérve Palodész magaslatot,
Add hírül: „A nagy Pán halott!”

S elnémul a duhajkodó csapat.
Nem kell a korty, nem ízlik a falat.
Thamusnak nem jön álom a szemére;
Magába száll, merengő, meghatott;
S midőn Palodészt a hajó elérte:
A part felé
Kiáltja, mint a szózat rendelé:
„Meghalt a nagy Pán! A nagy Pán halott!’”

S egyszerre - ily csodát ugyan ki látott? -
Megindulnak fák, bokrok és kövek.
Halk zokogás kél; elhaló sirámot
Kinos nyöszörgés, jajgatás követ.

Velőtrázó, mély sóhajok keringnek,
Sírás hangzik fel, csukló, szaggatott.
De kétségb'esve túlzokogja mindet:
„Meghalt a nagy Pán! A nagy Pán halott!"

„Némán hever hétcsövű fuvolája,
Amellyel nimfákat rémítgetett.
A föld mátul rideg, zord, néma, árva;
Nem élnek rajt' a játszi istenek.
A szatírok, szilvánok és najádok
- Minden bokorban istenség lakott -
Ott hagytak fát, füvet, forrást, virágot...
Meghalt a nagy Pán! A nagy Pán halott!

A természetből elszállott a lélek.
Eztán a földön isten nem mulat.
Nem lesznek többé gondtalan kedélyek;
Jön a szívet fásító öntudat.
Egyhangúság, elmélkedés unalma...
Ó, Thamus, ezt jelenti jóslatod!
Megszűnt az istenek pogány uralma.
Meghalt a nagy Pán! A nagy Pán halott!"

Hallják ezt a hajósok, de nem értik.
Meghalt a nagy Pán? - álmélkodva kérdik.
Ki fejti meg e százhangú siralmat?...
Ti embersorsot intéző hatalmak,
Ó, küldjetek fényjelt e vak homályba,
Hogy mit jelent a természet siráma.

És zúg az erdő, hűs szellőcske támad,
Az éj sötétje szürkeségre bágyad.
A lejtőn finom ködburok lapul,
S titkos szózat kél, íme, válaszul:

„Pán és családja meghalt. Él az Isten:
Nem fűben, fában, kőben, de a szívben.
A kicsapongó istenek halottak,
Kora lejárt a dölyfös boldogoknak,
A szenvedők bírják eztán a földet.
Édes gyönyör leszen hullatni könnyet.
Az erdő hallgatag, szelíd magánya
A búsulóknak lesz vigasztalása.
Ki szomorú nem volt, az mind pogány,
Ő rendelé ezt így a Golgothán.
Ő, aki jámbor, irgalmas, szelíd
S elvette a világnak bűneit."

És ím kelet felől, ahol pirosra
Leget, párát a hajnal fénye fest:
Az ég alján, a földdel összefolyva
Feltűnik a kereszt.

1889

AZ UTOLSÓ KÖLTŐ

Látomány

Hervadt világ, haldokló égi test!
Megöregedtél, véred hűlni kezd,
Hajdan virágos kebled most aszott,
S fonnyadt öled nem szül több magzatot.
Kis rőzsetűz kivánatosb ma néked,
Mint izzó vágyak, égő hevülések.
A nap jégtányér, ólomszürke fénnyel,
S nem tudni, nappal-é ez még, vagy éjjel.
Azt tudni csak, hogy minden füst, hiúság,
S hogy legtovább él itt a nyomorúság.
Nem kell neked már népek áradása,
Nem kell, hogy dögvész öldössön rakásra,
Nem kell se vízözön, se tűzeső,
Véredben gázoló világverő:
Magadtól hervadsz, haldokolsz, enyészel;
Világosságod örök éjbe vész el.

Hol vannak ők, kik mint királyok éltek!
Hétszáz nejű bölcs Salamon mivé lett?
Aranyba' járt, nárdussal kente testét,
Élvezte szép nők csókjait, szerelmét;
S mégis jóllakva hírrel, gyönyörökkel:
Csupa hiúság minden! - így nyögött fel.
Hol vannak, kikről költők ajka zengett!...
A szép leányokat sehol se látom.
A hősregék, kalandok és szerelmek,
Valóság volt-e mindez, vagy csak álom?...
A trubadúrok ábrándos hadát,
Szelíd virágok édes illatát
Nem őrzi többé csak mesék homálya; -
Hideg van, hó van: ennyit tudni máma.
Nincs több erő a földben, Anteusz;
Villámod megfagyott, szegény Zeusz.
Jehova, Buddha, Allah nagy nevének
Nem száll a földrül égbe hálaének.
A végítélet szörnyű harsonája
Az isteneket holtakúl találja.
Prométheusz, leláncolt istenember,
Mi hasznot hajtál ellopott tüzeddel?...
Hiába hoztad földre az Olimprul:
Nézd a világot: megfagyásnak indul.
Epikur, mézes ajkú bölcselő,
Gyönyört, de mérsékeltet hirdető:
Szólj, életünk' hogy' kell beosztanunk,
Hogy élvezzünk, habár éhen halunk!

Mit ér a tudomány, ó, Faust, mit ér!
Tudósnak lenni, lásd, ma nincs kiér.’
Coriolán, hajolni nem biró,
Ma már nincs nyers tömeg, csak eszkimó.
Bűbájos Héloïse, mesés alak,
Nincs több szerelmet suttogó ajak!
S hiába támadnál fel, Don Juan;
Mézes szavadtól nem csábúl a lány.
Nem is tud már csókolni és ölelni:
Csak azt tekinti, van-e még mit enni.
Kizökkent a világ, jó Hamletem,
De helyre már nem tolhatod te sem.
Költője a pokolnak és halálnak,
Ó, Dante, borzasztóbb ez, mint te láttad!
S te, ki a végső éjt megálmodád,
Byron, már én megértem alkonyát.

Ó, mi a hírnév, eszmék győzedelme!
Csak egy lehelet, semmiségbe veszve.
Egy röpke sóhaj, egy hablocсsanás csak,
Futó villáma az örök múlásnak.
Próféta hangja csak légy zümmögése,
Mártír halála féreg szisszenése,
Költőnek híre porszem csak a szélben,
Királyi gőg aranylégy a szeméten.
Hiába törtök ég felé, hegyek!
Hiába, a föld mégiscsak kerek.
Hiába égtél földet rázva, vulkán,
Holt kőtömeg vagy, lángod kialudván.
Erény és gazság, gyöngeség s erő,
Utszéli koldus és világverő,
Őrültség, bölcsesség, ah, minden egy,
Ha ami volt, nem lesz majd s tönkremegy.
Pusztulhat a világok ezre sorba’:
Az idők teljén nem lesz semmi csorba:
Mert nincs idő, s mely el tud múlni, élet,
Az örökkévalósághoz ha méred,
Egy rebbenésig élni nyögve, sírva,
Vagy kéjmámor közt tántorogni sírba,
A földből átváltozni újra földdé,
És semmiről se tudni soha többé:
Hol itten a különbség?... Minden egy,
Könny és kacaj, vér s balzsam egyre megy.

Ki kérdi, aki volt, erényt tiport-e,
Balgák közt balga vagy lángelme volt-e,
Koldusnak született-e vagy királynak,
Ki volt a társa: üdv-e vagy a bánat;
Vívódott-é álmatlan éjszakákon,
Feljajdult-é a földi hiúságon?...

Minden csak semmi: ez a végtanulság.
Örülni, sírni egyformán hiúság.
Az volt a bölcs, csak annak állt az élet,
Ki hírt, hatalmat nem hajszolt, csak élvet;
Ki rózsák közt járt, s tántorogva itta
Arany nedvét a gyöngyöző kehelynek;
Ki érzelmét nem kongó rímbe írta,
De meleg ajkakon vallott szerelmet.
Ki útjában letört minden virágot,
S a kérdéssel, hogy mért él, nem tusázott.
Csak szívta a virágok illatát,
És lepke módra élte át nyarát.
S ha már nem járt virágok közt, de hóba:
Úgy halt meg, mint a lepke, mint a rózsa.

Az ezredévek száma olvasatlan.
Születtek meg letűntek szakadatlan';
Bölcsek, próféták, költők elenyésztek;
Királyok hamva lett játéka szélnek.
Százszor megváltozott a földnek arca;
Meg-megpihent az ember földi harca;
Más korszakok más istenben hivének;
Ruhát, erkölcsöt egyformán cseréltek.
Csupán a költő volt mindég a régi.
Kihűlt a föld, s ő nem tudott kiégni.
Szenvedtetek ti rég letüntek is,
Midőn a lét bús is volt, édes is.
Virág is nyílt, madár is csattogott,
És zengtétek: nem élni jobb dolog.
Pedig rátok még a jövő tekintett,
S ezért el tudtatok viselni mindent.
S ha keserűség volt is sorsotok:
Nektek még volt miért *meghalnotok*.
Magasztaltak más újabb nemzedékek,
Midőn ebéd után a föld emésztett.

De már beállt a vén gömb éjszakája,
S ti is aludni fogtok nemsokára,
Ti egykor fényes, égő csillagok,
Avagy gúnynéven: halhatatlanok.
Eltűntök az örök homály ködébe,
S nem tudják majd egyikötök nevét se.
Shakespeare és Goethe, Dante... óriások,
Egykor napok, most kialudt világok:
Ó, jó nekik, hogy oly régen halottak,
S hogy idáig, mint én, nem vánszorogtak.

Kegyes Nirvána, befogadtad őket,
A soha többé fel nem ébredőket.
De én szegény, elkésett jövevény,
Végpusztulásnak hirdetője én,

Elátkozom, mely szült, az anyaméhet,
S a véletlent, hogy itt vagyok, hogy élek.
Itt jajgatok, itt sírok és tünődöm;
Kétségbeesve minden volt időkön.
Siratom enmagam s kik vélem élnek,
Hogy e törékeny gömbre mért jövének.
Ó, jaj nekem, hogy így elkésve jöttem,
Előttem nincs jövő, csak múlt mögöttem,
S az észbontó, a rettentő valóság,
Hogy ami volt, mind hiábavalóság.
Nincsen jövő már s nem fog soha lenni;
Mi ezután jő: a káosz, a semmi,
Ó, jaj nekem, jaj, hogy mindezt belátom,
Én, az utolsó költő a világon.
Nincsen vigasztalásom, nincs reményem,
Hogy küzdelmimnek folytatása lészen.
Igazság, nem fogsz vívni több csatákat;
Csend, béke lesz, de csendje a halálnak.
Nincsen mit várni, nincsen mit remélni,
Legjobb nem tudni semmiről, nem élni.
Ó, jaj nekem, kínomnál nincs nagyobb!
Miről ember valaha jajgatott:
Itt zúg, üvöltöz gyötrő forgatagja,
Itt zakatol, nyilall, pusztít agyamba'.
Salamon undorát, Jób istenátkát,
Jeremiás próféta jajgatását,
Bábel zavart nyelvét, sátán tusáját,
Szanzára kábító zaját, zugását,
És Dante poklát mind szívembe' látom,
Én, az utolsó költő a világon.

Csak te örülsz, bolyongó cimbora,
Ki nyugtot nem lelél sehol soha;
Csak a te lelked várja a napot,
Midőn fejed' álomra hajthatod.
Az utolsó költőnek hivatása,
Hogy elringasson kérve-kért halálba.
S hirdesse, béfogván haló szemed':
Ahasvér boldog, mert *kiszenvedett*.

1889

UTOLSÓ VERSEK

(melyeket Magány című kötetének kiadása után írt a költő)

1889

ÉDES NAPOK

1

Új nap ragyog fel életemre,
Egy drága, ritka nő szerelme.
Szivem új életvágyra lobban,
Csókodtul, ölelő karodban.

Uristen, hagyj sokáig élnem.
Hirdessem édes dalzenében,
Hogy mennyi boldogság szakadt rám,
Midőn már a halált ohajtám.

Csupa sugár, fény, semmi árnyék,
Ó, hátra van a hosszu nyár még;
S szivében annyi még az ének
Szegény fakó fülemilédnek.

2

Mint a madár, röppensz be hozzám,
Mint illatos virág hajolsz rám,
Szivem, karom feléd repes,
Virágom, madaram, szeress!

Te űzöd el szomorúságom,
Melletted jön meg gyógyulásom;
Mind a te csodaműved ez,
Ó, hát szeress, szeress, szeress!

Ó, mennyi fény, ó, mennyi illat,
Új szárnyi nőnek dalaimnak.
S szivem csak rólad zengedez,
Azt zengi, hogy: Szeress! Szeress!

3

Napos meleg, szép téli nap,
Vággyal szívom sugáridat.
Künn járok és már nem magam,
Mint eddig árván, céltalan.

Te vagy velem
Szerelmesem.
Szellő lengette fátyolod
Mögűl egy éden mosolyog...

1889. február 17.

ÁGYBAN, PÁRNÁK KÖZT HALNI MEG

Egy aggodalma volt Petőfinek:
Ágyban, párnák közt halni meg,
S mit úgy óhajtott, teljesítve lőn,
Mint hős elhullt a harcmezőn.

Járnak pár százan sápadt képpel itt.
Közelgő sorsát érzi mindegyik.
De nem okoz félelmet senkinek:
Ágyban, párnák közt halni meg.
Mit bánja ő, ha részenkint hal is meg,
Érezze elhalását minden íznek.
Fogyjon ki lassan, mint a mécs világa,
Egyet kíván csak: későn, jó sokára.

Arco, 1889. március 24.

RÓZSÁK

Rózsák érkeztek a nevemre,
Gyönyörű rózsák egy dobozban.
Vajon ki gondolt a betegre?
S a rózsákat ki küldte? Honnan?

Vizsgálom a dobozt; hiába.
Nincs rajt' a feladó, ki hírt ád.
Kurtán csak az van írva rája:
„Érték nélkűli rózsaminták."

Betegségemben, szép virágok,
Legyetek százszor üdvözölve!
Akárki küldött, legyen áldott,
Beteg szivet hozott örömre.

Ámbár az úttól megviselve,
Szépek vagytok mégis, beh szépek!
Hullj, drága illat, hullj szivembe,
Ó, rózsák! Ó, gyönyörűségek!

Virágzástok rövid valóság,
Dús lelketek enyészve hinti
Legszebb illatját. Drága rózsák,
Bár úgy tudnék meghalni, mint ti!

REZEDÁNAK

Mikor már alkonyodni kezd,
Kigyúló felhő jelzi ezt,
Az árnyon áttör egy sugár még,
Aztán kihűl, kihal a tájék.

Kialvó éltem is kigyúl
Még egyszer vágyak lángitul,
És lelkemen, míg a halállal
Küzdök, meleg sugár tör által.

Tőled jön mind e hő, e fény,
Enyém vagy, drága nő, enyém,
Míg a halál egyszerre orvul,
Édes, ki nem szakít karodbul.

Te itt maradsz s elképzelem:
Más fog nyugodni kebleden,
De mert jó vagy s lelkem rokonja,
Virágot küldesz tán siromra.

Ó, hogy csak most találkozánk,
Midőn a vágy ölő fulánk,
Midőn, mi mindennel fölérő,
Téged viszontszeretni: késő!

ÉGESS EL!

Égess el! Kéjes tűzhalálra vágyom.
Szerelmed máglyáján adjam ki lelkem.
Hadd égjen a pogány, ki a halálon
Túl sem hisz másban, csak a szerelemben.

Szorítsatok, hogy többé fel se keljek,
Ti hókarok! (S mégis lángot sugárzók!)
Hevítsd agyam, te perzselő lehelet,
Szikrázzatok, ti izzó csókparázsok!

Hozzád simulva, tűzhányó öledbe
Kábuljak el a mámorok hevétül,
S ajkaddal ajkam sisteregjen egybe
A gyönyöröknek végső gyönyöréül.

Égess el! Összeomlok kebeledre
Az üdvözültek csöndes mosolyával,
S hajad árnyában édesen pihenve
Ellobogok fényes szerelmi lánggal!

BŰNHÖDÉS

A szenvedélyre jött a szenvedés.
Színes kéjhabra gond, sötét, nehéz
Mámor ködére tiszta öntudat,
Amelynek kése szívünkben kutat,

Ó, mindenért fizettem kamatot,
Mi köznapénál több gyönyört adott.
Emésztő életvágy szorult belém,
Szívemet lángján összeperzselém.

Nem voltam mértéktartó semmiben,
Nem volt elég, amíg telt, semmi sem,
Mohón élveztem, kábultan, vakon,
Akármivel kínált az alkalom.

Gaz úzsorás volt. Ó, milyen nehéz,
Keserves most a visszafizetés!
Amíg egyszer majd kénytelen leszek
Igy szólni: Nincs több; nem fizethetek!

SZÁMLÁLGATOM...

Számlálgatom, találgatom,
Hogy hány hetem vagy hány napom
Van hátra még...
Irgalmas ég,
Esdek, ne légy fukar nagyon.

Ó, hányszor hívtam a halált,
Mihelyt a kedvem búsra vált.
De most hogy itt
Ólálkodik;
Nem érzek mást, mint borzadályt.

Meghaljak?... Ó, ne még, ne még,
Agyam még eszme-tűzben ég.
Forró szivem
Jobban pihen
A napon: ó, a sír setét.

Vágy még hevít, kedv még emel,
Ó, még sok dalt nem zengtem el.
S eszméimet
Mind a hideg,
Sötét koporsó nyelje el?

Toldjad meg hát, kegyelmes ég,
A csüggedt költő életét.
Hadd öntse ki
Érzelmei
Zengő, zsibongó tengerét.

SZERETLEK-E?

Szeretlek-e? Mit kérdezed?
Hisz lángoló érzésemet
Szememből is kinézheted.

Képed szivemben ringatom,
De üdvöm, édes angyalom,
Ki nem, ki nem dalolhatom.

Ó, mert lezártad ajkamat,
S dal rajta most csak egy fakad:
Csókot ha csókkal visszaad.

BETEG VAGYOK

Hattyúdal

Beteg vagyok, de már belenyugodtam.
Türök, várok, reménykedem nyugodtan.
Mikor jön végre *az a* fordulat,
Vagy egy másik, mely jobb arcot mutat.

El kell fogadni, bármit nyújt a végzet,
Aggály, remény egy nap csak véget érnek.
Egy nap mindennel tisztában leszünk,
Bár nem látunk többé, nem érezünk.

Akárhová fordítom is az elmém,
Nincs, hogy megnyugovásom meg ne lelném.
Ó, szép világ, szép ragyogó világ.
Azért könnyű *most* így tekintni rád.

Itt fekszem, míg az Isten így akarja,
Nem nyitva ajkam céltalan panaszra,
De mégis egyre kérlek, Istenem:
Add, hogy halálom szép, szelíd legyen!

VERSEK,
melyeket köteteibe nem vett föl a költő

1871

HOZZÁ

Nézd a rózsakehelyt; mézzel kínálja a méhet,
Mely gyöngéd kebelét jogtalan' eltaposá:
Ó, lyány, hűn szerető szivet eltaposál gyűlölettel,
És ama szív teneked tiszta szerelmet ajánl!

TUDÁS

Tudni s tanulni *sokat* legfőbb s szebb emberi díszünk:
De *egyedül mindent* tudni csak a buta vél.

EMLÉKKÖNYVBE

B. A. unokatestvéremnek

Mi gyújta bennem ily szelíd hevet?
Egy szebb világ felé ragad magával,
S oly édes érzelemre kelt szavával:
Büvöd varázsla át, szép *szeretet*.

Szeretni! Ó, mi szép egy érzet,
Midőn egy hű kebel könnyharmatával
Áztatja sírunk és epedve fájlal!...
Boldog, kit ily szelíd sugár vezet!

Szivemnek is kelt ilyen szebb világa;
Lelkes hevemmel csendesen szeretlek,
Mint a napot tavasz szerény virága.

Légy hát napom; harmatját érzetemnek
Szidd fel, mit a piros korány lesíra!
Jutalma *szeretet* hő *szeretetnek*.

ÁLOM

Zöld réten andalogni láttalak;
Könny csillogott szép, szűzies szemedben,
S lefutva, rózsa nőtt belőle itt lenn,
És jöttek ajkaidrul e szavak:

„Ó, ifjú, jöjj! Soká ne várjalak,
Hogy elborult szemem reményre leljen,
S vigasztalást találjak fel szivedben;
Ó, jer felém, epedve várt alak!”

Való leány e szép álomcsoda?
Siess, repülj úgy, tárt karok fogadnak;
Szebb sorsot itt az istenek nem adnak!

Nem, ég! Számomra ily sors nem nyila,
A költő szíve folyton ég hiában,
S ki tudja sorsát majd a más hazában?

PANASZ

Zöld pataknál
Két madár száll;
Dalt vígan csevegnek,
Majd lecsapnak,
És pataknak
Hűs vizébe néznek.

És enyelgve
Ver szeretve
Két madárka szíve.
Mily szerencsés
Ily teremtés,
Bút ki meg nem éle.

És pataknál
Egy fiú áll,
Könny ragyog szemében
Bús dalokra
Hőn fakadva,
Gyász honol szívében.

Nem virulnak
Jobb napoknak
Szebb virági nékem!...
Csak búsongok,
És a gondok
Nem kerülnek engem.

Majd ha porlom
És a síron
Tán ha elmerengesz,
Kit szerettem,
Sírj felettem!
S szellemem nyugodt lesz.

1872

TŰNŐDÉS

Alig lépék az ifjú bájhonába,
És már e földön csüng tekintetem;
Hervadni kezd kezemnek rózsaága,
Melyet jelül e kor nyújtott nekem.
Reménynek tünde álma, elhagyott,
S az érzelem szívembe' megfagyott:
Ó, térjetek meg újra, térjetek,
Eget varázsló ifjú - képzetek!

Minden nagyon ha felhevülni képes,
Csak akkor szép, dicső az ifjukor,
S ha szíve ábrándképzetitől népes,
S minden csepp vére lelkesülve forr,
Mert oly hideg, sötét e zord világ,
S nap és meleg ne'kül nem nő virág,
Ó, térjetek meg újra, térjetek,
Eget varázsló ifjú - képzetek!

Azért, ó, ifjú, üdvöd ott találod,
Remélve nézz a kék magasba fel!
Az ád vigaszt, bár itt borul világod;
Fejedbe fényt, kebledbe hőt lövell.
S te is, szívem, hervadnod még korán,
Üdülj a lelkesülés sugarán!
Ó, térjetek meg újra, térjetek,
Eget varázsló ifjú - képzetek!

Csak egyszer érje dér a rózsaberket:
Fonnyad s örökre veszti illatát;
S kidűlt fa nem csufítja-e a kertet?
Idő levágni száraz derekát.
Azért, szívem, remélj, vidulj, szeress,
A zord enyészet úgyis felkeres:
S ti térjetek meg újra, térjetek,
Eget varázsló ifjú - képzetek.

ELBÚCSÚZOTT...

Elbúcsúzott a fényes nap, hűs a lég;
Az égbolton számtalan kis csillag ég.
Messze tűntél te is, szőke angyalom,
De emléked hű szívembe foglalom.
Kél a hold; mi halvány színbe ragyogott
Nyájasan köszönti a sok csillagot.
Mintha angyalarcod onnan nézne rám,
Mint az emlék, bájoló és halovány.

S regg közelget, harmat fűre-fára hull,
Örömében fenn az égbolt kipirul.
Pirul arcom, mert él bennem a remény
Hogy még látlak, és örökre léssz enyém!

BÚM

Csodálkoztok, hogy olyan bús vagyok,
Kit fájdalomtul ifjúságom ó;
Táncot, bort, lányt, barátot elhagyok,
S egyetlen társam a komor való.
Minden, mi elmulandó, fáj nekem,
S boldogságom', ha jő is, kergetem.

Lám, szomorúfűz, érnek partinál,
Hová fürödni jár a fülmile,
Magánosan, mindent kerülve áll,
A fájdalomnak képe és jele.
S tekintsétek lehajló ágait...
Ez a megtört remény, szerel'm s a hit.

S mért ilyen?... tán nem ül reá madár,
S alatta nem cserg csevegő patak?
Vagy nem süt rá vidító napsugár,
S nem hajt tavasszal üde lombokat?
Vagy tán az ég nem harmatozza meg,
S alján nem illatoz virágsereg?

Ó, nem! Dalol rajt' a kis fülmile,
Sió símul enyelgve lábihoz.
És enyhe nap süt fájó keblire
S egy-egy levéllel fénye játszadoz,
S az ég örömkönyűje rá pereg,
S tövét diszíti nefelejcssereg.

Intsed, fűz, a tövednél pihenőt,
Hogy már a mag rejté e bús jövőt.

1873

LAJKA NEVENAPJÁN

Én tartlak átkarolva,
Ölemben a fejed,
S te rám borulva súgod:
Örökre csak tied!

S elnézem órahosszat
A pici kis kezet,
Tudom, csak boldogíthat,
Vagy koldussá tehet!

S te szótlanul megértesz,
Csak nyújtod arcodat,
S pirulva bár, viszonzod
A lázas csókokat.

Kacsódon mátkagyűrű,
Ragyogva fényesen.
S aztán... A tarka képzet
Pajkoskodik velem!

Ó, fájdalmas valóság!...
Ábrándozik hived...
Ébred s könnyezve súgja:
Örökre csak tied!

1874

A SEMMISÉG DALAIBÓL

1

Temetőn

Alusznak-e örökre
Csöndes tanyájokon?
Fog-e még hajnalodni
A nagy, dicső napon?

Talán a csillagokbul
Alámosolyganak,
S minket, kik úgy gyötörtük,
Onnan megáldanak?...

2

Nagyúri sír

Dölyfös, bolond, amíg valál,
Haha! Hogy tűrheted
A testeden lakmározó
Nyüzsgő vendégeket?...

Hagyd, itt a nyugalom honol,
Ne verd föl álmomat.
A szívvel együtt szétomol
A bűnös indulat.

3

Sírásó dala

Jer, megvetettem ágyad,
Öreg jó nénike.
Nem fog már szidni senki,
Jól fogsz alunni Te.

Lakást nem kell fizetned,
Nem lesz, ki majd kitúr,
Mint sokszor életedben
A durva háziúr.

Gavallér és a koldus
Itt együvé kerül,
Nem hajt el már a fösvény
Durván, kegyetlenül.

Talán még összejöttök
A szellemútakon,
S ő kér: a gúnyt, az átkot
Ne vedd, ne vedd zokon!

Békülve, koldusasszony
Nyújtsd ide csontkezed,
Felejtsd a multat; engedd
Nyugonni lelkemet.

A sírásónak álma
Ilyenkor megszakad,
S meghallja szellemajkról
Engesztelő szavad'.

S Te a kakas szavára
Eldobva lebruhád',
Megint a hant alá bújsz
S a hant nyugalmat ád.

PALINDROMON

Az égi irgalom s a részvét
  Hulló meleg vérből csirázik;
Ha bánatból kivette részét,
  Haragvó szív szelídre válik.

(?)

ISTEN

Isten, ó, mondd, a világon
Azt a pontot hol lelem,
A fűszálat, a bogárkát,
Ahol nem te vagy jelen?...

Mintha arcod mosolyogna
A természet kék egén,
S virágok közt járva, mintha
Leheleted' érzeném!

(?)

AZ ÉLET

Minő egyoldalú az élet!
Milyen kicsinyke töredék!
Amit mulandó vágy elérhet -
Akármilyen sok: nem elég.

Adassék bár száz évig élned,
Csikarj ki minden perctül élvet:
Amit bírtál: parányiság,
S mit nélkülöztél: egy világ.

(?)

MI LENGI...?

(Ahogy Erdélyi most írná)

Mi lengi túl a férceket;
Mi éli túl a férjeket?
Minek nem sírja, ránc, redő,
De a vénséggel egyre nő...
A pucc, a pucc, a pucc!

Mi hosszabb, mint egy lepedő,
S piszokkal telt minden redő?
Van suhogása vészteli,
S magát porral tele szedi...
A slepp, a slepp, a slepp.

Mi szárnyalóbb, mint a madár,
S elillan, ahogy szél se jár?
Mi az a csillogó khiméra,
Mely megy vasútra, parádéra...
A pénz, a pénz, a pénz.

GÁSPÁR IMRÉHEZ

Magányomból, hová szenvedni térek,
S érezni életünk minden baját;
Hol önmagába visszaszáll a lélek:
Küldöm e sóhajt, drága, hű barát.

Nem ifjú lomb, melyet vihar letépe,
De mely lassú enyészetről beszél,
E lap a hervadásnak néma képe,
Egy porba hullott, elsodort levél.

Szívem a fészke vesztett csalogányrul,
A szárnyaszegett sasrul énekel;
S hol kripta van, vagy a fák lombja sárgul,
Sötét gondokban oda térek el.

Eszembe jut, milyen szörnyű az élet,
S nem fájdalmatlan, mint a hervadás.
Így haljon az meg, aki nem remélhet;
Oly jó e néma, csöndes elmúlás.

AZ ÁRVA

Három diák az iskolából
Leverten indul kifele.
Úgy látszik, a vakációnak
Nem lesz a legjobb kezdete.

Az elsőt atyja jól kiszidja
Honn az egész háznép előtt,
S megesküszik, ha nem javul meg,
Biz' ő inasnak adja őt.

A másodiknak anyja él csak,
Ez már nem bántja a fiút,
Azon van, hogy szívére hasson,
Ez már csak kérni, sírni tud.

A harmadik gyöngy egy diák volt,
És mégis ő legszomorúbb.
Megy, megy, hol véget ér a város,
S poros és elhagyott az út.

Megy, megy tovább a temetőbe,
Annak is a legszélire.
Egy sír van ott. Gyakran, titokban
Jár imádkozni ő ide.

Fejfáját átölelve tartja,
S csöndes fohász kel ajakán:
Álmodjál édesen s ne aggódj',
Anyám, édes szülő anyám!

(?)

AZ ERDŐ

Szeretem fáid zizzenését,
Rejtelmes árnyvilágodat.
Ha elgyötört a gond, a kétség,
Hűn őrizték meg titkomat.
Szívemnek titkos gerjedését
Fűnek-fának ki nem beszélték.
Erdő, te jó vagy s részvevő.
Rejtsd el, ki bús és szenvedő.

Beh jó sötétzöld fáid árnya,
Ha izzó égről tűz a nap.
Ha meg vagy sértve, megalázva:
Pihend ki erdőben magad.
Ó, mert a harc, a földi lárma
Elnémul e zengő magányba'
Ahonnan mit se lát szemed,
Csak szelíden kéklő eget.

Szellőtül ringó kebeledre
Boruljon, ki magányt ohajt.
A fák pajzánul enyelegve
Gunyolnak itt minden sohajt.
Kinek nem jő meg itt a kedve -
Már élve holt, el van temetve.
Ki téged, erdő, nem szeret:
Még nem örült, nem szenvedett.

(?)

CSÁB

Szivem igaz és jó tehozzád,
S ha gyönge is, hidd el, nem általat.
Ó, hát ne hányd szememre mindig,
Ne mondj gonosznak, csapodárnak.

Higgy minden édes pillanatnak;
A holnapon eszed ne járjon.
Nyújtsd csókra haragos kis ajkad',
Kedves kis mezei virágom.

Lásd, úgy szeretik a napot, bár
Ettől hervadnak a virágok.
Jer elhervadni kebelemre,
Legyek én a te napsugárod.

S ha új vágy és a sors szeszélye,
Szívedtől majdan elszakítnak;
Emlékét mégis hűn megőrzöm
Puha keblednek, csókjaidnak.

(?)

BÁBEL

Te volnál hát egy ország szemefénye,
Te érthetetlen összevisszaság? -
Város, melynek se nappala, sem éje,
Te felfordult, elkárhozott világ!
A szerelemnek nincs itt már bűbája,
Csavargóké a csillagtiszta menny.
Lehet-e ott az érzelem hazája,
Hol diadalt arat a bűn, a szenny?...

Rajongó lélekkel hittem sokáig,
Hogy a főváros égi Pantheon,
Melyből a nemes ideál kiválik,
S ezé a taps, ezé a jutalom.
Megálmodám az elfeledt regéket,
Hevűltem, mint egy régi kor fia.
Athén és Róma nálam újra éltek
S Arísztidész, Brutus, Cornelia.

A nép közt, falun éltem volna szépen
S írásból ismerném csak Szodomát.
Ha már önvétkünkön kacagni szégyen,
Iszonyú látni ezek mámorát.
Menj! S hallgasd meg, ha még el nem romoltál,
Az önzés gyáva evangéljomát!
Borulj a porba! Ott egy fényes oltár -
Csókolni fuss a bűn aranyhaját.

Szemem e Bábel-tornyú tarkaságot,
E nyomorú fényt nézi hidegen.
Kacagnám ezt a hóbortos világot.
De nem kacagom, mert nem érthetem.
Mint száműzött kerülök minden embert,
És sírni vágyom, ha leszáll az est;
Rab vagyok én, aki dacolni nem mert,
És halni gyáva, élni kába, rest.

Sebzetten itt bolyongok félbolondul;
Bolondok közt a félbolond magam,
Indulatom viharharangja kondul,
És óriásnak gondolom magam.
Szeretném összezúzni ezt a népet,
Mint a mese kigúnyolt Sámsona,
Hogy halljon az utókor is regéket;
Minőket senki nem hallott soha!

EPIGON

Nem tudok én szerelemről,
Szeretetről hallani,
Énekem oly bús, borongós,
Hogy unalom hallani.
Ócska eszmehulladékok!
Száz költő dalolta rég
Szebben, jobban; meg nem értve -
Elég már a vers, elég!

Amit Ossián álmodik most
Ezredéves sírba bent,
Byron kínja, bősz siráma...
Vége, vége! Füstbe ment!
S amiért Lenau megőrült,
És Petőfi elesék:
Nagy Széchenyi csüggedése:
Korszerűtlen agg mesék.

Sárba hurcolt Heine mindent,
Ami jó, szép, tiszta, szent,
Istenem, mily jól gyaníta:
Vége, vége! Füstbe ment!
Csöndes őrület, betegség
Éjjelezni rímekért,
Panaszolni bánatunkat.
Amit senki meg nem ért.

Beszegődni naplopónak
- Már hogy írni verseket! -
Pénzt szerezni csak az élet;
Költő! Véged már neked!
Ideált akarsz mutatni?
Te szegény, bohó gyerek;
Csak poéta érti búdat,
S nem a többi emberek.

Nem tudok én döngicsélni
Divatosan, újszerűn;
Ami most kapós, regényes:
Kapzsi nyegleség s a bűn.
Gyöngeségemet daloljam?
Bűnömet, bukásomat?
Visszahívjam énekemmel
Régi szép világomat?

Lelkem óriás viharja
Majd szívem szakítja szét;
Megbocsátni úgy szeretném
Milljó tévedő bűnét.
A lemondás és a bánat,
A bocsánat, szánalom,
S nem a szeretet sugára
Bolygó epigon dalom.

(?)

MEA CULPA

Jól tudom én azt, hogy a fájdalom vak,
Mégis szemembe könny hiába gyűl.
Könnyek között is érzem: bánatomnak
Én vagyok oka egyesegyedül.
Beismerem, bánom minden hibámat,
A világot ne érje semmi vád.
Te vagy a bűnös! - jajdul föl a bánat -
A mérges kígyót magad ápolád. -

A boldogságot meg nem érdemeltem,
Gyarlóság kísért minden utamon,
De részem a bűnhődésből kivettem,
Hibáimnál több tán a bánatom.
Harag helyett könyezve átölelném
S szeretni tudnám üldözőimet...
A legnagyobb kínt is viselve békén
Ne tudja lelkem, mi a gyűlölet.

ÚTI EMLÉK

Húszéves voltam, könnyű szívvel
Utaztam a Dunán -
Előttem járt-kelt meg-megállott
Egy édes-arcú lány.

Leült mellém, és könnyűszerrel
Barátságot köténk.
Elmondta, honnan jön, hová megy
(Mama nem ült közénk).

Szóba kerültek a poéták.
És Heine dalai,
S észre se vettük, hogy szívünket
Hevíti valami.

De mikor incselkedni kezdett
Már Ámor is velünk:
Hajó füttyentett, partra tett, és
Aztán tovább repült.

Merengve néztem hosszasan még
A távozó után.
Lágy zsongás hangzott: „Soha többé!”
Szívemben s a Dunán.

(?)

FALUSI DAL

A pacsirtával ébredünk
Nyugalmas éj után.
Kedv s munka közt foly életünk,
S a pihenés öröm nekünk
Vasárnap délután.

Dolog nélkül nincs is napunk,
Nem veszteglünk mi honn.
Szántunk, vetünk vagy aratunk,
S nem látogatja meg lakunk
Soha az unalom.

Szomszédunk télen be-benéz
Hozzánk, ha nincs dolog;
És aztán egyikünk mesél,
Míg nem lesz szempillánk nehéz,
S a tűz el nem lobog.

Akkor lassan letérdelünk,
S buzgón imádkozunk:
„Maradj ezentúl is velünk,
Ne hagyj el, édes Istenünk!”
És boldogok vagyunk.

(?)

ŐSZI DALT ÍROK

A liljomot ha már eluntam
S a csillagot, a holdsugárt,
Elsírdogálni, ködborultan
A hervadásrul meg nem árt.
Mert versnek is van ám szezonja:
Tudják ezt a redaktorok.
Most őszi vers jön épp kapóra.
- Én mostan őszi dalt írok.

S miért ne? Hiszen napjainkban
Éppen legtöbb a jajgatás;
És annyi tört szív, annyi kín van,
Amennyi borzas óriás.
Búgják, hogy óriás keservük,
Hogy ők valódi mártírok.
Jajgatni (rossz rímekben!) elvük...
- Én mostan őszi dalt írok.

A legtöbb kedvesét temette,
Olyant, aki nem élt soha;
De addig őrjöngött felette,
Hogy végre elhivé maga.
Vannak, kik egyre halni vágynak,
(Sírok-ra rímelik: sírok)
Ha kellenének a halálnak...
- Én mostan őszi dalt írok.

Hát még akik filozofálnak!
Ezeknél fogy csak a papír.
De aztán ám szörnyen kiválnak.
Mindannyi problémákat ír.
Nehányan, mint zsenik, epések.
Tőrül szakadt vad Tímonok,
Szívüknél csak fejök setétebb...
- Én mostan őszi dalt írok.

Ez Byron álmait zavarja,
S unalmas, mint a bőjtölés.
Rőfszámra mérhető a jajja,
És hangja pátosz, őrülés;
Heinére hoz blamázst a másik,
Petőfit bántja vajmi sok,
S ez így megyén Pálig, Tamásig...
- Én mostan őszi dalt írok.

Derék legények mind a gáton.
Egymásra mind irígykedik.
Irásuk cifra ákombákom,
És „el van nyomva" mindegyik.
Az akadémiát lenézi,
És kritikusain *kifog*...
A világot gúnnyal tetézi...
- Én mostan őszi dalt írok.

De nini! Most veszem csak észre,
Hogy nem az őszrül zeng dalom!
Sebaj, azért én az egészre
A refrént mégis rácsapom.
Magyar költészet, te kopár fa,
Bús hervadásodon sírok!
Jer, új tavasz már nemsokára,
Mert addig őszi dalt írok!

POTYA NÓTA

Éneklik a szerkesztők

Potya versek, potya cikkek,
Potya munkatársaim;
Gyakran látogassatok meg,
Protegált barátaim!

Veletek kezet szorítok,
S kívánok szép jónapot,
Sőt viszonzásul potyára
Tiszteletpéldányt adok.

Ti dicsők! Önzetlenek ti!
(Bolond potya tökfejek!)
Kik nem írtok hasatoknak!
(Nagy szamárság tőletek!)

Írjatok verset, novellát,
Akármit, csak írjatok;
De a honoráriumról,
No arról hallgassatok.

(?)

AZ ÚJ NÉPKÖLTŐK

Legyetek hát parasztbetyárok,
És hordjatok fokost, gatyát;
Gyalázza meg káromkodástok
A költészetnek templomát.
Hurcoljatok meg minden eszmét,
Maradjon a szív parlagon.
És vesszetek az örök éjbe
Rossz dalotokkal egy napon.

Szidjátok a cudar világot,
Míg nyelvetek ki nem szakad.
Legyen lebujban a tanyátok.
Horkoljatok a pad alatt,
Így nyúljatok aztán a lanthoz,
S írjatok verset részegen:
Az egyéniség s szenvedély csak
Így látszik meg a verseken.

Igyatok hát! És önhibátok
Miatt is mást gyűlöljetek.
De az igaz költő kigúnyol,
S a józan ember kinevet.

Pálinkát hát a rossz gebének,
Hogy vásáron tüzes legyen;
Különben csacsihoz hasonlít.
Mely szelíd szóra nem megyen.

(?)

CSEVEGÉSEK

1

Gyűlöltem embert és világot
S e furcsa képű életet.
Sokáig vívtam ezt a harcot,
De látva annyi könnyes arcot,
A gyűlöletnek vége lett.

Hisz' költő csak szeretni képes.
Barátja minden szenvedő.
A bánatos vigasztalója;
Dala bocsánat, béke szója:
Gyűlöljön a tömeg, nem ő!

2

Nem az irígység szól belőlem;
Nem gyöngeség, nem fájdalom.
Nevezd hóbortnak, hogyha tetszik,
És légyen őrület dalom.

Csak hagyj meg e szent őrületben,
Ne is legyek józan soha.
Fölér arannyal, minden üdvvel
A költő láza, mámora!

3

Nem is volt még valami régen,
Három-négy éve sem lehet,
Veled sétáltam kint a réten.
És rólad írtam verseket.

Sok jámbor szerkesztő lefőzött,
S szidá hitvány dorombomat.
Ez a doromb hiába győzött!
Én akkor voltam boldogabb.

Hogy vártam, híttam azt a percet,
Mikor, ha majd nagyok leszünk,
Téged az oltárhoz vezetlek,
S a pap előtt megesküszünk.

Elváltunk, s röpke év után már
Szebbnek találtuk a jelent,
Ám gúny a múltat mégse érje,
Az ifjúság emléke szent!

Megnyugszom íme, bárha sírva;
A mulandóság hű barát.
Magunkkal visszük le a sírba
Az első szerelem dalát!

4

Kérlek, ne zengjetek, poéták,
Folyvást szerelmi bánatot,
Könnyet, sóhajt, csillagsugárzást,
S hűségről ne is szóljatok.

A hazugság versben megindít;
Szép rímeknek ne higgyetek.
Jó asszonyok, hány bús poéta
Nem érti a ti könnyetek!

BEH FURCSA...

Beh furcsa, hogy poéta lettem,
Beh furcsa is az, édesem.
Szerelmes álmaimnak éltem,
És most az emlék mindenem.
Szegényen, megviselt ruhában,
Terád gondolni sem merek.
S tegezni már csak néha tudlak
Egy röpke dalban tégedet.

Beh furcsa, hogy poéta lettem!
Beh furcsa is az, édesem.
A dicsőségbül egyebem sincs,
Csak nyomtatásban a nevem.
Erről is szívesen lemondok,
És néked élek egyedül;
Ó, mondd: szeretsz-e? Én szeretlek
Örökké véghetetlenül!

A HÁRSFA REGÉJE

Száz éves hárs a parkban
Hullatja levelét,
Tízéves Emmikének
Mond százéves regét:

Viharral, fergeteggel
Küszködtem én sokat,
Tűrtem deret, zimankót,
Láttam villámokat.

Tavaszkor, ha felöltém
Új ünneplő ruhám,
És földemet benőtte
Lágy fű sűrűn, puhán;

Alattam megpihentek
Jó és rossz emberek,
A napsugárt fogám fel
Gyakran fejök felett.

És vége! Oda minden;
Árny s lomb, levél s virág;
Maholnap fejszés ember
Fog jönni és kivág.

Vagy itt fogok maradni
A múlt emlékeül,
Kopáron, elfeledve,
S ember, madár kerül?

S kis Emmi rázza szótlan
Aranyfürtös fejét,
Hallgatja, de nem érti
A százéves regét.

EGY FIÚNAK

Jó gyermekem, ülj ide mellém,
Hagyd megsimítni szöghajad,
Oly jólesik hallgatni nékem
Csevegő, csintalan szavad.

Puha kacsóddal homlokomrul
Űzd el a lomha felleget.
Nekem már pillangókat űzni,
Boldognak lenni nem lehet.

Tiéd a lét minden varázsa,
Tiéd a százképű remény,
Tapasztalás roncsolt hajója,
Lemondás, józanság enyém.

Tiéd a munkakedv, kitartás,
Le még egy csillagod se hullt,
Tiéd az élet, a jövendő,
Enyém egy sóhaj és a múlt.

Jó gyermekem, ülj ide mellém,
Csevegj vidám, lágy hangodon,
S míg hallgatom vidám regédet,
Majd addig én is álmodom.

EGY KISLÁNYNAK

Mint az árnyék, ha ragadja
Röpke szellő, jobbra-balra
Lebeg, illan... ismered?
Kikelet világos árnya
- Játszi szellő veti-hányja -,
Ilyenek a gyermekek.
Harmateső, gyönge szellő,
Virágágyon átszökellő
Szivárvány és napsugár:
Mind egymás nyomába' jár.

Bárányfelhő a te gondod,
Az *ó*-t és *jaj*-t sírva mondod,
De nevetsz a könny alól,
S könnyeidnek nincsen ára;
Délszak égető sugára
Még szívedbe nem hatol.
A napsugár és a felhő
Százszor eltűnt: százszor eljő.
Mulatok szeszélyeden...
Az egész csak sejtelem.

Könnyűvérű, játszi gyermek,
Semmi hija énekemnek.
Évek múlva más a dal.
Mire teljes lesz a rózsa,
Mézet lop a lepke róla.
Vagy letépi zivatar.
Nyári naptul majd ha látod
Lekonyulni a virágot,
S látod, hogy a rét aszalt:
Elfeledted rég e dalt!

(?)

KARÁCSONY

Szeretni nem bűn e hideg,
Ez érdekhajszoló világba',
Mert szeretett, s nagy volt szíve,
Magdolnának meg lőn bocsátva.

Ő mondta ezt, az emberek
Nagy vértanúja, messiása:
Nem bűnös az, ki itt szeret,
Szeretni nem bűn e világba'.

Mit is tegyen, mit is tehet
Az ember itt gömbjén a bűnnek?...
Ó, boldog, aki csak szeret,
Míg egy csöpp vér erébe' lüktet.

Ó, Betlehem szelíd fia,
Szíved is megdobbant szeretve!
S Magdolna benned annyira
E dobbanó szívet szerette.

RÓZSA LEVELE A NEVELŐBŐL

Kedves anyám! Ami érdekel,
Pontosan megírom levelemben.
Napjaim hogy' telnek itten el,
S mi foglal el távol tőled engem.

Majd meglátod, édes jó anyám,
Egy év óta mily sokat haladtam.
Alig-alig fogsz ismerni rám,
Ha megtérek észben gazdagabban.

Hogy túl sokat tanulunk, ne hidd.
Ha tanultunk, mulatunk is egyképp,
A jó nénék ezt megengedik,
Ha jók voltunk s jól tudtuk a leckét.

Csöndes, egyszerű élet van itt,
Van barátném, dús a szeretetben.
Velem itt nagyon sok lány lakik,
S valamennyi lányka szeret engem.

Mívelt nők oktatnak engemet,
Tanítanak minden jóra, szépre.
S szeretnek mint kis testvérüket,
S én hálás és jó vagyok cserébe.

Itt vagyok s tanúlok szívesen,
Tudom is, hogy ez hasznomra válik.
Ó, de néha már alig lesem
Ölelésed', szívem haza vágyik.

Kis falunk patakja, erdeje
Hívogat a távolból magához,
A falu harangja szól: Gyere
A legjobb, legáldottabb anyához!

(?)

AZ IFJÚSÁG

Vigyetek el a társaságba!
Szívem a bánattól beteg.
Legalább elkábít a lárma,
És álmaimnak élhetek.

Míg a világot elfelejtem,
Addig vagyok boldog s szabad.
Felolvadok az érzelemben,
És nem bánt semmi gondolat.

Az ifjúság kacér leánya
Hozzám ül s szólít nevemen.
Csókolgat és szememre hányja:
Mért nem ölelem, élvezem?

Mert bánatunkra ő a balzsam,
Ő ád a szívnek szárnyakat,
S akármi érje: semmi bajban
Nem szór a létre átkokat.

A boldogság nélküle kétes,
És csonka minden élvezet,
Mert annak mi a szívnek édes:
A forrásához ő vezet.

Aranykeretbe álmainkat
Foglalni ő képes csupán,
Elszáll a lepke, el az illat.
Ha nincs többé virág a fán.

Gyümölcs lesz rajta, s ez a férget
Is befogadja lakosúl,
Amelytől sokszor meg sem érhet:
Idő előtt a porba hull.

(?)

1876

NÉMA VÁD

A szemem is lehúnyom;
Ne lássam bánatát,
Akiért annyi bú nyom:
úgy gondolok reád.

Szeretlek sírva téged,
De nem te okozád
A kínt, mely engem éget:
Úgy gondolok reád.

Neked jutott a bánat,
Nekem egy néma vád,
Amelyre nincs bocsánat:
Így gondolok reád.

EGY SZERKESZTŐNEK

Pletykázni akarok magárul!
Hisz ön pletykázni úgy szeret.
Instálom az ugorkafárul
Hallgasson hát meg engemet.
Természetem már: ignorálni
Nem szoktam én az ostobát.
S kedvem van önnek eldalolni
Kedvenc dalát - a szatírát.

Dicső nagy férfi! Híre, mint a
Saláta, gaz, buján terem,
Míg én csak lassan köthetem meg
A koszorút ösvényemen.
S a salátából, hogyha gyomrunk
Bevette, tudja, hogy mi lesz?
Fi donc, uram! Bizonyra mondom
Csúnya metamorfózis ez!

Ön akadémikus, tehát már
Eo ipso „summa critica”
Nos mondja meg, van-e e versben
- Ön ért hozzá - malícia?
Ha nem tetszik, különbet írok
Néhány év múlva, úgy lehet,
Midőn aranyokkal fizetné
Egy ilyen apró versemet.

BÓLOGAT AZ...

Bólogat az árnyas erdő, este lett.
Nem is látom már a pásztortüzeket.
Tudja Isten, merre jár a napsugár!
Szeretőm volt, jaj, de nagyon csapodár.

Halovány a hold világa, nem ragyog.
Nem tudom, hogy hol szerzé a bánatot.
Mint az emlék szebb napoknak alkonyán,
Mint szerelmem éppen olyan halovány.

Hajnal előtt harmat fűre, fára hull,
Örömében a mennyország kipirul,
Sírtam érte, búslakodtam eleget;
Nem sírok már, inkább újra szeretek!

(?)

HULL A VIRÁG...

Hull a virág, deres már a fa lombja;
Szép menyasszonyt most viszik a templomba.
Rátekintek az arcára reszketőn:
Isten hozzád, régi, csalfa szeretőm!

Elhangzott a holtomiglan ajkárul;
Lányka, lányka! Hej, a pártád elárvul.
Egy férfinak adtad el most magadat;
Az az eskü elhervasztja ajakad'.

Volt egy kislány, szőke kislány... régen volt!
Úgy szeretett... De mi haszna, rég megholt.
Kalapomat lehúzom a szemembe:
Tudja isten, nem vagyok jó kedvembe'...

Eh! Hisz' én is akárhányat szerettem!
Szívemet egy percre nála feledtem.
És azután, hogy egymással beteltünk,
Más virágnak szívta mézét szerelmünk.

Hervadj hát el, ha kinyíltál férjednek;
Nem áldalak, átkozlak, csak... feledlek.
So'se bánom, so'se fáj, hogy elhagytál;
Találtam én szebbet - jobbat náladnál.

(?)

PÜNKÖSD

Piros pünkösd öltözik sugárba,
Mosolyogva száll le a világra.
Nyomában kél édes rózsaillat,
Fényözön hull, a szívek megnyílnak.

Hogy először tűnt fel a világnak,
Tüzes nyelvek alakjába' támadt.
Megoldotta apostolok nyelvét,
Hirdeté a győzedelmes eszmét.

Piros pünkösd, juttasd tiszta fényed'
Ma is minden bánkódó szívének,
Hogy ki tévelyg kétségbe', homályba':
Világító sugaradat áldja.

Habozóknak oldjad meg a nyelvét,
Világosítsd hittel föl az elmét.
Hogy az eszme szívből szívbe szálljon,
Diadallal az egész világon!

Piros pünkösd, szállj le a világra,
Taníts meg új nyelvre, új imára.
Oszlasd széjjel mindenütt az éjet,
Szeretetnek sugara, Szentlélek!

(?)

MAGÁNYOS KERESZT

Szól a kereszt a sziklaormon:
Erény, hűség az én müvem,
Az üdvösség szelíd honába
Nem juthat senki nélkülem.

Kinek lelkében él nagy eszme,
Szívét örök vágy hatja át,
Hozzám sóhajt nehéz napokban,
Bennem találja vígaszát.

S ki engemet visel könnyezve,
A tűrni tudó szenvedőt,
Imára, irgalomra intem,
S megváltom őt!

ÁLDOZÓ KISLÁNY

Hajában kis piros virág,
Arcán a liljom éke;
Templomba így küldték Idát
Szép ünneplő fehérbe'.

Középen karcsú derekát
Két szalag fogja által;
így áll, verőfényt hintve rád
Aranyos mosolyával.

S megy, hogy legelső vétkeit
Az Isten megbocsássa.
Ó, verje mellét mindenik,
Mert ő is veri máma.

Az orgonának ünnepi
Siráma zúgva halkan
Szent áhítattal ihleti,
Mint túlvilági dallam.

S amint a főoltár előtt
Imát rebegve térdel,
Angyalka száll hozzá le, és
Behinti égi fénnyel.

(?)

EMLÉKEK

1

Két-három év után reád találtam,
Nagyobb, kacérabb és büszkébb levél,
S én bárgyúságból nem mertem köszönni,
Bámultalak csak, míg el nem tünél.

2

Találkozunk megint az utcán,
S én mint ezer más átmenő,
Utadból csöndesen kitérek,
S elgondolom: beh büszke nő!

Hja kedvesem, a drága nadrág
S finom kabát rég elkopott,
Csámpás cipőmet folt nem állja,
S cilinderem ütött-kopott.

3

Egyszer-kétszer láttalak csak este,
Báli, táncoló népség között,
Úgy rohantam véled, mint az őrült,
Valami úgy fájt, úgy üldözött.

Bár zuhantunk volna a pokolba,
Hol örök sötétség éje föd,
Téged tartva ölelő karomba'
Felköszönteném az ördögöt!

4

Úgy kerülök minden rokont, barátot
S téged leginkább, úri kedvesem.
Ó, mert koldulni nem tudok szerelmet,
És csak szívem van, pénzem nincs nekem!

(?)

NEM ÉRTEM SZÍVEDET...

Nem értem szívedet; nem értem,
  Hogy mit jelent e büszke hallgatás,
Hisz tudom úgyis, hogy szerettél,
  Mint e világon soha senki más.

Egy mosolyom akkor tenálad
  Az élet minden kincsével fölért.
Egy szómra üdvödet, jövődet
  Odadtad vón' egy bosszús álomért.

S mikor azt mondtam, hogy szeretlek,
  Rám néztél, mintha meg sem értenéd.
A beteg éppúgy néz az égre,
  Midőn már érzi, hogy soká nem él.

EGY BÁLKIRÁLYNÉNAK

Alig nőtt ki még a rövid ruhából,
S mamája bálba viszi kegyedet.
Szíve viharzik, gondolatja kábul,
Hogy valahára már *nagysád* lehet.

Kipirult arccal, lázas remegéssel
Végigsuhan a márványcsarnokon;
És gyermeklelke illatárba vész el,
S ujjongva kérdi: Hát nem álmodom?...

Liheg, zihál, szeme ragyog a láztul;
S amint egy frakkos úrral elsuhan,
Mindenki önt csodálja, önre bámul;
„A bálkirályné!" - suttogják sokan.

S ön diadalmasan mosolyg e szóra,
De egykor majd megtudja: mit jelent.
Jelenti, hogy sok édes gyermekóra
S a nyájas otthon feledésbe ment.

Majd, hogyha diadalról diadalra
Fog szállni, átvirrasztott éjszakák
Után könnyekre szomjazón bevallja:
Boldog, ki elsírhatja bánatát!

Kacagni fog, nehogy magát kacagják:
Mosolya kínos áltatás leszen.
S od'adná egy könnyért száz diadalját,
Szép bálkirályném, édes gyermekem!

VÉGSŐ SZAKOK

(Egy ciklushoz)

1

Lejátszva immár a bohózat;
Következik a kritika.
Hát megbukott és kifütyűlték.
Mit bánom én azt! Semmi a'!

A gúny a szerzőt éri; szívem,
Menj haza s aludd át az éjt.
Fogsz még ezentúl is te látni
Elég komédiát azért.

2

Hitvány darab volt; ami benne
Jó, egyedül az epilóg:
A férfiak csupa bolondok,
Hanem az asszonyok kigyók.

3

És írhatnék még, gúnyosabban,
És megmondhatnám, hogy mi vagy,
Gyalázatodba mártva tudnék
Reád én lőni száz nyilat.

4

Szégyenlem is, hogy így megejted
E szerelemsóvár szivet.
De hallgatok; lelkem nem árul
El senkit úgy mint a tied.

NE SÍRJ, NE SÍRJ...

Ne sírj, ne sírj! Szelíd szemedben
Nem nézhetem a könnyeket.
Kacagd ki ezt a gyáva népet,
Mely ujjong bánatod felett.
Övé a szenny, övé a bűn is;
Te csak szeretsz, nem vétkezel.
A csillagok mind azt beszélik,
Hogy az új Messiás közel.

Olvastam lelked bánatában;
Hisz annyiszor volt árulód
Kisírt szemed borult világa...
Ó, hadd legyek vigasztalód!
S viseld, nehéz bár, a keresztet,
S ne hagyjon jó reményed el.
A csillagok mind azt beszélik,
Hogy az új Messiás közel.

Emeld büszkén, magasra fődet,
S mutasd víg arcodat nekik.
Kik szívedet kifosztogatták,
A büntetést is elveszik.
Lejön az istenember újra,
És megvált minket vérivel.
A csillagok mind azt beszélik,
Hogy az új Messiás közel.

Nem látod-e a láthatárnak
Alján a vészes felleget?...
Nem hallod távol ama zúgást?
Nem érzed a forgószelet?...
Szaladjon, aki gyáva, majd ha
Az Úr haragja ünnepel!
A csillagok mind azt beszélik,
Hogy az új Messiás közel.

Vihar lesz! A pokol megindul!
S az ördög sír: Ez ő! Ez ő!
De himnuszt zeng a zivatarral
Sok bánatos, sok szenvedő.
E bűzhödt lég megtisztul, és ránk
Új nap süt... annyi már a jel,
Hogy a világot megjavító
Új Messiás, az Úr közel!

AZ ÉLETBŐL

A gólyák új honukba szállnak.
A nap ragyog, de már nem ég,
Az anya sírva, gyászruhában
Virrasztja meghalt gyermekét.

Lombatlan ágakon keresztül
Süvít a nedves őszi szél,
Az anya felzokog bujában:
Kis angyalom, hová levél?

Itt hagytál, mint levél az ágat,
Erdőt a vándormadarak,
Elvitted mosolyod sugárát,
És szívem árva, bús maradt.

Sóhajtok érted s úgy siratlak,
Hogy a szívem majd megreped.
Ezentúl én már mint az ősz, csak
Szomorú, gyászos nő leszek! -

Nyílt ablakon tavaszi napfény
Beküldi víg üdvözletét,
Az anya boldogan becézi
Vén gólya hozta kisdedét.

A bölcsőnél térdére hull le.
Könnyezve súgja: Emberek,
A boldogság, a szív reménye:
Megújul, mint a kikelet! –

NYÁR

Ki tavaszát el nem fecsélte,
Gyümölcsöző leszen nyara,
S mire amit vetett, megérik,
Learathatja mind maga.

Az élet és természet egyképp
Bevált sok dús igéretet.
Virágból lesz gyümölcs a fákon,
S ábrándokból lesz férfitett.

A fészeképítési gondot
Majd kárpótolja víg család.
Ki ifjan gyűjtött lelki kincset,
Élvezni fogja kamatát.

De akinek életvetését
Megcsípte dér, elverte jég,
S gyümölcsfájáról életének
Hullatja bőven férgesét:

Kinek szívét, mint puszta tarlót
A nap kopárrá égeti:
A szép nyár ragyogó egével
Csak lassú fonnyadás neki.

(?)

CSALÁDI FÉSZEK

Magány, ridegség bús avarja,
Kerüld a boldogot, míg él.
Avagy, ha nem lehet, sirassa
El bánatát szüleinél,
Ifjú, kinek van apja, anyja:
Őrült vágy lelked' ne ragadja
Ki az idegenek közé!...
Az a világ a közönyé.

Áldott a kis családi fészek,
Hol anya gondja melegít,
Hová bűnbánva visszatérhet
A tékozló fiú megint.
Hol a vihar csapkodta lélek
S a szilaj, átkos szenvedélyek
Egy hű szíven megnyugszanak...
Családi fészek, áldalak!...

(?)

MÁR SZÁZSZOR IS...

Már százszor is meggondolám,
Hogy szólni néki mit fogok?
S mégis, ha járok oldalán,
Egy árva szóho' sem jutok.

Én nem tudom, mily érezet
Lehet ily néma, hallgatag?...
Tán, amit akkor érezek,
Ki nem fejezhetik szavak!?

IBOLYÁT ÁRULÓ LEÁNY

Kisleány az utcasarkon
Ibolyát kínálgat:
Nagysás asszony! Drága ténsúr!
Vegyen ibolyákat! -

Széltől, ködös alkonyattól
Kis kendőcske óvja.
Kipirul a képe tőle,
Gyönge kis kacsója.

Tavasz első hirdetőjét
Hozza a leányka,
Ébredését a tavasznak
Olcsóan kínálja.

Gavallérok, úri dámák
Sorba' meg-megállnak...
Nagysás asszony! Drága ténsúr!
Vegyen ibolyákat! -

Mosolyogva nyújtja által,
Megköszöni árát.
Egy fél napra feldíszíti
Gazdagok ruháját.

Neki nem súg ibolyája
Tavaszról regéket.
Betegen honn fekszik anyja,
Annak keres étket.

Az ibolyák illatáért
Orvosságot adnak.
Csak hidegjét, csak borúját
Érzi a tavasznak.

Hideg szél fú, még a könny is
Bús szemébe szárad:
Nagysás asszony! Drága ténsúr!
Vegyen ibolyákat! -

(?)

1878

VILÁGBÁNAT

Eh, mit mindig tűrelemről,
Lemondásról prédikálni!
Én is értek zúgolódni,
Dacoskodni, mint akárki.
És ha vád jön ajakamra,
Ne okozzon senki engem.
A cudar világ a bűnös,
Hogyha néha fogy türelmem.

Mer', teszem föl, rajtam áll-e,
Hogy a pénz oly ritka nálam?
Vagy tán kéjt találok abban,
Hogy hideg legyen szobámban?...
Ráfogás! A pénzes erszényt
S a meleg szobát imádom!
De nem ad fát, de nem ad pénzt
Senki sem e szűk világon.

Hogy ruhám kopott, való, de
Nem vagyok én bűnös ebbe'!
Van elég szabó, miért nem
Varr potyára vagy hitelbe?
Megköszönném, hetyke módra,
Járnék színházakba, bálba,
S drága, hosszú mencsikoffban
Télen nem gyötörne nátha.

Minden elsején szobámat
Elmulasztom kifizetni?...
Hisz' ily jó lakóra házbért
Nem is illenék kivetni.
Egy dívánnyal, puha ággyal
S egy kis asztallal beérem.
Nem ütök zajt soha, mért is
Nem hagynak magamra szépen!

Az se tetszik senkinek, hogy
Nappal alszom és henyélek.
Mért nem költenek föl! Ingyen
Mért nem adnak jó ebédet!
Mért nem jön hozzám a pincér,
S nem szól nyájasan hízelgve:
Tizenkettő már az óra;
Jöjjön, és egyék - hitelbe.

És a többi, és a többi...
Nagy bűne az embereknek,
Hogy egész magamra hagynak,
S hogy nem adoptál egy herceg.
Adjanak békét, nyugalmat,
Bort, búzát, jó feleséget.
S azt fogom hirdetni: Ó, beh
Gyönyörű szép ez az élet!

MIRZA SAFFINAK

Kelet napfényét, rózsaillatát
Dalaid által megszerettem.
Nyáréji ábrándokba ringatád
Az élet undorát szívemben.
Naptól védett a pálma árnya,
Zulejka ott csókolt meg engem.
Bülbül szerelmetes szavára
Szép és vidám dallal feleltem.

Nem voltam soha pálmás keleten,
És mégis oly gyakorta járok
Bársony füvén, s ah, oly jól ismerem
E csókos, ragyogó világot.
Ez éktelen vásári zajban
Lelkem hazátlan, árva, bolygó.
Hervadt a táj itt, a szívekbe' fagy van -
Meleg hazádba szállni oly jó.

Kinek virág övedzi serlegét,
S arcán az élet napja lángol:
Ömöljön ajkadról csodás beszéd,
A halhatatlan ifjúságról.
Mondd: diadalt a bűn nem űlhet,
A boldogság még nincs kiveszve;
Az emberek még jók és egyszerűek
A tengeren túl messze, messze!...

Vezess magaddal, hadd menjek veled
Hafíz felhőtelen honába.
Hisz a mesés, a bíboros kelet
Volt őseinknek is hazája.
A nap amint ragyogva feljő,
Mutassa őket büszke ménen,
S lelkünk körül lebegjen az a szellő,
Mely porukat szétszórta régen.

Jer, Mirza Saffi! S meggyőződhetel,
Hogy a magyar vér most se hűlt ki,
Szabadságot, nagy tettet ünnepel,
Tud ábrándozni, lelkesűlni.
Magasztal bort, zenét, szerelmet;
Fennkölt szívének párja nincsen,
S nem egy leányért, ki e honba' termett,
Hafiz is nyögne rabbilincsen.

DALAIM

Felhőtlen messzeségből
Ered az én dalom,
De a tömeg zajában
Csak néha hallhatom.

Csak néha jut belőle
Hozzám egy töredék,
A földet éri ottan
A napsugáros ég.

S édes hangok, mikéntha
Hívnának engemet:
Jövel bús ifjú, köztünk
Meggyógyul a szíved. -

S mennék, de hajh! Az édes
Dal messzi, messzi zeng.
Csak hallgatom, s a lelkem
Rajt' hosszan elmereng.

Felhőtlen messzeségben
Dalolnak angyalok,
S én tőlük tanulám el
Az édes dallamot.

(?)

ERDEI DAL

Nyári, rekkenő meleg,
Elbújok előled.
Lombjai közé megyek
Sátoros erdőnek.
Haja hopp!
Itt vagyok már, itt vagyok!
Sárga rigó, jó napot!

Fák között és fák alatt
Beh vidám az élet.
Nyúl szalad, virág fakad,
Zeng a lombon ének.
Haja hopp!
Kip! Kop! A harkály kopog,
S a kakukk szól: Jó napot!

Vadvirágokat szedek,
S kötözöm füzérbe.
Vagy a fűben heverek,
S felnézek az égre.
S haja hopp!
A madárral dalolok...
Szép világ te, jó napot!

A NAGY TEMETÉS

Megszűnt a harc. Harmincezer
Meghalva, nyögve, vérben,
Elhantolatlan ott hever
A puszta csatatéren.

Piros vértől egykép' csepeg
A condra és a bársony,
Érsek, király mind ott veszett,
Mind ott veszett *Mohácson*!

Egy nagy halott a csatatér!
És férgei a varjak.
Mohács a gyász, Mohács a vér!
Halála a magyarnak!

Lajos király! Ifjú király,
Te se térsz meg lakodba,
Ott fekszel Csele partinál
Rutúl beiszapolva!

Zászlós urak, dús főpapok,
Fürödnek porba, vérbe.
Harmincezer vitéz halott,
S egynek sincs temetése!...

Hős vértanú heverjen-é
Hollók prédájaképpen?
Nincs-e sírokra már helye
A földnek lenn a mélyben?...

Varjúk kárognak éhesen,
A préda fel van osztva,
De ím, csodásan megjelen
Kanízsai Dorottya.

Szép arca bús, ruhája gyász.
Ásót viszen kezében.
Szemében könny, ajkán fohász:
Ah hogy ezt is megértem! -

Feledni szélvészt, zúzmarát,
Miként az éj magánya,
Hallgatva négyszáz férfiú
Jön ásókkal nyomába.

Holtak városa! csatatér! -
- S kezeit összefonva,
Imádkozik a holtakért
Kanízsai Dorottya.

Így áll soká... s míg könnye hull.
Az ásót földbe nyomja,
S kezd ásni fáradatlanúl
Kanízsai Dorottya.

S a négyszáz férfiú hamar
Követi ezt a példát;
Túr földet és gödröt kapar,
Legyen a sír elég tág.

Készűlnek a hosszú sirok
Egymás után, sietve;
És a harmincezer halott
Beléjük lőn temetve.

És hogy az összes holtakat
Elhantolák zokogva,
Még ott könnyez, még ott marad
Kanízsai Dorottya.

Szent asszony, hálás nemzeted
Feledni sose fogja,
Mily nagy temetést rendezett
Kanízsai Dorottya.

(?)

AZ ÜRES FECSKEFÉSZEK

Üres immár a fecskefészek,
Elszállottak a kicsinyek,
A boldogság kis hajlokában
Most szemtelen veréb csipeg.

A nyugalom kedves tanyája
Oly gondozatlan, elhagyott.
Ki tudja, hova, merre szálltak
Egyenkint a családtagok?

A család elvesztette egymást,
A gondos anya gyermekit,
S kik egy fészekben laktak egykor,
Most egymást meg sem ismerik.

Átszállnak majd a nagy sereggel
Beláthatatlan tereken.
S egymásra többé nem találva
Kötnek ki túl a tengeren.

S az ősi lak télben, viharban
Szomorún, egymagában áll,
S veréblakóktul bítorolva
A boldog új tavaszra vár.

Mert a langy szellővel, virággal
Megtér a régi fecskepár,
S a kis fészekre minden évben
Uj élet boldogsága vár.

ÖREG EMBER TAVASZA

Öreg ember jött a kertbe mosolyogva,
A tavaszi szellő játszik ősz hajával,
Körötte vidámság, gyermekek csoportja,
Ifjú élet, illat, pillangó, madárdal.

A vidám kis nép közt álmélkodva néz szét;
Tán a maga múltja jutott most eszébe.
Hányszor látta már a tavasz ébredését!
Szívében is az volt; haj, de immár vége!

Mindegy; ő nyugodtan néz a tél elébe.
Virágzott, gyümölcse bőven terme nyárban.
Dolgozott; pihenni jó lesz neki végre;
Érdemes is erre, mert nem élt híjában.

Játsszatok! - susogja -, fürge gyermekek ti!
Illatozni kell csak s nyílni a virágnak.
Nyaratok is lesz majd, és akkor teremni
Kell a most virággal dúsan áldott fának.

Férfimulatságnak nézzétek a dolgot.
Munkátokat bőven fizesse az ősz meg,
S ha a tél közel lesz, s lehullnak a lombok,
Ágyat vessenek a fáradt pihenőnek.

A MUNKA NÉPE

Véres képű századokon által,
Hadakozva törökkel, tatárral,
Hősi karral védve a világot,
Magyarország mint a bástya állott,
Mindig bátran, győzve, halni készen.
Hősök népe! Éljen, éljen, éljen!

Hejh, nem is volt, nem volt nyugodalma,
Fölveré a harcok riadalma.
Hadi kürt volt egyetlen zenéje.
Véres kard járt megyéről megyére,
És amitől piroslott a róna:
Piros vér volt, nem a piros rózsa.

Gonosz idők, elmúltatok régen!
Nem a félhold - nap ragyog az égen;
De Árpádnak edzett harci népe
Nem henyéli át a napot mégse.
Kardját ugyan emésztheti rozsda,
Ott az eke, ásó, kapa sorba!

S lőn, hogy amely eddig vért piroslott:
Verejtéktől gyöngyözik a homlok.
S hol ágyúja dörgött a csatáknak:
Munka-lárma veri föl a tájat,
S hangzik pöröly, kalapács serényen,
Munka népe! Éljen, éljen, éljen!

Munka népe! Az Isten megáldja,
Üdvözítse béke olajága,
Tettereje, lázas munkakedve
Nagy nemzetek sorába emelje.
Hogy a büszke jóslat igaz légyen:
Magyarország nem volt, hanem lészen.

SZABADBAN

Lombos erdő, enyhe szellő,
Ó, beh nélkülöztelek.
Ó, beh jó, hogy valahára
Itt vagy, édes kikelet.
Szívem oly népes, mikor kint
Céltalanul járhatok.
Emberek közt vagyok én s nem
A magányban elhagyott.

Régi vágy, száz régi emlék
Bennem új életre kel,
És beszél mint birtokomról,
Arról, mit nem érek el.
Hogy a tavasz is csak értem
Mosolyog s csupán nekem,
Úgy szeretem e magányt én,
Hogy ki nem fejezhetem.

Messziről mosolyganak rám
Kedves ismerőseim,
Vártam én őket s köszöntöm
Szívdobogva most megin'.
Ismerősek a virágok
Zöld vetés, pacsirtadal,
A verőfény s ami benne
Mint magam, oly fiatal.

Az öreg hárs hí magához:
Dalom, árnyékom tied!
A virágok üdvözölnek:
Úgye nem fáj már szived?...
Fecsegő patakcsa hajtja:
Víg az élet, szép tavasz!
Nem magány, dehogy magány ez!
Csak a zord világnak az.

Lombos erdő, enyhe szellő
Balzsamom és gyógyszerem.
Nagy természet, ó, beh szép vagy!
Templomom vagy énnekem.
Napsugarad süt szívembe;
Nincsen ott se már ború.
Ha mosolygasz, ha tavasz van,
Nem lehetek szomorú.

FELTÁMADÁS

Fakadnak már a virágok,
Kiderül az ég,
És a föld most készül ülni
Drága ünnepét.
Szíveinkben, mint a földön,
Ma öröm legyen,
Feltámadt az istenember
Győzedelmesen!

Akik tanait gyűlölték,
Meg nem ölheték.
Nem rejthette sír magába
Égi szellemét.
Mert égből eredt, s nem is volt
Születése sem...
Feltámadt az istenember
Győzedelmesen!

Kettős ünneplés azóta
Minden kikelet!
A mennyországé s a földé...
Ünnepeljetek!
Adjatok hálát, hogy ismét
Új világ terem,
S feltámadt az istenember
Győzedelmesen!

Aki tudja, mint töré fel
Sírját a dicső;
Aki látja, hogy a földön
Minden újra nő;
Gondoljon feltámadásra,
Mely örök leszen...
Feltámadt az istenember
Győzedelmesen!

Adjatok hálát, s virágot,
Tömjént hozzatok.
Hallelujah! Hallelujah!
Zengje ajkatok.
Mert feltámadtok ti is még
Valamennyien,
Mint az istenember egykor:
Győzedelmesen!

AZ EGYETLENHEZ

A múlt! A múlt s te vagy szívemnek
Gyönyöre, fénye, bánata.
Légy árulóvá, hűtelenné,
Szeretni foglak mindörökké,
S neved lesz ajkam végső sóhaja.

A múlt! A múlt! Emlékezem jól,
Nyitott ablaknál hosszasan
Ülsz csöndes estén zongorádnál,
S én járok kint a holdvilágnál,
S szívemnek mondhatatlan vágya van...

A múlt! A múlt!... Szemed bűbája
Csodás dolgot mível velem.
Szólsz angyalok nyelvén, mosolygva,
S szód édes, mintha zene volna,
S én elmerengek áldott képeden.

A múlt! A múlt! Kérdem, szeretsz-e,
S te hallgatsz s nem felelsz nekem,
S mégis beszél ajkad mosolya,
S arcod, szemed lesütve mondja,
S szivem is visszhangozza: szerelem!

A múlt! A múlt! Ez volt a nappal;
De jött az éjjel, a jelen.
Te élsz, ragyogsz a régi fényben,
Én el vagyok feledve régen,
De emléked kisér hűségesen.

A múlt! A múlt! Te még ragyoghatsz
Más férfi, más szivek felett!
Légy boldog, irígyelt, imádott,
Hadd tűrjem én az árvaságot,
Üdvtől, örömtől száműzött legyek.

A múlt! A múlt! Szeress akárkit;
Vádolni nem foglak soha.
Csak megsiratlak, eltemetlek,
De soha-soha sem feledlek!
Neved lesz ajkam végső sóhaja!

SZENT ISTVÁN NAPJÁN

1

Hatalmas, bölcs, előrelátó,
Jézus tanát megismerő;
Néped' pogányságból kiváltó,
Te jóság, bölcsesség, erő!...
Kinél dicsőbbet és nagyobbat
Nem szűlnek hosszú századok:
Első királya magyaroknak,
Áldassék áldott jobb karod!

Hazámnak szentje, nagy királya!
Tisztelni meg nem szűn' e nép.
Kezében a kereszttel állta
Meg ezer éven át helyét.
Török félhold, tatár s a német
Hiába vívták ekkorig:
A vésszel mindig szembenézett,
Mohácstól le Világosig.

Ha néha hallád is fohászát,
Midőn kitört az érckebel,
Panaszkodón, hogy ős hazáját
Egy rosszabbal cserélte fel:
Véres csatákban, végveszélyben
Azért nem ingott, csüggedett;
Mint büszke cédrus, oly kevélyen
Állott meg századok felett.

S lesz még idő, lesz még olyan nap.
Midőn, dicsőséges király,
Hatalmát a rég' vert magyarnak
Majd nem gyöngíti belviszály,
Ha majd a népek viharába'
Csak a te koronád nem ing,
S a magyarok fölkent királya
Magyar király leszen megint!

2

Magyarok első szent királya,
Hitetlenből hivőt csinálva,
A honszerzés másik felét,
Mely még dicsőbb, te végezéd.

Körülhordatva a keresztet,
A kóbor lábat, kósza kedvet
Egy helyhez, egy honhoz kötéd.
Örök dicsőség a tiéd!

Ím, ezer éve fenn ragyog már
A szent kereszt, és áll az oltár,
Honnan tömjénfüst és ima
Hozzád repül, Isten fia.

Üdvünk sehol se volt, csak éppen
A megváltó kereszt jelében.
Te tudtad ezt, ó, bölcs, dicső!
S nem ölt meg ellenség, idő.

Élünk, vagyunk már ezer éve
Sok harcba', sok viharba', vészbe',
S míg a kereszt marad jelünk,
Dicső király, el nem veszünk!

3

Dicsőséges szent jobb kéz,
Balsorsban reményünk;
Tanúja, hogy nincs oly vész.
Melyet túl nem élünk:
A magyarnak légy kalauza váltig,
Egészen a boldog Kánaánig.

Békülőnek békejobb,
Küszködőnek támasz.
Aki téged félredob:
Bajba' meg nem áll az.
Ezeréves szent ereklye, érd meg
A boldogabb újabb ezer évet.

Büszke, bátor öntudat
Emelje hazánkat.
Te mutasd meg az utat
A magyar királynak,
Hogy amit te kezdtél oly dicsően;
Ő folytassa, végezze dicsőbben!

(?)

HIMNUSZ

Áldva légyen, népe fényben lássa csak
A magyar királyt.
Hős erénye, bölcsessége, mint a nap
Fényt szórjon miránk.

Tett hevítse, lelkesítse; hős legyen,
Ellenség-verő.
Minden ajk azt hangoztassa szüntelen:
Éljen, éljen ő.

Kárpátoktul Adriáig béke csend
Legyen a hazán.
Áhitattal csüngjön népe idebent
A király szaván.

S ha ellenség háborúba sürgeti.
Oltalmazd, Hadúr!
Régi hírét, tűnt hatalmát küzdje ki
Újra, magyarúl.

Árpád apánk elköltözött szelleme,
Árnyékozd be őt!
Te vezesd őt útjain, te légy vele,
Önts belé erőd';

Hogy ne szálljon magyar ember ajkira
Százados viszály
Csak egy óhaj, egy kívánság, egy ima:
Éljen a király!

(?)

SZENVEDSZ? BETEG VAGY?

Szenvedsz? Beteg vagy? Vajha vágyam
Vihetne szárnyakon,
S hajolhatnék kebledre lágyan,
Én lázas angyalom.

Ó, bár veled, a szenvedővel,
Tölthetnék éjt, napot,
S csókolhatnám varázserővel
Tüzelő ajakod'.

Majd mondanék regét regére,
És bús egy volna csak:
Egy beteg ifjúról, ki végre
Meggyógyult általad...

De én nem szállhatok, mi haszna
Gyötör a bú, a vágy?
Ápoljon hát s álmid' virassza
Szerette jó anyád.

Mint vagy? Gyötörnek lázaid még?
Te drága, szende lény?
Ugye, ugye tavaszkor ismét
Mosolygva jössz elém?...

A tavasz is szomorúságot
Érezne nélküled,
Sóhajtanának a virágok:
Szép asszonyunk beteg!

(?)

A NEMZETI KASZINÓNAK

midőn Gyenes László tanulmányútjára gyűjtést rendezett

Szabályként álljon mindenféle kornál:
Ostort az ellen, ami léha, kontár.

S ha valahol középszerű terem,
Halálhozója a közöny legyen.

De igaz érdem, feltörő tehetség
Ily sors alá soha, soha ne essék!

Mutassa meg a nemzet, hogy a szellem
A legnagyobb kincs, megbecsülhetetlen!

Te megmutattad. Hála hát neked;
Nagy vagy, becsülve a művészetet.

Fogd azt a zászlót, ez a küldetésed,
S az egész nemzet fog követni téged!

(?)

AZT ÍRTA, HOGY TÖBBÉ

Azt írta, hogy többé nem írhat,
S oly illemes volt levele.
Én zsebre dugtam, nem feleltem,
S nagy bölcsen hallgattam vele.

Ön is feledt, én is feledtem;
Mindkettőnk élt, ahogy tudott.
Az idő sok mindent begyógyít!
S szívünk most hál' isten, nyugodt.

(?)

VÁLÁS UTÁN

1

Míg láttalak, gyötört a szerelem,
S elhagytalak vigan, könnyelműen.
Vágyam beszélte: Visszatérek én,
S akkor leszel csak igazán enyém.

Enyém leszel, te a jóság maga!
Te a hűség, szelídség angyala! -
Így szól az ábránd s közbe kételyem;
A boldogságot el nem érhetem.

Nyugalmat, enyhet én nem ismerek,
Üldöznek vágyak, ismeretlenek;
S borongva e láz hozta képeken
A perc üdvéről megfeledkezem.

Tündérsziget virágai között,
Hol a szépség, az ifjúság örök,
Hol nincs vásári zaj s unott magány:
Sohse hagynálak el, te drága lány.

De irígy emberek között vagyunk,
Nem forrhat össze lázas ajakunk,
A sors idegen út felé ragad,
De én azért szeretlek, áldalak.

Lemondani, azt írod, jobb leszen.
Lemondhat-e, ó, mondd, a szerelem?
Most már tudom, nem élhetek veled,
S tudom, hogy nélküled sem élhetek!

Én nem tehetek róla, ó, te sem!
Üdvünk, csapásunk volt a szerelem.
Bocsáss meg és feledj: Isten veled.
Legyen örökre áldott a neved!

2

Tudnék bár írni szenvedéllyel,
Tudnék szívet szakítani;
E szent szerelmet, tiszta vágyat
Dehogy bírnám kimondani.

És ha Te lázas indulattal,
Mely hosszú bánatot feled,
Zokogva, sírva rám borulnál,
Úgy vallanád szerelmedet:

Én nem szólnék egy árva szót se,
Hozzád simulva kéjesen.
Mit is beszéljek angyalokkal
Így meggyalázva, vétkesen!...

EGY MENYASSZONYNAK

Menyecske lesz hát belőled?...
No derék, én gratulálok.
Kösd fel azt a főkötődet,
Hiszen ez a hivatásod!

Egykor az jutott eszembe,
Hogy én leszek a te férjed;
S ez nem is volt ellenedre!...
Boldog évek, gyermekévek!

És azután mást szerettem,
Éppen úgy, mint, kedvesem te.
S gyakoroltuk mindaketten
Magunkat a szerelembe'!...

Milyen ember vőlegényed?
Szerelembül mégy-e hozzá?...
Vonzalom-e vagy csak érdek
Szerepelt a kézfogónál!

No, de mindegy! Az a boldog,
Ki nem él a puszta vágynak,
Ki megszokja azt a sorsot,
Melyet ő szerez magának.

Hiú ábránd ne zavarjon!
Legyen sok fiad, leányod;
S légy serény, jó háziasszony:
Hiszen ez a hivatásod!

BISMARCK FÉLELME

Vén Bismarcknak fiatal korában
Se volt annyi haja szála,
Mint amennyi burger őt most
Megölni kívánja.
Nobiling terem minden bokorban,
Puska minden ágon
Igaz tanúm erre Gasstein...
Hajaliromlárom!

Odament a jó herceg fürödni,
Mivel egészsége gyönge;
S odament más nagy hasú is,
Kinek zsebe tömve.
S Bismarck szólt: Amerre járok,
Senki más ne járjon!
Befogatom, aki rám néz...
Hajaliromlárom!

Volt, kit elfogtak, mivelhogy
Kezét éppen zsebre dugta;
Hátha revolver van ottan,
Avagy pláne - puska!...
Elég, hogy valaki cvikkert
Hordjon, álldogáljon:
Hát az úr is - ein Verschwörer?...
Hajaliromlárom!

S hogy Bismarck úr végre elkotródott,
Gondolkodni kezdtek:
Beh buták voltunk! Beh kár volt
Megengedni eztet!
Tudniillik Gasstein túl van
A porosz határon,
S Bismarck úr ott nem parancsol!
Hajaliromlárom!

A JEGESMEDVE

A jegesmedve s az oroszlán
Most egymással farkasszemeznek.
Közös prédát les mind a kettő,
S szomjazva vért, egyik sem enged.

Az egyik délszak dús királya,
A másik lomha jéglakó.
Birodalmában mind a kettő
Erős, le nem igázható.

Hej! Ha ezek majd összekapnak,
Az lesz az igazi mulatság.
Harcolni fog az ész, müveltség,
S Szibéria, kancsuka, vadság.

Az egyik oldalon a törvény,
S a szellem, a világverő;
A másik oldalon a rabság,
A tömeg és a nyers erő.

A medve vár... támadni készül;
Nagy, véres fogait mutatja.
Az oroszlán nyugodt; a pusztán
Keresztül zúg királyi hangja.

Megmozdul olykor feje, lába,
Különben tétlen és nyugodt.
A medve nézi messziről őt;
Egy perc... és támadásho' fog.

Hej, mert a fókát rég' megunta!
Más, mit éhes gyomra kiván.
Dicső zsákmány, királyi étel
Lesz - úgy gondolja - Afganisztán.

Mi lesz a vége?... Az oroszlán
A lomha medvét, úgy lehet,
Karmaival ezer darabra,
Széttépi, mint az egeret!

HÁBORÚS HÍREK

Háborús hírek bontogatják
Véres zászlóikat.
Fölverve mindenütt nyugalmát
A nemzet millióinak.
Ez lesz a harc! Vén Európa
Térképe megujúl;
Mi létre jött egy század óta,
Gözölgő vérbe fúl.

Ez lesz a harc! Hozzá hasonlót
Nem láttak századok.
Lakmározhatnak majd a hollók,
Minden családban lesz halott.
Kivész az ifjúság, zokognak
Az árvák, özvegyek.
Gyönyöre a hatalmasoknak,
Háború a neved!

Magyarország hallgatva várja,
Hogy hova rendelik.
Mely nép ellen száll majd csatára?...
Nem tudja, hogy melyik.
Mi magyarok csak a parancsra
Várunk; mindegy nekünk.
Megyünk muszkára, svábra, francra...
Nem kérdjük, csak megyünk.

(?)

ARANY JÁNOSNAK

Válaszul „Kozmopolita költészet" című versére

Áldom én is azt a bölcsőt,
„Mely magyarrá ringatott".
Áldom én is azt a sorsot,
Mely szívembe dalt adott.
A dicső szellem világát
Áldom mindenekfelett,
S dallom, ami bennem eszme,
Dallom, amit érezek.

Szép az ének, szent az ének,
Drága kincs, ha nemzeti.
De a legszebb dal örökké
Általános, emberi.
Az igazság egy lehet csak
Valamennyi nyelveken.
Nagy leszen, ha lelke is nagy,
Ki művész első helyen.

Kék egével ősz Homérosz
Valamennyi nemzeté.
Búskomolyság, mélaság is
Egy van csak: a Hamleté.
Bolond Istók mindenütt volt,
Ahol ember szenvedett.
Nagy művész, ki emberek közt
Feledi a nemzetet.

Gúnykacaj minden hazában
Don Quijotenak végzete.
Ember, hát nem kell kutatni:
Küszködő Faust német-e?
A világ nyelvét beszéli
Molière, a francia
Harpagon, Alcest s a többi
Csupa kozmopolita.

Általános eszme s érzés,
Nagy, ha nem is nemzeti,
„Dalok korcsa", melyben ez nincs;
Az igazság megveti.
Nép után nép küzd a létért,
Eltűnnek a nemzetek,
Róma megszűnt, csak Horácban
Élnek még az *emberek*.

Népével van összeforrva
A nagy eszmék dalnoka.
Mind tükör volt egymagából,
Tűnt nekem fel nép s haza!
Egy egész nép ilyen ének
S akkor leghatalmasabb,
Hogyha, bár forrása egy csak,
Mindenütt süt, mint a nap.

A tiéd is mindenütt süt.
Nagy vagy a nagyok között!
Nemzet ily naggyá sosem tesz,
Csak az eszme, mely örök.
Két világ csodája, fénye
Halhatatlan éneked,
Most magyar, létezni fogsz, ha
Nemzeted csak létezett!

DON QUIJOTE

Sovány és bús arcú lovag volt;
Rajongott, az erényt szerette.
Babérra, szerelemre vágyott;
Hős volt, dicső volt - képzeletbe'.

Szegényét, árvát, elnyomottat
Megvédeni volt élte gondja,
S akiket megtérítni készült,
Azoknak ő volt a bolondja.

A büszkét adta, bár szegény volt
És nevetséges már alakja.
Rozsdás páncélt viselt, de rózsás
Ábrándozás lakott alatta.

Más nem tudott úgy lelkesűlni,
A szépet úgy ki sem szerette;
De parasztokkal, szélmalommal
Harcolt s mindenki kinevette.

Az ő képzelt, rózsás világa
Üres bohóság lánca volt csak;
Ezért vallott mindig kudarcot,
Ezért nevezték őt bolondnak.

S mert jó maradt szegényen is, volt
Nagy kínja, volt elég keserve;
S mert jónak hitte a világot.
A gúnykacajt megérdemelte.

S kit kóbor és sovány vitézünk
Úgy feldícsért és úgy imádott,
Nem, mint hivé, tündérkisasszony,
Hanem csak egy parasztleány volt.

Vak álmodó bolond! Szerencse,
Az esze megjött vénkorára.
Meggyónta bűneit, kibékült
Magával, és úgy halt meg ágyba!

EGYEDÜL

Magány! Magány! Téged szeretlek!
De csönded mégis fáj nekem,
Ha úgy magamban elmerengek,
S végigtekintek éltemen,
Egy szó, mint kő, szívemre nehezül:
Egyedül, egyedül!

Azt hallom a zajos teremben:
Ezek közt senki sem szeret!
S hallom: Nem ért itt senki engem!
Ha emberek közé megyek,
Szívem e hangtól sohse menekül:
Egyedül, egyedül!

Ott fészkel állandón szívembe'
Rossz álmival a bús magány,
S úgy megpanaszlok éjjelente
S kérdem: Nincs hát sehol tanyám?
És könnyre könny lassan szemembe gyül:
Egyedül, egyedül!

A KANÁRI SÍRJA

Nem zúgtak a harangok,
Pap nem imádkozott;
Nem vitte gyászfogat ki
A kedves dalnokot.

Puha fehér kezecskék
Csipkébe göngyölék,
Egy könny, mely rája hullott:
Ez volt a gyászbeszéd.

A kert egyik zugában
Hol legtöbb rózsa nyit,
Parányi kis gödörben
Alussza álmait.

Virágos nyughelyéhez
Pillangók szállanak.
A nap sző hantja közzé
Aranyos szálakat.

Csalogány nyári éjjel
Sírjánál kesereg,
S a rózsa bokra hullajt
Rá egy-egy levelet.

Ha fénnyel, illatárral
Megjő a kikelet:
Ibolyák nyílnak ott ki,
E kis madárszemek.

(?)

ESIK, ESIK...

Esik, esik, egész nap esik,
Hegy aljára köd ereszkedik.
Fogy a nappal, nő az éjjel,
Falevélke küzd a széllel,
Sűrű erdő nem a régi; hallgat.
Hull a levél, vége van a dalnak.

Fecske, gólya, hova szálltatok?
Boldogok ti, hogy van szárnyatok!
Tudom én, hogy hova, merre:
Hervadásból kikeletbe.
Tengeren túl, messze oda által
Most süt a nap legenyhébb sugárral.

Így változik, mint ősz s kikelet
Szíveinkben is a fagy s meleg.
Búsulónak víg a társa;
Sírás jön a kacagásra.
Hejh, bizony az emberrel is így van:
Ki mulat, ki aluszik a sírban.

(?)

SZERESD HAZÁDAT!

Szeretni ezt a szép hazát
  Korán kezdd, sose végezd.
Szeretni, mint szülő anyád',
  Első rendeltetésed.

Ó, áldd meg minden porszemét
  A drága honi földnek,
Melyen bölcsődet rengeték,
  S amellyel majd befödnek.

Karod, főd, tetterőd, szived
  Honod' szolgálja váltig.
Büszkén hirdesd mindenkinek
  Magyar voltod' halálig.

E hon, mely annyit szenvedett,
  És mégis áll erősen:
Nagy és virágozó lehet
  Egy boldogabb jövőben.

Sok százados küzdelmei
Erejéről beszélnek.
Munkára hát, s megérheti
A másik ezredévet.

S ha majd kelettől nyúgatig,
  Kárpátoktól Tiszáig,
Magyar nyelv zeng, magyar lakik
  S e haza felvirágzik:

E boldogabb, dicsőbb korért
  Megáldja majd a múltat,
S mindazokat, kik honukért
  Hevűlni, tenni tudtak.

Szeresd hazádat, ó, szeresd,
  Ne csak szóval, de tettel.
Büszkén és bátran emlegesd,
  Hogy épül, nem veszett el.

Egy szív, egy lélek hassa át
  Aki e föld szülötte,
Hogy nagynak lássák e hazát
  A népek mindörökre!

(?)

TÉLEN

Hópelyhek szállnak, szálldogálnak,
Megint egy évet sírba zárnak,
Lágy szemfedője hólepel;
Bent lobogó láng fénye mellett
Talán a szép nyárról csevegnek,
Kiket fagy, hó nem érdekel.

Ha zúg a szél, havat söpörve,
Megtérnek csöndes házi körbe,
Feledni szélvészt, zúzmarát.
Ha künn a vihar egyre jobban
Tombol, megfér egy kis sarokban
Az ellenség s a jó barát.

Ó, mindig így van e világba!
Kiket baj ér vagy sors csapása,
Együtt busúlnak rendesen.
Boldog, kinek van puha fészke,
Ki, ha bú, gond szállott fejére,
Egy kis sarokba' megpihen.

(?)

1879

A SZERELEM ÁRVÁJA

Szeretkeznek az emberek,
Boldog, akit szép lány szeret.
S akinek nincs párja:
Az árvák árvája.
Beh sok szép lány van a nagyvilágon,
Csak az enyém hervadt el a nyáron.

Az utcákon szertejárok,
Jönnek-mennek ifjú lányok;
De mit ér, egy sincsen,
Aki rám tekintsen.
Csak nekem nincs, csak nekem nincs párom,
Csak az enyém hervadt el a nyáron.

Ha valaki megszeretne,
Beh meg volna az szeretve!
Istenem, beh gyakran
Gondolom magamban,
Hogy nekem már sohse lesz virágom.
Mert aki volt, elhervadt a nyáron.

A BOLDOGSÁG IZGALMA...

A boldogság izgalma halkan
Rezeg a lélek húrjain.
Nincs hevülés, nincs tűz a dalban,
Ha csak nem szítja lángra kín.
Szeretem én dühét a sorsnak,
A felcikázó lelki harcot,
Melytől a gyönge összeborzad;
Mert viharában zene harsog.

Sorsom, hogy minden édes órát
Száz bússal kell megváltanom,
S hogy a dalok, a lelki rózsák
Dús termő földje fájdalom.
Sorsom, hogy éjszakában éljek;
Mert csillagim csak így ragyognak,
Sohase csábítóbb az élet,
Mint kiderültén bús napoknak.

Közöttetek, foszlányos álmok,
Szétszórt remények, koszorúk;
Kifosztva, kirabolva járok,
És pályám vérvirágos út.
Szívem, te égő, fényes oltár!

Lángod sötét szemembe csapkod.
Beh rommá lettél, szétomoltál:
Csak egy maradt meg: vészharangod!

Ó, lelki harc, téged szeretlek!
Szívem csak éretted dobog.
Pedig csak búsaknak jelensz meg,
S nem ismernek, kik boldogok.
De jósok álma megvalósul,
Ha kebleden magam kisírom;
S mely téged hoz vigasztalómul:
Megáldom mindörökre kínom!

(?)

IFJÚSÁG ÉS SZERELEM

Nem panaszlom fel, hogy éltem
Örömökben oly szegény;
Hogy csalódva, búban éltem,
Hogy hiába küzdtem én.
A csalódás, bú nem öl meg;
Átragyognak könnyemen
Azok a szép drága gyöngyek:
Ifjúság és szerelem!

Láttam a közönyt, megértem
Árvaságot és nyomort.
Küzdve jártam a sötétben;
Szenvedély és vágy sodort.
De velem volt szívem üdve!
Nem hagyott el percre sem,
Vigasztalva, bízva, küzdve:
Ifjúság és szerelem!

Sokszor voltam búba', bajba',
Megsebezték szívemet.
Mert a sorssal kapni hajba
Bosszúlatlan' nem lehet.
De hiába sújt a bánat!
Csupa játék csak sebem.
Bekötözi, hogyha támad:
Ifjúság és szerelem!

Hírt, hatalmat nem kívánok,
Nem óhajtok kincseket;
Csak szerelmet, ifjúságot.
Könnyelmű, víg életet.
Bút eloszlat mosolyogva;
Bár kísérne szűntelen,
Ó, bár örök éltű volna
Ifjúság és szerelem!

Ó, ne hagyjatok magamra,
Kedves útitársaim!
Vigyetek föl a magasba
A rajongás szárnyain!
Nélkületek bú s teher lesz
Ez az élet, érezem.
Minden elvesz, hogyha elvesz
Ifjúság és szerelem!

(?)

SZEGED

Hullámsírodból feltámadt Szeged,
Reménye a hazának, üdv neked!
Szépülj, virulj, légy gazdag, irígyelt;
Alföld lakóinak gondját viseld;
S a Tiszánál élő testvéreket
Magyar, mívelt s munkás néppé tegyed!

ŐSZI REMÉNY

A nyár végső virága is lehull.
Az ég is ezt siratja: elborul.
E hervadás, e gyász úgy fáj neki!
Csak hullnak, egyre hullnak könnyei.

Fagyos mosollyal néz alá a nap,
S az égen olyan álmosan halad!
Nincs dal az erdőn, letarolt a rét;
Mért pazarolná fényét, melegét?...

De amidőn vidám szüretelők
Felett halad, mosolygó képet ölt,
Mikéntha szólna: Vígan legyetek,
A hervadást úgyis megéritek! -

De véget ér a végső vígalom;
A szél süvít be ajtón, ablakon.
Azt mondja: Nincs virág, meghalt a nyár!
Nem lesz derűs, meleg nap soha már! -

Lesz! Mert a föld csak alszik, nem halott,
Megtérnek napsugár, madárdalok.
És akárhányszor lesz még kikelet,
Rózsás napok, napfényes ég, meleg!

(?)

JELSZÓ

Munkára fel, versenyre fel,
Magyarhon ifjai!
Amit ma végezhettek el,
Kár elhalasztani.

A gyors idő is éppolyan,
Úgy űz ma holnapot:
Mint habra folyvást hab rohan.
Fel hát! Dolgozzatok!

A perc, ha tűnt, meg nem kerül
Annak, ki ácsorog.
Fut az idő szünetlenül,
Kereke zúg, forog.

S elsöpri, aki véle nem
Tud lépést tartani.
Fel hát, jövendő nemzetem,
Magyarhon ifjai!

Dicsőn végezni: rajtatok
Mulik s nem másokon,
Mit boldogult apáitok
Megkezdtek egykoron.

Teher, nyűg enmagának is,
Ki csak lustálkodik.
Magának is, honának is
Él, aki dolgozik.

(?)

KLÁRI NÉNI

Én nem tudom - sóhajt Klári néni -,
Mire venni, mi dologra vélni,
Hogy most mindent megváltozva látok:
Magamat és az egész világot.
Ha az ajtón csinos úrfi jön bé:
Nem szökik a vér arcomba többé,
És ha csókrul olvasok regényben:
Nem kezd mindjárt csiklandozni vérem.

Hogy változik, hogy fordul az élet!
Megváltozott bennem is a lélek,
Hangos vígság csak terhemre válik,
S szívem csendre, nem bálokra vágyik.
Jobban illik a konyhába' lennem,
Mint forognom fényes bálteremben.
Úgyse nékem hegedülnek ottan,
Mint régente fiatal koromban.

Nem is tudom, én változtam-é meg,
Vagy a nap lett hidegebb, sötétebb?
Csak azt tudom, érzem, hogy a rózsa
Nem nekem nyit - húsz esztendő óta.
Az udvarlók hízelgő beszéde
Rég elhangzott; - vége, vége, vége!
Férfit látva, nem tüzel az arcom,
S éjjel mást nem művelek, csak - alszom.

(?)

MAGYAR LÁNY

Ha a bölcső magyar lánnyá ringatott,
A jó Istent eléggé nem áldhatod.
Minden reggel, minden este áldd nevét,
Hogy magyar szót ejtettél ki legelébb.

De születni magyar lánynak nem elég;
Meg is kell, hogy érdemelje a nevét.
Legyen szendébb, tisztább, jobb és szelídebb,
Mint a máshol nőtt lányok, a többiek.

Valahányszor kicsi lába port tipor,
Áldja meg e szép hazát mindannyiszor.
Legyen neki öröm is és büszkeség:
A hazáért feláldozni mindenét.

Jó sorsban a hitet, békét ébressze,
A családi kör melegét élessze;
És ha Isten balsorsot is megenged:
Vigasztaljon, tanítsa a türelmet.

Fürge ifjak, bús férfiak, öregek,
Szeressék meg általa a nemzetet.
Kiáltsanak fel, ha látják, lelkesen:
Ily nőt más föld, mint a magyar nem terem.

(?)

KI ÉRTI MEG?

Mit e kisded szobában gondolok
A nyüzsgő, méla képeket,
A szárnyatört ezernyi vágyat és
Búmat, vajon ki érti meg?
Lesz-é jutalma, dics, elösmerés,
Hír angyala, míg emleget?
„Az eszme bére: átok, szenvedés,
Amit izzó velőd teremni fog!”

Ki e képet előmbe rajzolod,
Tündér, démon vagy bárki légy,
Ó, mondd: mért mégis: dús sorsába fúl
A sok ripők, mint borba légy?
Mért annyi kárbul mit se húz, s tanúl
Az emberfaj nagyobb eszélyt?
„Dicsőt felejt, s rosszat ki nem szapul,
A világ míg céljához vánszorog."

Hogy jó istentül ily ocsmány dolog?
Vagy a sátánt imádjam-é?
Kulcsára hűvösebb világnak ő,
Ah itt a nyit, sok vágyamé!
Megrontja lelkem árnya, bün-ölő
Méreg hatol szivembe bé...
„*Sokat* kisért ez álnok büvölő.
És elbukik mézes szavára sok!"

Bolond hát ki alkudni véle fog!
Őrszellemem! Vezess, vezess
Nagy cél felé, hová nem ér ki sem;
Mig nem borúlt rám élet-est,
Ne legyen pihenőm, ne enyhhelyem -
Sarkallva fut a renyhe test...
„Megtörsz - a cél előtt a *kényszeren*,
S hév lángod együtt ellobog!"

S én eszelős mégiscsak álmodok.
Hol dudva csak, ott látva célt,
Mig zakatol, zúg agyvelőm, dalom
Arról zeng, mit senki nem ért;
S ha egykor tán körítné homlokom;
Mosolygom a koldus babért:
Az öntudat leng át e sorokon,
Mely annyiszor büszkén segélt.

(?)

IRÓNIA

Élet-talány! Bús titkaid
Fürkészem egyre úntalan.
És látom a bűnt, mely vakít,
Gyáva, kinek száz lába van.
Ki fennre tör, rútul bukik,
Izgága, és haszontalan...
- Ah értem e bús iróniát!

Feltol a hír minden herét,
Piszokba ránt, mi szent, mi nagy;
Gaz szerepet *hőssel* cserélt,
És rád sütik, hogy *az* te vagy.
Megétetik a szűz erényt,
S magából egy íznyit se hagy...
- Ah értem e bús iróniát!

Bölcsen bólint a birkanyáj,
És arra tart, hol a kolomp,
Szájtátva áll, ó, mily bübáj! -
Míg itt méhraj sürögve dong,
Az éldegél, mert hát - muszáj.
Órája míg lefutva kong...
- Ah értem e bús iróniát.

Görönggyel hintve egyik út,
Melyen csak botlasz szüntelen,
Másik virágösvénybe fut,
És papsajt mindenütt terem.
Ki jól vetett, arat laput,
Mily ficamult lét - istenem!
- Ah értem e bús iróniát.

S te jó fiú, még mit akarsz?
Mit elmúlt kor könyvébe vett;
Egetverő titáni harc,
Világbánat, jaj, csüggedés:
Hijába mind! Mind rút kudarc.
Nyíljék fájó mosolyra rés...
- Ah értem e bús iróniát!

Úgy szánom e mismásba hullt
Gyámoltalan kis férgeket,
Csinálnak bolyt, köpüt s odút;
Világnak hínak egy eget.
S szánom magam, e méla bút,
Miért úgysem szán senki meg.
- Ah értem e bús iróniát!

Mintha tréfás, vig hatalom
Rendezné a komédiát
Hol róka úr, fikér majom
Behozza mind ija-fiját,
S mit annyi lény, ember, barom
Üz sírva egész élten át.
- Ah értem e *bölcs* iróniát!

(?)

CSAK LŐJETEK, CSAK VÍVJATOK

Aljas zsiványt, gaz árulót
Ha a törvény ítél halálra:
Mindenki mélyen érezi,
Az élet kincse hogy mi drága;
De két gyerek, ha semmiért
Egymást levágja, legolyózza;
Mondják: derék, bátor legény,
Ki becsületét így megóvja.

Lármázva, bor közt, részegen,
Ha jó pajtások összevesznek:
Ahelyt, hogy szégyellnék maguk',
A „becsületért" verekesznek.
Karddal kell bosszút állnia,
Ki másnak tyúkszemére hágott;
Két bolond így tűz össze és
Így bolondítja a világot.

A meggyalázott becsület,
Szent elvek és nagy eszmék,
Kardhegyre nem bízzák maguk',
Hogy azt vérrel befessék.
Ki vívni tud, a másikat
Tréfából is lecudarolja,
A párbaj néki hecc, minők:
Balett, lóverseny, kártya, polka.

Csak lőjetek, csak vívjatok!
Van még e népnek ifjúsága.
Az élet olcsó és bitang,
S a puskapor, golyó se drága.
Csak lőjetek, csak vívjatok,
Ha nem vagytok jók semmi másra;
Olyan fán úgyse lesz gyümölcs,
„Amelynek nincs virága."

MÁJUS

Fénynek, melegnek újulása van,
Virág a földön, új remény a szívben,
Elhagyja ágyát a nehéz beteg,
Hogy e szép földön még körültekintsen.

Eldobja mankóját a csüggedés,
Megszűnnek a bajok, a veszteségek,
Mikor a gyönyörű május van itt,
Mikor a békák brekkekéznek.

Erdő, mező, ég, föld úgy csalogat,
Mint nevető lány ünneplő ruhában.
Ó, mennyi kéj van, inger és gyönyör
Pacsirtadalban, illatos virágban.

Tavasz! Tavasz! Te földünk mosolya,
Ki az egész világot megigézed!...
S mégis van büzhödt, piszkos pocsolya,
Ahol a békák brekkekéznek.

BARABÁS MIKLÓSHOZ

Öregnek hívnak; de ne bándd, hogy az vagy!
Az istenek oly ifjúságot adtak,
Mely az időt túléli, halhatatlan;
Él az ecsetben, hangban és a dalban.
Halandó ember csak a föld pora;
De a művészet meg nem hal soha!

Öregnek hívnak; de ne bándd, hogy az vagy!
Dicső napokról tud beszélni ajkad.
Midőn te ifjú voltál, drága néped
Áldásos korra, új eszmékre ébredt,
Boldognak mondalak, mert láthatád
Széchenyi, Vörösmarty korszakát.

S megértél többet is, nagyobbat is még!
Midőn a zászlót lobogtatva vitték,
S felzúgott győzedelmes harci ének:
Irígylendő művész, ezt is megérted,
S e nagy idők számos nagy emberét
Te színről színre láttad, ismeréd.

Nem fegyverrel, nem is gyujtó beszéddel,
Mégis közöttük álltál ifjú hévvel.
Együtt küzdöttél az egész hazával,
Ecsettel kézben és szívedbe' lánggal.
És hogy csodálják késő unokák:
Megfested korod arcképcsarnokát.

S minő arcképek! Népünk java-jobbja
Vonul szemünk előtt el hosszú sorba':
Kossuth, Petőfi arca s annyi másé,
- Ki győzné végig elsorolni, hányé! -
Teáltalad beszél hozzánk híven.
Van-é ki még nem látta?... Nem hiszem!

S egyet mondok még. Légy ezért is áldott!
Nyakadba nem vevéd a nagy világot.
Itthon maradtál zajtalan', szerényen;
A honfiról is elmondhatjuk: éljen!
A magyar úgy ismer mint hű fiát,
Kinek hazája nem a nagyvilág.

A jó Isten kegyelméből megérted,
Fejlését magyarok művészetének;
És két szemed örömkönnyezve látja.
Hogy már hazádnak is van képírása.
Az úttörők által vetett magot,
Örvendj, gyümölcsöt hozni láthatod!

Öregséged békén, nyugodtan éljed.
Gyümölcsöző volt, nem ment kárba élted.
A magyar művészet történetében
Fogsz élni, míg csak érdem lesz az érdem.
Neved mellett jövőben majd az áll,
Hogy úttörő, az elsők közt valál.

(?)

MÁJUS

Az ifjúság bájos vidéke
Tele van napfénnyel, virággal,
Himbálják illatos fuvalmak,
Bezengi csattogó madárdal.
Derűs ábránd, álom, reménység
Szór pazarul fényt, illatot.
Nem látni ottan ködöt, árnyat,
Csak a bimbófejtő napot.

Te, ki megújulsz minden évben,
Természet ékes ifjúsága,
S egyforma bűbájjal mosolygasz
Bíborra és darócgunyára:
Gyönyörű május, szívdobogva,
Vidáman hadd köszöntselek!
Nekem is illatoz' virágod,
Rám is sugárzik kék eged.

Napodnak hulló tiszta fénye
Hevíti az egész világot.
Ami csak kedves, ami bűvös,
Pajkos szeszéllyel mind kitárod.
Minek zománcot nem te adtál,
Elveszti illatát, szinét.
Te vagy a művészek művésze,
Te az örök költői szép.

Virágokat hullatsz a földre,
Ha tomboló vihar megingat;
És hogyha sóhaj kél szívedből:
Az is csak édes, langyos illat.
Emelt homlokkal, könnyű szívvel
Vívhatja az a lét-tusát,
Kinek harcára te mosolygasz,
Gyönyörű május - ifjuság.

KENYÉRPOÉZIS

Ó, koplalás, szörnyű az átkod,
Hogy minden éhező ripők
Dalt zengedez, holott kabátot
Varrhatna vagy pedig cipőt.
De hajh! Az ember életében
Sok dolgot intéz a has is.
Szelíd ha megtelt, zsarnok éhen!
Olykor világfájdalmas is.

Nem egy „költő” megmondhatója,
Mily ossiani érzemény,
Ha tizenkettőt üt az óra,
S ebédre - ó, jaj! - nincs remény,
Kolbász-, pörkölt-világba téved
Az éhség s bágyaszt, mint hasis.
(Eddig hasból csupán *beszéltek*,
De máma már *dalolnak* is.)

Ha megpillant a kirakatban
Sonkát, halat, pezsgő italt:
Kitör egy mélabús sóhajban,
És rögtön ír - szerelmi dalt;
Vagy emleget korcs nemzedéket,
Hanyatló, árva nemzetet;
Mert még ma nem evett ebédet,
És jobb idők után eped.

Mind jámbor ember; nem találta
Fel egyik sem a puskaport;
S ha mélyen néz is a pohárba:
Egyik se gyilkolt vagy rabolt.
Mért sújt tehát oly szörnyű végzet
Harminckilencezer gyomort,
Mely nem találva menedéket
Sehol se’, rímekben korog?

Az ördögöt hajdan kiverték
A lélekből szent emberek;
Gyógyítható már a veszettség;
Csimaz ellen vannak szerek.
S a verselés rossz nyavalyája
Egyedül nem gyógyítható?...
Nincs még olyan szer föltalálva,
Mely halandót ettől megó?...

Van, van! Egy mecénás segíthet.
Csak ez csinálhat rendet itt.
Halmozzon össze annyi kincset,
Ahány has-dalnok éhezik.
Ne légyen fösvény, ossza szét a
Rugott zsenik közt aranyát:
(A bankó is hat!), s mint poéta
Kínlódni egy se fog tovább.

Ó, múzsa, ki leszállsz a mennybül,
S adsz üdvözítő csókokat;
Kinek szaván a bús megenyhül,
S a boldog százszor boldogabb:
Bocsáss meg ellenségeidnek,
Akik bemocskolják neved'!
Tölts bort beléjök, s add nekik meg
A mindennapi bifszteket.

BÉKE GONDOLATOK

Csak harc! Örök harc mindenáron!
Eleje nem volt... lesz-e vége?...
Mikor lesz már csönd a világon,
Mikor lesz már igazi béke?
Meddig fog harcban vér ömölni?
Meddig fog embert ember ölni?

Ki itt a hóhér? Ki a zsarnok?
Király? Népszellem? Államérdek?
Ki hozza létre mind e harcot?
Kin szárad annyi emberélet?
S ki fogja elmondhatni végre:
Pihenjetek meg! Itt a béke!

Ah, soha senki! Nem az ember,
Nem a királyok, nem az Isten,
Ki váltig csak gyilkolni rendel...
Természetünk a bűnös itten!
Az ember, éppúgy, mint a féreg.
Gyilkosság nélkül meg nem élhet.

Ki, gyönge bár, ellenszegülő,
Azt meghódítja majd a kardvas.
A tehetetlen nép az üllő,
S kalapács az erős, hatalmas.
Ez zúzta szét mindíg a gyengét,
Hajdanta és korunkban egyképp.

Veréb, egérke, nyúl a sastól,
Tigristül medve, ló remegnek.
Erős a gyengének parancsol
S a katonának fejedelmek.
Mind vérszopók, mindnyájan ölnek,
Csak gyilkosok lakják a földet.

Királyok, büszke hadvezérek!
Mindig folyt vér a harcmezőkön.
Kell, hogy legyen örökre vétek,
Ágyú, szurony, ki népet öljön;
De jaj a bűnnek s jaj azoknak,
Akik vérontást létrehoznak!

(?)

HALÁSZAT

Hitvány halacska kicsúszott
Hálómon a Tiszába.
Sebaj! A szépet, a nagyot
Hálóm ki nem bocsátja.

A lány is így halászható
A szerelem vizében.
Ha megfogom s nekem való,
Bocsássa más el; én nem.

(?)

1881

APRÓ DALOK

1

Elég hálát neked
Jó angyalom nem adhatok,
Hogy megszerettél engemet.

A szeretetre én
Tudom, hogy érdemes vagyok,
Másképp neked hogy' tetszeném!

2

Nehéz napokban látlak újra,
Én elhagyott egyetlenem;
Kétségeim közt, bánatomban
És mindenütt te vagy velem.

Én édes átkom! Mosolyodtól
Vagyok még mostan is beteg;
Oly édes, hogy szeretjük egymást,
S úgy fáj, hogy nem feledtelek!

3

Úgy van! Szerettem már előtted
Egy szőke lánykát, kék ruhásat;
Nevéhez álmaim szövődtek,
Mint a tiedhez könny, búbánat.

De hajh, az álmok rövidebbek,
Mint a keservek éjszakája;
Eltűnt a kedves szőke gyermek,
S már alig emlékszem reája.

LENGE SZELLŐ SIMOGATJA...

Lenge szellő simogatja
Az eszmélő ligetet,
S szívből szívbe száll a sejtés,
Hogy közelgesz, kikelet!

Illatos lehed belengi
A vetések bársonyát,
Álommal hinted be szívünk',
Csillámmal az út porát.

A mező kis házikói
Fölveszik a régi színt,
És a tél nagy álmodói
Ébredeznek sorba' mind.

Sugár-csókkal, fényözönnel
Ébreszd a virág-hadat,
És a földi bút söpörd el,
Mint a felhőt és havat.

POLITIKUS NEMZET

Mi kedveltebb minálunk mint a kártya,
Káromkodás, cigány, zsidók szidása?
Minek van mindenütt biztos keletje,
Kocsmába', klubba', künn, tanácsterembe'?
Mi képes a magyart úgy feltüzelni,
Hogy falnak kész rohanni valamennyi?
Mi mérgez meg családot, társadalmat?
Mi vet szünetlen gáncsot a magyarnak,
Hogy azt mondják honára: Ázsia?...
Kimondjam-é, hogy a - *politika*!

Ó, Goethe, bár csodálom lángeszed',
Igazságod biz' mégse volt neked,
Midőn bölcs elméd úgy okoskodott:
Versben politizálni rút dolog.
Költők királya, te nem ismeréd
Árpád politizáló nemzetét;
Különben, meg vagyok győződve róla,
Híres mondásod változtatva szólna:
Politizálás rút versben, papíron;
De legrútabb, ha *gyakorlom*, nem *írom*.
Nálunk versnél úgysincs ártatlanabb
Portéka: olvasatlanul marad.
Lehetsz oly bölcs, mint Salamon király:
Lenéz a kortes, ki politizál,
És többre tart egy rossz programbeszédet,
Mint minden tudományt és bölcsességet.
De bezzeg másnak tűnsz fel néki egyben,
Ha dikciózol ordító tömegben.
Ha népgyűléseken tudsz *szolnokolni*,
S nagy garral értesz hangoztatni holmi
Kopott, erőtlen szópuffancsokat.
(Idézhetnék, ha kedvem vón', sokat.)
Ha tollat forgatsz, pár lapos vezércikk,
Biztosra foghatod, számodra tért nyit,
S ha nagykorú vagy, és ki van fizetve
Adód, bizton bejutsz a parlamentbe.

Országház! Ó, igéret földje te!
Rajtad függ milliók sóvár szeme.
Mert nem igaz magyar, kinek szemében
Más pálya is van, isten úgy segéljen!
Cicero mondta, hogy ki mihez ért,
Annak szentelje minden idejét.
Nálunk? Az is, ki három iskolát
Végzett, s nem lát az orránál tovább,
Még csupasz állú s már korteskedik.
Kész kis Kossuth (álmában!) mindegyik.
De ott, ahol dolgozni, tenni kéne,
Rögtön megcsappan hírhedett erélye.
S kisül, hogy csak Pató Pál úr fia:
Vagy „ama bizonyos csizmadia".

És bárhová menj, édes honfitársam,
Egyben botolsz meg: a politikában.
Magyar vért többé nem hoz semmi lázba,
(A bort kivéve) csak kortes-kokárda.
S a honleány se buzdul már ma máson,
Csak képviselői beszámoláson.
Egy pálya van csak, egy cél, egy dicsőség:
Választókerület, képviselőség.

Beszélhettek, ti józan emberek,
Hogy ide orvos kell, a nép beteg,
Kereskedés, ipar lassan halad,
S ami van is, német kézben marad;
Hogy irodalom és művészetek
Csak kegyelemkenyéren tengenek:
A magyarok minderre rá nem érnek,
Amíg az ország házában beszélnek.

Így látva téged, édes magyarom,
Erősen bízom benned, mondhatom;
Mert meggyőződésem, hogy nem árt neked már
Se Schulverein, se horvát ügy, sem Eszlár.
Történjék bármi e cudar világon,
Te csüngj tovább kedvelt politikádon,
Ha eddig nem volt képes tönkretenni:
Örökké élsz, nem öl meg soha semmi!

(?)

CSORBA ZSÓFI

Csorba Manci, mit műveltél!
Utonállók társa lettél.
Csákány Lacit rejtegetted.
Törvény ítél most feletted.

„Nagysás urak, nagy bajom van:
Odahaza egy halottam.
Koporsóban vár a néném,
Elsiratom, megigérém.

Csöndesebb lesz pihenése,
Ha egy könnyet sírok érte,
Ha én vetem örök ágyát...
Visszajövök!” - Elbocsátják.

Megy a lányzó néma gyászba’,
Megsajnálja, aki látja.
Börtönének ablakából
Laci űz csak gúnyt a lánybul:

„Így jár, aki - lásd betellett -
Másoknál, nem honn seperget.”
Fut, fut a lány. Szava tőre
Átnyilallja. „Jaj, csak ő ne!”

Odaborul a halottra.
Megöleli, megápolja.
„Mit a törvény holtra ró ki,
Megfizeti Csorba Zsófi.”

Kikisérték, sírba tették.
Megsiratták, eltemették.
Vissza is jött Csorba Zsófi,
Büntetését jött leróni.

„Gyere mostan tömlöcödbe!
De ha megkérsz könyörögve,
Szeretődet látni vágyod:
Megeshetik búcsúzásod.”

És az ajtó, hogy kitárul,
Csákány Laci ajakárul
Nyers indulat szava hangzik:
„Mért nem hoztad ide Mancit!”

A teremben összenéznek:
„Esze ment el a legénynek?
Egy Manci van-e? Kettő-e?
S te vagy-e a szeretője?”

„Nem én vagyok a valódi.
Huga vagyok, Csorba Zsófi.
Akinek szólt az ítélet,
Az immár az istené lett.

De nem bírta elviselni;
Nem tudott ugy sírba menni.
Jó uraim, megbocsássák:
Én rovom le tartozását.”

Összesúgnak, összenéznek,
Még ily ügyben nem itéltek.
A legvénebb végre fölkel,
Szavait kiséri könnyel:

„Csorba Zsófi, menj, s jegyezd meg:
Ítéletünk föllebezted.
Aki olvas szíveinkben,
Meg is áldja tetted: Isten!”

1883

FAKÓ POÉTA

Szegény magyar fakó poéta!
Szerencséd, hogy nem él Petőfi;
Gyűlölte a szemforgatókat,
Nem bírt ő, mint te, dörgölődni;
S te, akit a magyar poéták
Között elsőnek mondanak,
Ősz hajjal talpat nyalni jársz el -
Petőfi, jó, hogy halva vagy!

Szegény magyar fakó poéta,
Szerencséd, hogy meghalt Arany.
A velszi bárd örökre hallgat,
Jó, hogy lángajka zárva van.
Te vén gyerek, te kegyleső, te
Fakó költő, nem velszi bárd,
Egy kézszorítás kell neked csak
S kiáltod: Éljen Eduárd!

Szegény magyar fakó poéta,
Szerencséd, hogy nem vagy magad.
Szerencséd, hogy komédiás vagy,
Akit a nemzet megtagad.
Szegény magyar fakó poéta!
Szerencséd, édes nemzetem,
Hogy őhozzá nagy dalnokid közt
Nem hasonlított senki sem.

A HALÁL ÖNKÉNTESEI

Nagy háború készül kitörni
Az ellustult világon újra.
A rothadó beteg kor ellen
Erkölcsi rend nagy háborúja.
Sietve gyűl a légi hadsereg.
Halálba üldözött önkéntesek,
Kiket a nemezis berendel
Harcolni a kizökkent földi renddel.

Mint határhelységek lakói
A hadbaszálló katonákat,
Úgy látjuk átvonulni sorban
Önkénteseit a halálnak.
Ez közlegény; amott egy tiszt megyen;
Ez ismerős; az ottan idegen.
Oly hallgatag, bús valamennyi...
Csak vérük hullását lehet kivenni.

Így gyülekeznek fönt a légben:
A földi szem nem látja őket.
Ágyához lépnek lopva, titkon
Az elbukottnak, szenvedőnek.
Aki megunta életét,
Elbóditják szegény fejét.
Meghalni önként: szörnyü végzet!
De hánynak százszor nehezebb az élet!

S egy éjjel szellemek csatája
Veri föl az alvó világot;
És emberirtás, szörnyü harc lesz,
Minőt ember még egy se látott,
Petyhüdt a föld, tikkadt a lég.
Érezni a vihart lehet.
Közelget, halk morajjal újra
Az új idők tisztító háborúja.

VAKULJ, MAGYAR

Aludj, magyar! Hadd csípjenek
Szunyog-légy-szomszédok; - te álmodj!
Hadd szípolyozzák véredet,
Te óvd meg ősi lomhaságod,
Ha más egész nap' fárad, izzad:
Te szempilládat föl se nyissad.

Lármázz, magyar! Ki ellened:
Kongó szavakkal kardlapozzad,
Csak öltsd azokra nyelvedet,
Kik megfenyítnek, megrabolnak.
Ó, mert nyelved merész, csodát mivel;
De az utolsó vagy, ha tenni kell.

Csak tűrj, magyar! Történeted
Türelmed még nem látta veszni.
Rozsdás kardod, rozsdás fejed,
Mert harc nem élesíti, edzi;
S ha elpusztulsz, fejedre mondják:
Csak tűrt, megérdemelte sorsát.

Csitt hát, magyar! Ha rád morog
A külföld, meglapulsz szavára.
Bármit mívelsz, őt majmolod,
Mint árnyék támolyogsz nyomába.
Hogy hol szorít cipőd, te érzed,
És mégis más vezérli lépted'.

Vakulj, magyar! Türelmedet
Nem józanság okozta, hidd el;
Szidd inkább gyönge merszedet,
S keleti röstséged' veszítsd el.
Nagylelkű, nyílteszü nem vagy te, nem!
De gyáva vagy, de rest vagy, nemzetem!

EGY DIVATOS LÍRIKUSRA

1

Nagyobb vagy termetednél
S mondjuk, nagyobb nevednél.
Annál az egynél vagy csekélyebb,
Aminek magadat te véled.

2

Küzd az ideál, s győz az egyszeregy:
Életbe', dalba' duplán hírdeted.
S a költészet múzsáját, akinek
Kedvence vagy (tudn'illik azt hiszed),
A piacon kínálod a vevőknek:
Fínom portéka, ki ad érte többet!
Az ideál s a száraz egyszeregy
Okos könyvedben így karöltve megy.
S eszembe jut, hogy a pogány világba'
Merkur volt, ki a lantot feltalálta.

3

Mit kínosan, vajúdva zengesz,
Csinos, csengő és illedelmes.
De hatni nem tud rám az ének,
Mert nem találom benne *éned'*.
Látom, hogy jó a tárgy, a szerkezet:
De nem hallom ki szívverésedet:
S elgondolom: virág illat hiján
Hiába szép, mégiscsak - tulipán.

ZENGŐ DALOKBÓL

Zengő dalokból visszahangzik,
Mi szívedben kél-száll, viharzik,
Szeresd a költőt! Jó barátod.
Kisérjen üdv, kergessen átok:
A költő híven ellesi,
S lantján visszhangot ád neki.
Dalában az örvendezőnek
Öröme hangosabb leszen,
S a szomorúnak, szenvedőnek
Letörli könnyét csöndesen.

1884

NŐK SZEMEI, HOGYHA SZÉPEK...

Nők szemei, hogyha szépek,
Ó, be gyorsan megigéznek.
Ahány szép nő, megkívánom.
Hajalálom!

Ha mosolygó szeme bíztat:
Jer, szeretni megtanítlak:
Csak pirulok, csak csodálom...
Hajalálom!

Hogyha aztán mást ölelget:
Azt mondom: Nem érdemelt meg.
S ő neveti bambaságom'.
Hajalálom!

Olyan nő nincs a világon,
Akinél vón' tartozásom;
Mert a csók volt az egyetlen,
Amit mindig kifizettem.

A HALOTT GYŰRŰJE

Szegény Aurél nagyon beteg,
Sápadt, sovány, fürdőre megy.
- Idám, az ég megáldjon!
Nincs már csak egynehány hetem;
E szép világtul, érezem,
El kell örökre válnom.

S hogy fonnyadt karja tárul, ím,
Gyűrűje, benn' a kő rubín,
Tovagurul a porba.
E gyűrű mondja meg neked,
Hogy itthagyám az életet.
Elküldöm haldokolva.

Május volt, langyos kikelet;
A lány sóhajtott, könnyezett,
S midőn az ősz közelgett:
A nyirkos szél anyjának is
Átjárta húsát, csontjait,
Az özvegy is beteg lett.

Nincsen kenyér; mi lesz veled?
Dologhoz nem tud kis kezed;
Csak nem mehetsz cselédnek!
Ha most itt volna szeretőd...
Eh! Falatod sincs betevőd,
Ő sem gondolna véled.

„Van itt még egy darab ruhám.
Nézd, új, selyem, föl sem huzám.
Ő adta. Viganómat
Kívánnod kell csak, bár szivem
Utána vérzik, elviszem
Zálogba a zsidónak.”

„Egypár garas... Mit ér neked?
Az orvosság is többre megy,
S nyakunkon itt a házbér.
A háziúr legény fia
Mindig kerülgetett, Ida.
Megszánna szép orcádér’.”

Lakuk kis pincelyuk, setét.
Menjen? Ne menjen?... S már kezét
Rátette a kilincsre.
Ajtót nyit ekkor valaki,
S a postás látható, aki
Egy levelet hajít be.

Pecsétje, színe gyász, s amint
Felbontja, kis gyűrűt tapint;
Piros rubín a kő benn’.
„Van egy gyűrűm. Fát, húst veszek,
S ahova küldesz, nem megyek,
Akármi lesz belőlem.”

(?)

A PLETYKA BÁNT?

A pletyka bánt?... Elhagylak ím hát.
(Az etikettet ki nem állhatom!)
Én boldogtalan legyek inkább,
Mint betanított, illemes majom.

Bár te vagy fényem, álmom, üdvöm,
Bár kívüled mást nem szerethetek:
A válás kínjait leküzdöm,
De báb, de gép én sohasem leszek!

Szívem taktusra nem szerethet;
Inkább szerelmem’ is megtagadom!
Mert gyűlölöm az etikettet;
Mert borzadok nevetni - magamon.

SÍROK KÖZÖTT

Együtt küzdötték át az éltet,
Kik most nyugodni ide tértek.
Hangos családi körüket
Pótolja néma sírüreg.

Körös-körül dús illat árad
Virágos telkén a halálnak.
Gyepe jól ápolt, üde, zöld!
Márványát adta messze föld.

Hiába lesz a földi földdé,
Porember, gőgöd él örökké!
Hiú elmével képzeled,
Hogy a holtak is kényesek.

A MAMA SZÓLT

A mama szólt: Édes leányom,
Okos légy, s győzd le már magad'!
A szerelem vaksága, hidd el,
Tévútra vitt már sokakat.

Fontold meg jól minden dolognál,
Mit szól a világ szája majd?
Mert minden úgy jó csak, ha ennek
Nincs semmi kifogása rajt'.

Kövessed hűn az ő parancsát,
Szeress, midőn megengedi,
S bár szíved megszakad a bútól,
Vidám mosolyt mutass neki. -

Te megfogadtad a tanácsot.
Éber vagy, óvatos, hideg.
A bókból és nyájas mosolyból
Egyformán jut mindenkinek.

Hogy törik magukat utánad
A férfiak! És ezalatt
Az, kit te is szeretni tudnál:
Nem is néz rád, s továbbhalad.

A SZÚNYOG

Zi-zi, zü-zü! Zörög-zireg
Egy kis szúnyog-csipet.
Vért szívni, szúrni szállt ide.
Nem értem a kis mérgesét,
No, mert szúnyogbeszéd
Nem hallik messzire.

Zi-zi! zü-zü! Rám szálla, ni!
Hogy vérem' szívja ki.
Morzsoljam össze?... Nem teszem.
Szúnyog-csípés nem fájdalom,
Ha nem babrálgatom.
Lakjék jól, engedem.

Zi-zi! zü-zü! Szemem előtt
Száll, egyre vakmerőbb,
S zizije hátha káröröm?
No mit tegyek?... No mit tegyek?...
Azt, hogy szivart veszek,
S szépen kifüstölöm.

(?)

SZERETEM A MAGÁNYT...

Szeretem a magányt, a csendet,
Ha odahúz édes titok.
Ott szövök álmot, ott merengek,
Megenyhülőn csak ott sirok.

Szeretem a világi lármát.
Hol elkábúl az öntudat,
Ha vérező szívembe vágják
Unalom, kétség karmukat.

S ha örömem van, úgy szeretném
Kitárni más előtt magam
És ráfonódni, mint a repkény,
A szívre, mely virágtalan.

(?)

PERDITA

1

Ha durva módon sértelek:
Lelkedre valahogy ne vedd.
A sérelem, ha mutatod.
Ha fáj szivednek: még nagyobb.

Nevess csak rajta, rajtam is.
Ne is gyanítsák, hogy hamis
A jókedv, mely szemedben ég,
S hogy szíved meg van ölve rég.

Kacagj, ha durva szó gyaláz.
Hogy' illenék hozzád a gyász!
Oly nőnél, mint te vagy, szegény,
Gúny, hogyha könny csillog szemén.

2

Szeretlek, mint egy elhagyottat
Egy másik elhagyott szerethet.
Ahogy vergődő fájdalom csak
Képes szeretni: úgy szeretlek.

Nem a gyönyörnek tiszta mézét
Szomjazza ajkam, hogyha csókol;
Az, ami hozzád vonz, a részvét,
Szeretlek, édes, szánalomból.

Szeretlek, mert mint én, leányka,
Te is jobb sorsot érdemelnél.
Szeretlek, mert reád találva
Látom, van árvább szív szivemnél.

Szeretlek önzésből, kimondom;
Mert amidőn szemedbe nézek:
Egyszerre tűrhetőbb a sorsom,
S én kezdlek vígasztalni téged!

3

Fogy a sugár; életnapunk
Hevét veszíti; nem csoda!
Annál gyorsabban hervadunk,
Ha árnyékunk nem volt soha.

Szívünk kialszik csendesen,
Mint hamuvá égett parázs.
Ah, ez többé nem szerelem,
Csak gyönge végső lobbanás!

Lassú haldoklás életünk;
Szerelmünk hervadó virág,
S már csak részvétet érezünk,
Ölelve fonnyadt Perdität.

4

Rajta, rajta! Éld világod!
Csak így lehet igazságod.
Nevess, légy víg, bármi érjen:
Szomorúnak lenni szégyen.

Ismered a földi rendet?
Le van győzve, aki szenved,
S aki sebét nyitva hagyja:
Elvérzik az istenadta.

5

Beteg vagy, azt mondod nekem,
Boldogtalan, bús gyermekem?
Én irgalombul azt kívánom:
Halj meg, míg ifjú vagy, leányom.

Ne várd, míg fonnyadt lesz szíved,
Mint ősz utóján a liget;
Míg lelkedből vad szenvedélyed
Minden világos színt kiéget.

Ó, kérjed inkább istened',
Hogy most hunyhasd le két szemed,
Mikor még van szívedben álom,
S van mit síratnod e világon.

1885

PROLÓG

Szavalták a könyvkereskedő-segédek
„Csak szorosan" egyletének jan. 5-i estélyen

Hadd zengjek féltestvérek, rólatok.
Kik eszmét, szellemet, könyvet kínáltok.
A mienknél nem jobb a társatok,
Közönynek hívják ezt a jó barátot!
Kik az író hírét terjesztitek,
Úgy jártok, mint a föl se vett poéták.
A könyv ma nem kell, a tömeg siket,
S a kort ma élvezik csupán a léhák.

Ah, úgy van, úgy! Hiába kérkedünk,
Hogy versenyzünk a mívelt nemzetekkel.
Szívünk nem él, csupán idegzetünk!
Újságpapír, botrányok; más ma nem kell.
Újság, újságot ér szüntelenül,
S az írónak, kiadónak foga vásik.
Posztkiszli ellopásán még hevül
A t.c. publikum, jó könyvtül ásít.

Írók művét ne emlegesd neki;
Elalszik már a címtül is, ha hallja,
S nem lelki benső szükségből veszi
A könyveket; nincs pénze holmi dalra.
Egypár garast ha mégis vet nekik,
Az irodalmat pártolom! - kiáltja.
Pedig sok másra két kézzel telik;
Tanúm a bor, korteskedés s a kártya.

Hát meddig tart még ez az állapot!...
Süket füleknek meddig szól az ének?...
Ti nyelvetekre büszke magyarok,
Hát könyvesboltba már ti sose léptek?
S ti fiatal barátaim, vajon
Megértek-é míveltebb kort amannál,
Midőn magyar háznál az asztalon
Könyv nem volt látható, kivéve - naptár?

Szívem azt mondja, nem fog tartani
Örökké ez a mozdulatlan álom.
Mindnyájunknak fog még hajnallani,
Nekünk is lesz még ünnep a világon.
Ápoljuk, tartsuk ébren a reményt,
Hogy a magyarnak van még szíve, lelke.
Aranyt, Petőfit, Katonát, Keményt,
Nem hozhat létre puszta vakszerencse.

Barátaim, ti is reméljetek;
Az íróknak szüksége van reátok.
Higgyétek, ez tovább így nem lehet.
Lehull a nemzetről a régi átok.
Csak szorosan, csak összetartsatok!
Áruljatok dalt, bölcsességet, eszmét,
Azt mondta egy magyar, a legnagyobb:
Ha Magyarország nem volt is, de lesz még!

HOGYHA VÁRSZ MÉG...

Hogyha vársz még vagy tíz évet,
Én leszek, nem más, a férjed;
S ha tárcám is úgy akarja,
Fürösztelek tejbe-vajba'.

Holdvilágos éjszakákon,
Járunk majd a lagunákon.
Ott ismétlem karjaidban:
Holtomiglan, holtodiglan!

Csókjaink majd elregélik,
Mire vágytunk annyi évig...
Csakhogy addig én szerelmem,
Megöregszünk mind a ketten.

ZSIDÓK, KERESZTELKEDJETEK KI!

Ahasvér, az örök bolyongó
Sóhajt minden gettó előtt:
Hát meddig lesz még rajtam átok!
Mikor lelek már pihenőt. -
És titkos szózat zúg a légben:
Mindaddig nem fogsz megpihenni,
Míg egy gettónak lesz lakója... -
Zsidók, keresztelkedjetek ki!

Más istenünk van, más világunk!
Mi meg nem értjük Jehovát.
A régi istenek kivesztek;
Mit kísértsen csak ő tovább!
Villámszóró Zeusz sem él már;
Alláht is látom útra kelni
Európábul Ázsiába...
Zsidók, keresztelkedjetek ki!

A haragos Jehova meghalt;
Most szerető, jó Isten él.
Lehet-e Isten bosszuálló?
Kívánhat-é szemet-szemér'?
Tilthatja-é a nem zsidóval
Jót tenni, vele lakni, enni?...
Mondhatja-é: Gyűlöljed, öld meg!...
Zsidók, keresztelkedjetek ki!

Ezernyolcszáz és nyolcvan éve
Hogy Ahasvér, szegény bolond,
Elátkozottan, kitaszítva
Ezen a földtekén bolyong.
Szánjátok őt meg; mert ha többé
Jehovát egy zsidó se zengi:
Ahasvér akkor fog pihenni...
Zsidók, keresztelkedjetek ki!

BUDAPEST

Columbus földjéről csudákat
Hoznak hírül az agg világnak,
Bizonyságul, mily sokra képes
Küzdő míveltség, amely ékes.
Nagy városoknak, mint varázsütésre,
Egy nyár alatt történik épülése,
Sötét őserdők rengetegjén,
Ahol nem élt más eleven lény,

Csak serge tarka papagájnak,
Csak pávián, kígyó, vadállat,
Színes bogár, kolibrí, gyík...
Ma zúgva csörtet át a Pacifík
Az ősi csendnek zakatolva,
Hogy emberészre, szorgalomra
Nincs akadály, nincs semmi gát...
Ilyen amoda túl az újvilág...

Kik bámuljátok ezt az újvilágot:
Ilyen csodát itt is találtok;
A fáradt, a vén Európába'
Is találtok még friss oázra,
Hol habjaid, ős Duna, hömpölyögnek;
Szép Budapest, büszkén köszöntlek!
Budapest, népem büszkesége,
Az ébredő magyar reménye:
Áldom minden munkás kezed',
Minden téglád és porszemed'!
Európa kezd már észrevenni,
A vándor fényeddel betelni.
Te hírdeted, nem általás ez,
Hogy a magyar csak ezután lesz.
Hogy ez a nép, mely ezer évig
Nem lelheté meg pihenésit,
Melyet harcban mindig csodáltak
(Tanúm rá annyi hosszú század),
Hogy eztán még jobban csodálják:
Most vívja legdicsőbb csatáját...
Szép város, városoknak éke,
A magyarok nagy istenére
Fogadjuk fel, hogy meg nem pihenünk,
Míg Európa gyöngyévé nem teszünk!

A HERNYÓ ÉS A RÓZSA

A „Pikáns Naptár”-ból

Egy lomha hernyó, csúnya, sárga,
Izzó, heves szerelmi lázba’
Rózsáért égve vakmerőn,
Így szólt hozzá epedve, hőn:
Szeretlek, ékes rózsaszálom!
Szeress viszont és légy a párom! -

Még pirosabb lőn e szavakra
A rózsa, és nagy lett haragja:
Te rút hernyó, te csúnya állat,
Hordd el magad’, ó, mert utállak.
Hogy’ mersz rózsát szeretni, kérdem,
Te formátlan, te csúf, idétlen! -

Csúfnak tartasz most engemet!...
- Felelt a hernyó. - Szép leszek!
Tudhatnád jól, hogy a jövőben
Színes pillangó lesz belőlem. -

Lehet; de én nem várhatok rád,
Élveznem kell a röpke órát,
Életem, mint a lepke élte,
Rövid napokra van kimérve,
S mire belőled lepke lészen:
Rég elhervadtam, rég kiégtem. -

SZANZARA

Gyűlöltek, bántottak, kínoztak
És megaláztak érdemetlenül.
Üllője voltál a gonosznak,
Csapásit tűrted védelem nekül.

Ó, légy erősebb valahára!
Töröld le gyáván omló könnyeid’,
Ne hajts a bölcs tűrés szavára,
Gyűlölni ellenséget emberibb.

Örvendj, ha irígyed’ baj érte,
Hitvány bukása légyen ünneped.
Az irgalom gyávák erénye;
Aki nem gyűlöl, az nem is szeret.

Ne légy bocsánatot gyakorló,
Hajtsd vissza a feléd dobott követ.
A szív a visszhanghoz hasonló:
Szelíd válasz nyers szóra nem jöhet.

Jobb, hogy a gaz neved' leszidja,
Mint hogy megszánjon a kopott erény,
A szánalom csak alamizsna,
Annak való, ki védtelen, szegény.

Mindenkinek légy jó barátja,
Ki néked is barátod és megért;
De ha ki bántott, szedd rovásra,
S jelmondatod legyen: *Szemet szemért!*

(?)

A LENGYELEKHEZ

Midőn az 1885-i budapesti országos kiállítást meglátogatták

Sírtunk, midőn elesteden zokogtál,
Széthulló nemzetünk bús mása voltál.
És amikor hazád' szétdarabolták:
Testvérünknek fogadtunk, Lengyelország.
Kishit fogott el, látva végzeted',
Hogy a mi sorsunk is csak ez lehet.

Nem vesztél el, mint Róma hajdanában,
Magát túlélve, hosszú rothadásban.
Mint Izraelnek, úgy se lőn a veszted;
Egy új világot nem hozott kereszted.
Elestél, mint erdők nemes vada,
Nagyúri kedvtelésnek általa.

Szabadság népe rabláncokra fűzve,
Jer magadat kisírni kebelünkre!
Mi átérezzük, értjük szenvedésed',
Gyászban sokáig osztozánk tevéled.
Háromszáz éven át nem volt hazánk.
Háromszáz évig sírva vigadánk.

Ó, lengyelek, nézzétek a magyart ma!
Tettvágytul éled újra lelke, karja.
Pedig, hejh, búsult ő is, mint a lengyel;
Multján borongott ő is méla kedvvel.
De felvirult megint, mert volt hite.
Hitet merítni jertek hát ide!

Remélj jövődben, Kosciuszko népe!
Hidd, hogy hazádnak nincs örökre vége.
Hiába hurcolnak Szibériába:
A szabadságnak nő ottan virága,
S a hó besöpri ott a jósigét,
Kasszándrai „finis Poloniae"-t!

A KÉT LÚD

Egy vadlúd s egy szelíd liba
Közt folyt az itt leírt vita:
Nagy gágogással,
Szárnycsapkodással
Azt magyarázgaták ide s tova,
Kinek van kettejök közt jobb sora?

„Szegény rokon, neked bőven kijut
Bajból, teherből" - szólt a házi lúd.
„Te nyugtalan, kóbor madár,
Másutt talál az ősz, másutt a nyár.
Faggyal, viharral, bősz szelekkel
S éhséggel is, hajh, küzdened kell!
Sehol sincs nyugtod, maradásod,
Rád lesnek vérszomjas vadászok;
S mikor nem is várod, nem képzeled,
A gyilkos cső kioltja életed.
Én vígan élek és nyugodtan,
Gond nélkül, tömve, jóllakottan.
Van bőven moslék és kukorica;
Meghízik tőle a liba."

„Nem írigyellek, húgom, érte -
Így válaszolt a vadlúd e beszédre. -
Te szolgaságban töltéd életed;
Azért hízlalnak, hogy leöljenek.
Mikor már alig vonszolod magad,
Elmetszi a szakácsné a nyakad.
Legyen bár harc, veszély minden napom;
Szabadon élek vándorútamon,
S ha majdan gyilkos cső terít le:
Nem végzem éltem gyávaságban, mint te."

Melyik lúd mondott igazat?...
A kövérebb-e vagy a szabadabb?...

(?)

AZ AKKOR VOLT...

Az akkor volt... mondják sokan
S hozzá nagyot sohajtanak.
Az akkor volt... annyit jelent:
A mult örökre mult marad.

Az akkor volt... mereng a lány...
Szerelme szép tündérkora,
Az akkor volt... s a régi üdv
Többé nem újul meg soha.

Az akkor volt... közömbösen
Az ifjú ennyit mond csupán,
Az akkor volt, egy nyári est,
Mikor szerelmét megtudám.

Az akkor volt... sohajtozom,
Az esztendők hogy szállanak!
Az akkor volt... egyszer csupán!
S a múlt örökre mult marad.

(?)

PARAZITA-ÉNEK

Anakreón és Háfiz óta
Kis és nagy költők légiója
Mind Bacchust ünnepelgeté,
Eláznak (jó, ha nem rovásra!)
De arról nincsen tudomása
Az utókornak: ettek-é?

„Ámort se kicsinyeljük éppen,
De Évóé sokáig éljen,
Ő a mi kedves istenünk."
Ezt hajtották mindig a dőrék,
Nektárnak képzelvén a lőrét
S egyszer se mondották: „Együnk!"

Egy jó menű legyőzi Ámort,
Nem okoz fejfájást, se mámort,
Csak bajt hozók az istenek.
A szerelem: az lenge szörnyen,
Az ifjúság: az tovaröppen,
De enni mindig élvezet.

Ki jól tud enni, az a boldog.
Minden fonák, ha rossz a gyomrod.
Csak aki jól emészt, nyugodt.
Himnuszt tehát, dicsdalt reátok,
Ügyes szakácsnék, jó szakácsok,
S reátok is, Lucullusok!

Magyar költők - csöppet se kétlem,
Azért oly cammogó, idétlen,
Oly dörmögő a versetek,
Mivel a zsíros honi konyha
Nem illik gyönge gyomrotokba,
Avagy, mert - nincs mit ennetek!

(?)

SZÉP ASSZONYOK

Szép asszony és hozzá erényes...
Ugyancsak ritka egy dolog.
Hát ne egyék az, aki éhes?
Éheznek mind az asszonyok,
A legjobb nő erénye véges,
S helyzete sokszor vajmi kényes,
Ha hízeleg száz ajk neki...
Százat hallgat meg?... Jól teszi!

Erényt szép nőtül az kíván csak,
Akit a rút önzés vezet,
Óhajtja őt, de csak magának,
S örül, ha véle vétkezett.
Ám oly bolond nőt hol találtak,
Ki egyszer engedvén a csábnak,
Erényes hölggyé lett megint?...
Belébukik a bűnbe mind!...

(?)

1886

BUDAPESTEN

Csakhogy itt vagyok megint
E nagy város zsivajában!
Mert hol álmos béke int,
Ott nem élet, poshadás van.

Küzdeni a holnapér',
Megizzadni minden órát,
Akiben még forr a vér:
Nincsen annak szebb valóság.

Ott a költő otthona,
Hol a szellem küzd, csak ott van;
Es nem ahol, mint boa,
Lustálkodik jóllakottan.

Küzdjön elme és a szív.
Forrjon a világ, a lélek.
Ahol minden harcra hív,
Csak ott látom: mi az élet.

Többé már nem hagylak el,
Küzdelem dicső világa!
Míg azt mondom: harcra fel!
Míg hevülök tettre vágyva.

Az életharc, munkaláz
Megizzaszt, de edz is egyben.
Nincs megnyugvás, se varázs
Egyedül a küzdelemben.

PETŐFI SZOBRA ELŐTT

Virágokat nem ültettek sírodra,
El nem temettek, mint a holtakat.
Nem tudni, hogy leszúrva, letiporva
Vesztél-e el, vagy Isten elragadt.
Néped csak bámult, meg se' könnyezett:
Petőfi nem halt meg, csak elveszett!
Örök dalokat hagyva szíveinkben,
Fölszállt az égbe, mint egy régi isten.

Nem zengett szebb dal magyar ifjú kobzán,
Hőbb lángolás szívet nem tölte be,
Kard volt kezében, homlokán borostyán;
Egyik halála, másik élete.
Nemtői kéz látszott vezetni őt;
Csodáljuk a sors által is dicsőt.
Regealakká vált, mert így kívánta
Ő és az ég, a dalnokok barátja.

Emléke ércnél, márványnál szilárdabb.
Mint szabadsághős, népe dalnoka
Nincsen kitéve vésznek, pusztulásnak;
Egész világ immár az ő hona.
Lehull a kő, elhervad a babér;
De ő minden dalában visszatér,
És millió magyar szivébe vésve,
Hevít, gyújt nemzedékről nemzedékre.

Te minden tűznél forróbb lelkü látnok.
Ki elhulltál a hősi harc alatt;
Ki feláldoztál hírt, nőt, ifjúságot
Magyar hazádért, mely nem volt szabad;
Kit hányt-vetett a tél forgószele,
Te örök vágyak lázas embere:
Ó, nézz alá, ó, nézz le a magyarra,
Petőfi Sándort, hogy mily nagyra tartja!

Ó, nézz le s lásd, hogy nem haltál hiába,
Hogy a magyar nép küzd, fárad, remél.
Nem kétkedik már senki, csak a gyáva,
Hogy a magyarnak szebb jövője kél;
Hogy százados balsors nem ölte meg,
Hogy edzve mostan kezd új életet;
Mert meg nem fogyva számban és erőben
Él a magyar még, bízik a jövőben!

Pató Pál úr munkához lát serényen;
Röstelli, hogy soká' lustálkodott.
A magyar nemes ősi renyheségben
Nem mondja már: Paraszté a dolog!
Költőnek, honfiúnak szobrot állít;
Árpád apánk szép nyelve felvirágzik.
Új élet forrong ott a Tisza hátán,
S a nép immár nem él lomhán, se gyáván.

A sutban egy hever csak; - hadd heverjen!
Az ősök kardját rozsda verje ki.
Hadd érjenek nyugodtan, munkacsendben
Malasztos békekor gyümölcsei.
Petőfi nyelve zengjen egyedűl
Testvéri nép közt e hazán belűl,
S ragyogjon tiszta fényével fölötte
A szabadság szent napja mindörökre!

HELIOFÓBOK

1

Mi fényes, mint a nyári ég,
Csipás szeműnek semmiképp
Se tetszik, mert nem nézheti,
S komisz szavakkal mén neki.

Ó, sárbeszédű kóficok!
A fényen nem fog szópiszok.
Köpjétek bár le a napot:
Azért csak egyformán ragyog.

2

Forduljatok mind ellenem,
Kik semmi szentet nem imádtok!
Kisérjen minden léptemen
Lelketlen, önző kacagástok!

Dacossá, büszkévé teszen
Bolondok s köztelkek haragja,
Legerősebbnek érezem
Magam a búban, elhagyatva.

Csak bántsatok! Csak üssetek!
Fölveszem én büszkén a harcot,
Jobban gyötörnek engemet
Mosolygó farizeusarcok.

Majmok vagytok, nem ördögök!
Ismerjetek föl. Mert megérem,
Hogy szemetek közé köpök,
És álorcátok összetépem.

A NAP DICSÉRETE

Egy Istent, egy napot imádok.
A nap az alkotó maga.
Ragyogó nyár, sugárvilágod
Pajkos tündérek évszaka.
Te hímezel sok fényes álmot
Rejtelmes nyári éjszaka.
Oberont és Titániát
Üdvözli a tündérvilág.

Beteg szív, fásult, léha, száraz,
Ki rózsáid közt sem hevűl.
Kell mámor, üdv, erő?... A nyár az!
Ő alkot, éltet istenűl.
Kit fájdalom sötéten árnyaz,
Napod sugárán felderűl.
Békíts ki emberrel, világgal;
Teljek be, ó, nyár, fénysugárral!...

Szeptember, csöndes őszi hónap,
Kishittel, fázva zengelek.
Siratlak, eltűnt, ragyogó nap;
Vérem kezd hűlni, szenvedek.
Elmém a szürke, zord valónak
Hódol meg; kétkedik, beteg.
Köd, lomha köd szívem lakója;
Elvitte jó kedvét a gólya.

(?)

1887

MÁRCIUS TIZENÖTÖDIKÉN

Hívatlanul is megjössz minden évben,
Szép március, bilincsoldó tavasz!
De azt a régi márciust nem érzem;
A naptár mond csak annak; nem vagy az;
A hit kidőlt, a szívnek semmi lángja;
Fásúltan él a kor s eszmétlenűl,
Multon mereng a költő, és dalába
Villám s haragvó mélabú vegyűl.

Megalkuvás iránya most a kornak;
Ábrándnál egy kis állás többet ér,
Egy zsíros koncért százan marakodnak,
Hogy *egynek* jusson mentül több kenyér.
Az igazságot, elvet megtagadják,

S ki értük harcra kelne, nincs olyan,
Csak szóvirág ma a magyar szabadság
S az érte hősen ontott vérfolyam.

Nem, ez nem az a márciusi szellő!
Nem a szabadság éltető lehe,
Egy alvó népet új életre keltő,
Hogy százados rabláncát tépje le!
A nagy, a negyvennyolcas márciusnak
Nincs más emléke: néhány béna kar,
S távol, hol citrom és narancs virulnak,
Hónán kívül a legnagyobb magyar!

Ezért löktél hát annyit hősi sírba,
Hogy ami véred, ó, hon, megmaradt,
Mohó ajakkal, éhesen kiszívja
Egy ingyenélő parazitahad?...
Ezért áldoztál annyi vért, vagyont hát,
Hogy megtagadjanak gyáván előbb
S örököd' oszt' arcátlanul felosszák
Kétszínü, romlott, léha kegylesők?...

Csak vissza e sivár korból! Nem ég itt
Ember-méltóság tiszta ihlete!
Álmodjunk, hívjuk vissza azt a régit!...
S ha van még a magyarnak Istene:
Őt kérjük, adjon még egy csodakardot,
Büvös csapásitól hadd hulljanak
A hitvány léhütők, kik mint a barmok
Csak ettek-ittak és meghíztanak.

MŰVÉSZET

A koldustól fel a királyig,
Kunyhótul a trón bíboráig,
Mindenki része a nagy gépezetnek,
Melyet világ folyásának neveznek.
Ahány rugó van és hajtó kerék,
Megkapja kiszabott helyét,
S üllő vagy kalapács, ver vagy verik,
Szükséges és munkára születik.
S tolmácsa-, szemlélőjeképp
Zúg, zakatol az óriási gép,
Áll, kit az istenek kegyelnek,
Világi zürzavar, feletted!

Álarc, ecset, véső s a lant
E választottak kedvtelése,
A sürgölődés ott alant
Neki csak álmok tarka képe.

Ő csak figyel, sír vagy kacag,
Vésőt avagy lantot ragad,
Egy istennő, a Múzsa vonja.
Az emberekre semmi gondja,
S ha látományok ihletik,
Szívekbe szívja kincseit.
Mi hát, mi más minden művész?...
A fölösleg, a fényűzés!

1888

VIRÁGOK

Mindíg szerettem a virágokat.
Oly szépek, oly szelídek, bájosak.
Kacér nincs köztük, sem divat-beteg;
Közönyt, álkedvet egy se szenveleg,
Láttatni titkosan nem vágyakoznak;
Elrejtve, bokrok közt is illatoznak.
Éltük rövid, de nyár van azalatt,
Mig ők a nap felé mosolyganak.
S ha jő az ősz, a rózsa-hullató:
Sóhaj, sírás tőlük nem hallható.
Haláluk oly nyugodt, olyan szelíd,
Tán elhervadni is gyönyör nekik...

ARANY JÁNOS

Irodalmi hagyatékának megjelenése alkalmából

Alszol már, pihensz már, mestere a dalnak.
Végre megleléd a „független nyugalmat".
Kivittünk, elsírtuk érted könnyeinket,
De egészen mégse hagytál oda minket.

Mert az a dús forrás, az a gazdag bánya,
Melyből arany és gyöngy került napvilágra,
Kincseit még folyvást adja, csak oly bőven,
Mint amikor napod még állt delelőben.

Halott volnál s mégis élsz, ahogy ma senki.
A dalt szellemajkad zengi, egyre zengi.
Szellem-hagyatékod, dús örökünk' látva,
Kérdjük, hát lehetsz-e még jobban csodálva?...

Ó, de minő hang ez?... Mily rikácsolások?...
Tudákos legények, nyegle rímkovácsok;
Éretlen gyerkőcök, nagyszájú vitézek,
Költőnek se tartnak s - nem tréfa - lenéznek.

Rímfaragó voltál, még annál is rosszabb.
Nem írtál te másnak, csak professzoroknak.
Lomha vagy és száraz: szerénységed vétek.
Kiabáltál volna: nem így itélnének.

Örök balladáid - mikor akad párjok! -
Mit nekik! Azt mondják: cifra faragványok,
Csaba, Bolond Istók és a Toldi-hármas,
Szenvedély-hiányos diák olvasmány az.

Mesterem, bocsáss meg, hogy említem őket,
Hígvelejű, kongó nyelvöltögetőket;
Hogy a hihetetlent nem tarthatom annak:
Hogy Arany Jánosnak becsmérlői vannak.

Hisz' régi igazság, hogy az égi napnak
Vakító sugára se gyönyör a vaknak;
Hogy poloska bűzlik a legszebb virágon.
Hogy semmi se szent itt, semmi a világon!

Lehetsz a legbölcsebb, mestere a szónak;
Kedvence az égnek, társa Apollónak:
Lesz mindig szamár, ki útadba vetődik,
S pajtásának hisz, ha hozzád dörgölődzik.

(?)

EMLÉKEK

Mit keseregsz, ó, halandó,
Hogy ami szép, mind mulandó!
Ami egyszer üdvezített,
Nincs eset, hogy elveszítsed.

Ami terhes, visszahagyva,
Ami bántó, eltakarva,
Meg nem tartva csak a szépet,
Emlékeid így kisérnek.

Ne sirasd hát azt a percet,
Mely emlékké válva legszebb.
Ne vádoljad röpkeséggel:
Sírodig csak ő vezérel.

Mázolt színfal a valóság;
Napon vastag, durva jószág.
Mulatságban úgy lesz részed,
Ha távolból, este nézed.

Kandi szemmel ne vizsgáljad,
Amely megcsalt, azt a vásznat.
Ha okulsz is tán, mit ér a',
Ha nem általat a komédja!

MEDDŐ VILÁG

Hiába ismételgetem:
Előre ne tekints, se hátra!
Nem boldogít, csak a jelen,
Ragadd a percet meg... Hiába!

Idáig, ah, nem éltem én,
Csak vesztegeltem álmadozva
Emlékezet volt vagy remény,
Mi szívemet mozgásba hozta.

Renyhén tűnődve, céltalan,
Hogyan s mit kellett volna tennem,
Azzal vigasztalom magam,
Hogy majd jövőre megcselekszem.

Elmém kábultan elmerül
A távol kékellő világba,
S míg csillagért, napért hevül,
Megbotlik a göröngybe', sárba.

SEGÉLYEZETT KÖLTŐ

Azt írták a lapok minap,
Hogy egy költő segélyt kapott,
Az államtól szubvenciót.
Nem tréfa! Néztünk is nagyot.

Mégis van hát elismerés,
Mégsem halunk éhen tehát,
Az állam végre észrevesz,
Ha kínlódtunk egy élten át.

Örűlt a költő, képzelem,
Öreg már és beteg szegény;
Egy rideg élet alkonyán
Eltartja a jótétemény.

Most már van egy biztos zugoly,
Ahol rághatja kenyerét.
Rászolgált negyven éven át,
Hogy végre észre is vegyék.

Inségben őszült meg, szegény,
Síváran teltek évei.
De most már minden rendbe jött,
Az állam őt segélyezi.

Magyar költő! Kenyértelen
Művész, dicsérd az államot!
Fogadd alázattal kegyét!...
Én titkon elmélázgatok:

Megérjük-é a kort, mely a
Csodák csodáját műveli,
Hogy költő kegyre nem szorul,
Mert eltartják a művei?

(?)

EGY KÖNYVRE,

mely az őrült, a gonosztevő és a
lángész közt rokonságot bizonyítgat

A tudomány, e kor nagy büszkesége,
Szfinkszek talányát megfejtette mind.
Már nemcsak Isten lát be a vesékbe,
Az ember is, ha górcsőn áttekint.
Mit a természet eddig rejtve tartott:
Távcső, göreb, bonckés leleplezik.
Megtudjuk, mily népek lakják a Marsot,
Ismerjük tetteink törvényeit.

A kéz finom rezgéseit figyeld meg,
S ki mit gondol, mint könyvbül olvasod.
Fordulj a vérdelejhez, és helyetted
Tudtán kívül más végzi óhajod.
Tetszés szerint rablók, hülyék, paráznák
Az így álomba bűvölt emberek.
Mi hát a lélek?... Bárhogy magyarázzák:
Csak ideg, agy, vér, lüktető erek.

Jól van. Hússzerkezet csupán az ember.
Idegszálakból finoman szövött.
Megáldva vagy megverve értelemmel,
Mint első állat állatok között.
A lángész is veszendő emberállat,
De nemesebbet földünk nem terem.
Vedd millióit a levő világnak,
S tán egy nevezhető csak e neven.

Ő a világos, józan ész tökélye,
Legfőbb erő, győzelmes akarat.
Érzése a szférák örök zenéje,
Értelme forró, fényes, mint a nap.
Igazság, szépség, jóság, eszme nála
Átlátszó, mint a lég s oly egyszerű;
Szívébe' nincs zavar, se folt agyába',
Fénygyorsaságú, sastekintetű.

Ne higgy a fennhéjázó bölcselőnek!
Nem járnak téboly, bűn, zseni együtt.
Szegény bohó! Állítsd egy sorba őket,
S ellentétet fogsz látni mindenütt.
A lángész ellenképe, akadálya,
Mit rokonságnak hittél oly hamar;
A tiszta látás, az erő hiánya,
Amely csak szennyet, iszapot kavar.

A lángész is vívódik önmagával;
Nagy szenvedélyek dúlják bensejét.
Kín hasogatja mérgezett nyilával;
De ő kibírja; ég, de el nem ég.
Mi mást szabad halálba, bűnbe kerget:
Fokozza erejét és vágyait;
Küzdésre ad, tettekre néki kedvet,
Mert szűz lelkében hit s erő lakik.

Érzelme, vágya, tette, gondolatja
Teljes mértékű, hathatós, egész.
A boldogság az ég felé ragadja,
Villámként járja át a szenvedés.
Ezért nem lel társat, rokont, barátot;
Nem érti őt közlelkű sokaság!
Sötét- s szennyesnek látja a világot,
Mert maga fényes, tiszta, mint a láng.

Tüzes sebhely van sütve homlokára,
Önlángja perzselt oda bélyeget.
Jámbor kedély megsejti, megcsodálja;
De naplelkébe látni nem lehet.
Próféta ő; jövőt előre érez;
Meglátja, ami még csak jönni fog!
És vértanú, hű elvéhez, hitéhez,
Mert néki az igazság nem titok.

S vonásain ha bút tanyázni láttok:
Hagyjátok szomorúnak lenni őt!
Siratni ezt a szenvedő világot
Ő van hivatva, ő, a legdicsőbb.
Halandók dísze, emberek tökélye,
A szenvedésre legfogékonyabb.
Felfogni a bukót rendeltetése
És szánni a szegény bolondokat.

AZ ERDŐ HERVADÁSA

Se lombsátrad, se madarad;
Vándor ember lépte alatt
Zörögnek a levelek.
Varjú károg száraz ágon,
Hervadás ül a világon:
Jönni érzem a telet.

Hova lett, mondd, csábos árnyad?
Pillangóid hova szálltak?
Hol van díszed, illatod?
Elhervadtak a virágok,
És ahol most fázva járok,
Bús enyészet, csend van ott.

Oda van a nyár, az élet!
Minden így ér, mint te, véget.
Oly kopár lesz, oly hideg,
De azért befutja enyhén
Kopasz fáid még a repkény,
Mint az emlék a szivet.

AGGLEGÉNY KARÁCSONYA

Ha elközelg a szent karácsony
(Örömnek éje, áldalak!),
S angyalka jár kis csöngettyűvel,
Hol gyermekek zsivajganak:
A házhoz tartozók szemében
Mosolygó békefény derűl.
Mindenki vígad a *családban*,
Az agglegény busúl csak egyedűl.

Vannak talán jó ismerősi,
Akik meghívják szívesen?
Mit ér! Az agglegény e körben
Karácsonyeste idegen.
Az eggyé tartozó családdal
Érzése, kedve nem vegyűl.
Csak elmereng, búsul magában:
Mily szomorú sors lenni egyedűl!

És mennél hangosabb a kis kör,
Annál inkább elmélyed ő.
Az ifjúság elszállt fölötte.
S ki még hozzá megy, lesz-e nő?...
Ó, mert olyan sivár az élet
Feleség és család nekűl.
Köznapnál szomorúbb az ünnep,
Nem ízlik a falat sem egyedűl.

Leverten tér rideg lakába,
S vádolja némán önmagát:
Elvesztegetted ifjuságod',
S újat az ég többé nem ád.
Azzal kérkedtél, hogy szabad vagy,
Nyűg nélkül élsz, függetlenűl...
Ah, annál nehezebb leszen majd
Utód nélkül halnod meg egyedűl!

AZ ÉLET

Hej, de furcsán vagyunk az élettel!
Míg valamit érne: addig nem kell.
És mikor már csak lézengünk, tengünk:
Mégis hosszú életért esengünk.

(?)

MŰFORDÍTÁSOK

A TÜNDÉRKIRÁLY

Johann Wolfgang Goethe

Szélvészbe' ki vágtat ily éjjel?
Görnyedt apa az gyerekével;
Burkolja köpenybe, szorítja,
Melengeti, őrzi, csitítja.

Mit rejted el arcod olyan szaporán? -
Nem látod a tündért, édesapám?
Nagy farka van és koronája...
Köd szállt a vidéknek alája.

„Jer, jöszte velem, hát késel-e még?
Majd játszadozunk, játék lesz elég;
Koszorút kötözünk, martnál a virág,
Aranyos zubbonyt mama majd neked ád."

Jaj atyám, jaj atyám! Nem hallod-e kérlek,
Hogy tündérkirály mit súg, mit igérget?
Mit bújsz, kicsikém? Nincs félni okod;
Száraz levelekkel a szél susog ott.

„Kedves csecse gyermek, ugyan gyere már,
Szép lánysereg ápol, ezer mese vár;
Szép lánysereg éjjeli táncra vezet,
S tánc, dal, dana, csábmese csukja szemed!"

Nem látod, apám, föltűnni setéten,
A tündérleányokat ott a fenyéren?
Látom gyerekem, nem kell dideregned:
Fűzfák kopaszultan az égre merednek.

„Kedvemre való szép tested igéz el;
S ha szépszerivel nem, majd jössz erővel."
Védj, édesapám, most átölele!
Megkínoz a tündér, karja, keze!

1873

A KÖNNY VIGASZA

Johann Wolfgang Goethe

Ó, szólj, miért szomorkodol
Ez örömünnepen?
Könnyes szemed mutatja, hogy
Sírtál keservesen.

„S magamba’ hogyha sírtam is,
Csupán az én bajom;
A könny csitítja búmat el,
Enyhíti bánatom!”

Jer, hí a víg baráti kör;
Ó, jer, s örülj velünk;
S akármit is vesztett szíved,
Mondd bátran el nekünk!

„Ti vígadtok, s nem sejtitek,
Mért sajg e bús kebel!
Ah nem, bárhogy’ hiányzik is,
Dehogy vesztettem el!”

Úgy hát szedd össze jómagad,
Véred még ifjú, hő,
Korodban él még a remény
S a bátor tetterő.

„Ah, nem, azt el nem érhetem.
Nagyon távol ragyog!
Oly messze fönt s oly édesen,
Miként a csillagok!” -

A csillagért nem epedünk;
Fényin gyönyörködünk,
És tiszta, holdas éjszakán
Sugárán csügg szemünk.

„Igen, sugárán csügg szemem,
Nem egy szép éjjelen.
Hagyjátok folyni könnyemet,
Amíg könnyem leszen!”

(?)

A KEVLAARI BÚCSÚ

Heinrich Heine

Ablak előtt az anyja;
Az ágyban a fiú.
Nem kelsz-e, Vilmosom fel?
Lent vonul a búcsú! -
„Jaj, mikor ágyba’ fekszem,
Kábúl fülem, szemem,
Hol Margi’ jön eszembe,
S feljajdul a szivem.”
Gyerünk, fijam Kevlaarba,
Végy könyvet, olvasót;
A Szűz beteg szivedre
Majd írt tesz, enyhadót. -
Lobognak tarka zászlók,

A nép meg énekel;
A Rajna menti Kölnnek
Búcsuja most megy el.
Leghátul a szülő megy,
Karán beteg fia,
Énekli mind a kettő:
Üdvözlégy Mária!

Kevlaari szent Szűzön van
Legszebbik öltönye,
Ma sok neki a dolga,
Ma sok beteg jöve.
A sok beteg a Szűznek
Hozott ajándokot,
Lábat, kezet viaszbul,
Sok más viasztagot.
S viaszkezet ki áldoz,
Begyógyul a keze;
S viaszlábat ki áldoz,
Múlik lábán sebe.
Sok sánta ment Kevlaarba,
S most a kötélre jár,
Tud brácsa-húzni, s elsőbb
Nem volt épp ujja már.
Viaszgyertyát fog anyja,
Belőle gyúr szivet:
Meglásd, a Szűz kigyógyít,
Ha neki ezt viszed. -
Fiú sóhajtva fogja,
A képhez tántorog,
Szívéből jön fohásza,
Szemébe' könny ragyog:

„Fiúistennek anyja,
Te, ki a mennyeket
Lakod, szeplőtelen Szűz,
Halljad keservemet!
Köln városába' laktunk,
Anyámmal én magam,
A városban, ahol száz
Torony, kápolna van.
És a szomszédba' Margit
Lakott, ki meghala...
Gyógyíts meg, ó, Mária
E szívnek általa.
Adj balzsamot szivemre
S nehéz fájdalmira,
S buzgón imádkozandom:
Üdvözlégy Mária!"

A pórfiú s az anyja
Kamrában alszanak;
Belép az égi szent Szűz,
Zörejt nem hallanak.
Ráhajol a betegre,
Kezét szép csöndesen
Bocsátja bús szivére,
S mosolyg, amint megyen.
Anyja megálmodá ezt.
Ezt és még egyebet;
Tünt álma, és fölébredt,
Csaholtak az ebek.
És hűlt, merev tagokkal
Hever holt gyermeke;
Fehér ajkára hajnal
Piros sugárt vete.
Kezet kulcsol szüléje,
Fölzeng az ária;
Megindultan susogja:
Üdvözlégy Mária!

1873

RÓZSI

Német ballada

Jött pirulva Rózsi este;
Anyja várta már, s kereste:
Hallja, piros a kend keze. -
„Csipkebokor megvéreze."

Jött dalolva Rózsi este
Anyja várta, szinte leste:
Mitől oly piros a szájad? -
„Bogyó leve rajta szárad."

Szótlanul jött Rózsi este!
Aggódva az anyja leste.
Nézi... nézi s csak elképed:
Mi baj?... Oly fehér a képed? -

„Ásd meg, ó, a sírt előre;
Vedd ki a pénzt szemfedőre;
Végy fekete fakeresztet,
S rá fehéren írjad *eztet*:

Úgy jött, piros volt a keze,
Szorongatta szerelmese;
Úgy jött, piros volt a szája,
Bandi hinte csókot rája.

S jött szép Rózsi utoljára,
Halvány keze, képe, szája,
Hűtelen lett a babája.”

1873

LENÓRA

Gottfried August Bürger

Lenóra virradat felé
Nehéz álombul ébredt:
„Holt vagy-e, Vilmos, hűtlen-é?
Meddig remegjek érted?”
Frigyes király hadához állt,
És Prágában táborba szállt,
S bár írni elfogadta,
Hogy él, jelét sem adta.

És vége-hossza nem szakad
A tóduló tömegnek,
S gyerek, szülő, mind ott szalad,
Egymásnak integetnek.
„Ó végre!” - mond gyerek s anya,
„Üdvöz!” - sok örvendő ara.
Csak a szegény Lenóra
Vár h’jába kézfogóra.

A csapaton végigfutos
Kérdezve sürgetősen;
De róla, rossz hírt, jót se hoz
Egyik jövő-menő sem.
S midőn átment a víg sereg,
Sötét haját tépdeste meg,
S őrülten hadonászva
A földet üti, rázza.

Éd’s anyja is hozzászalad:
„Uram, segíts! Mi lelte?
Jó gyermekem, türtesd magad!”
S remegve átölelte.
„Anyám! Elveszve mindenem!
Egész föld semmi már nekem!
Szánalma nincs az égnek,
Ó, jaj, nekem szegénynek!”

„Jézus segíts, ó, légy velünk!
Mondj lány egy miatyánkot!
Majd megsegít jó Istenünk,
Megkönyörül Atyánk ott!”
„Anyám, anyám, hiú remény!

Ne hidd, az Isten is kemény!
Ez haszna hát imámnak?
Mér' nem maradt magának."

„Jaj, ó! Imádjad az Atyát,
Ki gyermekét segíti.
Szentségben adja vígaszát,
Bősz lángodat lehűti."
„Anyám, anyám, keservemet
Szentség se gyógyíthatja meg!
Szentség olyat nem éltet,
Ki megveti az éltet."

„Halld, lányom, hátha elfeledt
Magyar hazába' távol,
S felvéve ottan új hitet,
Bűnös szerelmet ápol?
Hagyd el, felejtsd, a hithagyott
Megbánja még, hogy elhagyott;
Gaz lelke más világon
Nyugalmat sose várjon."

Elunva császárné s király
Hadat viselni, végre
Lecsillapult a dac, viszály,
És helyreállt a béke.
S harsány zenére dob pereg,
S vidáman a dalos sereg,
Gallyt tűzve fövegére,
Családi körbe téré.

„A veszteség csak veszteség!
Anyám, de árva lettem!
Reményt nem ád se föld, sem ég,
Jaj, minek is születtem!
Aludj' ki, húnyj el, életem,
Fogadj be, mély, sötét verem!
Szánalma nincs az égnek,
Ó, jaj nekem szegénynek!"

„Jaj, magzatoddal, szent egek!
Ne menj bíród elébe!
Uram, magán kívül fecseg,
Ne tudd be bűn helyébe!
Felejtsd a bajt, mi földön ért,
Imádkozz' lelkiüdvödért,
És lelked igazában,
Nem lesz jegyes hijában."

„Anyám! Mi nékem már az üdv?
Anyám! Mi a pokolkín?
Őnála, nála van csak üdv,
S Vilmos híján pokolkín!
Aludj’ ki, húnyj el, életem,
Fogadj be, mély, sötét verem!
Őnélküle se földön,
Se túl ne leljem üdvöm!”

Igy készté vad kétségb’esés
Egész testén remegni
És vakmerően Istennel és
Irgalmával perelni.
Keblét vérig roncsolta szét,
És törte, törte két kezét,
Amíg a néma égbolt
Csillagborítva nem volt.

És hallga! Künn nagy trapratrap!
És mintha ló kaparna;
S csörögve egy lovas lecsap.
Lépcső van ott s a karfa.
És hallga! Ki csöndíte kint?
Halkal, kicsit csiling! Csiling!
S majd érthetőn e szózat
A bolthajtáson áthat:

„Hamar hej! Nyiss kaput, babám!
Alszol-é, vagy virrasztasz?
Hogyan vagy és gondolsz-e rám?
Nevetsz-e vagy síratgatsz?”
„Te vagy?... Ily késő éjjelen?...
Zokogtam érted szűntelen,
Mit kelle elviselnem!...
De hogy’ jövél, szerelmem?”

„Nem nyergelünk, csak éjszakán,
Csehországból ügettem.
Érted jövék, kedves babám,
Megyünk ma mind a ketten!”
„Ah, Vilmos, elsőbb jer be csak!
Sövényt zúgó szél szárnya csap.
Szelet, fagyot, szerelmem,
Feledni fogsz ölemben!”

„Hagyd zúgni, csapni, jer hamar.
Hadd zúgjon a sövényen!
Sarkantyú csörg, lovam kapar,
Nincs késni engedélyem.
Siess, ugorj’, kösd fel ruhád’,
Hamar mögém, s karolj csak át!
Száz mérföldet befutni,
Ma kell nászágyba jutni.”

„Ah, száz mérföldön át ma még
A nászi ágyba vinnél?
Halld! A harang zúg, hallga még...
S az óra tizenegynél.”
„Imitt, imott! A hold velünk.
Mi és a hold gyorsan megyünk.
Fogadj, ma célt találunk,
S ketten nászágyba’ hálunk.” -

„Vaj’ merre van hálószobád
És nászi ágyad ebbe’?”
„Távol... kicsiny... hűs, nyugtot ád!...
Hat deszka két kisebbel!” -
„S van ott helyem?” - „Neked s nekem:
Hamar, lovamra, kedvesem!
A násznép vár arámra
Nyitott kis kamarámba’!”

A lány egyet ugorva hát
Szökött a paripára;
Fűzvén két liliomkarát
Lovagjának nyakába.
S port rúgva, mint a szélroham,
Futnak, velük föld, ég rohan,
Hogy ló, lovas zihálnak,
Kő-kova szikrát hánynak.

És jobbra-balra és körül
A tárgyak jönnek, tűnnek,
Hegy-völgy, erdő, mező röpül,
A hídak dübörögnek.
„A hold világa, nézd, mi szép...
Igy száguld a halotti nép.
Félsz, rózsám, a halottul?” -
- „Nem, nem; de hagyd halottul.”

Mi cseng? Mi kong? Ki énekel?...
Varjúk mit röpkedének?...
„A testet hadd temessük el”,
Szól a halottas ének.
S közelg egy éji gyászsereg,
Koporsó, gyászpad van velek.
A dal olyan valóban,
Mint brekegés a tóban.

„Éjfél után hantoljatok
Gyászhang, harang szavára!
Ifjú arámmal vágtatok
A nászi lakomára!...
Egyházfi, hozd a kart; jövel
S a nászi dalt dörmögjed el!
Pap, jöszte, ágyba vágyunk,
S csak áldásodra várunk!”

Csitt dal, dana... Pad eltűnik...
Engedt parancs szavának,
És lótva-futva követik
Nyomát a paripának.
S port rúgva, mint a szélroham,
Futnak, velük föld, ég rohan,
Hogy ló, lovas zihálnak,
Kő-kova szikrát hánynak.

És jobbra tűnt és balra tűnt
Fa, róna hegytetővel.
És babra, jobb- s meg' balra tűnt
Falu, város mezővel.
„A hold világa, nézd, mi szép...
Igy száguld a halotti nép.
Félsz, rózsám, a halottul?"
- „Nem, nem; de hagyd halottul."

Ni ott; ni a vesztőhelyen,
Kerék körül forogva,
A félhomályba' megjelen
Egy nép, mint árny inogva.
„Csak ide, ide! Lenge nép!
Kövesd lovam', te csőcselék!
S alunni ha ledűltünk,
Táncolj vígan körültünk."

S az éji nép, huss! Nyöszörög
Suhogva, zúgva hátul,
Mint száraz, sárga gally zörög
Bokron, ha vált a fátul.
S port rúgva, mint a szélroham,
Futnak, velük föld, ég rohan,
Hogy ló, lovas zihálnak,
Kő-kova szikrát hánynak.

Hogy' fut a hold sütötte tér,
Hegy, róna hogy' tünék el!
Repül mit csak a szem beér,
A csillagok az éggel!
„A hold világa, nézd, mi szép...
Igy száguld a halotti nép.
Félsz, rózsám, a halottul?"
- „Nem, nem; de hagyd halottul."

„Pej! Hallom a kakas szavát...
A homok is fogyóban...
Hajnalt orrontok, éj lejárt,
Szaladj, pej, vágtatóbban!
Célunkat értük... végezénk!
Az ágy kitárul már felénk!
Lám, gyors a holt futása!
Célunk ez, bárki lássa!"

Eresztett gyeplővel legott
Vasrács elébe futnak.
Vesszősuhintás felnyitott
Reteszt, zárt; ott bejutnak.
S az ajtószárny nyikorgva nyíl
Sirhantokon megy, mint a nyíl,
Útjok s a hold sugára
Sírkőre süt s fejfára.

Nini! Egy pillanat se múl,
S jujh! Rémesen, csudásan
Lovas ruhája szertehúll,
Mint tapló korhadásban;
S üstöktelen, cibaktalan
Lesz koponyája hajtalan;
Csontváz porond órával,
Vigyorgó váz kaszával.

Pej fú, ágaskodik vadúl.
Tüz, szikra jön belűle;
S alattok, pillanat se múl,
Eltűnt, alámerűle.
Üvöltés a magasba' fent,
Nyöszörgés a sirokba' lent.
Lenóra borzadozva
Küzd, halni még habozva.

Holdfénybe' most a szellemek
Egymást körülkarolva
Sebes körtáncba' lejtenek,
Suhogva és dalolva:
„Halálig tűrd keservedet!
Úristen ellen nincs pered!
Már túladál a testen,
Hallgassa lelked Isten!"

1874

BÜRGER EPIGRAMMJAIBÓL

1

Ha rágalom megcsípdesett,
Szolgáljon vígaszul tenéked:
Az a gyümölcs legízesebb
Melyen darázsok csipkedének.

2

Van a világon sok szamár, ki
A csalogányt ohajtja látni,
Amint liszteszsákot cipel.
Mi joggal, nem tudom, mivel
Csalogány nem kívánja egy sem,
Hogy a szamár is énekeljen.

3

Panasz kel így meg úgy gyakorta
Fennhéjázó, gőgös nagyokra.
Alább szállítnák ők e büszkeséget,
Mihelyt ti nem csúsznátok, mint a féreg.

4

Amíg van egy ép tagja, mellyel
Megszerzi kenyerét, a tisztes ember
Az alamizsnát addig vesse meg.
S ha ezt is elveszíti végre:
Legyen rá mersze, büszkesége
S éhezze át az életet.

(?)

A PAP CSALÁDJA

Heinrich Heine

A halvány őszi holdon
Csügg egy felhődarab.
A temetőn magában
Áll csöndes papi lak.

Az anya bibliázik;
Fia se lát, se hall;
Öregebb lánya álmos -
És szól a fiatal:

„Ah istenem, beh szörnyen
Unjuk magunkat itt;
Csak hogyha temetés van,
Láthatni valamit."

Hiszen - felelt az özvegy -,
Csak négy haláleset
Fordult elő, mióta
Apátok odalett.

S az öregebb lány ásít:
„Hát vesszek éhen itt?
A gróf gazdag s szerelmes,
Tudom, ő megsegít!”

Kacajba tör ki bátyja:
„Tudok vadászokat,
Kik az aranyvarázsra
Majd rátanítanak.”

S a bibliával anyja
Sovány arcába lök.
„Zsivány akarsz-e lenni,
Elátkozott kölyök!”

Az ablakon kocognak,
Egy vézna kéz beint.
Fekete papruhában
Holt apjok álla kint.

1875

EGY ELMARADT KÖNNYŰTŐL

Heinrich Heine

Egy elmaradt könnyűtől
Nem bírok nézni sem.
Rég tovatűnt napokból
Tapad még szememen.

Sok ragyogó testvére
Szétfolyt, megsemmisült.
A bánattal s örömmel
Viharba, éjbe tűnt.

S szétfolytak, mint a pára,
Ama kék csillagok,
Melyek rám mosolyogtak
Örömet, bánatot.

Mint pára és lehelet
Szétfolyt szerelmem is.
Te régi, elmaradt könny,
Szétfolyhatsz már te is!

1875

MÉRT OLY SÁPADT...

Heinrich Heine

Mért oly sápadt a rózsa ma
Ó, mondd meg, édesem?...
Zöld fű közül az ibolya
Mért nem cseveg velem?

Mért oly bús, oly kedvtelen
Ma a pacsirtadal?
Mért oly sötét a föld nekem
Ma, mint a ravatal?...

Mért vonja ködbe a mezőt,
Mért oly borús a nap?
Mért tölti el a levegőt
Ma ez a kriptaszag?...

S hogy magam is oly bús, alélt
Vagyok, mi lelhetett?
Ó, mondd, szívem drágája, mért
Hagytál el engemet?...

(?)

GYÖNYÖRŰ MÁJUSBAN

Heinrich Heine

Gyönyörű májusban, mikor
Bimbó feselt a fákon,
Akkor támadt szerelmem,
Az én virágnyílásom.

Gyönyörű májusban, mikor
Madár dalolt az ágon,
Akkor jött ajkaimra,
Szerelmi vallomásom.

SZÁRAZ LEVÉL A KÖNYVBEN

Anastasius Grün

Öreg néném egy ócska
Könyvecskét rejteget,
S az ócska, régi könyvben
Egy száraz levelet.

Mely egykoron szakítá,
Ily száraz most a kéz.
Mit sír az öregasszony.
Ha e levélre néz?...

1876

MENNÉK ALUDNI MÁR

Drammor

Mennék aludni már
A halmok oldalába;
Hol a dús fenyves áll,
Lehullni könnyben ázva,
Mélázni édesen
Kék fellegen,
Ha a nap éjre vált...
Mennék aludni már.

Ó, drága gondolat,
Ami volt elfeledni!
És lázas arcomat
Zöld fű közé temetni.
Köröttem semmi zaj.
Még egy sohaj...
S elringat a halál...
Mennék aludni már.

Vágy és remény között
Virrasztottam sokáig;
De mind elköltözött!
Elértem a halálig.
Ti égi csillagok,
Nem jajgatok;
De hol a fenyves áll,
Mennék aludni már...

1877

ŐSZKOR

Nikolaus Lenau

Im, ősz van, a fák lombja sárgul,
Az erdő válni kénytelen.
És én elkéstem a virágtul
S daltól a puszta tengeren.

A nap sütött enyhén, vidáman,
De lángja nékem elveszett.
Nem nyit virág tenger-magányban,
Nem tudnak dalt a zord szelek.

Ifjúkorom bánatba' telt el,
Napos fénytől elkéstem én;
És álmodom hervadt kebellel,
S halál, enyészet int felém.

1878

EMMÁNAK

Friedrich Schiller

Messze, messze, ködhomályba
Látom eltűnt üdvemet,
Csak egy emlék fénysugára
Hívogat még engemet;
De miként a csillagok,
Sötét éjen át ragyog.

A halál, e hosszú álom,
Ha lezárná szemedet,
Megőrizne mindenáron
Téged az emlékezet.
De körűled fény vagyon,
S élsz, de másnak, angyalom.

A szerelem üdve, vágya,
Emma, mondd, elmúlhat-e.
Van-e múltja és halála;
Emma mondjad, ó, van-e?
S fénye, égi lángja, ó!
Kihül-é mint földi jó?...

1878

HELÉNÁHOZ

Edgar Allan Poe

Csak egyszer láttalak - sok év előtt
Szép nyári éjszakán. A teli holdból,
Mely, mint lelked, fel a magasba vágyván,
Meredek útat tört az ég ivén,
Ezüst, selyemlágy fátyol hullt alá,
Szent békével, szenderrel és homállyal
A fehér rózsák fölemelt fejére,
Kik százával virultak ott a kertben,
Hol a szellőcske is csak lopva rezdül -
A fehér rózsák fölemelt fejére,
Kik meghaltak szelíden mosolyogva,
Kábultan általad s szent közeledtől.
Fehér ruhában ibolyák között
Álltál te. Bűvös holdfény hullt alá
A fehér rózsák fölemelt fejére
S tiédre, melyet fölemelt a bánat!
Nem a sors volt-e, mely ez éjszakán
(A sors vagy más néven: a fájdalom)
Idehozott a kertajtóhoz engem,
Hogy szívjam édes rózsák illatát?

Csend volt, mély csend. Aludt a csúf világ,
Csak én s te nem. - Rád néztem és maradtam,
S eltűnt előlem minden más dolog.
A kert bizonnyal meg volt babonázva!
A hold bágyadt gyöngyfénye kialudt.
A gyep-padot, kígyózó utakat,
A csöndes fákat és virágokat
Nem láttam. - Még a rózsaillat is
Meghalt a lég lágy karjai között;
És minden eltűnt, csak te nem - te is -
Csak szép szemedből nem az égi fény,
Csak szép szemeid lángja, lelke nem.
Csak őket láttam; - ők voltak világom;
Csak őket láttam; - őket sem soká; -
Csak őket láttam, - mig a hold letűnt.
Ó, mily sötét mélységü titkokat
Pillantottam meg e gyémántszemekben!
Mily mély keservet szárnyaló reménnyel!
Királyi becsvágy nyugvó tengerét!
Dac, büszkeség sötét mélységeit
S mindennél mélyebb, szédítőbb szerelmet!
S a teli hold aztán alá hanyatlott.
Nyugat sötét felhői eltakarták,
És mint kisértet szellemfák között,
Te eltűntél! Csak szemeid maradtak,
Ők el nem tűntek, nem tűnhetnek el.
Utamra fényt hintettek akkor éjjel,
S nem hagytak el, mint ah! reményeim,
Utánam jönnek, éltemet vezérlik -
Szolgáim: ők, és rabszolgájok: én;
Hivatva engem fénybe, lángba vonni,
S az én kötelmem égni, fényleni,
Szent tűzeiktől megtisztulva lennem
És megszentelve égi fényük által:
Szépséggel árasztják el lelkemet.
Letérdelek a csillagok elé
Álmatlan éjek bús csendjében én,
S még akkor is, ha a nap fenn ragyog már,
Ők fénylenek, mint hajnalcsillagok;
A fényes nap sem oltja őket el.

1880

ISTEN VELED!

Adalbert Chamisso

Megesett ez már másokon,
Éppúgy, ahogy rajtunk esett!...
Hogy' örvendtem látásodon,
S te is, ha láttál engemet!

Első köszöntés! Drága mult!
Egyszerre lettünk gazdagok.
Arcod, ha jöttem, úgy pirult,
S ha mentem, úgy elsápadott.

Sűrűen látogattalak,
S nem volt mit mondanom neked.
Ború-derű közt így haladt
A szép, virágos kikelet.

Kezet fogtunk nyájaskodón,
Sírtunk, kacagtunk mindenen;
Gyötörtük egymást, én bohóm!
Azt mondják, ez a szerelem.

De oly rövid volt, mint a nyár;
Elszállt a fecske is vele,
Világunk oly hideg ma már,
Hogy lelkünk is fázik bele.

Én idegenbe távozom,
Te nyájasan szólsz: Ég veled!
Kis kezedet megcsókolom,
S szívem csókot, leányt feled.

1881

ISTEN HA VOLNÉK ÉN

R. F. A. Sully-Prudhomme

Isten ha volnék én, a halált a sírba
Kergetném; az ember üdvben élne békén.
Ha csak nem örömtül, szemünk sose sírna,
  Isten ha volnék én.

Isten ha volnék én, nem teremne héja
A gyümölcsnek; féreg, nem rághatna kérgén;
S a munka mi volna?... Az erő játéka,
  Ha Isten volnék én.

Isten ha volnék én, örökös tavasznap
Ragyogna, leánykám, az ég tiszta kékjén:
Csak téged hagynálak, ami most vagy, annak,
  Isten ha volnék én!

1882

A TÁVOLBAN

Nikolaus Lenau

1

Távol, idegen helyen
Tépem ezt a rózsát.
El is vinném szivesen,
Édes lányka, hozzád.

De míg oda juthatok,
Elrepűl sok óra
S hervadt lészen és halott,
Mert siet a rózsa.

Ó, ne hagyd el kedvesed'!
Ne menj tőle messze.
Csak ameddig elviszed
A rózsát kezedbe';

Ameddig a fülmile
Fészkéből kirebben,
Vagy ameddig éneke
Hangzik a közelben.

2

Sietős és hervatag
Rózsa és az ének.
Mint rózsálló ajakad,
Mint zengő beszéded.

Dőreség volt, dőreség
Percre is veszítnem
Ajkad egy leheletét,
S a fényt szemeidben!

Most a rózsa, csalogány
Vérem' egyre szítja;
S futva futnék, drága lány,
A te karjaidba.

1883

ÉJFÉLI SZÁMVETÉS

Charles Baudelaire

Mikor éjfélt ver az óra,
Számadásra hí bennünket,
Hogy a napot, a letűntet
Használtuk-e némi jóra?

Mai napon - volt reá ok
Tizenhármas péntek éppen -,
Bár úszunk a bölcseségben,
Úgy éltünk, mint a pogányok.

Letettük, mint léhűtő nép
Jézust a legigazabbat,
Mint élősdi, kit a gazdag
Kéznél tart, hogy élcelődjék.
Mint az ördög cimborái,
Hogy a csürhét meg ne bántsuk,
Ami kedves, azt gyaláztuk,
S nem mertük a bűnt utálni.

A tévedő gyöngeséget,
Hódolva a butaságnak,
Bikaszarvas homlokának,
Meggyötörtük mint pecérek.
Csókot hánytunk a piszoknak,
Nyegleséget ünnepeltünk,
S főleg abba' telt a kedvünk,
Hogy öleljük, ami rothadt.

S végre, ennyi léhaságot
Hogy lehessen mibe ölni,
Lantot büszkén pengetők mi,
Kiknek híre abban áll, hogy
A hívságot magyarázzák:
Ittunk szomj és ettünk éhség
Nélkül... födj be vak sötétség.
Fújjuk el már azt a lámpát!

1886

SPLEEN

Paul Bourget

Felnőttem álmot keltő könyveken.
Éltemnek megrontói ők valának.
Szivem most rabja e csalárd világnak,
És a valót utálni kénytelen.

Hazúg varázslat volt az üdv nekem.
Szép ünnepe a kedves ifjuságnak.
Nem oltott, teljesített semmi vágyat,
S fölkeltem szomjas ajkkal, éhesen.

Van-e, kinek belőlem haszna van?...
Teszek, tanulok, írok hasztalan';
Megrímelem az álmot és lenézem.

Tudom ugyan, hogy vannak szép szemek.
Kik visszaadnák szíverőmet, érzem...
Mit ér, ha rám se hederítenek!

1886

DALOK A NÁDASBÓL

Nikolaus Lenau

1

Alkonyodik odaáltal,
Pihenőre száll a nap.
Lomha fűzek, lomha ággal
Tó vizébe hajlanak.

Elszakadtam kedvesemtül;
Most hullass, szem, sós vizet,
Ím' a fűz, a méla, rezdül;
Szélben a nád zúg, zizeg.

Tiszta fényed éjszakámon
Távolról is átragyog,
Így rezegnek át a nádon
A mennybéli csillagok.

2

Felleg gyűl az alkonyégen,
Keble zúgva megszakad;
Panaszos hang kél a szélben:
Csillagod, tó, hol maradt? -

Keresik a fényt a szellők,
Felborzolva a vizet...
E borongást, ezt a felhőt
Már te föl nem deríted.

3

Lopva bolygók este végig
Titkos erdőösvenyen;
Ki, a puszta nádas-érig,
S hogy velem vagy, képzelem.

S a bokor, ha elsötétül,
S zúg a nádas, rezg a tó:
Oly bús minden; enyhülésül
Sírni, sírni volna jó!

Tiszta hangod lágy zenéje
Leng körűlem, azt hiszem;
S éneked a tó vizébe
Merül halkan, szeliden.

4

Esthajnal. A nap
Nyúgovóra tér.
Felhős ég alatt
Nyargalász a szél.

Villámlik vadul,
Dörg irtóztatón,
Röpke fény vonul
Gyorsan át a tón.

Vészes ég alatt
Lelkem látni vél.
Hosszu hajadat
Lengeti a szél.

5

Méla holdfény lejti táncát
A tó sima tűkörén,
Sápadt színű rózsaláncát
Fonva a zöld sás közé.

Túl a dombon a sötétbe
Szarvasok tekintenek;
Itt egy szárny halk libbenése,
És a nádas megremeg.

Sírva kell a földre néznem:
S képed' lelkem mélyin át
Halkan átvonulni érzem,
Mint egy csöndes estimát.

1888

SAVONAROLÁBÓL

Nikolaus Lenau

Az ima békebalzsamával
Istenbe víg elolvadás;
Úristenünk örök dalával
A legbensőbb összhangozás.

Ameddig itt küszködve vérzünk,
S a béke mint hajnal leszáll,
Sajogva legmélyebben érzünk,
Legbensőbb eszme a - *halál*!

Ha a világ mézes beszéde
Elégített ki, bókola,
Fejedre végromlást idéze,
Judási szája csókola.

Kettő a lélek paripája:
Egy jó és egy haszontalan;
Maga mint gazda ül reája,
S lovával összeforrva van.

Szerelmünk csókokat nem olvas;
A hős ellenre nem tekint;
Szakad a mennyből záporomlás,
Hogy a föld meg sem issza mind.

Sok a botrány, tagadhatatlan,
S gazság e széles földtekén;
De cudarabb dolog alig van,
Mint a lator, bíró levén.

Megy a vándor sötét vadonban,
Kezébe fogja fegyverét;
Ellopja a zsivány azonban
S orvul hasítja meg fejét.

Te képed, ó, törvény, e szablya!
S a bíróság mi volna más:
Erdőkön lappangó haramja,
S csapása a halálcsapás!

(?)

ÚTSZÉLI ERDŐ

Nikolaus Lenau

Útszéli erdő - költeményed.
Tűrnöd kell, ha legszebb, legősibb
Fájához disznócsorda téved,
S röfögve hozzádörgölődzik.

(?)

LENAU HATTYÚDALA

Ha eltűnik léted java,
Nem térhet vissza többé:
Nézd a folyót, hol habra hab
Tolul s merül örökké.

Ó, nézd soká, ó, nézd merőn,
Ez lesz könnyebbülésed.
Habár szívedből vakmerőn
Minden vigaszt kitéptek.

Ó, nézd merőn, nézd szűntelen,
Míg könnyeid kihullnak
S átködlik rajtuk csöndesen
Múltad, mint alkonyult nap.

Álmod, ha végigálmodád,
Elringat feledésbe.
S a hullámokkal foly tovább
A lélek szenvedése.

(?)

CSÖNDESEN LÉGY!

Ida Düringsfeld

Érzelmid' soha el ne áruld.
Csak csöndesen, csak csöndesen légy!
Minek biznád az emberekre
Szived üdvösségét, keservét?

Fájdalmadban nem vesznek ők részt,
Örülni véled sose fognak.
Nyisd meg szived' inkább az égnek,
Napnak, virágnak, csillagoknak.

Nap, ég, virág, előbb megértik
Szivednek titkos gerjedelmét.
Azért, ha emberek között vagy,
Gondolj reám és csöndesen légy!

(?)

VEGYES KÖLTŐI ÉS PRÓZAI MŰVEK

EDELÉNY,
A HOLTIG HŰ SZERETŐ

Igaz história három énekben

(1884)

ELSŐ ÉNEK

Edelény észreveszi, hogy akibe szerelmes, nem lehet az övé.

A Bódva völgyében, Borsod vármegyében
Tornyos úri kastély állott vala régen.
Romba dőlt azóta; ámde régi helyén
Kis városka épült, úgy hívják: *Edelény*.
Ilona hercegnő, Szent László leánya
Nevezte volt így el, nyolcszáz éve már ma
Nevérül egy hű és daliás vitéznek.
Ha meghallgatjátok, mindent elbeszélek.

Rég volt, nagyon rég volt. Még az Árpád vére
Ült a magyar trónon; mondom, nyolcszáz éve.
Szent László király, a hős vezérkorába',
Mikor Salamon volt magyarok királya.
Salamon, az irígy, álnok, állhatatlan!
Amíg élt, hazája volt örökös bajban.
Tán föl is falt volna az ellenség minket,
Ha László vezér nincs. Ő leverte mindet.
Félt is a magyartól horvát, cseh, tót, német;
Világra szólt híre félelmes nevének.
Hajhászta kegyét a császár és a pápa...
Nem úgy van, nem úgy van, mint volt régen, már ma!

De immár rátérek a megkezdett tárgyra.
László vezérünknek volt egy kisleánya.
Piktor olyat nem fest, tán rózsafán termett.
Aki látta, így szólt: Sose láttam szebbet!
Ilonka - mert ez volt neve a leánynak -
Az úrifiúk közt, akik vele játsztak,
Egyet szeretett meg, úgy hívták: Edelény;
Tüzes szemű, virgonc, bátor volt; de *szegény*.
Honáért csatában elesett az apja,
S kis árváját László házához fogadta,
Gondolván: ebből még ember lesz a gáton,
Jó erkölcsű, bátor, okos fiú, látom.
Már kicsikorában sok mindenhez értett,
Muzsikaszó mellett mondott szép regéket.
A kis princessz sokszor hallgatta örömmel;
Bús históriára megtelt szeme könnyel.
Kedvelte, becézte a kis mesemondót,
Akihez nem látott egyhamar hasonlót.

De ő is megrezzent, vagy a szíve tája,
Ha Ilon vetette szép szemét reája.
Ha baja volt, mindjárt víg lett közelében,
S Ilonka bíztatta, hogy tovább meséljen.
De mit is beszélek, minek is cifrázom!
Szerelem lesz ebből! Én előre látom.
- Egy napon azonban így szólt László herceg:
Hallod-e, maholnap nem vagy már te gyermek,
S ámbátor fejedben nincs széna, se korpa;
De a tudományod mindazáltal csorba.
Így hát eltökéltem, hogy egy vagy két évre
A papokhoz küldlek Szent Márton hegyére.
- Kicsiny volt a legény még a szerelemre;
Nem vallotta még be soha szemtül-szembe,
S amidőn a bájos Ilonára nézett,
Nem gondolta meg, hogy mi az, amit érzett.
Ily fiatalkorban könnyű még a válás.
A papok közt is lesz pecsenye meg hálás.
Hogyne örült volna hát Edelény ezen!
El is indult szépen egy őszi reggelen.
Ilona kendőjét lengette sokáig;
László kikísérte egész a határig.
Alig érkezett meg, a tudós páterek
Legott észrevették, milyen helyre gyerek.
Könyvhöz sose kellett őt kergetni bottal,
Tudományát ottan meg is toldta sokkal.
Még egy év se telt el, s megtanult diákul;
Tudta, hogy kik laknak Óperencián túl.
Miből lesz a villám, puszta délibábja;
Hogy minő a nap s a csillagok futása.
Ablakából sokszor kibámult az égre,
S ha látta, egy csillag mint szalad a mélybe:
Ilonára gondolt, a szép Ilonára.
Ma már eladó lány; de nem neki szánva;
Mert a régi kornak se volt más szokása:
Szegény csak szegénynek lehetett a párja.
Szomorkodott, búsult s nap nap után telvén,
Érezte, hogy ifjú, szőrös ajka pelyhén.
Csak ne tudta volna, csak azt ne, hogy szeret,
Hogy szíve bálványa az övé nem lehet!
A tavasz híjába fakasztott virágot;
Szófia volt minden, mit eddig beváltott.
Csak annyit tudott, hogy szíve fáj szertelen,
S nincs rá orvossága, vagy csak egy: *szerelem*!
Amíg így tünődött, sorsát méregette,
Egy napon Lászlótul hírnök jön lihegve.
Nagy pecsétű írást húz ki a zsebéből,
Edelény olvasva, sápadozva szédül:
„Edelény öcsémnek adatik tudtára,

Mihelyt ezt olvasta, pattanjon lovára,
S vegye útját tüstént Várad városába.
Ilona hercegnő várja - *lagzijára*."

MÁSODIK ÉNEK

Edelény Ilonát Zágrábba kíséri, s ott az egymást szerető szívek boldogságáról mond szép éneket

Nagyvárad utcáin kandi nép ácsorog.
Ami mostan készül, látványos egy dolog.
Ilona hercegnőt, kiből hajadon vált,
Feleségül kérte *Zvojnimir,* a *horvát*.
Hogy először látta, rögtön szerelemre
Gyúladt a horvátok ifjú fejedelme,
Ilonának sem volt semmi kifogása.
Hát biz' őket László összeboronálta.
Viszik a menyasszonyt, viszik a templomba.
Négy pántlikás ló van a kocsiba fogva;
A saraglya mellett, aranyos mentébe'
A vőlegény nyargal repeső kedvébe'.
Egy kicsikét arrébb László lova lépked,
Utána az udvar s udvari cselédek.
A nászmenetet sok szép leány kíséri,
De Ilon szépségét utol egy sem éri.
A templomajtóhoz érvén a nászmenet,
A sekrestyés ordít: Helyet! Helyet! Helyet!
Zvojnimir aráját leemeli lassan.
Láng borítja arcát, hogy szinte kicsattan;
És amikor végre belép a templomba:
Összefoly előtte minden egy gomolyba;
A mellét feszíti valami Ilonnak;
Természete már ez ifjú menyasszonynak.
Nosza, elkezd sírni; nem jó dolog nézni;
A váradi püspök csitítja, becézi.
Azután elhangzik, el a „holtomiglan."
A históriában megírva ez így van.

De hát, hol is hagytuk a mi legényünket,
Gyásznapokra virradt jó Edelényünket?...
Alig tudta meg, hogy mit mond az az írás,
Csöpp hija bizony, hogy rá nem jött a rívás.
„Lagzijára?" S fogta gúnyos nevetésre.
„No fiú, vigyázz most arra a kis észre.
Hátha ez csak tréfa? - Az ördög nem alszik.
És ha velem csapná Ilona a *lagzit*?"
Azután feljajdult: „Bolond vagy, szamár vagy!
Nem való hercegnő egy koldus fiának.
De a parancs megvan. Így hát el kell mennem;
Híres tudományom, most ne hagyj el engem!"

Cókmókját fölszedte. Mit tehetett másat?
Búcsút mondott papnak s a kapufélfának.
S Várad felé hajrá, ahogy csak bír, száguld,
Porfelhőket ver fel a széles országút.
A városba érve, szíve nagyot dobban.
A sok embert látva, nem jót sejt legottan.
A tömeg után megy ő is találomra,
Míg végre rábukkan - ó, jaj - a templomra.
Épp akkor lépett ki Ilona urával
Szemébe' már újra szűzi mosolyával.
Amint Edelényt a tömegben meglátta,
Szíves üdvözlettel fordult hozzá hátra.
És azután eltűnt, és azután éj lett.
Vagy csak Edelényünk kábuló szemének?...
Amíg ott merőn áll, mint valami bálvány,
Érzi, egy hatalmas kéz nyugszik a vállán.
László volt előtte. „Jó, hogy itt vagy végre.
Holnap útnak indulsz fontos küldetésbe."
Meghagyom, hogy egypár jó magyar vitézzel
Holnap Ilonánkat Zágrábba kísérd el.
Edelény nem mozdul, és valamit hebeg,
Azután megfordul, s durván szól: „Elmegyek!"
Másnap az ifjú pár útnak eredt reggel,
Szegény Edelény is a nagy kísérettel.
Az egész nagy úton árva szót se szólott,
Csak a lovát verte s magával vívódott.
Fejcsóválva nézte az ifjú menyecske,
S el sem is gondolta, hogy ugyan mi lelte.
Végre megérkeztek Zágráb városába.
Zsivió fogadta, trakta, öröm lárma.
Volt nagy dínomdánom, tánc, muzsika, ének.
Ilonát éltetve berúgtak a vének.
Szép szemei bárkin egyszer megakadtak,
Sajnálta, hogy mért nem született magyarnak.
Ura is boldog volt, hejh, de nagyon boldog;
Csak nézte, csak nézte s csendesen mosolygott:
„Csak egy pillantása jut nektek, szegények;
De csókjai éjjel-nappal az enyémek!"
Csak Edelény hallgat; néma és mogorva,
Nem talál ő vigaszt másutt, csak a borba'.
„Szeretem! Szeretem!" - Lázad egy hang benne! -
„Csak királyfi lánya, hejh, csak az ne lenne!
Szeretem titokban! Szeretem halálig!
Bolondság! Igyál bort, ha mindjárt rogyásig!"
Hetednapra vége volt az áldomásnak,
A horvátok ismét dolguk után láttak.
Zvojnimirt is hívták az ország dolgai;
Mert a baj mindig több, mint az orvosai.
Ilonát egy hétre - kénytelen volt vele -

Egymagára hagyta boldog házas fele,
Vagy mit is beszélek, nem egész' magára;
Edelényt megkérte, hogy vigyázzon rája.
De Edelény nem szól; mint a hal, oly néma.
Csak egy könnyét törli ki szemébül néha,
Ilona biztatja, mi baja, mért sápad;
Mért adta magát e szörnyü búsulásnak.
„Lám, a tudománynak rossz gyümölcse termett!"
Hejh, ha tudta volna, hogy ő oka ennek!
- Egy szép nyári este. Holdtölte volt éppen;
A szellő se lebbent. Minden aludt mélyen;
Csak ők ketten voltak a belső szobában.
Mult idők emléke zsongott Ilonában,
Edelényre nézve vidáman mosolygott:
„Látom, hogy magaddal hoztad ide kobzod'.
Ugyan megtennéd-e jó baráti szóra;
Víg szerelmi nóta jönne most kapóra.
Ne legyen ma rívó hangja énekednek;
A szerető szivek boldogságát zengjed."
Edelény elsápad meg elpirul nyomba'.
Tüzelő két szemmel néz a szép asszonyra.
„Énekeljek, mondod? Jól van! Íme, halljad!
Nem az én hibám, hogy nem tudok vigabbat."

Edelény éneke

A virágok seregében
Legszebb, bárki mit beszéljen.
A rózsa, a rózsa!
Hejh! De még szebb az a rózsa.
Melynek méze csókja!

Szeretem-e, ne kérdjétek,
A galambot, a fehéret.
Bevallom, bevallom!
Hejh, de szebb az én galambom,
Ha ölelve tartom!

Fél a galamb, hogyne félne,
Mikor vércse száll a légbe'.
Jaj néki! Jaj néki!
Mert a vércse összetépi.
Úgy biz', összetépi.

Véget ér a nóta. Elhallgat Edelény.
Valami emészti, látszik tekintetén.
Csak bámul, csak hallgat, s így szól végre: „Nos, hát
Szép volt-e?" - És ezzel odavágja kobzát
A márványpadlóra, hogy tizfele törik,
S ajkai eközben fuldokolva nyögik:

„Isten áldjon, édes, gyermekkori társam,
Arcod elborulni bár sohase lássam.
Tövist ne teremjen sohase szerelmed,
Ha egykor bajod lesz, számíts rám; itt termek.”
Aztán sarkon fordult s ment, futott rohanva,
Zágráb városában se hire, sem hamva.

HARMADIK ÉNEK

Edelény, a holtig hű szerető

Mely ellen tud állni, van-e oly nagy bánat
Az idő gyógyító csudabalzsamának?
Vagy van-e a szívnek oly égető sebe,
Hogy lassan, idővel ne forrna végre be?
Dehogyis van! Bármily a szív gyöngesége:
Nem törik oly könnyen darabokra mégse.
Edelény is így volt. Egy ideig tombolt;
A bortul várt vigaszt, s a halálra gondolt;
De mire behinté az első kikelet
Fehér virágokkal az erdőt, ligetet:
Megenyhült, s már kezdett így eszmélni néha:
Ez az élet mégsem oly komisz portéka.
Annyira nem vágyott többé a magányba,
S betekintett olykor László udvarába.
Mondanom se kell tán, hogy ez jól fogadta:
Beültette mindjárt zsíros hivatalba;
Nem egy bajos ügyben tanácsát kikérte,
S tanácsért kalácsot juttatott cserébe.
Szóval, amint mondom, Edelénybül úr lett.
Ha magát kifente, sok lovagon túltett.
De hozzá kell tennem, meg is érdemelte;
Mindig a honé volt szíve, karja, lelke.
Szóval és tanáccsal s tettel is, ha kellett,
Készen állott mindig László vezér mellett.
Ama gyásznapon, vagy napja volt örömnek?
Amelyen a pártos végre fogva görnyedt.
Salamon királyt ő vitte Visegrádra,
A nehéz fogságba, Salamon tornyába.
S midőn végre László vette át kezébe
A királyi pálcát a nép örömére:
Hogy érezze, mily nagy nála becsületje,
Edelényt ungvári főispánná tette.
- Telt az idő, telt, telt. A szép Ilonárul
Ritkán érkezett hír Zágráb városábul.
Edelény is immár vigaszát meglelte
A csendes, a tiszta, szép emlékezetbe’.
Míg egy szomorú hir - örömposta néki -
Megértette véle, hogy azért a régi;

Hogy Ilonát most is szereti, imádja,
Ha későn, ha így is *özvegyi* ruhába'.
- Hát biz, úgy! Egy szép nap' követ jön hírtelen:
„Meghalt Zvojnimir a horvát fejedelem,
S mivelhogy utódja nem született neki,
Az ország kormánya özvegyét illeti.
Csakhogy nincsen addig. A horvát főurak
(Nyakasok, irígyek, mint a mostaniak):
Nem akarják tűrni, hogy gyönge nő legyen
Zvojnimir utódja, horvát fejedelem.
Kicsinylik s hódolni nem akarnak néki.
Mindezeknél fogva fölségedet kéri:
Küldjön segedelmet, katonákat innen.
Kutya egy világ az, fölfordult ott minden."
- Edelény is éppen az udvarnál jára
S majd kibújt bőréből e szók hallatára.
„Isten nyugasztalja - szólt -, de mért tagadnám.
Mint mennyei szózat, ez a hír úgy hat rám,
Szivem Ilonája özvegy valahára;
Jó az Isten, jót ád! Hála neki, hála!
Nem vagyok szegény már, se valami jöttment.
Fölvittem a dolgom', fel azóta szörnyen.
Ha most kérem őt meg, azt súgja a szívem,
Ilona azt fogja válaszolni: *Igen*!"
A királyt megkérte, bízza csak ezt rája;
Majd csinál ő rendet Zágráb városába'.
S úgy is lőn. Megindult ugyanaz nap este;
László seregével hajnalban követte.
A Mura-vidéken érte utol László.
Új hír várta már ott, szomorú, megrázó:
Húgát a horvátok elfogták, a gazok,
És tömlöcben őrzik, mint valami rabot.
- Amidőn megtudta Edelény a dolgot,
Az ökleit rázta, a vére felforrott.
„László király lányát becsukni merétek?
Majd adok én nektek! Zsiványok, pribékek!
Kegyelmes királyom! Hogyha bízol bennem,
Nem vallok kudarcot! Hagyj előre mennem."
Nagyon örült László e bátor beszéden,
Levelet is küldött lányának, ne féljen.
Közel a segítség, meg leszen bosszulva.
Edelény elszáguld, lovát sarkantyúzva.
- Midőn Horvátország határához ére,
Álruhát vásárolt, horvátul beszéle.
Így jutott be szépen Zágráb városába,
A lázadó rendek zagyva táborába.
S minthogy a szerencse, sok példa van erre,
Segíti a bátrat, ő lett kiszemelve,
Hogy Ilona börtönajtaját vigyázza.

Okos beszéd, dörmög, majd lesz gondja rája.
A várnagytól aztán illendőn megkérdte,
Merre van a járás foglya börtönébe.
Így halad oszt' által sok folyosót, termet.
A bús özvegy legbent sötét lyukba' senyved.
Szép, mint lánykorában, csak egy kicsit sápadt;
Vagy még szebbé tette a sírás, a bánat.
Porkolábnak hitte, amidőn belépett;
Edelényt azonnal dehogy ismeré meg.
Csak midőn megszólalt, hangja zengzetérül
Tudta meg, hogy itt most megmentése készül.
Edelény átadta a király levelét,
Szép piros viaszból volt rajta a pecsét.
Míg olvasta, arcán meglátszott az öröm.
Muzsikáló hangján így szólott: „Köszönöm!"
Aztán vége-hossza nem lőn a beszédnek:
Mi újság? Hogy vannak? Kik haltak, kik élnek?
Végül Edelényhez fordult: „S hogy van maga?"
„Köszönöm kérdését; *jobban, mint valaha*!"
Régi jó időkrül beszéltek még sokat.
Edelény dícsérte az eltünt napokat;
Csak szerelmérül nem szólott még idáig!
Bár - gondolta - *ez se késhetik sokáig*.
De mivel törődött volt az utazástul,
Elvégre, ahogy volt, csizmástul, ruhástul
Az ajtóküszöbre fejét lehajtotta,
S elszenderült édes, hosszú, mély álomba.
Virradt, s Edelény még mindig aludt mélyen.
Egyszerre imetten zajt hall közelében.
Fegyverek csörgését, jó magyar beszédet.
„Ez már a király, vagy nem igaz, hogy élek!"
Szegény jó vitézem! Nem is élsz sokáig!
Nézd azt a magyart ott! Szeme hogy' szikrázik.
Nem ismer rád. Nézd, nézd, a nyilát feszíti,
S a padlót kibuggyant véred nedvesíti.
A zajra fölébredt Ilona is rögtön.
Szabadulás várja? Vagy még rondább börtön?
„Nem börtön! Szabadság! Hisz' ezek *magyarok*."
De mi ez? Nagy isten! Várjatok! Várjatok!
Megölve, vérében fekszik egy hű lélek;
A kerek világon leghűbb, legvitézebb!"
A szörnyű tévedés csakhamar kiderült,
Hogy Edelény volt az, aki ott elterült.
Ott terem László is, megtapintja sebét:
„Talán még nem késő. Hol van egy kötelék?
Fáj-e, hű vitézem, drága Edelényem?
Hamar ide orvost! Tán nem késő mégsem."
De az nyögi halkan: „Sose fáradjatok.
Nem kell ide orvos. Meghalok! Meghalok!"

Aztán Ilonára veti föl szemeit:
„Azt hittem öledben ér a halál, nem itt.
Egy titok feszíti sok év óta keblem':
Szeretlek, imádlak, forrón, véghetetlen'.
Szerettelek mindig, már suhanckoromban,
S mikor asszony lettél, még ezerszer jobban.
Nem hordtam szivemben soha képét másnak,
S hogy halálom' érzem, mostan is megáldlak.
Azt hittem, én balga, hogy most megszerezlek,
De boldognak lennem, lám, a sors nem enged,
Csak legalább hullass egy-két könnyet értem.
- Hejh! hullattam én is! - Ezzel is beérem.
S mondjad el énrólam, ki majd fekszem holtan:
Edelény, a holtig hű szerető voltam."
Nem bírja tovább már; elakad a nyelve.
Mosolyog. Fél szemmel belát már a mennybe,
Feje lehanyatlik Ilona ölébe...
Bús históriámnak itten szakad vége.

Ahol ezt olvastam, még hozzá volt toldva,
Elmondom hát én is s nem hagyom a tollba':
Ilona is holtig hű volt Edelényhez;
Sokáig siratta, sohase ment férjhez.
Nevérül nevezte Borsod vármegyében
Tornyos várkastélyát a Bódva völgyében.
Ott halt meg maga is; ott van eltemetve.
Mindörökre áldott az emlékezetje.

VERSES EPIKAI TÖREDÉKEK

PRAELUDIUM[3]

Ég s föld között száll lelkem, kósza lélek;
Szeretnék, mint pacsirta, dallani.
Mégis, szavamra, belekapni félek;
Kudarcot nem szeretnék vallani.
Pedig tudom, hogy nincs reális élet
Meséмbe', mind azt fogják mondani.
Ne tegyem át hegedősök korába?...
Mert minden hóbort ama kor hibája.

Bevallom, mit e verslábakra fűzök,
Platónikus szerelmi láz biz' a'.
Ó, jaj! Tudom, két tűz közé kerülök,
S követ dob rám közönség s kritika;
S versemmel irgalmatlanul felsülök,
Ha majd azt mondják rá, hogy: *szófia*.
Hisz ez mind lári-fári, pára, gőz;
A pénz szerelmet, ideált lefőz.

S remélni, várni! - Ó, ez szörnyen untat!
Sok várás kedvet, bugyogót szakít.
Dicsérem békavérű századunkat;
A bölcseségre prakszisból tanít:
A fő dolog, hogy jól tartsuk hasunkat,
Mivel ép testben ép lélek lakik,
S szerelmünk légyen kézzelfogható;
Ha nincs Katinka, majd akad Kató.

De minthogy én erővel szerelemrül
Akarok írni (milyen vaskalap!)
S mint jámbor polgár rég kitűztem elvül:
A korral ellenkezni nem szabad,
S tudván, hogy a világ tökéletesbül,
S erőben, észben egyaránt halad:
Tehát, hogy botrány ne legyen belőle,
Bolondságomnak gyerek lesz a hőse.

Ki megtanulta másoknál korábban,
Hogy életünk, vágyunk, hitünk hiú.
Kit szidtak otthon és az iskolában:
Nem lesz belőled soha férfiú!
Első szerelmét, kamaszéveit
Kis Fickinek szedem rímekbe itt;

---

[3] A költő arról a kék ruhás leányról, kit az Első szerelem című ciklus énekel meg, költői regényt is akart írni, de csak az előhangjával készült el. *(Koroda Pál jegyzete)*

S míg rá emlékszem, elhal ajkamon
A gúny; eszembe jut gyermekkorom.

Hősöm fejét Katinka megzavarta,
Egy kurta szoknyás, kék szemű leány.
A gouvernante ugyan kordába' tartja,
De nála sem grasszál a tudomány.
Ő is javíthatatlan, régi fajta;
Még csak emancipálást sem kíván.
Megérti sorsát és az életet,
De könyvekből tanulni nem szeret.

Ez a két mákvirág (véletlenül-e,
Vagy kerítéshez tán a sors is ért?...)
Meglátta egymást, s lett aztán belűle
Ábrándozás, sok hűhó semmiért.
Kis Ficki verselt, iskolát kerűle,
S Katinka lelkesült regényekért.
Szerették egymást szótlanul, szerényen...
Magam is így tudtam szeretni régen.

De mielőtt eldallom e szerelmet,
Bölcs olvasók, magukho' fordulok;
Mert, ha csak így, szó nélkül belekezdek',
Biz' isten még veszélybe juthatok,
Hogy holdvilág-falónak elneveznek;
Azért, ha tetszést nyerni nem fogok,
Ne engem szidjanak s regényemet:
Ő volt bolond, az iskolás gyerek!

S most üssük össze már a töredéket!
Faragjunk és simítsunk rajta még,
Hogy legalább ha újat nem beszélek,
Legyen formája könnyed, rímje ép.
Köszöntelek, dalok világa, téged!
Egy mezítlábos csarnokodba lép.
Szabad a vásár! Kritikus jöhet:
Elkezdem egyszerű regényemet.

1875

ZDENKÓ GRÓF

Zdenkó gróf a *Festett ideál* című költői elbeszélésnek folytatása lett volna.

Szól ez elbeszélés az ábrándos költőről, ki Lenórát eszményi szerepekben látja és rajong érte. De mikor ideálját a színpad festett világán kívül a valóságban ismeri meg, kegyetlenül kiábrándul. Diadalmas vetélytársa, Zdenkó gróf ábrándítja ki.

E költői elbeszélést Reviczky Gyula a saját élményeiből merítette Lenóra a pozsonyi színház akkori naivája, H. Krisztina, ki mint Schiller *Messinai arája*, Beatrice, ragadta meg az akkor még nagyon fiatal költő élénk fantáziáját. A szerencsés vetélytárs gróf ugyan nem volt, csak Pozsony aranyos ifjúságának szereplő alakja.

Évek múlva, mikor már Reviczky Gyula *A Hon* munkatársa volt, a törvényszéki csarnok foglalkozott a gavallérral, kit bonyodalmas hitelműveletei arra kényszerítettek, hogy megszökjék Amerikába. A félelmes vetélytárs ily siralmas letörése felkavarta a költő régi érzéseit, és ez érzések hatása alatt kezdte meg új költői elbeszélését Zdenkó grófról:

Kint őszi szél zúg, bent az óra
Már öreg éjfelet mutat.
A vendégek mind távozóba,
És Zdenkó még mindig mulat:
Ferkó! Húzd a fülembe! Így ni!
Zokogva, tűzzel, keserűn.
Tudnék csak utoljára sírni,
Mint te azon a hegedűn! -

Üres palackok közt, sötéten
Ittas szemekkel széttekint.
Magában űl; elhagyta régen
Barátja, szeretője mind!
Selyemruhákra, ékszerekre
Ráment kastélya, birtoka.
- Húzd, Ferkó, húzzad a fülembe:
„Nem vagyok semminek oka!”

Ferkó azonban tudja hányat
Ütött az óra (gróf zsebe):
Éjfél után, gróf úr, bocsánat,
Tilos az ingyenes zene! -
Zdenkó botot ragad, felugrik,
De az már kint van és kacag:
Ha nincs pénz, grófocskám, zsebedbe,
Mit muzsikáltatod magad?

Megállj, pribék! - És tántorogva
Űzi az illanó nyomát;
De belebotlik egy sarokba,
Felordít, s nem mehet tovább.
Eső, vihar, csapkodja, tépi,
A sors ilyen rosszul fizet!
Hol van a *chic*, a vér, a régi,
A gőgös Zdenkóból mi lett?

Idáig kész a költői elbeszélés.

Ezután következnek teljes versszakok, áthúzott sorokkal, melyeket a költő pótolni akart, de nem pótolt. Később versszakok helyett már csak verssorok jönnek, itt-ott rímelve, majd csak szórványos szavak. Ám azért érdekesek a töredék e részei is, mert bepillantást engednek a költő lelki műhelyébe:

Míg kocsi, páholy, ló futotta,
Ő volt az új Alkíbiád.
Hogy ünnepelték! De azóta
Kizökkent ő vagy a világ,
- - - - - - - - - - - - - - - - - - -

Egy ifjúságot elpocsékolt,
Szeretett, úr volt, élveze.
Pályája mindig *carrière* volt,
Magasba föl s a mélybe le.
De már pihen: az utcasárban -
- - - - - - - - - - - - - - - - - - -
Szélben, hidegben, éjszakában -
Kocsi közelg. Megáll. Kacagva
Egy nő suhan belőle ki,
E ház, e hang, e nőnek arca...
Ejh, régen volt... nem ismeri!

Hány meglesetlen pásztorórát
Töltött Zdenkó e házban itt.
Ölelve titkon Leonórát
- - - - - - - - - csókjait.
S egy szép reggel csak arra ébredt,
Hogy dobszó hangzik udvarán.
- - - - - - - - - - - - - - - - - - -
S őt látta másnak oldalán.
A nő kiszállva kocsijából,
Zdenkót meglátja s félrenéz.
Ez meg merőn utána bámul
Egy percig; ennyi az egész.
Aztán az éjben elcsatangol,
(Talán a hajnalt várja csak?),
S flegmával tűri, mint az angol,
Hogy szél, eső arcába csap.

Egy kis kávémérésbe tér be,
Fáradtan, álmosan leül,
- - - - - - - - újságot vesz kezébe...
- -
„Deréky Zdenkó tönkrejutván
- -
Megtörte asszony és nyomor,
S beszélik, hogy kivándorol."
Csak nézi a nedves betűket,
Nem álom ez csak? Éber-e?
- - - - - - - - - - - - - - - - - - -
Ez az ő neve?
Csenget. Fizetni! Levegőre...

Amint felnéz: a nő előtte!...
Ránéz meghatva, résztvevően,
S találkozik tekintetük...

Itt megszakad a töredék. A drámai jelenetet: Zdenkó és Lenóra dialógját már csak gondolatban tervezte a költő.

SZEPTEMBER

A költői elbeszélés töredékei Reviczky félbemaradt művei közt a legérdekesebbek. Meséje a szórványosan megirt részletekből és a költő szóbeli közléseiből következőképp állítható össze:

Veér András, a Don Juan hírében álló Veér Miklós fia, emberkerülő, zárkózott, szenvedélyes férfi, ki csak a természetnek és a vadászatnak él falujában. Korongh Iván szomszédságába jut, ki:

Egésznap mást se tesz: vadász.
- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -
Bús özvegysége így telik.
Bánatja van, rebesgetik.
Lehet, hogy van, de nem mutatja,
Múltról, jelenről nem beszél.
- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -
Egy ember látogatja csak:
András, ő is csak néhanap'.
- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -
De az erdőben, a hegyekben
Találkoznak minduntalan.
- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -
Aztán elválnak szó nélkül.
- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -

Korongh Iván kicsapongó élet után nősült meg, nagyon szerette nejét de sokat gyötrődött azon, hogy nincs gyermekük, míg végre házasságuk hatodik évében nejének leánya született. Ez a verses regény hősnője: Helén. Korongh Iván csak évek múlva tudja meg véletlenül, hogy Helén nem az ő leánya; neje a házasságtörés felfedezését nem éli túl; Iván nevelőintézetbe adja Helént. Mikor onnan visszatér, így méláz el fölötte:

Égő szemű, szép nagy leány.
Anyjára üt s nem énreám.

Helén visszatérése forradalmat idéz elő Veér András szívében. Eleinte csak enyeleg vele, hisz Helén „bácsizza" őt, de érdeklődése egyre forróbb szerelemmé válik.

András belépett a hálátlan korba, harmincnyolc éves lett, mielőtt szeretett volna. Mindent elkövet, hogy kitépje szívéből ezt a késői első szerelmet, de nem képes rá. Helén rokonszenvez vele, ragaszkodik hozzá, hanem szerelmet egy könnyed modorú, szép, előkelő, de léha ifjú iránt érez, kinek a regényvázlat nevet még nem adott. Helén első bálján Andrásból kitör a gyűlölet ez ifjú ellen, ürügyet keres, hogy összetűzzön vele; az ifjú kénytelen őt párbajra kihíni. Helén ennek hallatára, tudva, hogy András biztos lövő, megrémül, Andráshoz rohan és könyörög neki, hogy vonja vissza a sértést. Így árulja el szerelmét András előtt, ki mélyen megrendül. Nagy lelki küzdelem után lehetővé teszi a lovagias ügy békés elintézését. Kimarad Korongh Iván házából, felutazik a fővárosba, és szilaj gyönyörök zajába igyekszik temetni fájdalmát, melyet nem árul el senkinek:

„Szenvedj, szívem, zárulj be szótlan.
Igazság nem panaszkodik.
Cipeld kereszted megadóan
Jajszótlanul a sírodig".
Gőg, amely mégis megható, van
E pár nyugalmas röpke szóban,

Ő míg csak él, vérezni fog.
De ez csak néki nem titok.

Mikor meghallja, hogy Helén házassága már megtörtént, így kiált fel:

Csak hús és vér kell neki!…
Sajnálja őt? Nem! Megveti!

Egy-két év múlva megtudja azt is, hogy Helén nem boldog. Férje sikkasztott, és Korongh Iván csak nagy nehezen bírta megmenteni vejét a börtöntől. Veér András erre visszautazik falujába, Helén férjével igyekszik jó lábon lenni, együtt vadászgatnak. Egy vadászaton András meglövi Helén férjét, bizonyos testrészeit kivágja, vizslájának dobja eledelül, aztán ezt is meglövi, hogy senkit se vezethessen az ő nyomára. Erre András eltűnik az erdőben, és többé nem látja senki.

Vérem lehűlt, az ifju hévnek
Túlestem első mámorán.
Nem az, nem az többé az élet,
Aminek egykor álmodám.
Nem mondom, hogy szívem kiégett
(Véralkatom nem engedé meg);
De úgy veszek már bűnt, erényt,
Mint egy kiolvasott regényt.

Elszállt a gyors idő felettem,
El egy virágtalan tavasz.
Hiába lángoltam, szerettem,
Mint vágyakkal megvert kamasz,
Pedig dús voltam érzelemben;
Fényes világról énekeltem,
Midőn sötét búkedv kisért...
Ó, jaj, már sírnom sincs miért!

Szegény, fáradt, fakó szivemben
A kín közönyre változik.
Hová levél, első szerelmem,
S hová, te forróbb második!
Nincs több varázs a lányszemekben;
Idő előtt megöregedtem.
Hol vagy reménykedés kora!
Húszéves nem leszek soha.

Siratlak csöndesen zokogva,
Elszállott húszas éveim;
De a nyugodt harmincasokba
Megernyedt szívvel lépek im.
Virágaim mind eltiporva
Hevernek szerteszét a porba',
S elszórt emlékeim között
Motozva, koszorút kötök.

Egy szórakoztat még: az ének.
Röstellve kell bevallanom.
Hiszen ma csak diákkedélyek
Gyönyörködnek költődalon.

Helyébe most a próza lépett:
Ezé az olcsó taps, dicséret;
S a költőnek múzsája ma
Fényes csatornalégy: Nana.

Nem kellesz immár, ég leánya,
Ó, múzsa, szűz, szeplőtelen.
Szemérmes csókod' nem kívánja
A költő, aki most terem.
E romlott, e lejárt világba'
Nyavalygás a poéta láza.
Hanyatlik ember és idő;
A hős ma Alfonz, Desgrieux.

Okos költő korával éljen.
Lángoljon lelkesek között,
S rohadt erkölcsök idejében
Piszkálja a sarat, dögöt.
A gyöngéd lelkektől ne féljen;
Ahol a többség, ott az érdem.
Az népszerű és hírhedett,
Aki korának hízeleg.

Én *Ifjúságom*, könyvbe szedve,
Látom, nem kellesz senkinek.
Siró zenéd kit érdekelne;
Vaknak mit érnek a szinek!
De volna csak természetembe'
A „kéz kezet mos" léha elve:
Hogy ütnék, vernék a dobot!...
A hír születni így szokott.

Nos hát, én mégis írdogálok,
Bár nem fogad zaj, trombita.
Te sem riasztasz, súlyos átok,
Hogy kis népnek vagyok fia.
Sőt még azt vallom: Légyen áldott
Költészet, édesbús magányod.
A sors ilyennek alkotott;
Nem érdem: véletlen dolog.

Mig, ifjúság, lángodban égtem,
Születtek lázas kis dalok.
De hogy lehiggadtam, megértem,
Nótám se már oly szaggatott.
Nem írok többé hevenyében,
Mint forrongó hevembe' régen.
Dalom hosszabb lélegzetű.
Nem villám: őszies derű.

De hagyjuk már az ifjuságot.
Nem líra ez, hanem regény.
Hősöm javára félreállok:
Eztán csupán a rím enyém.
Dicsérnek majd ifjú titánok,
És megvesznek szegény diákok,
Vénlányok és szük sorsuak,
Kiket lenéznek az - urak.

Egy jó barátom volt; az ének
Erről fog zengni. Elbukott.
Kergették vágyak, nagy remények.
Nyugodtan lépni nem tudott.
Magában állt; nem kedvezének
Korviszonyok sem a szegénynek,
Révpartot, tudta, nem talál,
Egy útja volt csak: a halál.

Hőst, mint ez itt, ugyan ki látott?
Hajlott korút, szerelmeset,
Ki eddig egy nőnek sem ártott,
S fatuskónál esetlenebb.
Bejárhatod *a fél világot*,
Szeretőt néki nem találsz ott;
Mogorva, száraz agglegény...
Ilyen hős lészen az enyém.

Midőn apját is eltemette,
Falusi birtokán maradt.
Ivott, vadászgatott telente,
S mint gazda tölté a nyarat,
Kirándulást nem tett semerre,
Odvában úgy élt, mint a medve,
S oly mélabú vett rajt' erőt,
Minőt magány idéz elő.

Anyjáról az maradt eszébe',
Hogy sokat sírt és szenvedett.
De szőke, szép, szelíd fejére
Oly örömest emlékezett.
Szelíd nézése évrül évre
Mint hű talizmán, úgy kisérte,
S vád volt e szemben, néma vád:
Ő vitt a sírba, ő, apád!

Az árvaság nehéz egy élet:
Ezt látta András mindenütt.
Fénynél előbb látott setétet,
S bőven nyelé a keserüt.
Csupán azok hizelkedének,
Kik tőle valamit reméltek.
Nőtt rokonok, testvér nekül,
Idegenben, idegenül.

Mert apja, nem törődve véle,
Pillangó módra repdesett.
Nem akadt férfi a megyébe'
Veér Miklósnál szerelmesebb.
Kéjt halmozott szerelmi kéjre:
Száz nő fogadta kebelére;
S éppen szerelmes levelet
Irt, mikor szél ütötte meg.

Fiát, míg élt, könnyen lerázta,
Hogy csünghessen kalandokon.
Csöndes, szerény falusi házba'
Nevelte őt egy nőrokon.
Miklós meg járt fürdőre, bálba;
Bámult és híres volt a tánca.
Parókát hordott tar fején;
Szép úr volt - annak idején.

Magányban folytak, anyja nélkül,
Andrásnak gyermekévei:
E kor sok apró örömébül
Csak kóstoló jutott neki.
Apját csupán egy régi képről
Ismerte s Don Juan-híréből.
Föl nem kereste őt soha...
Rosszabb volt, mint egy mostoha.

Parasztfiúkkal cimborálva
Csatangolt hősünk szerteszét.
Hegyek között, erdő-magányba'
Töltötte legtöbb idejét.
Claire néni, egy vén úridáma,
Nem sok, de nem ügyelt reája
Annyit se, mint hogy ölebe
Ruháját ne piszkítsa be.

András így nyerte meg barátul
Az édes jó természetet,
Reggel korán kiment a házbul,
S gyakran nem tért csak este meg.
Madárfészket szedett a fárul,
Gyümölcsöt a tilalmas ágrul;
S ha nyúlat lőtt, halat fogott,
Az erdőben lakmározott.

Ottan tudott csak megpihenni,
Hol a madár fészket rakott;
Hol a kőszikla visszazengi
A korán síró bánatot.
Kivágyódott fölmelegedni,
Ahol az Úr újjáteremti
A földet minden tél után...
András itt volt boldog csupán.

S ha visszatért kis falujába,
Vad volt, félénk, húzódozó,
Olyat csupán az olvasásba'
Lelt még, ami vígaszhozó.
A ház legrejtettebb zugába
Vonult, hogy senki meg ne lássa;
S ha voltak is tán álmai:
Korán tanult lemondani.

Húsz éves volt, s a szerelemnek
Üdvét még meg se kóstolá.
Az évek egyre-másra teltek,
S nő ajkát még nem csókolá.
Bálban, jour fixen részt soh'sem vett;
Ilyesre csak szép férfi termett,
Így lett a Don Juan fia
Még életében múmia.

Avagy csupán látszott hidegnek,
S vulkán forrott a hó alatt?
Vagy nem lehet az ily szíveknek
Érezni titkolt vágyakat?
Nem! Ők is álmodnak, szeretnek;
Kérek csupán egy kis türelmet;
Andrásnak is kitört heve -
Midőn már elkésett vele.

JOBÁB HÁZÁBAN

Tragédia öt felvonásban

SZEMÉLYEK

JOBÁB, pásztorfejedelem
JÁBESZ, fia
HEBAL, fia
ELIFÁZ, fia
BALDAD, barát
SZÓFÁR, barát
ELIU, barát
RÁFAEL
ÉFA, Jobáb felesége
JEMIMA, leánya
DINA

Kisebb szereplők

Színhely: Arábia. Idő: hajdankor

ELSŐ FELVONÁS

Első szín

Csarnok Jobáb házában

Jobáb, Elifáz, Baldad, Szófár, Hebal

ELIFÁZ — Fogadd oly szívesen ajándokinkat,
Ahogy' mi nyújtjuk.

BALDAD — Békesség Jobábnak!

SZÓFÁR — Sok drágaságod, bölcs beszédidet
És jámborságod, egyaránt csodáljuk.

JOBÁB — Nyelvem köszönni képtelen; szívemmel
Mondom nektek: barátim, köszönöm!
Érezzétek mint otthon magatok';
Legyen vígság; ne mondja senki, hogy
Jobáb vendégeit meg nem becsüli.
Hebal, te hívjad a zenészeket,
A rokonságot s egypár énekest. *Hebal el.*

ELIFÁZ — Elsőszülötted ez?

JOBÁB — Szívemnek az.
S évek szerint is bár az volna, mert
Idősb fijam sok bút okoz nekem.

BALDAD — Hogy az istenfélő, vidám falak közt
Bú lakhatik, gondolni is bajos.

JOBÁB — A fájdalom közös az emberekkel.
Egyszer csak fűszer örömébe', másnak
Homályt, bűnt, nyavalyát hoz a fejére.
Szívében hordja némelyik búját,
S száz másnak arcán is meglátszik az.
Mert fájdalmatlan szív nem volt soha.
Elégségem van kincsekből, javakból,
Van szép, kedves leányom, jó fijam;
De nem teljes családi örömem.
Irígykedés, perpatvar házi békém'
Feldúlja; feleségem nyelves asszony,
S Jábesz makacs, vad és erőszakos.
Jábesznek hívom őt. Jó név valóban,
S a fájdalomszerzőre nagyon illik.

BALDAD — Tán csak te látod ily rossz színben őt.
Én kezes mernék lenni fijadért;
Mert, mint a nap mindent befényesít.
Körét a bölcs éppúgy bölccsé teszi.

JOBÁB
Ne szóljatok meg ily beszédemért.
Nem tehetek másképp, habár tudom,
Sarját a nemző óvni tartozik,
Ha gonosz és bolondot mível is,
S minden gyűlölség és gáncs ellenében
Neki kell védni őt. Való, igaz;
De képmutató lenni nem tudok.

ELIFÁZ
A lelkéhez fogunk beszélni; tán
Fog rajt' a szép szó, s megtérítjük őt.

JOBÁB
Tegyétek azt meg. Ám elég e tárgyról.
Vendégem örömet lásson csupán,
Ha volna tán okom panaszra is.
De nékem az örömből is kijut,
S ez bú nélkül veszítné ingerét.
Van mindenem, de bárhogy süt a nap,
Mindig lehet találni árnyakat.

SZÓFÁR
Majd elbeszéljük honn mindenkinek,
Mily bölcs s igaz Jobáb, lelkünk barátja.

JOBÁB
Ne többet erről, mert a bölcseség
Csak ott tenyész, ahol nem ismerik.

Éfa, Jemima jönnek

Hát, feleség, gondoskodtál-e már
Vendégeinkről? Illőn lássad el!
Mi élvezettel csak szolgálhatunk,
Legyen busásan.

ÉFA
Ejnye, ne taníts!
Sütöttünk, főztünk mindent, ami kell;
Hiányt érezni biz' nem fognak ők.
Ilyet kérdezni sem kell; tudjuk azt mi!
Mi sem henyélünk.

JOBÁB
No, no! Elhiszem;
De nyelvednél kezed gyorsabb legyen.

Hebal jön

HEBAL
Atyám, elhívtam a zenészeket,
A kitűzött időre megjelennek.

JOBÁB
S te min tünődöl, édes Jemimám?
Ez korra a legkisebb gyermekem, *vendégeihez:*
De szívemnek talán a legnagyobb,
Holnap lesz násza, s e nap örömére
Mi még ma zene, tánc közt vígadunk. *Jemimához:*
Látom, mindig csak szíveddel beszélsz,
S mi nem hallhatjuk szép hangod zenéjét.

JEMIMA Gondolkodám, vajon a messzi földön,
Honnan e bölcs, dicső urak jövének,
Milyen világ van és hogy' élnek ott.

ÉFA Bolond leány! Mily együgyű beszéd.

ELIFÁZ A hegyek távolról kékellenek,
Az égen éjjel csillagok ragyognak,
Narancserdő virágzik, és lehullnak
Virági, s édes gyümölcsöt terem.
A rózsa illatos, hűvös az árnyék,
A patak ott is vígan csörgedez,
S gyors szarvas issza tiszta habjait;
Koszorút fonnak ott is a leányok,
Bárányka béget, s a madár dalol;
Az embert, hogy ha jó, megáldja Isten,
S ez igaz lélek örvend a világnak.

JEMIMA Mint itt minálunk!

ELIFÁZ De oly szép leányt,
Mint te vagy, ott nem láttam, édesem.

ÉFA Kérlek, ne dicsérd szembe őt.

JOBÁB Való!
Az asszonyok csak akkor kedvesek,
Ha erről mit se tudnak. - Hát fiú,

A háttérben álldogáló Jábeszhez

Nem tudsz te tisztességet, hogy apád
Öreg barátit illendőn köszöntsd!

JÁBESZ Nem szoktam én fecsegve hízelegni;
Azért elég, ha mondom: üdvözöllek!
Uram, a vének összegyülekeztek, *Jobábhoz:*
S egy csorda rongyos ember vár reád.

JOBÁB Mosdatlan szájú! - Édes, jó urak,
Törvényt kell tennem még a kapuban;
Mulassatok hát kedvetek szerint,
Míg visszatérek. Itthagyom Hebalt,
Házam körül kalauzotok legyen.
Jábesz, kövess te. Menten itt leszek. *Jobáb el.*

ELIFÁZ *Jábeszhez:* Jobban tiszteljed élted kútfejét.
Nagyon makacs vagy.

JÁBESZ Nem vagyok gyerek. *El.*

BALDAD Jobáb igazságot beszélt; nyakas,
Vad, tűrhetetlen, csökönyös fiú.

ÉFA Micsoda szemfüleskedés ez! Mit ácsorogsz itt, leány, kíváncsian lesve, mit beszélünk! Nem tudod, hogy a te helyed a szőlőben van? Az a te gondod, hogy ott jól folyjon a munka. Takarodj!

JEMIMA Megyek, anyám, kérlek, ne haragudjál. *El.*

ÉFA Látjátok, kedves uraim, így van ez itt minálunk. Nincs házi béke, mert Jobáb nem bánik egyformán gyermekeivel. Ezt a kis tacskót úgy becézi, úgy elkényezteti, mintha kívüle egy lány se volna a világon. Merő szívtelenség! Csupa hiúság, mert Jemima tud neki csacsogni, hízelegni. Az ám! Idősebb leányomat mostohagyermekszámba veszi, pedig meg fogjátok látni, milyen szép, dolgos, szerény és mennyire tiszteli apját-anyját! Bizony, bizony kényes egy öreg az én uram. Úgy tesz a fiaival is. Ő vadította el Jábeszt örökös korholásaival. Emlékezet óta szemére hányja, hogy nyers, és szavait meg nem válogatja, s hogy mint a vadállat, mindig csak préda után leskelődik. Ráfogás, ráfogás! Az én Jábeszem erős és vitéz férfi, aki az oroszlántul se fél. Senki se tudja lovát oly szépen megülni, senki se kezeli úgy az íjat, senki se bír úgy dacolni az elemekkel. - Szép is, okos is, bátor is s Jobábnak mégis örökösen fúrja az agyát, mért ő az elsőszülött. - Ez a mi bajunk, ez a mi bajunk.

ELIFÁZ Ne bíráld, s bízd Jobábra tetteit,
Tudom, hogy ő nem igazságtalan,
S amit tesz, a család üdvére vál'.
De nem tartóztatunk fel dolgaidban,
S kedves barátunk visszatérteig
Megnézzük gazdaságát s rétjeit.
Kérlek, Hebal, vezess.

HEBAL Szolgálatodra.

ÉFA Semmit se felejts el megmutatni. És aztán okosan viseld magad, s ne sokat járjon a nyelved, mert a fecsegő lelkének ürességéből beszél. Jó mulatást, szerencsés jó napot! *El.*

HEBAL Mit tetszik az uraknak megtekintni
Először is?

SZÓFÁR A marhákat talán.

HEBAL Bizony, nem láttatok még annyi marhát,
Mint itt apám házában. Erre tessék. *Félre.*

ELIFÁZ Virágokat találtam itt; de félek,
Hogy a rózsákon csúnya férgek élnek.

El mind.

Második szín

A város kapuja előtt

Jobáb, a Város vénei, Jábesz és mindenféle törvénylátni jött ember

ELSŐ VÉN Mindenki egyaránt fennen csodálja
A bölcs, erélyes és gazdag Jobábot,
Ki városunk fölött mint büszke nap
Ragyog, s minden kunyhót meglátogat

A könyörület enyhe sugarával.
Mindenki őt dicséri; a szegény
Ujjal mutatja gyermekének őt:
Íme, gyámunk, bíránk, vigasztalónk!
S a gonosz ember mint vihart kerűli
Jobábot, a gonoszság ostorát.
Azért én kérdem tőletek, vajon
Velem tartjátok-e, tudós urak,
Hogy mindnyájunk helyett Jobáb tegyen
Törvényt; hisz' ő a legbölcsebb közöttünk,
S az igazság maga, mit ő ítél.

A NÉP Tegyen törvényt igazságos Jobáb!

A VÉNEK Legméltóbbnak közöttünk őt ítéljük!

ELSŐ VÉN Te vagy hivatva cselt, gonosz viszályt
Csitítni bölcsen; ez a hely tied.

Az első székhez vezeti

A te végzésed mindnyájunk szava.
S most, akinek panasza van, beszéljen.

JOBÁB Bizalmatok nagy s mély hálára indít,
Nem is fog múlni buzgóságomon,
Megtartani jó véleménytek
S ha olykor ember módra tévedek,
Pótolja szándék az erő hiányát. *Leül.*
Mindenki bátran mondja el baját;
A legszegényebb szóljon legelébb.

EGY ÖZVEGYASSZONY Az én vagyok, öt neveletlen porontyomnak anyja, szegény özvegyasszony én, az aratók után gyűjtöm a kalászokat. Minap' Abizai rám fogta az ostort, tele torokkal fenyegetőzve, ha még egyszer a földjére teszem lábamat, hátamra ver minden letapostam göröngyöt. Kezed'-lábad' csókolom, légy irgalmas hozzám!

JOBÁB Csak igazságos lehetek. *A vénekhez.* Van-e rá törvény, hogy a szegényektől nem szabad elvenni az aratók után gyűjtötték kalászokat?

A VÉNEK Nincs!

JOBÁB Úgy hát a törvény nem szolgáltathat neked igazságot. Mennyi gabnát gyűjtöttél volt össze?

ÖZVEGY Amennyit csak elcepelhettem.

JOBÁB Megadom hát én. Ezentúl pedig az én földjeimre járj gabnagyűjteni.

JÁBESZ *félre* A fáját! Mintha csak közmagtárt tartana éhenkórászok számára.

JOBÁB Egyszersmind ajánlok valamit, bölcs véneim. A kőszívű Abizai törvény szerint nem fenyíthető. Hogy mégis megszégyenítsük, bevéssük nevét és szívtelenségét egy kőtáblába a város kapuja fölé. Helyeslitek?

ELSŐ VÉN Ha az igazság és könyörület
Törvényhozók: a legdicsőbb te vagy.

JÁBESZ
De a törvény könyörülést nem ismer.
Irgalmat gyakoroljon bárki más;
Bíró csupán igazságos lehet.
Forduljon ez asszony jó emberekhez,
S a törvényt hagyja békében. Bizony,
Tekintélyét veszíti a bíró,
Ha nem marad hű tisztéhez s jogához.
Itélni a hozott törvény szerint,
Mással a bíró nem törődhetik.

JOBÁB
A fiatalság gőgje szól belőled.
Nem is azért felelek bakafántos
Szavadra, hogy magam' tán igazoljam.
Azt mondom én csak, amit gondolok,
S gondolva elhallgatni nincs okom.
Ki a törvényhez szabja tetteit,
Csak a tiltottat s bűnt kerűli el.
Törvény a rosszat tiltja, de a jót
Nem parancsolja; szükséges, de nem
Jótétemény. Megtartani a törvényt
Sohsem erény, kötelesség csupán.
Ki nem gazember, nem bánthatja senki;
De jótett nélkül nem fog áldva lenni.
Azért, fiú, jobban vigyázz ezentúl
Nyelvedre, mit beszél. Menjünk tovább.

ELSŐ VÉN
Boldog város, hol ennyi bölcsesség van!

EGY SZOLGA
Nekem, t'om, a törvény is igazat ad. Szolga voltam, s hét esztendeig rovás nélkül jártam el uram dolgaiban, s hogy most elérkezett szabadságom ideje, uram nem engedi, hogy feleségemet és lányomat magammal vigyem. Napnál világosabb, hol itt az igazság!

JOBÁB
Gazdád adta feleséged'?

SZOLGA
Nem a'! Már feleségesen szegődtem hozzá.
Hisz' ez az én bajom.

JOBÁB
Nohát a némbereket magaddal viheted. Mondd meg uradnak, hogy holnap a törvény elé jöjjön.

EGY BÉRES
Hadd szóljak én is. Homlokom izzadsága csurog minden betevő falatomra. Szegény vagyok, mint a puszta homokja; még annak is több vize van néha, mint nekem ennivalóm, s ezért kutyába vesznek, s bárki fia főbe kólint, ahol és amikor néki tetszik.

JOBÁB
Csak beszéld ki magad'.

BÉRES
Hát apám egyszer pénzt kölcsönzött egy szőlőmívestől; de a visszafizetés határideje előtt meghalt. Az a ripők most az én bőrömön keresi pénzét, s egyetlen csacsimat elhajtatta.

JOBÁB
Azt hiszem, apja adósságáért a fiú nem lehet felelős. Szólt neked apád ez adósságról?

BÉRES A mennykőbe! Egy kukkot se!

JOBÁB Másrészt a kölcsönzőt se lehet vak eset folytán szárazon hagyni. Én csak egy módot tudok ez ügy eldöntésére; neked is meg kell hagyni a szamarat, s ő is tartsa meg a tiédet.

BÉRES Púpos teve legyek, ha értem, hogy' lehetséges ez!

JOBÁB A törvénykezés után gyere hozzám. Én adom meg szamaradat.

JÁBESZ Törvényeinkből játékot ne űzz!
Megint ajándék...

JOBÁB Mondtam, ne beszélj;
Nem hívtalak, hogy véneket taníts,
De, hogy figyelmezz, hallgass és tanulj.
Türelmem elvesz. Szót se szólj! Tovább.

EGY HALÁSZ Látod, uram, ezt a leányzót?

Dinára mutatva:

Ez az én leányom. No, ugye szép leány? Fiatal is, dolgos, szemérmes, szófogadó. Szűz is volt; de egy fickó elcsábította, s most nem akarja nőül venni. Kérlek, szerezd meg neki a nászágyat.

JOBÁB Csábításról ne szóljatok nekem.
A férfiak csábítanak, de az asszony
A csábításra ingerel, s a lány,
Ki csábnak engedett, előbb-utóbb
Maga lett volna csábító. Ki bűnt
Teszen, óhajtja is gyümölcseit.
Így hát a bűnnek kerítője vágy.
Sajnálom, hogy nyilvánosság elé
Hozád szégyenletes bukásodat,
Mely még csak óvatos se volt eléggé.
Rajtad segítve nem lehet, leány.
Ítéletet nem mondhatunk javadra.

JÁBESZ *Félre* Csinos egy darab. E bölcs szavakat szeretném neki megmagyarázni négyszemközt és kézzelfoghatólag.

HALÁSZ Adnak tanácsot s nem adnak tanácsot.

JOBÁB Szegények vagytok, nemde?

HALÁSZ Óh, uram!
Szegények most már mindenféleképp.

JOBÁB Ajándékozza meg a lányt a férfi.
Keresztúton ülő asszonnyal így
Kell tenni. Ez a törvény. Megtevé?

HALÁSZ Hát rimának nézed a lányomat?

JOBÁB Annak, ami: egy elbukott szegény leányzónak, akinek gyalázatát meg kell fizetni.

HALÁSZ Nem portéka a jó hírnév, hogy meg lehessen fizetni. Ó, ez nem igazság. Szegény Dina majd a szemét kisírja bánatában, s éjjel-nappal azon sóhajtozik, hogy a város lakosai ujjal fognak rámutogatni, s nem fog kapni férjet, mert az a ribanc még dicsekszik azzal az átkos éjszakával.

JOBÁB Baj, baj!

HALÁSZ Itt jön la a szemtelen kurafi! Vajha megindítaná őt atyai szavad.

JOBÁB Kívánom őszintén. Hallom, fiú,
Hogy rossz helyen halásztál a minap!

MÁSODIK HALÁSZ Már én csak nem mondom, hogy rossz hely volt, mert nekem tetszett.

JOBÁB Milyen okos vagy! Hát tilos helyen.

MÁSODIK HALÁSZ Mért tilos? Nem dobtam én ki hálómat azután a halacska után. Láttam, amint a napon sütkérezik és megkívántam. Kérdezd csak meg, mért hagyta magát megfogni.

JOBÁB Akarod-e feleségedül azt a lányt?

MÁSODIK HALÁSZ A gutába'! Hisz' ha az ember minden nőszemélyt, kinek a derekát átkarolta, feleségül akarna venni, egész élte csupa lakodalomból állna.

JOBÁB Nem kényszeríthetlek.

DINA A szégyen pírja elhagy, érezem,
S haraggá halványul arcomon;
S mégsem lehet a haragot mutatnom.
Gonosz megejtőm s te, hideg biró,
A földön csúszok, ím' előttetek,
Ne hagyjatok elveszni! Mentsetek meg!
A lepkének mit érhet a szabadság,
Ha durva kéz lerázta hímporát.
Öljön meg hát, ha játéknak fogott meg!
Mert ő erős, én gyenge lány vagyok.

JOBÁB Szánlak; de a legény ajándokát
Megadta, s mást a törvény nem parancsol.
Nagyérdemű urak, be van fejezve
A törvénylátás mára. Én megyek
Vendégeimhez. - Lányom lakodalmát
Ülöm holnap meg; nagy kitüntetés
Gyanánt veszem, ha tűzhelyem világa
Bölcs arcotokra is fog sütni. Kérlek,
El ne vessétek meghívásomat.

ELSŐ VÉN Jehovah sokasítsa meg családod'!

A vének el.

JOBÁB Te és apád kissé maradjatok. *Dinához:*
Kinek van még sérelme? Senkinek?
Jobáb most ember, s a bíró siket.

A törvénylátni jött emberek szétoszlanak

JÁBESZ *félre* Valami bolondságba' fő apám
Feje megint.

JOBÁB Meg vagy győződve róla,
Hogy lányod meghalt a világ előtt?

HALÁSZ Bizony hazudnék, azt állítva, hogy
A méh tovább is él még, jóllehet
Fullánkját elvesztette.

JOBÁB Én ajánlok
Valamit. Álljatok rá, hogyha tetszik.
Lányod házamba jöjjön, s ott legyen,
Míg neki férjet szerzek. Úgy fogom
Őt nézni, mint saját leányomat.

JÁBESZ Nekem keríted őt, ágyasul. *Félre.*

HALÁSZ Lányom beszéljen és köszönje meg
E nagy kegyelmet; könnyeimtül én
Nem szólhatok.

DINA Áldás a te nevednek!
Hadd csókoljam meg kezedet, te jó,
Te bölcs, te gazdag, te erős, kegyelmes!

JOBÁB Igy hát ez is jó véget ért. No, most
Menjünk haza, és áldjuk Istenünket.

El mind

Harmadik szín

Jobáb háza előtt

Jemima fátyolozottan, fején korsóval - Ráfael

RÁFAEL Holnap tehát vágyam beteljesül,
S megláthatom galambszemed', Jemimám?

JEMIMA Hízelgesz, ámde nem szabadkozom.

RÁFAEL Bizony, nem hízelgés az én szavam;
De így beszélek, mert nagyon szeretlek,
Mert öröm és vígság van közeledben.
Olyan vagy éppen, mint e kis madár:

Szalagra kötött madarat nyújt Jemimának

Könnyed, szerény, vidám, hű, tiszta, kedves,
Olyan az ajkad, mint bíborszalag,
És arcod oly szép, mint a rózsabimbó.
Hangod vígsággal tölti be a házat,
És forró csókod, puha ölelésed
A fáradt testet új erőre kelti.

JEMIMA Nem rózsa vagyok én, csak a mezők
Virága.

RÁFAEL Az vagy; tövis közt a rózsa,
Szavad is édes illatot lehel.
Virágos lesz az ágyunk kedvesem!

JEMIMA Csak egy szerény leányzó vagyok én,
És örülök, hahogy tetszem neked.

RÁFAEL Vidáman, boldogan fogunk mi élni,
S ha majd fiam lesz tőled, édesem,
Hasonlítson dicső Jobáb apádhoz;
És ha leányt fogsz szülni énnekem,
Az mint te, oly szép és derék legyen.
Milyen forrók a napnak nyílai!
Menjünk födél alá. De szomjazom;
Adj innom korsódból, kedves leányzó.
Nem, te igyál előbb; csak ajakad
Üdíti fel az én italomat.

Előbb Jemima iszik, azután Ráfael

Most menj előre, s mondd dicső Jobábnak,
Köszöntöm, és azonnal ott leszek,
Csak még Etánt az énekest hívom. *El.*

JEMIMA Hijába, már most nem megy a dolog,
Bármit teszek, csak őrá gondolok.
Szép férfi igazán, és ami fő,
Erős, vitéz és mégis szelíd ő.

Bemegy Jobáb házába

Negyedik szín

Ugyanott. Jábesz, Hebal jönnek

HEBAL Hogy' tetszenek, bátyám, vendégeink.

JÁBESZ Jobáb atyánk valóban jól mulat.
Örök vendégség, hejehuja, ének.
Bizony, megsínli még marhája, földje
E dőzsölő, munkátlan életet.
Egész nap eszik, iszik és mulat.
S a gyim-gyom csőcselékkel bíbelődik.
Kinek valamire szüksége van,
Lesütött fővel és síró pofával
Jobábho' jő, s markába jót nevet
Előre is, mert régtül tudja már,
Hogy dús ajándékkal bocsátja el.

HEBAL A gazda tiszte, én azt gondolom,
A bőkezűség és az irgalom.

JÁBESZ S hogy koldusokká tegye fiait -
Ez is talán a gazdag hivatása?...
Könnyű neked a bölcset játszani;
Én mint elsőszülött másképʼ ítélek;
Mert véremet csapolja e pazarlás,
Vagy irgalom, ahogyʼ te nevezed.

HEBAL Ej, ej, bátyám, mit szólna rá atyánk,
Ha tőled ily beszédet hallana!
Gyakorta mondta, s megjegyeztem én:
Olyan a jótett éppen, mint a mag,
Melyből a gazda tízszerest arat.

JÁBESZ Szép szó bolondnak, asszonynak s gyereknek;
De más nyelven szól a tapasztalás;
Köszönet, hála - mondja - puszta szó;
Közöny, hazugság, érdek a való.
Hát az hogyʼ tetszik, bölcs öcsém: húgod
Ahhoz a kócos Ráfaelhöʼ megy,
Kinek földet, marhát egykor Jobáb
Adott, mivel lányát (márhogy Jemimát)
Nem hagyta megfulladni a pribék,
Midőn gyerekkorábaʼ vízbe pottyant,
S most ráadásul a bolond öreg
Még házat is adott nekik. Bizony.
Bitangoknak szerezte vagyonát!

HEBAL Nem bántok én senkit; békés vagyok,
De gonoszságot nem tűrök; ha tőled
Még egyszer hallok ily beszédeket,
Elmondom szorul szóra jó apánknak,
S az majd lehűti fattyú véredet!

Bemegy Jobáb házába

JÁBESZ Gaz, nyávogó, fehér májú kölyök!
Majd én is még lehűtöm a tiédet.
Eblelkű mamlaszok mindannyian;
Velük bízalmas én nem lehetek.
Anyám házsártos, bőbeszédű asszony,
De férjéhez mégis ragaszkodik.
Szememʼ túrná ki, ha szólnék neki,
Hogy már szeretném örökségemet.
A többiek meg csak dicsérik Istent;
Imádságot mondanak, és Jobábot
Fölfalni tudnák csupa szeretetből.
E fickóban reméltem csak; de látom,
Apjától tanult ő is bölcseséget.
De voltaképp nem is kell társ nekemʼ!
A dolog engem illet csak, tehát
Nekem kell róla tudni. De hamar!
Míg el nem pazarolja vagyonát;

Amíg fáradni, tenni érdemes.
De hogy? De hogy?... Előttem egyre megy,
Akármily eszköz, csak célhoz vezessen.
Apám szemébe' szálka vagyok úgyis;
Egyet talál gondolni, s kitagad
Örökségembül. Hó, ezen segítek!
Meggondolás ne álljon az útamba.
Miért szeressem őt? Apám?... Hiszen
Görbén tekint reám, bár maga nemzett.
Hol hát az ok, hogy én kíméljem őt?...

Ének, zene hallik Jobáb házából

Mulassatok csak vígan odabent!
Reggel tánc, este tánc, azt mondom én.
Valamit kell koholnom; csak ravaszság
És óvatosság arathat sikert.
Erőszakkal, nyíltan nem léphetek föl;
Váratlanul kell tennem a csapást.
Valamit cselt! S ha Isten nem segít,
Segítsenek tehát az ördögök!
Hah! Hol az ördög? Hol és melyik ördög
Sugá e tervet, melytől borzadok!...
No hát legyen! ők végezzék helyettem.
A többi majd magától jönni fog.
Hajhaj! Már nem soká mulatsz, Jobáb!
Jelszóm a furfang és a gyorsaság. *El.*

MÁSODIK FELVONÁS

Első szín

Fenyér. A háttérben barlang nyílása látszik.
Jábesz egyedül

JÁBESZ
Azt fogja hinni, hogy Isten hűségét
Akarta csak kitudni, és azért
Küldött rá ennyi megpróbáltatást.
Futóbolond a ti nagy bölcsetek,
Minden ribanc bolondot űz belőle.
Badarság hinni, hogy egy gaz kölyök
Elbánik egy jámbor, szemforgatóval,
Hogy Jehovah, az Úr akarta így.
Ki az az Úr, hogy szolgáljunk neki,
S mit használ, ha hozzá imádkozunk?...
Az vénségére hal meg pompa közt,
Bár ronda vérű volt, lopott, zsarolt;
Ez nyomorultan döglik meg s szegényen,
Pedig talán mindig imádkozott.
Hanem büdös, rohadt lesz mind a kettő,
S jót, rosszat egykép' rágnak szét a férgek.
S mit tud Jehovah? Nincs a földre gondja!
Nem is szemléli a mi dolgainkat,
És a felhők homályán át ítél.
Nagyobb, hogysem törődnék emberekkel,
S erősebb, hogysem vélünk szembeszállna.

Bűbájos, kijön a barlangból

BŰBÁJOS
A sötétség viselje gondodat
S legyen szolgád a leviatán.

JÁBESZ
Szükség most erre nincs. Hogy áll az ügy?...

BŰBÁJOS
Tiszteltet a vezér, s szavának áll;
De, mint segítőd, illő részt kíván.

JÁBESZ
Mit?

BŰBÁJOS
Hát az összes zsákmánynak felét.

JÁBESZ
Sok.

BŰBÁJOS
Ám a dolog rendkívül veszélyes,
Nagy bátorságot és erőt igényel.
Furfangot is, hogy elrejtsék a marhát,
És Jobábot hamis nyomon vezessék;
Mert végcsapás érne mindnyájukat,
Ha valahogy' a cselfogás kisülne.

JÁBESZ Ez minden?

BŰBÁJOS Azt nem is kell mondanom,
Hogy a vezér és cimborái ellen
Semmit se tégy, ha majdan úr leszel,
S továbbra is tűrd mesterségüket.
Meg aztán azt is mondta a vezér,
Hogy nőszemélyeket szerezz neki.

JÁBESZ Hol hagytad őt? Hívd el!

BŰBÁJOS Rejtekhelyén
Hagyám népével. Intésedre vár.
Derék fickó vagyok, nos, ugye bár?

Visszamegy a barlangba

JÁBESZ Meg kell történni mindennek; de úgy,
Hogy rám ne gyanakodjanak. Szamár én!
Hisz' azért van fejemben agyvelő.
Haragos az idő is, mint magam. *Mennydörög.*

Bűbájos kilép a barlangból a rablóvezérrel, a nyílásnál néhány haramia mutatkozik

BŰBÁJOS Ez ő.

JÁBESZ Megértetted ezt itt?

VEZÉR Meg, mert okosan beszélt.

JÁBESZ Tudod, hogy Jobáb mindenütt utadat állja, üldöz s megesküdt vesztedre. Csak van benned annyi emberség, hogy viszonozd haragját.

VEZÉR Vesszen érte.

JÁBESZ És még hasznod is lesz belőle. *Félrevonulnak.*

BŰBÁJOS Leviatán, Behemet
Akit ér, nyeljen el.
Ki varangyra vigyorog,
Az álmát űzze el.
Mennykő, villám, fergeteg.
Hec! Hec! Hec!
Holnapután lagzi lesz,
Lagzi lesz. *Villámlás, mennydörgés.*
Derék idő! Most megnézem, hol csapott le a villám
Ott mutatom be mai áldozatomat. *El.*

VEZÉR Nem lesz rám panaszod. Nem akarod a packázó idő végét bevárni barlangomban?

JÁBESZ Én kedvelem a zivatart. Hagyj magamra.

VEZÉR Tehát holnap! *Visszamegy a barlangba.*

JÁBESZ Dicsőségében iszonyú az Úr.
Áldozni kell az embereknek néki,
Hogy kibékítse őt. Én is teszem.
A módja furcsa; de célhoz vezet,

S talán előbb, mint sóhaj és ima.
Mert nem használ, ha istenes az ember,
Mivel az ördög bírja őt egészen;
Az ő szolgája és képmása csak.
Segítse az hát, akihez hasonló! *Villámlás.*
Nem kell nekem világosság, ha mondom!
Úgyis eléggé bánt a nap; szeretnék
Sötétben elmélkedni céljaim
Fölött. Az emberek szemébe sem
Tekinthetek nyugodtan, még az éjt
Se tudom átaludni; de sebaj!
Akkor van a merész tervek szüretje.
Éjjel megy a hiéna is vadászni.
Az éjt csupán a bátrak kedvelik.
Csak zúgj! Cikázz! Én semmitől se félek;
Te üdvözölsz; sátán, megértelek. *El.*

Második szín

Terem Jobáb házában. Jobáb, Elifáz, Baldad, Szófár, Ráfael (fején koszorúval), Hebal, Éfa, a város vénei, zenészek

JOBÁB
S most, a mosakodás, imák után
Kázia, mirrha, áloé szobánkat
Árassza el jó illattal, és zengjen
Citera, hárfa, lant és mahelet. *Zene.*
S te addig készítsd el Hebal, ami
Az áldozatho' szükséges leszen. *Hebal el.*
De a szép Jemimát nem látom itt.
Menj, asszony, érte s hívjad őt közénk.

ÉFA
Mindig itthon szokott lebzselni. Máma
Én küldtem el a szőlőt őrzeni.

JOBÁB
Mit? Násza napján szőlőt őrzeni!
S vigyázni béresekre, mint az árva
Leánynak! Már ez mégis szívtelenség!
Azt mondom, asszony, ki ne köss velem,
S ez utoljára történt légyen ám.
Azonnal hívasd őt haza! Szegény!
Szőlőt őrizni küldik ily napon!

ÉFA
No, no, hisz' azért nem lesz benne kára! *El.*

JOBÁB
Sok ember az örömre képtelen,
S nem tudja, hogy a kedves lány a lélek
Derűje, vidámsága. Igaz-e?
Jókedvű légy s ne ilyen hallgatag
Koszorús vőlegénye Jemimánknak!

RÁFAEL
Hisz' márma én vagyok a legvígabb.

JOBÁB

Urak, ti is derüljetek ma fel.
A komolyság csak fájdalomhoz illik,
Legyen ma vígság, ének, tánc, öröm;
Mert ez az élet célja és java,
S az igaz ember kincse, bölcsesége.
Bolondra is mosolyg szerencse néha;
De vígan élni a bölcs tud csupán,
Legdrágább kincs a bölcsek élete.
Ennek becsét nem tudja a világ,
S a gazdagoknál ritkán lelhető.
Gyöngyökhe', sardonikho' nem hasonlít,
S nem mérhető ofíri sárarannyal,
Zafir s topázért nem cserélhető el,
S a drágakőnél ritkább és becsesebb.
Nem rejti ezt magában India,
A mélység szól: Nincs bennem! És a tenger
Azt mondja: Nincs itt! Egy ember se látta,
Vész és csapás szól: Hallottuk hírét!
Útját s helyét azonban egyedül
A lélek tudja, mert ő benne van,
S ha kérditek, azt fogja mondani:
Víg, csöndes élet, ez a bölcseség
S távozni a gonosztul: értelem.

ELIFÁZ

Imádság mind, amit nekünk beszélsz.
Ó, mondjad el, jól élni mit teszesz!

JOBÁB

Örülni a világi örömeknek,
S az életet vidáman megbecsűlni.
Szeretni a jókat, békét keresni;
Beérni azzal, ami birtokunk,
S nem zúgolódni és nem vágyni többre.
Mindenkinek megadni a magáét;
Irgalmat és szánalmat gyakorolni,
Követni mégis csak a jót, erényt,
S balsors ha sújtott, bízni Jehovahban;
Mert ő erős, bölcs, jó, igaz, kegyelmes!

ELIFÁZ

Ajakidat ő maga ihleti.

JOBÁB

Igen! A jó, dicső, mind tőle jön,
A csillagokat ő adá az égnek.
A semmire függeszté fel a földet,
És megkötötte a felhők vizét,
Hogy ránk egyszerre mind le ne szakadjon.
A tengernek határt vetett; kiszabta,
Mikor legyen meleg, fagy, fény, homály.
És hogyha int, az égsarkok remegnek,
S hatalma a kevélyeket legyőzi.
Hódolni kell mindenható szavának!
Ki nézheti nagy, mennydörgő hatalmát?...

Imádjuk őt, a mindenség urát,
Kit nem bírunk felfogni, csak csodálni!

Elifáz, Baldad, Szófár leborulva

Imádjuk őt, a mindenség urát
Kit nem bírunk felfogni, csak csodálni!

JOBÁB Zenét! A mi imánk legyen vígasság! *Zene.*
Telepedjünk le most az asztalokhoz
S az arany kedvet arany bor köszöntse!

ELIFÁZ De egyet én nem látok itt sehol. *Letelepednek*
Elsőszülött fiad, Jábesz hiányzik.

JOBÁB Hagyján! Valahol kujtorog megint.
Legalább jókedvünket nem zavarja.

Dina ijedten berohan

DINA Segítség! Ó, segítség!

JOBÁB Mit jelent
E rémülés? Miben segíthetek?

DINA Elsőszülötted bortul izgatottan
Bánt, üldöz, s mindenütt nyomomba' van,
Átkozva engem, téged s házadat,
S fogadkozik, hogy az éjjel velem hál,
Ha száz ajtó is zárva tart előle.
Ne hagyd, hogy ily csúffá legyek!

JÁBESZ *kint* Hahó!

JOBÁB Azért vagyok Jobáb.

JÁBESZ *betántorogva* Hová szaladsz?
Azért együtt fogunk fekünni márma.
Sok bennem a melegség, és e lány *Jobábhoz:*
Nem hogy lehűtne, még inkább hevít.

JOBÁB A bor sok benned, förtelmes kamasz!
Próbálj csak nyúlni ronda kezeiddel
Dinához, kit nekem kell védeni,
S bortól, leánytól kedvedet veszem.
Kotródj' el innen, pulya részeges!

JÁBESZ Én... részeg én?... Ki mondja?... Részeg én!
Az eszem... jó helyen jár az eszem;
Csak kedvem úszik borban egy kicsit;
De hogyha vízben élnék, mint a hal,
Fürdésekor csípném meg ezt a némbert.
De hát... de hát... no, hisz' józan vagyok.
Különben itt mulatnék s kurjongatnám:
„Gazdag, dicső, bölcs...!" Ó, bolond Jobáb!

SZÓFÁR Haszontalan, gyalázatos, ripők! *Megüti.*

JÁBESZ Deres szakállod óv csak.

JOBÁB Csend legyen!
Te is, barátom, türtesd jó magad',
Minden állatnak megvan a maga
Tulajdona. A részegé pörölni.
Jó Elifáz, mondd, igazam van-e?

BALDAD Cudar fiú. De úgy látszik, Jobáb
Törődni nem törődik ezzel, és
Nem tartja féken őt. Csodálatos!

SZÓFÁR Azt mondtad, amit én is gondolok. *Suttognak.*

Hebal, Éfa, Jemima jönnek

JOBÁB Itt vagy tehát, édes vígasztalóm! *Jemimához.*
Lelkem zenéje, drága fűszere.
Rosszul bántak veled? Sírtál, tudom,
S a hantokat könnyeddel áztatád.
Ott majd a szőlő édes lesz nagyon.

JEMIMA Jókedvű voltam én, mint a madár,
Az is velem volt s mégis énekelt.
De most, az igaz, még vígabb vagyok.

ÉFA Hogy hízeleg ez a kis csacskaság

RÁFAEL S rólam egészen megfeledkezél?

JEMIMA Hisz' a madár rólad beszélt nekem;
Én legalább úgy gondolám.

RÁFAEL Te kedves!

JEMIMA Te lesütöd szemed', hallgatsz s húzódol?...

Dinához:

Rossz kedvű vagy? valami bánt talán?
Bízd rám bajodat, s én boldog leszek,
Ha fájdalmadra balzsamot lelek.

JOBÁB Ez itt búsítja. *Jábeszre mutat:* Szót sem érdemel.
Gondoskodám, nem fogja tenni többé,
S az ő bűnét is megbocsátom érted,
Öregkoromnak vídámsága te!
Jer ide lábaimhoz, édesem,
S mesélj nekem szépséges hangodon.

JÁBESZ Csak nyaljad-faljad a kezét! Te is. *Ráfaelhez:*
Szép vőlegény vagy. Csak bámulni tudsz,
Mint rossz madárijesztő. Hajahaj!

JOBÁB Te mégis itt vagy ronda pöffeteg! *Üti.*

JÁBESZ Minek nyúlsz hozzám, ha olyan vagyok!

Első hírhozó besiet

ELSŐ HÍRNÖK Uram, ne érjen büntetés azért,
Ha nyelvemet rossz hírre forgatom,
Haramjanép ökörnyájadra tört;
Prédája lett a szamárcsorda szintén.
A nyájőrök megölve mind, csupán
Magam kerülhetém ki a halált.

JÁBESZ Mért nem beszélsz szépséges hangodon,
Más szól helyetted, gyönyörű húgocskám.

JOBÁB Még gúnyolódol, szemtelen cudar!
Amint igaz, hogy én vagyok Jobáb,
Ki sohse volt kegyetlen s jót akart,
Úgy nem vagy az elsőszülött te többé.
Fiam se vagy. Házamból kitaszítlak,
Légy állat! Élj a sivatag homokján
Éhezve, én utállak! Fuss te, fuss te! *Kiűzi Jábeszt.*
Gonosz hír. Nagy kár. Sok vagyon veszett el;
De hál' az égnek, elegem maradt.

ÉFA Gyász és siralom! Minek szaladtál el, nyúlszívű!
Annyi ökör, annyi szamár oda! Milyen csapás!
Hogy lehet azt ily könnyen venni!
Annyi ökör, annyi szamár!

JOBÁB Pusztuljanak az ökrök s szamarak!
Én még vidám szívű s gazdag vagyok.
Te se törődjél; mindent megadok. *Ráfaelhez:*
Amit neked ígértem. Hajh, mi ez?

Második hírhozó lelkendezve, tépett ruhában berohan

MÁSODIK HÍRNÖK Csapások napja! Gyászemlékű óra!
Juhnyájadat zsiványok elrabolták.
A juhászok meghaltak mind; magam
Is alig menthetem meg bőrömet.

ÉFA Nem mondtam! Mért nem öltek meg engem is! Tüzes legyen a föld, amerre mennek! Változzék minden elrabolt juh vérengző vadállattá, s tépje őket darabokra. Szájokban az étel kígyóvá legyen, s marja meg, ha le akarják nyelni.

BALDAD Úgy látszik, rossz napok járnak Jobábra,
S szerencsenapja lemenőbe' van.

SZÓFÁR Okát csak sejtem; de amit hiszek,
Nem hinni jobb szeretném. Sok csapás!

ÉFA Itt álltok és sugdostok. Ez a ti vigasztalástok!
Mért nem szaladtok utánok? Kiáltsátok: Rablók,
Zsiványok, gyilkosok! Fogjátok meg! Meg kell ölni!

JOBÁB Mikor lesz vége már e nyávogásnak?
Mit is törődtök ti az én bajommal!
Hisz' veszteségem titeket nem illet.

Enyém az, és én mégse csüggedek.
Nem tépdesem szakállom', kezemet
Nem tördelem; megedz minden csapás.
Megnyugszom rajta, s meg nem változom,
Mert Isten ád vagyont az igazaknak,
Hogy azt magába' rossznak még ne tartsuk;
De sokszor ád a gonoszaknak is,
Hogy ne becsüljük érdemén felül.
Nekem adott és mostan visszavette.
A sokból mégis annyit meghagyott,
Hogy e világon vígan élhetek.

ELIFÁZ
Ne szólj meg érte, már öreg vagyok,
Hogy azt hiszem, az ily gondolkodás
Könnyelmű céda elbizakodás
és tehetetlenség is.

JOBÁB
Akinek
Gondolkodásom nem tetszik, mehet,
S én nem fogom őt visszahívni.

Harmadik hírhozó véresen bevánszorog

HARMADIK HÍRNÖK
Ha keserű is, jobb az igazat
Mentől előbb megtudni. Halld tehát:
Elűzték a tevéket is, s azok
Őrzőit is megölték, jó uram!

JOBÁB
Elég! Ti varjak, szálljatok tovább,
És károgjátok gyermekimnek el,
Hogy koldus lettem, oda mindenem.

ELSŐ HÍRNÖK
Ó, jó uram! Kérlek, kímélj meg attul,
Hogy mi beszéljük el szörnyű bukásod'.

JOBÁB
Mért szörnyű? Csak ti menjetek. Vagy úgy?
Most már tudom, a fejedelem s király
Minden szavát hallják; de a szegény
Előtt az engedelmesség süket. *Hírhozók el.*
Mit pityeregsz, te élhetetlen asszony?
Tán sorsodon javít ez? Vagy az úr
Asszony síráson valaha megindul?...
Attól fosztottak meg, mi a világé,
S csupán esetleg volt birtokom,
Az Isten adta, Isten vette el.
Enyém talán a föld? Van-e jogom
Azt pazarolni, mit más nélkülöz?...
Szakítsam szét ruháimat?... No hát! *Megteszi.*
Hisz' úgyis pőrén jöttem a világra,
S mezítlenül hantolnak el a földbe.
A bolondot megöli a harag,
S a kislelkűt megfojtja az irígység,
A nagy lélek kiállja a csapást.

Nyugodt vagyok! Mi okból zúgolódjam?
Áldottak, akiket megfedd az Úr!
Keze lesújt, de újra fölemel.
Sebet üt, ámde tesz rá balzsamot;
Fájdalmat küld ránk, hogy magunkba térjünk.
Én áldom őt, bár kínoz és megöl. *Arcra borul.*

ÉFA
A bolondnak bolond a gondolatja,
Meddig maradsz még ilyen együgyű?
Átkozd meg az Istent, s halj meg azután!

JOBÁB
Mint bolond asszony szólaltál te most.
Örömnek csak a bánat ad becset,
Mint a tavasznak tél, nappalnak éjjel,
Úgy kell tekintnünk a jelen baját,
Mint a jövő boldogság zálogát.

ÉFA
Eszére hozni, látom, nem lehet.
Miként ha felhőt űz szilaj vihar,
Belőle a bolondság úgy rohan ki. *El.*

JOBÁB
Bölcs vének, százéves tapasztalástok,
Mondjátok, rólam mint gondolkozik.

ELSŐ VÉN
Rosszat nem tud rád senki mondani.

JOBÁB
S te mit gondolsz?

MÁSODIK VÉN
Mindig tiszteltelek.

JOBÁB
Te is?

HARMADIK VÉN
Házadban számos jó napom volt.

JOBÁB
Úgy látszik, hogy magasztalástok is
Rablóké lett és marhaszámba ment.

MÁSODIK VÉN
Sajnállak; sok csapásod fáj nekem.

ELSŐ VÉN
Menjünk siratni Jobábot haza.

HARMADIK VÉN
Nem nézhetem.

MÁSODIK VÉN
Jerünk.

ELSŐ VÉN
Az úr megáldjon!

A vének el

JOBÁB
Az árny elől így fut a napsugár!
S ti itt maradtok, hű barátaim?...

ELIFÁZ
Talán szükséged lesz vigasztalásra.

JOBÁB
Szívemben érzem a vigasztalást én,
S bajomba' máshoz sohse fordulok.
Haj! A zenészek hova sompolyogtak?...

Egy szolga jön

Hívd vissza rögtön a zenészeket. *Szolga el.*
Te hallgatsz, lányom; ámde képeden

Az aggodalmat mégis kiveszem.
S te sasszemfi, fiatal vőlegény,
Ha te is lankadsz, mit reméljek én!
Hadd keseregjen helyettünk a hárfa!

A zenészek, kik jelenet közben kisompolyogtak, visszajönnek. Zene

Legyünk azért is vidámnak mi márma.
Nem változtatja gond a helyzetet.
Bolond, ki sír baján és nem nevet.

RÁFAEL

Érted lehettem volna bús, de látom,
A fájdalom csak beteg képzelődés.
Bölcs lélek mindig ifjú és vidám.
Áldás neked, hogy veszteséged is
Magad- s másoknak megnyugvást szerez.

JEMIMA

Nászkoszorújából Jobáb lába elé szórja a virágokat.

Hallgass, atyám, meg engem is, habár
Csak egy szemérmes, gyönge nő vagyok,
S hangom nem édes bája a zenének;
Halk s egyszerű az, mint a szeretet.
Kincs kell az embereknek és vagyon,
Nekünk csak annyi, hogy szeressük egymást.

Jobáb lábaihoz ül

Csak mosolyogj és mondd, hogy mit tegyek.
Melletted üljek? Daloljak? Beszéljek?
Avagy mi mást, hogy fölvidítsalak.
Jobban szeretlek most, mint azelőtt,
Pedig hiszen nagyon szerettelek.

Nárdust önt Jobábra

JOBÁB

Mint az ezüst, oly tiszta vagy, Jemima,
S oly kedves vendég, mint a gerlice.
Jó illatú a lelked, mint a nárdus
És mint a hajnalcsillag, oly szelíd vagy.
Ölelj meg, kedves, drága napvilágom!

BALDAD

Az Úrnak nem tetsző dolgot mívelsz,
Hogy így kigúnyolod fájdalmadat.
Bizony, bizony, jobb vón' engesztelő
Imát rebegni dőzsölés helyett.

JOBÁB

A lelkemet vétek nem terheli;
Mért kéne hát nekem könyörgeni?
Az öntudat nem vádol engemet;
Az Úr hiába sújt és fenyeget.
Ám így a gazdag és király beszéljen!
Hallgatni régi átok a szegényen.
S hitelét veszti még a bölcseség is,
Ha szegény mondja, bármi' jól beszél is.

ELIFÁZ
Már látom én is, hogy a fájdalom
Jobáb eszét egészen megzavarta.
Sajnállak s fáj, hogy nem segíthetek.

JOBÁB
Sajnálj te mást! Csapás, gúnyos beszéd
Növeli még a jámbor erejét.

ELIFÁZ
S marháidat nem is keresteted?
Hívasd a város férfiait egybe,
S indulj velük a rablókat keresni.
Marhádat így még megkerítheted,
És újra gazdag, ünnepelt lehetsz.

JOBÁB
Jól van. Tanácsodat fogom követni,
És hogy ne mondd tovább, nyakas vagyok,
Jerünk áldozni és könyörgeni.
Erős az Úr, de igazságos is.

Harmadik szín

Egy barlang belseje. Dina megkötözve egy kövön, beljebb rablók heverésznek

DINA
Gyalázatom nagyobb, mint volt hibám,
Többet tűrök, mint egykor vétkezém.
Csak egyszer gyújtott lángra testi vágy,
S vevé ki részét vérem a gyönyörből,
S mostan piszok, gyalázat életem.
A kéj, miként a láng, lobogva éget,
S melege, fénye korommá emészt.
Mért voltam oly bolond s könnyen hívő!
Egy ifjú jött, azt mondta, hogy szeret,
S tisztátlan vágya elhitette véle,
Hogy elvesz feleségül; engem is
Megcsalt a kéjvágy, s én is elhivém.
Lakoltam érte. Most minden ribanc
Szememre hányja, hogy vétkes vagyok,
S mint egy silánnyal, úgy bánnak velem.
Elfonnyadok, s hajh, nem jön könny szemembe!
S mért sírnék? Magamon? Hisz' szégyenem
Nem én okoztam. Megejtett a férfi,
S ki a lejtőrül engem letaszított,
Jól tudta, többé meg nem állhatok.
Hadd essem hát, ameddig eshetem.
Csak ocsmány élet vagy halál között
Választhatok, s haljak meg másokért?
Ifjú vagyok még, csüngök éltemen,
És élni vágyom, ha piszokban is!

Jábesz a rablóvezérrel jön

JÁBESZ
Ez itt az ígért kanca; mondhatom,
Nyargalni jólesik rajt', telivér.

VEZÉR Megpróbáltad? Majd kisül. De minek kötözted meg? Csak mozogjon minél szabadabban; szüksége lesz rá. *Leoldja kötelékeit.*

JÁBESZ Nos, Dinácska, jó volt-e hancúrozni?

DINA Volnék én az erős és te a gyönge,
Nem bántanálak úgy, ó, mert nem illik
Gyöngével az erősnek visszaélni.

JÁBESZ Rajtad is fogott már Jobáb bölcsesége? Majd itt is megtanítnak valamire; már hogy miből lesznek az apró zsiványok.

VEZÉR Már én is szeretném látni.

JÁBESZ Hozzáfoghatsz mingyár! Egyetek mandragórát.

DINA Ó, jó uram, ne bánj akép' velem!
Jobábnak fia vagy te? Van-e benned
Az irgalomnak egy szikrája csak?...
Kedvedbe' fogok járni, megteszem,
Bármit kívánsz, csak innen vigy el engem!

JÁBESZ Idejét múlta már ez! S olyan asszony,
Ki enmagát kínálja, sose kell.

DINA Téged kérlek hát, bár neved zsivány,
Hagyj mennem: én innen kibujdosom,
S nem szólok errül soha senkinek.
Ó, szánj meg engem! Hagyj el és eressz!

VEZÉR Terefere!

JÁBESZ Elég ebből. Kérlek, ne hanyagold el ügyünket.

VEZÉR Csak bízd rám. Egyikünknek se lesz benne kára.

JÁBESZ Holnap lesz a menyegző. Mind együtt fognak dőzsölni, s eszük ágában se lesz arra ügyelni, mi történik körülöttük. Azt kell mondani, hogy villám sújtotta a házat.

VEZÉR Megfontoltam a dolgot, s mindenre előkészültem. *A haramiákhoz.* Ti is?

EGYPÁR HARAMIA Téged követünk!

DINA *félre* A haramját is meg tudná ölelni
Az, ki látja ezt az ördögöt.

JÁBESZ Mondd meg annak a bűbájosnak, hogy hozza el már azt az ígért medvét. Az öreg még mindig nagyon vígan fickándozik. Le kell ütni a lábáról.

VEZÉR Ha közénk állnál, neked engedném át vezérségemet.

JÁBESZ Lehetséges. Sok szerencsét. *Dinához.* Te meg' később nyögj, ne most. *El.*

VEZÉR Gyere lány, és csókolj meg.

DINA *félre* Könyörülj rajtam Isten vagy halál,
Mert nincs elég erőm ellenszegülni!

VEZÉR Majd én alantabb csókollak meg. *Megcsókolja.*

Mindketten el.

HARMADIK FELVONÁS

Terem Jobáb házában. Elifáz, Baldad, Szófár

ELIFÁZ Rosszkor jöttünk Jobábot látogatni.

BALDAD Én még ma indulok.

SZÓFÁR Hasonlag én is.
Ittlétemet okom van bánni máris.

BALDAD De mi okozhatá e sok csapást?

SZÓFÁR Bűn, mint ragályt a romlott levegő.

ELIFÁZ Én jónak ismerém mindig Jobábot.
A titok oldózára ismeretlen.

SZÓFÁR Talán ebül szerezte vagyonát.

ELIFÁZ Akkor jobban vigyázott volna rá.
De semmiből nem támad fájdalom.
Kellett bűnének lenni mindenáron;
Mert ok nélkül nincs semmi a világon.

SZÓFÁR Ha kölcsönt merne kérni vagyonomból,
Segélyem' én biz' tőle megtagadnám.

BALDAD Úgy, úgy! Nem is kapnád azt soha vissza.

ELIFÁZ Büntesse őt, ha bűnös, minden ember;
De a szegény irgalmat érdemel.
Legyetek igazságosak, urak.
És könyörülők, mint az igazak.

SZÓFÁR Az igazat beszéljük mind a ketten.

ELIFÁZ Igaznak gondoljátok, elhiszem,
De Jobáb mégis jó, s igaz lehet,
És vagyona is megkerülhet újra,
Amit kívánni tartozunk mi mind.
De, hogyha bűnös, én se pártolom.

BALDAD Higgy bármit, én csak a'mondó vagyok,
Megsokasodnak elkezdett bajok.

Jábesz, Éfa jönnek

ÉFA *Jábeszhez* Jaj, ne beszélj úgy, mert én félni kezdek!

JÁBESZ Iszonyú szélvész fergeteg dühöngött,
Amit útjában ért, mind elsöpörte;
A tölgyeket tövestül kicsavarta,
S egész erdőket gyújtott fel a villám,
Sohasem értem ilyen éjszakát.
A mennydörgéssel a bőszült oroszlán
Versenyt ordított. A hiéna, farkas

Gyáván húzódtak barlangjokba' meg.
Úgy látszott, hogy a természet haragja
Itéletet tart a világ felett.
Bújt s rettegett, ami csak eleven volt.
A sziklák is megmozdultak helyükből,
A föld alá vágytak rejtőzni ők is.
Vén, százados fák egymásba fogóztak
Nagy ágaikkal, azután ropogva,
Fülrengető robajjal összedőltek.
Sírt, jajgatott az élő s holt világ;
Sejtette mind a haragos birát.

ÉFA
Hajam az égnek áll; még leírásod
Se hallhatom irtózat nélkül.

JÁBESZ
Úgy biz'!
Haragudott az Isten a világra,
Vagy tán csak egy emberre! Nem tudom!
De sokan összedugták fejüket'
S Jobáb házára mutatva halkan
Suttogtak Jehovah csapásiról.
Apám nevét is hallám ajkaikról.

BALDAD
Az Úr sokszor jelekben is haragszik.
Amit mondtál, én magam is hiszem.

SZÓFÁR
Titok lappang itt. Meglehet, Jobáb
Halomra gyűlt sok vétkeért lakol.

JÁBESZ
félre Hogy' kapnak rajt' e hájfejű buták.
Az öreg Isten most a kisegítőm.

ÉFA
Szánalmas asszony én, hogy ép' nekem,
Jutott a sors uramnak hínom őt.
Mi lesz belőlem? Küszöbünk előtt
Gyom fog tenyészni s közmondás leszen:
Rossz véget ért, mint Jobáb lakomái.

ELIFÁZ
Másokho' tán ő volt igaztalan,
De mi legyünk hozzá méltányosak,
S ne kárhoztassuk látatlanba őt.
Az igazság napfényre jő. *Jábeszhez:* Te meg'
Tiszteld haragját s fékezd dacodat,
Tudod, fölingerelted őt; ha most itt
Veled találkozik, félő, haragja
A legrosszabbra készti őt. Azért
Hagyd legalább békében nyomorát,
S kerüld a házat, míg meg nem bocsát.

JÁBESZ
Jó, csakhogy épp azért jövék ide,
Hogy megnyerjem Jobáb bocsánatát.

ELIFÁZ
Okos beszéd, de jobb lesz, ha anyád
Elsőbb előkészíti rá apádat.
Addig távoznod érdekedben áll.

ÉFA
Beszélek majd apádnak én helyetted,
És hogyha kész lesz megbocsátani,
Hivatlak. Hát maradj csak itt közel.

JÁBESZ
félre Minden fogásom sikerűl. Ha most
A kölyköknek forróságot csinálok,
Apámmal egypár szóvirág kibékít,
S ekép' gyanú se háramol reám. *Fenn.*
Ha már a sors elvette mindenünket,
Egyetértésben éljünk legalább.
Tanácsod jó. Amint mondottad, úgy tégy. *El.*

ELIFÁZ
Mi is Jobábtul elbúcsúzni vágyunk,
Hogy azután hazánkba visszatérjünk.

BALDAD
Sajnáljuk, hogy mostig terhére voltunk.

SZÓFÁR
Bolondság volt tőlünk, hogy idejöttünk.

Jobáb jön

BALDAD
Csend! Itt jön ő. Hát megkerült-e marhád?

JOBÁB
Minden fáradságom haszontalan volt,
A rablóknak csak hűlt helyét lelém.
Dina is eltűnt. Nem hizlalhatom már,
S szegény házamba' férje sem akadt vón'.
Szolgáim mind elhagytak, s kik előttem
Földig hajoltak, most alig köszönnek.
Bizony, bizony gyalázat a szegénység.

SZÓFÁR
Búcsúzni jöttünk tőled; feleségünk,
Fiúnk, leányunk percrül percre vár ránk.

BALDAD
Tovább maradva csak terhedre válnánk.

JOBÁB
Én is gúny volnék nektek és teher.
Több lakomát már úgyse csaphatok.
Sírásra változott, hajh, citérám.
S víg énekem a sírók szózatára!
Csak menjetek békével, és ha kell,
Vegyétek vissza ajándéktokat.

ELIFÁZ
Nem úgy; a keserűség szól belőled.
Barátid voltunk mi, s ezután is
Azok leszünk; de megbocsáss, hogy én
Azt gondolom, az Úr igaz haragja
Sújt tégedet, te tudhatod miért.
Az ég is, úgy látszik, dühös reád,
Folyton viharzik, s tegnap is a villám
Egyik istállódat gyújtotta fel.

JOBÁB
Az Úr előtt, tudom, nincs igaz ember;
De én az voltam a világ előtt.
Vaknak szeme, sántának lába voltam;
Jót tettem, s íme, gonosz az eredmény.
Valaha szánakoztam a szegényen,
És mostan engem nem szán senki sem!

ELIFÁZ
Nem illik hozzád ily beszéd, barátom.
A bűn jele vádolni másokat.
Imádkozz', hogyha lelk'ismereted bánt,
Mert Isten nem büntet hijába senkit.

JOBÁB
Fájdalmimat s fogyatkozásimat,
Ó, vajha meg lehetne mérlegelni!
Ó, vajha a világ tudtára adná
Isten, hogy mindig jó - s igaz valék.
De Isten nem törődik senkivel,
S az emberekre gondja nincs neki.
Megkárosítod-e, ha vétkezel?
S ha jót cselekszel, használsz-e neki?...
Gonoszságod az embereknek árt csak,
S igaz voltod nekik használ csupán.

BALDAD
Úgy szólottál, mint az istentelen,
Ki a káromlást mint a vizet issza,
Beszéded Isten s magad ellen átok,
S el nem fogadsz vigasztaló tanácsot.

JOBÁB
Rosszul vigasztaltok ti engemet.
Csak volna az én sorsom a tiétek,
És volnék én most a ti helyetekben;
Hozzátok én is szólhatnék effélét.
Majd vigasztalnálak hiú beszéddel
S mozgatnám ajkim csalfa szánalomból.
Kérdőre bár úgy vonhatnám Uram,
Mint most ti engemet kérdőre vontok!

SZÓFÁR
A jók mindenha boldogok valának;
Csak a gonoszok boldogtalanok.
Istenkáromló vagy! Jerünk sietve;
Ne szálljon Jehovah haragja ránk is!

JOBÁB
Habár ártatlant ér a szenvedés,
Mindig a bűn ruháját viseli.
Mindenki elhagy, vádol és gúnyol.
Mit álltok? Mért haboztok? Menjetek!
De előbb szóljatok, miért hagytok el?
Hisz' vagyontokból mit se kértem én.
Nem mondtam: adjatok pénzt, gabonát!
Azért kerültök, mert szegény vagyok?
Mondjátok hát el otthon, volt egy ember,
Kit, amíg gazdag volt, bölcsnek hívának,

De bűnösnek hitték, midőn szegény lett.
S tegyétek hozzá, ahány gonosz embert
Ismertetek, az mind szegény vala!

BALDAD Meg nem becsülted gazdagságodat.

JOBÁB Nem pazaroltam rosszra sohasem.

SZÓFÁR Családodat is elhanyagolád.

JOBÁB Igazságos valék a szeretetben.

SZÓFÁR Hogy dőzsölnöd legyen miből, raboltál.

JOBÁB Örömben éltem, tiszta öntudattal.

SZÓFÁR Bántottad az árvát és védtelent.

JOBÁB Pusztulj! A hazugságot gyűlölöm.

BALDAD Lakomát ülnek gyermekid ma is.

JOBÁB Jemimát vitte nőül Ráfael.

ÉFA Mások mulatnak a te vagyonodból.
Pedig magadnak sincs immár miből.
Nem a nyomor, a méreg öl meg engem!

JOBÁB Hát öljön!

ELIFÁZ A vitát nem kedvelem.
Sajnállak, ámde nem segíthetek.

JOBÁB Segítséged' nem kértem.

ELIFÁZ Hogyha Isten
Csak igaz voltodat kísérti meg:
Gazdag s csodált légy újra, mint előbb;
De, ha csak látszatod volt jó, valód rossz,
Meg ne bocsásson Jehovah soha!
Eddig van.

JOBÁB Fecsegők, üres bolondok!
Nem bölcseségem, csak marhám veszett el.
Kacaglak titeket!

BALDAD Rosszul vezekelsz.
Gonosz, cudar vagy, halj meg nyomorultan!

JOBÁB Baromnak kint a helye s a pokolban –

SZÓFÁR Az ördögnek...

JOBÁB Hát mégsem takarodtok!

SZÓFÁR De, de! A trágyadomb legyen koporsód!
Elifáz, Baldad, Szófár Jobáb előtt kiköpnek, aztán el.

JOBÁB Utálatos lét! Ennyire jutottam,
Hogy most azok kiköpnek énelőttem,
Kik dicsőségem trombitái voltak!
Világ, beh változó ítéleted!

Mi hát az üdv? Virág, mely percre nyílik,
S ha szirmai lehulltak, eltapossák.
Mi hát az élet? Árny, melynek növése
Az éjszaka közelségét jelenti.
Mi hát az ember? Állat, ki dologra
Van e világon, mint igás barom.
Tűr, fárad, izzad, hajtva, ütlegelve.
Árnyékot óhajt s várja, mint a szolga,
Hogy mikor lesz már befejezve dolga!
Ki adja nékem a halál nyugalmát!
Nem oly szilárd erőm, mint a kövek,
S porból van és nem ércből gyönge testem.
Mint féreg, nem tudok kínlódni némán.
Keserű jajgatásra vál' tűrelmem,
Aki elkezdte, sújtson agyon engem'!

ÉFA

No lám! Te is gúnyoltál engemet,
És elcímeztél gyávának, bolondnak.
Pedig te most jobban szörnyűködöl,
Elátkozván az Istent s magadat.
Tépd csak szakállod', üsd a melledet,
Rázd és emeld fel öklödet az égre!
Torzuljon el képed, remegjen ajkad,
S dagadjon bár meg szemed a sírástól,
Tégy bármit, sorsod így nem fog javulni.
Magadba' hordod szenvedésedet.
Hanem, hahogy becsülöd a nyugalmat,
Mondj le az emberek dicséretéről;
Ne óhajts fényes lakomát, hatalmat,
S keresd a házi békét; többet ér az.
Jábesz fiad belátja tévedését,
S törődött szívvel vár bocsánatodra.
Behívjam őt?

JOBÁB

Hát ebben is csalódtam?
Vak voltam és ítéletem hiányzott?
Barátom piszkos, bősz szavakkal átkoz,
S kegyelmet kér, ki legjobban gyűlölt!
Forog velem az egész világ,
S zavartan látok, mint a szédülő!
Hadd jöjjön! Dac volt fegyvere, melyet
Megtérve, eldobott; s a védtelent
Pedig nem bánthatom. Hívd őt! No, meg'
Rosszabb után a rossz is tűrhető. *Éfa el.*
Ó, furcsa, furcsa! Vásott, céda volt,
Míg gazdag, ünnepelt és bölcs valék.
Ő volt az árny, melyet napom vetett;
S most, hogy fölöttem minden elborult.
Vigasztaló sugárként száll szívembe.
Ó, furcsa, furcsa! *Éfa Jábesszel visszatér.*

ÉFA Hajtsd meg térdedet!

JÁBESZ Hallottam, a szerencse elhagyott;
Ezért én nyugtalan lettem, szívemben
Egy hang azt mondta: „Te okoztad ezt!
Rablók apádnak birtokára törtek;
Menj és add vissza néki magadat.
Keserve nagy, s számos csapási közt
Legyen vigasztalása javulásod;
Szegény ember vigaszra szomjazik.”
Könyörgök, íme, hozzád térdemen,
Bocsáss meg és feledd a múltakat,
S engedd meg, hogy bajodba’ részt vegyek.
Nem mondhatod, hogy hozzád csak az érdek...

JOBÁB Harag volt, mit akkor hozzád beszéltem.
Legyen bocsánat a te büntetésed.
Kelj föl, s magadba térted sose bánod meg.

ÉFA Sokszor, mint orvosság, a fájdalom
Gyógyítja lelkünk’, bárha keserű.

JOBÁB Jemima lakodalmán gyermekim
Együtt vannak még. Siessünk oda,
S vezessük bé az új családtagot,
Kit eddig csak sóhajtva emlegettünk,
Egészen még el nem hagyott az Úr.

JÁBESZ *félre* Átok! Ha megpörkölve nincsenek még,
Tervem dugába dől.

Ráfael, jön karján Jemimával

RÁFAEL Öreg! öreg!
Ha van még egy parányi hely szívedben
Bú nélkül, most az is vérezni fog,
S ha telve van már, fájdalmad’ szakítsd ki,
Mert ez az egy betölti most egészen.

Jemimát Jobáb ölébe fekteti

ÉFA Mikor lesz vége már e siralomnak?
Mi sírjunk az egész világ helyett?
Nincs hát csapás, balvégzet, kín, amelyre
Mondhassuk végre: Ez a legnagyobb!...
Nyelved’ mi tartja kötve? Szólj, kiálts,
Ordíts, üvölts! Fájóbb e hallgatás.

JÁBESZ Nem nézhetek húgomra, hogy ne sírjak;
Beszélj tehát, hogy tudjam, mért sírok.

RÁFAEL Én feleségem! Drága hitvesem!
Nászéjjelünknek nem lesz folytatása,
Nem foglak átölelni karjaimmal;
Nem szívom ajkad mézét csókjaid’.

Fijam se fog ugrálni térdemen.
Bár égtünk volna mind a ketten el!

ÉFA
Mi volt? Hogyan volt? Jehovahra kérlek,
Beszéld el.

RÁFAEL
Ó, leírni is bűn azt!
Hebal és Nákor, két ifjann fijad,
S idősebb leányod, Elin neje,
Mikol is odaégett. Mind oda!
A rokonok már elmenőbe' voltak,
S mi is hálószobánkba készülénk.
Egyszerre, mint sok zászló lobogása,
Lángnyaldosás üté meg füleinket.
S száraz sistergés, reccsenő robaj.
Ijedten ugráltunk föl helyeinkről,
S borzadva láttuk, hogy körös-körül
Mindannyi sarkán ég a ház, s egyúttal
A láng ajtón és ablakon becsap.
Futottunk. Én karomba' Jemimával,
Jól betakarva őt, nekirohantam
A lángoló ajtónak; ámde ekkor
Vad képű férfi drága terhemet
Karomból kiszakítva tűzbe dobta.
Megöltem a zsiványt, s végső erőmmel
Fölkaptam újra drága hitvesem';
De akkor össze volt égve már
Szép arca, keze, válla, mindene.
Nem menthetém meg őt, s a többiek
Mind odavesztek iszonyú kínok közt,
Csak Elin s én menekülheténk.

ÉFA
Ó, borzalom! Szörnyű, leírhatatlan!
Hamar olajat, balzsamot, kenőcsöt;
Talán lehet rajt' még segíteni.

RÁFAEL
Késő ez is már!

JOBÁB
Hogy' hívnak? Ki vagy te?
Ki mondja? Nem! Te nem vagy a leányom.
Az én Jemimám szép volt, mint a rózsa,
Vidám és fürge, mint az őzike,
S zenét hallottam, amidőn beszélt.
Te rút vagy! Arcod foltos, fekete!
Nem mozdulsz, csak szemed forog vadul,
S a velőmet hasítja szét nyögésed.
Ki mondta, hogy apád vagyok?... Nem én!
Nem ismerlek! Jemima a leányom!

JEMIMA
Bár rút vagyok most, bölcs Jobáb atyám,
S nevem Jemima.

JOBÁB Hangosan beszélsz.
Súgd a fülembe, jobban hallom így.
Ki vagy? Hogy' hínak?

JEMIMA Jaj! Már nem lehet!
Örömben éltem, ifjan meghalok.
Ne sírj, apám! Ne sírj! Boldog vagyok. *Meghal.*

JOBÁB Csak egy szót, egy betűt még!

ÉFA Odavan!
Hozzám nem is fordult. Ameddig élt,
Bántottam őt. Ó, bár támadna fel!

RÁFAEL Nőm nem lehettél, csak menyasszonyom.
Az angyalok vigyenek Ábrahámhoz.

ÉFA *Jábeszhez* S te néma vagy?

JÁBESZ Már én ilyen vagyok.
Megindulásom nem talál szavat.
Csak az a kár, hogy férjed megmaradt. *Félre.*

JOBÁB Legyen örökre átkozott az óra,
Melyben fogantatám! Emléke is
Legyen sötét, mint az az éjszaka,
Ne világítsa nap meg! Födje árnyék.
Kínt, döghalált, mérget, csapást jelentsen,
Avagy legyen az évből kitörölve;
Ne is maradjon fenn emléke sem.
Még az is, kinek nappala az éj,
Átkozza el a bűbájos varázsló.
Az lett az én csapásom, hogy születtem.
Mért nem pusztultam el mindjárt a méhben?...
Mért vett apám térdére? Rongy-anyám
Mért szoptatott?... Fojtottak volna meg!
Most nem üvöltenék itt, mint vadállat;
Örökre hallgatnék s békén nyugodnám
Királyokkal, kik hívságokban éltek,
S a férgeknek hizlalták testüket.
Az úr ott alszik béresével együtt,
S a szegényt ottan senki sem gúnyolja.
A nyomorultak minek is születnek?
Minek süt a nap azoknak fejére,
Kiknek lelkében örökös homály van,
Kik izzadnak; de nem tudnak pihenni,
Kik a halált óhajtják és a sírnak,
Ha végre megtalálták, megörülnek,
Mint lankadt béresek az éjszakának?...
Nem voltam békés? Nem nyugodtam-e?...
Imádkozám, jót tettem, könyörültem;
Igazságos valék és együgyű;
Hozzád fohászkodtam és féltelek;

S most mégis ellenem tör haragod,
S eltiporsz, mint utálatos varangyot.
Mért? Mért?... Nem látok már lelkem szemével.
Ó, Isten, Isten! Elfog a sötétség!

RÁFAEL Eszét veszi a roppant fájdalom.
Szent ég, adj már nyugalmat az öregnek!

JOBÁB Jer, édes lányom! Két sírt fogok ásni,
Egyet magamnak, másikat neked.
Nem hagylak el, te sem hagysz engem el.
Együtt fogunk pihenni lent a sírban.

Karjában Jemimával kirohan

ÉFA Hajh! Nincs a véletlenben irgalom!

RÁFAEL Utána, mert ki jósolhatja meg
A lázadt elme bőszült tetteit. *Ráfael, Éfa el.*

JÁBESZ Buta pofával álltam, mint a birka.
Csaknem megríkatott a vén bolond!
S az a dédelgetett, kényes leány!
Mért nem nyafogott, jajgatott, rikácsolt!
Vad kárörömmel néztem volna rá.
Kacagtam volna, s asszony-jajgatása,
Mint lágy zene fülemnek, jólesett vón'.
De hallgatott. Csak apját átkarolta,
S azt mondta, boldog. Átok! És halál!
Hogy nem tehettem őt boldogtalanná.
Ha nem verem ki őt a képzeletből,
Biz' isten, megsajnálom még apámat.
Sajnálni?... Arra már most nincs idő!
A hang, mely bennem szól: Elég! Megállj!
Halálomat beszéli. Vagy talán
Térjek meg? Gyáva nem leszek soha!
Mi más, mint gyávaság az irgalom,
Mellyel apám kérkedni szeretett.
A természetben is csak az erő
Uralkodik, az erkölcs semmi sem.
Erőt! Erőt! A tigris is kegyetlen.
Ha már apám boldogságát megöltem,
Miért hagyjam kínokban őt magát?
Az élet úgyis már teher neki,
Maga is sírba vágyik. Jó, hiszen
Az én tervem vágyát elősegítné.
Ne éljen, aki fájdalomban él!
Úgy, úgy! A marha már enyém; de hasznát
Nem élvezem, míg él Jobáb. Ne éljen!
Tedd hát, te gyilkos nedv szolgálatod'.
Ágyát, ruháját bekenem veled.
Apró tövist is keverek közéd,

Hogy bőrét fölkarcold, s vérébe menj.
S aztán... átok! Megint a szánalom
Halványítja nagy szándékimat.
Hol? Hol? Hadd ontsam testemből ki a
Vércseppet, mely még szánakozni tud.
Gonoszabbá tesz tán a gyilkolás?
Vagy jobb leszek, ha életét hagyom,
Mert visszatart a gyávaság vele
Végezni, bár egyetlen vágyam ez?...
Mi vágyaimban él és működik,
Véghezviszem, és gyáva nem leszek!
A vén bolond még megköszönheti,
Hogy a gondoktól így feloldozom,
S kedves leánya mellé fektetem.
Szamár volnék, ha egyedül azért
Szereztem volna kínos éjszakákat,
Hogy hallgassam Jobáb siralmait.
Nem én! Asszonynak lenni nem tudok!
Iszony, vívódás, tűnj a semmibe!
A szükségesnek meg kell lennie. *El*

NEGYEDIK FELVONÁS

Első szín

Jemima sírjánál, ciprusok közt. Jobáb, nyírott fővel, szaggatott ruhában ül a sír előtt; Éfa

ÉFA
Ne sírj a múló földi dolgokon.
Fordulj az Úrhoz; tán az megsegít.
Sujtott, kipróbált, veszve mindened;
Hajolj meg hát és légy alázatos,
Sorsod csak így javulhat, tudhatod,
Dacolni az erőssel nem lehet.
Imádkozz és javulj.

JOBÁB
Talán kezet
Csókoljak annak, aki megrúgott.
Nem lehetsz, Isten, világodra büszke.
Kontár, ügyetlen, komisz egy teremtés.

ÉFA
Nem jó e sírnál lenned; jer haza.
Maradt még házunk, szőlőnk, legelőnk.
Magunk vagyunk; elrejtve bár s szegényen,
Mégis megélhetünk!

JOBÁB
Én halni vágyom.

Ráfael, Elin tépett ruhában jönnek

RÁFAEL
Még mindig itt vagy drága Jemimádnál?
Nem jó a kínt táplálni; mert az ember
Gyarló és gyönge, nem sokat bír el.

JOBÁB
Látod, még elbírom.

ELIN
Rosszul hiszed;
Értelmedet kijátssza most a kín.
Ki mindig a legerősb lelkű voltál,
Megerősíted az ingadozókat;
Most, hogy a csapás rád jött, háborogsz,
S ádázat elmédet megrészegíti,
Mintha gonosz lélek bújt vón' beléd;
Mit ér az Isten ellen zúgolódni!
A dacolót erős keze lesújtja,
De a tűrőnek megbocsát talán.

JOBÁB
Hát tűrjem-e gyáván a kínokat,
Melyeket ő méltatlanul szab énrám?
Tenger vagyok-e? Szörny vagyok-e én,
Hogy tömlöcével így körülfog engem?
S mit oktat engem itt egy kölyökember?
Tanácsadóm ősz haj se volt soha!

S most a világra éppen semmi gondom,
Mert én az Úrral vágyom vetekedni!

ELIN

A vén ember nem mindig bölcs egyúttal,
Mert értelmet csupán a lélek ád.
Bizony, jót nem tudok gondolni rólad,
Midőn a dac s felindulás emészt;
Hisz' a haragot bűn éleszti mindig.
Légy hát nyugodt, és várd be a jövőt.

JOBÁB

Lehetetlent kívánsz. Éhen haló
Dicsérte-e a böjtöt valaha.
És fuldokló kívánt-e fürdeni?
S a zaklatott ember nyugodt legyen?
Hiszen, ha mondom is, nem szólok így,
Hangom árulja el gyötrelmemet.
Ordítok hozzá, bárha jól tudom,
Hogy vádjaimra ő nem fog felelni!
És hinni más se fog nekem soha!
Mert nem olyanho' szólok én, akit
Velem egyformán megítéljenek.
Nincs, aki mindkettőnkkel pörbe szállni
S ítélni bírna mindkettőnk felett.
Szájam kárhoztat el, ha magamat
Igaznak bizonyítani akarom.
Mert neki hisz mindenki, az erősnek,
És bizonyságot értem senki sem mond.
Igazság, jog nélkül meguntam élni!
Isten minket csak kínozni tud.
Ő a gonoszt is sújtja, meg' a jót is.
Ha bánt, legalább gyorsan ölne meg,
S az együgyűk fájdalmán ne nevetne!

ELIN

Sokféle szél a te szájad beszéde,
S egyszerre száz dologrul is fecsegsz.
Gondolkodásod meg van háborodva,
S lelked folyója zavaros vízű;
Lásd be már egyszer gyöngeségedet,
S ismerd el, hogy az Úr jó és igaz.
Vagy csak próbára tett ő most, vajon
Bő áldását megérdemelted-e;
S akkor tűrj békén, s minden jóra fordul;
Vagy büntet, s akkor tűrni tartozol.
Az igazat hiába' sose bántja;
A fájdalom mindig bűnből ered.

JOBÁB

Lelkem fájdalma szól mostan belőlem;
Mégis tudom, hogy beszéded hazugság;
Megbüntetést nemcsak bűn hoz reánk,
S az Úr az ártatlant is megkínozza,
Mint céda gyermek a kis bogarat,

Mely nem bántotta - csupán kedvtelésből.
Ő tudja, sose voltam én gonosz.
Aranyho' szóltam-e: Én bizodalmam!
Örültem-e romlásán ellenimnek,
S gyűlöltem-e, aki engem gyűlölt?
Bizony, silányak érveléseid.
És vádjaid ellenkezője áll:
Jóság okozta minden kínomat.
Ez látható a természetben is,
Kártékony állatok, mérges növények
Nyugodtabban tenyésznek, mint a jók.
Oroszlán a báránynál biztosabb.
És nyugodtabb a galambnál a kánya.
A rózsát szaggatják, hanem a mérges
Gombáho', fűhö' nem nyúl senki sem!

ÉFA
Mindegy, ha jó és ártatlan vagy is,
Mit az Úr küld rád, tűrni tartozol.
Jer haza innen, bánd meg éltedet;
Mostan mutasd ki bölcseségedet.

JOBÁB
Örök, el nem törölhető gyalázat,
Hogy tűrni kell a méltatlankodást!
Minek születni, ha csak arra, hogy
Kedvet találjon Isten kínjainkban!
Itt akarok meghalni, és csak azt
Bánom meg én, hogy a világra jöttem.
Minő vad láng dúl csontjaimban! Ó!
Alig bírom mozgatni lábamat!
Fejem fáj, arcom ég, mellem zihál.
Most jön a béke, most jön a halál!

Jemima sírjára borul

RÁFAEL
Ha békés szóra nem hajt, hát erővel
Haza kell vinni.

ÉFA
Tőle kitelik,
Hogy éhen, szomjan, álmatlan vesz itt.

ELIN
Fogjuk meg őt hát és fektessük ágyba;
Idő és emlék búnak orvosa.

ÉFA
Nem, én nem nyúlok hozzá semmi áron.
Iszonyú bűzt lehel, csömörletes,
Merő seb.

ELIN
Undor lep meg engem is.
Odább megyek; mert itt ki nem bírom.

JOBÁB
Fejem! Fejem!

ÉFA
Menj haza és feküdj' le!

Éfa, Elin el

RÁFAEL Azt hittem, már mindenki elhagyott.
Pedig, csak most vagy igazán magad!
Szegény agg!

JOBÁB Száz darabra szakadok!

RÁFAEL Ágyadba fektetlek s ápolni foglak;
Ne mondd, hogy lányodnak rossz férje volt.
Támaszkodj rám, vagy kapaszkodj belém.
Erősen, jobban!

JOBÁB Jaj! A lábaim!

Ráfael elvezeti Jobábot

Második szín

Jábesz, rablóvezér; Jobáb házában

JÁBESZ Az öreg már nem soká húzza. Apránkint visszahajthatod a marhákat.

VEZÉR Alkunk szerint, persze...

JÁBESZ Felezünk.

VEZÉR Ez éjjel megkezdem. Az időközben eldöglött marhát a te részedhez számítom.

JÁBESZ Hohó! Ez nincs szerződésünkben.

VEZÉR Akkor hát megnézem; hogy van atyád.

JÁBESZ No, ráállok.

VEZÉR Az már más. Aztán okos légy. *El.*

JÁBESZ Csak akkor voltam ostoba, mikor veled szövetkeztem.

Elin, Éfa jönnek

Hogy van Jobáb?

ÉFA Nem jajgat már soká.
Irtózatos betegség szállta meg.
A bűzt nem állhatván ki; elfutottunk.

JÁBESZ Ha lánya érez még a sírban is,
A szomszédságnak nem fog megörülni.

ELIN Nehezen jön a sírtul élve vissza.

JÁBESZ Kár! Most, hogy újra jómódú lehetne.

ÉFA Csodálkozásba ejtesz.

JÁBESZ Igazán!
Tudd meg, a zsiványok nyomára jöttem,
S a jószágból furfanggal és erővel
Egyetmást még, megbírtam menteni.

ÉFA
No csakhogy végre megnyugodhatunk!
Szegény Jobábnak sok fájdalma volt.

JÁBESZ
Már bánom, hogy elárulám neked
A titkot, míg Jobáb beteg s dühös.
Asszony vagy, csacska, s attól félhetek,
Elárulod neki.

ÉFA
Hát már reményt
Se szabad nyújtani szegény Jobábnak!
Neki kell erről szólni legelőbb,
Hiszen a gyász s a vagyon is övé.

JÁBESZ
No hát szaladj, s kürtöljed neki,
Hogy Jábesz rablókkal szövetkezett,
S elhiteté velük, hogy nemsokára
Meghal Jobáb s ő, mint elsőszülött
Fegyverrel ellenük megy, és kiirtja
Őket mind, hogyha rá nem állanak
Ajánlatára, s a marhák felét
Titokba vissza nem hozzák neki.
Mért nem szaladsz? Siess! Beszéld tele
Fülét örömhírekkel. Majd Jobáb
Nagy bölcsesége zajt csap? Nyakra-főre,
Fűnek-fának beszéli el, kinél
Vannak marhái, s maga indul el
Őket potyára visszaszerezni,
S a rablók a dolog neszét vevén,
Mindennel szépen odább állanak.
Vagy meglehet, hogy máris oly bolond,
Nem fog törődni semmivel, s tovább
Fog Istennel s a földdel veszekedni;
Vagy, szomjazván új dőzsöléseket,
Eszét veszi a nem remélt szerencse,
S nagy örömébe', szépen belehal.
Egyszóval, buta hebehurgyaság
Vón' őt ezekről értesíteni.
Ha meggyógyulva szépen itthon ül
S szegénységéhö' már hozzászokott.

ELIN
Okos beszéd, mi torkodon kijő.
Tanácsodat követni tartozunk.
Maradj te, asszony itt; én majd megyek
Jobábho'.

ÉFA
Itt jön ő! Szükségtelen.

Jobáb Ráfaeltől vezetve, jön

JOBÁB
Kevés időm van hátra már, tudom,
Csak egy kis zugot adjatok nekem,
Hol embert ne lássak halálomig.

A falhoz támaszkodik. Jábesz, Elin, Éfa végig távolban maradnak

ELIN
Ne adja Isten, hogy halál legyen
A vége ennyi méltatlan csapásnak!

ÉFA
Csak légy nyugodt, és kend be testedet
Olajjal, az meggyógyít.

JOBÁB
Messziről
Beszéltek hozzám és részvétlenül,
Hozzám még közeledni is remegtek.
Utálatos, büdös gonosz vagyok!
Te égi zsarnok Isten, Adonai!
Bár hóval mostatom magam', te mégis
Bemocskolsz, hogy mindenki megutáljon.
Csak te nem utáltál meg, Ráfael?
Mért nem szaladsz előlem, mint azok?
Nézd, elfordulnak, orrukat befogják!
Mehetsz te is! Nem kell társ a halálhoz!

RÁFAEL
Nem, nem! Te élni fogsz! Az életet
Ha örök volna is, megérdemelted.

JOBÁB
Jobb a halál, mert ennek gondja nincs,
Csupán örök, nem érezett nyugalma.
Piha! Meguntam már az életet.
Isten! Nyugodtan meghalok; de mondd meg
Előbb, hogy mért ítélsz fölöttem így!
Jónak látszik neked megrontani
Kezeid alkotmányát? Ó, vajon
Van-e szemed, és látsz-e, mint az ember?
Nem tudsz-e mindent? Szólj, szükséges-e,
Hogy lelkemet vizsgáld s próbára tégy.
Ha rossz vagyok, jaj akkor énnekem!
És ha igaz vagyok, megöl a szégyen,
Mert nyomoromban nyírott fejemet
S fekélyes karomat - kín és gyalázat -
Nem emelhetem fel a naphoz én!
Hitvány teremtés! Ily gonosz világot
Gonosz teremthet csak. Te is gonosz vagy!
Az, az vagy! Csakhogy egyszer igazán,
Beszélhetek, szívemből, ahogy' érzek.
Beh okos tőled, hogy most meghalok,
Én nem kínlódom e komisz világon,
A sötétség s nyomorúság világán,
Hol a halál árnyéka, semmi rend,
Hanem örök kín, iszonyat lakik!

JÁBESZ
Mindig a régi nóta! Már eluntam
Ezt a beszédet egyre hallani.
Nem kellesz itt házunkban! Úgyse kell
Tanácsunk, mert makacs és lusta vagy,
Lebzselni vágyol. Menj hát a szemétre
S fekélyeiddel ottan henteregj!

ÉFA *lassan* Megint a tiszteletlen, régi hang!
Gondold, Jobáb már nem soká szegény!

ELIN *éppígy* Úgy! Úgy! Nem illik ez.

JÁBESZ *éppígy* Ha beleszóltok,
Ügyembe, lépést sem teszek tovább.

ELIN *éppígy* No, no, azt nem akarjuk.

JOBÁB Ráfael!
Vezess ki hát a hamudombra engem,
Testemhő' jobban illik a szemét,
Mint puha ágynak tiszta vánkosa.

RÁFAEL Ne tedd magadat még siralmasabbá,
S ne szaporítsd magad' fájdalmidat,
Eleget mért az Úr rád.

JOBÁB Mondd meg inkább,
Hogy undorodol már te is vezetni.
Hiszen magam mennék; de nem bírok.
Jábesz, te javasoltad azt nekem,
Hogy a szemétre menjek; hát vezess ki!

JÁBESZ Nem én!

JOBÁB Magam vánszorgok hát oda
Négykézláb', mint az állatok. *Amint megindul, kiről helyéből; Ráfael felfogja karjaiban.*

RÁFAEL Ne kísérts
Kétségb'esésre, vádra engem is!

Báránybégetés hallik

JOBÁB Bárányaim is így bégettek éppen;
De hangjokat már nem hallom soha.

JÁBESZ *félre* Nem is szeretném, hogyha hallanád.
Ezentúl bennük én gyönyörködöm.
Szavát a fickó gyorsan váltja be.

JOBÁB Szemétre most! S ti imádkozzatok,
Hogy meghalhassak nemsokára már.

Ráfael elvezeti Jobábot

Jábesz, Elin, Éfa előbbre jönnek

ELIN Gonosz dolgot mívelsz te az apáddal.
Megbüntet még az Isten érte.

JÁBESZ Mamlasz!
Segítettél vón' rajt', ameddig itt volt.
Akkor beszéltél volna így; hanem
Te is húzódtál hátra, mint a dögvész,
Mérges ragály elől, s orrod' befogtad.
Lám, a fajankó Ráfael bizony
Nem locsogott; de mégis vele ment.

Váljék egészségére! Bizony isten,
Apám jobb sorsot nem is érdemel.
Tehetetlen, bárgyú, mamlasz; sült galambnak
Tátott szájába kén' repülnie.
A földnek nincs szüksége ilyenekre.

ÉFA Mily bégetés volt az előbb?

JÁBESZ Jobáb
Jól ismerhette bárányai hangját.
Hát azok voltak! Mindjárt megyek is,
S megolvasom.

ÉFA Mi is veled megyünk.

Jábesz, Elin, Éfa el

Rablóvezér más oldalról jön

VEZÉR Senki? A hamuba' láttam az öreg Jobábot. Mondhatom, hogy szebben vette ki magát, mikor a város kapuja előtt ült az első széken s bíráskodott. Hajh! A szerencsének is megvan a maga ideje. Mégse jön? *Fütyül.* Már magam is unni kezdem ezt a bűbájosdit. Az embernek a sötétben kell túrni, mint a vakondnak.

Jábesz jön

JÁBESZ Csak lassan! Úgyis utoljára találkozunk. A juhok is el vannak helyezve. Többé semmi dolgunk együtt. Ki vagy fizetve. Te arra, én erre.

VEZÉR Jó, jó. Hát azzal a leánnyal mit csináljak?

JÁBESZ Öld meg!

VEZÉR Én csak bitorlom a zsivány nevet. Majd valami mást gondolok. *El.*

JÁBESZ Jobáb is meghal nemsokára; végre
Célhoz jutok hát és pihenhetek.
Pihenni? Nem! Pihenni nem tudok!
Engem is az a vágy űz, mely a farkast,
Sakált, hiénát zsákmányolni készti.
Természet rendje! Nem születtem arra,
Hogy lágyan turbékoljak fészkemen,
Mint a galamb, s hízelegve nyalogassam
Gazdám kezét, mint a kutyák, s ezért
Gazember volnék? Hát ki a gazember?
Az állatok közt ki előkelőbb,
Az oroszlán-e vagy a vadszamár?
Otromba, gyönge, tehetetlen állat
Volnék szelíd nyavékolásaimmal!
A természetnek koronája, dísze
Bármilyen alakja légyen, az erő.
A türelem csak gyöngeség, betegség
Az erkölcs semmi, minden az erő.
És én erős, edzett szívű vagyok.
Hadd sírjanak a kölykök s asszonyok! *El.*

ÖTÖDIK FELVONÁS

Jobáb a hamudombon ül, mellette Ráfael

RÁFAEL
Egész arcod mutatja kínodat.
Csak ajkad hallgat. Hogy vagy?

JOBÁB
Nemsokára
Képem se fogja már a kínt mutatni.
Jó lesz meghalni és nem érezni.
Nem félek a haláltól. A szerencsés
Mily nyomorult; nem tud meghalni sem.
Mondd csak, ha meghal, és ha összerágják
A férgek, az embert, mi lesz belőle?
Van-e a régi életről fogalma?
Mi lesz belőle? Por, s a por nem érez,
Nem tud a múltról, nem gondolkodik.
S így hát az ember múltját a halál
Az emlékből kitörli mindörökre.
Szemét, piszok, por! Gőgös emberek,
A másvilágról ne beszéljetek!
Jó, hogy múlandó minden érzelem,
S kínom a sírba nem jön énvelem!
Mindennap, amióta jajgatok,
Várom, hogy egyszer végre meghalok.
Meghalni, elenyészni jó, hanem
Föl nem támadni többé sohasem!

RÁFAEL
Ó, ne kísértsd az irgalmat tovább!
Az Úr egyszer még számon kér ezért.

JOBÁB
Úr, irgalom, jog, szentség! Nem törődöm
Én már e ronda földön semmivel.
Lelkem zokog; a sír van hátra még;
Büntetni nem lehet már engemet,
Csak haljak meg egészen a halállal.
S ne legyek halhatatlan, azt kívánom!
Ó! Hogy nekem ti mind annyit fecsegtek
Lélekről, kín, pokol és Ábrahámról!
Csupán ti vagytok emberek talán,
És veletek kihal a bölcseség?
Hisz' ezt mindenki tudja, mindazáltal
Nem él szerinte senki. Rongy világ!
Hol az igaz együgyűsége gúny!

RÁFAEL
Tudod, hogy fájdalmadba' részt veszek,
Szánlak s könyörületből hallgatok,
Ha betegséged zagyvalék-beszédet
Hoz ajkaidra.

JOBÁB Jó fiú! Csak egy
Szolgálatot kérek még tőled én.
Menj, s áss Jemima mellé sírt nekem.

RÁFAEL Mit emlegeted mindig a halált?
Váratlanul jön az magától is.
Te élni fogsz, nyugodtan és soká még,
Csak testedet gyógyítsa meg a balzsam.

JOBÁB De nékem nincs reményem, vágyam élni!
Én a jobbat remélem; a halált!
Az élet gonoszságok összege.
Én eldobom! A lélek undora
A gonoszok reménye.

RÁFAEL Hisz' te mondtad,
Meg kell nyugodni körülményeinken,
Eltűrni a csapást s a nagy szerencsét
Élvezni elbizakodás nélkül.
Az életen nem csüngni mindenáron;
És a halált erővel nem keresni.
És te most mégis a halált óhajtod.

JOBÁB A fájdalomnak gondolatja nincs.
Belőlem most a kín s nyomor beszél,
És ezt nem bírom elviselni már.
Nem akarok én boldog lenni többé,
Csak nyomorom szűnjék meg és kínom.
S ezt a halál megadja. Lent a sírban
Örökre nyugszom, s az életem
Jó vagy gonosz volt, mindegy lesz nekem.

RÁFAEL Látom, minden vigasz haszontalan.
De legalább ne gúnyold a halált,
Elég idő gondolni még a sírra!

JOBÁB Jemima férje nem voltál hiába;
Te hozzám mindig hű és jó valál
S most megtagadod tőlem az utolsót?...

RÁFAEL Akkor két sírt ások. Magamnak is.
Nekem se lesz majd senkim e világon!

JOBÁB Belátásod szerint tégy. Ó, de menj!
A munka sietős

RÁFAEL Megyek tehát.
De bár sírásód voltam én, ne mondja
Azt senki, hogy halálod' én okoztam. *El.*

JOBÁB Nem, jó fiú! Mily édes lesz pihenni,
A drága gyermek sírjánál nekem!
Porunk vegyülni fog s talán megérzi,
Hogy az apa lányával összejött.
Ó, kínom! Isten, mért kínzasz tovább!

Hát, már meghalni sem szabad nekem?...
Nem tudsz-e mindent? Még kérdőre vonsz?
Ó, kin! kin! Így nem felelek, hanem
Kezed' vidd távol tőlem s azután
Szólíts, s én szózatodra felelek;
Vagy szólok én, s te válaszolj nekem!
Hát nem könnyítesz rajtam? Nem felelsz?
Ki ad vizet nekem? Szomjan veszek!

Egy öregember megy Jobáb előtt

Öreg, ha a szánalmat ismered,
Adj innom! Ismersz? Én Jobáb vagyok.

ÖREG Az ördög, úgy hiszem, még jobban ismer,
Kérj attul, adjon az vizet neked.

Földre köp Jobáb előtt, s úgy megy el

JOBÁB Ó, hogyha oda tudnék vánszorogni,
Fölnyalnám a köpésed' is talán!

Jobáb egy előbbi szolgája megy át a színen

Gazdagságomba' hű szolgám valál.
Én voltam jóltevőd; légy most enyém te.
Megölt a szomjúság! Ó, hozz nekem
Egy korty vizet!

SZOLGA Ki jót tesz a gonosszal,
Elkárhozik, mert ragadós a bűn!
Kérj feleségedtől. *Sietve megy el.*

JOBÁB Vizet! Vizet!
Nem állhatom ki már! Vizet! Vizet! Vizet!

Ráfael a távolban. Jobáb kiáltására visszamegy

Lassanként égek el a szörnyű kínban;
Ki oltja el már egyszer lángomat?...
Bár hullámok borítanának el,
Vagy földbe ásnák izzó testemet!
Nem bánom, ássanak el élve!

Ráfael visszajön korsóval

RÁFAEL Hallám, nagyon szomjazol és inni kérsz;
Én hoztam. Itt a korsó; hát igyál.

JOBÁB Mit! Van még ember, aki szánni tud,
S ha megszólítom, nyelvét rám nem ölti?
Azért se kell. *A korsót a földhöz vágja.*

RÁFAEL *félre.*
Nem tudja, mit beszél!
Talán hírem lecsillapítja őt.
Fenn: Láttam Jábeszt és feleségedet,
Olvasták a tevéket, juhokat,
És látásomra kissé megijedtek.

Azt mondták, hogy ne szóljak még neked,
Míg egészséged nem jön rendbe. Jábesz
Kipuhatolta a zsiványokat,
S prédájokat erővel visszavette.
De csak egyrészt foglalhatta vissza.
S most minden rendbe' van.

JOBÁB Megástad-e
A sírt számomra!?

RÁFAEL *félre* Mind haszontalan!
Magát kínozza önkívületében.

JOBÁB Megástad?

RÁFAEL Bár ne ástam volna meg!

JOBÁB Vezess hát oda és fektess bele.
Aludni vágyom.

RÁFAEL Bárha nyugalomban
Aludnál ágyadban még számos évig!
És bár ne láttalak vón' a világ
Csúfjára itt a hamudombon ülni!
Meggyógyulsz otthon és lesz mindened.
Ó, ne kísértsd a világot s az Istent!

Éfa jön

Menj asszony, te csak haragítod őt.

ÉFA Ó, bár azonnal mondtam volna meg!
Jábesz házadba letelepedett már,
És úgy tesz, mintha ő vón' ott az úr.
Keményen megtiltotta, éltemet, ha
Féltem, ne merjek szólni még neked,
Hogy marháid most végre megkerültek.
Azt mondja, erre még elég idő lesz,
Ha majd felgyógyul; ámde Ráfael
Rossz híreket hozott rólad nekem.
Tovább én ezt így meg nem állhatám,
Hát mit tegyünk?

RÁFAEL Legjobb vón' idecsalni
Valami módon Jábeszt, s azután
Jobáb előtt hadd magyarázza meg,
E titkolódzás célját és okát.

ÉFA Csakhogy bajos lesz. Ámde megkísértem. *El.*

RÁFAEL Leírhatatlan gonosz ez a Jábesz!
A gyom megint felburjázott szívében,
De én a gyomot szívéből kitépem!

Dina rongyosan bevánszorog, és leborul Jobáb előtt

DINA Ó, jó uram, kegyelmes jótevőm!
Így lett napodbul éjjel. Én tetézzem

Fájdalmid serlegét egy szörnyű váddal?...
Magam bosszulnálak meg, csak ne volna
Ily gyönge, ilyen asszonyos szívem!

RÁFAEL
Mi dolgod itt neked, candra, mi
Közöd neked Jobábhoz, mit beszélsz
Bosszúról még te is?

DINA
Ó, bölcs Jobáb,
Ne rejtsd el arcod', és hallgass meg engem.
A rémhír téged illet; halld tehát:
Jábesz fiad vérengző vadállat;
Számos csapásid' ő okozta, ő!
De nem figyelsz, uram!

JOBÁB
Öljétek őt meg!
A földre semmi gondom énnekem,
Míg Isten meg nem mondja, mért ilyen!

RÁFAEL
Tovább! Mi sem jön már váratlanul.

DINA
Hallgass te is, Jobáb uram; tehozzád
Beszélek. Jábesz részegen, tudod,
Csúf testi bűnre ingerelt, s mivel
Erősen ellenálltam szándékának,
Egy éjjel elrabolt, s rablók közé vitt.
Így bosszulá meg ő rajtam magát.
Ó, mennyi szégyent, bántalmat, goromba
Erőszakot kellett kiállnom ott!
Elrejtem arcom', mert meglátni rajt'
A kínok és gyalázat bélyegét!

RÁFAEL
Mindez Jobábra még nem tartozik.
Egyéb híred nincs?

Jábesz, Éfa a háttérben jönnek

JÁBESZ *félre*
A büdös rimája!

DINA
Igaz! Minek beszéljek én magamról.
Midőn fiad a haramjáho' hurcolt,
Hallottam őt beszélni rólad is.
Innét tudom, hogy ő hajtatta el
Marháid' színleg a haramja által;
Ő gyújtatá fel házad' is, s midőn
Részeg volt egykor a rablóvezér,
Azt mondta, hogy már te sem élsz soká,
Mert Jábesz reggel kené be ágyad',
És ó, csömörletes fekélyeid
Mutatják, hogy már mit sem ér szökésem.
Későn jövék megszabadítni téged!

JÁBESZ *Dinára rohan*
Hazudsz! Hazudsz! Csúf cafra te! *Leszúrja.*

RÁFAEL Megállj!
Egy gyilkossággal több van lelkeden.
Álljon bosszút az igazak bírája
Rajtad, most hozzá küldelek, cudar! *Leszúrja.*
Ne ródd fel, Isten, ezt a tettemet.

JÁBESZ Semmit se bánok meg. *Meghal.*

ÉFA Véres napok!
Mért kellett ezt nekem megérni mind!

JOBÁB Így jó! A gonosz diadalt arat,
Hatalmas Isten! Hát te hová bujtál?
Nem vagy te az, aminek mondanak!
Tökéletes ha volnál, a világon
Áldás és béke volna mindenütt:
Erős ha volnál, akkor a gonoszság
Nem tipraná le sárba az erényt.
És bölcseséged hogyha volna, nem
Lehetne ellenmondás és hazugság
Nagy gondolat s a hitvány lét között.
Hitvány vagy, gyönge, sátánszolga vagy!
Tán jót akarsz? Mit ér, ha nincs erőd
Azt végbevinni; ördög az urad.
Ő is halhatlan és örök, mikép' te,
Teremt, parancsol és uralkodik.
A mindenségnek nagyobb része ő;
Kegyetlen, bősz, erős, legyőzhetetlen.
Szolgája vagy, a lélek nagy erénye
Vak sors, rongy emberek szolgája csak.
A jót csak tűrik, de itt a hazája
Gyalázatnak, véteknek, fájdalomnak!
Az ördög a teremtés; te csupán
Kiegészíted e hitvány teremtést.
Sátán, Sátán!
Örök hatalmad van a föld felett.
Isten hoz létre esőt és napot,
A zivatar, villám, ragály te vagy.
Világosságot küldsz, Isten, nekünk,
Az éjszakának a gonosz parancsol;
Te tanítod a pásztort szerelemre;
S az ördög küld ránk dögvészt, háborút.
Te az asszony méhét termékenyíted,
S az ördög apagyilkost ád a földnek.
Te adsz örömet, életet, vagyont,
S az ördög nyavalyát küld ránk kacagva.
S te látod ezt, Isten, s haszontalan
Erőlködésiddel tán nagyra vagy?
Vagy óbégatsz az angyalok között,
Te is hozzám hasonlón?...
Ó, Isten, Isten: mást nem érdemelsz,

Csak, hogy mint engem' kinevessenek!
Elhagylak, mert neked szolgálni, látom
Órjás teher, s ha tán kigyógyulok,
Az ördögnek ajánlom lelkemet.
Hiszen jól látom én, urunk az ördög;
Ahhoz és többé nem hozzád könyörgök!
Isten! Te gyönge vagy, bolond s szegény;
Így szólok és nem félek tőled én!

Forgószél támad. Villámlás és mennydörgés közt szózat hallatszik

SZÓZAT

Ki támad vakmerőn végzésim ellen?...
Világomat vádolni ki meri?
A végtelenséget ki magyarázza?...
Egy ember, egy darab sár, por, szemét!
Nohát, készülj felelni most, Jobáb!
Hol voltál, mikor a föld létrejött?
Ki szabta meg mértékeit? Felelj!
Ki erősíté meg talapjait;
S határt ki szab a tengernek, midőn
Morogva száll az ég felé? Felelj!
Felhőt ruhául ki adott a földnek,
És ki táplálja tüzével? Felelj!
Parancsolsz-e a csillagoknak, és
Kiszabod hajnal helyét? Felelj!
Jártál-e már a tenger fenekén,
A halál kapui megnyiltak-e
Előtted, és országát láttad-e?
Felelj! Felelj! Te vakmerő porember,
S vajon a világosság hol lakik,
És hol van a sötétség birodalma?
Mikép' jön létre a napfény s meleg?
Ismered-e a felhők lebegését?
Ki teremté a villámot s a záport?
Ki a tavasz, vihar s az élet atyja?
Ki ád állatnak és növénynek éltet?...
Tudtad-e születésedet előre?
S halálod napját megmondhatod-e?
Ki tudja mi a kezdet és a vég,
És mi a legkisebb és legnagyobb?
Vajon a Göncöl-szekeret helyéről
Eltolhatod, s a Fiastyúkot össze-
Foglalhatod-e vagy szétszórhatod?
A hajnal- és az esti csillagot
Előhozod-e annak idején?
Tudod-e az ég rendjét? Szózatod'
Fölemelheted-e szélben, viharban?...
S parancsolhatsz-e hetvenhét világnak?
Az egek törvényét ki fejti meg,
S az ég zengését ki altatja el?

Fegyvert az állatoknak ki adott,
S az emberek szívébe bölcseséget?...
A természet nyelvén ki tud beszélni,
Hogy a maga dolgát minden megértse?
Ki tudja, hogy a rossz azért a legjobb,
Mert legszükségesebb?... Felelj, felelj!
S megszégyenülve halj meg azután!

JOBÁB *ki leborultan hallgatta a szózatot.*
Nagyobb vagy, hogysem gyönge emberész
Megbírálhatna téged, Istenem!
Fogadj magadhoz! Hadd ismerjelek meg.
Ó, boldog én, ki hallottam szavad!'
Te vigasztaltál meg, szólván velem.
Hallelujah! Meghalni jó nekem. *Meghal.*

ÉFA Halála csendes és boldog vala.

RÁFAEL Erénye mellett szól ez is. De most
Tegyük még azt meg, ami hátra van.
Siratni megtörténtet gyöngeség.
Nyugodj' békében; édes Jemimádhoz
Fogunk temetni, gyászemlékű ember.

Köpenyével betakarja Jobábot

A város két véne jön

ELSŐ VÉN Mondjátok, mi igaz van a dologban.
Híre jár a városban, hogy Jobáb
Marhái megkerültek.

RÁFAEL Ez való.

MÁSODIK VÉN Mondtuk mi mindjárt, hogy ártatlan ő,
S gazdag, hatalmas, ünnepelt lesz újra.

RÁFAEL Az utódoknál ünnepelt leszen;
Magasztalástokat nem hallja már.

Fölfedi Jobáb tetemét

ELSŐ VÉN Halott? S itt még egy második tetem?...
Elvetemült volt ő s egész családja!
Mily véres gyilkolások voltak itt!
Beszéld el; ezt mi tudni tartozunk.

RÁFAEL Holnap a város kapuja előtt
Elmondok mindent, most annyit csupán,
Hogy Jábesz, ez az ördögarcú volt,
Ki atyja házát felgyújtotta, őt
Meg is rabolta és megmérgezé.
Adjátok ezt a városnak hírül,
S kérjétek Istent, hogy ne érje több
Ilyen csapás a jámbor igazat.

Mind el.

KISREGÉNYEK ÉS ELBESZÉLÉSEK

APAI ÖRÖKSÉG

Az Olvasóhoz

Midőn ez új kiadásban bocsátom az *Apai örökség* című elbeszélést a közönség elé, nem akarom elhallgatni, hogy néhány jelentősebb módosítást tettem rajta. Nevezetesen kihagytam a hős kamaszkori szerelmeinek aprólékos leírását, továbbá megszíveltem egyik bírálóm (Milkó Izidor) amaz észrevételét, hogy Fejérházy anyjáról is jó volna valamit tudni. Bár most is csak futólagosan, néhány vonásban mégis megrajzoltam úgyahogy emlékét. A fő módosítás azonban az, hogy a minden tettől irtózó Fejérházy Tibort nem hagytam meg öngyilkosnak, hanem az olvasóra bíztam annak az elképzelését, meddig fog a lejtőn lefelé gurulni, s lesz-e képes valamikor megállni.

A fő kifogásról, hogy a hős nem rokonszenves, nem bírtam tenni. Inkább a tárgyilagosság lebegvén szemeim előtt, be akartam mutatni egy semmi tetthez erővel nem bíró, a munkától elszoktatott, tétlenül szemlélődő jellemet, anélkül, hogy idegen vonások becsempészése, nem az adott tényezőkből folyó helyzetek teremtése által pszichológiátlan szánalmat ébresszek iránta.

Így kérem Fejérházy Tibort értelmezni. Nem kér ő részvétet, csak igazságot - s azt kap is.

Budapest, 1886. július 22.

Reviczky Gyula

1

Még csak hamvazószerdát mutat a naptár, de máris valóságos tavaszi nap ragyog be kis- és nagyvámosi Fejérházy Tibor ablakán, ott játszva sugaraival a veres paplanon, mely az alatta nyugvót álláig takarja, a kanapén sötétlő nadrágon és a kék pántlikás legyezőn, mely az ágy fejénél levő széken hever. A tegnapi táncmulatságon, mellyel Borsodyék a farsangtól elbúcsúztak, a tüzes szemű házikisasszonykától hozta haza Tibor ezt a legyezőt, azt állítván, hogy a pántlikát, mely az egyes küllőket összefogta, véletlenségből elszakítván, most kötelessége újat fűzni a legyezőbe. Majd ha meglesz, bátorságot vesz magának, hogy személyesen átadja.

Nem is véletlenségből szakította szét azt a pántlikát, hanem ürügyet keresett, hogy mielőbb találkozhassék újra a kis Jennyvel, aki bizony egy kicsit elforgatta az eszét. Csak úgy hajnal körül vetődött haza, de ekkor se tudott sokáig elaludni. Izgatott volt, és Jennyre gondolt, s talán most is róla álmodik, ha egy, a táncban kimerült, fáradt ifjúnak egyáltalán lehetnek álmai. A postás is hozott neki ma már levelet; akkor egy percre föl is ébredt, és álmosan megnézte a boríték írását, de látván, hogy mostohaanyjáé, egykedvűen dobta vissza az asztalra, befordult a fal felé, és tovább aludt. Elég ideje lesz még megtudni, mi van abban a levélben.

A téli nap csak tovább ragyogott. Befutotta az alvó ficsúr haját, képét; ott táncolt azon a levélen is, édeskeveset törődve tartalmával, mely (az ortográfiai hibákat kiigazítva) röviden így hangzott: „Édes Tibor, tudatom veled a szomorú hírt, hogy atyád ma hajnalban meghalt.

Légy erős, és bízzál Istenben. Anyád, *Fejérházy Vilma*. Budapest, 1869. farsang utólján. U. i. Akiknél most tartózkodol, igen jó emberek; kérj tőlük utiköltséget."

Bármennyire lakonikus volt e levél, tartalmazott fölösleges dolgot is, tudniillik ama figyelmeztetést, hogy legyen erős Tibor. Erősebb már nem is lehetett volna, mint aminőnek mutatkozott, mikor úgy délfelé föltápászkodván, ásítva felbontotta és elolvasta a mostohaanya Jób-hírét. Szó nélkül visszadobta az asztalra, és lassan öltözködni kezdett. Hogy mit érzett? Fájdalmat? Nem mondhatni. Meglepetést? Azt se. (Atyja már két év óta volt nagybeteg.) Se nem búsult, se nem gondolkozott az eseten.

A múlt éji mulatságon valamivel többet ivott, sokat táncolt, meg aztán ki sem aludta magát kellően: lehet, hogy ettől volt oly kábult és gyenge. Úgy érezte magát, mint aki nagy tivornya után magát ki nem aludva, fűtött szobába lép. Feje nehezebb, eszmélete homályosabb, akarata gyöngébb. Bágyadtan lép, halkabban beszél; fülei a hallásra, idegei az érzésre tompábbak, és hajlandó hallucinációkra.

Egyet azonban ebben a ködös, mámoros állapotban is megsúgott Tibornak az ösztön: hogy az a levél gyászhírt tartalmaz, és hogy neki most, akarja, nem akarja, szomorúnak kell lennie. De hát hogyan kezdje? Rohanjon be a levéllel nagybátyjához? Sírjon és jajgasson? Ennyi álcáskodásra még nagyon fiatal. Nincs is erre szükség, mert hiszen a csendes, úgynevezett megkövült, nióbei fájdalom még nagyobb hatású. Hangosabb lépések által jelezte, hogy már ébren van, és fölkelt, aztán öltözetlenül, hálóingesen leült ágya szélére, kezébe vette a felbontott levelet, és mozdulatlanul, meredten bámult maga elé.

Az ifjú jól számított: nem sokáig kellett ebben az állapotban maradnia. Nagybátyja, Sármezey Andor alig hallotta meg Tibor lépteit, benyitott hozzá, őt kivallatandó, ki tetszett neki Borsodyék mulatságán legjobban. Tibor nem is viszonozta jóreggeltjét, csak folyvást a levelet nézte, bambán és érzéketlenül.

- Tán bizony még most is alszol?

Semmi válasz.

- Nini, hát ez a legyező micsodát jelent? Valami emlék, hé?

Semmi válasz.

- Nézze meg az ember! Szeretném tudni, mi van abban a levélben, hogy így elszontyolodtál.

Tibor csak ezt várta. Nagyot sóhajtott, vagy kétszer a fogai közt mormogta: Borzasztó - aztán odanyújtotta az írást nagybátyjának.

- Olvasd!

- Valami hitelező zaklatása?

De alig pillantott Sármezey a levélbe, megbánta a tréfálkozást, és szánó tekintettel adta vissza a levelet.

- Szegény Béla bácsi! Ez igazán lesújtó hír! De hát nem értesített senki, hogy nagyon rosszul van?

Tibor elbiggyesztette az ajkát, mintha sírni akarna. (Kitűnően sikerült neki.)

- Sőt épp legutóbb azt írta Vilma, hogy most sokkal jobban van, és ha így halad, tavaszra fölkelhet és kikocsizhatik.

- Megfoghatatlan! Hiszen igaz, hogy már régóta nyomta az ágyat; de így egyszerre, rögtön!

- És mostohám azt se tartotta szükségesnek, hogy táviratilag értesítsen.

Mialatt Tibor tovább öltözködött, Sármezey folytatta a haláleset gyászos és érthetetlen voltának hangsúlyozását. (A szegény Béla bácsi néhány ezer forintjával tartozott neki.) Aztán bement, hogy nejének is elmondja a hamvazószerdához illő hírt, és Tibor kénytelen volt végighallgatni, megtoldani Flóra néni sajnálkozó kitöréseit is.

Alig várta, hogy már a vasúti kocsiban egyedül lehessen, és ledobhassa magáról azt az álcát, amelyet mint nem őszinte érzést erőszakolt még közvetlen és ifjú lényére.

Reggeli után félrehívta őt Andor, és egypár ötös bankót nyomott a markába. Gyönge pirosság szökött Tibor arcába, és a pénzt azzal a megjegyzéssel adta vissza, hogy nincs rá szüksége. Nagybátyja azonban biztatta, hogy ne szemérmeteskedjék; tudja ő, amit tud. Hiszen tegnap kesztyűt se tudott magának venni.

- De az éjjel kártyáztam és nyertem.

Andor ezt ugyan el nem hitte, Tibor azonban oly makacsul vonakodott a pénzt elfogadni, hogy elvégre is nem tehetett mást: visszatette tárcájába; de ekkor is megjegyezte:

- Ha esetleg mégis kellene, tudod, hogy rendelkezésedre állok. Mikor utazol? A reggeli vonatról már lekéstél, de a gyorsvonattal még indulhatsz.

- Azon megyek.

- Pakkot ne sokat vigy magaddal. Remélem, a temetés után visszajössz?

- Ha szivesen látsz, egypár napra, míg valami után látok.

- Akár egypár hónapra is, tudod, hogy úgy tekintünk, mintha családunkhoz tartoznál. Igazság, fekete öltözetemet magaddal viheted.

- Sose bántsd. Majd csak kerítek Budapesten is.

Tibor e párbeszéd alatt folyvást hátat fordított nagybátyjának, s idegesen tépdeste mandzsettáit. Röstellte a dolgot szörnyen, és alig várta, hogy végre kijusson a szabad levegőre.

Volt még egy órája és két gyűrűje. Ezeket sietett elzálogosítani, hogy legyen min Budapestre utaznia. Visszatérve, egy kis kézitáskát kért Andortól, és abba hamarosan belehányta cókmókját.

Sármezey észrevette, hogy Tibor óra és gyűrűk nélkül jött vissza a városból, de nem szólt neki semmit. Ha így találja jobbnak - gondolta magában -, az ő dolga, valamint az is, hogy kézitáskáját semmi áron sem engedte cseléddel kivitetni a vasútra.

Ki látta, szólt, ily csöpp táska miatt egy embert mozgósítani. (Pedig kimenet mindig a csöndesebb utcákat kereste, és félénken tekingetett maga körül, nem találkozik-e valamelyik ismerősével.)

Még azt is kikérte magának, hogy Sármezey kikisérje; egyedül akart kigyalogolni.

- Hát iszen, ha egyedül akarsz menni, azt se bánom. Isten veled!

- Nyugodj meg a sorsban - tette hozzá Flóra. És mikor Tibor betette maga után az ajtót, és kilépett az udvarra, férj és feleség összenéztek, és egyszerre sóhajtották utána:

- Szegény Tibor, mi lesz vele!

Ha valaki meglesi őt ebben a hangulatában, bizonyára azzal vádolta volna, hogy cinikus és szívtelen. Pedig csak fiatal. Abban a korban járt, amelyről azt mondják, hogy kegyelet híján való. Boldogult atyjának, kis- és nagyvámosi Fejérházy Bélának egyéb jót nem köszönhetett, csak az életét. (Ha ugyan volt rá oka, hogy ezt jónak nevezze.) Csakis ezt. De annál több mást.

Alig tanulta meg anyja nevét kimondani, már el is vesztette. Halványan emlékezett rá, mint egy szenvedő, türelmes, szelíd asszonyra, s csak egy alakban látta maga előtt: amint mellére kulcsolt kezekkel, hófehér arccal, hófehér ruhában, hollófekete, dús hajjal a ravatalon feküdt, s ő ott térdelt, és zokogott keservesen. Atyja sohasem emlegette első nejét, s Tibor Flóra nénitől csak annyit tudott meg róla, hogy ama nők közé tartozott, akik sohasem panaszkodnak, szeretnek és hallgatnak, mindent megbocsátanak, és mindenről le tudnak mondani. Ifjan és hirtelen halt meg. Férje kedveért kora tavasszal félfödeles hintóban ötmérföldnyi utat tett, hogy egy bálban vegyen részt. Meghűlt és meghalt. Flóra néni, valahányszor emlegette, sóhajtott és könnyezett. Nem szeretett róla sokáig beszélni.

Atyja képe se lebegett Tibor előtt mint jó ismerősé; csak annyira emlékezett, hogy sok vadászkutyája volt. Tizenhárom éves korában találkozott vele anyja halála óta először. Igazi gyermekéveit hol Árva, hol Pozsony, hol Trencsén megyei rokonainál töltötte. Nőtt, mint a burján; apai, anyai szeretet nem gondozta, a családi tűzhely melege nem tette neki a világot otthonossá. Olyan volt, mint a bitanglásra hagyott vad csikó: akkor érezte magát legjobban, ha a hegyeken és erdőkön bogarakat gyűjtve, egyedül kóborolhatott; elvadult, és húzódott az emberektől. Atyja ezalatt, mint legjobb korban levő özvegy, vadászott, fürdőzött, lovagolt és udvarolt. Hét-nyolc éven át egyetlenegyszer se látogatta meg fiát, s egyetlenegyszer emlékezett meg róla, sarkantyús csizmát, lilaszín magyar nadrágot s cifra hímzett szűrt küldvén neki. Ezt leszámítva, csak a kosztpénzt szokta volt időközönként elküldeni a rokonnak, akinek a nyakán Tibor éppen akkor volt. - Sármezeyék kosztpénzt sem igen kaptak, s Andor a puszta jóreménység fejében meg lágyszivűségből hitelbe vállalta el Tibor további kiképzését; nemegyszer könyveit is ő vette, tandíját is a maga pénzéből fizette.

Tibor akkor tízéves volt, és már a gimnáziumba járt. Ha apát-anyát lehet pótolni, a Pozsonyban lakó Sármezey család volt az, ahol Tibor feltalálta pótszülei házát. Csakhogy lehet-e?... Annak bizonyára nem, akit egy szerető anya meleg védszárnyai takargattak a világ érintésének hidege elől; annak sem, aki az apai szelíd komolyságban, jóságos szigorban tanulta megismerni az egyetlen igaz és állandó barátot, akire minden körülmények közt, sugaras és felhős napokban, örömben és fájdalomban egyaránt bizton számíthat... Tibor sem ezeket a meleg védszárnyakat, sem ezt a jó barátot nem ismerte. Mit tudta ő, hogy lehet valakit jobban is szeretni, mint ahogy őt szereti Flóra néni; hogy lehet őszintébb - bár néha szigorúbb - barátunk is, mint Andor bácsi. Az ismeretlen után nem vágyódunk; amink nem volt, annak elvesztését se sirathatjuk. Tibor nem ismerte, mi a szülői ház; nem voltak szülei, tehát nem is érezte magát árvának.

Minden gyermek sorsát ilyennek hitte. Ha elszakadt csizmáját megfejeltetik, ha reggel megkapja pohár tejét, uzsonnára vajas kenyerét, elmehet labdázni, fürödni; hát mi más kell még az élethez. Majd megtanulod, kis- és nagyvámosi Fejérházy Tibor! Eddig csak úgy hallomásból tudtad, mi az a papa és mama: majd megtudod tapasztalásból is.

Egy szép szeptemberi napon Sármezey Andor azzal a hírrel lepte meg Tibort, hogy a jövő héten leviszi Budapestre atyjához, aki most anyát új szerzett neki. Ezt akkor nagyobb megdöbbenéssel fogadta Tibor, mint hat évvel később atyja halálának a hírét. Megijedt, mint a szegény bűnös, akit bírája elé visznek. Nem is tudta másképpen elképzelni atyját, mint zord és szigorú bírónak. Magában véve annak a körülménynek is bizonyos rettegést kellett benne támasztania, hogy sohse látta (legalább nem emlékezett, hogy látta volna) azt a férfiút, akit

atyjának volt kénytelen szólítani. Legfeljebb rokonaitól hallotta évenként egyszer-kétszer, hogy Béla bácsi tudakozódott náluk, hogyan viseli magát, és azt izente neki, hogy jól tanuljon, mert különben suszterinasnak adja. Azonkívül egyszer elküldette magának Flóra néni által fia mértékét; leendő mamája volt rá kíváncsi. Hogyan fog ő most ezzel a szigorú idegen emberrel találkozni! Hiszen tanulni jól tanult; mint a tüzes ló, ostor nélkül is sebesen járt, tudván, hogy különben veréssel hajtanák, de másképp vásott, szilaj, zabolátlan fickó volt. Persze, most vége lesz a kószálásnak, pajtáskodásoknak; ezt nagybátyja is előre megmondta neki. Elfogulva nézte, hogy foldozzák fehérneműjét, tisztítják és javítgatják ruháit. Elvitték a borbélyhoz is, s ami iránt nagy ellenszenvet táplált, kénytelen volt megnyíratkozni. Flóra néni csodálkozva tapasztalta, hogy Tibor napról napra csendesebb, elvonultabb, maznább lesz. Bántotta, aggasztotta az a bizonytalan érzés, hogy most idegen emberek közé kerül, ahol bizonyosan nem lesz olyan jó dolga, mint Andor bácsiéknál. Ez az aggodalom kóválygott fejében az elutazás napjára virradó egész éjjel; félelmes bizonytalanság nehezedett, mint sűrű köd, mellére, s nem bírt elaludni. Mikor reggel fölkelt, úgy érezte magát, mint akit a siralomházból a vesztőhelyre visznek. Szelíd és szófogadó volt, gépiesen megtett mindent, akármit mondtak neki, s mikor málháját kitették a folyosóra, hogy onnan a kocsira rakják, beszaladt Flóra nénihez, ruhájába csimpajkodott, s mint mikor először vitték az iskolába, elkezdett hangosan és keservesen sírni. Fuldokolva kiabálta, hogy ő innen nem megy el; inkább megjavul, ha rossz volt, csak hagyják itten, s ne vigyék idegenek közé, akiket nem ismer. Sármezeyné csak nagy nehezen bírta a fejébe verni, hogy hiszen nem idegenek közé megy, hanem atyjához. Eddig csak azért volt náluk, mert édesanyja meghalt; de mostan kapott új mamát, aki bizonyára szeretni fogja. Hát ne féljen, és ne maználkodjék, nem olyan kis gyerek ő már.

Tibor félénken nézett föl nagynénje szemei közé, s azt mondta:

- Csak legalább Flóra néni is jönne!

- Majd meg foglak látogatni. Vakációra pedig te jössz el hozzánk.

Sármezey Tiborral utazott. Budapesten a pályaudvarban egy csinos, szőke fiatalasszony várta őket. Andor bemutatta neki Tibort, mire a szőke asszony fiának nevezte és megcsókolta; egyszersmind tudtára adta, hogy a papa otthon maradt, mert nem jól érzi magát. Tibor félénken húzódott az új mama elől, s a világ minden kincseért se szólt volna hozzája. Csak ha kérdést intézett hozzá, s neki válaszolnia kellett, nyitotta ki a száját.

Sármezey azt mondta, hogy vendéglőbe száll, és így Tibor és mamája egyedül hajtattak be a városba egylovas kocsin. Minthogy a szőke kis mama nagyon beszédesnek mutatkozott, Tibornak a száját se kellett kinyitnia. Mindössze a házakról bátorkodott bizonyos lokális hazafiságból kifolyólag megjegyezni, hogy azok nem oly szépek, mint a pozsonyiak, amire aztán a kis mama azt felelte:

- Ugyan, ugyan, hogy lehet ilyet mondani?

S ha már a főváros házainak külseje se ragadta el Tibort, belsejök, miután hazaérkeztek, még rosszabb hatást tett rá. A Kerepesi út egy rozzant házának első emeletén, hónapos szobában lakott atyja. Szegényes berendezésű hajlék, kopott bútorok fogadták a belépő Tibort, aki kislelkűen állt meg a küszöbön, s nem mert belépni, míg egy magas, barna férfi nem fogta meg kezét, s nem vonta a horpadt kanapéhoz, mialatt összevissza csókolta.

- No, fiú, ugyan megnőttél, mióta nem láttalak! Egész legény vagy már. Emlékszel-e még rám?

- Nem emlékszem - válaszolt Tibor alig hallhatóan.

- Bizony régen volt, régen volt! Hát anyád, hogy tetszik?

Tibor remegett, mint a nyárfalevél, s oly halkan beszélt, hogy csak az hallhatta meg, aki mellette állva, nézte ajkainak mozgását.

- Tetszik. Hát apa itt lakik?

- Szólíts te-nek. Hiszen apád vagyok, nem idegen ember. Érted?

- Értem. Hát itt lakol, apa?

- Csak addig, amíg alkalmas lakást találunk. Megéheztél-e?

- Egy kicsit.

- Várj, mindjárt hozatunk uzsonnát. - Aztán a szőke kis mamához fordult: - Édes Vilmuskám, szólj csak ki Vandráknénak, hogy főzzön egy kis kávét, és hozasson hozzá jó ropogós császárzsemlyét.

Mikor Vilmuska kiment, Fejérházy Béla átszellemült tekintettel fordult Tibor felé, s így szólt hozzá:

- Szeresd ám! Az egy kincs, egy drágagyöngy! Mondom, szeresd őt!

A drágagyöngy ismét belépett, s halkan, de azért elég hangosan, hogy Tibor meghallotta, azt mondta, hogy Vandrákné nem főz kávét, ha nem kap pénzt: már úgyis hosszú a rovás.

Fejérházy Béla dühösen felpattant a kanapéról, és cseh pimasznak és isten tudja még minek nevezte el Vandráknét. Azután férj és feleség összedugták a fejüket, és tanakodtak, halkan, de Tibor azért minden szót megértett.

- Csak nem lehet mindjárt az első nap éhezni hagyni - szólt az apa.

- Fiatal gyomor; várhat vacsoráig - vágott vissza a drágagyöngy.

- De vacsorára is kellene egy kis bor meg mi, és pénz nincs. Szerezni kellene.

- Tibornak most úgysincs szüksége az ágyneműjére.

- Hát nem bánom, küldd el!

A drágagyöngy saját kövér kis kezeivel előhúzta a szoba sarkába letett csomagot, melyben az ágynemű volt, és kezdte bontogatni, aztán csengő hangon odaszólt Tibornak, hogy menjen le, és a sarokról küldjön fel egy hordárt. Ez a hordár aztán magával vitte Tibor paplanát, s pár perc múlva cédulába göngyölt pénzt hozott vissza a kis mamának. Erre aztán lett kávé is, bor is. Az apa és Vilmuska egész este nagyon jókedvűek voltak, s biztatták Tibort, ne legyen olyan szótalan. Ez volt az ő első estéje a szülői háznál.

2

Ez első est emlékére most is, hat év múltán, bizonyos borzongás futott végig Tibor idegein, s amint a múltak árnyai áthúzódtak lelkén, gyorsan behunyta a szemeit, mintha valami rút jelenségtől akart volna menekedni. Apja halála, mint cikázó villám, fényt lövellt sugártalan életére; megvilágította múltját, melyet most együtt látott egész sivárságában. Rövid foglalatja ím ez:

Kis- és nagyvámosi Fejérházy Béla előkelő és vagyonos családból származott, s ehhez képest nevelték is. Keveset tanult, de annál többet lovagolt, vadászott, táncolt, udvarolt és kocsikázott. Hivatalt nem viselt, közügyekkel nem törődött. Harmincéves korában megnősült, és

ettől fogva még rangosabban élt. Szerette nejét, de még jobban az élet örömeit, s mikor négy év múlva özvegy lett, már erősen kopaszodott. De nem azért volt még vagyona, jó hangzású neve és szép deli alakja, hogy most már visszavonuljon a világtól, s gazdálkodjék, vagy más hasznos dolgot míveljen. Kisfiát a rokonokra bízta, parókát vett, s vigadott a vigadókkal. Megfordult mindenütt, ahol költeni és feltűnni lehetett, s észre se vette, hogy birtokai már mind túl vannak terhelve, még az az ötszáz hold is, melyet boldogult neje végrendeletileg Tibornak hagyományozott. Odáig jutott, hogy már a hitelből is kezdett kifogyni; de azért csak folytatta a régi nagyzó életet. Volt még néhány régi pere mágnás családokkal. Ha ezeket megnyeri - ami pedig bizonyos -, megint fényesen fog ragyogni ősi címere. De a perek csak húzódtak, a hitel pedig fogyott. Ily állapotban ismerkedett meg Trencsénteplicben egy polgári származású szegény ügyvéd csinos, kövér leányával, Harcsa Vilmával, és annyira belebolondult, hogy még a télen hűséget esküdött neki a pap előtt. A nászútra s a mézeshetek költségeire nagy nehezen még össze tudott kaparni pár ezer forintot, ami azonban az ő szokott életmódjához mérve oly kevés volt, hogy a fiatal házaspár már két hét múlva visszatért Olaszországból, s egyelőre Budapest egy előkelő fogadójában bérelt lakást, az első hónapban készpénzen, a másodikban már hitelbe, s mikor ez is elfogyott, az arany- és ezüstneműek, az ékszerek és finom ruhák, sőt utoljára a drága tajtpipák is egymás után vándoroltak a pénzelőlegező intézetekbe. Kis- és nagyvámosi Fejérházy Béla nejével kénytelen volt egy olcsó és közönséges hónapos szobában meghúzódni a Kerepesi úton, egy Vandrák nevű cseh szabónál. És ebben az állapotban - talán Sármezey is kérte a pénzét - jutott eszébe Fejérházynak, hogy Tibort végre magához vegye, azt hozván fel, hogy most már van anyja, aki gondját viselje.

Fejérházy Béla annyira bízott a drágagyöngyben, hogy őt küldte a vasúthoz is Tibor átvételére. Nem lehetne azt a fiút jobb kezekre bízni; aztán hadd ismerkedjenek addig, míg a városba érnek. Tibor, aki eddig csupa jó, talán nagyon is szelíd és elnéző emberek közt volt, azt hitte, hogy az egész világ ilyenekből áll, és sokáig nem tanulta ki mostohája̓t. Kerülte ugyan az alkalmat, hogy megszólítsa, s nem nevezte volna anyjának a világért se, de inkább félénkségből, mint idegenkedésből. Ha egyedül voltak a szobában, s Tibor az utcán valami furcsát látott, így kiáltott fel:

- Jaj, ha *valaki* most kinézne, beh jót nevetne!

De ha úgy gyertyagyújtás előtt a homályban együtt ültek a díványon, Tibor sokszor odasimult mostohájához, s hízelkedve súgta neki, hogy szereti. Ha apja ezt meghallotta, rendesen ezt szokta volt mondani:

- Nem megmondtam-e, hogy drágagyöngy! De jó fiú ám Tibor is. Van benne szív és jellem; lesz belőle valami.

Eme jó vélekedés dacára sem íratta be Tibort a gimnáziumba. Pedig itt volt a november, s a fiúnak már a negyedikbe kellett volna járnia. Ennek sok tekintetben persze kedvére volt ez a szabadság. De a mód, melyen élvezte, sehogy se tetszett neki.

Mindig apja adta tudtára, mikor és mennyi időre menjen sétálni, néha azt is megszabva, hogy hova. Vasárnap reggel elküldte a templomba; magával csak ritkán vitte valahová. Az ócska bútorú hónapos szobában Fejérházyék, természetesen, nem fogadtak látogatókat, nekik maguknak is csak utcai ismerőseik voltak a jobb időkből, akikkel egyik saroktól a másikig szokás menni. Az egyetlen vendég, aki néha megfordult a Kerepesi úti szobában, egy tömött szakállú, rövidre nyírott hajú ügyvéd volt. Ez vitte Fejérházy pereit, s eljárogatott hozzá egy sakkpartira, de többnyire oly szerencsétlenül választotta idejét, hogy csak Fejérházynét találta honn. Egy este azonban nem sakkozni jött az ügyvéd, hanem egész nyaláb periratot hozott

magával, és azok felett vitatkozott Fejérházy Bélával. Néha beleszólt Vilma is, s ilyenkor férje mindig megjegyezte:

- Valóságos ügyvéd! Kitűnő prókátor veszett el benne!

Aznap sonka, tea, pecsenye, bor s más mindenféle volt vacsorára, s a tanácskozás, melyből Tibor csak annyit vehetett ki, hogy itt valami csereberéről van szó meg egy szalmakalap-gyárosról, aki holnapután fog megérkezni, elhúzódott késő estig.

Másnap a rendesnél korábban keltették föl Tibort, és Fejérházyné pakolni kezdett. Nem sok pakolnivaló volt; hamar végezte. A holmit aztán átvitte egy elsőrangú fogadóba, amelynek első emeletén két szép nagy szobában nemsokára elhelyezkedett az egész Fejérházy család. Az ügyvéd is megint eljött az írásokkal, s újra folyt a tanácskozás kevés megszakítással estig. Másnap megjelent három idegen, akikkel Fejérházyék és az ügyvéd a másik szobába vonultak, és hol nagyon lármás, hol csaknem suttogó, hosszas eszmecsere után megint eltávoztak. Fejérházyék mosolyogva és udvariassággal kísérték az ajtóig.

Fejérházy visszatérve a szobába, így szólt a fiához:

- No, Tibor, holnap beíratlak az iskolába, azután megint kosztba adlak, mert néhány nap múlva két hónapra elutazunk a nyitrai atyafiakhoz.

Tibor még aznap nem győzte bámulni a sok összevásárolt holmit. Ő is kapott egy aranyórát és öt forintot, azzal a figyelmeztetéssel, atyjától, hogy eltartson addig, amíg visszajönnek. Másnap Tibor áthurcolkodott új koszthelyére, egy szegény özvegy hivatalnokné hoz, aki maga is vendéglőből élt, és vagy öt kosztos gyereket tartott. A gimnáziumba azonban már nem akarták fölvenni. Pedig Fejérházy orvosi bizonyítványt is hozott, hogy Tibor nehéz beteg volt. Hiába, elkésett!

Tibor panaszkodott, hogy most egy évet veszít, de atyja megnyugtatta, ne féljen, majd elmennek még a főigazgatóhoz. Az orvosi bizonyítvány, a főigazgatónál tett vizit és Tibor múlt évi jó bizonyítványa aztán csakugyan kieszközöltek annyit, hogy az első félévre próbaképpen fölvették magántanulónak. Ha meg nem bukik, a második félévben lehet rendes tanuló is. Ily körülmények közt Fejérházy kénytelen volt Tibort privátára is beíratni. Mielőtt elutazott, még egyszer tréfálkozva figyelmeztette fiát, hogy jól tanuljon ám, mert különben suszterinasnak adja. Azután megcsókoltatta vele a maga és a neje kezét, és az özvegy hivatalnokné gondjára bízta.

Mintha visszatértek volna az arany szabadság napjai. Tibor megint kedvére csaponghatott, kószálhatott. Még pénze is volt. Öt forint hallatlan összeg, ha meggondolja, hogy eddig egyszerre sose volt több pénze egy forintnál. Az özvegy hivatalnokné kosztosai közt volt két nagyobb diák is. Ezek már kocsmába jártak, s egyszer Tibort is elcsábították. Attól kezdve gyakrabban tért be, úgyhogy mikor szülei tavasz felé visszatértek, az öt forintnak régen se híre, se pora volt, amiért atyja pazarlónak, lumpnak, bitangnak címezgette, s erősen megfogadta, hogy soha többé nem ad neki egy fityinget se. Szerencséje volt, hogy a gimnáziumban az első félévben jól vizsgázott. A bizonyítvány némileg lecsillapította apja haragját, s talán egészen is megbékült volna, ha a mostoha újból elő nem hozza az öt forintot.

Tibort titokban annál jobban bosszantotta ez az inkvirálás, mert látta, hogy szülei ugyancsak költekeznek. Bezzeg nem úgy élnek most, mint a Kerepesi úti kis szobában. Akkor gulyással és krumplival laktak jól hetekig; most kényelmes lakást béreltek, szép bútorokat vettek, drága szakácsnét fogadtak, esténként pedig a legelőkelőbb vendéglőkbe jártak. Így tartott ez nyárig. Ekkor megint észrevette Tibor, hogy mostohájának pompás gyémánt fülbevalói, borostyánkő-garnitúrája, drága gyűrűi, smaragd melltűje, apjának súlyos aranyórája és -lánca egymás után

kezdenek eltünedezni. Minduntalan megjelentek a házban holmi idegen arcok, nagy bosszúságot okozva atyjának, aki többnyire kiabálva vált meg tőlük.

Már a gazdag téli bunda is eltűnt a fogasról. Ebéd után volt. Fejérházy Béla a pamlagon hevert, s magához intette Tibort.

- Hadd lám az órádat, jó-e még?

Tibor bús előérzettel nyújtotta oda rokokó aranyóráját. Apja felnyitogatta födeleit, megnézte mutatóit, kerekeit, s végre így szólt:

- Nagyon poros. Az órásnak ki kell tisztítania.

Ettől kezdve nem látta Tibor az óráját. Néhányszor ugyan megkérdezte félénken, ki van-e már tisztítva. De mindannyiszor kitérő vagy goromba választ kapott. Egyébiránt ekkor már nagyobb szüksége lett volna Tibornak egy pár becsületes topánkára, egy tisztességes téli öltözetre, mint a rokokó aranyórára. Csámpás cipőjének már a fejbőre is kását kért, s ruhája - az is nyári! - szintén foszladozni kezdett. Nagy diák létére mindig röstelkedve ment az iskolába, s ha egyszer leült a padjába, meg se mozdult az előadás végéig. A múlt télen, mikor bársonynadrágja volt, bezzeg mutogatta magát, s járt fel s alá a pódiumon!

Most saját apja is szégyellte Tibort. Legalább, mikor egyszer sétára induló szüleihez csatlakozott, visszautasítólag figyelmeztette, hogy ily öltözetben, ilyen csámpás cipővel (Mert semmit se tudsz kímélni! Az úristen se győzne ruhával!) nem vihetik magukkal. Ha akarja, menjen külön.

Azt is megérte Tibor, hogy apját az adósok börtönébe cipelték, s két hétig bujkálva látogatta mostohájával, aki minden reggel kávét bögrében és szivarokat vitt neki. Kevéssel ezután a következő élménye volt: a vasárnapi mise után érkezett haza. A külső ajtó előtt két katonát talált, amint lármázva, a puskatussal verték az ajtót. Látván ezt Tibor, ijedten el akart sompolyogni, de az egyik katona, egy fekete bajuszú, marcona legény, mérgesen rárivallt, hogy hozzon fel a házmestertől fejszét. Majd bemennek ők, ha nem nyitják ki nekik az ajtót szépszerével.

Tibor reszketve válaszolta, hogy rögtön felhozza a fejszét; de mikor leért a kapuba, fogta magát, s vesd el magad, eszeveszetten futni kezdett, s a harmadik utcáig meg sem állt. Egész délelőtt barangolt, s ebédre se mert hazamenni. Mikor délután végre hazavetődött, apja - aki az ajtó mögül hallotta, mit parancsolt az egyik katona Tibornak - durván összeszidta; semmirevalónak, szívtelennek, aljasnak nevezte. Hiába mentegetődzött a remegő fiú, hogy hiszen nem hozta fel a fejszét, csak a saját bőrét iparkodott megmenteni. Fejérházy rákiáltott, miért nem kergette el a pimaszokat, hiszen csak egzekváló katonák voltak, akiknek nem áll jogukban, hogy az ajtókat betörjék. Tibor nem tudta, mi áll jogukban, mi nem, csak azt látta, hogy aznap egy nyájas tekintetet se kapott atyjától. Így köszöntött be az új év. Fejérházyék nagy lakása meglehetős üresen állt; a szekrényekből, miután egy ideig le voltak pecsételve, eltűnt a sok finom ruha és fehérnemű; a drága szakácsné felmondott, s kezdődött megint a gulyásszezon.

Fejérházy Vilma mindezeket nem jó szemmel nézte. Sokszor célzásokat tett férje előtt, hogy kár volt így elpazarolni nyolcezer forintot néhány hónap alatt. Ő ugyan nem sokat élvezett belőle! Az a néhány rongy! (Selyemruháit értette.) No bizony!

Fejérházy Béla vigasztalta nejét, hogy van még ott, ahonnan az a nyolcezer forint került. Hány elintézetlen pere, függőben levő egyezsége van még! A Bereghy-egyezség (pedig az több ám nyolcezer forintnál!) tavaszig biztos. Csak nem kell mindjárt elcsüggedni.

Fejérházy Vilmát azonban, úgy látszott, nem nyugtatta meg a kilátásban levő Bereghy-egyezség, mert olyasmit morgott a fogai közt, hogy sült galamb nem repül senkinek a szájába; azt nem lehet a kanapén fekve bevárni.

Ezt már a drágagyöngytől se tűrhette Fejérházy Béla. Dühösen felugrott a kanapéról, ahol szokása szerint heverészett, és mert nagyon vérmes, hirtelen haragú ember volt, torkaszakadtából kiabált:

- Még te akarsz nekem leckéket adni! Te koldus, kit úgy szedtem fel irgalomból, te... te...

- Ne vettél volna el! Legalább most nem kellene koplalnom.

Fejérházy csibukja tízfelé törve hevert a szobában szerteszéjjel; a szárát dühtől vérvörösen ütésre emelte.

- Te hitvány! Kidoblak a házamból! Menj vissza a piszokba, ahonnan fölszedtelek!

- No csak üss meg! Nagy virtus is az. Hát visszamegyek! Ott legalább senki se bánik velem úgy, mint a lába kapcájával.

És a drágagyöngy levágta magát az ágyra, és nagy lármával, fuldoklás közt elkezdett zokogni. Fejérházy Béla még néhány tárgyat földhöz vágott, azután fogta kalapját, botját, és eltávozott, oly erővel csapva be maga után az ajtót, hogy valamennyi szobának az ablaka megrendült belé.

Csak késő éjjel tért haza; reggel azonban Tibor már kibékülve találta nejével. Fájdalom, az ily szcénák ettől kezdve sokszor ismétlődtek Fejérházyéknál. Hol az asszony volt a kezdő, hol a férfi. Az előbbi rendesen felhányta a nyomort, melyben most fetrengni kénytelen; inkább ment volna férjhez valami mészároshoz, most jobb világot élne. Volt is erre aztán olyan vihar, hogy Fejérházy Béla rendesen eltörött egy pipát (néha szárastul); s aztán dühösen kirohant, és nem mutatkozott egész nap. Viszont, ha Béla volt a támadó, hol egy katonatiszt, hol egy rövidre nyírt hajú, tömött szakállú ügyvéd, hol egy harmadik férfi volt férj és feleség közt az Erisz almája, csakhogy ily esetekben Vilma, a drágagyöngy, mindig le tudta csillapítani férje haragját. Szelíd volt és hízelgő, gyöngéden megsimogatta Bélája simára borotvált arcát, s a vége az lett, hogy a gyöngéd pár összecsókolódzott, és vacsorára a szemközt levő mészárostól egy fonttal több húst hozatott hitelbe.

Farsang elején, egy új családi vihar után (a nő volt a támadó) Fejérházy Béla fölszedelőzködött, és felutazott Bécsbe. Induláskor azt mondta, hogy ne is várják, míg azt az ügyet nem hozza rendbe. Az ellenfél már évek óta ajánlja az egyezséget, de ő nem adja a jussát egy tál lencséért. Hanem méltányos, tisztességes egyezséget kötni mindig hajlandó. Amíg nem küldhet pénzt, addig nem is fog írni. De nem sok idő fog addig eltelni. Arra ő mérget vesz.

Néminemű pénzt hagyott ugyan a házban Fejérházy, de nem többet, mint amennyi két hét alatt egy krajcárig elfogyott. És a várva várt bécsi levél még mindig nem jött; pedig a tejesasszony már harmadszor felküldte a számlát, s a mészáros Fejérházynénak, ha a kapun kilépni látja, már nem is köszön. A fa is elfogyott, ami ebben a veszett hideg időben egyáltalán nem tréfa dolog, valamint az se, hogy a drágagyöngy rettentő módon unatkozik, olyannyira, hogy már az is szórakoztatja, ha az ablakhoz mehet, s az átellenben lakó tisztek mosolygó arcjátékát nézheti. Tibor iránt elnézőbb volt, mint rendesen; számításból-e vagy pedig egyszerűen közönyből, azért, mert nem törődik vele, nem ide tartozik. Elég az hozzá, Tibor szabadon járt-kelt, gyakran este is elmaradt egyik-másik barátjánál, anélkül, hogy mostohája ezért szólt volna neki.

De még jobb időkre is volt Tibor virradandó. Fejérházyék anyagi apálya után újra dagály következett, aminek heroldja volt egy pénzes levél és egy gyönyörű pirosságú vesztfáli sonka Sachertől. A levélben dicsekedve hangoztatta Fejérházy: megmondta ő, hogy nem jön vissza üres kezekkel. Hanem a dolog még nincs teljesen nyélbe ütve, s legalább nyolc-tíz napig Bécsben kell maradnia. Aminthogy úgy is lett. Hanem azalatt is jöttek a postán mindenféle csemegék, ruhadarabok, piperecikkek egyre-másra. Tibor is kapott egy szép öltözetet (most már megint bátran feszíthetett az utcán), kesztyűt, botot, nyakravalókat s más apróságokat.

Az apostolok nem várták úgy a szentlélek leszállását, mint Tibor mostohája (legalább úgy tette) Fejérházy Béla megérkezését. Háromszor már hiába mentek ki eléje a vasútra, pedig mindannyiszor azt írta, hogy okvetlenül jön. Negyedszerre aztán csakugyan megérkezett tömérdek málhával, kofferekkel, kalaptokokkal, s az isten tudná megmondani, mi mindenféle más poggyásszal. Jóllehet, már közel járt az ötvenhez, kitűnő színben volt. Újdonatúj parókája mesterien volt megfésülve, deresedő bajusza koromfeketére volt kifenve és huszárosan kipödörve, s oly daliásan lépegetett, hogy aki nem tudta, mennyi köze van a fiatalságához a művészetnek, s aki nem hallotta őt este keservesen panaszkodni az aranyérről, azt gondolta volna, hogy alig van több harmincévesnél.

A viszontlátás öröme őszinte és hosszas volt. Az éhes gólyafiak nem örülhetnek jobban, mikor az öreg gólya jön kígyókkal, békákkal megterhelten, mint Tibor és a drágagyöngy örültek Fejérházy Béla megérkezésének. Neje apróra kikérdezte, hogy és mint történt az egyezség, s Fejérházy aztán elmesélte, hogyan vette rá a Bécsben lakó öreg Bereghy grófot, ne húzza-halassza tovább azt az örökösödési pert, melyet úgyis okvetlenül a Fejérházyak fognak megnyerni. Hiába veri magát annyi tömérdek költségbe; az ő jussuk olyan világos, mint a nap.

Egyszóval a vége az lett, hogy nagy tanácskozást tartottak az ügyvédekkel, s Bereghy gróf a tárkonyi pusztáról lemondott Fejérházy javára. Ez azonban, minthogy a gazdálkodásban mindig malőrje volt, s minden birtoka csakis ezért került uzsorások kezébe, a pusztát elcserélte egy szép kétemeletes házzal a Bécs melletti Wahringben, és a házat eladta harmincezer forintért. Ez volt az oka, hogy oly sokáig maradt fenn Bécsben. De most aztán együtt mennek oda föl ketten. Van ottan magyar annyi, mint a szemét, s maga is nagyon sok előkelő családdal ismerkedett meg.

Vilma úgy hallgatta férje szavait, mint a kinyilatkoztatást. Sose tetszett neki ily daliás, hódító és okos férfiúnak. Talán az első eset, hogy teljesen meg volt vele elégedve. (A szemközt levő tiszti szobák redőnyei e naptól kezdve le voltak bocsátva.) Hát még, mikor otthon kezdetét vette a kipakolás. Mennyi figyelem, mennyi gyöngédség a férj részéről! Volt ott minden, amit egy drágagyöngy csak kívánhat: ruha, ékszer, csecsebecse, nyalánkság. Tibor is kikapta a maga részét. Tanulótársain ettől kezdve bizonyos fölényt gyakorolt, mely még növekedett, mikor megtudták, hogy az egész nagy lakásban ő maga fog lakni.

Mert úgy történt, hogy szülei néhány nap múlva kijelentették, hogy egypár hónapig utazni fognak, de nem vihetik őt magukkal, mert neki iskolába kell járnia. Kosztba nem adják, mert már nagy diák (maholnap udvarolni fogsz, jegyezte meg apja), hanem adnak neki havonként bizonyos összeget, s a cseléddel egyedül hagyják a lakásban. Csak aztán jól gazdálkodjék, vigyázzon a pénzre, s számoljon be minden krajcárral, hova tette. Hetenként egyszer elmehet a színházba, fagylaltot is ehetik olykor, csak ne nagyon gyakran. Ebédet hozasson vendéglőből, a vacsorát pedig számítsa fel naponként. Reggelit, uzsonnát a cseléd fog főzni; ő fogja a lakást is rendben tartani, amíg távol lesznek.

Még számtalan más tanáccsal is megtoldták utasításaikat Tibor szülei, aztán felültek a gyorsvonatra, és egyenesen Bécsbe utaztak.

Tibor pedig úr lett a házban; szabad, független, tehetett, amit akart, jöhetett, mehetett kedve szerint, irigysége volt iskolatársainak. Kezdett komolyan, nagy ember módjára viselkedni. Viziteket fogadott, szivarzóestélyeket rendezett lakásán, színházba járt; minderre pedig úgy került költség, hogy felszámított atyjának vacsorát, és nem vacsorált. Minden hónap elején pontosan felküldte a számlát, s Fejérházy éppoly pontosan leküldte az új havi költséget. Most már csakugyan azt hitte Tibor, hogy fenékig tejföl.

Az egész osztályban ő lett a legtekintélyesebb ifjú; nemcsak mert jó diák volt (még mindig félt, hogy suszterinasnak adják) és úri gyerek, hanem főleg azért, mert tudták, hogy félig-meddig már a maga ura, oda jár, ahova ő akarja, hazamegy, amikor neki tetszik, és pénze is van. Egész kis udvar képződött körötte a legvásottabb, leglazább erkölcsű iskolatársakból, akiknek Tibor majd egy pohár sört, majd egy szivart vagy egy adag fagylaltot fizetgetett.

S ami teljessé tette Tibor boldogságát, az volt, hogy szívének már hölgye is lett, nemcsak barátja. Ábrándozott egy rövid ruhás, serdülő szőke leányért, akit csak az utcáról ismert. Kileste, hol lakik, mikor és hova szokott kijárni, s mint árnyék követte mindenüvé. A kisleány valószínűleg észrevette, mennyire érdeklődik iránta Tibor, mert ábrándos, hosszú pillantással üdvözölte, valahányszor vele találkozott. Egyszer a színházban is összejöttek, de beszélni nem beszéltek egymással soha.

Még egyikük se bálozott, és Tibor nem járt családokhoz, mert szülei szintén elszigetelve éltek. Viziteket se nem tettek, se nem fogadtak. Mindazáltal szívós életűnek ígérkezett ez a szerelmi játszadozás. Egy évnél tovább tartott, s ekkor se szakadt volna vége, ha egy sajátságos véletlen közbe nem jő. Egy hideg, havas decemberi napon éppen sarkon követte Tibor eszményképét, mikor ez halk sikollyal lecsúszott a járóról, s egyik térdével a lábnyi magas hóba esett. Tibor észrevette, hogy abban a pillanatban, melyben elcsúszott, gyors oldalpillantást vetett rá, s csak néhány másodperc múlva kelt fel. De Tibor ekkor már az utca másik sarkáról nézte. Nem volt bátorsága, hogy hozzárohanjon, és fölsegítse a hóból; valósággal megfutamodott. Meg is adta az árát, mert e naptól kezdve a leány, ha Tiborral találkozott, mindig tüntetőleg elfordította a fejét. Ignorálta, megvetette gyávasága miatt.

Kevés ideig rosszul esett Tibornak ez az első „nagy csalódás”, mint ő nevezte; de azért szerencsésen kiheverte, s később még egypár ilyen diákkori szerelmen minden nagyobb baj nélkül esett át.

Gondtalanul, csak könnyen kielégíthető vágyainak szolgálva élte a kamaszkor bárányfelhős, felejthetetlen napjait, melyeket azonban végre is megzavart apjának egy levele, melyben az volt megírva, hogy ezentúl nem szabad annyit költenie, ezért havi pénzét is felényire leszállítja. Öltözetet se csináltat neki télire, mert látja, hogy nem tudja a ruhát kímélni. (Pedig azt is, amelyik rajta van, húsvétkor kapta, s még mindig viselhető.) Könyveket is az ócskásnál vett neki ez idén, mert két háztartást vinni - Budapesten is, Bécsben is - nem tréfaság, s ő nem Krőzus.

Bécsből új dorgatóriumot kapott, mikor felküldte az elszámolást az első havi pénzről, hogy minek fogyaszt annyi gyertyát és petróleumot, az éj alvásra való; hogy minek ad mindenféle haszontalan iskolai gyűjtésekre; gondolja meg, hogy atyjának nincsenek aranybányái, és sokszor a szájából veszi ki a falatot, csak hogy neki - Tibornak - ne hiányozzék semmije.

Tibor nem volt már kisgyerek, s egy homályos érzet azt súgta neki, hogy a Bereghy-egyezség is áldozata lett a mulandóságnak. De karácsonykor, midőn apja felcitálta Bécsbe, elmúlt ez az aggodalma, mert azt látta, hogy szülei bár nem nagy, de tisztességes lakást bérelnek; a legújabb divat szerint, elegánsan ruházkodnak (különösen mostohája), bőven költenek evésre, és nem tagadnak meg maguktól semmiféle szórakozást.

Őt is elvitték színházba, hangversenybe, házi estélyekre, lefényképeztették, vettek neki cilindert (most már nem lehet rámondani, hogy gyerek), új ruhát és fehérneműt; szóval, Tibor megint kiöltözködve utazott haza. Apja figyelmeztette, csak szolid legyen, és jól tanuljon, mert másképp mi válik belőle, ha ő már nem lesz. S megint nagyon panaszkodott, mennyire gyötri az aranyér, azonkívül minduntalan görcsös köhögés fogja el, mintha csak gégesorvadásba készülne esni. A drágagyöngy azonban megvigasztalta, hogy csak képzelődik, nincs neki semmi baja, amit erőteljes külseje után ítélve, föl is lehetett tenni.

De az a görcsös köhögés, az a fájdalmas nyilallás mégse volt tréfa dolog. Fejérházy kezdte magát komolyan rosszul érezni, oly annyira, hogy, amitől teljes életében legjobban irtózott, orvoshoz kellett fordulnia, aki titokszerűen csóválta a fejét, és légváltozást ajánlt Fejérházynak, aki erre, bár kelletlenül, megint Budapestre tette át lakását. A légváltoztatás azonban nem volt a remélt jó hatással. Fejérházy tovább köhögött, soványodott; szidta az orvosi tudományt és a budapesti levegőt. Midőn ez se használt, még egyszer az orvosi tudományhoz folyamodott. A viruló színben levő, köpcös, fiatal orvos, akihez fordult - Prebenyák Mihálynak hívták -, meghagyta Fejérházynak, menjen haza rögtön, s ne mutassa magát a szabad levegőn mindaddig, míg ő ezt neki meg nem engedi. Vagy még okosabban cselekszik, ha lefekszik az ágyba; akkor két hét alatt valószínűleg helyreáll.

Prebenyáknak, úgy látszott, igaza volt. Alig feküdt Fejérházy tíz napig az ágyban, s használta az orvos receptjét, úgy érezte magát, mintha kicserélték volna. Régi étvágya visszatért, a fejszédülések, nyilallások elmaradtak; megint jókedvű volt, s dicsekedett vele, hogy oly könnyűnek érzi magát, mint a pehely. Denique, mégis van egy derék orvos a világon, és ez Prebenyák Mihály.

Az orvos - egy köpcös, veres orrú, pislogó szemű fiatalember - szerényen megjegyezte, hogy van több is, és hogy nagyon örül Fejérházy fölépülésének. Ő legalább azt hiszi, hogy most már semmi baj. Az egészet egy kis hűlés meg az aranyér okozta.

- Ön az én megmentőm, doktorkám. Hanem, ugye, megmondtam, doktorkám, hogy az a bécsi orvos szamár volt.

- Hiszen megesik rajtam is, hogy tévedek... - szerénykedett Prebenyák.

Fejérházy megint fölkelt, s vidámabb volt (pedig azelőtt se látta őt búsulni senki), mint valaha. Csak azon bosszankodott, hogy arra a tökfilkóra hallgatott, s elhagyta a kedélyes Bécset, ahol ezerszer szabadabban lehet élni, mint Budapesten, mert nem néznek az ember szájába, s nem tartják számon, lóvonaton jár-e vagy fiákeren. Pedig most már nem lehet visszamenni. A hurcolkodás alkalmatlan is, meg sokba is kerül.

- Úgy van! - erősítette a drágagyöngy is, meg az orvos is, aki Fejérházy szerencsés felgyógyulása óta gyakori vendége volt.

- Hát iszen, ha muszáj, hát muszáj. Szegény ember ott ragad, ahova a sors kereke ledobja, ugye, doktorkám?

A szegény ember, akit a sorskerék Budapestre dobott, azért jól élte a világát. Felfrissítette a régi ismeretségeket, s új összeköttetésekre tett szert. Háza valóságos aziluma lett a kétes egzisztenciáknak, az elegáns koldusoknak, akik közt a legutolsóknak is, ha már nem volt báró, legalább két-három predikátuma volt. Jártak oda végzett grófok, állítólagos fiatal özvegyek (szépek és aranyos kedvűek), kvietált törzstisztek, elvált férjek és feleségek, rejtélyes külföldiek, akik megjárták Algírt, Mexikót, Brazíliát, s rendesen ebéd idejekor szoktak volt bepillantani Fejérházyékhoz, akik aztán csupa udvariasságból kénytelenek voltak őket ott fogni.

Nem kevésbé sűrű látogatók voltak Fejérházyéknál a szenzálok és közvetítők. Laikus ember azt hihette volna, hogy valami fiók-váltótörvényszék: annyi váltó forgott abban a házban, annyi ügynök fordult ott meg. S minő vitatkozások és tárgyalások folytak reggelenként Fejérházy szobájában! Akár csak a börzén. Hej, panaszkodott is sokszor Fejérházy vendégei vagy Tibor előtt, mily nehéz manapság a becsületes embernek megélni, s mennyi gondba és fejtörésbe kerül néha a holnap. Hanem jó az Isten, s nem hagyja el azokat, akik bíznak benne... Ki tudja?...

Fejérházy megint beteg lett. Tibor hallotta, mikor Prebenyák úgy nyilatkozott mostohája előtt: Rossz vér. Operálni kell!

Kis- és nagyvámosi Fejérházy Bélára, aki eddig (pedig már ötvenéves volt!) csak henyélt, uraskodott és kényeskedett, borzasztó dolog várakozott: kénytelen volt magát kórházba vitetni. Otthon az orvosi kezelés tenger pénzbe kerül, s honnan vegye? Prebenyák kiszámította, hogy legalább négyszer annyiba kerülne Fejérházynak, ha lakásán gyógyítaná magát; mert egy orvos ide kevés, meg ápolónő is kell. A festett bajuszú, parókás Fejérházy Béla közel állt a síráshoz, mikor végre kimondta elhatározását:

- Legyen hát! Ha Isten úgy akarja, megyek én a kórházba is.

Még aznap délután odaszállították fiákeren. Mikor szobájában lefektették, az erős, magas férfi úgy nyöszörgött, mint egy kisgyermek, s többször ismételgette:

- Csak már inkább meghalnék, semhogy ezt a büdös kórházi levegőt szívjam.

Egyébként azonban türelmessé lett, s hiúsága is eltűnt.

Amíg egészséges volt, Tibor sose látta deresnek vagy kopasznak. Még lefekvéskor se tette le parókáját; benne hált, nehogy fia valamiképpen meglássa, hogy vendéghaja van. Mikor reggel fésülködött, mialatt még ki nem hullott fürteit forró vassal sütögette, szintén a fején hagyta vendéghaját. Ha néha egy-két ujjnyival félrecsúszott parókája, elpirult, és tettetett élénkséggel beszélni kezdett valamiről, hogy a figyelmet másfelé terelje. Bajuszát szintén a legnagyobb titokban festette, s Tibor ezt onnan tudta meg, hogy mostohája néha vonakodott férjét megcsókolni, mert megint azt a fekete „bajuszpedrőt” használta.

Bezzeg most nem gondolt Fejérházy a fekete bajuszpedrővel, hajának felsütésével és azzal, hogy a paróka éjjel is a fején maradjon. Szép bajusza ősz és kuszált volt, parókáját pedig egyszer a széken látta heverni Tibor. Igaz, hogy atyjában még akkor is fölébredt a hiúság; gyorsan felkapta, és a paplan alá dugta, mikor Tibort meglátta a szobában; de már akkor késő volt. A baj megesett: Fejérházy elárulta magát, hogy parókája van.

Vilma és Tibor naponként látogatták betegüket, Prebenyák is, aki a kórházban asszisztens volt, nagy buzgóságot látszott körüle kifejteni. A beteg cellájában azonban ritkán volt látható. Többnyire hozzá ment Fejérházyné; ennek mondta el az asszisztens utasításait és nézeteit Fejérházy állapotáról, mely véleménye szerint megköveteli, hogy műtétet hajtsanak rajta végre. Minthogy a főorvos is így vélekedett, Fejérházyn, bár ez eleinte szívósan tiltakozott ellene, végrehajtották az operációt, mely után állapota oly gyors javulásnak indult, hogy rövid idő múlva hazaszállították. Az üdülés egy ideig itt is haladt; Fejérházy néhányszor már sétát is tett a városban, sőt egyszer ki is rándult a Zugligetbe. E kihágás után azonban hirtelen megint rosszul lett, s haláláig többé nem is kelt föl az ágyból. A műtétet ismételték rajta, mire ismét valamivel jobban lett, de fölkelni nem tudott többé. Ám azért mindvégig jó étvággyal evett, feketekávézott, teázott, szivarozott, bízott felgyógyulásában, és tervezgette, mit fog tenni, ha egészséges lesz.

A drágagyöngynek ekkortájt sok baja volt. A pénzzavarok nagyon is gyakoriakká lettek Fejérházyéknál. A férj betegsége miatt nem tarthatta fenn családját a régi módon, azokat a bizonyos szenzálokat is csak az ágyban fogadhatta lakásán, s így a házon kívüli manipulációkat Vilmának, a született prókátornak kellett végeznie. Fejérházy összeállított egy névsort, kiknél van még kilátás eredményre, és a született prókátor sorra vette a listát, s ritkán jött haza üres kezekkel.

Tibor mindezeket a dolgokat tétlenül, bizonyos hamleti undorral nézte. Megértvén a helyzetet, hogy szülei az úri koldulásra adták magukat, egy nap megpendítette az eszmét, hogy órákat fog adni szegény tanulóknak, de apja dühösen förmedt rá, mit gondol, hogy egy kis- és nagyvámosi Fejérházy magát az instruktorságra adja. Csak akkor lélegzett föl ismét, mikor apja tudatta vele, hogy vakációra megint Sármezeyékhez fog menni, mert az egész évet betegágynál tölteni, bizony nem kellemes dolog, s nagyon is elkel neki egy kis rekreáció. Természetes, hogy Tibor nem mondatta ezt magának kétszer, s nagybátyjánál annál vígabban töltötte az első heteket, mivel ekkor már maturus volt.

Ekkor, több mint másfél évvel Fejérházy betegségének kezdete után, feltűnő dolog történt, mely a már pelyhesedő Tibor figyelmét is magára vonta.

Apja levelet íratott neki, hogy kishúga született, s a jövő héten okvetlenül jöjjön le Budapestre, mert akkor lesz a kicsi keresztelője.

Mikor Tibor megmutatta a levelet nagybátyjának, ez rejtélyesen mosolygott, de mindenféle megjegyzéstől tartózkodott. Tibor se hozta többé szóba ezt a tárgyat. Elutazott, nem mint valami örvendetes családi eseményre, hanem mint mikor az ember hivatalos kötelességet megy teljesíteni.

Budapestre érkezve, mostohája hamiskás mosollyal fogadta, s megkérdezte, gondolt-e valaha arra, hogy hat év múlva testvére fog születni? Tibor őszintén megjegyezte, hogy erre csakugyan nem gondolt, s erkölcsi borzongással nézte apja örömét.

A kisleányka Tibor megérkeztekor már egyhónapos volt, s két nappal korábban lett megkeresztelve. Azért vártak addig, hogy Vilma egészséges legyen, s a paszitán részt vehessen. Volt is az hét vármegyére szóló mulatság! Az ebéden jelen voltak a Fejérházy családon kívül a kis Klára (így hívták, az újszülöttet) keresztanyja, egy beteges nézésű, imbolygó, magas, karcsú, veresesszőke hajú leány Erdélyből, aki állítólag egy öreg nagybátyjánál tartózkodott a fővárosban, továbbá Prebenyák orvos, egy elvált nejétől kegyelemdíjat élvező gróf, egy nyugalomba lépett huszárkapitány, egy szép barna özvegy, akiről azt beszélték, hogy közös háztartást visz a huszárkapitánnyal és a tömött szakállú, rövidre nyírt hajú ügyvéd.

Fejérházy az ebédlőből nyíló szomszéd szobában feküdt, egyik pohár pezsgő után a másikat hozatta be magának Tibor által, s élénk megjegyzéseket kiáltott be a zsivajgó társaság közé.

A szegény kis Klára is ott volt a paszitán. Különben kosztban volt a Ferencvárosban. Vilma, bár többet nyomott másfél mázsánál, s minden tekintetben nagyon jó húsban volt, kijelentette, hogy tönkremenne, ha maga táplálná. Férje minden további rábeszélés nélkül beleegyezett, hogy hát ki kell adni a kis porontyot kosztba; lármás kisgyerek úgyse való beteg ember házába. Anyja majd meglátogathatja minden második-harmadik napon, egy hétben egyszer pedig elhozhatják vizitbe hozzá.

A kis csöpp mindazonáltal víg teremtésnek látszott. Csak akkor mutatott rossz kedvet, mikor ebéd után a pezsgőtől, feketekávétól, szivartól fölhevült drágagyöngy felpakolta, és odanyújtotta férjének, hogy csókolja meg, mert viszi. A kis csöpp ekkor éktelenül bőgni kezdett (már amennyire egy harmincnapos apróság bőghet), s csak nagy idő múlva lehetett lecsillapítani.

Tibornak is el kellett kísérnie mostoháját a Ferencvárosba, hogy tudja, hol kelljen máskor húgát keresnie. Hát bizony egy ronda, dohos levegőjű pincelakásban, melynek bérlője, egy cafatos, tisztátalan, elhájasodott lámpagyújtóné, Klárika tápláló anyja, még egy másik gyereket is tartott kosztban. Nem is látta Tibor többé a piszok e tanyáját; mindig talált valami kibúvót, ha oda akarták vinni vagy küldeni.

A kis Klárát sajnálta, de nem érdeklődött iránta. Mikor először prezentálták neki, kénytelenségből hidegen megcsókolta... először és utoljára.

Időközben Tibor beíratta magát jogásznak (apja semmi áron sem akarta, hogy valami más pályára lépjen), mégpedig magántanulónak, ami abban az időben még meg volt engedve; aztán pedig - apai engedéllyel - megint felutazott azokhoz, akiket szüleinél jobban szeretett: Sármezeyékhez Pozsonyba.

Csak ott érezte magát Tibor otthonosan; ott volt legtöbb ismerőse, odafűzték legkedvesebb emlékei. Pozsony volt akkor (s még ma is) a felvidéki dzsentri fővárosa. A középnemes földbirtokos osztály csaknem valamennyi dunántúli megyéből oda szokta felvinni gyermekeit iskoláztatni, a felvidéki haute volée odamegy farsangolni, majálisozni, s e német város magyar dzsentrije igen jó viszonyban él egymással.

Tibornak is elég alkalma nyílt ismeretségeket kötni. Gondtalanul élt, mint valami délszigeten, s végképp megfeledkezett a drágagyöngyről, a kis csöppről és beteg atyjáról.

Nem csoda, hogy ez utóbbiról is. Betegsége már oly soká tartott, annyira egy stádiumban volt mindig, hogy végre egészen megszokott dologgá lőn. Föl se tűnt neki, hogy ez nincs rendén, s hogy esetleg beállhat valami szomorú fordulat is.

Farsang volt, és Tibor táncolt, amíg lábai bírták. Egyik házi bál a mást érte, s ő egyről se hiányzott. Farsang vége felé megismerkedett a cigányképű, hamiskás Borsody Jennyvel, s azóta másra se gondolt. Mikor a mostoha levele megérkezett, éppen arról álmodozott, hogyan fogja az elcsent legyezőbe a szalagot befűzni, s mikor viszi majd el az ingerlő kislánynak.

3

Öreg este volt, mikor Tibor Budapestre érkezett, és egylovas kocsin régi lakásukra, most már a halottas házba hajtatott. Aludtak már: úgy kellett felzörgetnie a szakácsnét, aki folytonos rimánkodás közt világított neki a hálószobájáig, egyre azt sipogva:

- Jaj, édes úrfikám! Jaj, édes úrfikám!

Vilma sokkal nyugodtabb volt. Azt mondta, hogy hiszen el lehetett rá készülve, csak ilyen váratlanul ne jött volna. Még este egészen nyugodt volt, morfium-befecskendezéseket kért álmatlansága ellen, s csakhamar el is aludt. Hajnal felé sajátos, hörgésszerű sóhajt hallott. Azt hitte, hogy fölébredt, s minthogy izzadni szokott, fölkelt, hogy megtörülje homlokát. De Béla nem mozdult, és egyáltalán semmi életjelt sem adott magáról. Ijedten gyertyát gyújt (éjjeli mécset égetni fölöslegesnek tartotta, mert Béla a befecskendezések folytán jól szokott aludni), hát akkor látja a nagy veszedelmet, hogy férje arca szederjes, szemei megüvegesedtek, s tekintetéből a halálküzdelem gyötrelme beszél.

- Különben gyere - végezte előadását -, nézd meg. Vártam, míg megérkezel, s nem szögeztettem le a koporsót.

A szomszéd szobában volt a ravatal felállítva. Fejérházy Béla eltorzult vonásokkal, festett fakoporsóban feküdt a szoba közepén. Feje kopasz volt, s ami kevés haja még látszott, az is fehér volt, mint a hó, szájába csüngő, kajla bajusza is alig mutatta nyomát hajdani fénylő feketeségének. Azelőtt izmos, férfierőtől duzzadó karjai iszonyúan le voltak soványodva; arcát, homlokát sötétbarna foltok éktelenítették, majdnem olyanok, mint a kolerában megholtakét. Tekintetében mondhatatlan fájdalom és keserűség arra mutattak, hogy nagy kínok közt halhatott meg.

A koporsó fejénél és lábánál két-két viaszgyertya sápadt fényt terjesztett, növelve a halott arcvonásainak ijesztő nyugalmát.

A szakácsné - az időközben szintén belépett Prebenyák parancsára - valami füstölőt hordott körül. Vilma orrához tartott zsebkendővel állt a koporsó aljánál.

Tibor borzongva nézte a hanyagul öltözött halottat a virágtalan koporsóban. Nem érezte sem a halotti bűzt, sem a füstölőt. Apatikus bambasággal meresztette szemeit hajdan deli apjának eltorzult vonásaira. Egyszerre, mint egy kődarab, lehanyatlott hideg kezére, és zokogott, hogy az egész szoba harsogott belé.

Az orra alá tartott zsebkendővel a mostoha is megtörülte szemét, majd így szólt:

- Ugye, nemigen változott meg?

- Hisz rá se lehet ismerni! - szólt Tibor halkan.

- Ilyen volt ő már hetek óta.

- Bizony, a halál rossz piktor - veté oda Prebenyák, aztán a gyászos özvegyet és Tibort beküldte a szomszéd szobába, mert nem jó sokáig ezt a levegőt szívni.

Eközben megjelentek a házi barátok, Fejérházyt még egyszer megtekintendők; egy ezredesné két sovány leányával, akik úgy sírtak, mintha saját apjukat vesztették volna el; a nejétől elvált gróf, a nyugalmazott kapitány, a rövidre nyírt hajú ügyvéd, az aranyos kedvű, szép fiatal özvegy (ez mindig csak azt sóhajtotta: Szegény Béla! Szegény Béla!), egy ország-világot bejárt erdélyi „földbirtokos”, néhány szenzál és a többi.

Vilma és Tibor a szomszéd szobában írták a parték címzeteit az ismerősöknek. Vilma diktált, és Tibor írt. Eljöttek a temetkezési vállalattól is, hogy a koporsót leszögezzék. Az aranyos kedvű fiatal özvegy (szintén zsebkendővel az orra előtt) bekiáltott Vilmának, nem akarja-e szegény Bélát még egyszer megnézni. A drágagyöngy azonban kijelentette, ne kívánjanak tőle lehetetlent, ő különben is irtózik halottaktól. Erre az egész halottnéző társaság bement hozzá, hogy vigasztalásban részesítse, s Vilma - isten tudja, hányadszor - még egyszer elbeszélte nekik, hogyan halt meg Béla, s mennyire megijedt (Hogyne! - kiáltott fel az egyik sovány ezredesleány), mikor észrevette.

A halottas szobában Tibor, Prebenyák és a szakácsné egyedül nézték, hogyan szögezik le a koporsót.

Az egyes kalapácsütések közben a más szobából hallani lehetett a bánatos özvegy hangját, amint a jelenlevő hölgyeknek elpityerdülve panaszkodik:

- Semmit se hagyott rám! Semmit! Ezt a pár cafatot is úgy koldultam ki én... Most majd mehetek szolgálni!... Hát megérdemeltem ezt!? Hiszen mint mosogatócseléd is többet szerezhettem volna annyi idő alatt!

Bánatát egy divatárusleány zavarta meg. Elegáns gyászkalapot hozott és a számlát. Midőn a szerencsétlen özvegy ez utóbbit megtekintette, szörnyű haragra lobbant.

- Micsoda? Huszonnyolc forint egy ilyen hitványságért? Hová gondolnak! Azt hiszik, lopom a pénzt?

- Kérem, hiszen a nagyságos asszony rendelt ilyen kalapot. Ez egyike a legfinomabbaknak és a legdrágábbaknak az egész boltban.

- Az nekem mindegy. Engem rá nem szednek. És hogy áll!? Egészen el van fussolva. Csak vigye vissza azt a számlát, délután magam végzek a madámmal.

A masamód leány úgy tett, amint mondták neki, és a kontóval távozott; a szerencsétlen özvegy pedig folytatta siránkozását:

- Látjátok? Még halála után is kiadásokba ránt. Ezt a kalapot már ki sem tudom fizetni, pedig egyszerűbbet már nem csináltathattam. Csak nem mehetek az utcára egy ötforintos rongyban! Mit szólna hozzá a világ!? Hát ez a gyászruha, azt hiszitek, semmibe se került? Pedig erre se hagyott pénzt. Mondom, semmi se maradt utána, csak egypár tégely bajuszfestő meg egy promesz.

A két sovány ezredeslány ecetes arckifejezéssel hallgatta e hosszú lélegzetű lamentációkat, s néma részvéttel szorongatta a megtört özvegy kezét; az aranyos kedvű fiatal özvegy sóhajtott: Szegény Béla! Prebenyák idegesen csipkedte vöröses bajuszát, s a kályhához húzódott. Tibor az ablaknál állt, s látszólag közönyösen tekintett le az utcára. Valósággal azonban a legnagyobb fokú türelmetlenség gyötörte. Alig várta, hogy a temetésnek vége legyen, és valahára megmeneküljön ebből a körből, s elveszítse szemei elől azt az asszonyt, akit éveken át anyjának volt kénytelen szólítani, és aki most nem tudott mást, mint gyáván siránkozni és halott férjét vádolni.

- A temetés se kerül ám két garasba - folytatta jeremiási siralmait -, pedig nem habartathatom el, mint valami cseh muzsikust. Tisztességes temetést rendeltem számára, gyászmisével, festett címerrel a koporsó oldalán. Pedig bizony nem érdemelte meg.

- Szegény Béla! - sóhajtotta megint az aranyos özvegy.

Fejérházyné ingerülten fordult feléje:

- Szegény Béla? Hát én nem vagyok szegény? Mi lesz most velem? Mehetek szakácsnénak (Ha tudnál főzni! - gondolta Tibor) vagy legföljebb gouvernantenak (Ha tanultál volna valamit!), pedig más élethez voltam szokva (Henyéléshez, páváskodáshoz). És mégis Bélát sajnáljátok? Neki már nem fáj a feje. De én, de én! Ó, ó, ó! Én szegény teremtés!

A temetést rendező intézet elküldte kis- és nagyvámosi Fejérházy Béla festett címerét (veres mezőn vágtató lovag, kivont karddal, feje fölött kék mezőn csillagok és félhold, e fölött a nemesi három rózsa), mely a koporsó két oldalfalát volt díszítendő, s egyúttal kérdeztette, most tetszik-e a költségek hátralevő részét kifizetni vagy a temetés után. Az özvegy azt üzente vissza, ne zaklassák ebben az állapotban. Nem elég, hogy foglalót adott; majd kifizeti a többit a rekviem után; ne féljenek, nem szökik meg.

A kondoleálók egymás után távoztak. Utolsónak maradt az aranyos kedvű özvegy. Ez félrehívta Vilmát, s megkérdezte, van-e Tibornak fekete nadrágja; mert így nem mehet a temetésre.

- Szerezzen magának! - vágott neki vissza Fejérházyné. - Én is hitelbe vettem ezt a gyászplundrát. - Tibor még mindig az ablaknál állt, s dobolni kezdett rajta ujjaival. Prebenyák a bajuszát csipkedte. Végre habozva Tiborhoz lépett, s felajánlotta neki egy régi nadrágját, mely ugyan alul ki van már taposva, de könnyen átigazítható; úgy is nagy lesz. Nyomban fel is intett

egy hordárt, és elhozatta vele a nadrágot. - Kabátja ugyan nincs - folytatta Prebenyák -, de az nem is szükséges; a temetőben és a templomban úgyse veszi le Tibor a télikabátját.

Az a nadrág hosszú is volt (jó négyujjnyit kellett belőle feltűrni), bő is volt, kopott is volt; de Tibor azért mégis felhúzta. Annyi tisztelet mégiscsak megillet egy holt apát, hogy az ember fekete nadrágban (ha ócskában is) kísérje ki temető csöndes sírlakába.

Körülbelül a délelőtti társaság jelent meg a temetésre. A fölcímerezett, négylovas halottaskocsit vagy fél tucat fogat kísérte. A temető kapujánál azonban mind visszafordultak. Csak Fejérházyné, Tibor és Prebenyák kísérték a koporsót a nyitott sírig, a temető egy félreeső zugában. A mostoha itt átadta Tibornak a sír számát (az esetre, ha valamikor föl akarná keresni, vagy idővel emlékkövet szándékoznék oda állítani), s az egyetlen koszorúból, melyet az aranyos kedvű özvegy küldött, egypár fehér virágot tépett ki. A temetésnek vége volt. Kis- és nagy vámosi Fejérházy Béla a dúsgazdag és a nyomorult Lázár közös és csendes hazájában várja az ítélet napjának trombitáját, amikor majd bizonyára megint daliás, fekete magyar bajusszal és fénylő parókával fog feltámadni.

Temetés után Prebenyák elhívta Tibort egy pohár sörre. Útközben többször mostohájára fordította a beszédet. Szegény teremtés! Mit fog most csinálni? Csak nem hagyhatom így! Nincs más hátra: elveszem.

Tibor nem avatkozott Prebenyák emberbaráti érzelmeibe. Nyugodtan itta sörét; legföljebb azon bosszankodott, miért nincs már a rekviemnek is vége, hogy visszautazhatnék Sármezeyékhez és Jenny közelébe.

Özvegy Fejérházyné (most már egészen idegen személy Tibornak) este átadta neki apja hagyatékát, mely állt egy fényes cilinderből, egy divatos színű, világos felöltőből, egy kék téli mellényből, két nyári nadrágból (legjobb öltözetét magával vitte a sírba), egy tajtékszopókából, egy monokliból, egy sétapálcából és egy karneol pecsétnyomóból. Volt még egy pár cipő is; de nagy volt a Tibor lábára, nem használhatta. (A ruhát legalább át lehet dolgoztatni.)

Mást nem talált az özvegy. Neki - úgymond - még ennyit se hagyott Béla. Amijök csak volt, mind a zálogházban van.

Tibor részben naiv hiszékenységből, részben gyávaságból, részben bizonyos buddhista közönyből nem kutatta, igazat mond e az a nő; ha semmit sem ád neki át, talán akkor se szól. Eszébe se jutott, hogy legalább a zálogcédulákat elkérje az özvegytől, sőt mikor ez észrevette, hogy Tibornak nincs meg sem órája, se gyűrűje, s megtudta, hogy elzálogosította, mert nem akart Sármezeytől pénzt kérni, kívánságára odaadta neki saját zálogcéduláját is, miután az özvegy kijelentette volt, hogy a tárgyakat ki fogja váltani (meg is tette), s aztán elküldi neki Pozsonyba (erről már megfeledkezett).

A rekviemen még egyszer találkozott az aranyos kedvű fiatal özveggyel. Bizalmasan nyújtotta kezét.

- Csak bátorság, édes Tibor, bátorság!

Fejérházyné azzal adott utoljára kifejezést Tibor iránti érdeklődésének, hogy megkérdezte tőle, nem akar-e pap lenni, az nem kerül semmibe. Midőn Tibor erre a fejét rázta, azt felelte neki:

- Te tudod legjobban, mit cselekszel, nem vagy már gyerek.

Hazamenet előtt még egy keserű labdacsot kellett Tibornak lenyelnie. A Hatvani utca sarkán özvegy Fejérházyné találkozott Goldberger bankárral (1869-ben még nem volt oly kiterjedt a Rákóczy és Kont család), s ennek is sírva panaszolta el baját, hogy most temette el Béláját,

hogy nem hagyott rá egy garast se, s a gyászruhát is hitelbe kellett varratnia, hogy még a temetés költségei sincsenek kifizetve, hogy fia (Tiborra mutatott), aki Pozsonyból jött le, vissza se bír utazni, s hogy most kénytelen lesz a két kezével (jó erős, húsos keze volt) megkeresni mindennapi kenyerét. Goldberger néma komolysággal hallgatta ez elégikus kitöréseket, egy ügyes dobással szemére varázsolta monokliját, s azután előhúzta bagaria tárcáját, s abból egypár öreg bankót kihúzva, elég illedelmesen átadta a bánatos özvegynek, s mosolygott hozzá:

- A temetés költsége, asszonyom.

Majd néhány kisebb bankót vett ki, s Tibor felé nyújtotta:

- Útiköltség az úrfinak.

Tibor egy lépéssel hátrált, s nem nyúlt a pénz után. Midőn ezt özvegy Fejérházyné észrevette, alig palástolható ingerültséggel inkább kiáltotta, mint mondta:

- Mire való ez az álszégyen? Koldusok vagyunk, és azzal punktum. Csak fogadd el; jó szívvel adják.

- Csakugyan jó szívvel. Kérem, úrfi, fogadja el - sürgette Goldberger.

Tibor feje szédült, s gépiesen nyúlt a pénz után, és miután zsebre dugta volt, megtörülte a kezét, mintha bepiszkolta volna. Fejérházyné felszólította, hogy jöjjön vele a Ferencvárosba, és nézze meg a kis Klárát, mekkora lány lett belőle. Tibor nyersen csak annyit válaszolt, hogy hazamegy; nem jól érzi magát. Otthon nem talált mást, csak a szakácsnét, aki még mindig sipogott:

- Jaj, úrfikám! Jaj, úrfikám!

Tibor hamarosan begyűrte táskájába apai örökségét, beült egy kocsiba, s azt se mondva: befellegzett, kihajtatott a vasútra, ahol Goldberger pénzén Pozsonyig jegyet váltott.

Ezerszínű hangulat hullámzott lelkében, mikor a vonat füttyentett és megindult, de alapszíne az volt, hogy bármi vár rá az életben, szabadságától többé senki se foszthatja meg. Szabad volt, de elhagyatott is.

Az első napokban körülbelül azt érezte, amit a csibék, mikor a fejük fölött keringő héja eltűnik előlük. Özvegy Fejérházyné, a budapesti ismerősök, a kis Klára többé nem léteztek számára. Az özvegy néhány hét múlva levelet írt Sármezeynek, panaszkodva, milyen hálátlan az a Tibor. A temetés után valósággal megszökött (pedig ha ő nincs, el se tud utazni!), és azóta se hallat magáról. Pedig ő lelkiismeretesen megosztotta vele apja hagyatékát, s különben is sokat köszönhet neki Tibor. Érte koldult, és csalta a világot.

Sármezey bizonytalan mosollyal mutatta ezt a gyönge ortográfiával írt levelet unokaöccsének, aki egyszerűen vállat vont, és még bizonytalanabbul mosolygott. Sármezey válaszolt a levélre udvarias általánosságban, s végül kérte Vilmától a férje után hátramaradt családi és periratokat. Köztük voltak a Tibornak hagyományozott anyai birtokra vonatkozó akták is. Ezeket szerette volna Sármezey átnézni; hátha lehetne itt még valamit csinálni.

Vilma válasza sokáig késett, és ekkor sem érkeztek meg a kívánt iratok, hanem értesítette Sármezeyt, hogy a múlt napokban esküdött meg Prebenyák Mihállyal, aki időközben megvált Budapestről, és uradalmi orvosi tisztséget vállalt.

A levél ismét Tibor és a boldogult Béla elleni kifakadásokkal végződött. Az előbbi szívtelen, az utóbbi pedig szélhámos volt, és örökre szerencsétlenné tette őt (Vilmát). Most ugyan nincsenek durva anyagi gondjai, hanem férje lépten-nyomon érezteti vele, hogy kegyelemből

vette el, s a nyomorból és piszokból emelte magához. Irat nem maradt más Béla után, mint holmi váltóperlések, hitelezők goromba levelei, fizetetlen kontók s más ilyesfélék.

Sármezeynek és Tibornak ez volt az utolsó érintkezése özvegy Fejérházy Bélánéval. Későbbi sorsáról, például, hogy idővel még három gyereke született, hogy férje nekibúsulva, a boritalnak adta magát, csak úgy véletlenül értesültek. Mindez azonban legkevésbé se búsította Tibort. Kellemetlenebbül hatott rá a tapasztalat, hogy atyja több ezer forinttal maradt adósa Sármezeynek, aki most ezt az összeget nem tudja behajtani.

Bántotta az a lassan ébredni kezdő aggodalom is, hogyan fog ezentúl élni. A jó Sármezey ugyan kikötötte, hogy legalább őszig nála maradjon, de egyúttal gyöngéd célzásokat tett előtte, hogy jó volna valami után néznie, mert most már szükséges, hogy egészen a maga ura legyen.

- Persze, hogy persze! - szokta volt Tibor mondani, de titokban azon gondolkozott, hova megy holnap vizitbe, hol fog Jenny ma sétálni, s mit fog neki mondani. Sosem élt oly körökben, ahol valakit dolgozni látott volna. Eszébe se jutott, hogy kenyerét a legtöbb ember nem ingyen kapja, hanem izzadva keresi. Kisfiú korában nőrokonok közt volt, akiknél látta ugyan, hogy főznek, harisnyát kötnek, de ez az ő szemében nem volt munka, csak természetes női foglalkozás; az apai házban nem látott mást, mint tétlenséget. Sármezey se tartotta fenn magát két kezével; jómódú földesúr volt, aki birtokát haszonbérbe adta, s ebből élt. Pozsonyba fia és leánya kedvéért ment lakni, úgy okoskodván, hogy így kevesebbe is kerül nevelésük, meg teljesebb is lehet. Nyílt házat vitt (felesége még csinos és fiatal asszony volt), és szeretett mulatni. Ily körülmények közt Tiborban még gyerekkorában az a homályos nézet támadt, hogy a világon csak kétféle emberek vannak: olyanok, akik semmit se tesznek, mulatnak és szórakoznak: ezek az urak, és olyanok, akik arcuk véres verejtékével keresik a mindennapi kenyeret: ezek a közönséges emberek. Apja halálát, végleges elszakadását mostohájától, kényelmes alkalomnak tekintette, hogy magát kénye-kedve szerint kimulathassa, hogy azt tegye, ami neki tetszik, szóval, hogy úr legyen, s midőn látta, hogy ez mégse megy oly zavartalan békességben, ahogyan ő gondolta, lázongani kezdett - a világ berendezése ellen.

Az első fellázadásra alkalmat adott az a világos felöltő, melyet apjától örökölt. Miután Pozsonyban rögtön átcsináltatta volt a saját testére, abban járt mindenüvé. Mindjárt a második hónapban apja halála után, benne ment el egy táncmulatságra Borsodyékhoz, sőt mi több, táncolt is. (Csak nem marad ülve, ha Jenny is táncol!) Másnap aztán fülébe jutott, hogy Jennyke anyja pikáns és megrovó megjegyzéseket tett nemcsak arra, hogy valaki nem egészen két hónappal apja halála után vígan polkázik, hanem ama bizonyos világos kabátra is, aminőt mély gyászban egyáltalán nem illik, nem sikk viselni.

Sármezey, akinek szintén nem tetszett Tibor mulatozása (mikor az estélyre ment, azt mondta, nem fog táncolni), tréfálkozás mögé rejtett megrovással célzott Borsodyné megjegyzésére. Tibornak könnyek szöktek a szemébe; szótlanul kiment a másik szobába, és a kanapéra vetve magát, elkezdett dacosan zokogni. Nagybátyja csillapítólag lépett fel, hogy ugyan mit vesz így a szívére minden haszontalan pletykát.

Tibor csak ennyit tudott kizokogni:

- Hát tehetek én róla, hogy nincs más kabátom?!

Ekkor nemcsak azt tanulta meg, hogy a társadalmi konvenciókat senki se lépheti át büntetlenül, hanem azt is, hogy a tétlenséghez elsősorban az kell, amije neki nem volt: vagyon.

Komolyan kezdett gondolkozni, mire adja magát. Kedve tulajdonképpen semmire se volt. Mihelyt atyja meghalt, sarokba dobta a jogi könyveket, s nem is szándékozott többet tanulni. Nagybátyja, nem hogy a Tibor okozta költségeit némiképp ledolgoztassa, mint inkább azért,

hogy unokaöccsét egy kis munkára szoktassa, leckéket adatott általa fiának. Tibor azonban nem nagy hajlamot árult el a korrepetitoroskodáshoz. (Brr, de csúnya szó!) A dolognak mindazáltal az lett a vége, hogy őszkor elment nevelőnek Völgyesden lakó rokonához, Garamy Sándorhoz, illetőleg ennek Jenő fiához.

Szörnyen megalázva érezte magát Tibor új helyzetében; csakis az vigasztalta némileg, hogy Garamyék rokonai, akiknél úgy rendezhette be életét, mintha családi körben lett volna. Garamy neje, Teréz, csak keresztnevén szólította, s csöppet sem éreztette vele, hogy ő voltaképp csak oly fizetett embere a háznak, mint a kertész vagy az inas, azzal a különbséggel, hogy az egyik fákat nyeseget, asztalt terít, a másik pedig Jenőnek a fejébe verni törekszik, hogy háromszor hét huszonegy.

Minden családiasság mellett se tudott szabadulni Tibor attól az impressziótól, hogy a fizetett munka lealázó. Nem is érintkezett Völgyesden senkivel. Heteken át ki se mozdult a szobájából. Olvasott, a díványon heverészve csibukozott, vagy naplóba írta elmélkedéseit a világról, az emberekről és önmagáról, s ha a Garamy család Pozsonyba rándult - ami gyakran megesett -, mindig talált ürügyet, hogy Völgyesden maradhasson. Ha pedig sehogy se tudta magát a Garamyékkal való utazás alól kivonni, úgy kerülte régi ismerőseit, mintha valami nagy bűnt követett volna el, s most nem merne a szemük közé nézni. Legföljebb fölkereste Burda Tódort, iskolatársát s legjobb barátját, s csodadolgokat mesélt neki, milyen nagy úr ő Garamyéknál, mennyire a családhoz tartozik, s mily változatos, zajos és víg életet visz Völgyesden. Ezeket is csak azért füllentette, hogy enyhébb színekben tüntesse föl szégyenét: nevelősködését.

Máshova hat ökörrel se lehetett elhúzni. Színháznak, táncmulatságnak, Borsody Jennynek, társas kirándulásoknak istenhozzádot mondott. Garamyék eleinte azt hitték, hogy nagyon is komolyan veszi nevelői állását, s túlságos buzgalmat fejt ki Jenő nevelése körül. De csalódtak. Tibor éppoly bámulatos közönyt tanúsított növendékével, mint a társadalommal szemben. Ha Jenő csínyt követett el, vagy valamit nem akart vagy nem bírt megérteni, felfortyant ugyan, de se türelme nem volt, sem elég erős akarata, se hozzá való érdeklődése, hogy tanítványára üdvös hatással lehetett volna. Mikor tanítani kezdte, ez már akkor ismerte a betűket, s az egyszeregyet is tanulgatta. Épp ennyit tudott egy év múlva.

Az első félévben még csak ment valahogy, de tavaszkor olyasmi jött közbe, ami Tibor egész lényét felforgatta, és szemeiben Jenőt roppant nyűggé tette. Ez a nagy dolog pedig nem volt más, mint az *első szerelem*; az a nagy szenvedély, mely lelki rokonságból, egymás teljes megértéséből, két természet benső harmóniájából keletkezik, mely két szívet delejes erővel vonz egymáshoz, s rendesen az ember egész életére kihat.

4

Április hónapja nemcsak fecskéket hozott Völgyesdnek, hanem két új lakót is: özvegy Bárándynét és leányát, Ágnest. Bárándyné férje tíz év előtt halt meg. Sok éven át uradalmi jószágigazgató volt, s özvegye holta napjáig tartó tisztességes évdíjat kapott. Férje halála után egy ideig, amíg Ágnes kisleány volt, s hogy magát kellően kibálozhassa, négy évig még azután is a fővárosban lakott, de mikor Ágnes elérte huszadik évét, maga sürgette anyját, vonuljanak el valami csöndes kis helyre, a bálozást, a folytonos szórakozásokat szívből megunta, ami pedig a férjhezmenetelt illeti, azt hiszi, falun vagy kis városban se maradnak a leányok pártában; ő már megunta azt a folytonos kirakatban levést. Némely körökben ugyan arról

suttogtak, hogy Ágnesnek a fővárosban szerelmi viszonya volt egy szép fiatalemberrel, aki őt megcsalta, s hogy a szép leány most vezekelni jött a világtól elzárt Völgyesdre; de bizonyosat senki se tudott mondani. Maga Garamyné, Bárándyék régi jó ismerőse, sose beszélt Ágnes múltjáról, s akik Völgyesden mint új lakóval megismerkedtek vele, csak annyit mondhattak róla nyugodt lelkiismerettel, hogy szelíd, csöndes, ábrándozásra hajló leány.

Tibor az első hetekben Bárándyékat is éppúgy kerülte, mint Völgyesd más lakóit. Akárhogy sürgette Garamyné, tegyen már egyszer vizitet az új jövevényeknél, meglátja, milyen kedves leány Ágnes, még tán bele is szeret. Tibor válasza mindig az volt, hogy ő úgyse használható társaságban; nem tud ő már sem udvarolni, se táncolni. (Garamyné ezért blazirtnak nevezte.) Egy fiatal leányt mulattatni kell tudni; ő már kitanult ebből; legföljebb Schopenhauer filozófiájáról tarthat neki prelekciókat.

Hej, ha tudta volna Tibor, mi fog vele történni e beszélgetés után harmadnapra!

Ama gyönyörű tavaszi napok egyike volt, melyek hatása a kedélyre egy szép fiatal leány mosolyánál is kellemesebb, melyek a halálosan beteg szívet is űzik a szabadba, az ibolyák és fecskék társaságába. Tibort is kicsalta a melegen hulló napsugár a völgyesdi erdőbe. Jenővel ment oda sétálni céltalanul, de ellenállhatatlan vágytól űzve. Szükségét érezte, hogy kiszellőztesse lelkét, mint a sokáig zárva tartott ruhát. Nótázva, fütyörészve járt a lombosodó fák közt, le-lehajolva egy kék szemű ibolyáért. Jenő pajkosan futkosott elöl, hol eltűnve, hol megint kivillanva a fák közt. Olykor egy sárgarigó fuvolázó hangja rezgett a levegőben, vagy egy kakukk jövendölt, hihetőleg Jenőnek, hosszú életet.

Egy nagy bikkfa alá leheveredett Tibor, s egy kis bokrétát kötött szedett ibolyáiból, gomblyukába tűzte, aztán hátára feküdt, és a lombsátoron keresztül ábrándozva nézte a szelíden kéklő eget.

Jenő valahol madárfészket kutatott, s a bújósdit játszó kakukkot leste. Tibor egypárszor rákiáltott, ne menjen messzire, de mikor látta, hogy intelmeinek nincs nagy foganatja, átadta magát merengéseinek, hébe-hóba szagolgatván ibolyacsokrát.

Bizonyos jóleső megbékülést érzett sorsával, a világgal és önmagával. Az élénkzöld lombsátron átvillanó ég szívébe is derűt mosolygott. Érezte, hogy a nagy természetnek ő is egy része, s tavaszkor, mikor az egész föld feltámad, virul és mosolyog, a szegény, zaklatott emberi szív se lehet szomorú.

Szemeit félig lehúnyva, dúdolni kezdett operaáriákat. Egyszerre női hangokat hallott közelében. Megzavarodva hirtelen fölugrott; de már nem menekülhetett el. Garamyné és Bárándy Ágnes, Jenő által vezetve, alig tízlépésnyi távolból közeledtek feléje.

Tibor ügyetlenül meghajtotta magát, s éppily ügyetlen mozdulattal nyúlt a földön maradt kalapja után. Garamyné bemutatta őt Ágnesnek (újabb ügyetlen meghajtás), s pironkodva mondta neki, hogy ilyenkor még veszedelmes a füvön heverni. Az ember könnyen meghűl, és tüdőgyulladást kap. Ágnes udvarias szemrehányással vonta Tibort kérdőre, miért nem látogatta őket még meg Jenővel. Majd ehhez fordulva, kérte őt, hívja el már egyszer Tibor bácsit. Jenő azonban egész indiszkrétül szemébe mondta Tibornak, hogy nem akar menni sehová, bármennyire hívja is.

Tibor hebegett valamit, hogy majd legközelebb tiszteletét teszi, azután, minthogy a két nő megindult, Garamynéhoz csatlakozott (az Ágnes oldalán nem mert menni), míg Jenőt Ágnes fogta kézen, s incselkedett vele, hogy szedjen neki ibolyát. Lám, mily szép csokrot kötött magának Tibor bácsi.

Ez kivette gomblyukából az ibolyacsokrot, de bármennyire szerette volna átadni Ágnesnek, nem volt hozzá elég bátorsága. Hogy mégis tegyen és mondjon valamit, Garamyné felé nyújtotta, aki azonban nem akarta elfogadni.

- Hallja, Tibor, maga szép fiatalember! Mit csináljak én az ön ibolyáival? Nem hallotta, mennyire vágyódik utánuk Ágnes?

- Kérem, elfogadom - előzte meg Tibort Ágnes, mikor látta, mily kínos helyzetbe hozták Garamyné tréfás szavai.

Káprázó szemekkel nyújtotta át Tibor az ibolyacsokrot. Ágnes egy kézszorítással köszönte meg, és keblére tűzte.

Ezalatt a kis társaság kiért az országútra, s csakhamar elérte Bárándyék lakását. Ágnes még egyszer figyelmeztette Tibort, ne mulassza el őket meglátogatni, aztán, mosolygó fejét még egyszer hátravetve, könnyű léptekkel, mint egy tavaszi tündér, besurrant a házba.

Tibor hosszas, csodálkozó tekintetet vetett utána, ami úgy látszott, nem kerülte el Garamyné figyelmét sem. Sajátságos tekintetet vetett rá, s mint az, aki akaratlanul valami ügyetlenséget követett el, aznap többé elő se hozta Ágnest. Pedig hogy szeretett volna most Tibor róla beszélni! De ő maga vonakodott megtörni a hallgatás jegét, s Garamyné még makacsabbul hallgatott.

Este tanítványával tett kísérletet Tibor. Jenő ugyan édes-kevés felvilágosítást adhatott neki Ágnes néniről, de a fiatal szerelmesnek jólesett már az is, ha valakinek az ajkáról az ő édes nevét hallotta elcsendülni. Sajátságos, kéjesen megrázkódtató hatást gyakorolt rá már az első szó, melyet tőle hallott. Úgy csengett e hang, mint a nemes érc, olyan lágy volt, mint távolból jövő altatózene, oly melodikusan tolmácsolta a belső világot, hogy Tibor nem tudott e hangtól szabadulni, s mindjárt másnap elment Bárándyékhoz, hogy újra hallhassa.

Özvegy Bárándyné nyájas modorú, deli termetű s még mindig szép, barna özvegy volt, s bizonyos diszkrét szívességgel fogadta Tibort. Inkább leányát hagyta maga helyett beszélni, amit Tibor se bánt. Gyönyörködött Ágnes szép hangjában, s kellemesen hatott rá, hogy a tegnapi ibolyacsokrot az asztalon látta egy pohár vízben, s hogy mikor elbúcsúzott, Ágnes szívére kötötte, ne hanyagolja el házukat, Teréz (Garamyné) úgyis rendes vendég náluk. Vele és a kis Jenővel, akinek Ágnes bombonokkal kedveskedett, bármikor átjöhet egy kis tere-ferére. Falun úgy kell egymáson segíteni, ahogy lehet, ha az ember nem akarja, hogy magát halálra unja, tette hozzá az özvegy.

Garamyné egykedvűen vette tudomásul Tibor kijelentését, hogy Bárándyéknál megtörtént az első vizit. Úgy látszott, megbánta, hogy a fiatal nevelőt megismertette „Völgyesd tündérével", ahogy azelőtt Ágnest tréfásan nevezte, s lehetőleg óvakodott a nevét kiejteni, bármennyire gyötörte Tibort a kíváncsiság, hogy részleteket halljon Ágnes múltjáról, családi viszonyairól, hajlamairól.

Csak annyit hallhatott meg úgy fél füllel, hogy néhány év előtt volt egy szívügye, mely rá nézve rossz véget ért, hogy a pletyka az ő személyét se kímélte, és hogy nem tartja magát boldognak. Bár hajlamot mutatott a hízásra (amit tréfásan jó lelkiismeretének szokott volt tulajdonítani), s töltött galambnak hívták, mégis szelíd bánat fátyolozta el tekintetét, két apró, fehér keze sajátságos hervadtságra emlékeztetett, s egész fiatalos lényét meg nem határozható őszies bágyadtság ülte meg.

Úgy látszott csakugyan, hogy nem boldog, s az emberi önzés Tiborban jólesőérzéssel fogadta e fölfedezést. Érezte, hogy így több joga van Ágneshez. Sűrűn látogatott el hozzá, eleinte Jenővel, később maga is. Mielőtt elindult, rendesen bort ivott, hogy beszédesebb, vidámabb és fesztelenebb legyen, mert a csacskaság nem tartozott sajátságai közé.

Egy kellemetlen incidens azonban egy időre félbeszakította összejöveteleiket. Tibor észrevette, hogy Bárándyéknál - illetőleg Ágnesnél - éppoly gyakori vendég, mint ő, egy nem fiatal, kiélt báró a vidékről, és a falu szája azt beszélte, egy párszor Garamyné is célozgatott rá asztal fölött, hogy a báró nemhiába van Völgyesden, Tibornak is úgy tetszett, hogy Ágnes tartózkodóbb iránta, kevesebbet beszél, s néha megenged magának apró, gúnyos megjegyzéseket is.

Tibor bölcsessége röviden abban állapodott meg, hogy nem megy többé Bárándyékhoz. És hetekig meg is tartotta fogadását, bár Jenő néhányszor üzeneteket hozott Ágnestől, miért nem mutatja magát. Haragosdi játéka annyira ment, hogy mikor egyszer Ágnes finom, friss liptai túrót küldött Garamyéknak, Tibor - bár nagyon szerette - nem evett volna belőle a világ minden kincséért sem, amin aztán Garamyné is nevetett, s fenyegette Tibort, hogy megmondja Ágnesnek.

Az a rövid ideig tartott szakadás azonban, úgy látszott, csak arra szolgált, hogy - mint az eltört edények összeragasztásuk után - még szorosabban összeforrjon a két szerető szív. Jenő egy este néhány naptárt és képeskönyvet hozott haza Ágnes nénitől.

Az egyik kis naptárhoz jegyzék is volt kötve; Ágnes azonban ollóval kivágta. Jenő külön említette föl, hogy Ágnes néni visszakérte tőle a naptárt, mikor ez már nála volt, mert a naplót ki akarta vágni. Tibor szórakozottan lapozgatta a füzetet (szépirodalmi naptár volt), de mégis észrevette, hogy a naplóból egy levelet Ágnes nem vágott ki, s hogy azon plajbásszal volt néhány sor írva s aztán félig kivakarva, de nem oly erősen, hogy Tibor nagy fáradság nélkül el ne olvashatta volna. A naplóban ez állt: „Völgyesden, ápril. 25-én (az erdei séta napja, gondolta Tibor) megismerkedtem egy fiatalemberrel, aki, érzem, nagy hatással lesz életemre."

A vér elborította Tibor arcát, midőn e néhány szót kibetűzte. Jókedvű lett, ugrált, nevetett, dúdolgatott, és másnap meglátogatta Bárándyékat. Ott találta a kiélt bárót is, de Ágnes tüntetőleg mindig vele beszélt, erősen pirongatta, miért mutatkozik oly ritkán.

Lehetetlen volt, hogy ez a modor meg ne törje félénk tartózkodását. Tibor lassanként úgy érezte magát Ágnes társaságában, mintha valami régi ösmerőssel vagy szeretett rokonnal beszélne. Elmondott neki még magándolgokat is, és Ágnes se hallgatta el előtte, ha valaki rosszat beszélt Tiborról.

Garamyék háza ablakai az országúttal szemben feküdtek, míg a Bárándyék háza derékszöget képezett vele, s balra esett. Garamyék és Tibor esténként kiültek a kapu előtti padra, s ilyenkor Ágnes is kijött szép fekete, nagy kutyájával, Kalibánnal, és a poros országúton egyedül haladt lefelé. Azt szokta volt mondani, hogy Kalibánját viszi fürdetni. Garamyékhoz (sötét este lévén) nem köszönt át, és sétája csakis a néhány száz lépésnyire folyó Ipoly partjáig terjedt. Itt Kalibánt egyszer-kétszer bekergette a vízbe, aztán újra szép lassan visszaballagott az országúton. Midőn Ágnes e sétája több estén ismétlődött. Tibor is hozzácsatlakozott, s együtt mentek Kalibánt fürösztení. Ha ilyenkor vagy kevéssel ezelőtt a mezőről hazatérő kocsik, lovak vagy ökrök, a legelőről jövő tehenek vagy disznók az országutat felporozták, Ágnes panaszkodni kezdett, hogy ebben a roppant porban nem lehet a rendes úton visszatérni. Megkerülték tehát az egész falut, és az ellenkező oldalról fordultak be Bárándyék kapujához. Egy ily séta után észrevették, hogy a ház előtt ül özvegy Bárándyné. Ágnes meggyorsította lépteit, s kérte Tibort is, siessen jobban. Neki ugyan mindegy; de mamája és a - pletyka.

Ez az apró esemény megint némi diszharmóniát szült Tibor és Ágnes közt - hogy nagyon óvatos valaki, s átnyújtotta Ágnesnek a kendőjét. Ez válasz helyett erősen megszorította Tibor kezét, aztán előreszaladt anyja elé, s Tibornak hátrakiáltott, üljön hozzájok. Anyja előtt a port szidta, és közömbös dolgokról beszélt. Végre fölkelt Bárándyné, s indult befelé. Ágnes hagyta előremenni; a kapuban visszafordult, s mialatt betette maga után az ajtót, lassan odavetette Tibornak:

- Kalibán holnap is fürdik.

Egy héttel ezek után a szomszédos Csalános polgársága táncmulatságot rendezett a völgyesdi erdőben. Ott voltak Bárándyék is, Tibor is.

A szemérmes hold és kacér lampionok kellemes félhomályt terjesztettek az erdő padokkal bekerített tisztása körül. Kissé a háttérben terített asztalok voltak. A leghosszabbat a cigányok foglalták el. A közönség már szép számmal gyűlt egybe. Mehlsack molnárék, a csalánosi milliomosok, egy hosszú padot foglaltak el. Az ifjú Mehlsack, a rendező - aki hegyes orrú cipőt, hüvelykujja körméig érő kézelőt viselt - élénken társalgott Eichler Ignác gabona-kereskedőnek bandzsa leányával. Kissé tovább a göndör hajú és görbe orrú fiatal Eichler csapta a szelet Zuckerkandl Melanie kisasszonynak, a vámosi fűszerkereskedő leányának, kinek vastag mamája Bremser vasúti tiszt füleit agyonbeszélte a holdvilágos est balzsamos levegőjével, a rezgő falombok titokszerű susogásával s ma kapott liptai túrójuk különös jóságával. A cigányok előtt föl s alá járó csalánosi varróleányok, egy vörös hajú kereskedőlegény s egy porcelánnadrágú gyógyszerészsegéd társaságában, úgy látszott, nagyon jól érezték magukat, mert folytonosan kacagtak. A szolgabíróék, a tiszttartóné, az ispán és dr. Ezerjófű, mint a társaság krémje, erősen kritizálták a Goldstein, Sonnerstrahl s más mindenféle stein és strahl végzetű részeseit a mulatságnak.

A tisztás kezdeténél, két platán közt, egy óriási, kivilágított fölirat pislogott: *Éljen a díszes társaság!*

Tibor és Ágnes egymás mellett ültek, s nemigen látszottak törődni a többiekkel. Ágnes bűbájos szemeivel édes bizalommal tekintett Tiborra, s nyájasan beszélt tiszta csengésű, mély alt hangján, Tibor kábultan, mámoros szívvel hallgatta édes szavait. A cigányok rágyújtottak arra a régi nótára: *Csak titokban akartalak szeretni!* Tibor közelebb húzódott Ágneshez, s szótlanul nézett sötét szemeibe. Nagyon boldognak érezte magát.

A hosszú kézelőjű és hegyes cipőjű fiatal Mehlsack, aki Ágnest épp akkor kérte fel táncra, aligha volt ily szentimentális hangulatban. S Ágnes oly vidáman járta vele a lassút, oly nyájasan nézett a szeme közé, oly helybenhagyólag mosolygott megjegyzéseire, mintha szeretetreméltósága elbájolta volna. Tibort ez roppantul bosszantotta, s alig várta, hogy Mehlsack úr letegye édes terhét.

A következett gyors polkánál izgatottságában oly őrült gyorsasággal vonszolta magával Ágnest, hogy belebotlott Zuckerkandl Melanie kisasszonyba, és elesett.

Halk nevetés futott végig a társaságon, különösen Zuckerkandl Melanie-nek tetszett e baleset, s tüntetőleg vihogott. Petrezselymet árult szegényke, s most azzal vigasztalta magát, hogy legalább nem eshetik el, ha nem táncol.

Tibor roppant zavarban volt. Amint fölkelt, azon porosan meghajtotta magát táncosnője előtt, s ügyetlenül ott akarta hagyni, de Ágnes odasúgta neki:

- Táncoljunk tovább! Megesik ez jobb táncoson is.

A legutóbbi szavakat sajátságosan hangsúlyozta. Tibor gúnyolódást látott benne, s mulató kedve arra az éjjelre az ördögé lett; többé nem táncolt senkivel, bármennyire biztatta Ágnes. Egy romantikus szerelmes, aki elesik táncosnőjével: ezt ő nagyon nevetségesnek találta. Hogy azonban a dolognak némileg mégis élit vegye, ő maga hirdette leghangosabban fűnek-fának balesetét.

A terített asztalok egyikéhez ült, és inni kezdett. Ágnes, amint előtte keringőzött el Mehlsackkal, odafordította a fejét, s azt mondta neki a borra célozva:

- Ettől akar erősebben állani a lábain?

Tibor játszotta a sértettet, és ivott tovább, s mikor aztán túlontúl elég volt, fogta magát, és anélkül, hogy szólt volna, gyalog hazabukdácsolt Völgyesdre.

Másnap is rosszkedvű volt. Délután ablaka előtt látta elsétálni Ágnest, anyját és a kiélt bárót. Köszönt is, de Ágnes nem vette észre, amit ő arra magyarázott, hogy nem akarta észrevenni. Ez egy romantikus szerelmesnek sok volt egymás után. Tibor meg volt róla győződve, hogy Ágnes csak bolondot csinált belőle, s nagyokat nevet rajta a háta megett.

Őrajta ugyan ne nevessen senki! Feléje se néz többé annak a kacér, komédiázó teremtésnek. De nem ám.

S amit eddig sohse tett, este elment a korcsmába, s ott a gazdasági írnok, a tanító és a jegyző társaságában ivott, mint a kefekötő. Mikor már mind a négyüknek széles jókedvük volt, Tibor indítványára kimentek az udvarra, ahol a parasztok és cselédek táncoltak. Tibor is csípett magának egy konyhahölgyet, s rakta vele, hogy csak úgy porzott bele az udvar.

Másnap még az ágyban feküdt, mikor Garamy belépett hozzá. Nevetve adta tudtára, hogy az egész falu arról a cécóról beszél, amelyet ők az éjjel elkövettek.

- Ugyancsak jó kedvetek volt - tette hozzá még mindig nevetve.

Tibor érezte, hogy ez a nevetés csak álarca Garamy rosszallásának, megrovásának. Ki is látott valaha olyasmit, hogy egy nevelő a korcsmában magát leigya, s aztán pesztonkákkal táncoljon. Pfuj! Tibor iszonyúan elröstelkedett, s ki se merte dugni a fejét a párnák közül. Pedig a feketeleves még hátra volt. Ebéd után (Jenő már nem volt a szobában) Garamyné hozta elő ezt az ominózus tárgyat, azt mondva, hogy ugyan szép vetélytársa van Ágnesnek: a saját szolgálója.

Tibor lesütötte szemeit, s azt dadogta, hogy nem érti, mit jelent ez.

- Hát tudja-e, édes Tibor, kivel táncolt az éjjel a korcsmában?

Tiborban borzasztó sejtelem támadt; de azért gépiesen megszólalt:

- Nos?

- A Bárándyék szolgálójával, a Marcsával. Ő maga dicsekszik vele faluszerte, hogy a Tibor úrfi táncra vitte. Hogyan fog most Ágnesnek a szeme közé nézni?

- No, no, hiszen azért nem halálos vétek, amit elkövetett. Igaz, hogy lehet miatta röstelkedni... persze, hogy nem szép dolog... de csak bízza rám; majd helyrehozom én.

- Sohse fáradjon, Tercsi néni: ahogy esett, jólesett. Legalább élhetek újra magamnak.

És csakugyan, Tibor megint hetekig nem ment sehova. Az utcára se mert kilépni, abban a félelemben, hogy Ágnessel találkozik. Este ablakánál szokott üldögélni, hallgatva Ágnes zongorajátékát. S kedvenc nótáját: *Csak titokban akartalak szeretni*... Minden este hallgatta.

Ágnes háromszor-négyszer is eljátszotta egymás után, aztán becsukta az ablakot, és más darabot nem zongorázott többé.

Tibor megint lelkiösmereti furdalásokat kezdett érezni. Hátha nincs jogában, hogy a sértettet játssza? Ágnes csak nem dicsérhette meg, hogy tánc közben, annyi ember szeme láttára, elesett vele? Hogy egyszer nem viszonozta üdvözlését, annak egyszerű oka az is lehet, hogy nem vette észre. S végre, ami azt a korcsmai táncot illeti, ebben a dologban Tiboron áll a kiengeszteles. Ágnes zongorajátékával elég világosan jelzi, hogy nem haragszik. Mind e latbavetéseknek pedig az lett a vége, hogy Tibor megint bekopogtatott Bárándyékhoz. Ágnes csak oly nyájas volt, mint bármikor; kiszidta Tibort, miért mutatkozik náluk oly ritkán, de különben szóval sem éreztette, hogy szerelmük kék egére felhő tolult.

Tibor dicsérte Ágnes zongorajátékát, s kérte, játszaná el kedvenc operájából, a *Lohengrin*-ből a nászdalt. Ágnes nem sokáig kérette magát. Miután a kívánt zenedarabot eljátszotta volt, hirtelen átcsapott a *Csak titokban akartalak szeretni...* nótába, aztán gyorsan felugrott, becsapta a zongorát, és visszaült a helyére. Tibor megköszönte a szép zenét (Lohengrint-e vagy a magyar nótát?), s kezet szorított Ágnessel. Azután, hogy zavarát, bátortalanságát palástolja, lapozni kezdett az albumban. Ott volt Ágnes több arcképe is különböző évekből. Tibor különösen a legújabbat nem győzte dicsérni, mire Ágnes ajánlatot tett, hogy szívesen cserél vele arcképet. Tibor rögtön kívánta a maga példányát, s már hozzáfogott, hogy az albumból kivegye az ígért fotográfiát, Ágnes azonban kérte, hogy azt ne bántsa, majd hoz ő neki mást. Éppen föl akart kelni, mikor az ajtón kopogtak, s Garamyné jött be, titkos bosszúságára Tibornak, aki most azt hitte, hogy elszalasztotta az arcképet. Szerencsére a romantikus szerelmeseknek is vannak ötleteik. Beszéd közben szóba jövén a regények, Tibor szörnyen megdicsérte Mérimée Prosper novelláit. Ágnes kijelentette, hogy megvannak kis könyvtárában, mire Tibor bátorkodott azokat kölcsönkérni.

Ágnes kifutott a szomszéd szobába, s néhány perc múlva egy papírba göngyölt kötettel tért vissza. Hazaérkezvén Tibor, első dolga volt a csomagot felbontani. A kötetben megtalálta, amit keresett: Ágnes arcképét, hátlapján e két szóval: *Tibornak, Ágnes.*

Ez a két szó megint óriási forradalmat idézett elő Tibor lelkében. Szidta magát, hogy meg nem érdemli azt az angyalt, aki nemcsak megbocsátja neki, hogy szolgálókkal táncol, hanem még szeretni is tudja. Nem tudta, hogy voltaképp csak jó taktikát követett, mikor adta a közönyöst. Gitározott volna csak Ágnes ablakai alatt, most nem gyönyörködnék abban a szép arcképben és dedikációjában!

Megint mindennapos lett Bárándyéknál. Ott ült egész délutánokon át, Ágnessel sétált minden este, szóval, egészen szerelmének élt. Nagyon boldognak érezte magát, s áldotta a sorsot, mely őt Ágnessel összehozta. Jenő, természetesen, még sokkal kevesebbet tanult, mint eddig. Mihelyt valamit nem tudott, Tibor azzal az ürüggyel, hogy nem lehet vele bírni, kihajtotta a szobából, és ment Ágneséhez.

Most már érezte, tudta, hogy Ágnes szereti őt. Rajongó lelke, panasztalanul viselt árvasága vagy mélabús tekintete volt-e a delej, mely Ágnest magához vonzotta, nem kérdezte. Kikérné számon a boldogságot! És Tibor boldog volt, életében először és utoljára.

Völgyesden súgdolódzni kezdtek a különös viszonyról. Nem bírták megérteni, hogyan tudott Bárándy Ágnes egy nevelőbe belebolondulni. Hejh, hajh, ki tudja, miért jöttek Bárándyék a fővárosból falura! És annak a kiélt, kopasz bárónak, ki tudja, mi dolga van Völgyesden.

- Ha szólni akarnék... - mondogatta Krivacsek tanító felesége titokszerű arccal -, de ne szólj szám, nem fáj fejem. Annyit mindenki tud, hogy Bárándyéknak a nyugdíjon kívül nincs más vagyonuk, pedig úri módon élnek. Fogatot, inast tartanak... de ne szólj szám, nem fáj fejem.

Hejh, az a báró, az a báró! Vagy a lánya vagy az anyja... valaminek kell lenni a dologban. De ne szólj szám, nem fáj fejem.

Hogy mi köze volt a bárónak Bárándyék fogatjához, miért jöttek falura lakni, Tibor sose tudta meg. Ezt az istenek kegyelmesen befödték éjszakai homállyal. Csak egy dolog ütött egyszer szeget a fejébe. Történt, hogy egy Pozsonyban lakó közeli nőrokona Bárándyéknak halálosan megbetegedett. Minthogy a nő egészen egyedül, elhagyatva állt, Bárándynénak kellett volna ápolására Pozsonyba utaznia. Ágnes ezt be is jelentette Tibornak. Az elutazás napján azt izente Jenő által - aki köztük olyan kis postillon d'amour volt -, hogy csak másnap vagy harmadnap utazhatik el anyja. A vége pedig az lett, hogy özvegy Bárándyné se másnap, se harmadnap nem mozdult Völgyesdről, hanem helyette - Tibor nem nagy örömére - Ágnes utazott Pozsonyba A különös ebben csak az volt, hogy Ágnes elutazását is összeköttetésbe hozták a báróval, aki ez idő tájt csaknem mindennapos volt özvegy Bárándynénál.

Mások dolgaival szemben Tibor oly közönyös volt, hogy kérdés, megtudott-e volna egyáltalán valamit, ha tovább marad is Garamyéknál, ami azonban nem történt meg. Jenő a vizsgán megbukott, s Garamyék gyöngéden tudatták Tiborral, hogy az ősszel Pozsonyba mennek lakni, ami annyit jelentett, hogy felmondanak neki, s nincs rá többé szükségük. Tibor a változatosság embere lévén és semmit se gyűlölvén jobban az egyhangúságnál, egyformaságnál, nemigen bánkódott emiatt, bár még maga se tudta, mit fog majd csinálni. Aki felruházta a mezők liliomát, majd gondoskodik róla is.

Csak egy búsította: hogy Ágnestől el kell válnia. De sokkal könnyelműbb és gyengébb akaratú ember volt, hogysem ez a gondolat sokáig bántotta volna. Egy pillanatra a legjelentéktelenebb apróság el tudta keseríteni, de a holnappal már keveset gondolt. Olyan volt, mint a vaskályha, melytől a szoba gyorsan lesz meleg, de mely éppoly gyorsan hűl is.

Egyelőre úszott szerelmi boldogságában. A délutánokat Ágnesnél töltötte; este együtt ment vele Kalibánt fürészteni, vagy pedig a ház előtti padon ülve hallgatta érzéses zongorajátékát. Komoly vallomást azonban nem mert tenni. Félénk és szemérmes volt, s azt hitte, hogy a szerelem bevallása megöli a szerelmet. Mikor a válás szomorú napja elkövetkezett, és Tibor búcsúlátogatást tett, akkor is csak hangjuk reszketéséből, tekintetük lángoló nedvességéből tudták, hogy szeretik egymást. Mikor már a küszöbön állt Tibor, megragadta Ágnes fehér kis kezét és megcsókolta. Ennyiből állt ez a tiszta és boldog szerelem.

5

Új élet, új remény, előre nem sejtett küzdelmek, csalódások várták Tibort. Ha erősebb lélekkel, több akarattal bír, megküzdhetett volna az élettel, mely csak a gyöngéket teperi el. Neki azonban nem volt másra ereje, csak a szenvedésre. Tudott tűrni, hallgatni, lemondani; de arra, hogy a harcot az élettel fölvegye, gyáva volt már természeténél, véralkatánál fogva is, s nevelése, körülményei folytán még jobban megrögződött ebben a nembánomságban.

Mikor felült a vonatra, mely őt Budapestre volt viendő, nem is sejtette, mihez fog ottan kezdeni. Nem is törte rajta a fejét, hanem bízta magát a véletlenre. Ahova ez sodorja, oda fog menni. Mikor Budapestre érkezett, volt a zsebében két darab százas, mely összeget nevelői fizetéséből takarította meg. Tehát egyelőre - csakhogy meddig? - volt miből élnie. Kis hónapos szobát vett ki magának, olcsó vendéglőbe járt étkezni, s átengedte magát meddő kontemplációknak.

Mindjárt másnap írt Ágnesnek egy szakadozott gondolatmenetű, ideges, lázas levelet, melynek a rövid foglalatja az volt, hogy tulajdonképpen mért szeretik ők egymást. Mert annyi józanság mindig volt Tiborban, hogy ezt belássa. Ágnes kényelmes, dologtalan élethez volt szokva, Tibort szintén úgy nevelték, hogy mentül kevesebbet dolgozzék, mentül hiúbb legyen predikátumára, s lealázónak tekintsen minden foglalkozást, melyet megfizetnek. Azt is tudta Tibor, hogy sem Ágnesnek nincs vagyona, se neki, s így szerelmüknek a vége nem lehet házasság. Ő legalább irtózott tőle, hogy egy fényes ábrándvilág kenyérkereseti gondok prózájává silányuljon. Tisztában volt vele, hogy Ágnest nem veheti el (talán nem is menne hozzá), ha csak nem akarja, hogy szerelmükből önvád, nyomor és kölcsönös szégyenkezés legyen.

Még jobban lehangolta az a tudat, hogy Ágnessel nem fog egyhamar találkozni. Innen ideges, lázas állapota. Lassanként a világ, az emberiség ellen kezdett lázongani. Úgy vélekedett, hogy a világnak, ha jó volna, mindig el kellene fogadnia az adott helyzetet, s kinek-kinek a sorsát hajlamaihoz, körülményeihez, véralkatához igazítania. Akinek olyan a természete, hogy hőstetteket tud véghezvinni: küldjék háborúba, aki arra született, hogy felebarátjainak testi nyavalyáival vesződjék, tanulja meg az orvosi tudományt, aki jól tud táncolni, udvarolni és csinos gyerek: legyen bálrendező, s végre, aki, mint ő, úgy nevelkedett, akinek, mint neki, olyan kedélye van, hogy az életet csak szemléli, hogy csak nézője azoknak, akik a világ nagy színpadán magukat előadják: annak a végzet adjon ezer hold földet, ragyogó leányszemeket, fehér karokat, amelyek boldogítják, s szolgálatkész környezetet, amely kívánságait teljesíti. Tibor maga úgy szokta helyzetét jellemezni, hogy koldustarisznyája azért cipelhető oly nehezen, mert nagyúri hajlamokkal van telerakva, s hogy lelkében minden kollizió, életében minden bánat és tévedés abból az aránytalanságból ered, mely vágyai (meglehetősen telhetetlen vágyai) és élvezetei közt tátong. Meg volt róla győződve, hogy ő minden szép és jó iránt a legfogékonyabb lelkületű, hogy szíve tele van szeretettel és szánalommal a küzdő és szenvedő emberiség iránt, fogékony mély és lángoló szerelemre, gyöngéd, igazságszerető, minden bűnnek és hazugságnak esküdt ellensége, nagylelkű, szabadságszerető, szelíd és irgalmas szívű; de mit ér mindez, ha nem tudja, hol fog holnap ebédelni. A pénzről ugyan nem vélekedett úgy, hogy jelenléte képes boldogságot teremteni, hanem hogy hiánya - mint az egészség hiánya - megront minden boldogságot. Sőt a pénz hiányát az egészség hiányánál is nagyobb szerencsétlenségnek tartotta, mert az előbbi nemcsak a boldogságot teszi lehetetlenné, hanem az erkölcsöt is megrontja. Paupertas ipsa meretrix.

Néha voltak pillanatai, melyekben apját vádolta, s őt tekintette meghasonlott belvilága okozójául. Úgy érezte, mintha őt csak a nemezis keze sújtaná apja bűneiért. Ő költötte el vagyonát, ő tartotta vissza minden komolyabb foglalkozástól; környezetében nem látott mást, csak tétlenséget, naplopást; soha senkitől se hallotta, hogy az életet meg kell érdemelni. Tibortól se lehetett ezt várni. Nem is tudta volna, hol kezdje. Völgyesdről hozott pénze nem tartott sokáig, s még mindig nem volt semmi keresete, ismerőseitől pedig röstellt kölcsönkérni. Zsíros kalapban járt, de szegénységét nem akarta bevallani, bármennyire érezte, hogy a szemérmes koldusnak nem adnak semmit.

Mikor az utolsó forintját is elebédelte, hazament körültekinteni, mit lehetne pénzzé tenni, s abban állapodott meg, hogy másnap eladja a könyvtárát. Azt nem látja senki, meg különben nincs már szüksége rá; egészen kiolvasta. Sokat nem kapott érte, de legalább egy ideig megint nyugodtan leshette a sült galambot. Miután a könyvtár is elpusztult rostélyosok, borjúszeletek és sashegyi bor alakjában, ruháira került a sor. Először felöltőjén adott túl (úgyse volna rá szüksége tavaszig!), azután frakkján, szalonkabátján, fekete nadrágján és így sorban, míg végre csak az a ruhája maradt, amelyik a testén volt. Ekkor azután kezdett fehérneműje is eltünedezni, s mikor már ebből is kifogyott, koplalt, és hetekig kávén élt, ha lehetett, hitelbe.

De még a kávészezon se volt a végső állomás Tibor kálváriaútján. Jöttek napok, mikor már kávéra se volt aprópénze, kis hitelét is kimerítette, és egész nap nem evett semmit. Kezdte megérteni, hogy az éhes Ézsau egy tál lencséért odaadhatta elsőszülötti jogát. De még ekkor se gondolt arra, hogy valami foglalkozás után nézzen. Azzal áltatta magát, hogy büszkeségből nem megy mások kegyét és támogatását kikoldulni, pedig csak iszonyú indolenciából, jóra való restségből nem tette. Tétlenül, kopottan és többnyire éhesen kóborgott az utcákon, gyorsan beszaladva a legközelebbi kapu alá, ha egy régi iskolatársát vagy más ismerősét látta közeledni. Este nem mert hazamenni, mert a szállásbérrel is tartozott. Csak késő éjjel lopódzott haza, mikor a háziak már mind aludtak, ami azonban meg nem gátolta, hogy a szállásadó szabóné egy reggel ne nyisson be hozzá azzal a határozott kijelentéssel, hogy ha három nap alatt nem fizeti meg tartozását, kiadja a szobát. Tartsa kegyelemnek, hogy eddig is tűrte; hiszen zálogba se tarthat vissza tőle semmit.

Tibor félénken azt válaszolta, hogy három nap alatt fizet, jóllehet még sejtelme se volt, honnan kerít pénzt. Támadt azonban egy ötlete. Leült és levelet írt régi barátjának és iskolatársának, Burda Tódornak, aki Pozsonyban jogász volt. Előadta szomorú helyzetét, semmit se titkolva és a sötét színekkel éppen nem gazdálkodva. Levele azzal végződött, küldjön neki Tódor postafordultával ötven forintot, különben éhen hal, vagy legjobb esetben az utcán lesz kénytelen lakni. De bélyegre való pénze se volt, éhezett is, és nem talált semmit, amit még el lehetett volna zálogosítani. Azzal a szemtelen bátorsággal, melyet a nyomorúság szokott kelteni, lépett az utcára, hogy legelső ismerősét, akivel találkozik, megszólítja, s alkalmas ürügy alatt kér tőle egypár garast.

Találkozott is akárhány ismerősével; de nem merte megszólítani, kikerülte őket. A nyomor még nem facsarta ki szívéből a büszkeség végső maradványait. Bágyadtan, csüggedten ért ki az országútra, ahol egymás melletti boltokban ócska ruhát árultak.

Ekkor eszébe jutott, hogy a télikabátja alatt van még egy zekéje, s nyomban el is határozta, hogy eladja. Kikeresett egy sötét kapualjat, ott gyorsan levetette télikabátját és zekéjét, s aztán csak az előbbit húzta fel. A zekét télikabátja alá dugta, s bement vele a legközelebbi zsibárus boltba, ahol hosszas és szívós alkudozások után sem adtak neki érte többet egy forintnál. Egyébiránt odaadta volna ő két hatosért is; nem azért húzta le testéről, hogy még egyszer fölvegye. Zsebében lévén a pénz, sietett levélbélyeget, szivart venni, a maradékot pedig egy kurta kocsmában elebédelte és elitta.

Alig esteledett be (december volt, és így korán lett este), hazament és lefeküdt. Ha nem volt ebédje vagy vacsorája, rendesen átaludta. Arra, hogy éhségét ne érezze, nem talált más módot az alvásnál.

Harmadnap a levélhordó verte fel hosszas álmából. Csomagot hozott Burda Tódortól. A jó barát azt írta, hogy e pillanatban nincs pénze, de minthogy Tibor leveléből látta, mily gyors segítségre van itt szükség, s minthogy bis dat qui cito dat: itt küldi aranyóráját, láncát és két gyűrűjét. Vegyen föl ezekre annyi pénzt, amennyire okvetetlenül szüksége van; később majd kiválthatja.

Tibort rendkívül meghatotta e baráti önfeláldozás, ami azonban nem gátolta meg, hogy rögtön föl ne öltözködjék, s ne rohanjon a legközelebbi zálogházba. A szabóné már a folyosón leste (bizonyosan meglátta a levélhordót). Tibor nagy mohóságában csak annyit szólt neki, hogy mindjárt visszajön, váltani megy.

Az ékszerekre kétszer ötven forintnál is többet kapott (jó súlyos volt az óra is, a lánc is), s diadallal tért vissza szobatartozását kifizetni. Aznap kitűnően ebédelt, jó szivarokat szítt (hiába, úrnak született!), új kabátot, inget, gallért, kézelőt vett magának, megnyíratkozott, szóval, rajta volt, hogy megint intelligens európai külseje legyen.

Annál leverőbben hatott most rá Ágnessel való viszonya. A nyomor elűzte egy időre a drága lény emlékét, de hogy újra egy kis nyugalomhoz jutott, vérig gyötörte a belátás, hogy Ágnes nem lesz, nem lehet az övé, hogy talán nem is fogja viszontlátni. Szobácskájában lefekvés előtt összekereste Ágnes leveleit, s fájdalmas lelki rángások közt olvasta újra meg újra. Mert elválásuk óta Ágnes és Tibor folyvást leveleztek. Tibor minden levele tele volt világbánatos idegességgel; Ágnes néha csitítólag, néha oktatólag, de mindig gyöngéden és behízelgően válaszolt.

Amint most Tibor elolvasta (isten tudja, hányadszor) egyik legutóbbi levelét, melyben Ágnes csendes falusi magányát, rezignációját ecsetelte, s visszautasította Tibornak egy lázas percében írt ama kérelmét, hogy égesse el vagy küldje vissza összes leveleit: a könnyekig elérzékenyült, s lázban égő arcát a párnára nyomva, elkezdett sírni. Volt rá oka. Lehet-e gyászosabb végzet, mint egy nőt találni, akivel lelkünk minden rezdülése összhangban van, akit szeretünk, mint a saját életünket, s akit mindennek dacára nem bírhatunk, még csak nem is láthatunk?... De ha még csak ez volna! Tibor szerelme szűziességénél, higgadt gondolkodásmódjánál fogva érezte, belátta, hogy szakítania kell Ágnessel. De hogyan? Milyen alapon, mikor ő nem adott rá okot? Igaz, hogy már két levelére nem válaszolt, s egy ingerlékeny embernek ennyi is elég ok a szakításra; de hátha válaszával, melyben bizonyosan ki fogja magát menteni, megint lefegyverzi? Pedig Tibornak most kell szakítania Ágnessel, bármibe kerüljön ez a lépése. És szakított is! Oly véletlen jött közbe, mely viszonyukat anélkül is felbontotta volna, s kitűnő alkalmat szolgáltatott neki, hogy világbánatos lakonizmusát produkálhassa. A lapokban olvasta Ágnes eljegyzésének a hírét. Nem a kopasz báró, hanem Mehlsack jegyezte el. Tibor a hír olvasása után a következő levelet írta Ágnesnek:

„Asszonyom, én lump voltam, sokszor lerészegedtem, korhely életet folytattam, hogy miért, az mellékes; de ön jelent meg álmaimban, a magányban az ön nevét sóhajtottam; alakjának, emlékének tisztaságához soha egy szennyes gondolat se fért. Ön szolid, engedelmes leány volt; önmérséklete, életbölcsessége, szelíd lemondása sokszor megszégyenítettek, s a vége mégis az, hogy annak nyújtja szép fehér kezét, aki éppen utána nyúl. Mi a hűség, asszonyom?”

Egy utóiratban még kijelentette, hogy választ nem kér, nem is kapná meg, mert új lakásba költözött. Nem mondhatni, hogy valami könnyű szívvel írta volna ezt a levelet, bár némileg hízelgett hiúságának, hogy mégis az övé az utolsó szó.

Kevéssel ezután más változás is történt Tibor életében. Nagybátyja, Sármezey Andor titkos közbenjárására kapott egy szerény, de tisztességes hivatalt a vasútnál. Erősen föltette magában, hogy új és az eddiginél hasznosabb életet fog kezdeni. Nemcsak hogy kijön fizetéséből, hanem meg is fog belőle takarítani. Eleinte be is váltotta elhatározását. Szorgalmasan járt el hivatalába, szabad idejét nagyobbrészt otthon töltötte, olvasott, tanult, s ezt a bár kéj nélküli, mégis jóleső nyugodtságot érezte, melyet csak a munka képes az emberi szívbe oltani. Eszébe se jutott töprengeni, mi célja van az életnek; elég, hogy napjainak volt célja.

Egy kellemes hírt is hallott Garamy Sándortól, akivel hosszú idő után megint találkozott a színházban. Azzal lepte meg, hogy a Bárándy Ágnes és Mehlsack Henrik közt tervezett házasság szétment. Ágnes - senki sem tudja, miért - visszaküldte neki a jegygyűrűt. Tibor hiúsága nem bírt más okot kitalálni, mint az ő levelét, melynek nem várt hatást kellett légyen Ágnesre gyakorolnia. Hosszas habozás és magával évődés után végre le is ült íróasztalához, s egy

siránkozva mentegetődző, de őszinte szívből fakadt levelet írt régi szerelmének. Ágnes válaszolt, de csak néhány sort. Körülbelül ezt írta:

„Ön ideges gyermek. Hát azt szerette volna, hogy mint ama regénybeli vén szűzek, húsz évig várjak önre, míg végre megjelenik, és megkéri kezemet? Ön nem érti a világot és az emberi szívet. Ne legyen olyan naiv, és tanuljon meg felőlem jobban gondolkodni."

Tibor százféle érzelmek közt olvasta e rövid levélkét, s végre is célzást látott benne rejleni, hogy kérje meg Ágnes kezét. Valószínűleg így gondolkodott Ágnes: Most már van hivatala, tehát megteheti. Igen, de minő hivatala! Abból ugyan egy kis- és nagyvámosi Fejérházy Tibor nem tart el egy kényelmes élethez s a legdisztingváltabb körökkel való érintkezéshez szokott Bárándy leányt. Meg adósságait is törlesztenie kellett; míg ezekből ki nem kászolódik, szerény fizetését se fordíthatná egészen a háztartásra. Elvehetne egy szatócsnak vagy legföljebb egy szerény hivatalnoknak a leányát, de Bárándy Ágnesre gondolni se mer. Különben is megbarátkozott azzal az eszmével, hogy nem nősül meg soha. Ismerte lázas, telhetetlen, nyugtalan természetét, mely örökké új ingereket, változatosságot keres, s tudta, hogy olyan nőt, aki neki tetszenék, nem kap, s nem is vehetne el; olyan pedig, akit elvehetne, neki nem kell.

Bosszankodott, minek írt Ágnesnek, mire való volt a régi emlékek zsarátnokát új lángra éleszteni. Most ismét hónapokba fog kerülni, míg a szívében újra meggyúlt reminiszcenciák hamuvá égnek. Nyugalmas életére is rossz hatással volt Ágnes levele. Lelkében újra feltámadt valamennyi ördög; az életláz megint gyötörni kezdte, s ismét a szilaj és célhíjas cigányéletre adta magát.

6

Egy soha be nem záródó kávéházban ismeretséget kötött egy pénztárosnővel, aki végzetes szerepet volt játszandó életében. Dolóresznek hittak (ama bizonyos hölgyeknek mind szép és ritka nevük van), s pityókos állapotban ismerkedett meg vele. Józanul sokkal bárgyúbb és flegmatikusabb volt, hogysem kasszírnők meghódítására indult volna.

Dolóresz töpörödött, vézna kis jószág volt, se fiatal, se szép, s Tibornak volt mit hallani barátaitól, hogyan lehet egy ilyen maskarába belebolondulni. Ha még tisztességes nő volna, azt lehetne mondani, hogy talán kedélye, műveltsége, kellemes modora hódította meg: így azonban talány volt előttük Tibor erős vonzalma. Igaz ugyan, hogy ő se volt valami Adonisz, de a férfiról azt szokták mondani, hogy elég szép, ha egy csipetnyivel szebb az ördögnél.

Tibor a cimborák jó tanácsaira nem sokat hajlott. A szerelem dolgában a szíven kívül nem hallgatott más tanácsadóra. Gyerek se volt már (épp akkortájt lett nagykorú), sőt ha igaz, hogy az ember szenvedéseinek korával bír, öreg embernek lehetett mondani. Az élet bizonyos pontjáig érve, többé nem teszünk magunknak szemrehányásokat tetteink miatt. Lassanként sűrűbb lesz a vér, s az ember a bolondot is nyugodtan cselekszi.

Így volt ezzel Tibor is. Látta, hogy a kávéházi Magdolna is vonzódik hozzá, nemcsak számításból (akkor ugyan rossz áldozatot szemelt ki magának!), hanem szíve őszinte gerjedelmével. Őrült lázában annyira ment, hogy Dolóreszt kezdte összehasonlítgatni Ágnessel, s nem ritkán ennek rovására. Ágnest nagyon számítónak, tartózkodónak találta, akiben csak az ő részéről tapasztalt közöny keltette föl a tetszésvágyat, s aki akkor látszott legjobban vonzódni hozzá, ha egy ideig végleg elhanyagolta. Mihelyt Tibor engedett szíve heves vágyának, s Ágnes előtt szenvedélyes hévvel megnyilatkozott, ez mindannyiszor csudálatos hidegséget tanúsított

irányában. Úgy tetszett neki, mintha érezte volna legyezőjét, mellyel a kebléhez áramló szerelmi tűzfolyamot magától elűzte.

Dolóresz egészen másforma nő volt. Ha Tibor megsértette, a bántalmat szelíden és alázatosan látszott tűrni; ha hízelgett neki, lehunyt szemekkel egészen átengedte magát kéjérzetének, s mint a madár álmában, csak elvétve hallatott egy szerelmes, turbékoló hangot. Tibor - főleg, ha többet ivott - gyakran durván beszélt vele, s többen azt is látták, hogy egyszer megütötte; de Dolóresz sose viszonozta a sértéseket és bántalmakat. Egyszerűen búsan lehorgasztotta a fejét, vagy elővette zsebkendőjét, s letörölte vele könnyeit.

Tibor pajtásai nem győzték eléggé bámulni a mamzel kitanultságát, amiért néhánnyal össze is kapott. Dolóresz minden szabad idejét Tibornál töltötte, s ez valósággal nem tudott vele betelni, s hivatalát miatta teljesen elhanyagolta. Későn járt be, mindent pontatlanul végzett, s nemegyszer vonta magára följebbvalóinak szigorú megrovását. Olyan természete volt, hogy ami erőt vett lelkén, az teljesen elfoglalta. Másra nem volt, nem jutott sem ideje, se gondja, se kedve. Egészen és kizárólag Dolóresznek élt.

Különösen az az önzetlenség vesztegette meg Tibort, melyet Dolóresz szerelmében tanúsított. Nem csikart ki tőle sem ígéreteket, sem anyagi haszonra nem számított. Úgy látszott, hogy minden hátsó gondolat és érdek nélkül engedte át magát szíve vonzalmának. Nem törődött vele, ha csúfságokat beszéltek róla, megadással tűrte Tibor szeszélyeit és bántalmazásait, s boldog volt, ha egyedül lehetett vele kis szobájában.

Tibor mindazonáltal többet költött, mint amennyire szerény fizetéséből telt. Valahányszor Dolóresznek éji szolgálata volt, vele virrasztott a kávéházban, ami természetesen alkalmat szolgáltatott a költekezésre; ha rossz idő volt, kocsin vitte haza, s nemegyszer puszta hiúságból, hogy az urat adja előtte, oly dolgokra dobott ki pénzt, aminőkre máskor még az ő pazarló természete sem áhítozott. A vége az lett, hogy adósságokba merült. Ehhez járult, hogy följebbvalói már torkig voltak hanyagságával, s végre is kényszerítve érezték magukat kitenni a szűrét, amit Tibor röstellt ugyan, de a dolgon már nem lehetett változtatni.

Nagybátyjától kapott atyai tanácsokkal telt levelet, melyben jóakaratúlag figyelmeztette, vegye már egyszer komolyan az életet, mert így okvetetlenül el fog zülleni. Tibor szokott érzékenykedésével válaszolt, ami Sármezeynek egy újabb, még komolyabb hangú levelét vonta maga után. Tibor nem válaszolt rá, s lassanként egészen megszakadt az érintkezés közte és nagybátyja közt.

Kölcsönös hallgatag neheztelés támadt köztük; nem tudtak, nem hallottak egymásról semmit. Még kellemetlenebbül érintette Tibort Tódor barátjának levele, melyben szívére kötötte, hogy legalább óráját - mely emlék apjától - váltsa ki; a többi tárgyra, ha lejáratuk meg van hosszabbítva, szívesen vár még.

Hiszen ha lett volna meghosszabbítva! Csakhogy nem volt; a zálogcédula lejártakor Tibor éppen nem örvendett olyan helyzetnek, hogy annyi kölcsön után járó kamatokat fizethetett volna, s így a gyűrűk s az óra láncostul szépen odavesztek. Tódor látván, hogy levelére nem kap választ, küldött annyi pénzt, amennyin az órát ki lehetett volna váltani; de Tibor, kinek most egyébre kellettek a bankók, a küldeményt habozás nélkül a saját céljaira fordította.

Szerencséje volt, hogy az ifjúkori barátság, mint a pézsmaillat, ha egyszer bevette magát a szívbe, onnan nem egyhamar törölhető ki. Tódor kitalálta, mi történt az ő ékszereivel, de mentő okokat keresett Tibor számára, és egy szóval sem adta tudtára neheztelését. Megelégedett annyival, hogy többé nem írt neki, aminek különben Tibor örült legjobban; legalább nem kellett hazugságokkal vagy lealázó önbeismeréssel mentegetőznie.

Eközben tovább tartott viszonya Dolóresszel, aki, bár tudta, hogy Tibor most megint oly elhagyatva áll, mint az ujja, mégis a régi türelemmel és gyöngédséggel csüngött rajta. Tibor azonban idővel szemlátomást megváltozott. Mogorva, magábazárkózott lett, és kerülte kasszírnőjét. A kávéházban hetekig nem mutatkozott, s ha Dolóresz meglátogatta, kurtán bánt vele, s mindenképp értésére adta, hogy terhére van. Megint koplalás és nélkülözések napjait élte, s nem volt kedve hervadt ajkak csókjait élvezni. A nyomor elfojtotta érzékiségét, s ingerlőbb volt szemében egy hentes kirakata, mint a világ összes szép szemei, fehér nőkeblei.

Egy nap - éppen karácsonyeste volt - zárva találta szobaajtaját, s midőn a háziaktól kérte a kulcsot, ezek azt felelték, hogy olyan nincs. Míg nem fizeti ki tartozását, nem is eresztik be.

Tibort csaknem megütötte a guta. Tudta, hogy most nem küld neki senki becsapható órát és láncot. Ama kénytelenség előtt állt, hogy karácsony szent estéjét hajléktalanul, éjjeli kávéházakban, lebujokban töltse.

A kiskocsmában, amelybe betért vacsorálni, szokatlan csend uralkodott. Meglátszott, hogy a mai estét, aki csak teheti, családi körben vagy jó ismerősöknél tölti. Ezen az estén örömben részesülnek még az árvák is, s árvák árvája, akinek ma sem okoz senki és semmi örömet. Ilyen árvának érezte magát Tibor. Félénken és lesütött szemekkel szopogatta borát, mintha attól tartott volna, hogy képéről leolvassák hajléktalanságát. Akik családi élet nélkül, magukra hagyva nőttek fel, lélekben hamar megöregszenek, s vagy képmutatókká, vagy félénkekké válnak. Vagy keresztülhazudják magukat a világon, vagy csiga módjára összehúzódnak a legkisebb barátságtalan érintésre.

Tibor ez utóbbiakhoz tartozott. Minthogy álcáskodni nem tudott, mindjárt zavarba jött, s minden mozdulata elárulta, mi okozza zavarát.

Most is úgy rémlett neki, mintha ujjal mutatnának rá az emberek. Ni, ennek nincs egy párnája sem, amelyre fejét lehajtsa!

Lehet, ha valaki jól megfigyeli Tibort, csakugyan ilyet gondol, oly szárnyszegetten, meglapulva ült asztalánál. Húzta-halasztotta a fizetést, hogy mentül később kelljen a kávéházba indulnia, s csak akkor kelt fel végre, mikor a kocsmáros figyelmeztette, hogy be akarja zárni üzletét.

Most azon tanakodott Tibor, hol töltse az éj hátralevő részét. Útjába esett az a kávéház is, melyben Dolóresz ganimédeskedett, de oda most apja minden elpazarolt birtokáért se ment volna be. Gépiesen, tompa érzéketlenséggel a Király utca felé irányozta lépteit, s ott a legzajosabb, legrondább bűnbarlangot szemelte ki éji tanyául.

Leült az aránylag legcsöndesebb zugba, rendelt valamit, és újságot kezdett olvasni. A füllesztő, meleg levegőben, a kábító zsivajban azonban csakhamar annyira elálmosodott, hogy az újságot maga elé tartva, kezdett bóbiskolni. Legelőször a pirosított képű dámák vették észre ily állapotban, s nevetve fricskázgatták az újságot, mellyel Tibor képét eltakarta. Ez úgy tett, mintha semmit se venne észre, fölegyenesedett székében, s rendületlen komolysággal tovább olvasta a hírlapot. De mentül jobban erőltette szemeit az olvasásra, ezek annál konokabbul tagadták meg neki a szolgálatot. Néhány perc múlva már megint szaporán bólintgatott a fejével. Egy kávéházi hölgy - talán a legcsúnyább az egész helyiségben - közeledett hozzá, hátrasimította lelógó haját, s az effajta nőknél nem ritka részvéttel szólalt meg:

- Szegény kicsikém! Ha nincs lakása, jöjjön hozzám aludni.

Tibor dörmögött valamit, hogy dehogy nincs, hanem korán reggel el akar utazni a vasúton, s ha most lefekszik, átalussza az indulás idejét; aztán megint az újsághalapra függesztette szemeit; de a táncoló betűkből hasztalan iparkodott értelmes mondatot összeállítani. Végre is győzött

rajta az álom, félredobta az újságot, fejét lehajtotta a márványasztalon nyugvó két karjára, s csakhamar oly jóízűen kezdett szunyókálni, mintha selyempárnákon aludnék.

Rövid idő múlva arra ijedt fel, hogy valaki az öklével iszonyút ütött a márványasztalra, s erősen megrázta az egyik kezét, egyúttal rekedt és kellemetlen hangon kiabálta:

- Szé, voln szé zi hir auszsláfn? Téz iz ka góstház. Klaj lasz i ina aretirn!

A fizetőpincér eme fenyegetésére nem volt kádencia. Tibor annyira megrémült az arretálás gondolatára, hogy egyszeriben kiment a szeméből minden álom, s a legkifogástalanabb éberséggel várta be a reggelt, amikor egy más kávéházba indult reggelizni, útközben cinikusan dúdolva:

Jaj istenem, beh röstellem.
Hogy reggel kell hazamennem.

Csaknem délig elült kávéja mellett, részint a friss lapokat olvasva, részint a tekézőket nézve, részint kétségbeesett gondolatokat kergetve. Egy ideig úgy érezte, hogy véget kell vetnie ennek a nyomorult, hiábavaló életnek; ennek a lehetetlenségét azonban belátta, midőn arra gondolt, hogy pisztolyra való pénze sincs.

Habozva, céltalanul lépett ki az utcára. Csikorgó hideg volt, s az éji havazás nyomai még ott fehérlettek a kövezeten. Csak legalább nyár volna, most kimehetne a Városligetbe, lehevered-hetnék a zöld fűbe, s aludhatnék kedve szerint. De mit csináljon most, ebben a hidegben, midőn még az utcán se lehet járni! Van még egypár ismerőse, akiket fölkereshetne, de röstelli. Ha valaki magától, önként felajánlá szívességét, nem utasítaná vissza; de ő bizony nem alázza meg magát.

Ily érzelmek közt ácsorgott Tibor a Váci utcán. Cipőjén meglátszott, hogy reggel senki se tisztította, nadrágja csatakos, haja fésületlen volt, arcbőrén a virrasztás folytán kitágultak a pórusok, és kezei úgy néztek ki, mintha egy hétig nem mosta volna. A boltokban, melyek e legnagyobb ünnepen nyitva voltak (mert az üzlet az első), szokatlan élénkség uralkodott. Akinek csak volt valakije - és zsebében valamije -, angyalfiát vásárolt. Egy titkos hang zúgolódni kezdett Tibor bensejében, hogy a kereszténység legigazibb ünnepe, a karácsony is a gazdagoknak hoz legtöbb örömet, s a szegény legföljebb alamizsnát kaphat.

Egyszerre, mintha minden tagja megmerevedett volna, mozdulatlanul állt meg egy helyben. Egy játékkereskedés előtt meglátott egy szőke fürtű kislánykát, egy elhízott asszonyt és egy veres orrú férfiút. Éppen a boltból léptek ki, s a kövér asszony csomagot vitt a kezében. Tibornak az volt az első gondolatja, hogy utánuk megy, s megszólítja őket; hiszen az a kövér asszony mostohaanyja volt valamikor, az a szőke kis jószág az ő nevét viseli, s a keresztlevele azt mondja, hogy a húga; az a veres orrú úriember pedig szintén régi ösmerője: Prebenyák Mihály, atyjának egykori orvosa. Ha hozzájuk csatlakozik, oly hosszú távollét után, bizonyosan szívesen látják, s meghívják magukhoz. Úgy van, megszólítja őket! Prebenyákné előtt nincs mit szégyenkeznie.

Tibor átcsapott az utca másik oldalára, és egy ideig lassú léptekkel követte Prebenyákékat.

Erősen tusakodott magával, végrehajtsa-e szándékát vagy sem. Súlyos ellenindokok merültek föl lelkében. Eszébe jutott, hogy mostohája mindig rossz szelleme volt; hogy a nevét sem ejtheti ki anélkül, hogy ne szégyellje magát, s hogy évek óta nem találkozván vele, különben is egészen idegenekké lettek egymásnak. A hiúság is azt tanácsolta neki, ne szólítsa meg azt a szívtelen nőt, aki bizonyára titkos megelégedéssel fogja látni tisztítatlan cipőjét, gyűrött kalapját, álmos szemeit. Ez a gondolat végre mindent legyőzött. Tibor megállt s várt, míg a nagy Kristóf előtt Prebenyákék letértek a Váci utcáról, aztán sarkon fordulva, visszafelé indult.

Ugyanebben a pillanatban majdnem összeakadt egy fiatalemberrel, akit még a Sármezeyéknél töltött korból jól ismert. Pissek Lajos volt, aki a fővárosban jogot tanult, ő állította meg Tibort azzal a konvencionális megszólítással: hogy vagy?

- Amint láthatod - felelt Tibor.

És Lajos eleget látott. Nem azért volt jogász, hogy ne találjon ki bizonyos helyzeteket, minőkről a telt hasú filiszterek bölcselme álmodni se képes. Megkérte, ha nincs különös dolga, jöjjön vele. Otthonról kapott sonkát, kalácsot, pogácsát; legalább lesz valaki, aki segítségére lesz e holmi elfogyasztásában. Tibor nem várt, hogy Lajos ismételje meghívását, hanem szokatlan buzgalommal a karjába csimpajkodott, és fölhevült képzelemmel, izgatott aggyal lépegetett oldalán. Már nemcsak a „szenvedés hiánya" tetszett neki boldogságnak, hanem azon is tudott örülni, ha sok baja közül egy múlt el tőle, ha csak egypár órára is. Most ugyan az álmosság volt legfőbb baja, de reménykedett, ha egyszer Lajosnál lesz, és jóllakik sonkával, pogácsával, talán csak fog találni egy kanapét vagy karszéket, ahol Lajos engedelmével majd kialudhatja magát. Falatozás közben elmondott egyet-mást szomorú sorsáról. Nem mert ugyan mindent nyíltan bevallani, de Lajos azért eleget értett beszédéből, s ő maga csikarta ki Tiborból a vallomást, hogy nincs lakása.

A lágyszívű jogászt megindította barátjának helyzete, s nyájasan meghívta, aludjék addig nála, míg a sorsa jobbra fordul. Egy párnát, takarót majd csak kerít, és a pamlagon nyugodtan alhatik akármeddig. Tibor mohón kapott a meghíváson, s nyomban le is vágta magát a díványra, és aludt estig, amikor újra jóllakott sonkával és pogácsával. Lajos estére meg volt híva egy ismerős családhoz; ezért egyedül hagyta Tibort, amit ez azonban nemigen bánt. Jóllakott és alhatott: mi más kellett neki mostan! Csaknem azt lehetett mondani, hogy jól érezte magát. Másnap tiszta fehérneműt is kölcsönzött neki Lajos, s teljesen rendelkezésére bízta a hazulról kapott ennivalót. Így élt nála Tibor egy hétnél tovább. A pamlagon aludt, a sonkát pusztította, Lajos ingeit viselte. Egészen beleélte magát ebbe a helyzetbe, s mindenben a pillanat embere lévén, nem tűnődött rajta, mi lesz vele holnap. Ezzel ő nem gondolt.

De bezzeg gondoltak mások! Egy reggel még a kanapén nyújtózkodott, midőn Lajos szobaasszonya, egy süket vénasszony, nagy lármával rontott be a szobába, s éles szemrehányásokat tett az úrfinak - Lajosnak - mit hoz ide mindenféle dibdáb népséget. Ő ugyan nem engedi, hogy a díványát tönkretegyék! Egy-két napig csak elnézte a dolgot, de örökké ez nem mehet így. Ha az úrnak - Tibornak - az ő szobájában tetszik aludni, fizessen érte, vagy pedig hordja el az irháját, s ne szemtelenkedjék többé ide.

Tibor arcára húzta a takarót, s úgy tett, mintha még aludnék, s nem hallott volna semmit. Lajos néhány csitító szót mondott a dühöngő szipirtyónak, aki végre azzal a fenyegetéssel hagyta el a szobát, hogy többé ne kapja itt ezt a csavargót, mert kidobja.

Ezt az esetet Lajos nem kevésbé röstellte, mint Tibor. Bosszantotta, hogy ily kevés tekintélye van (honnan is vegye egy szobaúr!), mely most, miután a vén banya látta volt, milyen barátjai vannak, hihetőleg még jobban le fog szállni, s titkos szemrehányásokat tett magának, minek nyitott Tibornak ázilumot. Szándékos célzással megkérdezte tőle, tud-e fizetni. Persze, azt válaszolta, hogy nem.

- Akkor, fájdalom, ma este már nem jöhetsz el. Hiszen hallottad, mit mondott a vén boszorkány.

Tibor oly kétségbeesett arckifejezéssel fogadta e felmondást, hogy Lajos jónak látta hozzátenni:

- Hacsak nem találsz ki valami módot a vén banya kijátszására. Mert ha téged még egyszer itt talál, kitelik tőle, hogy botrányt csinál.

Tibor nem sokáig törte a fejét. A megszorult emberek találékonysága megszállta őt is, és megkönnyebbülten tudatta barátjával, hogy ne féljen semmit: tudja ő a dolgot úgy elintézni, hogy a mérges sárkány nem fog észrevenni semmit. Lajos fürkészte, hogyan akar ehhez hozzáfogni, de Tibor, azt mondva, hogy az az ő dolga, ki nem elégítette kíváncsiságát. Elég, ha biztosítja, hogy sikerülni fog.

Mikor a két jó barát este hazajött a vendéglőből, ahol Lajos vacsorált, Tibor pedig a szállásadójánál megevett sonkát öblögette le egy kis lőrével, mind a kettőn bizonyos félelem vett erőt. Lajos attól tartott, hogy barátja egyszerűen nyerni akart egy napot, és sehogy se fogja a nála maradhatást kieszközölni; Tibor viszont attól riadt vissza, amit tenni készült (hogyan fog Lajos rajta nevetni!); de belátta, hogy a maradásra ez az egyedüli mód.

A szobában erősen be volt fűtve. Tibor levetette cipőjét, télikabátját, s a ruhaszekrényben helyezte el. Aztán egy párnát kért Lajostól, s ruhástól, ahogy volt, lefeküdt a pamlagra, és a nagy ágyterítővel betakaródzott. Lajos most már biztosnak vélte, hogy Tibor csak időt akar nyerni, s neheztelő hangon figyelmeztette, hogy ha reggel el akar menni, mielőtt a banya kijön a cipőért, ha azt akarja, hogy meg ne lássa, nagyon korán kell ám fölkelnie.

- Mondtam már, hogy ez az én dolgom - válaszolt Tibor némi felindulással -, csak te aludjál nyugodtan.

Lajos eloltotta a lámpát, s a két jó barát, a szülői házból kiröppent, de azért onnan élő, tápláló melegét az idegenben is érző Pissek Lajos a kis- és nagyvámosi Fejérházy Tibor, a hajléktalan, bitang és csavargó árva, csakhamar az álom jótékony egyformaságát érezte. Tibort lefekvés előtti elhatározása már az első tejeskocsik zökögésekor fölverte álmából. Ekkor már hideg is volt a szobában, s didergett.

Óvatosan, hogy Lajos föl ne ébredjen, visszatette a párnát helyére, összehajtogatta az ágytakarót, aztán lábujjhegyen a ruhaszekrényhez közeledett, nesztelenül kinyitotta és belebújt. A szekrény elég nagy volt arra, hogy Tibor, mint egy kádban, leülhetett benne, bár se derekát, se lábait nem bírta kiegyenesíteni. De mit, egy-két óra nem a világ; kalodában vagy rövid vasra verve még kutyábbul érezné magát. A szekrény ajtaját belülről behúzta, s mozdulatlanul várta, mikor hallja meg a vén hárpia papucsainak csoszogását.

Jó másfél órát tölthetett ebben a nem kellemes és nem méltóságos helyzetben. Ekkor végre felhangzott a várva várt papucscsoszogás, s a vén banya megjelent a szobában. Tibor meg se moccant, bármennyire átkozta magában a banya lassúságát. Ez tüzet rakott, mosdóvizet hozott, kitisztította a cipőt, kiporolta Lajos ruháit (minden darabot külön hozva be), s végre megelégedését fejezte ki, hogy a lump már nincs itt. Nem is köszönte volna meg, ha itt találja.

Lajos megnyugtatta, hogy ezentúl senkinek se fog éjjeli szállást adni; most már tudja magát mihez tartani; de magában álmélkodott, hova tűnhetett Tibor.

Ez, mihelyt a vén banya eltávozott, kinyitotta a szekrényt, s most már nem oly óvatosan és halkan, mint ahogy beleült, kilépett belőle. Lajos bámulatát, mely az első pillanatban elfogta, falrengető kacaj követte, amin Tibor nem győzött eléggé méltatlankodni. Megmondta, hogy a vén banya nem fog észrevenni semmit, tervét keresztül is vitte: hát mi van ezen nevetnivaló? És bár Lajos tovább nevetett, Tibor még sokszor várta a ruhaszekrényben ama bizonyos papucscsoszogást.

7

Aki nem ismerte Tibor páratlan indolenciáját, azt hihette, hogy egy új Diogenész született ebben az álszégyennel, igényekkel telt korban. Csak legelemibb természetű szükségeit iparkodott kielégíteni. Mihelyt jóllakott, s lefeküdt a pamlagra, nagy lelki nyugalommal várta, hogy másnap ugyanezt ismételje. Azelőtt szerette, ha szép nyakkendője volt, hízelgett hiúságának, ha egy ügyesen varrt cipő kedvezően tüntette ki lábainak kis voltát; most ilyen dolgokra nem is hederített; a nagyobb gond elnyomta a kisebbeket. Máskor gyönyörködött egy szép leányarcban, kéjesen szívta május virágillattal telt, sugárzó levegőjét, egy szép költemény édes-bús ábrándokba ringatta: most az érzelmek eme fényűzése, a lelki élet eme fölöslege nem fért hozzá. Mikor havazott és fagyott, érezte, hogy fázik; ha az aszfalt besüppedt léptei alatt, s homloka gyöngyözött a verejtéktől, tudta, hogy nyár van; mint az állat, csak az önfenntartási ösztön sugallatát követte.

Csak a pillanatnyi bajok okoztak neki szomorúságot, a jövő esélyei nem aggasztották. Mit bánta ő, mi lesz vele egy hónap múlva, csak holnap-holnapután emészthesse kellő nyugalomban vacsoráját. Ha azt mondták volna neki: holnap nem lesz, hol aludnod, kétségbeesés szállta volna meg; de ha valaki figyelmezteti, vigyázzon jobban gyönge egészségére, mert ha így folytatja, egy év múlva eltemetik, bizonyosan a szemébe kacag Tibor. Nem a haláltól fél ő, hanem a földi szenvedésektől, nyomorúságoktól.

Pedig ez a buddhista világnézet, mely az embert a tétlenségre, boldogtalan szemlélődésre kárhoztatja, volt oka minden szenvedésnek. Napokig el tudott tűnődni a földi dolgok hiúságán, az emberi törekvések haszontalanságán, a szerencse változandóságán, a szívet boldogító érzelmek, az ifjúság, a tavasz, a szerelem és a szépség mulandóságán; de arra sohase gondolt, hogy ha nem akarja sorsát súlyosbítani, tennie is kell valamit. A jognak mindjárt apja halála után hátat fordított, s más után se nézett. Hamleti tépelődései minden tettét halvánnyá betegítették, s életének minden napját a szó szoros értelmében ki kellett küzdenie: ez volt összes tevékenysége, melyet az életben kifejtett.

Ilyen állapotban találta őt legjobb ifjúkori barátja, Burda Tódor, aki, letevén az ügyvédi vizsgát, a fővárosba jött letelepedni. Az óra és a gyűrűk történetét gyöngédségből elő se hozta Tibornak, s mikor ez maga kért tőle pirulva bocsánatot, azt felelte, hogy barátok közt az ilyet nem szabad nagyon szigorúan venni. De magában aligha gondolkodott így.

Burda Tódor a munka embere volt. Anyjának, egy becsületes özvegyasszonynak, akit nagyon szeretett, volt kis vagyonkája, mely azonban nem volt elég arra, hogy Tódor belőle megélhetett volna: kenyérkereset után kellett látnia. Szellemi tehetségei mérsékeltek voltak; ezt a hiányt azonban pótolta a szorgalom és kitartás, mely tulajdonokat a társadalom jobban jutalmazván, mint a tétlenül elmélkedő tehetséget, Tódor már jogász korában tisztességes jövedelemre tett szert.

Csinos kis lakást vett ki magának a főváros egyik csendesebb utcájában, s látván Tibornak istentől-embertől való elhagyatottságát, ingyen átengedte neki a kis udvari szobát, megosztotta vele takarékos kosztját, s gyöngéden kényszerítette, hogy fogadja el viseltes ruháit. Hogy mindezeket Tibor mégis viszonozza valamivel, Tódor irodájában adott neki foglalkozást. Iratokat másoltatott, s más apróságokat végeztetett vele. Titokban pedig utánajárt, hogy egykori legjobb barátjának valami kis hivatalt szerezzen. Szemben vele az oktató szerepét játszotta, s szemrehányó komolysággal kérte, ne hagyja úgy el magát. Ha nem mozog, nem keres, nem is fog találni semmit. Hiszen már a biblia is azt mondja, hogy csak a zörgetőnek nyitják meg az ajtót. Minő könnyelműség volt tőle abbahagyni a jogot s nem szerezni diplomát!

Amilyen összeköttetései, ösmeretségei voltak, most már tisztességes állása lehetne a minisztériumban, vagy más téren haladhatna a boldogulás útján.

Ha nem tetszett neki a jog, atyja halála után még mindig választhatott volna más pályát, vagy legrosszabb esetben, ha fel is hagyott volna tanulmányaival, régen kaphatott volna állást, melyet nem kellene szégyellnie, s melyből megélhetne becsülettel. Így azonban ő az oka, bármi történik vele; igazán csuda, hogy még nem süllyedt mélyebbre.

Tibor minden különös megjegyzés nélkül hallgatta végig barátja intelmeit; legföljebb annyit válaszolt, hogy arra, hogy másképp cselekedjék, még egyszer kellene a világra jönnie.

Sivár egyhangúságban követte egyik nap a másikat. Tibornak nem volt mit remélnie, de még rosszabbra se fordulhatott a sorsa. Legalább ő így gondolkodott. De az élet azt mutatja, hogy a koldusnak is van vesztenivalója, s hogy még szegény Tamást is érheti új fájdalom és veszteség.

Ama néhány év alatt, mióta Tibor Ágnest nem látta, meglehetősen elmosódtak lelkében e drága lény vonásai. Csak arcképét, melyet mindig üres tárcájában viselt, s mely csókjaitól meglehetősen szétmázolódott, nézegette még titokban esténként, ha a rendesnél több bort ivott, s ábrándos hangulat szállta meg. Ilyenkor meglegyintette az emlékezet szellője, és illatot hozott magával távol eső melegebb vidékről. Tibor büszke megelégedéssel gondolt rá, hogy ez a fennkölt lelkületű, ragyogó szemű, nemes leány őt szerette, s hízelgett vele magának, hogy neki is a „Liebesgut der besten Frauen” jutott osztályrészül.

Burda Tódor előtt azonban, aki jól ismerte Ágnest, nem merte a nevét kiejteni. Egyáltalán nem emlegették közös ismerőseiket. Tibor nem volt oly állapotban, hogy velük érintkezhetett volna; kikerülte, ha valamelyikkel találkozott, és ha véletlenül együtt ment barátjával, megszökött oldala mellől, ha ismerőst látott velük szembejönni.

Egy szép tavaszi este egyedül hevert Tibor kis szobájában, melyet barátja neki másolás fejében átengedett. Miután szalonnából s egy nagy darab kenyérből állott vacsoráját elfogyasztotta volt, elővette azt a csomagot, melyben az Ágnestől kapott levelek voltak, s ezeket kezdte olvasgatni. E gyengéd szív kedves, őszinte megnyilatkozása, mint mindig, most is varázserővel hatott lelkére.

Heves vágy szállotta meg, hogy Ágnest még egyszer lássa az életben, még egyszer megcsókolhassa azt a hervadt liliomhoz hasonló kezet, azt a gyémánt ragyogású s mégis oly szelíd tekintetű szemet, hogy karjaiban még egy óráig boldog legyen, ha mindjárt végórája is lesz az. Fölkelt, kinyitotta az ablakot, s mohón szívta magába az udvaron virágzó akácok illatát.

Ebben a merengő, félig eszméletlen állapotban találta őt a belépő Tódor. Látván, hogy Tibor nem is veszi észre bejövetelét, hozzáment az ablakhoz, s vállainál fogva jól megrázta.

- Megint a holdat bámulod? Nincs azon mit nézni; még ennél a földnél s a rajta lakóknál is hidegebb. A napot szeresd, az melegít, világít, életet hoz létre.

- Nekem a nap is sötét és hideg; már én csak jobb szeretem a csöndes éjszakát; ez hasonlít az életemhez.

- Úgy okoskodol, mint egy eszkimó vagy egy fóka; nem is tudom, nem kering-e vér helyett jeges víz az ereidben. Hallottad volna csak, hogy szapult ma is valaki!

Tibor egy mozdulatot tett a kezével, mely körülbelül annyit jelentett, hogy mit bánja ő, aztán jól palástolt kíváncsisággal kérdezte:

- Kicsoda?

- Találd ki!

- Tudom is én! Ha szapulásról van szó, bizonyosan mindenki.

- Mindig a régi szentiványi ének. Csakugyan úgy látszik, mintha dicsőséget keresnél abban, hogy magadat mindenki előtt ellenszenvessé tegyed.

- Azt hát!

- Pedig lásd, az előbb is tréfáltam; azt kellett volna mondanom, hogy valaki nagyon a pártodat fogta.

Tibor visszafordult az ablakból, és élénken kérdezte:

- Ugyan kicsoda?

- Mondtam, találd ki.

- Ha nem mondod meg, tartsd magadnak; nem öl meg a kíváncsiság.

Ezzel megint az ablakhoz ment Tibor és kikönyökölt. Tódor látván, hogy nem lehet barátját komolyan kíváncsivá tenni, érthetőbben beszélt.

- Pedig ha tudnád! Egy rég nem látott, kedves leányismerősöd, aki anyjával Garamyéknál van látogatóban.

- Csak nem...

A következő szó torkán akadt Tibornak. Amennyire óhajtotta az előbb, hogy még egyszer találkozzék Ágnessel, oly rémületbe ejtette most az a gondolat, hogy legszebb álmainak tárgya itt van a fővárosban. Tódor is észrevette a barátja hangulatában beállt hirtelen változást, s ő vette át helyette a szót.

- Eltaláltad. Bárándy Ágnes van itt, s azt izenteti, hogy szeretne veled találkozni. Látogasd meg Garamyékat, vagy ha ezt nem akarod, jöjj velem holnap délután a margitszigeti felső vendéglőbe, ott fogod őt találni. Még mindig oly szép és kedves, mint volt, csak egy kissé meghervadt szegényke. Hja, az idő meg nem áll.

- És mit beszélt rólam? - kérdezte Tibor félénken.

- Mondtam, hogy védelmedre kelt. Nagyobb társaság volt együtt Garamyéknál, s valaki beszéd közben kiejtette a nevedet. Ágnes erre kérdezősködött felőled, hol vagy, mit csinálsz, hogy folynak dolgaid stb. Igaz-e, amit hallott, hogy sokat kell küzdened, és sok bajod van az élettel. Erre az a valaki, aki nevedet előhozta...

- Nos, mit mondott az a valaki?

- De csak úgy árulom el, ha megígéred, hogy nem kutatod nevét, s nem jön kedved őt párbajra hívni.

- Én, és valakit párbajra hívni! Jobban ismerhetnéd flegmámat és cinizmusomat.

- Nos hát, az a valaki megjegyezte, hogy az alma nem messze esik fájától, hogy apádra ütöttél, azzal a különbséggel, hogy az legalább a külszínt meg tudta őrizni.

- Ezen legföljebb nevethetett Ágnes.

- Nem találtad el. Azt válaszolta, hogy téged nem tart rossznak, csak szerencsétlennek.

Ezerszer jobban szerette volna Tibor, ha azt hallja, hogy Ágnes isten tudja minő csúfnevekkel halmozta el, mint hogy most arról értesüljön, hogy megesett rajta a szíve.

Föltette magában, hogy az Ágnessel való találkozást kerülni fogja. Nem bírta elképzelni, hogy az a büszke nő még mindig szerethesse, s az volt a meggyőződése, hogy legföllebb szánalmat érezhet iránta. Attól pedig, hogy valaki szánakozzék rajta, irtózott; mert a szánalmat csak a megvetés egy emberbaráti formájának tekintette.

Tódor nem is iparkodott őt nagyon rábeszélni, hogy jelenjék meg a Margitszigeten. Egyszerűen átadta Ágnes üzenetét, s egészen barátja belátására bízta, mit fog tenni. Ismerte tartózkodó, magábazárt természetét, s előre gondolta, hogy a találkán nem fog megjelenni. Úgy is történt. A véletlen mégis úgy akarta, hogy lássa imádott Ágnesét. A következő napok egyikén az Erzsébet téren csatangolt Tibor, céltalan töprengésekbe mélyedve. Éppen az Erzsébet sétányon járkált, midőn a kioszk előtt észrevette Garamyékat Ágnessel. Hirtelen visszafordult, s egy rácsozat előtti fa mögé rejtőzve nézte a közeledő társaságot. Szerencsére sok ember volt a sétányon, és Garamyék nem azon az úton haladtak, amelyen Tibor állt, s így nem láthatták, mily sóvárgó tekintettel követi Ágnes minden mozdulatát. Látta, hogy az idő kíméletesen bánt kedvesével. Szemeiben a régi tűz, mosolyában a hajdani édesség, járásában az egykori kellemes könnyedség, s érezte, hogy most is szereti, csakoly lángolón, csakoly szenvedélyesen, mint ama bűbájos alkonyórákon, melyeken Kalibánt mentek fürészteni.

Tempi passati! Isten veled, régi boldogság! Bár ne ízlelte volna meg, s ne kellene pokoli gyötrelmek közt paradicsomi üdvösségre gondolnia! Csak menj haza, szép Ágnes; vidd magaddal azt az észbontó, szelíd mosolyt... engem ugyan nem fogsz látni többé...

Este beszéd közben fölemlítette Tódor, hogy Ágnes reggel elutazik, s hogy nagyon szeretett volna a vademberrel (így nevezte Tibort) találkozni.

A vadember nem válaszolt. Visszavonult szobácskájába, s hajnalig álmatlanul forgolódott ágyában. Mikor fölébredt, levelet talált asztalán. Jól ismerte az írást, s reszkető kezekkel szakította fel a borítékot. Csak egy névjegy volt benne Ágnestől s rajta e néhány szó: „Ön nem akarta nekem feláldozni hiúságát. Legyen meg akarata. Isten önnel - à jamais.” Az első érzés, mely Tibort e néhány sor olvasása után megszállta, a háláé volt. Köszönetet mondott magában Ágnesnek, hogy szívét fölszabadította, mert lehetetlennek tartotta, hogy egymást tovább is szeressék. Nemcsak most, midőn egymástól távol élnek, de még akkor is, ha egy házban laknának. Hiszen Tibor körülményei azt sem engednék meg, hogy Bárándyéknál vagy Ágnessel egy társaságban másutt megforduljon. Ágnes selyemruhája s az ő elnyűtt, foltos kabátja nem valók együvé. Csodálatos bárgyúság, tunyaság, meseszerű élhetetlenség volt ugyan, mely Tibor életét így alakította: de nem tehetett róla, lelket kellett volna cserélnie, hogy mást tegyen.

Más, erősebb akaratú ember Tibor tehetségével, nevével, társadalmi összeköttetéseivel, bizonyára kiküzdi magát, elfoglalja megillető helyét a társadalomban, s kitartás, szorgalom által odaviszi, hogy Ágnest isten és ember előtt magáénak vallhatja. Tibor minderre gyönge volt, pedig nemcsak az állatok, hanem az emberek közt is a legelső helyet a legerősebbek, a legutolsót a leggyöngébbek foglalják el.

De bármennyire játszotta Tibor a rezignáltat, lelkében mélység tátongott, tele sötétséggel, melyből - hiába iparkodott maga előtt titkolni - el nem ért vágyainak sírását hallotta. Teljesen meg volt hasonolva, s az a látszólagos nyugalom, mellyel az élet keresztjét cipelte, a tél mozdulatlansága volt, mely halált jelent.

Tódor, aki nem volt különös pszichológ, nem vette észre Tibor életakaratának e rohamos gyöngülését, sőt látván, hogy megint az éjjelezésre adta magát, irigyelte gondtalan kedélyét, mellyel a sors legádázabb hányatásai közt is képes az éjszakákat átinni, átkacagni. Nem árt

ennek semmi, gondolta magában. Olyan, mint a kígyó; ha csak nem vágják el a fejét, nem is pusztul el.

Tibor maga is titkos bámulója volt erős természetének, ennek tartván azt a gyáva nembánomságot, mellyel az élet küzdelmének, a sors zaklatásainak mindig hátat fordított. Bölcsességnek tartotta a tehetetlenséget, erőnek a fűszál nyugodtságát, mellyel megáll a viharban, mikor a nagy fák recsegve hajtogatják ágaikat. Elég oly vihart állott ki, mely erősebb lelkeket porba döntött volna. Szárazság leperzselheti, gyönge gyermekkéz kitépheti a fűszálat, mely különben „si fractus illabatur orbis" sértetlenül megáll.

Tibort is nem a feje fölött dühöngő szélvész, hanem egy gyöngéd női kéz volt elpusztítandó. A végleges szakítás Ágnessel, melynek ő volt az oka, nagyon érzékenyen sújtotta. Ha évekig küzd vala Ágnesért, feláldoz érte mindent, végre az oltár előtt örökre magához fűzi, s a nászéjen rajtakapja egy eddig nem ismert szerencsésebb vetélytárs karjai közt, hideg flegmával fordított volna hátat annak a gyöngeségnek, melynek asszony a neve.

De Ágnes részéről nem tapasztalt mást, mint határtalan hűséget, mély odaadást, s a maga részéről a legnagyobb fokú lelki lomhaságot, mely minden akadálytól visszariad, s csak abban a képzeletbeli országban tudna boldog lenni, ahol a malacok sülve futkosnak, s a szép leányok mirtuszkoszorúval, menyasszonyi ruhában lebegnek a szerelmes férfi elé. S az a rövid levél mégis jobban fájt neki, mintha rossz hírű házban találkozott volna eszményképével. Olyan az emberi szív, hogy bármit tegyen vele más ember, sose fog neki annyira fájni, mint az önvád, saját hibás voltának égető tudata, melyet a magyar nyelv találóan nevez bánatnak.

Most már a végső reménnyszál is elszakadt, mely eddig még Ágneshez fűzte Tibort, s nem maradt lelkében más, mint az a kétségbeejtő tudat, hogy hagyjon fel minden reménnyel, hogy abból a pokolból, melyet magának készített, nem lesz, nem lehet többé szabadulás.

Csak dőzsölt, és fitymálta Tódor jóakaratú intelmeit. Mit bánja ő, mi vár még rá. Az ő baját úgyse gyógyíthatja már semmi sem. Talán nem is egészen szerelmi bánat volt, csak ő adta ezt a nevet meghasonlottságának, melyet utóvégre is nem a szerelem, hanem az életképesség hiánya okozott.

Egyike a leggyönyörűbb májusi napoknak volt. Tódor majálisra ment a Svábhegyre, s Tibor egyedül vívódott szobájában meddő kontemplációval. Tovább nem hordható tehernek tűnt fel élete; még a lélegzetvétel is nehezére esett, mintha a keblében összezsúfolódott fájdalmas érzelmek akasztották volna meg útját. Kábult egykedvűséggel járt egy ideig fel s alá szobájában, majd bement az irodába, némileg azzal a szándékkal is, hogy egy asztalára kikészített okmányt lemásoljon, de főleg azért, hogy a fiókokban szívnivaló után kutasson, nem lévén nála se pénz, se szivar.

Valamennyi asztalt kikutatta, de nagy bosszúságára még csak dohányra sem akadt sehol. Ekkor Tódor lakására akart bemenni, de az be volt zárva, a cseléd pedig kiment a városba. Mint nagy dohányos, még egyszer felkutatta az irodát, különösen a Tódor fiókjaiban kotorászott sokáig, de iratokon, pecsétnyomón, kesztyűn s más apróságokon kívül nem talált ott mást egy revolvernél. Kivette s nézte, meg van-e töltve. Meg volt.

Elhatározó eszméje támadt, melytől gyöngyözni kezdett a homloka. Egy titkos belső hang azt károgta benne: Menj aludni! Neked már úgyis régen beesteledett. Mit lézengesz itt, ebben a világban, ahol nincs reád szükség? Éjjeli csavargó támad helyetted akármennyi. Ne félj, nem hagysz magad után hézagot.

A forgópisztolyt letette az asztalra, és azon tűnődött, micsoda leveleket írjon meg. Valami cinikus módon akart a világnak végbúcsút mondani. Legjobbnak vélte, ha egy zsurnaliszta

barátjának ír, az majd kiteszi az újságba. Majd szelídebb, melankolikusabb eszméi jöttek. Minek veszekedjék a világgal végperceiben is! Nem érdemes az arra se, hogy az ember neki jóéjszakát kívánjon. Ha megteszi, hát tegye meg szó nélkül. Minek álljon ki még egyszer e paprikajancsi-bódé elé, kikürtölendő: Íme, urak és úrhölgyek, én ezért meg ezért agyondurrantottam magam; a viszontlátásra a - pokolban. Azért is némán, szó nélkül fog meghalni. Csak a komédiások magyarázzák érzelmeiket.

Lázas arccal járt fel s alá a szobában. Végre elfáradt, testileg, a sok szaladgálástól, lelkileg a nagy tusakodástól, s bágyadtan a bőrpamlagra vetette magát. Most egy új rém víziója jelent meg lelki szemei előtt, és ettől jobban irtózott, mint a haláltól. Elképzelte, hogyan fogják őt doktorsuhancok feldarabolni, hogyan fogják koponyáját fűrészelni, máját, tüdejét, szívét vagdalni, és hideg borzongás futott végig hátán.

Hozzá ugyan ne nyúljon senki, ha egyszer hunyt szemekkel, dermedt tagokkal rothadni kezd. Ó, ha el tudna bújni, mint az állatok, midőn közeledni érzik végüket. Meghalni oly helyen, ahol soha senki sem akad rá, legföljebb éhező farkasok, fekete hollók! De hogy a boncterembe jusson, s tudákos fickók rajta gyarapítsák tapasztalataikat: ez a gondolat iszonyattal töltötte el, s elvette bátorságát, hogy a revolver csövébe nézzen.

Lázas állapota nem engedett neki maradást a szobában. Botot, kalapot vett, s a revolvert zsebre rakta, úgy vélekedvén, hogy szándékát a szabad ég alatt is végrehajthatja.

Az utcák hemzsegtek a tavasz gyönyöreit élvezőktől. Némelyek a hajóállomáshoz siettek, mások lóvasúti kocsit vártak, vagy karjukra vetett felöltővel gyalog iparkodtak kifelé a kőporos, penészes levegőjű városból. Tibor ez utóbbiakkal tartott, s egyszer csak azon vette magát észre, hogy a Király utcából kiérve, a Városligetbe vezető gesztenyefasor alatt lépked. A kétoldalt levő nyaralók majd mindegyikének volt már lakója. Egy reneszánsz stílű nyaraló verandája előtti pázsiton, ide-oda-futkosva és nagyokat kacagva, víg gyermekcsoport társasjátékkal töltötte a délutánt; egy más, tornyos villa virágoskertjének útjain fiatal leányok és katonatisztek sétáltak; a szomszédban egy zsidó bankár ült kövér feleségével, figyelemmel kísérve a fasoron végigrobogó fogatokat, és hébe-hóba zsebkendőjével törölgetve kopasz homlokát. Egy csinos kis svájci házikó teraszán fiatal házaspár ült. A férj csibukozva újságot olvasott, s olykor, hihetőleg, ha nevezetesebb hírre bukkant, mellette ülő, horgoló nejéhez fordult, s mondott neki valamit. A férfi idegen volt Tibor előtt, de a fiatalasszonyban Borsody Jennyre ismert. Midőn látta a viruló színben levő, mosolygó asszonyt, amint jólétben, kényelemben élvezi a szép tavaszi napokat, sebesen vert a szíve, s még sebesebben haladt el a vasrácsozat előtt, hogy meg ne lássák.

A Városligetben ember ember hátán mozgott. A bukott nőket sétáltató fogatok, a süteményt, vizet, léggömböket áruló suhancok rikácsolása, a vendéglőkben a cseh bandák cincogása s távolabb, a népligetből jövő kintornahangok mintha gúnyolták volna a tavasz gyönyörű napját, melynek egyebe se volt, mint pompás bársonyos pázsitja, illatlehelő virága s élénkzöld, friss lombozata, melyen, mint mosolyogva ábrándozó, nagy kék szem tört át a sugárzománctól ragyogó kék ég.

Ó, szép május! Szép a verébnek is, aki a tó partján csipogva szedegeti föl a hattyúnak dobott zsemlyedarabokból elhullt morzsákat; édes a vörös képű szolgálónak is, amint röhögve fut a gyepen az őt megcsókolni vágyó baka elől; éltetője a féregnek, ünnepe a filiszternek, és csak Tibornak utálat.

Ki mondja még, hogy a világon van bánat és nyomorúság, lázongott Tibor. Íme, ameddig szemei látnak, minden mosolyog, ragyog, szórakozik, élvez, kacag. A pesztra oly vígan rakja a gyepen a táncot ragyás szeretőjével, mintha csakis erre született volna: a kis varrónő oly

elégülten veti véres erekkel átszőtt szemeit az égre, mintha a hitványan pislogó mécs mellett sose csukta volna le a bágyadtság szemhéjait, s a susztergyerek oly kihívó tekintetet vet a nézőkre a forgójáték falováról, mintha fogalma se volna róla, mire való a lábszíj a majsztram kezében. Sehol egy sóhaj, sehol egy redő, sehol egy könny: ki merne itt elmúlásra gondolni! Nem gondol rá a lepke sem, s oly sebesen karikázik egyik virágágyról a másikra, mintha egy pillanatot is sajnálna elveszteni életéből. Az a félig kinyílt gyönyörű rózsa, melyet holnap ilyenkor talán már valamelyik virágárus leány fog kosarában egy hatosért kínálgatni, semmit se tud a hervadásról, és piros levelei, felszálló illata azt látszanak mondani: élek és élvezek!

Hiszen ami azt illeti, Tibor is szeretett volna élni és élvezni, sőt, szívesen meg is alkudott volna a sorssal, adjon neki inkább rövid és boldog, mint hosszú és nyomorult életet; de hiába, nem arra született, hogy örömök részese legyen.

Úgy volt vele, mint az éhes eb, akit szájkosárral eresztenek egy hentesboltba; látja forró vágyainak tárgyait, ha tetszik, meg is szagolhatja, de a szájkosártól nem nyúlhat hozzájuk.

Tibor előtt is hiába hullámzott a soha nem nyugvó, örökké változó élet örömeivel, cédaságaival és mámorával; ő csak a szenvedésre volt fogékony; az örömmel úgy járt, mint az éterrel, mely a kéznek hideg érzetet okoz, s gyorsan elpárolog. Bánatos reflexiói azonban hívek maradtak hozzá, kéjelgett bennük, s mint az olaj, enyhítették égető szívfájdalmát.

Ily kéjelgő bánattal jár most is a kacagó, ide-oda futkosó, izzadó embertömeg közt. Minden víg kurjantás, minden zengő nevetés belenyilallt szívébe, s a mártír kéjével cipelte tovább keservét, melyről meg volt győződve, hogy meg nem érdemelte. Majd a liget csöndesebb részeit kereste, s elhagyott utakon járt a sűrű bokrok közt. Egyszerre annál az ismert sírkőnél találta magát, melyre csak annyi van írva: *Fuit*. Megállt, és leheveredett a fűbe. Ez neki való hely volt. Az az ember, aki ösmeretlenül, jól elrejtve alszik a liget földjében, nagy bölcsnek tűnt föl szemeiben, nagyobbnak annál, akinek sírja fölé oszlopot emelnek, s aranybetűkkel hirdetik halhatatlanságát. Ez a *Fuit* szebb sírirat mindazoknál, melyeket ihletett és bérenc költők valaha kitaláltak, megindítóbb Leopardi és Byron minden fájdalmánál.

A közös elmúlás minden búja zokog ebben a négy betűben: Fuit.

Ha Tibor meg akart válni életétől, hol tehette volna meg azt jobban, mint itten, a nagy cinikus sírkövénél. Ő tanít meg, hogy volt légyen valaki persa sah vagy pária, Loreley vagy miss Pastrana, élt légyen, mint Szárdanapal vagy mint Apemantusz, a vége mégiscsak egy: fuit.

Ily eszmék közt kalandozott egy ideig. Az alkony még mindig ott találta, ama búskomor sírkőnél, mely titkon folyvást nógatta, ne legyen gyáva, s végezzen gyorsan. Kihúzta revolverét, s a sírkőhöz támaszkodva, végső elhatározással homlokához emelte. Ekkor néhány lépésnyire szoknyasuhogást hallott; majd egy kopottas, erősen kifestett nőt látott az úton jönni. Tibor hirtelen eldugta fegyverét. Midőn a nő egészen közelébe ért, szemtelenül kacsintott feléje, s Tibor a beállt esthomály dacára fölismerte benne Dolóreszt.

Tibor egyenesen feléje tartott:

- Te vagy az? Mit kóborolsz itt ilyenkor? Gyere velem.

Az életösztön újra feltámadt Tiborban. Elég volt egy, az utolsó úton járó nőt, akihez valamikor közel állt, látnia, hogy újra élni kívánjon...

Mikor Dolóresztől megvált, bizonyos erkölcsi csömört érzett ugyan, de öngyilkossági szándéka elpárolgott, s a városba menve azon gondolkodott, hova térjen be vacsorálni.

Ez annál kényesebb kérdés volt, mert egy fitying sem alkalmatlankodott zsebében. A véletlen azonban segítségére jött. Amint befelé haladt a városba, megpillantott egy még nyitva levő zálogüzletet. Hirtelen elhatározással a kapu alá futott, revolveréből kivette a töltényeket, s aztán elzálogosította Tódor fegyverét.

Mihelyt zsebében érzett néhány kis bankót, egészen más színben látta a világot. Néhány üveg bor, egy kis jókedv, kipirult arc, harsány nevetés, ennyiből állt a legközelebbi jövő. Betért egy korcsmába, ahol hozzá hasonló elzüllött ismerősökkel szokott iddogálni, s egyik két deci után a másikat hozatta. Már az ötödik után földerült, s szerencsés megmenekülését a Gondviselésnek tulajdonította, mely nem engedte, hogy kis- és nagyvámosi Fejérházy Tibor elvesszen az emberiség számára. Úgy érezte, mintha a földön minden az ő kedveért volna berendezve, és ő volna központja a világi mikro- és makrokozmosznak.

Ismerősei irigyelték jókedvét, teli torokból hangzó nevetését, s nagy elismeréssel adóztak egészséges természetének, melynek az ördög sem árt, sőt, a megpróbáltatások csak fejlesztik önérzetét.

Fölhevült állapotban, virágos kedvvel vetődött haza éjféltájban. Tódor már otthon volt, s éppen lefeküdni készült. Midőn Tibor pislogó szemekkel, széles jókedvvel a szobába lépett, szemrehányó pillantást vetett rá, s komolyan a szívére kezdett beszélni. Figyelmeztette, hogy a munkát, melyet rábízott, megint nem végezte el; helyette ismét a korcsmában vesztegette az időt, és pazarolta az isten tudja honnan vett pénzt.

- Barátom, én ma halálos veszedelemből szabadultam. Ezt ünnepeltem meg.

- Ünnepeltél volna te anélkül is!

- Hát nem hiszed? Barátom, tudod-e, hogy délután agyon akartam magamat lőni? A te revolveredet vittem ki a Városligetbe, ahol ennek a rongyos egzisztenciának véget vetni szándékoztam, s tudod-e, mi mentett meg? Találkoztam egy régi szeretőmmel. Az agyonlövésből semmi sem lett, s hogy ezentúl se legyen, revolveredet pihenni vittem, s amit rá adtak, elittam. Remélem, okosan cselekedtem, s meg vagy velem elégedve?

Tódor a legkomolyabb arccal hallgatta ez omló szóbeszédet, s a józan ember nyugodtságával felelt Tibornak. Azt mondta, hogy sose lesz belőle semmi. Nem veszi az életet komolyan, s nem is akarja megérdemelni. Úgy él, mint a részeg üstfoltozó Shakespeare-nél, mintha a világot kedveért teremtették volna, s a történelem csak azért játszódnék le, mert ő nézi.

Tibor azzal az idegességgel és türelmetlenséggel válaszolt, mellyel az ittas a józan ember szavait szokta fogadni. Kijelentette, hogy nem hederít a világra; ne avatkozzék hát ő sem a dolgaiba. Neki nincs családja, felesége; egyedül áll, mint az ujja, nem tartozik senkinek felelősséggel; azt tehet, amit akar.

Tódor ezt készségesen elismerte, de hozzátette, ne várja akkor Tibor se, hogy a világ vele törődjék. Ne emlegesse megpróbáltatásait, szenvedéseit; ha a világ iránta közönyös, és keservét ignorálja, jajait meg se hallja: ez nagyon természetes dolog. Ő, az egyes ember annyira sem becsüli az életet, hogy becsülettel végigélje; miért legyen hát rajta az emberiség, hogy neki az életet kellemessé vagy legalább elviselhetővé tegye?

- Nem is akarom! Nem vagyok olyan bolond, hogy várjak valamit attól a haszontalan, cudar világtól, melyet arra se tartok méltónak, hogy az ember miatta búsuljon. Éljen a jókedv és a jó bor!

Tódor magyarázgatta, hogy ez a kacagó cinizmussal leplezett elkeseredés tisztán egyéni okokra vezethető vissza. Tibor nem azért hirdet ilyen eszméket, mert a világot csakugyan helyesen

fogja fel, hanem mert egyénisége olyan, hogy nincs rajta számára boldogulás. A világrend sokkal bölcsebb, mint az elégedetlenek képzelik. Mindenki megérdemli sorsát, s a földön nincs sem üldözött ártatlanság, se porba tiport érdem, se diadalmaskodó vétek. Az ember jelleme az ember sorsa. Mindenki saját szerencséjének a kovácsa; az érdem és siker karöltve járnak, s aki a boldogulók és jól élők társaságából kitaszítva, magát emésztve tépelődik a hiúságok hiúságán, azt nem a világrend ferdesége, hanem az igazságos nemezis megtorló keze sújtja.

Tibor filiszterségnek mondotta az életbölcselmi elmélkedéseket, melyek neki csak bosszúságot okoznak. Polonius is kitűnően értett a jó tanácsok osztogatásához. Dacos hangon kérdezte:

- Hát mi rosszat tettem, hogy ezt a mihaszna életet megérdemeljem?

- Semmit se tettél; ez volt a te legfőbb bajod, ez oka minden szerencsétlenségednek. Az életben minden siker tettek eredménye, s aki meg akar a lábán állni, ne csak szemlélje a világot, hanem ragadja meg ott, ahol éppen tudja.

- De hát utóvégre is, honnan tanultam volna én mindezeket? Felnőttem anélkül, hogy a munka szót kiejteni hallottam volna. Ki tanított meg engem valaha, hogy a világon nincs semmi ingyen, hogy a lélek nyugalmáért, az erkölcsi épen maradásért éppúgy kell valamit adni, mint egy zsák krumpliért! Azt hittem, elég, hogy megszülettem, s kis- és nagyvámosi Fejérházy Tibornak hívnak; a vak fátum maga köteles gondoskodni arról, hogy ez a hangzatos predikátum ne valljon szégyent.

- De most már látod, hány hét a világ, s okosabban intézheted további életedet.

- További életemet? S méghozzá okosabban intézzem! Ez éppen olyan beszéd, mintha azt mondanád a medvének, ne egyék tovább mézet, hanem éljen hússal. Pajtás, aminőnek mostan látsz, olyannak maradok.

Tódor türelmetlen mozdulatot tett.

- Ha nem akarsz magadon segíteni, jobb lett volna délutáni szándékodat végrehajtanod.

Tibor nyers röhögésben tört ki, zsebéből kihúzott egy papirost, s az asztalra dobta.

- Persze, hogy jobb lett volna; de ami késik, nem múlik. Ott a zálogcédula. Jó éjszakát!

Berohant a szobájába, s vonagló szívvel, ruhástul dőlt az ágyra. De nem bírt elaludni. Még mindig egy kissé ködös volt, s forróságot érzett minden tagjában. Lámpát gyújtott, kinyitotta az udvarra nyíló ablakot, s lassan vetkőzni kezdett. Forrósága azonban így se hagyott alább. Hálóingben, nyitott mellel odaült az ablakhoz, s kábultan nézett ki az akácos udvarra. Mindenki aludt még, s az egész házban halotti csend uralkodott. Csak az akáclombok rezdültek meg olykor halkan az éji szellőtől, vagy egy éktelenül visító kandúr zavarta meg az éj nyugalmát.

Tibor egy éles papírvágó ollóval kezdte a körmeit nyesegetni. A múlt nap izgalmai szokatlanul elzsibbasztották; talán ezért volt olyan melege. Barátja szemrehányásai is élénkebben hatottak rá, mint valaha. Hirtelen felugrott az ablakból; papírt, tollat vett elő, s írni kezdett. De alig jutott tovább egypár sornál, apró darabokra metélte a papírszeletet, s mezítláb, ingben, ahogy volt, járkálni kezdett a szobában, s mikor ebbe is belefáradt, megint elővette a papírvágó ollót, s újra körmeit vagdosta. Majd ismét összefüggéstelen szókkal firkálta tele az asztalon heverő papirost.

Végre elszánta magát, hogy aludni fog. Kulcsra bezárta a szobaajtót, szokása szerint az ágy alá nézett, nincs-e alatta valami kincset gyanító tolvaj, s aztán lefeküdt. Hasztalanul; az álom oly

makacsul kerülte, mint a szerencse. Virradni kezdett már, s szobájában egymás után meg tudta különböztetni a tárgyak körvonalait. Az ablakhoz ült s önkéntelenül megint a nagy olló akadt kezébe. Az udvar verébcsiripolás hangjaitól kezdett élénkülni; különben még minden csendes volt, csak az utca felől hangzott néha egy tejeskocsi zörgése.

Csak nem mentek ki Tibor fejéből Tódor szavai, hogy jobb lett volna délutáni szándékát végrehajtani. A világ tehát önként lemond róla: senkinek sincs rá szüksége, senki se becsüli. Hogy is becsülné, mikor legrégibb pajtása, legjobb barátja, egykori bálványozója is így beszél. Egy darabig azzal ámította magát, hogy még meg lehetne találni az igazi ösvényt, ha letévedt róla; de hamar belátta, hogy a gyávából Hannibál, a pazarlóból Harpagon, a bujálkodóból Szent Imre herceg, a lustából Briaréusz nem lesz soha.

Az ő sorsa is el van döntve, s az a jövő, amely rá vár, nem érdemes arra, hogy végigélje. Mindenre, amit tett, a természet kényszerítette, de azért minden szenvedését megérdemelte. Pedig apjáról szállt rá minden nyomora. Ez az ő apai öröksége. Apjáért szenved. Apjáért, aki vagyonát eltékozolta; apjáért, akinek hajlamait, véralkatát örökölte; apjáért, aki a semmittevést, az élvezetekben való elmerülést bizonyos emberek kiváltságának tekintette. Az apát, aki teljes életében nem használt senkinek, legföllebb az uzsorásoknak, most a fiúban utolérte a rémítő büntetés. A nemezis szörnyű átka sújtja, s el kell pusztulnia az apáért.

Mikor ily gondolatok közt végre elaludt, már magasan járt a nap. Tódor nem háborgatta, hagyta őt aludni. Midőn ebéd után hazajött, üresen találta Tibor szobáját. Asztalán a következő papírszelet hevert: „Meghalni nem tudtam; itt maradni nem bírtam. Elmentem s élni fogok, ameddig s ahogyan a sors kívánja. Az ember jelleme az ember sorsa.”

MARGIT SZERENCSÉJE

1
A vármegye mulat

Kisvárosi fogadó ebédlőjében vagyunk. Egyikében ama repedezett falú, tarka mázolású, homályos helyiségeknek, aminők ma már csak a vasúttól félreeső városokban találhatók. A patriarkális időkre emlékeztet itt minden: a zsíros, ócska bőrdíványok, az asztalok hosszában, a késnyergek a tányérok oldalán, a függő petróleumlámpák, rojtos papírernyőikkel, a repedésektől porzó padló, a rostélyos és spalettás ablakok és a boltíves folyosóra nyíló ajtó. Bármerre tekintesz, minden bizonyos állandóságot mutat. A nyikorgó ajtószárny, a plafon füstös angyalkái, a termetes, zöld cserépkályha, a söntés előtt bóbiskoló csapos jelképileg szólnak hozzád, hogy itt nincsenek futó vendégek, akik megisszák sörüket, kifizetik borjúszeletüket, s aztán odébbállnak. A Fehér Medvébe nem szokás csak betévedni; akik itt vendégek, azok itt is tanyáznak. Tajtékpipástól, csibukostól jönnek ide a hivatalból; a Fehér Medvében találja őket már az alkony, ott vacsorálnak, ott röpítik el a legfrissebb adomákat, ott szidják a zsidót, és ott kalabriászoznak, míg Morfeusz nem kezdi fújni a takarodót.

A délelőtt a pókok, egerek és dongók ideje. Ekkor tudniillik üres az ebédlő, kivéve az oly rendkívüli napokat, mint a mai, mely az elmúlt megyebálra virradt meg. Különben a fekete frakkok és fehér nyakkendők mindjárt elárulták, hogy itt az éjt átbálozott emberek vannak együtt.

Hogy a zajos beszélgetés, poharazás, muzsikáltatás már jó régen tarthat, arra nem csupán az előrehaladt időből lehet következtetni, hanem az ebédlő állapotából is. Az asztalkendő teljesen át van ázva fehér és vörös bortól és pezsgőtől, a földön szerteszét eltört poharak cserepei hevernek, az összevissza köpdösött padló tele van cigarettavégekkel, szivarcsutakokkal. A cigányok asztalán egész batteriája ásít a kiürített, hosszú nyakú borosüvegeknek; a játékasztalnál pedig már a harmadik pakli kártya piszkult el.

A hosszú főasztalnál egy apró szemű, pufók képű, kotletszakállú fiatal férfi viszi a szót. Az *r* betűt, ha a beszéd hevében el nem felejti, törve ejti ki, monoklit hord, és kék frakk van rajta, sárga gombokkal. Látszik minden mozdulatán, hogy ebben a társaságban hangadó. Még csak harmincéves, és már törvényszéki elnök. Családja, a Szentannay-nemzetség, a megyében a leggazdagabb. Apja kamarás, anyja született báróné. Innen ered a tekintélye.

Pajtásait ő szokta mulattatni. Győzte szóval is, jókedvvel is. Szeretett kötődni, csipkedni, de azért komolyan soha nem sértett meg olyan embert, akivel leült egy asztalhoz. Most is ingerkedett egy mellette ülő, a harminc éven még alul levő, magas, sovány, ritka, barna körszakállú, sápadt fiatalemberrel.

- Tudjátok-e András barátunk legújabb úti programját?... - szólt a körülülőkhöz fordulva. - Nem?... Akkor készül Budapestre utazni, ha majd kiépül a vasút Basavárig. Igaz-e, Andris?... Mert a bal szomszédom kételkedik szavaimban, s azt mondja, hogy arra vársz, míg Budapestnek egymillió lakosa lesz.

- Most csak az a kérdés - válaszolt a megszólított fiatalember kissé izgatottan -, mi következik be előbb; az, hogy Basavárnak vasútja, vagy hogy Budapestnek egymillió lakosa lesz.

- A te utazásod mindenesetre legutoljára marad, Andris!

András, akit a vezetéknevén Dálnoknak hívtak, türelmetlenül fölkelt, s egyszer végigmérte az ebédlőt. Szemeiben szokatlan tűz ragyogott, idegesen dörzsölte ujjait, s Szentannay előtt féloldalt megállva, félig maga előtt mormogá:

- Bizony több hasznom lett volna belőle, ha annyit utazom, mint te.

A kártyaasztalnál egy kopaszodó, hosszú hegyes körmű ifjú a bortól akadozó nyelven rákiáltott, menjen Muki háta mögül, mert megfordítja a szerencséjét. András vállvonva állt félre, s a következő pillanatban a Mukinak mondott úr egy körülbelül negyvenéves, nagy bajszú, kövér tokájú férfi nagy zsinórt húzott be három filkóval. Muki úr megveregette a hegyes körmű ifjú vállát, amért így őrködik szerencséje fölött, s a kasszából orrocskákat tolt oda neki. Tizenhat! - számítgatta magában a hegyes körmű. Ennyedik orrocskát kapta most Gereblyés János, azazhogy Muki árvaszéki elnöktől.

Dálnok András eközben visszatért az ivók asztalához, melyet még mindig Géza tartott szép szóval. Midőn meglátta András, megint ráfordította a beszédet.

- Te András, holnap Budapestre utazom! Nem kísérnél el a vasúti állomásig? Onnan kocsimon jöhetnél vissza Basavárra. Ez ugyan nem nagy utazás, de oly szenvedélyes turistának, mint te vagy, egy alkalmat se szabad elmulasztania.

A társaság megint nevetett.

András mentegetődzött, hogy dolgai vannak.

- Dolgaid vannak! Mulatságos ember! Hiszen összes eddigi ügyvédi praxisod három sommás kereset kitöltéséből áll.

Az ingerkedést félbeszakította egy szörnyen elázott úr, aki a várnagyi díszes hivatalt látta el. Azt a kérdést vetette föl, nem jó volna-e már hazamenni. No csak ez kellett! Az egész társaság zúgással válaszolt. Még a kártyázóknak is megsúgta az ösztön, hogy itt most merénylet készül a vármegye ellen; ők is *le velé*-t, *olyan nincs*-et kiabáltak. A megye bálja után a vármegyének legalább négy napig szünetelnie kell. Ez tradíció, amelyet nemhogy Purdéh Barnabás, de még az atyaisten kedvéért sem szabad megváltoztatni.

A nagy zúgásra a cigányok fölrezzentek horkolásukból, és fülreszelő módon belekezdtek a *zikcene-zakcené*-be, de a kártyázók ácsijára, a Géza intésére csakhamar elhallgattak, s tovább horkoltak.

Szentannay döfött egyet szomszédján, az alügyészen.

- Most meg fogom neked mutatni, hogy táncolt András barátunk Galach Margittal.

S kiállt a szoba közepére, magával rántotta az elázott várnagyot, s lobogtatva izzadt zsebkendőjét, közkacajra addig pörgette Barnabást, míg egészen kifogyott belőle a szusz, s káromkodva hasra bukott. Szuszogva, nyögve, csak nagy nehezen bírt föltápászkodni s visszabotorkálni helyére, ahol belekönyökölt a boros abroszba, melyre csakhamar feje is lecsúszott.

- Nézd csak! Barnabás még az abroszról is leissza a bort. - E szavakkal bökte meg Szentannayt egy villogó szemű, duzzadt ajkú, kiálló ádámcsutkájú ifjú, aki nem volt más, mint Kortes Dini aljárásbíró.

- Hagyd a szegényt! Jobban van ő elázva, mint az az abrosz.

Ezalatt az, akiről szó volt, két kezét is használatba véve, valahogy talpra állott, ensipkája helyett fejébe vágott egy selyemklakkot, s kifelé bukdácsolt. Az asztalnál ülők sem a kalapcserét, sem a bukdácsolást nem vették észre, mert ugyanekkor az ebédlő sarkában a kályha mellett valaki ráförmedt egy másvalakire.

- Hát nem ád? Jól van! Hanem ide többé ugyan nem teszi be a lábát közülünk senki! Ejha!

Szentannay fölkelt.

- No, no, Fodrikám! Bizonyosan nem adott kölcsön Márton úr? He?

- Hitvány száz forint az egész.

- Márton úr, ez nem illik. Vagy akkora már a rovás? Négyszáz, ötszáz, mi?...

Márton úr azt a nem egészen új okot hozta fel, hogy elvből nem ad.

- Hát nem adna nekem se?

- A méltóságos elnök úr kivétel.

- No hát, jöjjön ide, fizetek!

Miután Heil Márton úr, a Fehér Medvéhez címzett fogadó tulajdonosa összeszámított minden fizetnivalót, Szentannay végigfutotta a meglehetősen zsíros számlát, azután kivette tárcáját és fizetett. Száz forintot azonban lefogott, s azt a Fodrikámnak szólított úrnak adta át oly magyarázattal, hogy ezt Márton gazda kölcsönzi. A fogadós tiltakozott, hogy ő a méltóságos elnök úrnak szívesen hitelez akármennyit, de Fedor báró úr... ez egészen más... Szentannay azonban úgy tett mintha nem is hallotta volna Heil úr kifogását, Fedor báró pedig már a kártyások közt ült s játszott. De különben is, most ismét Barnabás vonta magára a figyelmet.

Meszes kabátujjakkal s kidülledt, könnyező szemmel tért vissza a várnagy. Géza kérdésére, látott-e már rókavadászatot fekete frakkban, azt felelte, hogy látott, s midőn faggatni kezdték, ugyan hol, nyugodtan azt felelte:

- Gyertek ki, megmutatom.

- Lefőzött! - Nem lehet rajta kifogni! - Erre iszunk! - zajongott az asztal összevissza.

Koccintottak és újra ittak. Csak a Dálnok András pohara állt mindig érintetlenül. Hiába gúnyolták száraz gégének: nem akart inni semmi áron.

Ekkor felállt Szentannay.

- Éljen Galach Margit!

- Éljen! - kiabálták mind egy torokból. Az összecsengő poharak közt volt az Andrásé is. Koccintott, és fenékig ivott. Géza úgy vágta üres poharát a földre a cigányok közé, hogy az üvegcsörömpölésre mind fölriadtak.

- Tust a szép Galach Margitnak! Tust! Hejh, halljátok, álomszuszékok!

A cigányok keserves cincogással megint rárántották a *zikcené*-t. Ekkor tért vissza az ivókhoz Terebessy Pál, a hegyes körmű ifjú, akire Margit említése az orrocskáknál is nagyobb vonzóerőt látszott gyakorolni.

- Ki beszél itt a szép Margitról? Fogadni merek, hogy már a varrógép előtt ül, s pik-pik, készíti új ruháját a nőegyleti hangversenyre.

Szentannay vállat vont.

- Jól teszi! Vagy tán a te kedvedért Párizsból hozassa a ruháit?

- Bánom én! Valamivel csak el kell tölteni az időt. Ha nem mehetünk sehova, harisnyát kötünk, ruhát varrunk.

Dálnok senki által észre nem vett égő pillantást vetett a beszélőre. Idegesen pödörgette bajszát, s várni látszott, mit válaszolnak a többiek Terebessy homályos szavaira.

Ittak és hallgattak. Dálnok is újra felhajtotta borát, aztán Terebessyhez fordult:

- Ki nem mehet sehová?

- Édes istenem, de nehéz felfogású vagy! Az anyját csak nem hozhatom ide tanúnak!

- Azt nem, mert két éve, hogy meghalt. De mégsem értelek. Beszélj világosabban.

- Eh, azt mondja egy diákközmondás, hogy a holtakról csak jót beszéljünk vagy semmit.

Dálnok megint ivott. Ez utóbbi szavaknál azonban hirtelen letette poharát, s hevesen közbevágott:

- Hagyjuk a holtakat. Te Margitról beszéltél.

- Én istenem, hát igen. Megint egy közmondásra figyelmeztesselek? Tudod, az almáról meg a fájáról...

Dálnok nem szólt többet. Szentannay vette fel a kesztyűt.

- Hja, a tiltott fának a gyümölcse. Abból te nem eszel, pajti! Talán savanyú is? Nem? Neked már az se tetszik, hogy Margit nem öltözködik a legutolsó divat szerint, és nem hord akkora turnürt, mint Adél, Gizella, Irma... Okosan, Basaváron lakik, s nem neked akar tetszeni.

- Tán neked? Miattam! Azt is mondhattad volna, hogy mai ruhájának dereka úgy illett neki, mintha ráöntötték volna. Pedig hogy össze volt tákolva! Hahaha!

- Mégis Margit volt a bálkirálynő!

Most az általános figyelem a dívány felé fordult, ahonnan ez a megjegyzés hangzott. Ott feküdt rajta hosszában egy kopaszos, kipomádézott, beretvált képű, kurta és keskeny bajuszú férfiú. Ásítva mondotta ama szavakat, s nem törődve véle, tudomásul veszik-e vagy sem, befordult a dívány támlája felé, hogy tovább aludjék. Időközben még eszébe juthatott valami, mert újra kifordult Dálnok és Szentannay felé, s valamivel élénkebben rájok szólt:

- Ne hagyjátok magatokat!

Terebessy ezalatt leült az ivók közé, s körmeit tisztogatva a legújabb keringőt fütyörészte. Közbe-közbe kihívó pillantásokat vetett Margit két védője felé. Hozzá nagyokat ivott. András elhallgatott. Szentannay a díványon fekvő kopaszos urat iparkodott belevonni a társalgásba. Ez azonban csak ímmel-ámmal, kurtácskán válaszolgatott. Szófukar és álmos volt. Csak Galach Margit emlegetése nyitotta meg a száját. Midőn az elnök ezt észrevette, megint ráterelte a beszédet, azt állítva, hogy Pali azért áskálódik Margit ellen, mert a második négyesnél kikosarazta.

A kopaszos úr arcával megint a társaság felé fordult, de csak annyit mondott:

- Persze.

Terebessyben erősen kezdett működni az ital. Természetesnek találta, hogy nem táncolhatta azt a négyest Margittal, mert arra a bál előtt már egy héttel fogadott volt Dálnokkal. Neki nem szokása a nőket megostromolni. És Margit mégis külön az ő számára tartotta fenn a harmadik négyest; ő azonban csak azért is mással táncolta. Hiszen ha akarná...

És hetykén nevetett.

- Nos mi lenne, ha akarnád?... - nevetett Szentannay is.

- Akár ma is megkérhetném.

- Akár ma is?

- Akár most mindjárt!

Géza fölkelt, és hátrakiáltott a kártyázókra, figyeljenek ide, mert mulatságos ötlete támadt. Aztán Terebessyhez fordult:

- Fogadsz?

- Ha tetszik, miért ne?

- Helyes! Kezet rá!

Összeparoláztak. Géza kivette az óráját.

- Egy fertály tizenegyre. Gényeyék már fel vannak öltözve. Mehetsz mindjárt. Én addig jégbe hűttetem a pezsgőt. - S odaszólt a szundikáló vendéglősnek: - Gazduram; állítson jégbe tíz üveg Chambertaint.

A vendéglős fölkelt, és indult kifelé, hogy a megrendelést teljesítse. Géza utána kiáltott:

- Terebessy úrral fogadtunk.

Márton uram visszafordult, s meghajtotta magát Szentannay előtt:

- Majd, ha méltóságos kamarás úr elveszti a fogadást.

- Rossz jel, barátom - nevetett Géza. - Heil úr se bízik a szerencsédben.

Dálnok útját állta Terebessynek, aki a tükör elé lépett.

- Csak nem követed el azt az őrültséget?

- Őrültség neked, akiben megaludt a vér. Én elememben vagyok.

- De kudarcot vallasz.

Terebessy kicsinylő pillantással végigmérte Dálnokot, s eközben a tükör előtt igazgatta magát. Ritka haját zsebfésűjével lehető arányosan rendezte el, körmeit kitisztogatta, cipőjét egy szalvétával leporolta, rozsdás bajuszát fölfelé sodorta, azután kecsesen megfordult a sarkán, s hintázó léptekkel kilebegett, még az ajtóban is visszakiáltva, hogy egy óra múlva tapasztalni fogják milyen legény ő.

A mulatók hamarjában nem tudták, hogyan viselkedjenek Terebessy önhittségével szemben. Maga Szentannay se hitte, hogy az az élősdi komolyan veszi majd a fogadást. Pillanatnyi csend állott be, mialatt a vármegye urai némán egymásra néztek. A hallgatást a díványon ásítozó pomádés úr szakította meg; de most már fölkelt, és karját is lóbálta beszéd közben.

- Hadd menjen a szamár! Akkora kosarat kap, hogy nem fogja bírni idecipelni.

A többiek is így vélekedtek, s előre is örültek a tréfának s az ivás folytatására levő ürügynek.

A pomádés úr cigarettet sodort magának, s járkálni kezdett az ebédlőben. Közben meg-megállt, Dálnokra nézett, s fogai közt mormogta:

- Mégse kellett volna elereszteni! Szemtelenség! Én, Fekete Bódog, sokat láttam a világból, tudtam bánni a nőkkel, elég tág lelkiismeretem volt, a tejbe is volt mit aprítanom, meg talán különb legény is voltam annál az izénél; de pimaszságokat nem követtem el. Eh! Vigye az ördög! Nem féltem én Margitot.

S mintha e végső kifakadással könnyített volna magán, az új ivókhoz lépett, s poharat és bort kért. Azután új cigarettet sodort.

Szentannay, aki mint földbirtokos szomszédját, jól ismerte Fekete Bódogot, azt állította, hogy még sohase látta őt ilyen élénknek, azt mondhatná, ilyen izgatottnak. Hát már nincs tökéletes flegma a világon!

Dálnok András is felkelt, s nem találta a helyét. Megállt a kártyázók előtt, de meglátszott rajta, hogy nem rájok ügyel. Szentannaynak háromszor kellett rákiáltania, míg meghallotta.

- Megint valami utazáson jár az eszed, András? Hol hagytad abba tegnap a bedekkert? Képzeljétek, mindig ezt olvassa; fogadni mernék, betéve tudja. Valahányszor nála voltam, útleírások, térképek közé temetve találtam. Úgy vélekedik, hogy ha már itt kénytelen ülni Basaváron, legalább képzeletben utazik. A zongorán is azért kalimpálja mindig a *Santa Luciá*-t. Hát Bosznia okkupációja idejében, tudjátok-e, mit csinált?

Persze, hogy tudták mindnyájan. Nem is volt senki kíváncsi; de Szentannay annyira benne volt a beszéd sodrában, hogy mégis elmondta.

- A mi fiatal ügyvédünk, mint tartalékos hadnagy, éppen folyamodni készült, helyezzék át oly ezredhez, mely az okkupálandó területre vonult, midőn a fiókhadjárat be lőn fejezve. Itt se volt szerencséje; még csak Boszniába sem utazhatott.

Új vendégek léptek az ebédlőbe: a jegyző Tápióról és Brunner Jakab úr, Fekete Bódog bérlője. A heti vásárra jöttek be, s most egy ital borra keresték föl a Fehér Medvét. A vendéglőssel, láthatólag régi ösmerősükkel, kezet szorítottak, s szerényen köszönve a többieknek, leültek az ajtó melletti sarokba.

Szentannay fölkelt, s a prímás fülébe súgott valamit. A banda erre lassan összeszedelőzködött, a két jövevény elé állt, s keservesen riszálta a *zikcene-zakcené*-t. A frakkosok nehánya belekurjantott a nótába, míg Jakab úr nevetni iparkodott, és csak a vállát vonogatta.

Géza teletöltött borral két üres poharat.

- Igyék, Jakab úr! Éljen Solymosi Eszter! Maga is, bácsi - fordult a jegyzőhöz. - No, ne kínáltassa magát. Fejérházy úr, voltam én is valaha szegény ember. Ma a vármegye mulat.

A két jövevény odalépett a frakkosok asztalához s ivott. Szentannay koccintott velük.

- Egészségére, Jakab úr! A magáéra is, jegyzőcském. Most pedig jó vásárt kívánok. Hej, Ferkó! Húzzad az uraknak a Rákóczit, mert indulnak.

Ez nyíltan annyit jelentett, hogy kotródjanak! Jakab úr és Fejérházy nem is tettek semmiféle ellenvetést; mélyen meghajtották magukat, s a Rákóczi-induló hangjai mellett, szerényen, ahogy jöttek, távoztak. Heil Márton úrral, a vendéglőssel, aki utánuk ment, még egy ideig a kapuban beszélgettek.

Dálnok András, mindezekre nem ügyelve, leült az asztal végire, s ivott magában. A többiek mintha észre se vették volna. Ki kártyázott, ki a cigányokkal volt elfoglalva, ki pedig a kanapén horkolt. Szentannaynak se volt már udvara; ő is a kártyázókat nézte. Csak Fekete Bódog átható tekintete pihent meg olykor Andráson. Ha véletlenül találkozott ezével, közömbösen másfelé fordította.

Időközben beszédesebb lett András. Megint a kártyázókhoz lépett, s Forró György szolgabírónak tanácsokat osztogatott, mit hívjon, mennyit vágjon vissza stb.

Ekkor lépett be Terebessy. Közömbös arcot vágott, és kicsinylő mozdulatot tett a karjával.

- Nos, széna-e vagy szalma? - sürgették három oldalról egyszerre.

- Sarjú! Nem volt otthon.

Szentannay nevetett.

- Hozasd csak ide azt a pezsgőt. Hiszi a bolond!

- De ha mondom!

- Eh, kosarat kaptál, ez az egész!

- Nem szoktam!

- Hát tartod a fogadást, s elmégy még egyszer Gényeyékhez, mikor Margit majd otthon lesz?

- Meggondoltam. Én csak veszthetek ebben az ügyben. Tudod, az ilyen hölgy...

Fekete Bódog a szavába vágott:

- Számító szokott lenni, s nem megy olyanhoz, aki elkártyázná vagyonát.

Dálnok is megszólalt:

- Monte-Carlóban!

- Nono, már megint utazol, Andris - szólt nevetve Szentannay. - Hanem akár szalma, akár sarjú, állapítsuk meg, hogy a Palit kikosarazták, s igyuk meg a tíz üveg Chambertaint.

Terebessy ekkor már kártyázott, s csak a játszóasztaltól szólt vissza:

- Amit tetszik. Csak arra kérlek, ne hozzátok össze a nevemet Margit kisasszonyéval. Annyit csak megérdemel a Terebessy név! - Három alsó... Ha nyerek, szívesen fizetem a pezsgőt is.

Most megszólalt Purdéh Barnabás, a várnagy, aki időközben némileg kijózanodott:

- Ebben pedig biztos lehetsz. Mai föllépésed után őrült módon fogsz nyerni.

És csakhamar durrogott az első palack, s a vármegye urai, bár az idő már délre járt, ittak tovább.

Dálnok ezúttal a kártyát választotta, s Forró György szolgabíró, Gereblyés Muki árvaszéki elnök, Peörghe Laci törvényszéki bíró és Terebessy közé beült ötödiknek. A várnagy jóslata beteljesedett. Terebessy őrült módon nyert. Egyik zsinórt a másik után húzta. Dálnok a gyűlölet és utálat kifejezésével kísérte játékát, s a saját kártyáira nemigen ügyelve, hagyta nyerni. Már alig volt pénze. A negyedik kerülőnél összekerült Terebessyvel, aki visszavágott Andrásnak; hátha elijeszti. András eldobta kártyáját. - Nem adok semmit!

- Téged ugyan szépen elijesztettek! - szólt Peörghe Laci, a törvényszéki bíró. - A kópénak csak huszonegye volt és neked harmincad. Hogy lehet így megretirálni!

- Csalók elől megretirálni nem szégyen - válaszolt Dálnok nyugodt hangon és fölkelt.

- Micsoda csalók elöl?

- Az elöl ott... - és Terebessyre mutatott.

Leírhatatlan zaj keletkezett e szavakra. Mindenki felugrált helyéről. Terebessy nekirontott Dálnoknak, s bizonyára tettlegességre ragadtatja magát, ha Fekete közbe nem lép.

- Semmi durvaság, Dálnok András helyt áll magáért!

- El is várom - dadogta a sápadt Terebessy, s félrevonta Garasinszky Fedor bárót és Forró György szolgabírót.

Fekete Bódog egészen halkan csak ennyit mondott Dálnoknak:

- Értem! - Aztán maga kínálkozott egyik segédül, másikul pedig Szentannayt ajánlotta.

A négy segéd szobát nyittatott, s rögtön összeült, megállapítva a párbaj helyét, idejét és módozatait. Fedor báró azzal a hírrel tért vissza a még mindig hüledező társasághoz, hogy még ma délután, pisztoly, súlyos föltételek.

Így rettentette szét ez a váratlan botrány a vármegye urait. A pezsgőt is otthagyták, úgy oszoltak szét.

Este a törzsasztalnál Szentannay Géza, Fekete Bódog, Gereblyés Muki árvaszéki elnök, Kortes Dini aljárásbíró és Peörghe Laci törvényszéki bíró élénk beszélgetést folytattak a délutáni véres párbajról.

Szentannay már belerekedt a sok apró részlet felsorolásába, s végre is türelmetlenül kiáltott fel:

- Hagyjatok már végre békét. Az a dolog veleje, hogy Dálnok András keresztüllőtte Terebessyt, úgyhogy félórai kínlódás után meghalt. Úgy kellett neki!

S hozzátette:

- Legalább András barátunk is fog már egyszer utazni - Vácra.

2
A Szép Ház lakói

A Rákóczi utca kellő közepén állott az a cseréppel födött, magas ablakú, szürkére meszelt földszintes épület, melyet egész Basavár a Szép Ház néven ismert. Így hívta mindenki, mióta a szép Galach Margit költözött bele. Midőn anyja, özvegy Galach Gusztávné meghalt, Margit nénje, Zsófi és ennek férje, Gényey Mihály közjegyző barátságosan felajánlották neki házukat. Margit elfogadta a meghívást, s mindjárt a temetés után beköltözködött Gényeyékhez. Zsófia anyósa, özvegy Gényey Jánosné, aki fiával és menyével szintén a Szép Házban lakott, nem kisebb szeretettel fogadta az akkor már huszonkettedik évében járó Margitot, úgyhogy a kis családban már a legelső hetekben igen nyájas családi élet fejlődött.

Zsófi két kisfia, az ötéves Gergő és a hároméves Zoltán baráti érzelmeikben még a mamájokon is túltettek. Margittal, a „tantá”-val jobb szerettek lenni, mint mamájokkal, Zsófival. Ez különben nem is ért rá velük annyit vesződni, mint Margit. A konyhában, a háztartás és a cselédség körül volt elfoglalva. Az öreg Gényeyné pedig felügyelt a kertre, gondoskodott róla, hogy télire legyen elég befőzött gyümölcs, hetivásárkor a cselédet elkísérte a piacra, s rendben tartotta az apró népség ruháit, fehérneműit. Így mind a három nőnek akadt elég dolga. Az anyós érdeme volt, hogy a házban mindenütt rend és tisztaság uralkodott; Zsófinak lehetett köszönni a cselédség fegyelmezettségét, illemtudását, s ami fő, a mindig változatos és ízletes ebédeket és vacsorákat, s végre Margit varrt a gyerekekre, s azonkívül bizonyos kedves fölöslegnek volt a megteremtője. Esténként zongorázott, két kis növendékét megtanította a vendégeknek köszönni, az asztalnál illedelmesen ülni és sírás nélkül bevárni, míg az étel rájok kerül. Soha egyik nő a másik dolgába nem avatkozott, soha egyenetlenség nem volt köztük. Gényey Mihály, Zsófi férje, készörömest alávetette magát e nőuralomnak, melynek ő vette legtöbb hasznát.

Jól hajtó hivatalából igazán pihenni tért övéi körébe. Mosolygó arcok fogadták, gyöngédség környezte, a jó erkölcsök ama tiszta levegője, melyet csak becsületes nők társaságában szívhatunk magunkba.

A Szép Ház folyosóján végigmenő idegen minden lépte alatt visszhangoztak a kövek a jóléttől és házi békétől. Az ismeretlen bizalommal lépett be, az ismerős ösztönt érzett a maradásra. Nem is volt sok keresettebb család Basaváron a Szép Ház különben meglehetősen elvonultan élő lakóinál. Alig volt nap, hogy istállójukban ne ette volna valamely idegen ló a zabot, s nem éppen nagy, de kényelmes lakásuk délutánonként megélénkült vendégekkel. Matrónák özvegy Gényeynét, férfiak Mihályt, fiatalasszonyok Zsófit, lányok és legények Margitot látogatták. A Szép Ház szinte központja volt Basavárnak, anélkül hogy azok, akik lakták, sokszor repültek volna ki csendes fészkükből.

Gényey Mihály szorgalmas tisztviselő volt; sokat adott a pontosságra és lelkiismeretességre, bár anyagi viszonyai nem szorították a kenyérkereseti pályára. Az elvek, nem a hangulatok embere volt. Maga sem volt vagyon nélkül, feleségével is kapott egy csinos birtokot, s Margit is a Szép Házba hozta örökségét. S a Gényey családban mégsem volt semmi nyoma a fényűzésnek. Magyar nemesi házhoz illően élt, de többnek látszani sohasem akart.

Csak egy árny rebbente meg néha a Szép Ház családi tűzhelyének szelíd lángját; Zsófi és Margit anyjának az árnyéka. Galach Gusztávról, a férjről azt beszélték, hogy a víg élet zajában sokszor megfeledkezett családapai kötelmeiről, s hogy neje érzelmei is túlkalandoztak a gyermekszobánál. Két lányát a nevelőnőre bízta. Hét vármegyére kikiáltott szépségű asszony volt, s híre tömegesen vonzotta a környékbeli gavallérokat, akik akkor se maradtak el végleg, midőn Galach Gusztáv meghalt, s a még mindig viruló özvegy leányai, Zsófi és Margit felserdültek. Zsófi korán férjhez ment, s megmenekült a rossz nyelvek ama tűszúrásaitól, melyeket Margit egyedül volt kénytelen elszenvedni. Így véve a dolgot, csak megváltás volt rá nézve, midőn anyja a tánctermet a családi sírbolttal cserélte fel, s a Gényeyék csöndes házába költözködhetett.

Nyilvános társaságokban, bálokon, hangversenyeken ugyan még ezentúl is föl-följárt a szép özvegy árnyéka, végigrezegve Margit szelíd arcán, fehér vállain; suttogásba hozva a távol ülők nyelvét; de nem volt egyéb gyorsan tovasurranó árnyéknál. S Gényeyék voltak azok, akik világos, vidám szobáikban legkevésbé látták ezt az árnyékot.

Kerültek mindent, ami által feltűnhettek volna, csendben, tisztán a szív örömeinek éltek, s az élet zaja, a mindennapi élet hullámverése csak átszűrődve, mint ártatlan délutáni csevegés hatolt be cserépfödeles, szürkére meszelt házukba.

Már négy nap óta senki se beszélt másról Basaváron, mint a Dálnok és Terebessy közt lefolyt véres párbajról, s Gényeyék még mindig azt hitték, hogy kártyaviszály volt a kihívás oka. Persze a rendőri kihallgatáson s az erről felvett jegyzőkönyvben más ok nem szerepelt; a *Basavári Híradó* is úgy adta elő a történteket, hogy Dálnok, aki bornemissza ember s amellett nem kártyás, fölhevült állapotában követte el a sértést. Beavatott körökben azonban sok mindenfélét sugdostak, és abból a kosárból, melyet Terebessy hozott a kártyaasztalhoz, sok mindenféle titkot húzogattak elő, s mikor harmadnap Szentannay is úgy nyilatkozott, hogy ha Terebessy több tisztelettel beszél Margitról, semmi se történik, nyílt titok lett Basaváron, hogy Dálnok András a kihívással lovagias szolgálatot teljesített.

A kaszinóban éppen erről folyt a beszéd. Kis csoportok képződtek, mint megannyi nézet képviselői. Csak az a vélemény volt általános, hogy Dálnok se viszi tovább Szentannaynál, aki ugyancsak hiába fogyasztotta a Szép Ház levegőjét. Kevesebb józan ésszel is kitalálta volna, hogy Margit csak udvariasságot fogad el tőle, semmi egyebet.

Eközben Kőmíves Danó a tanfelügyelő, aki addig egy sarokban a frissen érkezett pesti újságokat olvasgatta volt, kiállt az olvasóterem közepére, mint diadalmi zászlót lobogtatva kezében egy hírlapot.

- Megvan! Itt áll! Itt az írás, forgassátok!

- Mi van meg? Micsoda írás? Csak nem bukott meg Tisza Kálmán! - ...kiabálták összevissza.

- Ide hallgassanak! Arra, amit fel fogok olvasni. A minapi véres párbajról szól a nóta.

A kis csoportok, mint varázsütésre, szétoszlottak, s mindenki a tanfelügyelőhöz rohant, hogy hallhassa, mit írnak a központi lapok a basavári párviadalról. A kíváncsiabbak és türelmetlenebbek a hírlapot ki akarták ragadni Kőmíves kezéből, ez azonban nem szerette volna magát megfosztva látni attól az élvezettől, hogy a feltűnő betűkkel szedett hírt ő olvassa fel először a kaszinó törzsközönségének, s ezért hősies elszántsággal védelmezte elsőségi jogát.

Csak Fedor báró nem vesztette el a fejét, türelemre intve az ostromlókat, akik végre is észbe kaptak, s kört képezve a tanfelügyelő körül, várták a pesti újság leleplezését.

Kőmíves Danó veres orrán megigazította csíptetőjét, egypárszor kiköhentett, s aztán dörmögő, vastag hangon, minden mondatnál diadalmasan körültekintve, elolvasta a következő hírt:

- *Halálos pisztolypárbaj Basaváron.* A következő nagy feltűnést keltő párbajról értesíti lapunkat basavári levelezőnk: „E hó 15-én délután 3 órakor a város mellett fekvő ún. kiserdő halálos kimenetelű párbaj színhelye volt. Dálnok András fiatal ügyvéd és Terebessy Pál, szeretett főispánunk, Törtel Ágost unokaöccse, egy közbecsülésben állott, nagy tehetségű és kitűnő műveltségű fiatalember (Az! - veté közbe Fekete Bódog) voltak az ellenfelek. Mint segédek D. részéről F. B. és Sz. G. T. részéről pedig G. F. báró és Gy. J. szerepeltek. A párbaj pisztolyra ment. A föltételek a következők voltak: 15 lépés 5 lépés avansszal, egyszeri golyóváltás. D. lőtt először. Golyója mellbe találta ellenfelét, úgyhogy félórai halálküzdelem után kiszenvedett. Érdekesek és városunkban általános beszéd tárgyát képezik a párbaj előzményei."

- Halljuk! Halljuk! - zöngött a kör, mint egy méhkas.

A tanfelügyelő úr megtörölte homlokát, mely a nagy hévtől, mellyel olvasott, kigyöngyözött, s azután folytatta:

- „A látszólagos ok, melyet csak be nem avatottak hisznek a valódinak, az volt, hogy D. kártyázás közben megsértette T-t. E sértés mögött azonban asszony rejlett („Persze! Tudtuk! Régi dolog!"), s ez nem volt más, mint Basavár egyik legünnepeltebb leánya, G. Margit, aki nem viszonozta D. András szenvedélyét, amiért ez halálos bosszút esküdött szerencsés vetélytársának, s a kártyaviszályt csak azért provokálta, hogy a párbaj valódi okát meg ne tudják. A megölt derék fiatalember iránt általános a részvét. Társaséletünk egyik szeretetre legméltóbb alakját veszítette el benne."

- Igaz - szólalt meg Fedor báró -, derék fiú, jó cimbora volt.

- És hogy ivott! - sóhajtott Purdéh Barnabás, a várnagy.

- Basavár elvesztette legjobb csárdástáncolóját - toldotta meg a dicséreteket Kortes Dini.

- Ki vadászott vele közöletek? - kérdé Forró György. - Lelőtte az a fecskét is röptiben.

- Nem lesz több olyan jó kibicem! - sajnálkozott Gereblyés Maki, az árvaszéki elnök.

- S mennyi leleményt fejtett ki hitelezőivel szemben! - csodálkozott Peörghe Laci. - Igazán kár érte.

Ilyen és hasonló jeles tulajdonságot még egypárt sirattak a jó barátok Terebessyben. Ekkor Fekete Bódog lépett közéjük, s az újságlapra ütött.

- De urak, hiszen ez merő hazugság!

A méhkas újra zöngni kezdett.

- Hazugság? Tán nem volt Pali derék fiú? Vagy nem Galach Margit volt a párbaj oka? Hol az a hazugság? Lássuk azt a hazugságot!

- Szerkesztő úr, kérem, nem tudja, ki írta ezt a hitványságot?

E szavakat egy torzonborz hajú, felkunkorodott bajszú, gyűrött gallérú, a kerek asztal újsággal lapjai közé mélyedt, de láthatólag izgatott fiatalemberhez, Tüske Adorjánhoz, a *Basavári Híradó* szerkesztőjéhez intézte.

- Sejtelmem sincs róla, kérem szépen. Én magam is most hallom először ezt a mendemondát.

- De ha esetleg nyomára jön a tudósítás írójának, tudja, ön mint szerkesztő, könnyebben megismeri az ilyen álarcos fickókat, lesz szíves neki megmondani, hogy koholmányait igazítsa helyre ugyanott, ahol napvilágra hozta? No!

- Lesz rá gondom, kérem, tessék bennem bízni.

- S azután, ha az illető hazugságcsempész esetleg tagja ennek a kaszinónak, mondja meg neki azt is, hogy ide többé be ne tévedjen, mert velem gyűl meg a baja. Lesz szíves?

- Kérem, én mindent megteszek, amit Fekete úr kíván.

Fekete egészen Tüske Adorján elé állt, néhányszor végigmérte, aztán hirtelen elfordulva tőle heves, parancsoló hangon csak ennyit mondott:

- Hát tegye meg!

A szerkesztő úr fölkelt, és az ajtónak tartott.

- Sietek a nyomdába, hogy holnap már saját lapom is közölje a helyreigazítást.

S hajlongva kibotorkált.

Mialatt a többiek tovább fejtegették Terebessy kiváló tulajdonságait, Fekete is távozott. Az utcára érve a legközelebbi szivarboltban vett egy példányt abból a lapból, mely azt az elferdített hírt közölte, és egyenesen a Szép Ház felé tartott.

Egyedül találta Margitot, aki éppen a varrógépnél ült, s az apróságoknak készített ingecskéket. Nyájasan üdvözölte a belépőt, s mosolyogva ültette le egy karszékbe, mely a varrógép közelében állt.

- Ugyebár, megengedi, hogy még ezt az egy inget elkészítsem? Még csak az ujjait kell beszegnem. De nem ideges?

- Azt akarja tudni, nem zavar-e a varrógép zörgése? Föltenni ilyesmit rólam, aki végighallgattam Wagner valamennyi operáját!

- Az idegesség sokféle. Nekem például volt egy tüzérkapitány nagybátyám, akinek az ágyúk bömbölése az volt, ami a papnak a misére hívó harang; de ha dugaszt vágtak előtte, mindjárt ájuldozott. Másokat a tányéron végighúzott kés nyiszogása, az irón hegyezése, vagy a fal kaparása hoz ki sodrukból, sőt olyanok is vannak, kik nem szívelhetik az óraketyegést, s rosszul lesznek a kakaskukorékolás hallatára.

- Önt persze ilyesmi nem képes zavarni? Legyen nyugodt, engem se.

- Ebből a szempontból még nem tapasztaltam ki eléggé. Ki tudja? Emlékszik arra az őszi estére, mikor Dálnokot a szél fütyülése oly izgatottá, helyét nem találóvá tette? Talán párbaja előtt is a szél fütyült. Mit gondol?

Pillanatnyi csend állott be. Fekete a padlóra nézett, s az járt az eszébe, hogy Margit még nem tudhat a pesti lap újdonságáról, különben nem beszélhetne így. Ez némileg zavarba hozta Feketét. Szórakozottan kérdezte:

- Mit mondott Dálnokról?

- Csodálkoztam, hogy olyan galambkedélyű, szelíd ember ölni is képes. S hozzá még kártya miatt! Csaknem azt mondhatnám: nem értem.

Fekete megint a padlóra nézett, s szavakat keresett, melyekkel azt a hírt Margittal tudassa.

- Hátha más oka volt a párbajnak?

- Meglehet. Szívek és vesék vizsgálója én nem vagyok, és csak annyit tudok az egészről, amennyit a *Basavári Híradó*-ban olvastam s beszélni hallottam.

Tehát nem tudja még, gondolta magában Fekete. Itt nincs más hátra, mint hogy kihúzza a lapot zsebéből, s Margitnak megmutassa. Legalább nem találja a hír készületlenül; mert hogy ma még egy sereg kíváncsi látogató fog jönni, az bizonyos. Aztán olyan jó régi barátja ő az egész Gényey családnak, hogy megengedheti magának ezt a kis bizalmaskodást. Mégis kerülőútat választott.

- Vár ma vendégeket, Margit kisasszony?

- Hacsak véletlenül nem jön valaki.

- Mert azt hiszem, ma még sok vendége lesz.

- Most már jöhetnek. Az inggel elkészültem; ma többet nem dolgozom. De mért gondolja, hogy ma még sok vendégem lesz?

- Mert... de minek beszéljek annyit! Olvassa el ezt az újságot, s mindent meg fog érteni.

Margit becsukta a varrógépet, szekrénybe zárta a kész inget, s csak azután vette át az újságot, melyet Fekete addig kezében tartott.

- Hanem ha úgy tetszik, menjünk az ülőszobába. Ha azok az ön által jósolt vendégek jönnek, legalább mindjárt kéznél találnak.

Fekete Bódog és Margit átmentek a lakás ama részébe, melyet az utóbbi felvidékiesen ülőszobának mondott. Margit a pamlagon, Fekete mellette egy karszékben foglalt helyet.

- Így ni. S most lássuk azt az újságot. Szinte kíváncsivá tett. „Sikkasztás egy adóhivatalban”, „Öngyilkosság”, „Rablás fényes nappal”... ez egyik sem az igazi... „Angyalcsináló”... ez sem az... Aha! „Halálos pisztolypárbaj Basaváron.”

Egy pillanatra fölvetette Margit nagy, kék szemét, s erősen Feketére nézett. A vendégjóslás cikázott agyán keresztül.

- Kérem, olvassa... - szólt Fekete az izgatottságtól elfojtott hangon.

Margit gyöngén elpirult, s olvasni kezdett. Mikor a lapot letette, olyan nyugodt és derült volt, mint azelőtt.

- Igaza van. Ma még sok vendégem lesz.

- És más mondanivalója nincs?

- De van. Nem hittem, hogy Dálnokban ennyi ravaszság és ennyi bátorság lakozik.

- Úgy látszik, kis véleménnyel volt fiatal barátomról.

- Félreértett, Fekete bácsi. (Megengedi, ugye, hogy így nevezzem?) A ravasz emberek gyávák; a bátorsággal nyíltság szokott járni. Amin csodálkoztam, az, hogy ravaszság és bátorság együtt található.

- Ravaszság! Hát ha gyöngédség az, amit annak hisz. Mondok valamit, kedves Margit kisasszony. Bácsinak szólított (itt Fekete gúnyos mosollyal mutatott kopasz fejére), azt hiszem, ez némileg feljogosít arra, hogy őszinte legyek.

Margit kezét nyújtotta.

- Sőt, remélem és elvárom, hogy az lesz.

- Gondolom, ön is észrevette, hogy az a tudósítás, melyet most olvasott, nem a tiszta valóság, különben nem mondhatta volna Terebessyt nagy reményű ifjúnak, és nem hallgathatta volna el, hogy az a... no!... fickó fogadásból kérte meg a párbaj napján az ön kezét.

- Ah, tehát egy középkorbeli lovag!

- Nem, egy tizenkilencedik századbeli gentleman. Mert a kihívás oka nem a fogadás volt. Terebessy, mikor mint vesztes visszatért a cimborák közé, hazudott - no! -, sértegetve önt és...

- Kedves Fekete bácsi, hát azt hiszi, hogy az ilyen védelem használ? De még egy ést hallottam.

- És olyanokat, akik már nincsenek.

Fekete Bódog lesütötte szemét, s a karszék bojtjával babrált. Margit önkéntelenül leeresztette fejét a dívány támlájára, s egy darabig nem felelt. Mikor végre megszólalt, reszketett a hangja.

- Akik már nincsenek, azokat nem lehet megvédeni. Az ön barátja azonban egy rajongó!

- Ezt már többször hallottam; de a magyarázatával eddig adós maradt. Kiket tart ön rajongóknak?

Margit mosolygott, s tiltakozó mozdulatot tett a kezével.

- Istenem, hát én adjak önnek, a sokat tapasztalt, világlátott férfinak leckét az emberismeretből! Rajongónak tartom a hangulat embereit; akik nem tudnának élni, ha nem volnának elérhetetlen vágyaik. Ha a nap lemegy, sóhajtanak, mert alkonyodott be oly gyorsan; s ha megvirrad, bosszankodnak, hogy az élet lármája újra kezdődik. Télen izzadni akarnak, nyáron szánkázni. Marokkal szeretnék a Garam vizét kimeríteni. Csak azt kedvelik, ami nem az övék, s csak addig lelkesednek, amíg van valami, ami őket általatja.

- Szóval, az emberek többsége rajongókból toborzódik?

- S ezért nem boldog az emberek többsége.

- No, akkor én a boldogok közé sorakozom, ha igaz, amit többször mondott rólam, hogy teljesen közömbös vagyok, és semmi iránt sem érdeklődöm.

- Sőt azt hiszem, ön még kevésbé az, mint a rajongók. Ezeknél a boldogság legalább árnyék. Nem foghatják ugyan meg; de látják. Ön azonban, Fekete bácsi, már megbocsásson őszinteségemért, olyan, mint az a gyermek, aki a virágban addig kereste az illatot, míg minden szirmát lehasogatta, s a száraz virágnyélnél nem maradt más a kezében. Nagyon öntudatos. Nem akar hinni a szerencsében. A rajongó azt kérdi, hol van; ön meg azt, miért van. Szétszedi apró részeire, hogy nyomorékká tegye; minden oldalról megvilágítja, hogy elmenjen tőle a

kedve. Így aztán reggeli kávéja után is borzongással issza meg pohár vizét, mert a górcső arra tanította, hogy a vízben egész kis világ nyüzsög.

Bódog engedelmet kért, hogy rágyújthasson egy cigarettre.

- Nono! kérem, beszéljen tovább.

- Egyébiránt néha ön úgy tűnt föl nekem, mint egy új Lara.

- Vannak pillanatok, amikor azt hiszem, hogy önnek is van valami titka, valami rejtegetnivalója.

Bódog letette cigarettjét a hamutartóba, s fölkelt, azt mondván, hogy inkább szivarra gyújt. A cigarett nagy füstöt csinál. Csak kiszalad a tárcájáért, mely felső kabátjában van, és rögtön visszatér.

Margit némi meglepetéssel nézett utána; Byron Larájának emlegetése mintha zavarba hozta volna. Ez a gondolat azonban csak egy pillanatig fordult meg a fejében, mert midőn Fekete visszatért, ismét az a közömbös, mosolytalan, hideg arc volt. Rágyújtott, s ismét elfoglalta régi helyét.

- Tehát én nyomorékká teszem a szerencsét? Hisz akkor ismernem kellene!

Margitnak megint Lara jutott eszébe. Feketére nézett, s úgy jött neki, mintha a ráncokban ajka körül bizonyos fájdalmas vonást venne észre.

- Ismeri-e a szerencsét? Azt én nem tudom, s amilyen begombolkozott, titkolódzó, soha meg nem nyilatkozó természet, hiszem, hogy más se tudja. Nem tudom, minek köszönheti ez a mi házunk, hogy oly gyakori vendége, sőt néha jól érezni látszik magát benne; de rideg burokját nálunk se veti le soha. Az, aki szétosztja a lelki adományokat, a bizalmat nem tette bölcsejébe.

A házibarát a szivart is letette a hamutartóba, egy *no*-val könnyített magán, s aztán kezét Margit felé nyújtotta.

- Köszönöm, édes Margit. Legalább ön bizalmas. De miben lehetnék én az? Én, a rideg agglegény, aki fiatal korától kezdve utazott, s legföljebb a nápolyi lazzaronikról, az egyiptomi gulákról vagy az orosz muzsikokról fecseghetne ezer útleírásban elmondott dolgokat. Az én lelkemben nincsen semmi olyan, ami érdeket kelthetne. Igaza van: magam sem érdeklődöm semmi iránt.

Margit melegen megszorította Bódog kezét, s hangja kissé reszketett, midőn így szólt:

- Sőt, kezd meggyőzni, hogy némileg tévedtem. Talán nem volt szerencséje. Talán egy porszem akasztotta meg önben azt a gépezetet, mely az élet rendes folyását eszközli. Mert kicsiségek adnak irányt életünknek.

- Egy porszem! Kicsiségek! No.

- Lehet, hogy önmaga iránt is bizalmatlan volt, mint a kártyás, aki eleve lemond a szerencséjéről. Akkor mégis jobban cselekszik az ön Dálnok barátja, ha vágyainak él.

- Mit érünk vágyak nélkül! Azt kell hinnem, hogy az ellenszenv beszél önből, kedves Margit.

- Ments isten; sőt, legjobban szívelhetem Dálnokot azok között, akik nálunk megfordulnak. Becsületes, komoly férfiú, van szíve.

- Úgy. Ez már helyes.

- Kár, hogy beteges.

- Beteges! Hát ezt honnan tudja?

- Látom. Vagy azt higgyem, az a pír arcán az egészség színe, s nem az, ami a levélé őszkor? Szemeinek szokatlan fényét a lelkesedés tüzének tulajdonítsam s ne a lázénak? Dálnok híjával van az egészségnek, s azért bocsátom meg neki, hogy a szerencsét a távolban keresi.

Fekete nála szokatlanul élénk mozdulatot tett, kissé közelebb vonta karosszékét Margitéhoz, s a következő párbeszéd alatt még fokozódott izgatottsága.

- Hogy le tudja tenni szegény Dálnokot! Beteg is, rajongó is; szerencséjét a távolban keresi. Mikor a közelben nem találja! Ha megtalálná, nem hiszi, hogy meg tudná ragadni?

- Nem hiszem, mert hasonlít a messzelátókhoz, akik közelben nem ismerik fel a tárgyakat. A szerencse nem lótuszvirág, ott valahol a Gangesz partjain; nem kell érte Andalúziába vagy a Mississippihez futni. Velünk van mindenütt; csak vegyük észre, fogadjuk be. Én érzem a levegőben, melyet beszívok, a kert virágaiban, melyeket öntözök, a zongora billentyűiben, a varrógép pik-pikkelésében. A nagy világból, hol annyian szenvednek hajótörést, én nem látok egyebet eme szobáknál, ahol minden apró tárgy jó ismerősöm, e derék családnál, melynek mosolygása az enyémmel összefoly; Gergő és Zoltán kedves pajkosságánál, melyet egy piskótával tudok megfékezni, s a nagy függőlámpánál, melynél vacsora után együtt üldögélünk, kisugározva a nap benyomásait. Nincsenek reményeim, vágyaim, csak teljesedő perceim. Ez a szerencse, Fekete bácsi, ez az a világ, amelynek nincsen bánata.

- De arra nem gondolt, hogy mint a szerencse, a balsors is váratlanul toppan be, anélkül hogy megsejtenők.

- Jöjjön! Életünk nem is volna teljes nélküle. Emberi mivoltunknak szüksége van az ürömcseppre, mint a kenyérnek az élesztőre.

- Melytől ez sokszor meg nem kel. Mit csináljunk akkor? Mi lesz akkor az ön szerencséjéből?

- Akkor is mi vagyunk az okai, ha keletlenek maradunk. De akinek jó ízlése van, segít magán. A szomorúság ízléstelen állapot.

- Izléstelen! Az, az. Ön ékesen szóló bizonysága e mondásnak, s kívánom, hogy sohase cáfolja meg.

- Legyen nyugodt! Eddig se cáfoltam meg; pedig, adja ide a kezét, megtehettem volna. A szemébe ment valami?

- A füst, a cigaretfüst! - dadogta Fekete, pedig nem is szivarozott. De csakhamar észrevette ügyetlenségét, s másra terelte a beszédet.

- Valakire gondoltam, akit az ön mai leckéje hibájából, ha ugyan az, amit ön rajongásnak nevez, kigyógyított volna. Miért nem mondta el neki! Miért nem akarja, hogy ő is megismerje a szerencsét?

Margit fölkelt, és a zongorához ment. Ki akart térni a válasz elől.

- Ne játsszam valamit?

- Nem felel? Nem akarja megosztani szerencséjét?

- Azt éppoly kevéssé szükséges megosztani, mint a levegőt. Gondoljon egyelőre akármit; ha nem válaszolok, ne higgye, hogy meg nem értettem. Különben mit érdekli az önt?

- Igaz! Mit érdekel az engem, akit semmi sem érdekel.

- De komolyan mondom, így még nem láttam önt, mint ma. Már most nem is Larának, hanem Lenau szomorú szerzetesének tűnik föl előttem. Ma tán még nyilatkozni is tudna? Kezdem hinni, hogy csak játssza a közömböst, a... hogy is mondjam... a szívtelent.

- Az ember ember. Inkább akar szívtelennek látszani, mint boldogtalannak.

Margit már nem felelhetett, mert Gergő rohant be azzal a hírrel, hogy Zsitvay néni jön. A következő pillanatban már a szobában volt a bejelentett, egy gyászruhás, sovány hölgy, akin húsos nem volt egyéb az orránál. Egyenesen Margithoz sietett s megölelte; azután Feketével fogott kezet, s hátraintve Margit felé, éppen halkan azt kérdezte tőle:

- Olvasta már?

Zsitvay Leontin, bár még csak egy év óta lakott Basaváron, a város egyik legismertebb alakja volt. Mindenki ismerte a fekete ruhás, élénk vénkisasszonyt, aki állítólag vőlegényét gyászolja már vagy tizenkét év óta. A Szép Házban igen gyakori vendég volt; az első pillanattól kezdve megszerette Zsófit és Margitot, különösen az utóbbit, s kívülök nem is élt Basaváron sok ember, akinek rettegett rossz nyelvétől nyugta lett volna. Minden friss pletykát ő hozott Gényeyékhez; legélesebb nyilait innen röpítette a basaváriakra.

Miután előbbi kérdésére Fekete igenlőleg bólintott, letelepedett a díványra, rágyújtott, s egészen kikelve magából, mintha az eset őt érdekelné legközelebbről, e szavakkal fordult Margithoz:

- Hát mit szólsz hozzá, édes? Azt a tintanyalót, mert ő írta, Tüske írta, fogadok, mint a becsület útonállóját pellengérre kellene állítani.

- Nincs itt szó a becsületről, édes Leontin. Ízetlen pletyka az egész. A fővárosiak nem törődnek a mi csip-csup dolgainkkal, Basaváron pedig jól tudja mindenki, mit tartson ama tudósítás felől.

- Csak az én körmeim közé kerülne az a fráter! Kíváncsi vagyok, mit tesz vele Dálnok. Persze, neki nehéz a helyzete. Értesz, ugye, Margitkám! De mondd csak, észrevetted azon a Terebessyn, hogy ittas volt? Mert azt állítják. Fogadott a szerencsétlen, hogy hozzá mégy. Nem kár érte. Igazán kezdek érdeklődni Dálnok iránt. De ki hitte volna, az az alamuszi ember! Nagyon megzavarhattad az eszét, édesem. Mit gondolsz, nem fog kibújni a jövő heti hangversenyben való közreműködés alól? Tudod, egy kissé zsenánt...

- Sőt, meg fogom kérni, hogy ne álljon el szándékától. Miért öntsünk olajat a tűzre! Hiszen ekkor nekem is vissza kellene lépnem; ebből pedig semmi se lesz.

- Ha jól meggondoljuk, ez a helyes eljárás. Mi a véleménye önnek, Fekete?...

E percben új látogató érkezett: Heil Marton, a Fehér Medvéhez címzett fogadó tulajdonosa. Kétszer is kopogott a nyitott ajtó peremén, mielőtt hajlongva, széles mosolyra vont szájjal belépett.

- Kezeit csókolom! Alászolgája! Bocsánatot kérek, ma délelőtt annyira el voltam foglalva, hogy lehetetlen volt tiszteletemet tennem. Most meg talán zavarom őnagyságát.

Margit eléje ment, s barátságosan nyújtotta kezét az érkezettnek, aki azt tiszteletteljesen megcsókolta.

- Hozta isten, kedves Heil úr. Dehogyis zavar. Legfeljebb próbára tesszük Fekete úr és Leontin füleit. Ugyebár, megengedi, édes Fekete, hogy Heil úrral átpróbáljam a hangversenyen játszandó négykezű darabot? Jól megy már, s nem olyan lármás, mint a Wagner-zene.

Heil Márton, egy kissé testes, piros arcú, szőke férfiú egy-két évvel a negyvenen alul és Margit zongorához ültek, s elkezdtek játszani. Mindjárt az első akkordoknál belépett a szoknyájába kapaszkodó kis Zolival Zsófi, egy feltűnően szép növésű, csontos, hamuszínhajú fiatalasszony, s kevéssel utána megjelent özvegy Gényeyné is, simára fésült, ősz hajával s még mindig szép nagy szemeivel. Leontin cukrot húzott ki zsebéből Zoli számára, s aztán Zsófitól is azt kérdezte:

- Olvastad már?

Fekete Bódog az ablak mellől meghajtotta magát, és csak Gényeyné beléptekor lépett közelebb, hogy kezet csókoljon a matrónának; azután ismét visszaült az ablak mellé, a társaságtól félre, hogy zavartalanabbul élvezhesse Margit játékát.

A többiek is gyéren szóltak, odafigyelve a dallamos zenedarabra. Mikor vége volt, Fekete és Leontin tapsoltak; de az ablak alatt, az utcáról is hangzott taps. Margit hátrafordult, hogy megnézze, kitől jő ez a váratlan elismerés. Nem látott künn senkit. De a következő percben betoppant Szentannay, s ugyancsak zavarba jött, midőn Heil Márton uramat találta a zongoránál.

- Ah, Heil úr, a zongorahangoláshoz is ért?

- Mint ön az udvariassághoz - válaszolt a megszólított helyett Margit.

- Mindig elmés, mindig szúró... de valóban azt hittem...

- No, pedig tudhatta volna, hogy a nőegyleti hangversenyen négykézre fogok játszani Heil úrral.

- Tehát nem történt változás a műsorban?

Erre meg Leontin válaszolt:

- Változás? S miért? Tüske urak kedvéért?

- Hölgyeim, leteszem a fegyvert. Látom, hogy két tűz közé kerültem. De hallván, hogy Dálnok nem fog szavalni...

Leontin félbeszakította:

- Hát azt meg kitől hallotta? Dálnok fog szavalni. Igenis, fog szavalni, s remélem, közmegelégedésre.

Mialatt a csatározás folyt, Margit becsukta a zongorát, s Heil Márton széles mosolyával, mély hajlongások közt kezdte magát ajánlani. Margit ugyan marasztotta uzsonnára, a fogadós azonban azzal mentette ki magát, hogy üzlete okvetlenül megkívánja jelenlétét. Búcsúzáskor a négy nőnek kezet csókolt, s Feketével kezet fogott. Szentannay ezalatt az ablak előtt állt, háttal a társaság felé.

Mikor Heil végre kihajlongott, Szentannay tisztának érezte a levegőt és leült. De meg nem állhatta, hogy ne kérdezze csodálkozva Margittól:

- Hát csakugyan a mi vendéglősünkkel lép föl?

- Ha csak a vendéglősök tudnak zongorázni, kivel lépjek föl?

- Föl kellett volna venni a műsorba - szólalt meg Fekete - egy kártyakvartettet pagátfogással.

Szentannay, akinek ma nem volt oly jó napja, mint a megyebál után, nem talált hamarjában semmi okos választ, s csak annyit mondott:

- Neked nincs jogod beszélni. Tegnap is kétszer fogtad el a huszonegyemet.

- Látja - fordult most Margithoz Fekete -, így sülnek ki titkos bűneink.

- Jó napot! Jó estét! Csókollak! - hangzott most egy vékony hangocska, Kőmíves Danóné, a tanfelügyelőné hangja, s ugyanekkor belebegett egy rikító színekbe öltözött, nagy szájú, nagy orrú, nagy fülű hölgy a vérszegények arcszínével.

- Csókolom a kezeit, kedves néni! Csókollak, édes Zsófi! Jó estét, Szentannay! - fűrészelte tovább a levegőt az a hang, mely oly vékony és oly éles volt, hogy szinte attól lehetett tartani, elmetszi vele a gégéjét.

- Igaz, amit a postán hallottam? Azért voltam ott, hogy elvitessem a virágmagokat, melyeket ma kaptam Pestről. Most már százféle rózsafajom lesz; éppen ma kaptam a századikat, az úgynevezett Stefánia rózsát... De mondjátok, igaz, ami abban a pesti újságban áll?

Bár ez utóbbi kérdés Margithoz és Zsófihoz volt intézve, Leontin válaszolt:

- Elkéstél, édes Paulin. A kérdés már le van tárgyalva.

A szobaleány jött jelenteni, hogy az uzsonna az asztalon van. A társaság kivonult a harmadik szobába, ahol egy nagy, kerek asztal volt megterítve. Ott találták a házigazdát is, Gényey Mihályt, aki egy csésze kávéra szaladt át hivatalából. Javakorabeli, nyílt tekintetű, szelíd humorú férfiú volt. Sorban melegen szorítottak vele kezet; meglátszott, hogy kedvelték. Fekete Bódog mellett foglalt helyet.

- Attól tartok, a Tüske uram újdonságát már annyira meghányták-vetették, hogy nekem semmi se jut belőle.

E szavakban némi gúny rejlett, s úgy is lehetett azokat magyarázni, hogy ne beszéljenek róla többé. Volt is foganatjuk, mert még a tanfelügyelőné is az uzsonnát dicsérte és a háziasszonyt, Zsófit, aki mindenkivel számol, s a legkülönbözőbb ízléseket kielégíti, kávén kívül az asztalra adatván csokoládét, vajat, almát, édes süteményt, sonkát, sőt még bort is (itt egy mérges oldalpillanást vetett Leontinra) Leontin számára.

- Bennünk az vérré válik; ugye, Fekete? - adta vissza a vágást Leontin.

A kapu előtt most egy négylovas hintó állott meg.

- Ez az alispánné! - szólt Zsófi, s fölkelt, hogy elibe menjen az új vendégnek. Kisvártatva belépett egy suhogó selyemruhájú, fonnyadt, rokokó korbeli képű asszonysággal, akit özvegy Gényeyné mellé ültetett.

A vékony hangú tanfelügyelőné újra éledt, biztos lévén benne, hogy Dálnok párbaja mégiscsak szóba kerül előtte. Nem is csalódott. Korongh Ervinné őnagysága néhány, özvegy Gényeynéhez intézett nyájas szó s az első korty kávé után kikezdte a Basaváron most egyedül lehetséges társalgási témát, a múltkori párbajt és napvilágra csak most került részleteit. Most már lehetetlen volt a pletykagörgeteget feltartani, annál kevésbé, mert Dálnok két segédje: Fekete és Szentannay szintén a társaságban voltak, s nekik is, akartak, nem akartak, nyilatkozniuk kellett. Nekik, Gényeynek és Zsitvay Leontinnak köszönhette Dálnok, hogy kegyesen bántak el vele, s megállapították lovagiasságát. Szóba került a hangverseny is, s persze új vita tárgyát képezte: közreműködjenek-e Dálnok és Margit. Végre belenyugodtak ebbe is, úgyhogy egyedül Heil Márton uram maradt meg botránykőnek. Az alispánné őnagyságát ájuldozás környékezte, midőn Margit bevallotta, hogy ő mint nőegyleti tag, maga szólította fel a vendéglőst, zongorázzék vele négykézre. A múlt nyáron hallotta néhányszor az utcáról játszani, s

meggyőződött, hogy egy hangverseny érdekességét csak emelheti. Meg aztán szükség is van rá, mert a basavári aranyos fiatalság közül senki se vállalkozott a műsor gazdagítására.

- Jól van, édes Margit - kedvetlenkedett az alispánné -, csak más foglalkozása volna annak az úrnak. Ha legalább írnok, gazdasági gyakornok vagy szerkesztő volna... hanem egy fogadós, egy jössz-mész... hiszen ez borzasztó!

Gényey, aki már fölkelt az asztaltól, hogy egy félórára még visszamenjen hivatalába, megállt az ajtóban, hogy Heil Márton védelmére keljen.

- Ne bántsuk ezt a jó embert. Heil Márton azok közé tartozik, akiknek két teremtőjük van: Isten az egyik, és önmaguk a másik. Huszonöt évvel ezelőtt még az evőeszközöket tisztogatta a Szarvasban; ma már saját nagy fogadója van, melynek helyére a tavasszal újat, még nagyobbat építtet. Jó polgár, jó magyar és derék ember... azt hiszem, többet egyikünk se mondhat el magáról. Kezeiket csókolom.

Mint bomba hullottak a szavak az asztaltársaság közé. Mind elhallgattak, s más beszédtárgyat kerestek. Még a vékony hangú tanfelügyelőnét is meghallgatták, pedig már ötödször beszélte el, hogy eddig kilencvenkilenc fajta rózsája volt, s ma kapta a századikat, az ún. Stefánia-rózsát. Az alispánnénak megfájdult a feje, s hazament, Szentannay is elbúcsúzott. A tanfelügyelőné talán még maradt volna, ha a ma kapott századik fajta rózsa s a férjétől hallandó új pletykák haza nem hívják. Leontin csak erre várt; nem akart, úgymond, a kedves előtt távozni, mert félt, hogy nyakába varrja magát s hazakíséri. Utolsónak maradt Fekete. Végre ő is ajánlotta magát. Az ajtóban megkérdezte Margitot, mit mondjon Dálnoknak.

- Hogy okvetlenül szavaljon a hangversenyen. Én óhajtom.

3
Az éhes és a jóllakott

Fekete Bódog nem ment a Fehér Medvébe, ahol az estéket tölteni szokta. Egy ideig a lucskos utcákon kószált, azután, midőn havas eső kezdett hullani, hazament. De ott se találta helyét. Olyan különösnek, szokatlannak tűnt fel neki a mai nap. Már rég nem érezte magát így. Nem tudott volna emberek közé menni, s mégis kínosan hatott rá a magány. Midőn hazaérkezett, hidegnek találta szobáját, pedig egész délután égett a kályhában a tűz. Behívta legényét, és újra befűttetett. Aztán bort hozatott fel a pincéből, cigarettre gyújtott, ledőlt a pamlagra, s inni próbált. Nem ment így egyedül ez se. Csöngetett, s legényének megparancsolta, hozzon magának poharat, s üljön az asztalhoz.

Így ittak ketten, az úr és inasa, anélkül, hogy egy szót szóltak volna egymáshoz. Fekete csak akkor emelkedett fel a pamlagról, mikor új cigarettre volt szüksége, és mikor bort töltött poharába, mindannyiszor némán odatolva a palackot Mátyás elé, hogy ő is igyék. Szüksége volt a bor kábító hatására, hogy aludni tudjon. A harmadik palack után végre szóba állt inasával.

- Micsoda némber volt az, kivel a kapuban álltál?

- Könyörgök, nagyságos uram, tisztességes személy.

- Nem azt kérdeztem. A szeretőd?

- Együtt vagyunk többször, instálom. Kedveljük egymást.

- Nohát, mért nem veszed feleségül, ha jószívvel vagy hozzá?

- Hja, nagyságos uram, ha ez olyan könnyen menne! Szegény az istenadta, mint a templom egere, s én is az vagyok. Nincs költség arra, hogy a pap összeadjon.

- Nincs költség? Persze! Hanem kedvelitek egymást? No.

Fekete kidugaszolta a negyedik palackot is, fölkelt, és föl s alá járt a szobában.

- Idd ki a borodat, s menj aludni. Nincs költség!... Hát szeressétek egymást úgy!

Mátyás nyugodalmas jóéjszakát kívánt, s magára hagyta gazdáját, aki még egy cigarett elszívása s egy végső pohár bor felhajtása után szintén lefeküdt, s hála a négy palack somlyainak, csakhamar el is aludt.

Reggel első dolga volt a kaszinóba menni s elolvasni a *Basavári Híradó* helyreigazított újdonságát, mely hevesen megtámadta ama „felültetett" pesti lapot, s kacsának, ráfogásnak nevezte a basavári párbajról közölt hírét. Az összekoccanás csakugyan kártya miatt történt, s ez volt a párbaj egyedüli oka. Fekete megvetéssel dobta vissza az asztalra a hírlapot, s kifelé indult, hogy meglátogassa Dálnok Andrást.

Az ég kiderült, és a sár megfagyott, úgyhogy szárazon juthatott el a nagy piacig. Basavár ama kevés emeletes házainak egyikéig, amelynek kapuja alatt vastábla jelezte, hogy Dálnok András köz- és váltóügyvéd irodája az emeleten van. A ház falán egy nagy falragasz is piroslott, jelentve a nőegyleti hangversenyt a Fehér Medve nagytermében s Galach Margit, Heil Márton és Dálnok András közreműködését. Egy perc alatt átfutotta a műsort Fekete, aztán bement a házba.

Fiatal barátja lakásán az a meglepetés várta, hogy az iroda nem volt üres, s várnia kellett az előszobában, míg András elintézve ügyét felével, aki nem volt más, mint Heil Márton. Dálnok kikísérte őt az ajtóig, s bosszúsan tért vissza.

- Látod, bátyám, ilyen az én szerencsém! Holnap Triesztbe kellett volna utaznom, megláthattam volna a tengert, és tessék! Nem lesz belőle semmi.

- Mi dolgod lett volna Triesztben?

- Hát az, hogy Heil Márton uramnak valami ügyes-bajos dolga volt ott egy emberrel, akivel régóta üzleti összeköttetésben áll. S képzeld, mi lett a vége! Márton úr most volt nálam jelenteni, hogy már nem szükséges leutaznom; kiegyezett emberével. Pedig éppen most, e mendemondákkal telt napokban esett volna a lelkemnek legjobban egy kis kőszénfüst és vasúti zakatolás.

- És a hangverseny?

- Eh! Addigra visszaérkeztem volna. Hát igazam van-e, ha esz a méreg?

Fekete az Andráséba fűzte karját, s bement vele az irodába.

- Ülj le, gyújts rá, s ne törd mindig bolondságon a fejedet. Inkább mondd meg, mit fogsz szavalni.

- Még nem tudom. Vörösmarty, Arany vagy Petőfi majd kisegítenek. Te is készíthettél volna felolvasást úti tapasztalataidról.

- Nem tudok én az irkafirkához. Vén is vagyok arra.

- Hejh, pedig ha én annyit láttam volna világból!...

- Akkor elment volna a kedved, hogy azt, amit még nem láttál, megnézd.

- Soha! Az utazás az egyetlen, a legnagyobb élvezet! A turista nem ismeri ezt a szót: unalom. A megszokás el nem lustítja; a szünetlenül friss benyomások megőrzik rugékonyságát. A vonatok füttyentése, a távíró villamoscsengettyűje, a kőszénfüst, a kocsizaj, a mindig változó arcok és népviseletek folytonos álomban ringatják a szívet, nem hagyván időt az önmagukkal való évődésre. Aztán, hogy elszóródunk a tömeg árjában, ahonnan számkivetve van az a rém, amelynek a neve magány! Az emberek ezrei közt vagyunk; s mégsem ismer, törődik velünk senki! Teszünk-veszünk, élünk, ahogyan nekünk tetszik; megállunk, amikor kedvünk tartja, továbbmegyünk, ahova vágyunk vonz. Hát nem isteneknek való mulatság ez!

- Így beszél az éhes ember mohósága a csemegekirakatok előtt. De aki jóllakott, s tán el is rontotta a gyomrát, meg is csömörlött, egészen más húrokat penget. Miért élénkebb a falusiak kedélye? Mert kevesebbet koptatják. A sokat látottat semmi sem lepi meg; ínyencnek semmi sem ízlik; aki nagyon sokat szeretett, megunja az asszonyokat, s aki sokat olvasott: kritizál, nem élvez többé. Mondd, kérlek, van-e életedben oly időszak, melyre mindig szívesen, örömmel gondolsz vissza?

András sóhajtott.

- Nincs! Nincs! Örökösen a szív koldusa voltam: érzelmeimnek sose volt tárgya. De mégis... hogy semmit se hallgassak el, még diákkoromban szerelmes voltam egy kislányba. Nem beszéltünk egymással soha, mint Marius nem beszélt Cosette-tel, csak az utcán találkoztunk, csak szemeinkkel tettünk egymásnak vallomást... Férjhez ment, eltűnt, nem tudom, hova... ki tudja, mi lett belőle!... Jutok-e még néha eszébe. Én gyakran gondolok rá, és jólesik rágondolnom.

- No látod! Egy boldog emléked van, s az is egy el nem ért vágy emléke. Addig érünk valamit, amíg vágyaink vannak.

- De ha mindig kielégíthetlen vágyakat táplálunk szívünk vérével, ha egy óhajunk se teljesedik, ha folyvást csak éhezünk és szomjúhozunk: nem annál égetőbb kínt érezünk-e, mennél nagyobb az étvágyunk, mennél jobb a gyomrunk? Minek tegyek neked vallomást; hiszen jól ismered életemet! Korán árvaságra jutottam, s oly körben nőttem fel, ahol a lét örömeiből kiveszi részét mindenki; csak én éltem, mint egy kitagadott fiú, mert előnyös külsővel meg nem áldott, szegény és komoly voltam. Szegény arra, hogy a fölösleget élvezzem, tartalmasabb, hogysem a társas élet örömeinek kizsákmányolásában versenyezhettem volna a felületesekkel; táncra, lovaglásra, korcsolyázásra, párbajra (mert ez is mulatság!) ügyetlen: ez voltam én!

- S mégis lelőttél egy embert.

- Csakhogy ez nem volt mulatság... Magamba mélyedtem, saját véremmel táplálkoztam, a vágyak betege lettem. Hát ezért élünk, s nem azért, hogy élvezzünk! Diogenész egy közönséges, ostoba paraszt volt. Értem az aszkétákat, akik vallásból, a túlvilági bő jutalom reményében sanyargatták testüket; értem a trappistákat, akik megcsömörödve fordítanak hátat a világnak; értem Timont, de Apenantuszt már nem. Még a Megváltó is dicsérte Magdolnát, hogy jó szagú olajat öntött lábai elé.

- Szóval, amint mondtam, éhes ember vagy, akivel én szívesen cserélnék. Tantalusz legalább nem ronthatja el a gyomrát. Hanem a jóllakottak! A megcsömörlöttek! Ezekből válnak a trappisták... Én mondom ezt neked, én... meg az öngyilkosok. No.

Dálnok csodálkozva nézett fénylő, nagy szemeivel Feketére.

- Minő rejtélyes ember vagy, bátyám! Nemhiába neveznek Basaváron „a soha nem nyilatkozó”-nak. Csak annyit tudni rólad, hogy az ég tudja, hány év előtt, mikor én még kis

iskolás fiú voltam, külföldre utaztál, miután birtokaidat bérbe adtad, és mindössze most két éve, hogy visszatértél. Hogy mit míveltél ez idő alatt, azt teljes homály borítja; de ha így hallak beszélni, azt kell hinnem, hogy valami nagy bánatot rejtegetsz...

Kopogás hallatszott, s a következő pillanatban belépett a jegyző Tápióról, Fejérházy Tibor.

- Nem zavarom az ügyvéd urat? Hoztam valamit.

- Tessék leülni, szolgálatjára állok.

A jegyző előadta, hogy a hetivásárra indulván, egy parasztgazda megbízta őt, adja át ügyét valami prókátornak. A minap ugyanis egy kecskéje a szomszédban legelvén, komája földjén, ez mérgében egy hosszú karóval akkorát vágott rá, hogy a szegény állat menten kiadta páráját, s most a koma nem akar érte kárpótlást fizetni. Pedig kitűnően tejelő kecske volt és az egyetlen.

András megígérte, hogy megtesz mindent, ami rajta áll. Mialatt elbeszéltette magának a közelebbi részleteket, Fekete a könyvszekrényből kivett egy könyvet, s azt lapozgatta. Mikor Fejérházy végre elbúcsúzott, az ajtóban megállította Fekete, azt kérdezve tőle, rokona volt-e Fejérházy Béla.

- Szolgálatjára, atyám volt.

- Atyja?... No, no! Ismerem jól. Gavallér, nyalka legény volt. Él-e még?

- Régen kikísértük, régen.

- Nagy világfi volt. Bolondultak érte az asszonyok. No. Vannak testvérei?

- Nincsenek.

- Úgy látszik, önről nem a legjobban gondoskodott. Mióta van Tápión?

- Nemrég!

- Hogy hajt a hivatal? Hoz-e valamit a konyhára? No.

- Ha nem csurran, cseppen. Megélek belőle.

- Nőtlen? Igen! Miért nem házasodik meg? No.

- Úgy gondoltam, kérem, majd ha egy kis házacskát vehetek; amolyan szalmafödeles kis viskót megtakarított filléreimből.

- Házacska, persze, az kellene. Nincs hova költöztesse családját. No, no!

A jegyző ajánlotta magát, Fekete pedig visszaheveredett a bőrpamlagra, az asztalon nyitva hagyván a könyvet, melyben az imént lapozgatott. Midőn András visszatette a könyvpolcra, megnézte, miféle könyv. Jogi munka volt, felütve azon a részén, mely szól a végrendelkezésről.

Dálnok tréfás megjegyzést akart tenni, Fekete azonban szavába vágott:

- Megint egy per. Még megérem, hogy gazdag ember lesz belőled.

- Azt ugyan nem éred meg, bátyám!

- Nem érem meg? Majd meglátjuk!... Majd! No.

- Nem arra vagyok kijelölve, hogy valaha pénzem legyen.

- Persze, ha mindenütt olyan élhetetlen vagy, mint Margittal szemben...

Kérdés, a betegség pírjának nézte volna-e Margit, de annyi tény, hogy Dálnok a „soha nem nyilatkozó” eme szavaira mélyen elpirult, majd zavartan hebegte, mi köze Margitnak az ő élhetetlen vagy élelmes voltához.

- Mi köze? Az, hogy verd a vasat, és vedd el!

- Elvegyem?... Én?... Kellek is neki!

- Ezt mindjárt tudtam... az ember főleg: ha Dálnoknak hívják, szégyenlős állat. Hát ki vegye el? Micsoda férfikör az, mely a Szép Házban megfordul! Van-e benne csak mutatóul is olyan, aki megérdemli a férfi nevet? Legalább alakok volnának az egyéniség, eredetiség vonásaival!... De olyan gyári sokszorosítások, aminőket az útból félrelökni nem is diadal! S aztán a másik részen van Margit, aki nem olyan, mint a többi nő... nemcsak vére van, hanem lelke is.

- Érzelem dolgában férfiakkal szemben a nő mind egyforma. A lélek szépségét, a kifejezését az arcon, a szellem csillámlását a szemekben csak a regényírók s a meghalt nagyságokról cikkezők veszik észre... a nők egy jó táncost, egy borbélyszépséget többre becsülnek Szókratésznél.

- Beszéltél-e már egyszer bizalmasan Margittal? Ugye, nem?... Kész vagy magad érte agyonlövetni, de bevallani, hogy szereted, nem mered... Hiába pirulsz, ez úgy van... S mert nem mered, játszod a bölcset, s azt mondod, hogy a gyöngeség neve asszony... Ma sokat beszéltem vele rólad.

- Rólam? Csak nem abból az alkalomból...

- De, de! Ezt elkerülni nem lehet. Tudod, mit mondott? Hogy rajongó vagy... Igen, mert mindig csak imádkozni jársz hozzá. Azóta nem voltál nála?

- Már hogy képzeled! Elég szaporaságot fejt ki a pletyka így is. Tartok tőle, hogy irodám is megkeserüli. A főispán, mint hallom, ellenem dolgozik. Ki nem állhatta ugyan drágalátos unokaöccsét, de a vér köteléke erősebb a becsület cérnaszálánál. Tüske, azt hiszem, a megyei közhangulatnak adott kifejezést. Mindez ugyan nem volna baj másnak, hanem egy szegény kezdő fiskálisnak...

- Csak keresd az akadályokat nagyítóüvegen!... Hogyan akarsz megélni, ha nem bízol magadban!... Diplomád van; szíved és jellemed is... független ember vagy... szeretsz... Hát mi kell még?... Mitől tartasz?...

- Attól, hogy most, a főispán példáján buzdulva, az egész vármegye ellenem fog áskálódni, s maradok *ügyetlen* ügyvéd...

- Margitról beszéltünk, nem az ügyvédségről... Tudod, András... no... az ember szégyenlős állat... tudod, ami a lakás berendezését, nászajándékot illeti... Mire való a barátság!

Dálnok kereste a szavakat, melyekkel rejtélyes barátjának nagylelkűségét megköszönje. Visszafojtott, remegő hangon válaszolt neki.

- Már eddig is annyi hálára köteleztél, édes bátyám, hogy pirulva se fogadhatnám el újabb szívességedet. Ezt a kis irodát is csak a te jó voltodból...

- Már megint a régi nóta kezdődik!... Mindig azt kell hallgatnom...

- Nem, arra, amit az előbb említettél, nem lesz szükség. Szeretem Margitot... bevallom hát!... Imádom, s boldogtalan vagyok, hogy nem mondhatom az enyémnek;...de hogy elvegyem, megkérjem!... Nem, soha, soha... nem akarok partivadásznak látszani!

- Jól van no; ne beszéljünk erről többet. Nem vagyok se gyámod, sem apád... majd elveszi más, aki kevésbé méltó rá.

András izgatottan járt-kelt az irodában. Szemei lángoltak, s hébe-hóba köhintett. Magával látszott vitatkozni.

- Elvegyem?... Igen, hogy az emberek, ha majd karonfogva végigvezetem az utcán, ujjal mutassanak rám: ott megy a szép Margit kitartott férje!... Ne legyen soha nyugtom attól a gondolattól, hogy szegény flótás voltam, s jólétemet csak annak köszönhetem, hogy elfogadtam az imádott nő pénzét!... Ha jól fog menni irodámnak, azt halljam: Hogy feszít az ipse a más pénzéből!... És ha rosszul; nem megy hozzá az ördög se!... Hja, de könnyű neki! Van a feleségének!... Nem, nem!... Inkább nem, megmaradok szegénységemben és szerelmi szomjúságomban... Úgy illik és úgy kell lenni, hogy mint erősebb fél, a férfi tartsa el a nőt... akit kitartanak, az nem férfi, az fickó!

- Rajongó! - ütött a vállára Fekete Bódog. - Igaza volt Margitnak: az vagy. Beszéljünk másról; itt nem jutunk szegletre.

Dálnok megállt barátja előtt, a vállára tette két kezét, s hosszasan, nedvesedő szemekkel nézett rá. Egy percnyi szünet állott be. Azután hirtelen, a szók végét elharapva azt kérdezte András:

- Szerettél-e már valaha, Bódi bátyám?

Ha váratlanul zuhanyt öntenek a fejére, Bódog nem jött volna akkora zavarba, mint Dálnok kérdésére. Mintha megijedt volna tőle, vállairól lefejtette András karjait, a ruhafogashoz szaladt, hirtelen fölvette télikabátját, és e szavakkal indult kifelé:

- Ma már eleget beszéltünk erről a tárgyról. Majd később... no...

András tágra nyitott szemekkel nézett a kisiető Fekete után. Az első pillanatban utána akart futni, hogy visszahívja, de eszébe jutott, hogy ezzel tán még jobban elszalasztja. Egy darabig tűnődő bizonytalanságban állt az ablaknál; azután zsebkendőjével letörölte izzadó homlokát, s íróasztalához ment. Papírt, tollat vett elő, hogy a Fejérházy parasztjának a keresetét megírja. E pillanatban visszatért Fekete. Szó nélkül a fogasra akasztotta télikabátját, kalapját, s leült a bőrpamlagra, úgyhogy András féloldalt fordulva állt feléje.

- Visszajöttem - kezdte -, válaszolni fogok kérdésedre. Csak ne mozdulj, maradj ott, ahol vagy... meghallod úgyis... Mit is kérdeztél?... Vagy igen!... Nem tehetek róla... én is szerettem... hanem előbb hallgass meg... Ne, ne mozdulj, maradj csak ott, ahol vagy.

A padlón egy légy szaladt; ezt kísérte Bódog egy darabig tekintetével, míg fel nem szállt. Ekkor a pamlag sarkába fordult, s halkan így kezdte vallomását:

- Igen, én is!... Ifjú legényke voltam... szerettem mulatni, bálozni... jártam a bolondját. Szüreten ismerkedtünk meg. Ahhoz képest, hogy még csak tizenhat éves múlt, rendkívül ki volt fejlődve. Mindjárt kezdetben igen nyájas volt hozzám, szívesen vette bókjaimat, kért, hogy látogassam meg mielőbb. Gyakori vendég lettem házuknál. Apró bizalmasságok keletkeztek közöttünk. Szép volt; bátorított. Egy nyári délután a szobaleány a kertbe küldött utána. Lábujjhegyen, nesztelenül lopóztam, nehogy a park homokján lépteim zajt csináljanak, a pázsiton, a lugasig. Midőn beléptem, egy pajtásom ült mellette, kezét csókolva s hajfonatával játszadozva... Elfutott a vér. Másnap összekoccantam a fiatalemberrel, kihívtam s összevagdaltam. Az volt a szándékom, hogy nem megyek többé a házukba. Később meghiggadva, így gondolkoztam: Hát okvetlenül szükséges, hogy te légy az a bizonyos; hátha pajtásodra esett a választása. Nem volt szerencséd; ennyi az egész... felejtsd el. S rajta voltam, hogy így tör-

ténjék... Pár hét múlva összejöttünk egy házi mulatságon. Kimért magaviseletet próbáltam... alig szóltam hozzá... Ő viszont feltűnően kereste az alkalmat, hogy velem egyedül maradhasson... Szünóra alatt otthagytam a vacsorálókat, s egy magános fülkében zsebkendőmmel hajtottam arcomhoz a friss levegőt. Ekkor valaki legyezővel a vállamra ütött. Ő volt. Szemrehányásokat tett, mért kerülöm; nem tudja, mivel bánthatott meg... Egyszer kész vagyok érte kockára tenni az életemet - s nedves pillantást vetett rám -, másszor pedig egy csárdást sem akarok vele táncolni. Mellém ült, s gyöngéden legyezett. Ekkor halkan felharsant a zene. Hirtelen felugrott s elém állt: „Tetszik?" - Másnap már megint ott voltam nála. Mindent elfeledtem és megbocsátottam. Csupa bizalom volt hozzám. Megköszönte, hogy megszabadítottam attól a csúf embertől, aki mindenütt a sarkában volt, s untatta vizenyős udvarlásával. Sok apró jelből arra a következtetésre jutottam, hogy szeret. Valahányszor forró vérrel ostromoltam, annyira meg látszott ijedni, hogy ebben csak új bizonyítékát láttam szerelmének. Kígyó volt.

Szünet állott be. András nem mert belevágni az elbeszélésbe.

- Nyáron megkértem. Pajzánul csókra nyújtotta kezét, s egészen hozzám hajolva, azt rebegte: „Majd később! Majd, ha nagykorú lesz! Később!" - s kifutott. Vártam. Egy évem hiányzott még. Majd ha nagykorú leszek. Később elutaztam egy barátomhoz, aki vadászatra hítt meg. Leveleztünk. Eleinte írt majd mindennap; később csak minden héten, végül semmikor. Azt hittem, beteg, vagy nyomára jöttek titkunknak. Aggódó szívvel siettem vissza. Azt mondta, semmi baj, csak sok vendégük volt az utolsó időben. De mintha meghűlt volna. Máskor mindig talált alkalmat, hogy egyedül maradhassunk... visszatértem óta soha. Megszabdalt pajtásom is megint járt a házba, s észrevettem, hogy bizonyos kárörömmel fog velem kezet, sőt homályos szókat is ejtett, melyek fölforralták a véremet. Kérdőre vontam, de ő csak annyit válaszolt, hogy holnap reggel menjek el a piaristák templomába. Elmentem. Kihirdették egy szomszéd megyebeli atlétatermetű, iszákos földbirtokossal.

A légy, mely az előbb a padlón sétált, most Fekete orrát háborgatta. Kezével elhajtotta magáról, s egészen a pamlag sarkába kuporodott.

- Még nincs vége. Lemondani nehéz, de ki tehet arról, ha a szerelem nem kölcsönös! Csak legalább boldog legyen... Kívántam neki.

Fekete kigombolta mellényét, s a pamlag karfájába fogózkodott.

- Mert még akkor is szerettem!... Az esküvő megvolt még a télen. Nemsokára huszárok érkeztek állomásra a szomszéd faluba. A fiatalasszony társaságokban, nyilvános helyeken sűrűn mutatkozott mindjárt a mézeshetekben is, de főleg első szülése után. Férje eközben vadászott és ivott ispánjaival. Házában a huszártisztek mindennapos vendégek voltak. A világnak amúgy is rossz szája van... csúnyákat beszélt. Megpróbáltam, hogy megmentem legalább gyermekeinek, mert időközben még egy leánya született. Erőt vettem magamon, s még egyszer elmentem hozzá. A folyosón csaknem belebotlottam egy huszár főhadnagyba, aki épp akkor távozott. Igaz volt a pletyka. Zavartan fogadott; nem mert a szemembe nézni... Ilyesfélét beszélgettünk:

- Eljöttem, hogy megkérdjem, gondol-e néha gyermekeire.

- Minő kérdés...

- Eszébe jutott-e, hogy a gyermekek anyjokat szeretik legjobban, s boldogtalanok, ha nem szerethetik szívük szerint és... pirulás nélkül.

- Uram, csengessek?

- Ne csengessen. Kérni jöttem, alázatosan könyörögni jöttem önhöz, legyen gyermekeinek olyan anyja, akiről majdan nem lesznek kénytelenek hallgatni.

Fölkelt, hátat fordított, s szó nélkül indult a másik szobába.

- Nem akar meghallgatni. Jól van. Talán az apa - annak kell őt tartanom - jobban szereti a két kis ártatlant.

Fölszisszent. Hozzám rohant; megragadott, megcsókolt - ó, András, ez is megtörtént! S nyögve, fuldokolva, nekitüzesedve, lázas szenvedéllyel kért, hallgassam meg. „Mit akar tenni, szerencsétlen ön, akit egykor szerettem? Elárulni férjemnek?... Ó, gyávaság!... Hát ezzel akarja megóvni lányaim szeretetét számomra!... Menjen!... Akkor én magasan, tisztán állok ön felett... Persze, mert ön nem tudja, mi lakozik itt bent, itt bent... ó!... Fiatal voltam, szép voltam... a férjem korhely... könnyelmű vagyok, nem mentem magam... De hol az a hatalom, mely képes volna megváltoztatni? Tudja meg, hogy szerelem nélkül nem élhetek, s amely nap megtagadják tőlem a szerelmet, megvarrhatják a szemfedőmet... Ó, igen, erényesnek vagy csúnyának, vérszegénynek, gyávának lenni ugyanegy dolog! De én szép vagyok, fiatal, életerős, sodor az életvágy, rabja vagyok a vér játékának. Vagy élvezek, vagy meghalok. S most menjen s áruljon el.”

Hosszú, kínos szünet állt be. András nem mert megfordulni.

- Eddig van... elutaztam.

Ki zokog itten? Az a kis bronzszobor ott a fülkében, nem tudom, Ámort vagy Cupidót ábrázol-e, nyugodtan, hidegen, érzéketlenül áll ott, már isten tudja, mennyi ideje... a törökök elől menekülő Dobozi, amint hitvesét keresztülszúrja, így látható már, mióta megfestették... s annak a kitömött sólyomnak az almáriom tetején üvegből vannak a szemei, hideg, merev üvegből... olyan merőn, könnytelenül néz le onnan, mint Dálnok András, akit kivéve nincs más élőlény a szobában, csak Fekete Bódog, a közömbös, a rideg Fekete Bódog...

4
Hangverseny Basaváron

A Fehér Medve nagyterme, jobban mondva egyetlen terme pótolta Basaváron a színházat is, a vigadót is. Midőn vándorművészek jöttek a városba, itt tákoltak össze színpadot; télen pedig - mert színészek csak mint nyári állomást keresték föl Basavárt - itt tartották a bálokat. Átutazó tánc- és vívómesterek, bűvészek szintén ezt a termet használták céljaikra, választások idején pedig benne szoktak lezajlani a kortesvacsorák. Csak ilyenkor történt meg, hogy a termet kisöpörték, vagyis inkább fölverték a hosszú idő alatt lerakódott port, mely minden mozdulatnál felkavarodott, tüdőre, báli ruhára vetve magát.

A basavári nőegylet hangversenye is ebben a teremben volt ma este megtartandó. Heil Márton a jótékony célra való tekintetből ingyen engedte át, s szokatlan módon feldíszíttette fenyőgallyakkal s mindenféle színű papírszalagokkal, úgyhogy a terem úgy vette ki magát, mint egy cifra házikó valami óriási karácsonyfán. Két ócska, számos helyen lemállott aranyozású csillárban három-négy tucat gyertya terjesztett meglehetősen homályos világosságot. A barna deszkákból hevenyészett karzat fölött Magyarország koronás címere volt felakasztva. A földszint telerakva különböző formájú és készítésű székekkel. A legelső sorban volt néhány fekete bőr karszék, azután következtek vörös, barna és zöld szövettel bevont, régi divatú székek, melyekről az ülésre szolgáló részt, mint valami födőt, le lehetett venni. Hátrább

szalmafonatú és lyukas vasszékek következtek, míg az utolsó sorokban már csak lehetőleg tisztára mosott, puha fából készült konyhaszékek állottak. Oldalt, a falak hosszában mindenféle alakú és szövetű pamlagok voltak elhelyezve. Az előtérben álló deszkákból készült emelvényre hátul kétoldalt néhány lépcső vezetett föl. Mikor színészek voltak Basaváron, ez az emelvény képviselte a színpadot, melyet elül, középen széttolható kárpit födött el felvonásközökben. Most azonban szabadon volt látható, a nézőktől jobbra zongorával, balra cimbalommal. Hátsó része a színpadnak spanyolfalakkal volt bekerítve, s jobbról és balról két elfüggönyözött ketrec, mert szobának nem nevezhető - öltözőül szolgált.

E ketrecek egyikében halk beszélgetés folyt Galach Margit, Dálnok András és Zsitvay Leontin közt. Heil Márton szerényen a háttérben húzódott meg, s nemigen elegyedett a beszélgetésbe.

- Hát mégsem akarja elárulni, mit fog szavalni?... Talán a saját költeményét - pajzánkodott Margit Andrással. - Öntől kitelik!

- Nem. Többre becsülöm a közönség ízlését. Vörösmartynak *A merengőhöz* című versét választottam.

Margit a meglepetés halk felkiáltását hallatta.

- Ah! Ez nekem nagyon kedves költeményem. Bővelkedik igazi aranymondásokban.

Kinek virág kell, nem hord rózsaberket;
A látni-vágyó napba nem tekint;
Kéjt veszt, ki sok kéjt szórakozva kerget:
Csak a szerénynek nem hoz vágya kínt.

- Látja, könyv nélkül tudom, annyira szeretem.

- De mondja csak, Dálnok - vette föl a szót Leontin -, hogy jutott erre a gondolatra, hogy ezt szavalja? Nem akart ezzel valakinek kedveskedni? Kópé!

Margit most Heil Mártont iparkodott belevonni a beszélgetésbe.

- Miért nem jön közelebb, Heil úr? Leontin azt fogja hinni, hogy lámpaláza van.

- Megvallom, olyasféle suttogásokat hallottam, hogy kedvem volna visszalépni, ha nem volna már késő, és ha őnagysága megengedné.

- Hát még mindig fél a pletykától!... Az a fő, hogy ne fogjon rajtunk. A madár, amelynek tollas szárnya van, repülhet az esőben, míg a papírsárkány átázottan lebukik.

- Nem úgy értem, Heil úr - veté közbe Leontin -, attól tart, hogy tüntetés készül.

- Hogy lecsap a villám? Ó, édes Heil úr, hát nem vagyok itt én villámhárítónak?!...

Heil meghajtotta magát, s zavartan hebegett valamit a kisasszony jóságáról.

Dálnok távozott, mint mondá, kémszemlét tartani s a hangulatot kifürkészni. Ő is észrevette, hogy villamosság van a levegőben, s tartott tőle, hogy a zivatar esetleg ellene is kitör; főleg azonban Margitot féltette.

A terem még jóformán egészen üres volt. Csak néhány diák szorongott leghátul, a székek mögött állva, s a karzaton vihogtak cselédek és honvédbakák.

A terembe vezető folyosóról jobbra nyíló kis szobában, ahol frissítőket, süteményeket árultak, ifjak csoportja élénk vitába volt merülve. A csoport közepén Fedor báró állott, s heves taglejtésekkel magyarázott valamit. András tisztán hallotta e szavait: „Amint mondtam, előbb nem." Midőn a vitatkozók észrevették Dálnokot, elhallgattak. Egy savószemű ifjú, aki tan-

felügyelőnél írnok volt, hirtelen a frakkja zsebébe csúsztatott egy gömbölyű tárgyat. Dálnok egy pohárka anizettet kért, s üdvözölte Fedor bárót, aki két tenyerét egymás fölé helyezve, nyájaskodva kérdezé:

- Készüljek?

Dálnok biccentett a fejével, amit ráhagyásra, közönyre, biztatásra lehetett magyarázni, tetszés szerint, aztán leszaladt az ebédlőbe. Itt is halkan tanácskozó csoportokat vett észre, s ezek is elhallgattak, amint őt megpillantották.

A várnagyot, Purdéh Barnabást félrevonta, s megkérdezte tőle, micsoda titkot dugdosnak itt előle.

- Én nem avatkozom bele. Semmi közöm hozzá.

S mérgesen odábbállt. András meglepetve nézett utána. Semmi köze hozzá? Itt forralnak valamit. Meg kell tudnia, hogy mit. E percben Szentannay kezét érezte vállán.

- Fent van már Margit?

- Régóta. Mért akarod tudni?

Szentannay nem is válaszolt Andrásnak, hanem rohant ki az ebédlőből, mint a szélvész, egyenesen a nagyterembe - ahova időközben már kezdett a hallgatóság beszállingózni -, innen pedig hátra a színpadra.

- Ej, ej, Szentannay, nem tudja, hogy idegeneknek tilos a bemenet? - fogadta Margit a berohanót.

- Kivételek szabályt rontanak. Ha négyszemközt meg akar hallgatni, elmondom, mért tartottam kötelességemnek idejönni.

Margit hátrament a felső lépcsőig, melyen Szentannay állott.

- Erre már kíváncsi vagyok. De hiszen ön egészen kikelt az arcából Mi lelte?

- Arra kérem, ne jöjjön ki a tapsra!

- Kérdés, fognak-e tapsolni. Ha fognak, akkor meg is jelenek.

- Ne tegye... legalább ne kettesben!

- De hát mit jelentsen ez? Tán valami megbízatásban jön?

- Magam jószántából. Ne hozza ki magával Heil urat; mert tüntetni akarnak.

E pillanatban jelent meg az alsó lépcsőn Dálnok, s hallotta Szentannay utolsó szavait.

- Szentannay igazat mond - szólt András. - Én is hallottam őket súgdolódzni. Egy rothadt almát is láttam.

- Ah, tehát botrány készül. Köszönöm a figyelmeztetést, Szentannay. Úgy fogok viselkedni, mintha művelt emberek volnának jelen a hangversenyen. Ki fogok jönni, ahányszor hívnak, társammal együtt.

- De az égre, kisasszony...

- Ki fogok jönni! Ne hozták légyen hiába a rothadt almákat. S most inkább menjen le korteskedni, hogy ne tapsoljanak.

Szentannay leverten indult visszafelé. Szemrehányásokat tett magának, minek avatkozott ebbe az egész komédiába. Sértette hiúságát, hogy Margit ily kereken visszautasította a feléje nyújtott mentőkezet. Aztán felülkerekedett benne az emberi lélek ama vonása, mely szórakozik és mulat a mások zavarán, s a cukrászat, a tüntetni készülők e főhadiszállása felé sietett.

Dálnok is figyelmeztette Margitot a keletkezhető zivatarra, de ő se több eredménnyel. Hiába is lett volna most minden kasszandráskodás. Fekete, úgy látszik, jobban ismerte barátnéját, mert nyugodtan üldögélt az ebédlőben egy palack vörös bor mellett. Margitban felébredt az ellenállás amaz ösztöne, mely az önvédelem legnemesebb faja. Jelszava: nem tágítani, meg nem alkudni. Nevetve fordult az aggódó Dálnokhoz:

- A gárda meghal, de magát meg nem adja.

Azután Heil Mártonhoz beszélt:

- Adja ide a karját, Heil úr. Próbáljuk meg, hogyan fogunk kilépni. Így ni. Csak egy kicsit bátrabban, fesztelenebbül. Mintha otthon volna. Még egyszer. Most már jobban volt. Csak ne hajtsa meg magát nagyon mélyen.

A szegény vendéglős kénytelen volt előre átpróbálni a kihívás minden izgalmát. Inkább Margit vezette őt, mint megfordítva; de örömmel követett ily szép vezért. Zsitvay Leontin kacagva nézte Heil úr próbameghajtásait, s azt állította, hogy Margitból kitűnő illemtanár vált volna.

- Talán azokat odalent is megtanítottam volna becsülettudásra - válaszolt Margit. Majd ismét a vendéglőshöz fordult:

- Mondja csak, Heil úr, fél ön is?

- Hogyan félhetnék a nagyságod oltalma alatt!

- Hát egyedül nem tudná magát megvédeni? Mindig ez a szerénykedés! Remélem, ma este velünk fog vacsorálni. Legyen egyszer már ön is vendég a saját üzletében...

A terem ezalatt egészen megtelt közönséggel. Ott volt egész Basavár. Csak még a díszhely, az első sorban a szélső ülés gazdájára, Törtel Ágost főispánra vártak. A fiatalság, Garasinszky Fedor báró vezetése alatt, oldalt gyűlt össze a karzat alatt. A fiatalabb nők kivágott ruhában jöttek, mert kilátás volt rá, hogy hangverseny után tánc lesz. Fekete Bódog, aki ma nagyon jókedvű és beszédes volt, a Gényeyék társaságában ült. Zsófiának föl is tűnt vidámsága, s azt mondta neki, hogy ma piros betűs napja van. Még Tüske Adorján köszönését is viszonozta, az alispánnénak pedig mindenki bámulatára kezet csókolt.

Végre megérkezett a főispán, s a hangversenyt megkezdhették. Bemutatónak a dalegylet énekelt. Megtapsolták. Zsitvay Leontin cimbalmozott, s annyira tetszett, hogy játékát egy nótával meg kellett toldania. Dálnok András szavalata után csak néhány kéz mozdult meg. A főispán nem tapsolt, s ez jel volt, hogy a többiek is így tegyenek. Pedig hévvel, jól eltalált hanghordozással, a szép mondások kellő színezésével adta elő Dálnok Vörösmarty híres költeményét. Mikor kijött, Margit egész meghatottan szorított vele kezet, azt mondva, hogy egészségesebb lélek lakozik benne, mint gondolta. A közbeeső szüneteket a cigányzenekar játéka és a dalegylet töltötte ki magyar népdalok éneklésével. A műsor utolsó pontjának maradt, mint pièce de resistance, Margit és Heil zongorajátéka. Mikor végre zongorához ültek, egyszerre halotti csend lőn a szobában, még a tanfelügyelőné is megszűnt rózsáiról beszélni. Heil Márton mindjárt az első akkordoknál megmutatta, hogy ügyes és gyakorlott zongorajátszó. Játéka a Margitéval kitűnően összevágott, s a hallgatóság egy részénél nagy tetszést aratott. Tapsoltak, éljeneztek is a végén annyit, hogy sok volt.

- Látja - szólt Margit Dálnokhoz -, hogy kísérteteket láttak - s kézen fogva húzta ki magával Heil urat. Amint meghajtotta magát, véletlenül Szentannayra esett tekintete. Rámosolygott, mintha meg akarta volna kérdezni, hogy hát hol maradt a tüntetés? Midőn azonban visszavonult a fogadóssal, s a taps nem lohadt, ilyen kiáltásokat vélt hallani:

- Csak Galach Margit! Szóló! Heil nélkül! Egyedül! És tapsoltak, éljeneztek, kiabáltak, tomboltak tovább vég nélkül.

- Nos, Heil úr - szólt Margit újra kézen fogva kísérőjét -, nincs más hátra, meg kell a közönség előtt jelennünk még egyszer.

A fogadós kérte Margitot, menjen ki egyedül, úgy hallja, őt nem kívánják.

- Szép illemtudás, mondhatom - szólt Margit szemrehányólag. - Ön bizony képes volna, hogy egyedül hagyjon kimennem. De abból semmi se lesz. Ha nem jön, viszem.

S a fogadósnak is újra meg kellett jelennie a lámpák előtt. A tetszésnyilvánítások egyre hangzottak; de midőn Heil ismételten meghajtotta magát, a karzat alatt elhelyezkedett fiatalság kiabálni kezdett:

- Nem kell fogadósmuzsikus! Le vele! Jössz-mész!

Majd egyes füttyök hangzottak, s midőn Heil erre megfordult, hogy elhagyja az emelvényt, egy nagy vöröshagyma hullott a lábai elé. Ezt egy második, harmadik, negyedik követte. Dobáltak rothadt almákat és narancsokat is; közben éktelen módon fütyültek és pisszegtek. A közönség felugrált helyeiről. Heil úr nem tudta, mi történik vele, s a zongorába kapaszkodva várta, mi lesz a vége. Csak Margit állt nyugodtan helyén, néha-néha lehajolva egy rothadt narancs vagy egy hagyma után. Éppen ezt cselekedte, midőn egyszerre érezte, hogy valami a vállához ütődik. Egy szétloccsant alma volt, mely Heil Mártonnak volt szánva, de őt találta. Erre hirtelen elnémult a fütyölés, pisszegés, kiabálás, de csak addig, míg Margit és Heil el nem tűntek a háttérben. Ekkor azonban annál zajosabban, féktelenebbül hívták Margitot. A jelenlevők nagy része állva leste feszült várakozással a történendőket. De mi ez? Dálnok András mint rendező megjelenik, s a hirtelen támadt halotti csendben halk hangon kijelenti, hogy a közóhajnak engedve, Heil úr maga fog játszani.

Néma csend; semmi pisszegés, semmi fütyölés, semmi lárma. Heil úr kijő, leül a zongorához. A teremben a légy dongását is meg lehet hallani. Heil úr játszik, bravúrral, fényesen, pompás készültséggel, s mikor véget ér darabja, akkora tapstól és éljenzéstől zúg a terem, hogy a meghökkent szegény fogadós nem győz eleget hajlongani.

Fedor báró lopva kivonul csapatjával, azt mondva a tanfelügyelőségi írnoknak:

- Erre nem számítottunk. Galach Margit lefőzött, az átkozott.

A tervezett tánc elmaradt. Mindenki sokkal izgatottabb volt, hogysem most erre gondolt volna. Aki még folytatását várta az eseményeknek, idején, az étterembe sietett, hogy helyet kapjon. A cukrászatban is pezsgett, bizsgett, bugyborékolt a botrány forrásnak indult árja.

Az öltözőben a Gényey család tagjai közt heves szóváltás folyt. Zsófi és férje mindenáron haza akartak menni vacsorára, míg Margit le akarta őket vinni az ebédlőbe, azt mondván, hogy otthon úgyse főztek vacsorát, mert azt határozták, hogy a Fehér Medvében maradnak; továbbá Heilnak, minthogy közvetve ő okozta mai megaláztatását, némi elégtételt kell szerezni azáltal, hogy asztalukhoz hívják.

- Aztán - folytatta Margit -, ha maradunk, ezzel kimutatjuk, hogy azt a csúf tüntetést nem veszem magamra, hanem csakis Heil Márton iránt vagyok szíves, vagy ha úgy tetszik, méltányos. Nincs igazam? - fordult a belépő Feketéhez.

- De önök nem játszhatják a megütődöttet. Úgy kell tenniök, mintha semmi se történt volna.

Gényey végre belenyugodott, hogy lent fognak vacsorálni. Csak Zsófinak voltak még aggályai. Úgy vélekedett, hogy Heil Mártonban Margitot is megsértették. S midőn erre Fekete csodálkozva nézett rá, helyreigazította magát:

- Már amennyiben mindenki tudta, hogy Heil úr csak Margit biztatására lépett föl.

Így álltak még mindig a legfelső lépcsőnél, midőn Szentannay haladt el mellettük. Köszönt, s némi gúnnyal fordult Margithoz:

- Remélem, kigyógyult Heil Márton uramból?

E csípős kérdésre eldőlt a kocka. Gényey karjára fűzte nejét, és lefelé indult. Szentannay jó éjt kívánt.

- Még nem! Csak a viszontlátásra - szólt Margit.

- Még ma?

- Hát mikor? Csak lent vacsorál ön is? A táncot szerencsésen elpisszegték; de gyomrunkat nem rontották el.

Szentannay nagy nehezen tudott asztalt keríteni. Az étterem zsúfolva volt nőkkel, férfiakkal, fiatalsággal. Az éktelen zsivajban alig lehetett egymás szavát megérteni, s Gényeyék, kikhez lent Dálnok és Leontin is csatlakoztak, Fekete és Szentannay egy ideig szótlanul engedték át magukat a zaj kábító hatásának. Az ismerősök kihívólag köszöntek Margitnak. A Szép Ház iránti minden tisztelet dacára, bizonyos kárörömmel mondogatták magukban, hogy a közvéleménynek fittyet hányni, a meggyökeresedett megyei szokások ellen véteni büntetlenül még Galach Margitnak se szabad.

Margit elértette a hangulatot, de minden nehézség nélkül túltette magát rajta. Fesztelenül egy tányérra rakta az emelvényről fölszedett rothadt almákat és narancsokat, s megkínálta velük Garasinszky Fedor bárót, midőn elég vakmerő volt hozzájönni gratulálni.

Általános csend lőn, mindenkinek torkán akadt a szó, midőn Heil Márton a szalvétával a karján megjelent az étteremben. Margit levette karjáról a szalvétát, és helyet mutatott neki maga mellett.

- Megígérte, hogy velünk fog vacsorálni. Most már csak azért is le kell ülnie.

És Heil Márton úr leült. Szegény ember, nem tudta, mi lelte. Hogy mit érzett, arról nem bírt magának számot adni. Csak nevetett, csak mosolygott, de egy hangot se bírt kinyögni. Gényey és felesége néhány udvarias szót intéztek hozzá, dicsérve gyakorlott játékát, mely bókot Heil úr pirulva azzal hárította el magától, hogy az érdem - s itt Margitra mutatott - őnagyságáé.

Fekete igen jókedvű volt. Régóta nem látták ilyen közlékenynek, hogy ne mondjam, szószaporítónak. Dálnok szavalatáról úgy vélekedett, hogy azt a költeményt olyan ember írhatta, aki vizet prédikál, és bort iszik.

- De ki hitte volna - fordult Andráshoz -, hogy ekkora házias ízlés van benned. Egy gondos családapa nem intézhetne jobb tanácsokat világba lépő gyermekeihez.

- S ami fő - szólt Margit -, egészen úgy látszott, mintha Vörösmarty aranyintelmeit át is érezte volna. Hangjából kiéreztem a szívét, s csodálkoztam, ki csempészett belé annyi belátást.

Dálnok, aki szándékosan választotta ezt a költeményt, hogy Margitot megvesztegesse, titokban nagyon örült e hatásnak. Meg is látszott tekintetén, melyből elégedettség, boldogság sugárzott, kihallatszott rezegő hangjából is, midőn megszólalt:

- Hát csakugyan holdkórosnak hitt, Margit kisasszony? Nos, ma meggyőződhetett, hogy legalább nem vagyok mindig az. Mikor nincs holdvilág, nyugodtan alszom, s amikor van... Tudja, kérem, hogyan lehet a hódasokat kigyógyítani?

- Hogyan?

- Nedves pokrócot terítenek ágyuk elé. Mikor aztán fel akarnak kelni, a pokróc hideg nedvessége felébreszti őket.

- Pompás! - szólt Fekete. - Sokáig éljen gyógymódod és elméleted!

A poharak összecsengtek. Ittak. A teremben az asztalok egymás után gazdátlanokká lettek. Kielégített kíváncsisággal, három napra való beszédtárggyal mentek haza Basavár jobb körei. Hanem sokan nem voltak megelégedve az eredménnyel. Az alispánné panaszkodott Fedor bárónak, hogy amit a vámon nyertek, azt elvesztették a réven. Heil nemcsak ép bőrrel menekült, de sőt, az est hőse volt. Margit nem volt kihozható a sodrából, s annak a fogadósnak az asztalhoz ültetése nyílt ellentüntetés volt.

- Önt pedig megkínálta a rothadt almákkal. Semmi kibúvás. Láttam, és nevettem rajta. Hát még Heil uram hogy nevethetett a markába!

Heil uram csakugyan kibékült a helyzettel. Margit ama bátorító hatással volt reá, melyet csak tiszta lelkű nők gyakorolhatnak még el nem romlott, meg nem ernyedt férfikedélyekre. Megnyitják a lelket, anélkül hogy bizalmaskodásra adnának jogot; lerontják a feszes tartózkodás korlátait, hogy a magától támadó tisztelet emelkedjék helyükön, egyszerű szavakra tanítanak, de azokat a szívből merítik.

Heil Márton elfelejtette, hogy ő csak egy fokról fokra jólétbe jutott fogadós, Margit pedig vagyonos nemesleány. Úgy érezte, mintha régi ismerőse volna, aki előtt szíve, élete nyitva áll, akivel szemben meg kell törnie a szótlan tartózkodást, s aki elnézi neki, hogy egy kántor szegényes szobájában született.

Nem sokat beszélt, hanem elégedett, állandó mosollyal kísérte a társalgást, folyvást Margiton nyugtatva szemeit. Csak ha ez megszólította, nézett elpirulva hirtelen másfelé. S olyan jólesett neki ez az elpirulás, ez a megzavarodás.

A kicserélt Fekete nem fogyott ki a kedélyből. De sikerei is hozzámértek voltak. Elérte, hogy Margit és Zsófi megittak egy egész pohár pezsgőt, s még éjfélkor se voltak álmosak. Az is nagy ritkaság volt, hogy Gényey három szivart szívjon el egymás után, s ne is gondoljon a hazamenetelre. Megint megjegyezte, hogy ma mindnyájan ki vannak forgatva lényükből. Fekete nyilatkozó kedvében van. Dálnok józan életbölcsességet hirdet. Zsófi nénje jól érzi magát a házon kívül, sógora nem gondol a közjegyzői irodára, s Heil uramtól ellophatnák ma az egész vendéglőt. Nem is tudja: a rothadt almák élénkítő hatása-e ez vagy - s itt Feketére nézett - az öröm kifejezése, hogy egy állandóan rekedt jó barátnak a hangja megjött.

- Éljen a jó barát - szólt Fekete, pezsgőt töltve -, aki önmagát köszönti fel. Éljenek az élők, amíg meg nem halnak!

S mindenkivel koccintott. Dálnok két orcáján két piros rózsa feselt, mint Margit az úton hazafelé megjegyezte, a halál rózsái.

Fekete egész hazáig elkísérte Gényeyéket. Mindenkivel melegen szorított kezet; Zsófiét és Margitét megcsókolta, ami nem volt szokása, s mikor bementek a kapun, még utánuk kiáltotta: Jó éjszakát!

5
Fekete Bódog nyilatkozik

Másnap senki se beszélt a hangversenyről és Heil uram kipisszegéséről. Fekete Bódogot reggel halva lelték. Olyan csendes, nyugodt arccal feküdt ágyában, hogy Mátyás egy darabig azt hitte, csak a szokottnál mélyebben és tovább alszik. Az éjjeliszekrényen egy kiürített üvegcse állott. Ez se tűnt fel Mátyásnak, mert sokszor látta, hogy abból az üvegcséből szokott bevenni az álmatlanság ellen. Rossz sejtelme csak akkor támadt, mikor már délre járt az idő, s Fekete még mindig mozdulatlanul, némán feküdt ágyában. Odalépett hozzá, s nevén szólította. Hiába. Látta, hogy nem lélegzik, s melle se jár. Ekkor megfogta a paplanon nyugvó egyik kezét. Hideg volt, mint a jég.

Mátyás egyenesen Gényeyhez rohant jelenteni, hogy a nagyságos urat nem bírja fölkelteni. Úgy fekszik ágyában, mintha meghalt volna.

Gényey csakhamar meggyőződött a szomorú valóságról. A gyorsan előhívott orvos megerősítette gyanítását, hogy Fekete izgatott állapotában hihetőleg a rendesnél nagyobb adagot vett be az ópiumból, s ez okozta halálát. Olyasmit, ami gyanút kelthetett volna, nem találtak hálószobájában. Szokott helyén volt minden; ruhája a széken, órája, gyűrűi az éjjeliszekrényen. A többi szobában is egészen a régi állapot uralkodott, íróasztalán egy megkezdett levelet találtak bérlőjéhez; más írás nem maradt utána, s így minden azt mutatta, hogy halála hirtelen és váratlanul jött.

Gényey úgy adta elő családjának Fekete halálát, hogy végzetes elszámításból igen sok ópiumot vett be, s ez ölte meg. Ekkor még maga is azt hitte. De nemsokára más meggyőződésre jutott, melynek azonban másokkal szemben óvakodott kifejezést adni. Midőn ugyanis felvétette a hagyatéki leltárt, az íróasztalában megtalálta Fekete végrendeletét, mely halála előtt két nappal kelt. A végrendelet Gényeyt bízta meg végrehajtásával; általános örökösnek Dálnok András volt megnevezve; azonkívül elrendelte Fejérházy Tibor részére tízezer forintnak a kifizetését, hogy ez összegen Tápió jegyzője házat vehessen magának, s megnősülhessen, s végre Mátyásról is gondoskodott ezer forinttal, hogy elvehesse szeretőjét.

Dálnok kérdőleg tekintett Gényeyre.

- Ön is azt gondolja, nemde?

- Fájdalom! Ez a végrendelet győz meg róla. Nézze csak, Margitnak ezt a medaliont hagyta. Benne van szegény Bódog képe s egy keskeny papírszeletke, rajta e néhány rejtelmes szóval: A szomorúság ízléstelen állapot.

- Semmi kétség, szegény barátunk nem véletlenül hibázta el a mértéket. Isten a megmondhatója, mi vitte rá.

- Jobb világba való, boldogtalan ember volt. Nem tudott felejteni és vigasztalódni.

Dálnok meglepetve nézett Gényeyre. Eszébe jutott Fekete múltkori vallomása, szerelme történetének elmondása, s úgy tetszett neki, mintha Gényey többet tudna nálánál. De nem szólt semmit; mindig tiszteletben tartotta néhai barátja zárkózottságát; nem akarta felbolygatni most se, midőn már örökre elzárkózott a világ elől.

Amíg csak el nem temették, folytonosan kedves halottja mellett időzött, nem hálából, vagy hogy a világ követelte külszínt megőrizze, hanem ama kiolthatatlan, benső ragaszkodás érzetéből, mellyel e különös, e nagyszívű ember iránt ismeretségük első napjától fogva viseltetett. A temetésen nem sírt, nem mutatták az általános örökösök hagyományos, mély fájdalmát. Lehorgasztott fővel, sápadtan, könnytelen szemekkel haladt a koporsó után, s nem a halottra, hanem az élőre gondolt. Egyébiránt, amint mondani szokták, s amint az a *Basavári Híradó*-ban is olvasható volt, Fekete Bódogot nagy részvét mellett kísérték örök nyugalomra. A megye intelligenciájának színe-java megjelent temetésén. Érdekes különc volt, s titokzatos halála még inkább fokozta az idegenek részvétét. A virágok divatja vasút nélkül is elhatván egész Basavárig, sok koszorú födte koporsóját. Legszebb volt Gényeynének és Margitnak a koszorúja. Egyszerű felirata ez volt: „A Galach nővérek, Zsófia és Margit szeretett bácsijoknak", s ez némi feltűnést okozott. Fedor báró azt mondta rá, hogy Zsófi még mindig lányosdit játszik.

Szentannay a temetés után karon fogta András, s ingerkedett vele:

- Szerencsés kópé vagy, eszem a lelked. Párbajban agyonlövöd vetélytársadat... no, no! Hát ellenfeledet, jól van... Most pedig nyakadba sózza az áldást Fekete Bódog. Egy hónap előtt nem gondoltad volna, mi? De remélem, most már csak fogsz utazni? El Krétába, mi?

András némán haladt barátja karján. Kegyeletlen modora bántotta, s leverőleg hatott rá Fekete végrendelete is. Neki is feltűnt a végrendelet keltének napja, s bizonyosra vette, hogy Fekete akarva halt meg, talán csak azért, hogy ráhagyhassa mindenét, s egyengesse útját Margit kezéhez.

Átfázva, szomorúan érkezett haza, otthon vacsorált, s másnap se mutatta magát sehol. Ahova csak nézett, lelki szemei előtt mindenütt Feketét látta. Megrabolta álmát, benépesítette agyát, szívét, minden gondolatát. Most értette csak meg múltkori párbeszédüket. Élénken emlékezett Bódog szavaira, hogy a hozzá hasonló emberekből válnak a trappisták és az öngyilkosok; fülében csengett boldogtalan szerelmének története; látta őt zokogni, mint egy gyenge asszonyt, s az éj homályában az ő szemei is megteltek fényes, forró, kiapadni nem akaró könnyekkel.

Azután jöttek új képek. Hallotta barátját, amint az ő látszólag rideg szófukarságával felajánlotta neki, hogy a lakás berendezéséről, nászajándék vásárlásáról majd ő gondoskodik, s szorongva gondolt rá, ha vissza nem utasítja nagylelkűségét, talán nem következett volna be mindez. Rosszul érezte magát a sötétben; szemeit nem merte felnyitni, azt hitte, Fekete árnya fog neki megjelenni. Lámpát gyújtott, s másfelé iparkodott terelni elméjét. Margitra gondolt. Megkérheti-e most? Úgy tegyen-e, mint a pénzeszacskó, mely összelapul, amíg üres, s ágaskodik, ha megtelt. De ő akarta, ő sürgette... És megint Fekete alakja jelent meg képzeletében. De hát miért akarta? Micsoda érdeke volt benne, hogy őt Margittal összeboronálja? Nem lappang-e titok, melyet Bódog magával vitt a sírba, e mögött is?... Ki tudja? Az a szokatlan érdeklődés, melyet a Szép Ház iránt tanúsított, nem volt-e több a véletlennél?... És Margitnak arcképét hagyományozta... Mit jelentsen ez?... Csak egyszerű barátságot?... Vagy többet?... Nem úgy szerette, ahogy férfi nőt szokott szeretni... De hát hogyan?... Miért?... S megint múltkori beszélgetésüket vette segédfonalul... És a homályban kezdett eligazodni... látott egy nőt, Margithoz hasonlót, azután ismét sötét lett előtte minden; szemei megteltek könnyel, és csendesen sírt. Majd hirtelen reszketve felugrott ágyában. Ki van itt?... Mi az?... Elvegyem?... Jól van, elveszem, elveszem, hisz szeretem, imádom!...

Mikor a cseléd reggel bejött, a lámpa még mindig égett, s Dálnok András forró lázban, leragadt nyelvvel, félig eszméletlen állapotban feküdt ágyában...

A Szép Házban is nagy szomorúságot okozott Fekete Bódog halála. Mindnyájan őszintén sajnálták a megszokott házibarátot, kinek elmaradásával hézag támadt Gényeyék családi életében. Különösen Zsófira volt mély hatással a váratlan haláleset. Margit, aki sokkal gyakrabban érintkezett Feketével, s mint magában mondogatta, közelebb állt szívéhez, halála napján rajtakapta nénjét, amint a gyermekszobában csendesen sírt. Érzékeny, mélabús természetének tulajdonította ez ellágyulást, s nem is kérdezősködött oka felől. Nyomára jött annak is, hogy az öreg Gényeyné, Zsófi és férje meghatott arckifejezéssel beszélgettek valamiről, ha egyedül voltak, s elhallgattak, mihelyt Margit közéjük telepedett. Soha semmit se hallgattak el előtte; annál jobban feltűnt neki most e titkolódzás. Gondolkozni kezdett e dolgokról, s minél inkább tette ezt, annál jobban feltűnt neki, hogy Feketéről azelőtt se nyilatkozott előtte se sógora, se nénje. Bizonyos volt benne, hogy mind a ketten kedvelték; látta ezt minden szavukból, a bánásmódból, melyben részesítették, s különös, távollétében a nevét sem ejtették ki; úgy tetszett neki, hogy összebeszélés nélkül, ösztönszerűleg óvakodtak róla beszélni.

Midőn a medaliont, melyet Margitnak hagyott Fekete, Zsófi átadta húgának, remegő hanglejtéssel csak ennyit mondott neki:

- Íme, rólad is megemlékezett. Tiszteld az elköltözött árnyékát, Margit.

S mintha attól tartott volna, hogy megerednek könnyei, melyeket Margitnak nem szabad látnia, sietve távozott. A rekviemen mély áhítatba merülten, sokáig imádkozott Zsófi. Margitnak kellett őt figyelmeztetnie, hogy már mindenki eltávozott.

Margit sehogy se tudott érzelmeivel tisztába jönni. Szívtelennek vádolta magát, hogy ő, Fekete bácsi elkényeztetett becéje, legkevésbé érzi hiányát, hogy őneki okozott halála legkevesebb fájdalmat. Hiszen ő is kedvelte, bizonyos tekintetben a szívéhez nőtt, halálának híre őt is szomorúságba ejtette néhány órára; de utóvégre is, miért fátyolozza el derült tekintetét az élőnek egy halott, egy kevésbé idegen, a többi egészen idegen közt!...

Kíváncsi lett. Talán ő is hevesebben siratná, ha... Ejh, szülőnket, testvérünket is elég gyorsan siratjuk el, hát még egy utóvégre is közömbös jó barátot!

Egy este, néhány nappal a temetés után, Margit meglepetve szaladt az előszobába, megnézni, ki zongorázik, s nem tudta, hova legyen csodálkozásában, midőn ott találta Zsófit, aki, mióta férjhez ment, egészen lemondott a játékról, s hozzá se nyúlt a zongorához.

Beethoven egyik szimfóniájából játszott lassan, szünetenként néhány akkordot. Meg-megállt, pihenőt tartott, meglátszott, hogy elméje másfelé kalandozik. Margitot, aki lábujjhegyen, nesztelenül közeledett hozzá, észre se vette, csak midőn nevetve tapsolni kezdett. Erre összerezzent Zsófi, s szomorúan, szemrehányólag nézett rá nagy, kék szemeivel, úgyhogy Margit e tekintet hatása alatt lehajolt hozzá, s megcsókolta, e szavakkal:

- Nem, inkább elmegyek, ha terhedre vagyok. Nem akartalak megzavarni. Bocsáss meg!

Zsófi tekintetéből nem tűnt el a mély szomorúság. Midőn Margit úgy tett, mintha távozni akarna, lázasan, görcsösen megragadta kezét.

- Maradj, édesem; már elmúlt. Tudod, hogy néha vannak ilyen rohamaim.

Margit egy széket tolt a zongorához, leült nénjéhez, s karját nyaka köré fonva így szólt hozzá:

- Nagyon el voltál merülve. Minek a gondolata lehetett az, ami ily szomorúvá tett. Megmondod, ha szépen kérlek?

- Már elmúlt, édesem. Ezek a csúnya márciusi esték mindig lehangolnak, elszomorítanak.

- De ha szépen kérlek, édes Zsófikám. Hiszen úgyis tudom... régóta sejtem, csak kimagyarázni nem tudom. Szegény boldogult Feketéről gondolkoztál... no, ugyebár?... Látod... S nem akarod velem közölni, mi tesz ily szomorúvá, ha rágondolsz...

- Asszonyos érzelmesség, semmi más... nagyon megszokta volt házunk jelenlétét. Majd elmúlik; hiszen még csak tegnap temették el, s két napig csak lehet siratni egy jó embert!...

- Nem, Zsófi, ez nem múlik el. Azt se tudod, hogy telik az idő; hat nap előtt, s nem tegnap kísértük örök nyughelyére. Hát én gonosz vagyok, sivár lelkű vagyok, hogy nem tudok úgy sírni, mint te!... Pedig talán én is tudnék...

Zsófi lehajtotta s félig elfordította a fejét. Nem mert Margit szeme közé nézni. Azt mondta húgának, hogy ő fiatalabb és vidámabb lelkületű; ez az egész. Margit azonban nem elégedett meg ezzel a válasszal, sőt érezte, hogy valamit nem tud, amit tudnia kellene, s maga is elszomorodott, anélkül, hogy tudta volna, mitől. Elérzékenyülten nézett Zsófira.

- Ah, tehát nekem nem szabad megtudnom, miért siratjátok te és Mihály annyira Feketét. Mert tudom, hogy őt siratjátok, s hogy az okát előlem rejtegetitek.

S kihúzta zsebéből a medaliont.

- Nézd, itt van ő. Még fiatalabb éveiből való kép. Hidegen, közömbösen néz maga elé, mintha igazolni akarná az egykor tőlem hallott mondást: A szomorúság ízléstelen állapot. Nézd csak, hát le lehet erről az arcról érzelmet olvasni?

Zsófi megint azzal a szomorú, vádló tekintettel nézett húgára, amellyel belépését fogadta.

- Érzelmet!... Hát azt hiszed, mert nyugodtnak látszott, nem tudott érezni? Mi a mi bugyborékolásunk az ő csendes lávafolyásához mérve! Nézd ezt a mély, ezt a mozdulatlan tengerszemet! Ki fog téged úgy szeretni...

A medalionra egy forró könnycsepp gördült. Odakinn megeredt az eső, halkan verdesve olykor az ablakokat. Margit némán, mereven nézett maga elé.

- Nem értem szavaidat...

- Mint ő anyánkat szerette!... - tört ki Zsófi fuldokló hangon, s átölelte Margitot, aki keblére hajolva, csendesen, némán, sokáig sírt együtt nénjével.

Ama felfedezés óta Margitra nem lehetett ráismerni. Keveset beszélt, ha vendégek voltak a háznál, a kis Gerővel és Zolival bezárkózott a gyermekszobába, s őket mulattatta. Megtanulta a visszavonulásnak azt az ürügyét, melynek neve migrén, vagy népiesen szólva: folyt az orra vére. A basavári szegényes kölcsönkönyvtárból hozatott egypár regényt Feuillet-től, Theuriet-től, de édeskésnek találta s visszaküldte. Midőn az első tavaszias napok elérkeztek, a kertben nézett foglalkozás után. Ültetgetett, kapálgatott, virágágyakat készített, nem kímélve fehér kezeit, apró lábait.

Olyan szűkesnek, oly gyarlónak tűnt fel egyszerre sokat dicsért életfelfogása, ember- és világismerete! Szerencsetana már csak fiatal lányos gondatlanság volt szemeiben. Szerencse! Hát mi is voltaképp az a szerencse? - elmélkedett sokszor magában. Lelkünk összhangja, ez a szerencse. Csakhogy tőlünk függ-e ez?... Csak oly kevéssé, mint szüleink megválasztása. S nem hoz-e boldogtalanságot minden, ami a rendes kis mértéknél több bennünk?... A tömegnél nemesebb gondolkodás?... A gyermekénél és az ostobáénál erősebb vágy?... Műveltség?... Ízlés?... Gyöngédebb kedély a paraszténál?... Nem szűnünk meg küzdeni a szerencséért, s

mindannyian képmutatókká leszünk bajainkban, hogy legalább látszatát megőrizzük, s az emberek ne mutathassanak ránk ujjal: Íme, ez se boldog! - Mert nincs nagyobb boldogtalanság, mint a világ előtt boldogtalannak látszani... S mégis, nem a fájdalom-e az, ami fölemel, mint beszédet a pátosz?... Hiszen eltiporva csak a poloska bűzös; a virág annál illatosabb!

Hányszor, de hányszor fordult meg mindez fejében, mióta megtudta, hogy Fekete Bódog a szenvedések egész szivárványát hordozta zivataros lelkében, s mégis szívtelennek, közömbösnek tudott látszani, s még őt is el tudta ámítani!

Különös, hogy Dálnokkal is többet foglalkozott, mint máskor. Úgy érezte, hogy egy idő óta rokonabb, megegyezőbb az ő lelkületével. Már nem hitte rajongónak, vagy ha az volt, nem ítélte el a Dálnok-féle rajongókat. Hiszen a virág is a nap felé fordul, a pille is odarepül, ahol fényt lát; - mért ne fusson a szegény ember szerencséje után.

Aztán elgondolta, hogyan védelmezte Dálnokot Fekete az ő vádjai ellenében; mennyire iparkodott, hogy őt megszerettesse, s mikor ezt elgondolta, szomorú és csüggeteg lett.

Margit, jóllehet már túl volt az ifjúság első évein, még sose szeretett férfit. Talán képtelen volt a vér ama játékára, mely a szemet elkápráztatja, az agyat megrészegíti, vagy lehet, hogy csak nem találkozott még olyannal, aki ezt a változást képes lett volna rajta előidézni. A férfiakat eddig csak olybá vette, mint hangjegyeit. Ezt több kedvvel játszotta el, mint amazt, s némelyet el is dobott, ha üresnek, köznapinak találta. Szentannay például annyi volt neki, mint egy Strauss-keringő vagy egy Lecocq-operett. Egy ideig játszotta, aztán odatette a többi hangjegy közé a zongora hátára, à jamais. Dálnok már a tartalmasabb zenéhez tartozott; de egyes részei vagy nehezen voltak játszhatók, vagy nem álltak összhangban ízlésével.

Fekete halála óta azonban érthetőbben szóltak hozzá ezek a moll hangok. Mintha az elköltözött jó barát lelke sírt volna Andrásból hozzá. Fekete Bódog azt akarta, hogy egy pár legyen belőlük; bizonyára ez az eszme is közreműködött elhatározásában, hogy egész vagyonát Andrásra hagyja. S mit fog tenni ez, ha meggyógyul? Fellép mint kérő?... S mit válaszoljon neki ő, Margit?... Igen, ha meggyógyul!...

Ez volt az a pont, mely Margitot leginkább nyugtalanította. Még eddig nem szeretett; Dálnokot se szerette, de, bár rajongónak híresztelte ki, jól szívelhette. Úgy ismerte meg mint művelt, becsületes, komoly férfiút, aki nem fogja nejét boldogtalanná tenni. S ha most majd meggyógyul és megkéri, néhai Fekete Bódog árnya meg fog jelenni köztük, s arra fogja kérni Margitot: „Menj hozzá!... Tedd boldoggá!... Én kívánom, én, akit anyád tett boldogtalanná!”...

- Igen, ha meggyógyul!... - ismételgette magában Margit. Azt az egyet tudta, hogy itt jól látott szeme, hogy Dálnok beteg, nagyon beteg, s hogy életfonalát a Párkák nagyon rövidre mérték. Már hetek óta nyomta az ágyat. Félrebeszélt, száraz köhögés fogta el minduntalan, s az orvosok fejcsóválva azt mondogatták: fölkel, de meg nem gyógyul.

Egy verőfényes, langyos tavaszi délelőtt éppen a kertben volt Margit a kis Gerővel és Zolival. Kertül kihasított neki egy darabka földet a kuglizó mellett, s szeszélyesen minden rendszer nélkül - de a kicsinyek annál nagyobb örömére - teleültette virágokkal, sárgarépával és salátával. Gerő még egy fát is kívánt bele, mire Margit egy kiszáradóban levő szederfáról tört le egy még ép ágat, s miután Gerő kis kapával elegendő nagyságú gödröt ásott neki, szépen beállította a nagy levelű ágat a kis kert közepére, úgyhogy Gerőnek is jusson belőle, Zolinak is. De éppen ez volt a hiba; a kicsinyek összekaptak rajta, kinek a kertrészében álljon a szederfa; Gerő is a maga részében akarta, Zoli is. Végre is, nem tudván e fontos kérdésben megegyezni, Gerő mérgesen kirántotta az ágat a földből, s ráadásul összekuszálta vele a Zoli kertjét, amin ez elpityerdült, s befelé szaladt, hogy megmondja a papának.

Útközben találkozott anyjával, s nagy sírva elpanaszolta neki, mekkora sérelem esett rajta. Zsófi vigasztalta, hogy majd csinál neki a tanta külön kertet, mely ígéretre nyomban megbékült Zoli.

- Tudod-e, mi újság? - szólt Zsófi, húgához érve. - Dálnok fölkelt, egészséges, s ma délután hihetőleg meglátogat.

- Egyszer csak meg kell lennie - válaszolt Margit sajátságos vidámsággal, s átölelve nénjét, bement vele a házba.

Délután csakugyan megjelent Dálnok András a Szép Házban. Mintha valami feszes első vizitben lett volna, kesztyűjét a szobában se vetette le. Nagyon lesoványodott és megfehéredett, különben jó hangulatban volt, s vígan beszélt a legkülönbözőbb dolgokról, az üdülők módjára. Margit megkérdezte Andrástól, ne mennének-e a kertbe; olyan szép tavaszi idő van, s a meleg nap bizonyára jót fog neki tenni. András örömmel ment ki, s mohón szívta magába a pompás levegőt.

- Odakint, a temetőben is ilyen verőfényes nap süt a sírokra - szólalt meg egy kis idő múlva sóhajtva. - Kint voltam, koszorút vittem a sírjára. Ó, jól viselik a gondját!... Olyan virágos, olyan tiszta, mint az ő lelke volt. Látta?...

Margit némán bólintott a fejével, s midőn András elhallgatott, hozzátette:

- Tegnap én is kint voltam. Imádkoztam érte.

- Imádkozott érte? Jól tette, édes kisasszony...

Itt köhögés fogta el András.

- Semmi, semmi - szólt, midőn látta Margit megütközését -, csak egy kis utóvillámlás. A vihar elvonult. Mit is...? Igen!... Ezentúl majd együtt imádkozunk érte, ugyebár?

- Együtt, együtt, édes Dálnok!

- Igen, igen... együtt. Mennyivel közelebb vagyunk egymáshoz, édes kisasszony, mióta ő elszakadt tőlünk, ő hozott közelebb? Az ő akarata, az ő terve volt... De legyen ez a nap csak a halotté, csak a halotté, ne a mienk.

Margit nem felelt, csak sóhajtott, a könnyebbülés sóhajtásával. András is hallgatott, a porban rajzolgatva sétapálcájával. Végre felkelt.

- Isten önnel, édes kisasszony. Maradjon ez a nap a halotté.

Mikor Margit kezet fogott Andrással, kesztyűjén keresztül is érezte keze izzadását.

- Hát már elment? - kérdezte Gényey, aki kevéssel András távozása után jött ki a kertbe. - Hogy érzi magát?

- Beteg, nagyon beteg - válaszolt Margit.

6
A vetélytársak

A basavári temető mindjárt a város végén feküdt, közvetlen az országút mellett. Barátságos, kedélyes hely volt, ha ugyan temetőre alkalmazhatók ilyen jelzők. Hatalmas jegenyefák szegélyezték, gondozott kavicsos utakkal bírt, melyeken közönként a sétáló közönség részére padok voltak lerakva. Mert Basavárnak, más kiránduló híján, a katolikus temető volt a sétahelye. Egy

kis dombon feküdt, s keletről szép kilátás nyílt a basavári kálváriára s arrább a tápiói erdőségekre. Északi oldalán mocsaras nádas terült el, vizes árok által választva el a temetőtől. E nádasban kacsákra, szárcsákra szoktak vadászni, úgyhogy a sírlátogatók gyakran hallották a vadászok lövöldözését. Egyszer a sírását meg is sörétezte egy túlbuzgó vadász, aki nagyon messzire hatolt egy gém után. Az árokban nyaranta békák kuruttyoltak. Maga a temető, a holtak által trágyázva, buja növényzettel ékeskedett. A fű zöldebb, sűrűbb és magasabb, a fák koronája tömöttebb, a virágok színe élénkebb volt, mint másutt. Harmatos tavaszi reggelenként a rigók valóságos füttykoncertet rendeztek itt, ágról ágra szállva, s a basavári diákok legszívesebben ide jártak bogarászni.

A sírok tervtelenül, demokratikus módon voltak összevissza hányva. Emitt egy esperes gránitobeliszkje mellett egy szegény varrólány fejfája látszott ki a földből alig egy lábnyira; kissé tovább egy adóvégrehajtó összetaposott sírja domborult Basavár leggazdagabb polgári családjának vaskerítésű, márványoszlopos, különféle virágokkal beültetett sírhelye mellett; amott meg egy hatvanéves, mohos sírkő mellett fiatalasszony neve volt elolvasható egy újdonatúj fehér fejfáról. Szeszély és összevisszaság uralkodtak itt is mindenütt, mint az életben.

Nem volt itt semmi a nagyvárosi temetők rideg egyformaságából, bántó rangfokozatából, mely a halottak helyeit is címeik szerint jelöli ki. A főutak szegélyéül pompáznak a híres és gazdag emberek márvány síremlékei, s hátul, a bozótban, ahova disztingvált halandók el se tévednek, rejtőzködnek a szegény, ismeretlen jó emberek. E leverő temetői hivalkodásból, az önzés ez aranybetűs kőszobraiból a basavári temetőben kevesebb volt, mint másutt, a szegény ördögtől itt nem irigyelték a gazdag szomszédságot. Szomorúságában is kedves, barátságos, hívogató hely volt, melyet megszeretni nem került nehézségbe.

András látogatása utáni napon Margit a szobalánnyal ismét kigyalogolt a temetőbe, Fekete Bódog sírjához. A kert virágaiból maga által kötött koszorút s kannát vitetett ki, hogy a sírdombot szegélyező virágokat megöntözze. Meghatva, szótlanul állt a sírnál sokáig, aztán kitépett az egyik hervadó koszorúból egy még friss gyöngyvirágot, mellére tűzte, s az úton egy nagy diófa alá leült egy padra. A szobaleány az út másik oldalán kissé távolabb ült le.

Gyönyörű, tiszta egű, szellőtlen tavaszi délelőtt volt. Körös-körül csattogtak, fütyöltek, fuvolázták a madarak; közbe-közbe egy gébics veszekedő hangja vagy egy béka kuruttyolása zavarta meg az összhangot. Az országútról olykor kocsirobogás, ostorpattogás, a nádasból hápogás hallatszott. A természet e százhangú beszéde, az élet zaja, a mikrokozmosz e munkálkodása jóleső, éber álomba ringatták Margitot. Csendesen, összetett kezekkel ült padján, s Fekete sírhalmán pihentette tekintetét. Hogyan forr, hogy nevet minden, hogy pezsdül az élet itt, a halottak közt! A porban csipogva, szétterjesztett szárnyakkal két veréb kergette egymást; fecskék cikáztak a fák közt, az utak felett, ég tudja, hány apró teremtés halálát okozva. A halottak millió lénynek adnak életet. A fecskéknek, gébicseknek, békáknak itt bő szüretjök van...

Most közeledő lépteket hallott Margit a kavicsos úton. Heil Márton izzadva, hajadonfővel közeledett feléje. Mikor Margitot észrevette, feltette kalapját, hogy illő módon köszönhessen. Margit megszólította:

- Mit keres ön, az emberiség etetője, azok közt, akik már nem esznek?

- Nekem is van halottam, kérem. Szegény húgomat, a boldogult Nánit voltam meglátogatni. Ő volt az utolsó családunkból. Jó lélek volt szegény, és nagy segítségemre szolgált. Hiszen talán tetszik rá emlékezni. Termetes, sötét hajú leány volt; szegényt ma három éve vittük ki. Most

már nincs senkim; se szülőm, se testvérem, se feleségem, se gyermekem. Egyedül állok egészen; árva vagyok, s ha nem dolgoznám, bizony talán el is unnám magam.

- Ugyan, mit beszél Heil úr árvaságról. Hiszen, amint mondani szokták, még legszebb korában van. Negyvenéves sincs. Negyvenegy? No hát, egy évet hibáztam. Még megnősülhet, s akkor nem lesz árva. Nem ül ide egy kissé? Én is mindjárt fölkelek, s akkor együtt mehetünk a városba.

- Csókolom a kezeit. Becses engedelmével.

- Így ni! S most beszélgessünk; a hangverseny óta alig láttam.

- Meleg van.

- Igen, igen, meleg van. De csak nem akar velem az időről beszélni?

Heil úr nem tudta, hova legyen zavarában. Társaságban még hagyján; ott még csak elbeszélgetett valahogy Margittal; de itt most, négyszemközt vele - mert Rézi, a szobalány, nem számít -, ez már mégis bajos. Irult-pirult, és zsebkendőjével homlokát törülgette. Végre Margithoz fordult, hogy valamit szóljon, de nem jutott semmi eszébe.

- Mondani akart valamit, Heil úr?

- É - é - n, kérem? I - i - gen. Hát nagysád azt gondolja... azt gondolja, hogy meg kellene nősülnöm?

- Persze! - válaszolt Margit nevetve. - Hát kinek szerzi vagyonát, ha nem családjának! Nem gondolt még soha a nősülésre?

- Gondoltam, kérem szépen; de még nem találtam magamnak való nőt.

- No nézze meg, milyen válogatós. Hisz annyi a szép lány a megyében, hogy se szeri, se száma.

- Igen, kérem, csakhogy aki nekem kellene, annak nem kellek én, akinek meg én kellenék, az nekem nem kell. Tetszik tudni, milyen feleség kellene nekem?

- Halljuk!

- De ne tessék megharagudni... olyan asszony kellene nekem... igen... olyan asszony, mint... de ne tessék megharagudni... olyan asszony, mint nagysád...

Margit egészen megfeledkezett a házibarát sírjának szomszédságáról. Nevetve felugrott a padról, s látva, hogy Heil úr nagy zavarban ülve maradt, napernyőjével intett neki.

- Nem megyünk? Mindjárt dél lesz; elkésünk az ebédtől.

Darabig szótlanul haladtak egymás mellett. Heil Márton szörnyű éretlennek, bárdolatlannak tűnt fel maga előtt. Érezte, hogy zavarában elszólta magát, s minthogy Margit nem sietett őt belőle kisegíteni, ezt haragnak vette. Lesütött fővel haladt, s hallván a kavicsok csikorgását léptei alatt, szeretett volna lábujjhegyen járni.

Már a temető kapujánál voltak, ahol mezítlábos kisgyerekek játszottak a porban. Margit az általuk felkavart por elől a pázsitra került, amire Heil úrnak nem lévén mersze, nekivágott a porfellegnek. Midőn ismét egymás mellé kerültek, végre megszólalt Margit:

- Látja, Heil úr, önnek is lehetnének már ilyen apró szentjei. Bezzeg, akkor nem volna egyedül.

A fogadós újra elpirult, fejét rázogatva nevetett, de nem szólt. Úgy látszott, Margit se volt beszélő kedvében; ő is hallgatott. Szótlanul értek a városba. A piacon Zsitvay Leontinnal találkoztak. Már messziről integetett neki, s hozzájuk érve Heil úrral is kezet fogott.

- Ma vendége leszek Heil úrnak - szólt hozzáfordulva -, szakácsném hirtelen rosszul lett, s persze, nem is főzött. Jó étlap van-e ma?

Heil úr vörös lett, mint a rák. Azt hitte, mindezt csak azért mondják neki, hogy őt bosszantsák, s éreztessék vele, hogy nem tartozik az ő társaságukhoz. Hanem azért csak mosolygott s hajlongott.

- Pá, édesem - szólt Margitnak, midőn a Rákóczi utcába értek -, én Heil úrral megyek. Ha nincs különös dolgod, ebéd után meglátogatlak. Pá!

Midőn a Szép Ház kapujához ért Margit, Szentannay üdvözölte. Látta őket hármasban haladni, s csípkedve kérdezte:

- Hát csakugyan szalonképessé akarja tenni Heil uramat?

- Édes Szentannay, most nagyon éhes vagyok, s ilyenkor a vendéglősök nagyon fontos személyiségek. Majd erről máskor. Jó napot!

S besurrant a házba, ahol már csak őt várták; mert az ebéd készen volt.

Délután Dálnok András jött látogatóba. Már ő is hallotta a városban, hogy Margit fényes nappal a városon végigment Heil Mártonnal.

- Látja, kedves kisasszony, egy időben idealistának, úgynevezett gyakorlatiatlan embernek tartott, s most ez az inpraktikus ember csodálkozik merészségén, mellyel másoknak nem használ, s magának, nem mondom, árt, hanem megszólókat szerez.

- Ó, ó, bölcs uram - nevetett Margit -, önnél is az első gondolat, mit szól hozzá a világ? Erőszakot tesz magán, hogy a jó modort meg ne sértse?... Menjen, ön nem őszinte!

- Teljes szívemből az vagyok; de azt hiszem, hogy a bevett társadalmi formák keretében kell mozognunk, ha nem szívesen is. Dacolni velük nagy dolgokban tragikum: kis dolgokban...

Minthogy itt András habozott, Margit egészítette ki mondatát:

- Komikum. Ugyancsak keveset tanult Feketétől. Ki mondja, hogy én dacolok, ha egy tisztességes polgárnak megadom azt, ami őt megilleti!... Hát mivel tartja ön magát jobbnak, becsületesebbnek, előbbre valónak Heil Márton uramnál! Hogy latinul beszél?

Zsófi és férje, akik András mellett voltak, aggódó tekintetet vetettek Margitra. Ők is ama nézeten voltak, hogy Margit a Heil úrral való nyájaskodásban nagyon messzire megy, s hogy mindenkinek megadhatjuk a magáét, anélkül, hogy bizalmaskodnánk vele.

Andrást egészen kiforgatta eszméiből Margit kihívó kérdése, előbbrevalónak tartja-e magát Heilnél, s nem tudta, mit válaszoljon. Éppen jókor jött köhögési ingere, mellyel legalább néhány pillanatot nyert. Látván, hogy Margit ránéz, mint aki választ akar, azt mondta:

- Se feljebb, se lejjebb. Ez nem idealizmus, hanem igazság. Minden egyenetlenség megbosszulja magát.

- Ez az okos beszéd - szólt Zsófi, és férje is helyeslőleg bólintott a fejével. - Zongorázni, nyájasnak lenni vele néhanapján, kivételesen lehet; hanem ebből még nem következik, hogy társaságunkba vonjuk őt. Nem odavaló, s mernék fogadni, ő is kínos helyzetben van köztünk. Ez nem társadalmi, ez természeti törvény.

Andrást elragadta ez az érvelés, és meghajolt Zsófi előtt, hogy szerencsét kívánjon neki nézetéhez. Margit, midőn látta, hogy véleményével egyedül áll, fölkelt, és a zongorához ment.

- Megadom magam, csakhogy békesség legyen. Pedig olyan jól mulattam ma is Heil úrral. Képzeld, Zsófi, az egész úton egy szót se szólt hozzám, valószínűleg amiatti röstelkedésében, hogy a temetőben, ahol vele találkoztam, olyan feleséget kívánt magának, mint én vagyok.

Mindnyájan nevettek, ami új s az előbbinél még nagyobb izgalomba hozta Margitot.

- Ugyan, mi van ezen nevetnivaló! Fel nem foghatom! Szeretném, ha Heil úr most betoppanna s megkérne: egyszer se mondom, hogy nem mennék hozzá. Legalább dolgos háziasszony válnék belőlem.

Újabb, még nagyobb nevetés hangzott fel e szavakra. Gényey, aki irodájába indult, visszaszólt az ajtóból:

- Ide küldjem?

Zsófi ujjával fenyegette meg férjét:

- No, no, édes Miska! Az ördög nem alszik, s akkor nagyobb pisszegés volna, mint a hangversenyen.

Midőn Gényey távozott, Margit sértő, majdnem durva hangon támadt nénjére:

- Ahhoz megyek, akihez akarok! S ha nem érted a tréfát, akkor hallgass!

S nagy zajjal megint becsapta a már felnyitott zongorát.

Zsófi mérges pillantást vetve Margitra, sértődve fölkelt, hogy elhagyja a szobát.

- Remélem, Dálnok, ön nem érti az ilyen tréfát; tehát hallgasson.

Margit és András egyedül maradván, az előbbi megint a zongorához ült, Dálnok azonban kérte őt, ne játsszék. E napokban elutazik, hogy egészségét teljesen helyreállítsa, s még sok mondanivalója van. Margit visszaült régi helyére, előbb azonban kikötötte Andrásnál, hogy ne beszéljen arról a kérdésről, mert azt hiszi, úgyse jutnának szegletre. Ő ugyan nem olyan epés, mint nénje, akinek az ellenvélemény fejébe kergeti a vért, de nézetétől ő se szeret tágítani.

András félénk izgatottságban ült székén. Azzal a tervvel jött ide, hogy a mai napon el fogja dönteni sorsát, s az a vitatkozás a Heil úrral való érintkezés helyes vagy helytelen voltáról neki nagyon rosszul jött közbe. Hozzájárult elcsüggesztéséhez az az állás is, melyet Margit e kérdéssel szemben elfoglalt. Nem vette, nem vehette ugyan komolyan, hogy Heil úrral esetleg mint vetélytárssal is kell számolnia. Margit elszólásai mindazáltal voltak rá annyi hatással, hogy kedélyét megzavarják. Kerülő utakat keresett, hogy rátérhessen arra, amit útközben oly szépen kieszelt. Ismételte, néhány nap múlva üdülés végett elutazik. Margit megkérdezte, hová.

- Olaszország valamely szép tájára, talán Capri szigetére. Orvosom ugyan hegyes, fenyves vidéket ajánlt; de oly régóta vágyódom a szép Itáliába, hogy nem bírok neki egészen szót fogadni.

- És sokáig lesz távol a szép olasz ég alatt?

- Sokáig, azt hiszem, egypár hónapig, s éppen azért nem akarok elutazni anélkül, hogy öntől elbúcsúztam légyen, s nem tudnék meggyógyulni, ha ottan is bizonytalanságban élnék.

Margit a vázában levő virágokat csipegette. Tudta, hogy most András nyilatkozata következik, s elhatározta, hogy nem fog előle kitérni.

- Mégiscsak szerencsés ember ön - szólt vidáman -, meglátja tehát végre ama szép tájakat, melyeket oly sokszor rajzolt maga elé képzeletében.

- De a legrosszabb időben! Higgye el, ha nem volnék beteg, ki se mozdulnék Basavárról. Képzeletem, vágyam, reményem, aggodalmam most mind, mind ide kötnek.

- Ejh, ejh, honnan egyszerre ez a változás?

- Egyszerre? Régóta ide van kötve szívem, csakhogy azelőtt a távolság csillapította volna vágyamat, most ellenben szítaná.

- S minő varázs köti ide? - kérdezte Margit, hogy siettesse a vallomást.

- Minő varázs? S ezt ön kérdezi! Hát semmit se vett észre? Hát nem sejtette, hogy az, amit ön rajongásnak mondott bennem, csak a szerelem által hevített lelki állapot! Igen, Margit, szeretem! Ne várja tőlem, hogy ékes vallomásokat tegyek; ez nem az én mesterségem. Nem mondhatok mást az egy szónál, hogy szeretem, s öntől is csak azt kérdezem, magammal vihetem-e a reményt utamra.

Megfogta Margit fehér ujjait, melyekkel az éppen egy viráglevelet dörzsölt szét, s szenvedélyesen megcsókolta. Margit nem húzta vissza a kezét; nem mutatott haragot, örömet vagy meglepetést. Szánakozó tekintettel nézett Andrásra, s másik kezét is feléje nyújtotta.

- Barátom, gondoljon mindenekelőtt egészségére. Minek izgatja magát most, midőn még nyugalomra van szüksége? Majd ha visszatér, édes barátom.

- Ó, Margit, tehát remélhetek?... Csak egy szót, egy rövid szót akarok hallani édes ajkairól! Mondja, vihetem-e zálogba egy rövidke szavát, akar-e az enyém lenni!

Egyszerre minden sötét lett András szemei előtt, és szédülni kezdett. Homlokához kapott: nedves volt; belefogózkodott a szék támlájába, s behunyta szemeit.

Margit meghatva nézte András rohamát, s nem tudta, hogy viselkedjék vele szemben. Odament melléje, s megtörülte homlokát.

- Látja, édes András, hogy még beteg és gyönge. Ne izgassa magát. Beszéljünk másról. Arra, amit az előbb mondott nekem, elég időnk lesz, ha megjő Olaszországból helyreállt egészséggel.

- Tehát visszautasít!

Oly ijedten, oly kétségbeesett hangon mondta ezt Dálnok, hogy Margit megbánta, amit mondott.

- Nem, András! Nem utasítom vissza. Remélhet. Csak utazzék, s üdüljön fel mielőbb; akkor az öné leszek. Közös jó barátunk emlékére mondom.

Odalépett Andráshoz, lehajolt hozzája, és homlokán megcsókolta.

Dálnok kacagva, érthetetlen szókat hebegve ugrott föl székéről, letérdelt Margit előtt, s kezeit, ruháját csókolta.

- Türtőztesse magát, András; a felindulás megárt. Látja, már megint szédül.

S gyöngéden, mint egy kisbabát, fölemelte a földről, s visszaültette a székbe.

- Így, s most mondja el úti programját. Meglehet, hogy nemsokára újat fogunk készíteni ketten.

- Ó, boldog vagyok, kimondhatatlanul boldog! Engedje, hogy legalább szótlanul nézhessem, imádott Margitom!...

Repeső szívvel, dagadó reményekkel szaladt inkább, mint ment haza András. Életének ez volt az első igazán boldog napja. Igaza volt tehát, midőn azt állította, hogy a legszomorúbb ember életében is kell lenni olyan időszaknak, amidőn boldog. Lázasan, remegve a boldogságtól, kezdett holmija becsomagolásához, s ezer ábránddal hímezte tele a már nem ismeretlen boldogsággal terhes jövendőt.

Margit gondolkozva maradt az előszobában. Tehát odaígérte magát Andrásnak, egy haldoklónak!... S miért ne, ha ezzel utolsó heteit megédesíti... De ha visszatér Olaszországból?... Ki tudja, talán el sem utazik. Vagy útra kel, hogy soha többé vissza ne térjen, s nevével ajkán fog meghalni. De ha véletlenül meggyógyul, és egészségesen tér vissza?... Akkor egyszerűen szavának áll, s hozzá megy; hiszen mindent szeret Dálnokban, a beteg embert kivéve, és csak azért volt vele szemben mindig oly tartózkodó, mert látta a kórt, mely emészti, s nem akart esetleg olyan ember nejévé lenni, aki őt rövid idő múlva özveggyé teszi...

Zsófi lépteire fölriadt elmélkedéseiből. Nénje, aki az előbbi jelenet miatt még neheztelt Margitra, szó nélkül haladt el mellette, férje írószobája felé tartva.

Margit felugrott, utána sietett, megölelte, s össze-vissza csókolta.

- Zsófikám, édes Zsófikám, talán bizony haragszol rám? No, ne ráncold homlokodat; nézz rám és nevess. Bolondságokat fecsegtem; megbántam régóta, sőt jóvá is tettem. Ülj csak ide egy percre, mondok valamit.

Zsófi egy darabig még adta a haragost, Margit azonban addig simogatta, ölelte, csókolta, hogy elvégre is visszaölelte húgát, kis szeleburdinak mondva őt.

- Semmi szeleburdi; már leány se vagyok egészen. Dálnok megkért.

- S mit válaszoltál neki?

- Hogy megkérheti a kezemet, ha egészen felgyógyul, ami azonban, félek, sohase fog bekövetkezni.

- Jól tetted. Dálnokot mindnyájan nagy örömmel fogadjuk a családba. S ha csak addig kell várnunk, míg egészsége teljesen helyreáll, akkor még e nyáron menyasszony leszesz.

- Gondolod?

- Erről még ma meggyőződhetel. A kis Zolinak láza van, s azért indultam férjemhez, hogy hívassa el az orvost, ő kezelte András is, tehát hiteles felvilágosítást fog adhatni, miben áll betegsége.

Midőn a háziorvos estefelé megérkezett, s Zolival, akinek baja jelentéktelen volt, végzett, Zsófi megkérdezte tőle, ad-e okot aggodalomra Dálnok András egészségi állapota.

Az orvos csak intett a kezével.

- Nincs mitől tartani, ugye?

- Szegény ember nem éri meg az őszt. Én ugyan légváltoztatást ajánlottam neki, mert mint orvos nem mondhattam: feküdjék le és haljon meg! De az ő bajára nincs orvosság.

7
Dálnok András utazása

András kedves bedekkerje, térképei közé temetkezve, egyedül volt szobájában, kicirkalmozva teendő útját s megjelölve a városokat, melyeket meglátogatni készült. Egy ideig Spanyolországra is gondolt, e tervvel azonban felhagyott, midőn eszébe jutott, hogy különböző rajzokban olvasta, mily fáradalmas és kényelmetlen az utazás e gyönyörű országban. Neki pedig most kímélnie kell magát; s mosolyogva hozzáképzelte, hogy majd a mézesheteket fogják ott tölteni. Egyelőre Olaszországnál marad; neki, aki még oly keveset látott, ez is egy új világ lesz. Térképeit vígan összerakva, útikönyveit visszahelyezte könyvtárába, s a kaszinóba indult, a lapokból áttanulmányozandó még a vasúti menetrendet. Szentannay, kivel még a kaszinó előtt találkozott, nem bírta elképzelni, mitől oly jókedvű ma András, aki még múltkori örökségét is ecetes arccal vágta zsebre.

- Mi lelt ma téged?

- Utazom, pajtás! Csípkedéseidet szegre akaszthatod. Ezentúl majd én fogom elbeszélni úti kalandjaimat.

Miután a menetrendet megtekintette, kellemes izgatottságban sietett a kaszinóból kifelé, hogy néhány aprólékos ügyet még rendbe hozzon, mert hajnalban már indulnia kellett, ha jókor akar megérkezni a vasúti állomásra. Amint a társalgón áthaladt kifelé, nevét hallotta kiejteni. Az ablaknál Peörghe Laci, törvényszéki bíró épp róla beszélgetett Forró György szolgabíróval.

- Olaszországba utazik - szólt Peörghe.

- Akkor nemigen látjuk többé - felelte rá a szolgabíró. - Az orvos azt mondja, hogy nincs mentség.

András előtt minden elsötétedett. Nagy erőfeszítéssel még a pamlagig bírt támolyogni, ahol összerogyott és elájult. Midőn ismét magához tért, Szentannay, Peörghe, Forró és a kaszinói szolga voltak körülötte, mindenféle módon iparkodván őt eszméletre hozni.

András felnyitván szemeit, bágyadt, érctelen hangon szólalt meg:

- Hagyjatok, barátim, úgyis mindegy már. - Lassanként megint magához tért. Szentannay el akarta érte hozatni kocsiját, Dálnok azonban ragaszkodott hozzá, hogy gyalog megy haza. Már jól érzi magát, s közel lakik úgyis.

Nagy nehezen összeszedte magát, s kikötötte, ne menjen vele senki: hazatalál ő egyedül is. De nem lakására, hanem orvosához ment, aki látván András sápadt képét, a két piros arcrózsával, szemének üveges fényét, mindjárt gyanította, mi történt.

- Orvos úr - kezdé András, leroskadva egy bőrszékre, köhögéstől félbeszakított hangon -, se gyáva, se gyerekember nem vagyok. Feleljen őszintén, nyíltan, habozás nélkül, van-e számomra gyógyulás, és ha nincs, mennyi időm van még hátra?

Nem kis zavarba hozták az orvost az erélyesen kiejtett szavak, ötölt-hatolt, s kérte András, kövesse tanácsát, s utazzék jó, fenyves levegőre.

- Ne ámítson, kérem; ha már nincs számomra mentség, legalább itt akarok meghalni. Mire való ez a huzavona, mikor a városban úgyis azt híreszteli, hogy végem van. Mondja ki, van reménye, vagy nincs; igen vagy nem?

- Istenem, Istenem, hiszen mi, orvosok, se vagyunk csalhatatlanok...

- Van reménye vagy nincs?

- Ne kényszerítsen...

- Tehát nincs?... Csak ennyit akartam megtudni. Köszönöm.

Bágyadtan, megtörten imbolygott lakására - útközben meg-megbotolva a kiálló kövekben. Otthon újra elővette szédülési és köhögési rohama; forró tűz emésztette belsejét, s a tegnap történtekre se bírt tisztán visszaemlékezni. Szó nélkül, tompa kábultságba merülten hagyta, hogy legénye levetkőztesse és lefektesse. Orvosa aki rosszat sejtve követte őt, már az ágyban találta. Midőn belépett, András az ajtóra mutatva, kiutasító mozdulatot tett.

- Hagyjon el!... Mit akar, ha nem segíthet!... Meg kell halnom ilyen fiatalon, ilyen boldogan!

S hangosan sírni kezdett.

Gényey látogatását már nyugodtabban fogadta. Csak nem vidáman bizonygatta, milyen furcsa az élet. Midőn azt hisszük, hogy boldogságunk már teljes, váratlan csínnyel teszi tönkre számításainkat.

- Íme - szólt, becsomagolt holmijára mutatva -, már minden készen állott. S most talán sokkal nagyobb utat teszek, mint gondoltam, s még e kofferekre se lesz szükségem. Egy öltözet fekete ruha is elég lesz. Mi?

Gényey iparkodott őt vigasztalni, hogy ne képzelje mindjárt a legrosszabbat. Nem olyan gyorsan szakadó cérnaszál az élet, mint gondoljuk; de a beteg nyugodt lemondása csakhamar meggyőzte őt, hogy András leszámolt életével. Egy zsebkendővel végigsimította verejtékes homlokát, megtörölte nedves kezeit, s Gényey elé tartotta.

- Látod, ez a halál verejtéke. Csak hamar és fájdalom nélkül jönne. Legalább boldogan fog érni.

Margitról nem beszélt; csak midőn elbúcsúzott tőle Gényey, kérdezte gyönge hangon:

- Hát ő nem fog meglátogatni? Maholnap késő lesz.

A következő napok igazolni látszottak András sejtelmeit. Erős lázai voltak és félrebeszélt. Valahányszor orvosa látogatta meg, nagymérvű idegesség fogta el, s nem csillapodott le, míg az orvos nem távozott. Fejérházy Tibortól, a tápiói jegyzőtől, aki bejött a városba, hogy Andrást ápolja, azt kérdezte: Fekete Bódog küldte-e hozzá, Szentannayval pedig Terebessyről beszélgetett.

Gényey elmondta családjának, hogy Dálnok egypár hétnél már nem húzza tovább. A tüdővész rohamos pusztításokat visz nála végbe. Úgy látszik, hogy az öröm sietteti végét. András óhajáról azonban, hogy Margit látogassa meg, nem tett említést. Úgy vélekedett, hogy Margit a világ előtt még nem volt menyasszonya, rokonságban sincs vele, nem illő tehát, hogy leány létére meglátogassa. Eleinte Margit se fejezte ki óhaját, hogy a beteget meglátogatja, de midőn egy délután Szentannay azt beszélte, hogy szegény András élete már csak napokra terjedhet, s hogy lázrohamaiban sokat emlegeti Margitot, Zsófi a vacsoránál felvetette a kérdést, ne látogassák-e meg a haldoklót. Gényey, Margitra bízván a választ, nem felelt. Margit is hallgatott. Kis idő múlva megint Zsófi szólalt meg:

- Mindig téged emleget, Margit. Legalább csendesen halna meg.

- Eljössz velem, Zsófi?

Nénje némán bólintott a fejével.

- Te is, Mihály?

- Hát meglátogatod?

- Ennyit se tegyek meg érte? Együtt megyünk, mint jó barátok, Andráshoz, Fekete Bódog kedves emberéhez - tevé hozzá halkan. - Nagyon lágy ember volt; az ilyennek nincs helye ezen a kemény világon.

Elhatározták tehát, hogy másnap estefelé mind a hárman fölkeresik Dálnokot.

Ragyogó nyári délután volt. Fejérházy kinyitotta a beteg szobájának az árnyékba eső ablakait, hogy a fákkal, leanderekkel körülvett udvarról az illatos, friss levegő behatoljon. Andrásnak éppen erős lázrohama volt. Felült ágyában, s összefüggés nélkül beszélt. Üvegfényű szemeit gyakran Fejérházyn felejtette, s mereven, bámulva nézett rá, mint soha nem látott idegenre.

A jegyző ágya fejénél ült egy széken, és atyai gonddal igazította alája a párnákat. A beteg félig ülőhelyzetében hirtelen megragadta Fejérházy kezét, s feszült figyelemmel az ablak felé nézett.

- Csitt! Hallod?... Siessünk hát, mert elkésünk...

- Mit akar, édes Dálnok úr?

- Nem hallod?... Mondom, siessünk!... Harmadik csengetés!... Beszállni, beszállni!... A vonat mindjárt indul... Hol a táskám? Ne felejts itt valamit... Hol vagy?... Mért nem sietsz?...

- Itt vagyok, Dálnok úr. Adjak egy pohár vizet?

- Nincs idő!... A vonat már fütyül... Magára vonta a takarót, s összehúzta a vállait.

- Milyen hideg van itt!... Fázom!... Add ide a kendőmet, kabátomat!... De hol a menyasszony?... Mondd neki, hogy elkésik, ha nem siet... Hány óra?

- Hat óra elmúlt, Dálnok úr.

- Akkor nincs vesztegetni való idő... indulunk... szép, meleg vidékre... narancsok, olajfaerdők közé... Így, így... mehetünk... de ne zárja be még az ajtót... még kezet akarok szorítani vele... Jól van... pá, édesem... A viszontlátásra... a viszontlátásra!... Margit!...

András visszahanyatlott ágyára. Arcával Fejérházy felé esett, de meglátván ezt, elfordította tőle tekintetét, mintha csalódás érte volna. Aztán még egy halkat nyögött, s örökre elcsendesült.

E pillanatban csengettek az előszoba ajtaján. Fejérházy sietett kinyitni. A Gényey-pár és Margit állottak az ajtó előtt.

- Hogy van a beteg? - kérdezte a belépő Gényey.

- Elutazott - válaszolta Fejérházy, s szótlanul vezette be a látogatókat a halotthoz.

8
Áldatlan frigy

Még alig egy esztendő múlt el Dálnok András halála óta, s Basaváron már egészen megfeledkeztek róla. Olyan csendesen, zavartalanul pihent a temetőben Fekete Bódog oldala mellett, ahogy csak kívánhatta. Ha Fejérházy Tibor időnként nem tesz koszorút a sírjára, azt lehetett volna hinni, hogy valami elátkozott fekszik benne, akit mindenki kerül, nehogy szerencsétlenséget hozzon a házára. Hiába, az elevenek jobban érdeklik az embereket a holtaknál, akiknek megszólása, csipkedése kárba veszett fáradság. De meg gondoskodnak is róla az elevenek folyvást, hogy uzsonnákon, a kaszinóban, az utcán, a megyeházán, a vendéglőben a

borozás közben, a bálokon és hangversenyeken, a templomban és a piacon sose maradjanak a fecsegni szeretők tárgy nélkül.

Így például Szentannay eljegyzése Törtel Leonával, a főispán leányával, egy egész hónapra való pompás anyagot szolgáltatott. A férfiak töviről hegyire szétszedték a menyasszonyt, a nők a vőlegényt. Feltárultak a telekkönyvek titkai, napfényre került Szentannay minden apró csínyje, szerelmi kalandja, kitudódott, hogy Leonának a fővárosban a múlt héten erősen udvarolt egy fiatal báró, s csak azért nem kérte meg, mert időközben belebolondult egy színésznőbe: sőt sokan Szentannaynál előbb tudták, hogy elveszi a főispán leányát, mert rögtön észrevették, hogy mióta sűrűbben jár Törtelékhez, a Szép Házat következetesen kerüli. Azután a kelengye, a nászajándék, a fiatal pár tervezett svájci útja lettek sorba megbeszélve; alaposan megvitatták, boldog lesz-e ez a házasság vagy nem, s jósolgatták, hogy Szentannay nem sokáig fogja bírni nélkülözni a kaszinói kártyakompániát.

Mikor ezt a nagy eseményt végre megunták, a folyvást szolgálatkész véletlen új emberáldozatot hozott a pletyka soha jól nem lakó istenségének, Tüske Adorján szerkesztő személyében, aki azzal gazdagította a basavári vénasszonyok és szegény leányok krónikáját, hogy elvette a zúgói molnár özvegyét, egy ötvennyolc éves, rút vénasszonyt, aki púpjában (mely azonban nagyobb is lehetett volna) kerek és csengő kis összeget hozott a redaktor úrnak. A *Basavári Híradó* az eljegyzést közölve, mélyérzésű és finom műveltségű nőnek mondta ugyan az özvegyet, voltaképp azonban írni-olvasni se tudott a vén szibilla. Mély érzését azonban annál fényesebben tanúsította az a tény, hogy még egyszer fölvette hímen rózsás igáját.

Örökké, persze, ezen a híres nászon se lehetett rágódni, s már-már üresen járt volna a basavári szapora nyelvek garatja, ha egy váratlan, új esemény nem kezdi előrevetni árnyékát, mint Tüske, a boldog, fiatal házas, magát gyakorlott hírlapírói nyelven kifejezte. Igaz, hogy Heil M. uram árnyéknak nagyon testes és kövér volt; de hát mért ne lehetett volna Tüske Adorján képletes kifejezése sánta, ha élete párja púpos volt. Beleélte magát a fogyatkozásokba, már tudniillik a testiekbe, mert a szellemiekben régóta leledzett.

De mellőzve minden trópust, arról volt szó, hogy Heil Márton, az újon fölépült Fehér Medve tulajdonosa, el fogja venni Galach Margitot. Eddig ugyan nem kérte meg, s az egész hír csakis azon alapult, hogy Heil Márton az utóbbi hónapokban többször fordult meg a Szép Házban, akkor is állítólag üzleti dolgokban, de a kisvárosi hírkovácsoknak éles szemük szokott lenni az ilyen dolgokban. A vizsla megorrolja a vad nyomát, az indián nagy távolságban is megneszel minden őt érdeklő mozgást; hát miért ne szimatolhatták volna meg a basavári orrok Heil Márton uram első látogatásában a nősülési szándékot.

Annál könnyebben tehették ezt, mert e látogatásokat egy igen gyanús tény előzte meg. A Fehér Medve tulajdonosa ugyanis a basavári nőegyletet, melynek Galach Margit választmányi tagja volt, ezer forinttal ajándékozta meg.

- No már, kérem - szólt Kőműves Danóné, a most már százhuszonhét rózsafajjal rendelkező, vékony hangú tanfelügyelőné -, mi célja lehet ilyen közönséges (vagy ahogy őnagysága magát kifejezte: ordináré) embernél ekkora pazarlásnak. Világos, hogy csak ürügyet keresett a Szép Házban való gyakrabbi megjelenésre, s amilyen szeszélyes, akaratos, különcködő lény Margit, mérget veszek rá, hogy nem fog neki kosarat adni, ha mint kérő lép fel.

Egy forró, júliusi alkonyatkor csakugyan különös társalgás folyt a Gényey család tagjai közt a kertben, ahová kiültek, hogy a kellemes esti levegőt élvezzék. A beszélgetés ingerült hangjából ítélve, már régóta vitázhattak, anélkül, hogy szegletre tudtak volna jutni. Margit ki volt zökkenve ismert nyugalmából; keble erősen hullámzott, orra lyukai remegve tágultak. Ma

Zsófi volt a higgadtabb, bár nyugalmába némi szomorúság vegyült. Mihály tartózkodó állást látszott elfoglalni, s közbe-közbe hírlapját vette elő.

Pillanatnyi csend állott be; a kölcsönös zavar ama csendje, mely ékesebben szól minden beszélőtehetségnél. Végre Zsófi törte meg a hallgatást.

- Tehát egyáltalán nem vagy meggyőzhető?

- Miről?... Hogy mint leány érjem el Zsitvay Leontin korát?...

- Arról, hogy ez a frigy nem illik hozzád. Értsd meg jól: nem illik. Tudom, hogy becsületes embernek szándékozol kezedet nyújtani; tenyerén fog hordani, teljesíteni fogja minden kívánságodat, amennyiben ez rajta fog múlni, csak egy fog hiányzani éltetekből: az összhang.

- Összhang! Hát nem összhang az, ha kölcsönösen egymás kedvében járunk?

- Mondd inkább, ha kölcsönös áldozatokat hoztok egymásnak, s ez bizony nem összhang.

- Micsoda áldozatokat?

- Igenis, áldozatokat. Te feláldozod megszokott körödet, kedvenc foglalkozásaidat, a lét ama fölöslegét, mely napjainkban sajátos formát, színt, ízt, illatot ád. Ő viszont állandóan erőszakot fog tenni megrögzött polgári nézetein, melyek szerint az életszerencséhez nem szükséges se több, se kevesebb, mint a munkában serény két kar, rendes táplálkozás és lakás, az adó pontos lefizetése s vasárnaponként egy kis tekejáték. Mint férjed, ha szeretni fog, kénytelen lesz veled a színházba menni, mikor új darabot adnak, beszélni Munkácsy legújabb képéről, X. Y. utolsó darabjáról, a főrangú világ eseményeiről, ami az ő számára éppoly rengeteg mulatság, mintha neked szobát kellene súrolnod, vagy magadnak leölnöd a Fehér Medvében elfogyasztott összes libákat és csirkéket.

- Elmélet, csupa elmélet, Zsófi! Azt hiszem, Munkácsy képeiről, a legújabb színdarabokról és regényekről éppoly kevéssé beszélhetnék, ha a mi társaságunkból választanék egy naplopó tökfilkót.

- Ha férjeddel nem, akkor köröddel. De itt köröd se lesz; csak konyhád és kiszolgálandó vendégsereged.

- Legalább jól fogom kiszolgálni vendégeimet. Meggyőződhetel róla, ha egyszer a Fehér Medvében fogsz ebédelni.

Zsófi, akire nagyon kínossá vált a helyzet, elhallgatott. Férje azonban megőrizte nyugodtságát, s apai komolysággal próbált Margit szívéhez férkőzni.

- Jól tudod, hogy nincs hozzá se jogunk, se lelkünk, hogy valamit tenni vagy abbahagyni kényszerítsünk. Nőm szavait csakis jövőd iránti testvéri érdeklődés sugallta. Tartozott neked e figyelmeztetéssel, s ha te azt hiszed, hogy nincs igaza, természetesen a saját ösztönödet fogod követni.

- Ne félts engem, édes Miska. Tudod-e, hogy ez a nagy aggodalom elszomorít; gyermeknek tűntet fel, akiről azt hiszitek, bolondokat fog elkövetni, s éppen azért nem akarjátok megengedni, hogy a maga útján haladjon. Hát olyannak nyújtom kezem, aki nem méltó rá?

- Erről szó se volt, édes. Tisztelem, becsülöm Heil urat, s bárhol találom, kezet fogok vele. Karöltve járunk az élet lármás színterén, ha azt követelik tőlünk, hogy tegyünk valamit a közügyekért, a házáért, az Istenért. Kölcsönösen tiszteljük egymást; de bizalmas otthonunk, meghitt életünk különböző; csak a kapuig haladhatunk együtt; azon túl se jobb vagy előbbre való közülünk az egyik; de nem vonhatja ki magát ama törvény alól, melynél fogva a galamb fürjet, a hattyú túzokot, a sas fülemilét nem vesz feleségül. Ezt a törvényt a természet alkotta,

nem az emberek. Igen, az a szerelem, amely erkölcstelen, s a pap áldása nélkül él, ezt a különbséget nem ismeri. De a házaséletnek a szerelem csak egy kis részét teszi ki. A hitestársak egyesülése nemcsak négyszemközt, rejtve a világ elől megy végbe; annak mindenütt és mindenkor láthatónak kell lennie, ki kell terjednie az egész életre. A házassági frigy az ifjúság gyors eltűntével fel nem bomlik; az érett korba is átvisszük, s vénségünkben is a társadalom felügyelete alatt marad, míg csak a halál fel nem bontja. A nő csak választottja előtt szerető, de az egész világ előtt feleség, éppen azért szükséges a boldog házassághoz, hogy mindenben teljes legyen az összhang és az egyensúly a két házasfél közt, s ezt ne csak ők érezzék, hanem a világ is lássa. Minden más házasság mesalliance.

- Hátha Gerő férfikorában majd beleszeret egy gazdag bankárkisasszonyba, aki viszonozni fogja szerelmét?... - kérdé Margit élénken, abban a hitben, hogy ezzel megfogta sógorát.

- Akkor mindenáron rajtaleszek, hogy Gerő ne vegye el a bankárlányt. Nem vagyok demokrata, abban az értelemben, mint korunk szabadelvű hősei, akik a nemesi származást nem tekintik előnynek, s felebarátaikat egyformára szeretnék nyerni; akik a mágnást ösztönszerűleg gyűlölik, de kalapot emelnek a gazdag bankár előtt. Mondom, ilyen demokrata nem vagyok, mert hitvallásom, hogy nincs egyenlőség, s hogy az embereket nem kell, de nem is szabad egyformáknak tekinteni. Hanem igenis, demokrata vagyok abban az értelemben, hogy tehetség, műveltség, szorgalom és polgári erény előtt minden társadalmi korlátnak le kell dőlnie, s hogy mindenki azt a polcot foglalja el, melyre egyénisége feljogosítja és fölsegíti. De én Istenem, mi köze a tehetségnek, polgári erénynek, szorgalomnak a házassághoz!... Mikor a mágnás a tőkepénzessel, a tőkepénzes a művésszel, nemes a polgárral nem akar atyafiságot kötni, jól cselekszik. Minden házasságot utóvégre is célszerűségi szempontoknak kell vezetniök, amint ez a fejedelmi frigyeknél legvilágosabban látható. Szeretni lehet regényes módon, de házasodni csak közönségesen. Ezért azt mondanám Gerő fiamnak, ha bankárlányt akarna elvenni: keress magadnak egyszerű nemes leányt, akinek rokonai, ismerősei egy társaságot képeznek veled; s ne akard, hogy egy más életrenddel, más kedvtelésekkel, számos más, apró szokással bíró körből kiríva titkon megmosolyogjanak, vagy idegen hangot erőltetve, kényelmedet feláldozd. Ezért mondom neked is, édes Margit, ne kezdj olyan új életet, melyet még csak tanulnod kell. S most határozz legjobb belátásod szerint, én és Zsófi mindig csak azt fogjuk kívánni, hogy üdvödre váljék.

Margit legjobb belátása különbözött sógoráétól és Zsófiétól, mert másnap tele volt a város a hírrel, hogy Galach Margit Heil Márton uram jegyese. Az asszonyok közt a rózsás tanfelügyelőné terjesztette nagy mohósággal; a kaszinóban - ahová Fekete öngyilkossága óta megint be merte tenni a lábát - Tüske Adorján fogta el az embereket, kipuhatolandó, milyen hangon írja meg a hímenhírt lapjába; a megyeházán Fedor báró járta sorra a hivatalos szobákat azzal a szellemes megjegyzéssel, hogy a cukrászboltot valószínűleg sokan feladják, mihelyt a szép kocsmárosné bevonul a Fehér Medvébe; még a kofák is azt hajtották a piacon, milyen szerencséje akadt a basavári nagyvendéglősnek.

S mégis, mintha egyszerre kihalt volna Basaváron minden kíváncsiság, az eljegyzés óta Zsitvay Leontinon kívül senki se tett a Szép Házban gratuláció örve alatt látogatást, hogy részleteket halljon és vihessen tovább. A vendégekhez szokott ház kihalt, mintha halálozás történt, vagy ragályos beteg feküdt volna benne. Ez időben mondta Gényey egyszer nejének:

- A régi kört elvesztette Margit; kíváncsi vagyok az újra.

Egy héttel Margit eljegyzése után a főispánék estét adtak, s bár Gényeyék azelőtt mindig hivatalosak voltak ily estékre, most nem kaptak meghívót. Az alispánné, ha Margittal az utcán találkozott, csak a fejével intett neki, de meg nem állt. A *Basavári Híradó* fraternizálva

„kedves pár”-nak nevezte az eljegyzetteket, Tüske Adorján pedig elmondta Margitnak, mennyire ég a vágytól Micije (így hívták azt a vénasszonyt, akit elvett), hogy őt megismerje.

A Szép Házban az eljegyzés óta senki se beszélt erről a dologról. Margit csakoly jókedvű, fesztelen volt, mint azelőtt, különösen Heil uram látogatásaikor mutatta ki vidámságát. Úgy látszott, mintha azok az előjelek, melyek Zsófinak nem kis bosszúságot okoztak, őt egészen érintetlenül hagyták volna. Semmiben se különbözött a régi Margittól, s azt az időt, amelyet azelőtt a látogatóknak szentelt, most Zsófi kisfiáira, varrásra, zongorázásra fordította.

Az esküvő még a nyár végén megtörtént. Nászútra a fiatal pár nem kelt, mindössze egy hétre leutazott a fővárosba, ahol Margitot ottani rokonainak hidegsége arra az elhatározásra bírta, hogy Basaváron egy házban se fog férjével látogatást tenni.

Házassága első idejében nem is gondolt leánykori ismeretségeire. Új életmódja, férjének folytonos gyöngédsége, elfoglaltsága a konyhában és éléskamrában annyi kellemes szórakozást nyújtottak neki, hogy sem ideje nem volt, se hangulata, hogy új helyzetéről gondolkozzék. Régi szórakozásai közül csak a zongorajáték volt az, amelyet nem hagyott abba. Délutánonként, mikor a konyhában már nem égett a tűz, vagy este, lefekvés előtt, férjével leült a zongorához, és az ételek világából Weber, Chopin, Beethoven birodalmába menekült. Férje kedvében járt mindenben, nem volt olyan vágya, elejtett célzása, melyet ne sietett volna teljesíteni. Most látta csak, milyen jó ember Heil Márton, aki úgy hozta őt házába, mint valami kincset, s eszerint bánt is vele.

Gényeyékhez hetenként kétszer-háromszor ellátogatott Margit, s ezek nem győzték csodálni elevenségét, vígságát, elégedettségét. Már-már hinni kezdték, hogy jövendöléseikkel felsültek; mert Margit házaséletében az összhang teljes. Zsófinak ugyan nagyon rosszul esett eleinte, hogy akárhol jelent meg nagyobb társaságban ismerősénél, Margitot sehol se találta, előtte sehol se beszéltek róla; de úgy vélekedett, hogy ez nem a Margit kára; ilyesmi az ő húgát nem bántja, ha családi körében a négy fal közt nincs baj.

Az első, ami terhére esett, azok a látogatók voltak, akik őt és férjét, mint fiatal párt, gyakrabban fölkeresték, jóllehet ők maguk sehol se tettek vizitet, s a látogatásokat nem is viszonozták. Mindjárt az első héten szerencséjük volt Tüske Adorjánhoz és ötvennyolc éves Micijéhez; néhány nappal később Brunner Jakab bérlő, Heil régi jó ismerőse mutatkozott náluk, s nem maradt el az időközben szintén megnősült Fejérházy sem. A tápiói tanító lányát, egy, a női újságok zöld szalonjába levelező hölgyet vett el. Előbbi társaságából csak Zsitvay Leontin, ez a női cigány maradt hű Margithoz. Sokszor betoppant a konyhába is, vagy elkísérte barátnéját a piacra, jobban tudván alkudni, mint ő.

Margit annál nagyobb odaadást tanúsított férje iránt minden ilyen látogatás után. Heil Márton jósága, gyöngédsége kárpótolta őt e vizitek unalmas voltáért. Lehetetlen volt meghatottság nélkül néznie, hogyan töri Heil úr a fejét, hogy nejének valami örömet, meglepetést szerezzen, hogy apróságokban is kedvében járjon, s kitalálja legtitkosabb óhajait is. Lassanként azonban sötét pontok kezdtek mutatkozni a láthatáron, mint Tüske Adorján mondta volna. Olyasféle sejtelmei támadtak, mintha sok dologban, melyek a társaságbeli embert teszik, férje se volna különb ismerőseinél. Magánvendégei előtt is leginkább csak fogadójáról, új borairól, a napi bevételekről, a piaci árakról beszélt; nagy megelégedéssel hozta fel a közelgő vásárt, amikor oly nagy a forgalom, hogy még egy szakácsnét kell fogadnia; eldicsekedett, mennyi hasznot hajt neki egy-egy farsang, s ha nagyon belejött a hangulatba, elbeszélte inaskori élményeit. Durva őszinteséggel elmondta, hogyan tisztogatta az evőeszközöket, hogyan evett a mosogatólányokkal a moslékos zug mellett egy puttonyon, s hogyan aludt az istállóban vagy a mángorlón. Mikor aztán boldogságtól ragyogó szemekkel Margithoz fordult, s büszke

önérzettel azzal végezte be mondókáját, hogy isten kegyelméből mily sokra vitte; van szép nagy fogadója, megtakarított vagyona, tagja a városi törvényhatóságnak és vagy tíz egyesületnek, s a világ legszebb, legjobb felesége az övé: - ilyenkor Margit úgy érezte magát, mintha leöntötték volna hideg vízzel, s nagy megerőltetésbe került, hogy vidámságot mutasson. Terhére volt az is, hogy férje őt nyilvánosan, idegenek előtt is ölelgette; figyelmeztetni is akarta őt, hogy ez nem illik; de nem tette, mert nem akarta mutatni, hogy valamivel nincs megelégedve.

Ekkortájt egy jelentéktelen eset adta elő magát, alkalmas mégis arra, hogy Heil Márton fölvethesse magában a kérdést, egészen s minden tekintetben boldog-e neje? A főispánné jött tőlük egy kis szívességet kérni. Heil éppen a pincéből jött fel, ahol borokat fejtett le, és ingujjai fel voltak gyűrve. Margit a konyhából haladt fel a jégszekrény kulcsáért, melyet szobájában felejtett. Midőn a főispánné megpillantotta őt, illatos kesztyűs kezével megsimogatta a tűzön kipirult arcát, s így szólt:

- Szegény kicsikém! Látom, mindig szorgalmas; meg is látszik az üzleten. (Lánykorában tegeződött a tíz évvel idősebb főispánnéval.) Férje is derék ember lehet; igen örülök, hogy a véletlen folytán megismerhetem őt.

E szavak után a fogadóshoz fordult: - Kedves Heil uram, nagy szívességet tehetne nekem. Estére olyan vendégeim lesznek, akik nagyon szeretik a vaddisznóhúst, s véletlenül e pillanatban éppen nincs házamnál. De önnél bizonyosan lesz; nem adhatná el kivételesen nekem?

- Ó, kérem, nagyon szívesen - hajlongott a fogadós, de Margit szavába vágott:

- Férjem azt akarja mondani, méltóságos asszonyom, hogy nagyon szívesen átengedne néhány kiló vaddisznóhúst, ha nem vélekednék úgy, hogy vendégei előbbre valók mindennél, hogy nem mondhatja nekik, ha vaddisznót rendelnek: „Bocsánat, ami készletem volt, eladtam a méltóságos főispánnénak, mert ma vendégei vannak."

A főispánné egy bámuló pillantást vetett a vakmerő korcsmárosnéra, arca felé legyintett illatos zsebkendőjével, s szó nélkül, gőgösen távozott.

- Az istenért, mit cselekedtél, édes! - szólt a fogadós, midőn a főispánné már kint volt. - Magunk ellen zúdítottad az egész vármegyét. Meglátod, hogy fognak elmaradni a megyei urak, pedig ők költenek itt legtöbbet.

- Majd jönnek mások.

- Dehogy jönnek! Ki fogják híresztelni, hogy a Fehér Medvében gorombáskodnak a vendégekkel, hogy oda nem érdemes járni. Úgy ám! Mert az üzletembernek mindig nyájasnak, mindig udvariasnak kell lennie. Itt mi csak szolgák vagyunk, a közönség szolgái.

E szavaknál Heil uram hirtelen elhallgatott, látva a sápadtságot, mely Margit arcán hirtelen végigfutott. A fogadós rémítően megijedt attól, amit mondott, s könyörögni kezdett nejének, ne vegye az egész dolgot semmibe, hiszen nem úgy volt értve; nincs semmi baj; persze, hogy előbbre valók a vendégek... nem vadakkal kereskednek ők, s a főispánné nem is vendégük... minden jól van már... hol is volt az esze!... Bizony, ha aranyos felesége nincs mellette, ostobaságot követett volna el!

Margit végre nevetve félbeszakította:

- Ejh, hát érdemes annyit beszélni erről a semmiségről! S még te akarsz bocsánatot kérni? Ha rossz asszony volnék, most játszanám a duzzogót, hogy legyen okod a megkérlelésre...

Heil kezet csókolt nejének, s víg nótát fütyörészve ment vissza a pincébe, boldogan, hogy az első nézeteltérés köztük ily gyorsan lett kiegyenlítve.

Ezt azonban csak Heil uram gondolta. Az az eset a főispánnéval közszájra kelt. A városban úgy beszélték a dolgot, hogy Margit és férje folytonos civódásban élnek egymással, s hogy a minap is a főispánné előtt majdnem hajba kaptak azon a kérdésen, eladjanak-e neki vaddisznóhúst vagy sem. Gényeyékhez is eljutott e hír, de Margit előtt - aki még mindig szerencsésnek és vígnak látszott, valahányszor látogatást tett náluk - nem említették. Margit is hallgatott a kis kellemetlenségről, s ez Zsófiban gyanút keltett.

- Persze - szólt férjének -, Margit sokkal büszkébb, hogysem az orrunkra kösse, mi bántja. Akármilyen boldogtalan lesz, mindig nevetni fog. De másnak is vannak szemei és fülei, hogy meg tudja különböztetni a természetes vígságot az erőszakolttól.

Heil uram is vett észre némi változást neje kedélyhangulatában. Gyakran szórakozott volt, néha úgy elmerült gondolataiba, hogy összerezzent, midőn férje hozzá belépett. Alkonyatkor szeretett a homályban ülni, s lehető későn gyújtotta meg a lámpát; ha zongorázott, néha hirtelen félbeszakította játékát, mintha eszébe jutott volna valami. Heil egy darabig mindennek nem tulajdonított jelentőséget. Neje éppoly nyájas volt hozzá, éppoly serényen és vígan végzett a ház körül mindent, mint azelőtt. Sőt úgy látszott, hogy megszokván új életét, még nagyobb kedve lett a munkához. Csaknem egész nap a konyhában volt, dirigálva a cselédeket s maga is végezve egy s más teendőt. A piacra is mindig maga járogatott, úgyhogy gyakran férjének kellett őt figyelmeztetnie, kímélje magát, s szórakozzék többet. Miért nem jár el a színházba! - hiszen telik miből. Háta mögött is azon járt az esze, hogy nejének mulatságot, örömet szerezzen. De minthogy az ily dolgokban nem bírt semmi jártassággal, nem mindig volt benne köszönet. Így például látván, hogy neje szeret olvasni, őt egy jó francia könyvvel meglependő, meghozatta számára Zola legújabb regényét és a *Nem illik*-et.

Margit nevetve hálálkodott mindig; de ekkor már érezte, hogy nem boldog. Sokszor nagy fáradságába került megőrizni arcán a derűt, szemében a mosolyt, ajkán a víg nevetést. Gényeyék, akik mint társaságbeli emberek élesebben láttak, régen tisztában voltak vele, hogy szegény Margiton beteljesült jövendölésük. De sohase beszéltek erről. Margit büszkeségből hallgatott, sógora és nénje pedig gyöngédségből nem akartak sebeihez nyúlni, jóllehet ily körülmények közt tán még jobban sajogtak, mert valahányszor hazajött Margit Gényeyéktől - akinek háza most már nem volt a Szép Ház - szomorú és levert volt, úgyhogy férje is észrevette. Ha aztán részvevőn tudakolta baját, Margit tréfával iparkodott férje gyanúját eloszlatni, mely azonban, egyszer már gyökeret vervén szívében, onnan többé ki nem pusztult.

Egy éjjel megint bál volt a Fehér Medvében. A bálteremtől félreeső szobában körülbelül ugyanazok az alakok ütötték a kártyát, akik a Terebessy és Dálnok közti összeveszés tanúi voltak. Ugyanazok az üres szívek, ugyanazok a boros fejek. Ma is csakoly könnyű volt nekik az élet, mint akkor és mindig. Ott vitte a szót Szentannay; ott fosztogatta társait a mindig szerencsével játszó Gereblyés Muki árvaszéki elnök; ott leskelődött Garasinszky Fedor báró, kinél lehetne szivattyúját működésbe hozni: ott hevert a pamlagon ittasan Purdéh Barnabás; csak Fekete Bódog gúnyos arca hiányzott, s így senki se utasíthatta vissza ama frivol megjegyzéseket, melyeket a kompánia némely tagja a szép korcsmárosnéra tett: Fedor báró szemtelenül le is ment a konyhába, hogy Margitot meglepje, de a szakácsné azt mondta neki, hogy a „ténsasszony” már aludni ment.

Margit az éjjel annyira elfáradt, hogy valamivel előbb ment fel szobájába. A felkötött fehér köténnyel, csípőjén a kulcsokkal kimerülten dőlt egy karszékbe, s darabig némán merengett maga elé. A táncteremből halkan átszűrődtek egy keringő ábrándos hangjai; a konyhából

tányércsörömpölés, a tűzhely karikáinak ide-oda húzogatása hangzott fel. Margit sóhajtott, s önkéntelenül a keblébe nyúlt, s előhúzta Fekete kis medailonját. Nedvesedő szemekkel, szomorúan nézte a jó barát arcvonásait, sóhajtott, s félénken, lopva megcsókolta a selyemzsinóron lógó medailont. Olyan szerencsétlennek, olyan elhagyatottnak érezte magát e pillanatban, hogy szeretett volna hangosan, keservesen zokogni, vagy ott feküdni Fekete és Dálnok közelében. Siratta a Szép Házban átélt, visszahozhatatlan éveket, siratta a már megmásíthatatlan jövendőt.

Így ült ottan sokáig, míg végre testi és lelki fáradtságtól elgyötörten elaludt. Ekkor lépett be Heil Márton, és látván, hogy neje aludt, nem akarta felzavarni, hanem leült a zongorához, és halkan egy Chopin-mazurkát kezdett játszani. A zongorahangokra Margit megmozdult, és imetten sóhajtott:

- Elfáradtál, ugye, édes? Nem is jó, hogy magadat annyira elgyötröd. Még előbb-utóbb meg fogod bánni. De mi bajod van?... Az istenért, hiszen te sírtál!

- Sírtam - válaszolta Margit tompán.

- Sírtál? Hát mi a bajod? Boldogtalan vagy?

- Boldogtalan. Boldogtalan.

Heil Márton most észrevette a medailont, mely Margit ölébe hullott volt. Kezébe vette, és fölismerte az arcvonásokat.

Kétségbeesett pillantást vetett nejére, de Margit szemében nem volt mosoly, hanem könny.

- Istenem! Istenem! Boldogtalan! Ó, igen, tudhattam volna előre. Ugye, ilyen kellett volna neked? - szólt a fogadós remegő hangon nejéhez, Fekete arcképét tartva eléje. - Nekem meg olyan la!

S az ablak felé mutatott, ahol a zenehangoktól odacsalva, a Panni szakácsné hallgatódzott.

AN DER TIEFEN, BLAUEN DON AU!

Két zsemlye, három rossz szivar, egypár hatos és egy csomó vers volt a zsebemben, mikor a múlt év egyik verőfényes júniusi délutánján Pesten hajóra szálltam. Jókedvű voltam, mint Béranger lehetett, mikor azt írta: húszévesekkel a szerencse van! S a múltból átjajduló bánat is halvány álomképnek tűnt fel azon gondolatra, hogy most odautazom, hol gyermekségem legboldogabb éveit töltöttem, a legjobb emberekhez, akikkel az életben valaha találkoztam.

Mint a *Kikircs* főmunkatársa, Esztergomig szabadjegyet szereztem, innen pedig - biztatott vágyam - egy nap alatt majd csak elgyalogolok kedves rokonaimhoz.

A hajón legelőször is elhelyeztem a *Kikircs* legutóbbi számába csavart poggyászomat, aztán rágyújtottam, s körülnéztem, nem akadok-e valahol ismerősre.

Csupa idegen arc! Leültem a hajó födélzetén, s miután megettem az egyik zsemlyét, azon vettem észre magamat, hogy a prózát elfelejtettem poggyászomhoz kötni.

A partokon fel- s meg eltűnő fák titokszerűen bólogattak felém: álom! Csak álom! A hanyatló napot sirató rózsafelhők az esti szellő által megüzenték: Lemondani! Lemondani! S szívemben ismeretlen vágyak versenyt zakatoltak a hajó kerekeivel.

Visszaemlékeztem oly dolgokra, melyek velem soha meg nem történtek, és a Duna habjaiban kutattam életem sötét és vidám képeit.

Felsóhajtottam: Csak a poéták boldogok! Egyedül velük feledtetheti el egy júniusi alkony számos év szenvedéseit.

Szivarom végső darabja a mind nagyobb homályban világolni kezdett. Bedobtam a Duna szőke habjaiba, aztán lementem az étterembe, azon szándékkal, hogy legalább bort iszom.

Leültem az éttermet szegélyező kerevetre, s vártam a pincért. Egy kézitáska s mindenféle ruhanemű hevert mellettem. Hébe-korba kinéztem a csillagos égre, s felsóhajtottam: Istenem! Csak már náluk volnék.

- Ist dieser Platz frei? - szólított meg egy gerlicehang, s akkor egy fehér kis kéz már félretolta volt a kézitáskát.

Fölkeltem, és el akartam sompolyogni.

A gerlicehangú azonban nyájasan figyelmeztetett, hogy elég hely van kettőnk számára.

Szótlanul visszaültem a régi helyemre, de mikor láttam, hogy szomszédom csinos fiatal leány, elhatároztam, hogy kurizálok neki.

A társalgást mindjárt meg is kezdtem ama megjegyzéssel, hogy ma igen sokan utaznak.

Nem emlékszem már, mit felelt a gerlice, mert éppen egy kis szemlét tartottam fölötte.

Alacsony, fitos orrú, nagy szalmakalapú, tizenhét-tizennyolc éves leány volt. Kiejtésén mindjárt észrevettem, hogy Németország az ő hazája.

Kérdéseimre el is mondta, hogy müncheni nő, hogy egy évig magyarországi rokonainál volt, s hogy most visszautazik hazájába, anélkül, hogy megtanult volna magyarul.

Sokkal bátrabb volt nálam. Talán észre is vette félénkségemet, mert ismételve mosolygott, s mélyen a szemembe nézett.

Eszembe jutott, hogy a kalapom rongyos.

Gyorsan lekaptam, s mint iskolás gyerek a könyvét, hónom alá dugtam.

A fitos kislány pedig újra mosolygott, s még mélyebben nézett a szemembe.

Én ezen annyira nekibátorodtam, hogy megkérdeztem, tetszenek-e neki a magyarok.

A kis fitos (nevét, sajnálatomra, nem tudtam meg, s így kénytelen vagyok továbbra is csak így nevezni) biztosított róla, hogy nagyon rokonszenves, barátságos, zseniális népnek találta a magyarokat, s ez nekem elég volt.

Aztán a rajongás hangján beszélt Petőfiről, kit ő csak rossz német fordításokból ismert, s mégis oly hatást tett rá, hogy Heinével nem is meri összehasonlítani.

Amint a társalgás ezt a fordulatot vette, félénkségem rögtön helyet adott a lelkesedésnek. Elememben voltam.

Mindenekelőtt azt a megjegyzést kockáztattam, hogy én is poéta vagyok.

- Ich hab's mir gleich gedacht, dass Sie so etwas wie ein Poet sind - volt a naiv válasz.

Csak nem vezette őt e sejtelemre rongyos kalapom?...

Mikor megemlítettem neki, hogy német verseket is írtam, oly szépen kért, szavaljam el neki valamelyik versemet, hogy végre is kénytelen voltam ezt a Petőfi-fordításomat elmondani:

O Strom, wie oft zerspalten deine Flut
Das schnelle Schiff, der grausen Stürme Wut.
Die Wund ist gar so tief und gar so lang,
Wie keine je durch Menschenherzen drang.

Doch wenn das Schiff vorbei, die Woge ruht:
So ist die Wunde bald auf's neue gut.
Schlägt aber uns das Schicksal eine Wund:
Das Menschenherz, es wird niemehr gesund.

Dicséretei annyira felbátorítottak, hogy egy szentimentális eredeti versemet is elsírtam előtte, s minthogy ezt még jobban magasztalta (nemhiába volt tizenhét éves), elénekeltem neki mindazokat a német verseimet, melyeket tudtam.

Mikor pedig a kis fitos ama kéréssel nyújtotta át jegyzőkönyvét, hogy írjak belé egypárat verseimből, akkor már én is mosolyogtam.

Mialatt írtam, egy öregasszony (hihetőleg új ismerősöm anyja) s egy fiatal lány jöttek a kis német leányhoz, de csak egypár szót beszéltek vele, aztán eltűntek.

Egy időre abbahagytam az írást.

- Boldog ország - sóhajtottam -, melynek társadalmi viszonyai olyanok, hogy a tizenhét éves lányokat nem kell a mamáknak és gouvernante-oknak őrizniök.

Jegyzőkönyvét azzal a megjegyzéssel adtam vissza, hogy ezek a német versek csak halvány reminiszcenciák Heinére, tehát oly korban készültek, mikor az ember szeret bizarr, zseniális lenni.

A Heine név villanyütésként érintette őt. Szavai érdemesek a nyomdafestékre.

- Ein unsympatischer Poet ist dieser Heine - szólt a megvetés hangján -, er beschwört die Göttin des Ideals, und erscheint sie ihm, wirft er ihr Kot in's Gesicht. Ein Teufel, der aber doch im Himmel residieren möchte, und darum sieht er selbst Gott nicht gerne im Himmel. Der edle Burns ist einer andern Ansicht:

Seh' keinen gerne in der Hölle,
Selbst nicht den Teufel.

A kislány beszéde annyira lelkesített, hogy hajlandónak éreztem magam egész esztétikai apparátusommal segítségére jönni.

- Pedig Heinét - szakítám őt félbe - isteníti a mostani blazírt ifjúság, mi, magyarok, is egy ideig Petőfi rovására lelkesedtünk érte. Ez arra mutat, hogy az emberiség elkorcsosodik, s napról napra blazírtabbá lesz. Mikor az erkölcsök végképp meglazulnak, a romlottság általános lesz, megszületik a gúny, a szatíra; de Heine gúnyja nem Tacitus korbácsa, nem Juvenalis hatalmas pátosza, de még csak Horatius pajzánsága sem; az ő mérge (mert szatírának nem nevezhetem!) egy maliciózus majom pofafintorgatása. (Ezt a kifejezést nagyon drasztikusnak találta.) Elmúltak az aranjuezi szép napok, mikor a német ifjúság még Schillert hordozta szívében, s tán nem is térnek vissza többé!

A kis fitos újra csalfán, édesen a szemembe mosolygott, én pedig a lelkesedés hangján beszéltem tovább:

- Minden nemzet ifjúságának Schillert kellene olvasnia legelőször, ő mint a fiatalság poétája egyedül áll a világirodalomban.

- Az a szent lelkesedés, az a tiszta, komoly idealizmus, az a fennkölt gondolkodás, az a lángoló, bár nem káprázta tó érzelem: mind oly tulajdonok, melyek Schiller nevét örökké glóriával fogják besugározni.

- Sok nagyobb költő van Schillernél, de nemesebb egy sincs, s az ifjúságnak nem azt kell tudni, ki a legnagyobb, hanem azt, ki tanítja legnemesebben gondolkodni, legtisztábban érezni.

- Mein Gott! Sie sind ja schrecklich begeistert! - szólt útitársam oly ijedt hangon, hogy önkéntelenül elhallgattam. Aztán hízelegve hozzátette, hogy mégiscsak szép poétának lenni.

- Gondolja? - kérdeztem álmadozva, s éppen meg akartam kérdezni a nevét s őt levelezésre felszólítani, mikor a hajó pincére rekedten bekiáltott:

- Gran!

Kezet szorítottam vele, előkerestem poggyászomat, és siettem kiszállni.

Egy ideig céltalanul jártam a parton föl s alá, s egyáltalán nem akartam elhinni, hogy mégiscsak szép poétának lenni, aztán fölszólítottam egy ott ácsorgó fiút, kísérjen be Nánára a vasúti állomáshoz.

Ennek od'adtam az utolsó pénzemet. Nánán a hajóteremben bevártam a hajnalt, aztán kerestem egy botot és útnak indultam.

Sokszor kérdeztem magamtól, találkozom-e még valaha a kis fitossal?

S ha a véletlen össze is hozna, bizonyára nem fogjuk egymást megismerni. Sokan vagyunk e világon:

És a jövőket, távozókat
Ki győzné mind köszönteni?
Nagy részvét, hogyha némelyikünk
Az ismerőst megismeri.

KIKET HOZ A NÉGYÖKRÖS CSÉZA

(Regényből)

Az én életem emlékeimmel kezdődik. Amire nem emlékszem, az nem is tartozik történetemhez. Mondják, hogy boldog perceinket, mert gyakran gondolunk rájuk, el nem feledjük egyhamar. Én azonban nagyon kevés emléket tartottam meg gyermekkorom első éveiből. Talán nem voltak emlékezetre méltók.

Úgy hároméves lehettem, s éppen sóskát ettem a kertben, midőn valaki kéznél fogott, s szó nélkül egy homályos szobába vezetett, hol nagy viaszgyertyák árnyéka ide-oda mozgott egy fehér ruhás, halavány asszony képén. Mikor a szobába léptem, atyám, kiről tízéves koromig csak annyit tudtam, hogy sok vadászebje volt, a fehér asszonyhoz vezetett, s én zokogva ráborultam, összevissza csókoltam hideg ajkát, s kértem őt, ne aludjék oly soká, hanem jöjjön velem a kertbe virágokat szedni. Erről csak ennyit tudok. Emlékeim innen egy kis tót mezővárosba vezetnek, Pissek Gyuri bácsihoz és Mimi nénihez. Itt nagyon sok tejes krumplit és savanyú káposztát ettem, és nagyon gyakran térdepeltem. Különben nem nagyon érdeklődtek irántam, s nem is történtek velem valami különös dolgok. Gyuri bácsinak (szolgabíró volt) elég dolgot adott hivatala. Ő rá nem ért velem bíbelődni. Mimi néni pedig a maga nyolc vagy kilenc gyerekével se győzte. Sőt, úgy rémlik előttem, hogy a Pissek fiúk se törődtek velem sokat. Nem vittek sehova magukkal, nem játszottak velem, legfeljebb csúfoltak. Ozsonnát legutolsónak és legkisebb adagban adtak. Sokszor nem is adtak. Nyafogó fiú lehettem, mert Nyafkának híttak, bár a keresztségben, úgy látszik, Földes Lajos nevet kaptam. Kevés az, amire úgy homályosan emlékszem. Papárul azt beszélték, hogy messze lakik, s hogy engem szeretni fog, ha jó leszek. Én mindig azt hittem, hogy nem szabad őt látnom, mert ez csúnya dolog volna olyan kisfiútól, s papa érte nagyon megharagunnék. Nem is kérdeztem aztán egyebet. Sose voltam kíváncsi. Gyuri bácsi kertje alatt egy kis patak folyt. Egy reggel éppen a kertben futkároztam, s kis kezeimmel a napon sütkérező kis halak után kapkodtam. Egyszerre egy szőke, tót parasztlány futott hozzám, hevesen magához szorított, csókolgatott, s egypár krajcárt csúsztatva apró kezembe, egyre csak azt hajtotta:

- Én vagyok a maga anyja! Én vagyok a maga anyja!

Tagadólag ráztam fejemet, s a fényes krajcárokat egymás után zsebembe csúsztatva, azt mondtam, hogy az én mamám selyemruhás halovány dáma, aki mindig alszik, s nem akar velem jönni a mezőre virágokat szedni. Erre a parasztleány szedett nekem virágokat, aztán, bármiképp szabadkoztam, újra magához ölelt, újra összevissza csókolt; az orrát is kifújta, vagy már nem tudom, mit csinált a zsebkendőjével. Aztán fogta a batyuját és ment; csak még egypárszor visszanézett.

Mimi néni legidősebb fiát Imrének hítták. Ez volt az egyetlen ember a házban, akitől nem féltem. Keveset szokott volt beszélni, s többnyire egyedül volt. Úgy látszik, nem nagyon szerették őt. Még most is látom Pissek Imre fekete hajú, sápadt fejét, melynek homloka lyukas. Körülbelül tizennyolc éves, szép fiú volt. Sokszor járt vadászni, s ilyenkor én mindig vele mentem egy darabig. Nagyon a szívére vehette, hogy Mimi néninek oly sok gyerekkel kell törődnie, mert egyszer, bizonyára csupa gyermeki szeretetből, hogy anyjának egy gonddal kevesebbje legyen, nyúlba vette koponyáját, amire köznyelven azt szokták mondani: főbe lőtte magát.

Egy napon értésemre adta a sors, hogy különös protektorom. Azon a patakon, mely a kert alatt folyt, keskeny, korlát nélküli híd volt, azon a hídon pedig egy nagy kő. Gyakran erőlködtem ezt a nagy követ a vízbe letaszítani. Egyszer aztán eredménye is lett iparkodásomnak, csakhogy, nem bírván a kőtül elválni, én is utánapottyantam a vízbe. Azután, midőn a halvány, fehér ruhás asszony már kiterjesztette felém karjait, s egypár korty víz engem is oly csendessé tett volna, valami neveletlen pásztorgyerek csupa együgyűségből hajamnál fogva kihúzott az élet sáros és piszkos partjára. Otthon megszidtak vigyázatlanságomért; egypár napig ágyban feküdtem, s nem volt szabad többé a házat elhagynom.

Ha Gyuri bácsi honn nem volt, s ebédre hazavárták, föl kellett másznom a disznóól tetejére, s onnan néznem az országútra, közeledik-e már kocsija. Gyuri bácsi ugyanis megkívánta, hogy amint megéhezik, tálaljanak. Így bámultam egyszer a disznóólrul az országútra; de nem Gyuri bácsi után, aki a szokottnál szebb öltözetben, ünnepélyes arccal járt föl s alá a házeresz alatt. Ő küldött engem kocsinézni, s megmagyarázta, hogy a kérdéses hintóban egy asszonyság és két kisasszony fog ülni. Estefelé négyökrös csézát vettem észre, mely a novemberi sártul csak üggyel-bajjal haladhatott. Minthogy a bennülőket ki nem vehettem, futottam jelenteni, hogy egy négyökrös cséza közelg, mire az egész Pissek család a ház elé sietett. Ezalatt oda-cammogott a csézából egy szürke hajú asszonyság, s két mosolygó kislány szállt ki. A szürke hajú asszonyság, éppen mikor el akartam bújni, magához ölelt és megcsókolt, s a kislányok is követték példáját, ami engem, úgy látszik, nagyon meglepett, mert magamon kívül huzakodtam, s erővel el akartam szaladni a vendégek elől, sőt valami gorombaságot is kellett mondanom, mert vacsoráig térdepeltem, s csak a leányok kéréseire kaptam egy kis ennivalót. Mielőtt lefeküdtem, Mimi néni még nyomatékosan figyelmeztetett, ne legyek oly vad, s hogy Klára néninek, aki atyám nénje, mindig kezet csókoljak.

A két kislány, Dolores és Klára, más módon próbáltak megszelídíteni. Reggel megmostak, megfésültek, felöltöztettek, s elvittek sétálni. Meséltek mindenfélét, játékokat ajándékoztak nekem, s megígérték, hogy megtanítnak írni, olvasni és imádkozni. Evéskor mellettük ültem; ők vettek ételt tányéromra, ők vágták nekem össze a húst. Este ők vetették meg ágyamat, levetkőztettek, s mielőtt lefeküdtem, mindig megcsókoltak. Tőlük nem féltem, s örültem rajta, mikor azt mondták, hogy magukkal visznek Völgyibe.

Az indulás reggelén korán keltettek fel, s jó meleg ruhát adtak rám. Az udvaron ugyanaz a négyökrös cséza állt, mely Klára nénit és két leányát hozta. Siettem felülni, hogy a búcsúzást kikerüljem. Az ökrök helyett azonban nemsokára lovakat fogtak e cséza elé. Több napig utaztunk. Dolores és Klára közt ültem a kocsiban. Ha álmos voltam, aludni hagytak; ha éhes voltam, enni adtak, s ha a kocsi zökkent, tartottak, hogy ne féljek. Havas, fagyos est volt, mikor Völgyibe érkeztünk. A szakácsné elénkbe szaladt, s engem kiemelt a csézából. Nagyon álmos voltam, s aludni kívánkoztam. Puha és tiszta, zöld zsinóros gyerekágyba fektettek, s Klára mellettem ült, míg csak el nem aludtam. Az éjjel bizonyára semmi rosszat sem álmodtam.

HELÉN

A L. és N. közti országúton a lucskos őszi hónapokban is kényelmes és gyors utazás esik. Széles, hogy négy kocsi is nehézség nélkül haladhat rajta párhuzamosan egymás mellett; egyenes, hogy a fákat, melyekkel kétoldalt be van ültetve, a fürkésző szem a távolban összeérni látja. Szélei lejtősek és árkokkal határolvák. Ezekbe foly le az esővíz. Sűrűn van beültetve mindenféle fával, melyek közt a gyümölcsfák se ritkák. A száraz évszakokban fehéres por fedi, de csak vékony rétegben, úgyhogy a kemény kövesút porzik a kocsiktól. Fehéres színe a körös-körül hullámzó vetésekkel, a rétekkel és legelőkkel festői ellentétű. Egyébiránt a vidék az országút mentén kevéssé változatos. Erdő sehol se szegélyezi; a széles kilátást a körös-körül elszórt szegényes tót falvakra csak itt-ott veszi el egy-egy kapaszkodó. Szerte legelő nyájak, nagy közökben egy hórihorgas kútgém, egy útszéli kőkereszt vagy Mária-szobor tarkítják némileg egyféleségét az útnak, mely minden jósága mellett is hamar lesz egyhangúvá.

Ezen az úton robogott 1886 nyarának egy forró délutánján egy négy ló által gyorsan röpített könnyű hintó. Két, láthatólag jó egészségnek örvendő úr ült a hintóban, melynek födele, hogy az utasokat ne érjék a nap izzó nyilai, föl volt csapva. Marja Bertalan, a kormány által kiküldött vízszabályozási mérnök a jobb oldalon levő ülést foglalta el. Nem volt több harminckét évesnél, s kék szemeiben életvidámság tükröződött. Társa, egy erőteljes, zömök, barna férfiú, Borágh Dénes f-i jómódú földbirtokos, egy vagy két évvel lehetett idősebb. Kényelmesen hátradőltek üléseikben, sűrű füstgomolyokat bocsátva szivarjaikból. Kimerülteknek látszottak, s gyéren szóltak. S-ón voltak Ilona napján Vághyéknál, ahol erre az alkalomra régi magyar divat szerint az egész vidék nemessége meg szokott jelenni, hogy a háziasszonyt üdvözölje. A vendégséget rendesen tánc követi, s mindig akadnak olyanok, akik csak másnap indulnak hazafelé. Borágh Dénes és vendége, a mérnök is ott csöppentek, s csak másnap délután vettek búcsút a vendégszerető háztól. Marja Bertalan, akit kiküldetése csak néhány héttel ezelőtt hozott erre a vidékre, sok új ismeretséget kötött Vághyéknál, és most ezeket bírálgatta magában egyenként, s aszerint, amint többé vagy kevésbé kedvező volt a bírálat, erőset vagy gyöngét húzott a szivarján. A hintó most lejtőn haladt lefelé, s amint a két utas előrehajolt, hogy ne rázza őket a kocsi, tekintetük találkozott.

- Nem bánnám - szólalt meg Dénes -, ha már otthon volnánk. Derekasan kinévnapoztuk magunkat.

- Vághyné kedélyben egy csöppet sem enged a leányának. Mennyire becsüli korát?

- Mariskáét? Tizenkilenc éves. Az anyja kétszer annyi.

- Nem látszik meg rajta, a hízás némi előjeleit leszámítva.

Ismét elhallgattak. A nap lemenőben volt, s a mező felől cirógató szellő kerekedett. Dénes, akibe az alkonyi levegő új életet látszott önteni, megparancsolta a kocsisnak, hogy eressze le a födelet. Most a mérnök törte meg a csendet, nagyot szippantva:

- Ki volt az a nem táncoló, gyászruhás szép leány?

- Andódy Helén? Ő minden nyáron tölt egypár hetet Vághy Mariskánál, akihez szoros barátság fűzi még abból az időből, mikor együtt növekedtek a zárdában.

- Erről a vidékről való?

- Nem. T. megyében lakik nagynénjénél. Árvácska.

- Hát ezért olyan szomorú. Apját vagy anyját gyászolja?

- Szülei réges-régen meghaltak.

- Hát akkor kit gyászol?

- Ki tudja! Mélabús kedély. Azt hiszem, mint vénleány fog meghalni.

- Bizonyosan szegény?

- Nem éppen. Van vagy negyvenezer forintnyi hozománya.

- Különös!

- Különös! - ismételte Dénes, belevágva magát a hintó sarkába.

Ismét csend állott be. A hintó letért egy mezei útra. Már erősen alkonyodott, s egymás után ébredeztek a nyári esték ama titokszerű, sokféle hangjai, melyeket hallva, úgy tetszik, mintha a levegő beszélne. A hintó alig hallható robogással siklott tova a puha, gyepes úton. Még egy forduló, s ott állott Borágh Dénes parkban fekvő, vasráccsal körülvett, csinos kis kastélya.

Dénes és vendége kiugrottak a kocsiból, s az ebédlőbe mentek, ahol már terítve volt. De ellakottságukban alig nyúltak az ételekhez. Dénes indítványozta, vigyenek ki dohányt, csibukot s néhány palack bort a teraszra, és élvezzék ott a gyönyörű nyári estét.

Pompás idő volt. Zivatar lehetett valahol messze, mert a fülledt nappali levegő kellemesen felfrissült, s üdítő szellőtől rezegtek a falevelek. A felhőtlen láthatár alja meg-megvillant, s a szellő hozta virágillat meg a jó egri bor kellemes izgalomba hozta a két férfiút. Az út felől elkésett munkások egyhangú, szomorkás tót dalai, a faluból pedig egy duda töredezett nótái hangzottak. Lent a bokrok közt egy csalogány kezdett panaszos énekébe; a terasz előtt egy macska lépkedett „hosszan elnyúlt testtel”; itt is, ott is nesztelenül suhant el egy bőregér, s az ernyős lámpa körül a nyári éjszakák ezerféle apró, szárnyas állatkái röpködtek nesztelenül, s csak néha árulta el egy hallható szárnylibegés, hogy egy nagyobb éji pille tévedt a világosság bűvkörébe. A falu felől olykor távoli szekérzökögés, kutyaugatás hallatszott.

Borágh Dénes és Marja Bertalan a csöndes nyári est hatása alatt darabig szótlanul szívták csibukjokat. Már a harmadik pohárral koccintottak, midőn a mérnök kellemes hangja törte meg a csendet:

- Mért mondta Borágh úr az előbb, hogy Helén kisasszony mint vénleány fog meghalni?

- Csak úgy gondolom. Jós persze nem vagyok.

- Hát akkor miből gyanítja? Kérem, ne nézzen rám olyan gyanakvólag. Ártatlan kíváncsiság az egész, teljesen ártatlan.

Amint Dénes a mérnök mosolygó, vidám szemeibe nézett, elnevette magát.

- Nem is önnek való nő volna - szólt nyájaskodó közönnyel. - Ismeri Haranghos Pétert?

- A B. megyei alispánt? A múlt nyáron találkoztam vele Tátrafüreden. Igen kedves úr. Hallom, hogy azóta megnősült, s pedig nagyon gazdagon. Annak meg már nem való - nevetett Bertalan. - Vagy talán azelőtt?...

- Tudja, édes mérnököm, furcsa az élet. A regényíró nem éri utol érdekességben, mint ahogy nincs az a gyár, mely oly finom tűt tudna készíteni, mint a méh fullánkja.

- Ez aztán sokat ígérő bevezetés! De most már nem hagyom, hogy történetével adósom maradjon.

- Figyeljen hát. De előbb koccintsunk még egyet.

- Helénre vagy Haranghos Péterre?

- Eh, ha úgy tetszik, mind a kettőre! Elejét fogom ott, ahol rám nézve kezdődött. A boszniai okkupáció alatt ismerkedtem meg Haranghos Péterrel, aki akkor huszonkilenc éves, tartalékos hadnagy volt, én is az voltam, csakhogy három évvel fiatalabb. Együtt harcoltuk végig azt a fiókhadjáratot, s Bihácsnál a fölkelők kezei közé jutok, ha ő meg nem ment. A tábori élet keservei, fáradalmai is hozzájárultak, hogy összeforrjunk, s úgy váljunk el egymástól, mint testi-lelki barátok. Azóta én is többször voltam nála, ő is majd minden évben el-ellátogatott hozzám. Az 1884-iki nyarat is birtokomon szándékozott tölteni. Ilyen tájban jött, s az volt a terve, hogy vadászva, lovagolva, faluzva bevárja nálam a szüretet. Alig volt még vendégem egypár napig, Ilona-napra, mint ez idén is, elmentünk Vághyékhoz. Péter, bár egészen más vidéken lakott, az én révemen már azelőtt megismerkedett volt a családdal, s úgy érkezett oda, mint régi ismerős.

- Ott találta Andódy Helént, beleszeretett, vagy a lány szeretett bele; azután otthagyta, s mást vett el. Gyakori eset, nem is olyan regényes - szólt a mérnök kiverve csibukját.

- Várjon csak. Regényes ez nagyon. Helén akkor tizenhét éves, mosolygó, nagy, kék szemű, csengő kacajú, örökké vidám leány volt. Hogy szép, arról ön is meggyőződhetett. Vághy Mariskánál töltötte a nyár egy részét, mint az idén is. Midőn megérkezve kiszálltunk a kocsiból, Helén éppen a kertből jött, s előttünk suhant be a házba, kezében egy nagy bokrétával, mellyel alkalmasint Vághynénak akart kedveskedni. Péter, amint meglátta, önkéntelenül megragadta a karomat: „Beh gyönyörű teremtés! Nem ismered?" Magam is akkor találkoztam először Helénnel, s így nem elégíthettem ki Péter kíváncsiságát. Bementünk, ahol a háziak a kölcsönös bemutatásokon kezdték. Észrevettem, hogyan iparkodik az én barátom Helén szomszédságába jutni, s jól láttam, hogy amidőn bemutatták őket egymásnak, Péter elsápadt, nagy zavarba jött, s nem szorította meg a feléje nyújtott kis kezet. Levert, bosszús kedvű maradt továbbra is, s feltűnő módon kerülte, hogy Helén közelébe jusson. Ebédig egy szót se szólt hozzá. A véletlen úgy hozta magával, hogy az asztalnál Haranghos Péter és Andódy Helén egymás mellé kerültek. Bámulva tapasztaltam, hogy Péter tüntetőleg fitogtatta sértő modorát. Gyakorlott társalgó létére mindenkihez volt nyájas szava, csak bájos szomszédját nem méltatta egy pillantásra sem. Mikor inni akart, nem töltött poharába, a koccintásoknál, melyek a felköszöntők után megindultak, Helént mindig elkerülte. Olykor, mintha megfeledkezett volna az egész társaságról, mereven bámult maga elé. Helén tudatlan csodálkozással nézte egy ideig Péter illetlenségeit, s midőn látta, hogy ő egy nagy senki előtte, bal szomszédjával, egy fiatal szolgabíróval kezdett társalgást. A többieknek is feltűnt Péter szótalan ridegsége, de látván korrekt udvariasságát másokkal szemben, csak olyan „haragszom rád"-féle játéknak vették. Ebéd után félrehívtam barátomat, s azt mondtam neki: „Ez a te rendes bánásmódod a *‚gyönyörű teremtések'*-kel? Igazán nem értelek!" Mire ő izgatott, színtelen hangon csak ennyit válaszolt: „Elhiszem." Otthagyott a faképnél, s amit máskor sose tett, tarokkozni ment a pappal, a tiszttartóval és az orvossal. Mi többiek a szalonba vonultunk, ahol zongoráztak, énekeltek, hegedültek, kis csoportokra oszolva társalogtak, míg az idő nem kezdett hűvösödni. Ekkor lementünk a kertbe a gurítóhoz, s ott mulattunk sötét alkonyatig. Velünk játszottak a nők is. A tornácon a cigánybanda játszott tüzes magyar nótákat. Este a szalonban megkezdődött a tánc. Mindössze hat pár keringőzött, úgyhogy a négyes táncokban két idősebb mama is kénytelen volt kisegíteni. De azért kitűnően mulattunk, s minden táncot zajosan megújráztattunk. Helén, maga az élet, a vidámság, szeretetre méltó, nyájas volt mindenkihez, s oly bájjal fordult-került, mintha tánciskolában s nem zárdában nőtt volna fel. Péterről mindenki megfeledkezett, senki sem érezte híját rajtam kívül, aki hallottam lelkesült felkiáltását,

midőn Helént először megpillantotta. Vacsorakor jó messzire ültették Heléntől, s meg is látszott rajta, hogy új helye sokkal inkább van kedvére. A fagylaltot már a szalonban hordták körül, s folytatták a táncot. Péter is odaszorult, mert a plébános és az orvos elbúcsúzván, nem volt kártyakompánia. Szenvedélyes táncos volt; de most szórakozottan ült meg egy pamlagon. Egypárszor közvetlenül előtte keringőzött el Helén, úgyhogy ruhájának fodrai csaknem érintették. Ilyenkor még beljebb húzódott a pamlagon. A mamák faggatni kezdték, mért nem táncol. A feje fáj, azt mondta. Többször rajtakaptam, amint fürkészőleg, összeráncolt homlokkal vizsgálta Helént, majd halkan a combjára ütött, s fejével alig észrevehetőleg biccentett, mintha azt akarta volna mondani: Persze! Úgy van! Nem vagyok kíváncsi ember, de azért mindent elkövettem, hogy nyomára jöjjek, mi okozza Péter rossz kedvét. Lehetőleg Helén közelében maradtam, vele foglalkoztam, amiért barátomtól néhány bosszús pillantás röpült felém. Úgy tettem, mintha észre se vettem volna, s a beszélgetést az ő személyére iparkodtam terelni. Helén azonban mindig ügyesen kisiklott e tárgy elől, s így magam tértem rá egyenesen: „Nem veszi észre, Haranghos úgy ül ottan, mintha most húzták volna ki a fogát?" - „Ha nem szeretném a büszke férfiakat - válaszolt Helén -, bő okom volna, hogy dühös legyek rá." - „Nem büszkeség az, édes kisasszony. Fogadni mernék, valami baja van, amelyről mi nem tudunk." S meg nem állhattam, hogy el ne mondjam neki, micsoda megjegyzést tett rá Péter, mikor először megpillantotta. Helén elégült mosollyal nézett a pamlag felé, ahol ellensége ült, s azután hirtelen e szavakkal fordult hozzám: „Akarja, hogy megtréfáljam?" „Bizony megérdemelne egy kis leckét." - „Megkapja." S vidáman lebegett Vághy Mariskához, akit épp akkor tett le táncosa. Kézen fogta barátnőjét, s egypár lépésnyire félrevonta őt, mondott neki valamit, aminek Mariska tapsolt, azután anyjához futott, s nevetve súgott neki néhány szót. Helén kiment a cigányprímáshoz, Vághyné pedig sorba vette az asszonyokat, közlendő velük azt, aminek lánya úgy nevetett. Majd kiállott a terem közepére a fiatal szolgabíró - olyan rendezőféle -, csengő hangon bejelentette, hogy most hölgyválasztás következik. A cigányok rágyújtottak egy ábrándos keringőre, s a táncot Helén kezdte meg a rendezővel. Vághyné, aki a tréfának sohase volt elrontója, egyenesen Péternek tartott, s katonásan meghajtotta magát előtte. S Péter táncolt, és akik látták, meggyőződtek, hogy nálánál kevés jobb táncos van. Alig tette le Vághynét, jött egy másik mama, azután egy harmadik, majd a lányok következtek. Utolsónak maradt Vághy Mariska. Mikor ezzel is elvégezte a köteles túrt, Helén lépett hozzá: „Még csak én vagyok hátra - szólt -, nem akarom visszaadni a kölcsönt, s eleget teszek az udvariasságnak." S pajzánul mosolygott hozzá. Péter szó nélkül tette jobbját Helén dereka köré, s megindult vele, anélkül hogy megfogta volna. A fiatal lány még egyszer megszólalt: „Vagy talán éppen így állok bosszút bántalmain." Ez utolsó szót bizonyos keserűséggel mondta, úgyhogy Péter, midőn őt helyére vezette, jónak látta megjegyezni: „Bocsánat, kisasszony, én senkit sem akartam bántani. Rosszul érzem magam; jó éjszakát." Éppen mellette álltam, és sohase fogom elfelejteni azt a hideg, kongó hanglejtést, mellyel e szavakat mondta. Erre Péter, aki nagyon sápadt volt, fölkereste a házigazdát, s megkérte, vezettesse őt szobájába, mert le akar feküdni, beteg. Vághyné szemrehányásokat tett magának, minek táncoltatta meg Haranghost; bizonyosan attól lett rosszul; én azonban megvigasztaltam, hogy Péternek csak a lelkén rágódik valami. Persze, hogy mi, azt én nem bírom kitalálni.

- Pedzi már! - szakította félbe a mérnök Dénes elbeszélését. - Kíváncsi vagyok, hová fejlődik a dolog.

Dénes új palackot bontott fel, megtömte csibukját, töltött vendégének, s azután így folytatta:

- Engem Péterrel egy szobában helyeztek el. Midőn hajnal felé szobámba nyitottam, meglepetve láttam, hogy az én barátom nem feküdt le, hanem tenyerébe hajtva fejét, elmerülve ül a kanapén a homályban. „Mi lelt téged? - mondok neki. - Legalább szólnál, hogy segíthetnék

rajtad.” Erre ő idegesen felugrott, s azt mondta: „Nem kell ide segítség! Majd elmúlik.” Engem a dolog, mint már említettem, felette kíváncsivá tett, s azért mindenáron ki akartam venni belőle titkát. Így szóltam: „Jól van. De hidd el, a vak is látja, hogy Andódy Helénnel összeköttetésben áll az a roppant változás, mely rajtad végbement.” Ő vetkezés közben hevesen válaszolta: „Gondolj akármit, csak arra kérlek, hogy őt, Helén kisasszonyt - tette hozzá némi gúnnyal - ne említsd többé.” Lefeküdt, s egy hangot se szólt többé. A gulya, mint mondani szokás, már a harmadik határban járt, mire fölkeltünk. Péternek, úgy látszott, visszatért régi kedve. Fütyörészve öltözködött, s azt mondta, hogy a reggeliről ugyancsak elkéstünk. Ekkor lépett be a szobalány, jelentve, hogy a tornácon terítve van, s őnagyságáék várnak. „Elutaztak már a vendégek?” - kérdezte Péter. „Egy félórával azelőtt indult az utolsó kocsi. Őnagyságáék magukban ülnek a tornácon.” „Akkor hát siessünk - szólt Péter megkönnyebbülten. - A mai napnak még sok tapsifüles életébe kell kerülnie.” Előre kellett volna bocsátanom, hogy Vághy Elemér szenvedéllyel űzte a vadászatot, kitűnő fegyverei, kopói és vizslái voltak, s kettőnket, akik szintén szoros atyafiságot tartottunk Nimróddal, több napra hívott meg, hogy részt vehessünk a legközelebbi kör- és hajtóvadászatokon. Én már-már aggódni kezdtem, hogy Péter elrontotta az én mulatságomat is, midőn jókedvét újra kibontotta egész szélességében. Mintha kicserélték volna! Szelesen futkosott idestova, mint egy kis iskolás gyerek, s szidta lassúságomat az öltözködésben. A tornácon a Vághy házaspárt és Mariskát találtuk. Péter nyájasan fogott kezet valamennyivel, s mentegette magát tegnapi dörmögő állapotáért. Bizonygatta, hogy társaságban még sohase történt vele ilyesmi, s hogy valószínűleg a forró nap ártott meg neki az úton, mert úgy érezte magát, mint aki napszúrást kapott. „Napszúrást?” - kérdezte mosolyogva Vághyné, s bólintott a fejével, mintha azt akarta volna mondani: Tudjuk, tudjuk! Ekkor lépett ki a tornácra Helén, lenge nyári ruhában, dús szőke hajában búzavirággal. Zavar nélkül lépett Péterhez, s vígan nyújtotta feléje gömbölyű kis kezét: „Csakhogy már kiderült a haragos úrnál! De nem! Úgy néz rám, mintha én volnék az a róka, akit ma le akar puffantani. És se kezet, se jó reggelt! Kedves volna önnek jó szerencsét kívánni a mai vadászathoz.” Péter gépiesen nyújtotta kezét, s úgy állt ott, mintha lecövekelték volna. „A kisasszony itt maradt?” - kérdezte elfojtott indulattal. „Tessék, most meg már elkíván, nem tudom, hova.” - „Kérem, kérem” - akadozott Péter. „Itt maradtam, csakhogy önt bosszantsam; ugye, kedves néni?” Mariska is közbevetette magát, tiltakozva az ellen, hogy kedves Helénje Mária-nap, az ő nevenapja előtt elutazzék. A szobalány behozta a reggelit, és így a beszélgetés félbeszakadt. Reggeli után Péter félrehítt s megkért, fogassak be; el akar menni. De ekkor már elfogyott a türelmem, s kíméletlenül rátámadtam. „Azt mondtad, hogy ne említsem többé Helént. Hát azért is említem. Tudom, hogy miatta akarsz megszökni. Szereted-e, gyűlölöd-e, nem tartozik ide, de mindenesetre nevetséges egy házból, ahová több napra jöttél, s ahol mindenki tárt karokkal fogad, minden ok nélkül, feltűnő módon kereket oldani csak azért, mert van a nők közt egy bájos, csókolni való fiatal leány, aki neked, isten a megmondhatója, miért, alkalmatlan. Ugyancsak nehezedre eshetik vele szemben az udvariasság neked, aki máskor közönségesebb tündérekkel is tudsz nyájas lenni! Vadászni meg úgyse megy veled, s ha most búcsút veszel a kapufélfától, szájára vesz kettőtöket az egész vidék.” Végre szavaimnak váratlan hatása volt. Péter láthatólag megdöbbent, s szinte sietett megnyugtatni, hogy marad, de hozzátette, ha ő azt tudja, hogy Helén nem utazik el reggel a többi vendéggel, még hajnalban útra kelt volna. Én örültem, hogy a dolog legalább ennyire rendbe jött, s jelentettem házigazdánknak, hogy mehetünk. Fölszereltük magunkat vadász módra, s elbúcsúztunk az asszonyoktól. Mariska és Helén lementek velünk a kapuig, s ez utóbbi Péter után kiáltott: „Sok szerencsét, haragos úr!” Amire a meggratulált visszafordult, s a nyájasság bizonyos színezetével válaszolta: „Köszönöm. Lesz.” De bizony nem volt. Péter egymás után ráhibázott a vadakra, s alig tudott egypár foglyot lőni, úgyhogy mire estefelé hazakerültünk, Helén a gizgazból és a legszebb virágokból célzatosan összezagyvált koszorúval Vághy

Elemért volt kénytelen megkoszorúzni. Asztal fölött eldicsekedett vele Helén, mekkora foganatja volt az ő útravalójának. Haragos úrnak most vagy udvarolnia kell neki, vagy holnap is azzal a kívánsággal ereszti útnak. Péter mosolygott és hallgatott. Ez volt az első mosoly, melyet Helén tőle kapott. Vacsora után még egyet sétáltunk a kertben. Én szándékosan Mariskát vettem társul, a Vághy-pár is együtt maradt, s Helén így Péternek jutott. Nem tudom, mit és sokat beszéltek-e egymással, de hogy az a séta Helénre nézve nem veszett kárba, arról csakhamar meggyőződtem. Éppen szobámba vonultam - mert most már mindkettőnknek külön szobánk volt -, s le akartam vetkőzni, midőn benyit hozzám Péter, az ágyamra ül, s minden bevezetés nélkül azt kérdi tőlem: „Tetszik neked Helén?" - „Nem is vagyok olyan vak és kérges szívű, mint te! Boldog volnék, ha annyira érdeklődnék irántam, mint iránted." - „Eh, bolond beszéd! Fiatal leány; nem tudja, mit csinál. Jó éjt. Holnap csak délután megyünk a vadászatra, ugye?" - „Igen, jó éjt." Midőn eltávozott Péter, megkönnyebbülten hálát adtam istennek, hogy már vége ennek a komédiának.

A mérnök fölkelt, s a terasz széltében járni kezdett.

- Most lesz csak érdekes - szólt, üres csibukját letéve az asztalra.

- De nem untatom ezzel a sok apró részlettel? - kérdezte Dénes.

- Dehogy untat, kérem! Részletekből áll az élet, és sok dolog csak részletei által lesz érthetővé.

- Tehát folytatom. Másnap reggel már egész szélcsendben szürcsöltük kávénkat a tornácon. Péter ugyan még mindig gyéren szólt, de közbe-közbe volt Helén számára is udvarias szava, nyájas pillantása. Helén a haragost adta, mintha meg akarta volna büntetni barátomat előbbi viselkedéséért. Persze, a gyermek is látta, hogy nem haragszik. „Látja, Boragh - fordult egyszer hozzám -, mennyire megijedt haragos úr (tréfásan most már mindig így nevezte) fenyegetésemtől. Inkább kész nekem udvarolni, csakhogy ne kívánjak neki ma is jó szerencsét." Péter aznap még rosszabbul lőtt; üres táskával tért vissza. Bosszankodni látszott, s azt mondta, hogy holnap el se megy a hajtóvadászatra; inkább hon marad az asszonyokkal. Régi kedve megjött, s vacsora után maga ajánlotta a sétát. Reggel már mindnyájan együtt ültünk, s Péter még mindig késett. A szobaleány jelentette, hogy nincs a szobájában. „Talán csak nem szökött meg?" - szólt Helén tréfás hangon, melyben azonban némi aggodalom is rezgett. „Küldeni se lehet azt már" - felelt a háziasszony a park felé mutatva, ahonnan Péter közelgett, kezében három szép rózsával. „Remélem, nem vártak rám? Sétát tettem a parkban, s loptam egypár rózsát is. Tessék választani, hölgyeim." S letette az asztalra a három rózsát. Vághyné a sárgát vette el, Mariska a fehéret, s a pirosat csalfa nevetéssel tolta oda Helénnek, akinek a hajában megint búzavirág volt. Helén elpirult, s ujjával a búzavirágra mutatva, azt mondta: „Kék és piros, hogy illik ez össze?" - „Ejh, mint a szerelem és a hűség" - válaszolt Vághyné. Reggeli után kocsira ültünk, s Pétert kívánságához képest az asszonyokkal hagytuk. Hogy mi történt aznap Péter és Helén közt, nem tudom, én itt csak azt beszélem el, amit láttam vagy hallottam. De midőn este hazajöttünk, a szalonban találtuk őket, amint a zongoránál valami Schubert-dalt próbáltak énekelni. Szemük csak úgy ragyogott az örömtől és vidámságtól. Péter másnap sem akart velünk jönni. Azt mondta, ki akarja várni, míg vadász-szerencséje visszatér. Elindulásunk előtt azonban történt valami, aminek ismét nagy változás lőn a következménye barátom kedvében. A reggelihez egy levelet hozott ki. Ispánjának írta sürgős gazdasági dologban. Helén eléje szaladt, s átvette kezéből a levelet, hogy majd elvitesse a postára. Kifelé indultában véletlenül a pecsétre esett tekintete. Visszafordult. „Mivel pecsételte le ezt a levelet?" - „A gyűrűmmel" - válaszolt Péter. „Az ön címere ez, Haranghos?" - kérdezte Helén tovább. „Az enyém." - „Milyen véletlen; hisz akkor egy címerünk van. Szakasztott ilyen az enyém is." - „Micsoda! - szólt közbe Vághy, akinek a

szavát különben ritkán lehetett hallani. - Hát a Haranghosoknak és Andódyaknak egyforma címerük van?" - „Ómen!" - szóltam én. „Nem vagyok jártas a heraldikában - szólalt meg Péter némi zavarral. - Meglehet." Aznap valamivel korábban tértünk vissza a vadászatról. A nap éppen lemenőben volt, s a tornác előtt Mariskát találtuk egyedül. „Hol van Helén kisasszony?" - kérdeztem. „Nem tudom, mi baja. Egy órával ezelőtt szobájába zárkózott." - „Hát Péter?" - „Őt is szobájában fogja találni. Úgy látszik, megint duzzognak." Szaladtam Péterhez. Kikelt arccal, könnyezve találtam, s belépésemkor első szavai voltak: „Fogass be rögtön; azonnal indulni akarok. Ha te itt akarsz maradni, teheted, de nekem még ma utaznom kell." - „Megint bogaraid támadtak, Péter?" - „Nézz rám, s mondd, hogy komédiázom." Péter valóban szánalmas látványt nyújtott. Dúlt arcán mély szomorúság terjedt el, s én, aki eddig úgynevezett gyakorlati embernek ismertem őt, sohase hittem volna, hogy szemeiben, mozdulataiban, egész lényében ily erősen kifejezhesse magát a fájdalom. Megmondtam neki, hogy rögtön fogatok; de én is vele megyek; mert így egyedül csak nem ereszthetem útnak. Amint kiléptem, hogy a kocsisnak kiadjam a rendeletet, imbolygó léptekkel Helén haladt el mellettem. Szemei ki voltak sírva, s köszönésemet nem is fogadta. Vállán könnyű sállal, megmegállva, mintha attól félt volna, hogy nem bírják lábai, a park felé tartott. Haragosan siettem vissza Péterhez, s elmondtam neki, amit láttam. Elfordult tőlem s felkiáltott: „Kocsit, kocsit, az istenért, mert rám szakad ez a tető!" Vághyéknak bejelentettem, hogy Péter hirtelen nagyon rosszul lett, s mindenáron elkívánkozik. Csakhamar előállott a kocsi. Péter, ahelyett, hogy mentséget keresett volna, így szólt: „Csak rám kell nézniök, s láthatják, hogy beteg vagyok." Aztán lehető udvariasan elbúcsúzott. Vághy tudakozódott Helén után, de Péter a kocsiba igyekezve, kérte, ne fárassza őt, hanem egyszerűen adja át neki üdvözletét. Az egész úton egy árva szót se tudtam Péterből kivenni. Igaz, hogy látva lelkiállapotát, nem is igen zaklattam. Nem az a bosszúság volt ez, melyet az első napon vettem észre rajta Vághyéknál, hanem bánat, sötét, szomorú búbánat. Midőn hazaértünk, megkért, váltassak lovakat, mert egy óra múlva tovább utazik a vasúti állomásig. Nem mertem marasztalni; éreztem, hogy rendkívüli dolognak kellett vele történnie, s még segítettem neki a becsomagolásnál. Midőn ezzel készek voltunk, megkérdeztem, akar-e valamit enni. Nem kellett neki semmi; csak egy pohár bort bírtam vele megitatni. Közvetlenül elindulása előtt megfogtam a kezét, s így szóltam hozzá: „Kedves barátom, nem akarsz magadon könnyíteni azáltal, hogy közlöd velem nagy szomorúságod okát?"

- „Nem lehet! Nem lehet!" - válaszolt ő tompán.

- „S ha kitalálom? Te szereted Helént, ugye?" - „Minek is találkoztam vele! Vagy bár mindvégig csak barátságot éreztem volna iránta!" - „Hát ő nem szeret?"

- „Bár így volna! Akkor könnyebb szívvel távoznám."

- „De ha szereted Helént, s ő téged viszontszeret, igazán nem bírom felfogni, mi van ezen kétségbeesni való. Talán az bánt, hogy te harmincöt éves vagy, s ő meg csak tizenhét? No bizony! Férfinak te éppoly fiatal vagy, mint ő lánynak. Tíz év alatt egészen egymáshoz nőttök." - „Ne kérdezz! Úgyse mondom meg." - „S mégis, különös! Helén is szomorú volt és sírt. Mit tettél vele?" - „Megmondtam neki, hogy ebben az életben nem találkozhatunk többé, s tudtára adtam az okát is. Többet nem mondhatok. Isten veled!" Megölelt és elhagyott. Kevés idő múlva megtudtam, hogy Helén is elutazott. Most egy éve ugyan ismét találkoztam vele Vághyéknál, de gyászruhával, gyászos kedvvel, mint ön is meggyőződhetett róla, mérnök úr.

A mérnök, mint aki várakozásában megcsalatkozott, minden meglepetés nélkül így szólt:

- Nem olyan érdekes, mint ígérte. Egy lány, akit kedvese a faképnél hagy, mindennapi dolog. Aztán ennek a történetnek megoldása sincs. Nem értem. Hát mi volt az, ami őket, már mint Helént és Pétert, elszakította egymástól?

- Mindjárt megtudja; most jön a történet kulcsa. Bolond az eset! Hanem rövid leszek, mert álmosodom. Ön is tudja, hogy Péter azóta alispán lett és megnősült.

- Elég gyorsan.

- Mondtam, kérem, hogy praktikus szellemű férfiú. Bizonyos pályafutáshoz nő is szükséges. Londonban a lordmajor nem is lehet, csak nős ember. De ez nem tartozik ide, s egyébiránt is, ha végighallgat, másképp fog vélekedni barátom nősüléséről. Megjegyzem, hogy azt, ami most következik, csak azért adom tovább, mert véletlenül tudtam meg, mástól. A tél egy részét a fővárosban töltöttem. Egy este, éppen az idő tájt, mikor a lapok Péter alispánná választásáról írtak, az Operában találkoztam egy ismerőssel, aki Péternek iskolatársa volt. Természetes, beszéd közben őt is szóba hoztuk. „Péter jól csinálja a dolgát - szóltam -, még harminchét éves sincs egészen, s már alispán.” „Mért ne legyen egyszer már egy Haranghos is alispán Andódyak után” - válaszolt az iskolatárs. Az Andódy név említése kíváncsivá tett. Eszembe jutott Helén. „Micsoda összeköttetés van Haranghos Péter és az Andódyak közt?” - kérdeztem ismerősömet. „Micsoda? Hát ön nem tudja?” - „Kíváncsi vagyok rá, hogy megtudjam.” - „Rendelkezésére állok; az utolsó felvonás következik, s előadás után, ha úgy tetszik, együtt vacsorálhatunk. Akkor majd elmondom.” - „Fogadja előre is köszönetemet.” Színház után betértünk a legközelebbi vendéglőbe. Az iskolatárs legelőször ezt a kérdést intézte hozzám: - „Mióta ismeri ön Pétert?” - „A boszniai okkupáció óta.” - „Értem. Akkor már régen Haranghos volt a neve.” - „Mit, hát nem hívták úgy születése óta?” - „Nem bizony.” - „De hiszen régi magyar nemes ember, s mint hallom, a kamarásságért is készül folyamodni.” - „Megteheti, mert a Haranghosok éppoly régi nemesek, mint az Andódyak. De figyeljen. Midőn apja, Andódy Lucián meghalt, Péter huszonegy éves jogász volt, s az utolsó évet hallgatta az egyetemen. Kevéssel e haláleset után Péter örökbe fogadtatá magát egy gyermektelen rokona, Haranghos Dániel által. Királyi kegyelem útján régi nemessége épségben hagyása mellett megtarthatta nemesi előnevét is. Így lett a vaskeői Andódy Péterből vaskeői Haranghos Péter. „S nem voltak testvérei?” - kérdeztem, a névváltoztatás oka után tapogatódzva. Az iskolatárs letette szivarját, egy darabig habozni látszott, mit feleljen, s végre azt mondta: „Nem voltak.” - „De hát akkor mi vitte rá, hogy a nevét megváltoztassa?” - „A sajátságos helyzet, melybe apja halálával került. Bolond az eset, uram. Andódy Lucián, aki valamikor B. megyei alispán volt, de folytonos betegeskedése miatt kénytelen volt leköszönni, kétszer nősült. Első nejétől csak egy fia volt: Péter. Második neje folyvást katonatisztekkel vétette magát körül, ledér szórakozásainak élt, s nemigen törődött az évek óta ágyhoz szegezett Luciánnal. Három évvel férje halála előtt egy kisleánynak adott életet. Péter ekkor már jogász volt, s megértett mindent. Tanúja volt egy borzasztó családi drámának, s ő bírta rá atyját, hogy még nagyobb botrányt elkerülendő, nyugodjék bele a helyzetbe, s fogadja el Helént, így hívták a kicsikét, Andódy leánynak. Azt hiszem, most már tudja, mért vett föl Péter új nevet. Nem akarta, hogy húgának tekintsék Helént, akiről jól tudta, hogy rá nézve idegen személy, mert az övével közös vér nincs benne egy csöpp se.” - „S a mostoha nem volt akadály?” - „Nem. Ő csak egy fél évvel élte túl férjét, s a nem egészen négyéves kis árvát egy nagynénje vette magához. Most már felnőtt lány, ha él.” Én elbeszéltem az iskolatársnak Helén találkozását Péterrel, s csodálkozásomat fejeztem ki, hogy nem tudott semmit Haranghos Péterről. „Pedig megmagyarázható; Helén nagynénje, mint hallottam, igen finom érzékű, gyöngéd nő, s nagyon szereti Helént. Alkalmasint azért nem beszélt neki soha Péterről, mert „ehhez Helénre nézve fájó és megszégyenítő magyarázatok kellettek volna.”

Dénes ásítva kelt föl helyéről.

- Bolond az eset, ugye? Péter nem vehetett el egy nőt, akivel rokonságban sincs, csak azért, mert az anyakönyv szerint Andódy Luciánnak két gyermeke volt: Péter és Helén. De remélem, ezek elmondása nem fog önnek álmatlan éjszakát okozni. Jó éjt!

Marja Bertalan és Borágh Dénes kezet szorítottak, s aludni mentek.

SELYEMBOGÁR

1

Piros képű, jól táplált, köpcös úriember ült fel a vonatra. Fújt és szuszogott, mint akinek nehezére esik a beszállás, s rászólt a vonatvezetőre, mért nem mondta meg neki, hogy már ül valaki a kupéban. Úriemberünk valószínűleg már megszerezte az üres kupéhoz való jogot, mert a konduktor, magyar voltára nézvést igen alázatosan, mentegetődzött s előadta, hogy ezen a kis szárnyvonalon járó, mindössze három-négy kocsis vonatokon egy kupét egészen üresen - mint a nagyságos úrnak már többször tetszett tapasztalni (a kövér úr egy szitokkal válaszolt, hogy kinek *tetszett*) - csak ritka esetekben lehet fenntartani.

Bár a nagyságos urat nem nyugtatta meg ez a konduktori mosakodás, a csak az imént elköltött jó ételek és italok s a nyári hőség annyira elálmosították, hogy sietett mentül előbb végig-nyújtózni a kupéban, nem bánva, ha mindjárt egy idegen előtt is fog hortyogni, szuszogni, izzadni.

A kupéban már benn ülő utast látva, nem csodálkozhatunk rajta, hogy ami nagyságos urunk (nemcsak a konduktor hívta így: valósággal az volt) beszálláskor elmulasztotta kalapját megemelni, vagy egy közömbös üdvözlő szót mormogni. Az ismeretlen, aki a nagyságos úr utazását ennyire megzavarta, öltözete szerint a kaputos osztályhoz tartozott, csakhogy a kaputos emberek közt tudvalevőleg igen sok az olyan szegény ember, akiket a jobbmódúak - persze csak hátuk megett - éhenkórászoknak neveztek, több igazsággal, mint gyöngédséggel. A mi utasunk ilyen éhenkórász volt, amit színehagyott kabátja és lemezpapírból készült, legolcsóbb minőségű kézitáskája mindjárt elárultak. Csendesen ült a kupéablak mellett, s kíváncsian nézegette a napperzselt vidéket, nem sokat törődve útitársával, aki ezalatt kabátját és mellényét is levetette. Azonban így sem tudott elaludni, meg valami más is megvillant az eszében, ami azt tanácsolta neki, hogy ne aludjék, mert ő most az édes hazáé.

Azt találgatta, nem választópolgár-e az a szelíd képű, derék útitárs. (Most már gondolatban se merte éhenkórásznak nevezni.) Mert ha az, akkor az illendőség úgy kívánja, hogy vele meg-ismerkedjék. A mi nagyságos urunk ugyanis nem volt más, mint Zőts Boldizsár országgyűlési képviselő, s éppen most utazott kerülete székhelyére, megtartandó beszámolóját.

Zőts Boldizsár kalapjával legyezgetni kezdte magát, és aztán szellemes módon, ahogy az egy honatyához illik, így kezdte meg a társalgást:

- Öcsémnek nincs melege?

- Bizony, Hámorig még eleget izzadunk - hangzott a rövid válasz.

- Nini, hát maga is Hámorra utazik?

- Oda.

- Én is. Beszámolni megyek választóimnak.

- Annál melegebbje lehet bátyámnak.

„Bátyámnak? És semmi respektus? - gondolta Zőts Boldizsár. - Már bizonyosan választó; udvaroltatni akar magának. Csak azt tudnám, az én pártomon van-e. Kedélyes nevetésbe fogott."

- Hehe! No majd csak kiizzadjuk! Hehe!... Hámoron lakik uraságod? (Már nem „öcsém”.)

- Csak odautazom néhány hétre egy régi jó barátomhoz.

Zőts Boldizsár meg akarta tudni, nem valamely buzgó kortese-e az említett régi jó barát.

- Sok ismerőse van Hámoron?

- A katolikus tanítót, Lécz Ferencet kivéve, senki.

(Ah, ez legjobb kortesem!) s hangosan hozzátette:

- Tehát nyaralni megyünk?...

- És dolgozni.

(Azt, azt, korteskedni! - elmélkedett magában Zőts.)

- Hehe!... dolgozni... és ugyan min?

A fakó utason meglátszott, hogy a válasszal szeretett volna adós maradni. Egy ideig habozott, és röstelkedő arckifejezéssel kitérőleg azzal felelt, hogy bemutatta magát:

- A nevem Rőt Géza.

Abban a hiszemben tette ezt, hogy nevét hallva útitársa, tudni fogja, mint akar dolgozni. Zőts Boldizsár szórakozottan bólintott, aztán végigfutott a fejében levő választók névsorán, találhat-e ott egy Rőt Géza nevű egyéniséget, de valószínűleg sikertelenül, mert újra fürkészőleg a szűkszavú utashoz fordult:

- Értem; de tulajdonképpen mit vagy min is akar dolgozni? (Az utolsó szót különösen megnyomta.)

Rőt Géza arcán újra megjelent a röstelkedés kifejezése, s megint habozott a válasszal. Végre elszánta magát; de még mindig kishittel csak annyit felelt:

- Legújabb verses művemen.

Meglepő hatása volt e néhány szónak. Zőts Boldizsár kissé hátravetette a fejét, eddig útitársán nyugvó tekintetét a kupé ablakára szögezte, s hallgatott egy ideig; majd Géza útitáskájára tévedt szeme, és a fogai közt mormogá:

- Rossz mesterség!

A költő nem válaszolt mindjárt. Bántotta az is, hogy Zőts nem viszonozta a bemutatást, de még jobban az, hogy ily fitymálólag nyilatkozott a költészetről. Ezért hideg, csaknem rendreutasító hangon kérdezte:

- Kihez van szerencsém?

Zőts Boldizsár e merészség miatt nem haragudott meg, hanem fölényének biztos tudatában, mosolyogva adta meg a kért felvilágosítást.

- Zőts Boldizsár, országgyűlési képviselő.

- Ah, hiszen akkor...

Azt akarta mondani: Hiszen akkor kollégák vagyunk. Zőts Boldizsár ugyanis ifjú korában szintén a nemzet napszámosa volt; írt egy regényt s néhány kötet elbeszélést, s ezek révén az irodalmi társaságok siettek őt tagul választani. Igaz, hogy később, mikor megjött az esze, letette az írótollat, s írói renoméját és összeköttetését a zsurnalisztikával gyakorlati célok elérésére használta fel; de azért a lapok, neve kinyomatásakor, mindig hozzátették: „jeles

veterán írónk", ami elég jól hangzó cím, ha az ember mellette országgyűlési képviselő s egy szép földbirtoknak az ura. Hanem e címnél egyéb Zőts Boldizsárnak aztán nem is kellett az irodalomból. Eljárt a pártklubba, az Angol királynőbe, az Operába vagy, ha nagyon jó kedve volt, az Orfeumba, de a magyar Parnasszus fakó gyalogosait messziről sem akarta látni. Miniszterekkel, államtitkárokkal, főrendiházi tagokkal tegeződött, többnyire ezek körében mozgott, s ez égöv alatt tudvalevőleg nincsenek múzsafiak. Csak a nagy lapok szerkesztőivel élt jó barátságban, aminek igen jó hasznát vette. Ha nagy néha felszólalt az országházban - mint politikus humoros közbeszólásaival lett ismeretessé -, a hetedik nagyhatalom ezt mindig dicsérő jelzők kíséretében vette tudomásul, s ha valamely ünnepi emléklapba vagy jótékonysági albumba írt néhány sort - évek óta ennyiből állott irodalmi működése -, az újságok a legjelesebb közreműködött írók közt sorolták fel a nevét, míg Rőt Géza, aki tíz év alatt egy fél tucat, sajtó és kritika által egyhangú elismeréssel fogadott verses és prózai művet adott ki, a satöbbiek közé jutott. Ahol Zőts Boldizsár megjelent, ott csakugyan mindig jelen volt; míg a fél tucat kötet íróját csak a „fiatalabb nemzedék számos tagja" közt lehetett megsejteni. Mindezt nagyon jól tudta Rőt Géza, s azért szakította félbe mondatát, hogy a következőleg javítsa ki:

- Ah, hiszen akkor Zőts Alfréd atyjához van szerencsém!

Jeles veterán írónk kegyesen bólintott.

- Az vagyok. Ismeri talán?

- Egy osztályba jártunk, s padszomszédok voltunk.

A veterán író zsebkendőjével megtörölgette átizzadt, kopasz fejét, s úgy tett mint aki nagy erőlködés után végre rájött, hogy Rőt Gézát névről ismeri.

- Ah, igen - szólt elég nyájasan -, ön az a Rőt Géza, akiről a fiam annyit beszélt? Hát igazán olyan jó tanuló volt? Azt beszéli Alfréd, hogy húsz másnak is elkészítette a házi gyakorlatát, ha a tanár verset adott fel.

- A versírás mindig ment - válaszolt a költő szerényen.

- Leányomnak, aki bolondja a költészetnek, van öntől egy kötet verse. Azt mondja, igen csinos dolgok vannak benne. De mért nem ír többet, kedves barátom?

Finom, de éles gúnymosoly lebegett a költő ajkain:

- Hogy műveimről nem vesznek tudomást azok sem, akiknek ez majdnem kötelességük volna, nem az én hibám.

Izgatott, remegő hangon mondta ezt; a képviselő úr azonban nem tartotta érdemesnek, hogy magára vegye, s kurtán csak annyit válaszolt:

- Amint mondtam, rossz mesterség.

A költő hallgatva tekintett ki a kupé ablakán, s egészen elmerült a napperzselt, egyhangú vidék nézésébe. A képviselő úr is elnémult, s felhúzta levetett mellényét és kabátját. Mindketten gondolatokba mélyedtek. Rőt Géza önmagával, a képviselő úr választóival volt elfoglalva. Odakint hűvös szellő kerekedett, a kupé ablaka felé hajtva a mozdony füstjét. Boldizsár úr megtörölte zsebkendőjével kopasz fejét, s föltette kalapját. Rőt Géza hallgatása bosszantani kezdte. Néhányszor kihívólag ránézett, hogy szóljon már valamit, s midőn a költő mindennek dacára teljes némaságban maradt, nem állhatta meg tovább szó nélkül.

- S tisztán a múzsáknak él, öcsém? - kérdezte lenézéssel vegyes szánalommal.

- Zsurnalisztáskodom, hogy megéljek.

A hámori kerület országgyűlési képviselője ismét nyájas modorát vette elő. Zsurnaliszta, tehát tudósítást küldhet beszámoló beszédjéről; ezért csínján kell vele bánni.

Kövéren sóhajtott; szusszanásnak is beillett volna.

- Hejh, bizony az irodalom még nem pálya Magyarországon. S így éppen a legokosabb fejek maradnak el az életben.

- Megesik ez más téren is, másutt is - jegyezte meg Géza hideg józansággal.

- Teljesen igaz. És különös, éppen a legjobb tanulók rendes sorsa, hogy a gyakorlati életben elibök vágnak azok, akikről tanáraik azt jósolták, hogy semmi se lesz belőlük. Jele, hogy a szorgalmon és tehetségen kívül valami más is kell a boldoguláshoz.

Rőt Géza felelni akart valamit, de a képviselő úr nem engedte szóhoz jutni.

- Látja, Alfréd már főszolgabíró; ebben az arányban önnek már országbírónak kellene lennie. No, nem igaz?

Ez az inkább gúnyszámba menő hízelgés mindjárt megpuhította Géza ridegségét.

- Ó, kérem! Az egészen más; én nem vetettem magam gyakorlati pályára...

- Ez is igaz - folytatta a mindinkább nekimelegedő Zőts Boldizsár. - De Alfréd azt mondja, hogy iskolatársai közt éppen a kitűnő tanulók vitték legkevesebbre. Aki még legjobban járt, az tanár valami vidéki kis gimnáziumban; egy másik még mindig káplán, egy harmadik ügyvéd kliensek, egy negyedik orvos betegek nélkül és így tovább. Mire lehet ebből következtetni? Mit jelent ez?

- Hogy nemcsak jó tulajdonságaink visznek előre az életben.

A képviselő úr most már egyébbel volt elfoglalva, s így nem válaszolt. A vonat a hámori állomáshoz közeledve füttyentett. Zőts rendbe hozta öltözetét, a kezével intve nyájasan elbúcsúzott Rőt Gézától, nehogy a kiszálláskor, a várakozó pártemberek előtt kelljen ezt megtennie.

Végre megállt a vonat, s a konduktor kinyitotta a kupé ajtaját. A pályaudvarban tekintélyes számú választóközönség várta „szeretett képviselőjét", s harsány éljenzésbe tört ki, midőn megpillantotta mosolygó, kövér arcát. A pártelnök néhány „lelkes" szóval üdvözölte, mire Boldizsár a jelen voltakkal sorban kezet fogott.

Mikor a szeretett képviselő a pályaudvarban levő felpántlikázott négyes fogathoz ért, újra fülhasogató éljenzéstől rengett meg a levegő. Ott sürgölődött a kocsi körül Lécz Ferenc is. Rőt Gézának még nem volt módjában, hogy barátjával kezet szorítson. Végre megindult a zászlós kocsisor Hámor felé. Lécz még egy utolsót éljenzett, utoljára meglobogtatta kalapját, aztán, visszafordult, s Gézának tartott.

- Hozta Isten, édes poétám! Megbocsásson, hogy nem siettem önhöz előbb... tudja, a képviselő jóindulatát nem szabad eljátszanom; feleségem, lányom van...

Géza átadta úti táskáját egy ott őgyelgő mezítlábas suhancnak, s a két jó barát élénk beszélgetés közt, gyalog sétált be a poros úton a városkába.

2

Lécz Ferenc óvatos ember volt. Élelmesség nem sok lakozván benne, ösztönszerűleg annál szigorúbban tartotta magát kiszabott életrendjéhez és hivatásával járó kötelességeihez. Került minden viszályt, és senkinek sem volt szálka a szemében. Szerénysége és józansága azt mondták neki, hogy azon a helyen, amelyet ő foglalt el a társadalomban, az intelligens osztály körülbelül éppen ott végződik, s azért minden úrral szemben az alázatosságig udvarias volt. Zőts Boldizsár, tekintélyes földbirtokos, a kerület képviselője s nemcsak Hámor, hanem az egész megye egyik legbefolyásosabb embere iránt különös odaadást és hűséget tanúsított, s a választások idején mindig fáradhatatlan buzgalmú párthívének bizonyult. Volt is érte némi jutalma. Az öreg nagyságos úr - ahogy Boldizsárt nevezték - télire ellátta fával, disznóöléskor sonkát, szalonnát, egy bödön zsírt küldött a tanítólakba, és egy-két akó jóféle borocska is kijutott a hű kortesnek. S még másféle szívességek is hozzájárultak, hogy a szűk jövedelmű tanító forró hálát érezzen jóltevője iránt. Csak a tavasszal történt, hogy Boldizsár leánya, Hortense, születésnapi ajándékul elküldte régi zongoráját a tanító leányának. Igaz, hogy a szűk lakásban alig tudták ezt a nagy bútordarabot elhelyezni; de azért az egész Lécz család mégis felette büszke volt a nagyságos kisasszony e kitűntető figyelmére.

Lécz Ferenc családi élete példásnak volt mondható. Nem ivott, nem kártyázott, s ritka estét töltött házon kívül. A zöld évszakokban kis kertjében foglalatoskodott; télen eljárt az olvasókörbe, megtudni a lapokból a friss híreket. Nyári vasárnapokon a kuglizás volt kedvenc szórakozása. Felesége, egy igénytelen falusi asszonyka, a munkában megdurvult kezekkel, férjétől eltanult alázatos modorral, mindenben Lécz Ferencnek volt igazi párja. Mint oly házaspároknál, akik hosszú időn át mindig együtt éreztek és gondolkoztak, nemritkán látjuk, még arcban is hasonlított urához Sári asszony. Azelőtt ő is nagy ritka esetekben töltötte szabad idejét házon kívül; pár év óta azonban a hajadonná fejlődő Julcsa kedvéért megjelent egy-két nyilvános mulatságon, elfogadta a református papné, az átellenben levő fűszeresné és a jegyzőné meghívásait, sőt az őszi és téli hónapokban maga is adott néhány uzsonnát.

Julcsa vastag orrú, fölvetett, piros ajkú, dús, szőke hajú leányzó volt, környezetében feltűnő élénk véralkattal, de a figyelmesebb szemlélő mélabút, rejtett szomorúságot olvasott le arcáról. Tanítónői oklevele használatlanul hevert az asztalfiában. Legutóbb ugyan kaphatott volna helyet, de szülőföldétől oly messze, hogy övéi, különben is reménykedve Zőts Boldizsár pártfogásában, visszatartották. S ezóta, Rőt Géza megérkeztéig, éppen semmi följegyzésre méltó eseménye nem volt a hámori tanítólaknak.

Lécz Ferenc és Rőt Géza ismeretsége régi időkből eredt. Mikor a kis Géza még alig látszott ki a földből, Lécz, az akkor még varjasi tanító ismertette meg vele a betűket. Géza apja, Rőt Adorján szolgabíró és varjasi birtokos emberséges úr volt, nyájas mindenkihez, különösen a tanítóhoz, hogy fia annál nagyobb tiszteletben tartsa azt, aki nevelése első alapját megveti. Mikor Rőték tönkrementek, s egymás után elhaláloztak Adorján és régóta beteges felesége, Géza, mint az életbe kilépő ifjú, támasz nélkül állt, Lécz Ferenc - már akkor hámori tanító - írt egykori tanítványának, s felajánlotta szerény házát a bizonytalan állapot idejére. Géza, bár igen meleg hangú levélben, határozottan visszautasította a meghívást. Később hallotta, hogy egykori kis Gézája beállt közvéleménycsinálónak, s a múzsának udvarolgat. Figyelemmel kísérte pályáját, megvette minden könyvét, s majdnem apai büszkeséget érzett, látva, hogyan halad volt tanítványa a hír rögecses útján föllebb-föllebb. Sok év múltán az idén ismét találkozott vele a tanítók egyetemes közgyűlésén, s Gézának ekkor meg kellett ígérnie, hogy még e nyáron néhány hetet Ferencnél tölt. Mindjárt magával akarta vinni a költőt, ez azonban nem mehetett, mielőtt lapjával egy s más ügyet el nem intézett, s így Lécz Ferenc egyedül

sietett vissza a fővárosból Hámorra, részt veendő a képviselő fogadtatása s a beszámolója alkalmából rendezendő ünnepségek előkészítésében.

Sári asszony és Julcsa még nem ismerték Gézát, de oly sok szépet olvastak tőle, hogy megtiszteltetésnek vették, ha ily nevezetes férfiú száll házukba. Szűk lakásukban ugyan még jobban össze kellett húzódniok, hogy a vendégnek is jusson hely; ez azonban éppen nem okozott nehézséget a kényelem iránt nem sok érzékkel bíró családnak. Egyszerűen átköltöztették Julcsát atyja könyv- és dolgozószobájába. Íróasztalát és könyveit a tanító a Géza látogatása idejére kivitette az ebédlőbe, melybe a tornácról egyenesen lehetett benyitni, s mely egyúttal hálószobája volt a házaspárnak. Innen egy ajtón át a nappaliba lehetett jutni. A téglázott, zárt folyosón négy ajtó volt látható. Az első Géza - azelőtt Julcsa - szobájába, a második a dolgozószobába, a harmadik az éléskamrába s végre a negyedik a konyhába nyílt.

A kis házikó lakóinak szokatlan tisztasága mellett tanúskodtak: a simára sepert udvar, a vakító fehérre meszelt falak, a folyosónak a sok csiszolástól meghalványodott téglái, a konyha és különösen a megfélemlítő gonddal berendezett lakószobák.

S mégis különös lehangoló érzést keltett a belépőben ez oly tiszta lakás. Mint az éles világítás élénkebben mutatja a tárgyak színét, úgy ez a túlságos rend és tisztaság is csak annál hangosabban figyelmeztették, hogy ezt a lakot a szegénység bírja. Hozzá lehetett gondolni mentegetődzését: mindent elkövettem, hogy meg ne láss, vagy legalább barátságos színben tűnjek fel előtted; kérlek hát, légy elnéző irántam.

És ezek a tisztára súrolt, fehér falú szobák amellett oly szagot terjesztettek, mely, minthogy a nyelvnek nincs rá kifejezése, a szegénység szagának volna nevezhető. Vegyüléke ez a pállott, rothadt, avas, poshadt, dohos és penészszagnak, továbbá levendula-, szobafesték-, vászonillatnak, ételgőznek és a test kipárolgásának. Ez a szag beveszi magát a ruházatba, megfertőzi a leheletet, átjárja a falakat, kipusztíthatatlan, s ami a legsajátságosabb, a szegénység e külön illata többnyire éppen a legtisztább lakásokban a legáthatóbb.

Midőn a tanító és barátja megérkeztek, Sári asszony a tornácon ült, és ugorkát hámozott, amiben Julcsa is segédkezett neki. Lécz, hogy meglepetést szerezzen, nem árulta el övéinek, mely napon érkezik meg Géza, s ezért az idegenekhez nem szokott két nő a váratlan vendég láttára nem csekély zavarba jött. A tanítóné az ugorkától azon nedvesen nyújtotta kezét; Julcsa pirulva nézett körül, mibe törülközhetik. A feleség azután - miközben Julcsa eltűnt - szobájába vezette a vendéget, mentegetődzve, hogy csak ily szegényesen láthatják el. Géza engedelmet kért, hogy lerázandó az úti port, egy kis időre visszavonulhasson, a tanító pedig sietett a kaszinóba, hogy a fáklyás zenéről el ne késsen.

Eközben alkonyodni kezdett, s midőn Géza kilépett szobájából, a cseléd jött vele szembe, hogy vacsorához hívja. Asztal fölött a tanítóné ismét mentegetődzött, hogy férje mindjárt az első estét nem tölti kedves vendégével. De hiába - jegyezte meg alázattal -, Francinak olyan a természete, hogy a világért sem engedné meg, hogy más vigye ma este azt a fáklyát, amely őt illeti meg. Géza indítványára, melyet Julcsa is támogatott, vacsora után mindhárman kisétáltak a Zőts-kastély felé, hogy ők is élvezzenek valamit a fáklyás zenéből.

Zőtsék a város végén laktak egy, az országúttól félreeső dombon épült úri házban, melyet angol kert vett körül. Ide vonultak fel a fáklyások és cigányok. Mihelyt a Rákóczi-induló elhangzott, egy vastag nyakú ügyvéd, akinek szakálla csak egyes oázokat képezett különben szőrtelen arcán, fölállott egy odavarázsolt asztalra, s értelmetlen frázisokban magasztalta az édes magyar hazát s kitűnő fiát, Zőts Boldizsárt. A beszédet magától érthetőleg „hosszan tartó, viharos éljenzés követte”.

Boldizsár az erkélyről köszönte meg nagyra becsült választói bizalmának és szeretetének e tüntető nyilvánulását. (Hosszan tartó, viharos éljenzés.) Azután, mint igazi demokrata, lejött a ház előtt összegyűlt sokaság közé, s egymás után kezet fogott érdemesebb korteseivel és választóival. Egy pillanatra megállt a tanítóék előtt is, s néhány szót intézett Sári asszonyhoz, megsimogatta Julcsa állát. Gézának pedig barátságosan a vállára ütött. Épp ebben a pillanatban érkezett oda Alfréd. Először Julcsával szorított kezet, aztán odavetőleg üdvözölte a tanítónét, végre pedig Géza felé fordult várakozó állásban, mintegy figyelmeztetni akarva őt: Köszönj hát!

- Szervusz, Alfréd! Talán már meg sem ösmersz? - szólalt meg Géza fojtott hangon, mert még nem tudta, hogyan fogja egykori padszomszédja e megszólítást viszonozni.

Alfréd, minthogy atyja már elmondta neki, hogy Rőt Gézával utazott Hámorra, csak rövid ideig gondolkozott, ki legyen ez az ismeretlen tegező pajtása. Hidegen, de udvariasan újította meg az ismeretséget, sőt felkérte Gézát, hogy látogassa meg. Eközben Lécz Ferenc is a kis csoporthoz verődött, s mindnyájan megindultak a tanító házához vezető úton, elöl az asszonyokkal Alfréd, halkan, de élénken beszélgetve Julcsával; hátul Géza és Lécz. Elváláskor Alfréd sétapálcájával megfenyegette Gézát, hogy vigyázzon magára, mert tűz közelében van. Julcsa elpirult, s előresietett be a kapun.

A tanítóék és vendégük egy darabig még együtt maradtak a tornácon. Eleinte Géza vitte a szót, leírva a fővárosiak életét, különösen a hírlapírókét. Sári asszony oly ájtatos figyelemmel hallgatta, hogy végre beleálmosodott; Julcsa irigyelte azokat a boldog embereket, akik mindennap gyönyörködhetnek Blahánéban (ez volt az ő szemében a legnagyobb élvezet), és a Margitszigeten kávé mellett hallgathatják a katonazenét. (Szintén nagy élvezet.) Ferenc bátyát inkább a politika érdekelte, s az ismertebb képviselők felől tudakozódott. Később az irodalom felé terelte a beszélgetést Julcsa. Leginkább a tárcaírókat ismerte s azokat, akiknek neveit legtöbbször lehet olvasni a napilapok hasábjain. Jókairól szólva, tűzbe jött a lelkesedéstől. A tanító kíváncsi volt, mit tartanak Zőts Boldizsárról a budapesti írói körökben, mire Géza kitérőleg válaszolt, hogy „veterán író".

Erre ismét Hámort és képviselőjét hozta szőnyegre Lécz Ferenc. Leírta a fényes lakomákat, melyeket Zőts Boldizsár szokott adni, s büszkén említette, hogy a holnapira ő is hivatalos. A délelőtti beszámolótól s a színházi díszelőadástól is sokat várt. Hámoron lesz a vidék összes úri népe, s az ünnepelt hihetőleg nagy ovációkban fog részesülni. *Mukányi* kerül színre. Kár, hogy prológot nem írt valaki.

- Ah, igen! - szólt Géza. - A holnapi díszelőadás! Képzelje csak, bátyám, Alfréd felszólított, írjak holnap reggelig egy atyját dicsőítő költeményt, melyet hamarosan kinyomatnának és a színházban szétszóratnának. Előadás előtt egy színész elszavalná ódámat, s így a holnapi nagy dicsőségéből nekem is jutna valami.

- Hát írja meg, kedves poétám! Írja meg! Milyen szépen is hangzanék: „Zőts Boldizsárhoz. Írta Rőt Géza."... Nemde?... S mit válaszolt Alfrédnek?...

- Azt, hogy nem ismerem eléggé sem atyja személyét, se működését, sem az itteni viszonyokat.

- Kell is, hogy ismerje! Akinek a szép kifejezések oly bősége áll rendelkezésére, mint önnek, kedves poétám, annak egy ily vers megírása csak játék.

- Talán komédia? Hagyjuk ezt, édes bátyám. Azt hiszi, a költészet arra való, hogy kortes-céloknak szolgáljon, bármikor és bármiért lelkesedjék, megrendeléseket teljesítsen? Ennek már csak föltevése is mélyen sért minden önérzetes költőt, mert egy rangba helyezi őt a vásári csepűrágóval.

A tanító sehogy sem értette Géza fellobbanását, Julcsa se volt képes felfogni, mi szörnyűség van egy általánosan tisztelt férfiú megéneklésében, mindazáltal az a hév, mellyel a költő beszélt, az ő idegeire is hatott, s önfeledt, tekintete sokáig pihent rajta. Sári asszonyra ellenkező hatással volt az élénk beszéd: elaltatta.

Néhány pillanatnyi csend állott be. Julcsa egy, az eresz alatt csapongó denevért követte tekintetével; a tanító azon tűnődött, felköltse-e Sáriját, Géza pedig elmerült gondolataiba. Végre is ő szólalt meg először, újra a következő kérdést intézve félig Julcsához, félig a tanítóhoz:

- Ki volt az a szép sugár nő, aki a fáklyás zene alatt a parkban állott?

Julcsa válaszolt:

- Valószínűleg Hortense kisasszony, Alfréd húga. Ugye, szép?

- Valóban az, és előkelő - válaszolt Géza. - Meg kell adni, hogy a mi „veterán írónk”-nak szép gyerekei vannak; mert Alfréd is igen csinos férfiú.

- És az öreg nagyságos asszonyból is szemre való anyós lesz - tette hozzá a tanító. - Szerencsés egy család!

- Igen, ők boldogok! - sóhajtott fel Julcsa, s megint az eresz felé nézett, ezúttal azonban nem röpködött ott a denevér.

Sári asszony eközben csöndesen horkolni kezdett. Férje hozzá ment, s halkan vállára tette a kezét.

- Menjünk aludni, öregem.

Julcsa kihajolt a tornácon, s valami verset mormogott maga elé:

Kalandozom az ábránd tengerén,
Világban élek, mely nem az enyém.

Géza meglepetve nézett rá, mert ez a két sor egyik költeményében fordult elő. Aztán maga folytatta:

Bolyongok, mint az, aki alva jár,
Mint alva szálló albatrosz madár.

Julcsa visszafordult a tornácról.

- Igen, így hangzik tovább.

- És ön tudja?

- Ne higgye, hogy csak Hortense kisasszony olvas verseket.

E kissé durcásan kiejtett szavak után Julcsa gyorsan szobájába sietett. Az öreg házaspár is bevonult; a tanító azonban még egyszer kijött, hogy Gézának világítson, ha a sötétben esetleg nem találná meg a szobáját.

Géza, bár némileg az út is elfárasztotta, s a mai nap tarka képei elcsigázták, mégse tudott sokáig elaludni. Izgatottan forgolódott ágyában, s erősen izzadt. Zőts Boldizsár kövér alakja, a tanító és családja, a fáklyás zene, Alfréd, a holnapi nagy ebéd, az óda és a díszelőadás váltakozva gyötörték túlfeszült agyát. S egyszerre csak rajtakapta magát, hogy a saját versét dörmögi:

Kalandozom az ábránd tengerén,
Világban élek, mely nem az enyém.

3

Julcsa volt az első, akivel Géza reggel találkozott. Az udvar felől jött, ölében apró szederfagallyakkal és levelekkel.

- Etetni megyek selyemszállítóimat. Nem nézi meg? - válaszolt Géza üdvözletére.

- Nini, hát ön selyembogarakat tenyészt? Valamikor iskolás gyerek koromban én is babráltam velük: de nem komolyan.

- Én is csak szórakozás kedvéért teszem - válaszolt Julcsa. - Annyi a szabad időm, hogy sokszor nem tudom, mivel töltsem el.

- Mondják, hogy újabb időben a selyemtermelés nagyon csökkent - jegyezte meg Géza. - Mi ennek az oka?

- Ha nem csalódom, az úgynevezett foltbetegség - válaszolt Julcsa, s beszaladt szobájába, ahonnan egy perccel később kihozta a bábszínházhoz hasonló kis alkotmányt, melynek keresztbe felállított pálcikái közt rétegenként voltak a selyemhernyók elhelyezve. Julcsa kivett néhány gallyat, melyekről a levelek már le voltak rágva, újakat rakott be, s tetejükbe szórta a leveleket. E foglalkozás közben kivett egy már félig körülrágott levélen összehúzódott selyembogarat, s Géza elé tartotta:

- Látja ezeket az apró, fekete pontokat a hernyó testén? Ennek is foltbetegsége van.

- S ezekről az apró pontokról ismerhető meg a betegség?

- Igen, meg arról, hogy a hernyó testének hátsó végén levő sarkantyú alakú kinövés is megfeketedik és elszárad.

- S vannak más jelei is a hernyókórnak - kérdezte Géza udvarias kíváncsisággal.

- Ó, igen! - magyarázta tovább Julcsa, miközben a beteg hernyót eltaposta. - A hernyók elvesztik étvágyukat, kicsinyek maradnak, s néhány nappal a bebábozás előtt elpusztulnak. S ami a főbaj, a betegség ragadós, s egy hernyóról rövid idő alatt ezer másra átterjed.

- És mi okozza ezt a betegséget?

- Állítólag egy, csak górcsővel látható gomba, mely a hernyók testében élősködik, és ott igen gyorsan és nagy számban elszaporodik. Pasteur kimutatta azt is, hogy ez a gomba már a lepkékben, sőt az ezek által lerakott tojásokban is megvan, s hogy az ily tojásokból kikelt hernyók mind fertőzöttek.

- Tehát a szegény kis selyembogarak is küszködnek nyavalyákkal! - szólt Géza tréfás részvéttel.

- Mégpedig nemcsak ezzel az eggyel. A selyemhernyóknak számos másféle betegségeik is vannak, így a renyheség, a penészkór és a sárgaság.

Julcsa ismét bevitte az alkotmányt. Ekkor lőn látható a folyosó ajtajában Zőts Alfréd, kezében lovagostorral. Úgy tett, mintha kérdezősködni jött volna, megírta-e Géza a költeményt ma estére, aztán a választ be se várta, Julcsával kezdett beszélgetést. Julcsa a nappaliba akarta vezetni Alfrédet, ez azonban gyorsan elbúcsúzott, s az udvaron már türelmetlenül kaparó lovára szökve, a Zőts-kastély irányában továbbügetett. Gézában egy pillanatra megvillant a kérdés, mi célja volt Alfréd reggeli látogatásának, mert valószínűnek vette, hogy a költemény előhozása csak ürügy volt. Midőn Alfréd betette maga után a folyosó ajtaját, Julcsa e szavakkal fordult nevetve Gézához:

- Hogy megzavarta az én magyarázataimat a selyembogárról!

- Hogy megint azt a drágalátos ódát emlegesse.

- Ó, ami azt illeti, az átmenet a selyembogárról a költőre csak természetes.

- Amennyiben nem nagyon sántít a selyemfonál és a legömbölyödő költői hangulat közti hasonlat. Vagy talán arra gondolt, hogy a költő még többféle nyavalyának van alávetve, mint a selyembogár?

Géza egyhangú hidegséggel beszélt, s Julcsa nem bírta felfogni, hogyan lehet egy költő ilyen száraz. Virágos kifejezéseket várt tőle, s ehelyett a társalgás legelemibb szólamaira, a legközönségesebb napi eseményekre szorítkozott. Csak másformának kell lenni egy igazi költőnek - gondolta magában, miközben leemelte a szegről a kalitkát, hogy rigóját ellássa friss enni- és innivalóval.

Az ebédet hármasban költötték el. Géza, Julcsa és anyja. Lécz Ferenc csak estefelé került haza a nagy lakomáról, hogy az asszonyok öltözködését siettesse. A színházi díszelőadást - mely különben a művészet legalacsonyabb színvonalán állott - csakugyan igen nagy közönség, a hámori és környékbeli összes előkelőség ülte végig. A Zőts család - minthogy a színházul használt teremnek páholyai nem voltak - az első széksor előtt félkörben elhelyezett székeken foglalt helyet, az est hőse fekete atillában, ünnepélyes arckifejezéssel, mintha nagyon komoly eseményre várakozna, Alfréd fiatalos fesztelenséggel, helyét minduntalan elhagyva, hogy a jobb ismerősöket üdvözölje, végre a két nő - Hortense és anyja - a rangjuk követelte vissza-fojtott boldogság kifejezésével arcukon.

Az előadás az elmaradhatatlan Himnusz eléneklésével vette kezdetét, azután, minthogy Rőt Géza nem írt ódát, Hámornak pedig nem volt prológképes helyi költője, a színigazgató mondott egy, az ünnepeltet tegező kis üdvözlő beszédet, mely körülbelül így végződött: „És most, jeles férfiú, fogadd kegyteljes szívvel szegény előadásunkat, mert az nagy részben téged illet.” - Tetszett a jelenvoltaknak ez a beszéd, és Mukányi, az együgyű nyárspolgár felsülései is folytonos derültségben tartották a „házat”.

Géza szórakozottan ült helyén, Julcsa oldalán. Átengedte magát annak a hangulatnak, melyet a párolgó illatszerek, a suhogó legyezők, az enyhe fényű selyemruhák, felvonásközökben a jelenlevők egymásba folyó, hullámzó beszéde indítottak benne. Csak ha valamit kérdezett, vagy ha valamire felelt, szólt szomszédnőjéhez, akinek egy fiatal gazdasági gyakornok tette a szépet; a színpadon mozgó alakokról tekintete gyakran letévedt arra a helyre, ahol Hortense ült. Egyszerű, fehér nyári ruhájának karcsú derekát narancssárga selyemöv vette körül, s fekete hajába is sárga rózsa volt tűzve. Ez az az előkelő igénytelenség, melyben mégis annyi ízlés mutatkozott, Géza szemeiben még növelte e különben is kedves jelenség bájait. Élénken, könnyedén fel-felkacagva, de azért taglejtéssel beszélt egy fiatalemberrel, aki az első felvonás

után ült melléje. A kíváncsi Géza megtudta Julcsától, hogy a fiatalember Gereben Richárd, aljegyző a megyénél, ügyes udvarló, jó táncos és állítólag lelkiismeretes hivatalnok is.

A második felvonásközben Zőts Alfréd jött látogatóba Julcsához. Midőn leült, jobb karját, valószínűleg szórakozottságból, Julcsa széktámlája köré helyezte. Géza, akinek szemei éppen a Zőts család körül tévedeztek, észrevette, hogy Hortense villámgyorsan pillantást vetett Julcsáról Alfrédre s aztán anyjára, mintha azt akarta volna mondani: Nézd azokat! „... Alfréd azonban csakhamar ismét távozott! Gézának feltűnt, hogy szomszédnője egyszerre sokkal élénkebb, s tréfálkozott vele, ne nézze mindig a „sárga-fekete" kisasszonyt. Így nevezte el Hortense-t a fekete hajába tűzött sárga rózsáról. Géza szintén tréfásan azt felelte, hogy a kisasszony, úgy látszik, e megye színeit viseli, mire Julcsa folytatta a dévajkodást, azzal vádolva Gézát, hogy még be sincs mutatva Hortense-nak, s máris féltékeny. Géza nem fogta fel az apró vágásokat; ismét szórakozottá lőn, s a két utolsó felvonásból alig értett valamit.

Befejezésül nagy görögtüzelés következett, a háttérből pedig sziporkázó lángbetűk fénye hullt vakítóan az állva éljenző közönség szemébe. A lángírás e három szóból állott: „Éljen Zőts Boldizsár!"

Ezután kezdődött a mulatság java, a tánc, mégpedig szabadban. A nagy vendéglő, amelynek dísztermében tartották az előadást, éppen a megyeút szélén feküdt, ott, ahol a hámori erdő kezdődött. A vendéglőnek a nyugati oldalára eső hátsó bejáratánál egy kör alakú, kövecs-homokkal fedett tisztás volt, dús lombú hárs-, dió- és gesztenyefákkal szegélyezve, minden fa árnyékában egy-egy paddal. S itt kezdődött egyúttal a nyugat felé tovább húzódó erdő. A cigányok a fogadó ebédlőjének nyitott ajtajában játszottak, úgyhogy a táncolóknak s az odabent borozóknak egyformán jutott ki a zenéből.

Mihelyt Hortense, anyja és Gereben Richárd kíséretében megjelent a tisztáson, Géza szemeivel mindenütt Alfrédet kereste, mert alig várta, hogy a „sárga-fekete" kisasszonynak bemutassák. De Alfréd nem volt feltalálható, sem a táncosok, sem odalent, a mulatók közt. Visszatért a tanítóékhoz. Az öreg tanító kifogyhatatlan volt a mai sikerült nap dicséretében. Sári asszony dicsérte a szép báli ruhákat, a sok finom kisasszonyt, de apró szemei, koronként meg-megcsukló feje némán az ágyba kívánkoztak. Julcsa szobalányt ment volt felkeresni, hogy egy lefoszló ruhafodrát felvarrhassa. A bevezető csárdás véget ért, a cigányok egy ismert keringőre gyújtottak, és Alfréd még mindig nem mutatkozott. Julcsa is visszatért helyre-igazított fodrával. Géza néhány fordulót tett vele, aztán újra az iskolatárs keresésére indult. Holdvilágos, meleg nyári est volt, s Géza, félig talán álmodozásra hajló természete által is vonzatva, beljebb vonult az erdő fái közt. Alig haladt így száz lépésnyire, egy vastag törzsű fának támaszkodó cigarettázó férfit látott maga előtt. Közelebb érve hozzá, a homályos alakban Alfrédet ismerte föl. A közelgő léptek neszére Alfréd a fa alól letért az ösvényre, s fölismerve a közelgő alakban Gézát, rákiáltott:

- Hogy megismerszik a poéta! Megszállt az ihlet, s verset akarsz írni a holdvilághoz vagy Julcsához?

- Inkább te számolj be - válaszolt Géza, örülve, hogy megtalálta azt, akit keresett -, mit bolyongasz prózai ember létedre itt az éjszakában egyedül?

Alfréd megállott éppen Gézával szemben, s erősen a szeme közé nézett. Aztán fogta, s megindult vele a táncolók felé.

- Tudod - szólt, cigarettjét a fűbe dobva -, nekem is vannak néha rohamaim. Nagyon melegem volt, s azért voltam itt, hogy lehűljek a harmatos levegőn.

Útközben a költő megkérte iskolatársát, mutassa őt be húgának és anyjának, amit Alfréd szó nélkül teljesített, aztán Julcsához sietett, hogy őt táncba vigye. A cigányok még mindig a keringőt játszották. Géza meghajtotta magát Hortense előtt, ez azonban mosolyogva mutatott Gereben Richárdra:

- Épp az imént kértek föl. Majd azután.

Néhány forduló után Gereben letette Hortense-t, ez azonban akkor is megváratta Gézát, fáradtnak mondva magát. S mikor végre fölkelt, s táncosa elé állott, a cigány éppen abbahagyta a keringőt. Géza arcán az emiatti bosszúság és levertség oly élénken tükröződött, hogy Hortense sajnálkozva mosolygott, s leülés közben így szólt hozzá:

- Talán a legközelebbi csárdást. Addig beszélgessünk.

Géza hálás tekintettel köszönte meg a marasztalást, s leült a Gereben üresen hagyott helyére; de Hortense kívánságát, hogy beszélgessenek, nem volt könnyű teljesíteni. Legalább Géza hiába kapkodott elméjében szavak után: nem talált semmit, amivel a társalgást megkezdhette volna. Hortense egy ideig várakozólag babrált legyezőjén, majd néhány közönyös, rövid, általános megjegyzéssel próbálta kitölteni a kettejök közt tátongó némaság hézagát. Géza csak lopva mert bájos szomszédjára pillantani, s hebegve még kurtábban válaszolt. E kínos helyzetnek csak a csárdás felharsanó zenéje vetett véget. Géza megkönnyebbülten ugrott fel. Amúgy is ügyes táncos volt, de most még fokozott hévvel járta. Hortense egy darabig csöndesen átengedte magát táncosának, majd egy kecses fordulattal különvált, s hol közelebb, hol távolabb lebegett előtte. Eközben Zőts Boldizsár, a nap hőse is előkerült valahonnan, s látható kedvteléssel nézte a mindinkább nekitüzesedő Géza mozdulatait, Hortense testének ritmikus, lágy lengését. Mikor visszaültek helyeikre, Boldizsár megcsípte Géza karját, s pajtáskodó kedvvel (erre változtatta ünnepi hangulatát a felköszöntők folyamán megivott pezsgő) kérdezte tőle, nem volt-e valamikor táncmester.

Géza jókedvűen kacagott ezen a kérdésen, s azt mondá:

- Nem.

Hamarjában nem jutott eszébe más válasz. Hortense féloldalt bólintott a fejével, s futó, de barátságos pillantást vetett Gézára. Aztán az ezalatt újra megjelent Gereben Richárddal kezdett társalgást. Most Hortense anyja szólította meg Gézát, azzal a kérdéssel, látogassa meg őket mielőbb. Hortense megint félig a költő felé fordult arcával, s jóakaratúlag bólintott.

Éjfélkor a Zőts család távozott, miután mindegyik tagja barátságos kézfogással búcsúzott volt el Gézától. Alfréd az ebédlőben mulatott. Gereben a kocsiig kísérte Zőtséket. Útközben a következő kis párbeszéd folyt közte és Hortense közt:

- Remélem - szólt Richárd -, a poéta úr jobban tud írni, mint beszélni.

- Úgy látszik - válaszolt Hortense -, a papíron könnyebb mozogni, mint az életben.

- Képzelt alakokkal hamarább lehet elbánni, mint a húsból és vérből levőkkel.

- Az igaz! - nevetett Hortense vidáman, miközben Richárd besegítette őt a kocsiba.

A tanítóék is hazamentek, s a báli közönség kezdett ritkulni. Csak a legdemokratikusabb elemek győzték még izzadással, lábbal, szóval. Géza is indulóban volt, csak még egy pohár sört akart meginni. Alfréd azonban, aki Gereben Richárddal és egy másik fiatalemberrel mulatott az ebédlőben, visszatartotta őt. Géza nem szívesen maradt, mindazonáltal jónak látta nem ellenkezni a már nagyon is élénk hangulatú Alfréddel.

- Ki látott már egy poétát, aki nem akar inni! - kiáltotta inkább, mint mondta. - Attól jönnek a jó gondolatok. - Majd ráförmedt a pincérre: - Hejh, mit ácsorog itt hiába? Poharat! - és midőn a pincér poharat hozva ismét vissza akart vonulni, Alfréd megint rárivallt: - Ejnye, hát nem tudod, mi a kötelességed! Én tarházi Zőts vagyok, te pedig...

S itt a két szó kezdőbetűit fölcserélte, amin Gereben is, Géza is és maga a pincér is nagyot nevettek.

- Hogy tetszett? - kérdezte Alfréd, Gézát koccintásra és ivásra kényszerítve. - Ez ugyan nem vers, de igaz.

Aztán Gerebenhez fordult.

- Láttál-e már eleven poétát? No, hát nézd meg jól Rőt Gézát. Ő mindenre talál kadenciát. Igaz-e? No csinálj hamar egy verset; hadd bámuljon Riki.

Géza tréfával iparkodott elütni a dolgot, de a fölhevült Alfréd ragaszkodott kívánságához.

- Például írj egy verset Julcsáról. Ez csak könnyen fog menni? Mi?

- Nem írok én most senkiről - válaszolt Géza kedvetlenül -, nem a korcsmába való a költészet, se Julcsa.

- Igaz, igaz - nevetett Alfréd. - Majd megmondtam, hová való a tanító leánya. No, hát akkor koccintsunk rája. Éljen!

Alfrédnek új ismerősei jöttek be, ami alkalmat adott Gézának, hogy észrevétlenül távozzék. Otthon sokáig nem tudott elaludni. Zúgott fülében a zene, és egy alak lebegett előtte, fehér ruhában, sárga deréköwel, hajában sárga rózsával... Csak egy dolog kedvetlenítette el némileg: hogy verseit s a költészetet egy szóval sem említette.

4

Julcsán egy idő óta sajátságos változást lehetett észlelni. Mozgékony volt a szelességig, víg a cédaságig. Sokat beszélt, különös ok nélkül gyakran felkacagott, de óvatosan kerülte mások, különösen Géza tekintetét. Olykor a leggyorsabb társalgást hirtelen félbeszakította, fölkelt és félrefordult, vagy kezeit ölébe nyugtatva, néhány pillanatig szótlanul nézett maga elé, vagy pedig a zongorához sietett, hogy néhány ütem után fölkeljen. Néha, az étkezés idejét kivéve, el se hagyta szobáját, vagy alig lehetett belőle kihozni egy szót. Géza sokkal rövidebb idő óta ismerte Julcsát, hogysem ez a változás lényében feltűnt volna neki. Azt hitte, hogy ez rendes modora, melyet csak az ő megérkezte után eső napok elfogultsága hamisított meg. Lécz Ferenc és az ő élete párja pedig távolról se bírtak annyi emberismerettel, hogy leányuk különös magaviselete a lélektani okokra kíváncsiakká tette volna őket. Legfölebb azt mondta magának egyik is, másik is, hogy egy idegen férfi, Géza jelenléte a házban van Julcsára ilyen hatással.

Éppen az ellenkező változáson ment át Géza. Szűkszavú, kedvetlen volt, kereste a magányt, s ott se tudott szabadulni a lelkére nehezedő, kínos nyomástól. Azzal a föltevéssel jött Hámorra, hogy itt befejezi készülő verses regényét, s most képtelennek érezte magát minden költői alkotásra. Egy pillanatra sem volt nyugalma amaz erdei bál óta, belseje folyvást lázasan működött, hullámzott fel s alá. Dacára, hogy már túl volt az ifjúság csalékony álmainak évein, sőt még eddig sohasem szeretett azzal a szerelemmel, mely öntudatlan, az egész szívet betöltő, az értelmet, mint a bor elhomályosító. Nem a Don Quijote egyéniségéhez hasonlított

az övé, hanem a Hamletéhez. Mindent és mindig boncoló, bíráló elméje nemcsak hogy a Dulcíneákban nem fedezett föl eszményi alakokat, de még az Opheliákat is kolostorba küldte. Nagyon tisztán látott, s nem bírta megérteni a közmondást, mely a szerelmet vaknak mondja. Hortense volt az első nő, akire úgy nézett, mint más közönséges halandók eszményképükre; az a nő, akivel eddig egyedül érzelmei foglalkoztak. De nem sokáig. Géza már az első napokban fölvetette magában a kérdést, nem fokozza-e szerelmét, vagy, amint ő magát kifejezte, nem homályosítja-e tiszta látását az a tudat, hogy Hortense szereti a költészetet, s mint Boldizsártól, a tanítótól és Alfrédtől is hallotta, az ő verseit is olvasgatja. Szerelmének egy része talán múzsáját illeti, s a nőnek jutó rész akkor nem több annál a lanyha vonzódásnál, melyet már mások iránt is érzett...

De az első látogatás, melyet Zőtséknél tett, véleményét abba az irányba terelte, hogy mostani szerelme igazán szenvedély, nem pusztán elmélkedés. Midőn belépett a szalonba, Hortense a zongorán egy francia dalt játszott, s Gereben Richárd énekelte hozzá a szöveget: *Ah si vous saviez comme on pleure!* A mama a kanapén ült, és harisnyát kötött. Hortense könnyedén intett a fejével, Richárd meghajtotta magát, anélkül hogy az éneket abbahagyta volna. Géza egy pillanatig habozva, zavartan állott a terem közepén, aztán leült Zőtsnéhez, aki székkel kínálta meg maga mellett. Az asztalon Rőt Géza verseinek egy díszkötésű példánya hevert. Zőtsné közömbös kérdéseket intézett szomszédjához: hogy érzi magát Hámoron, meddig szándékozik maradni, kijár-e sokat az erdőbe stb. Midőn a dal véget ért, Hortense fölkelt, s leült a Gézától legtávolabb eső székre; Gereben követte példáját, s így folyt tovább egy darabig az előbbi közömbös társalgás. Géza hiába várta, hogy verseit is szóba hozzák; éppoly kevéssé említették föl, mint a szoba selyembútorzatát vagy a szép faragványú pipereasztalt. Richárd kis idő múlva ajánlotta magát. Midőn az ajtóban volt, Hortense megkérdezte őt, találkozik-e Alfréddel.

- Ó, igen! - válaszolt Gereben, mintha tudtul akarta volna adni, hogy a célzást elértette. - Majd ide küldöm.

S néhány perc múlva csakugyan megjelent Alfréd, amit Hortense arra használt fel, hogy feltűnés nélkül távozzék. A mama is egészen elmerült a kötésben, s Alfréd kérdést intézett Gézához, nem akarja-e megnézni a parkot.

Így végződött Géza első látogatása a bájos Hortensenél. Az erősen öntudatos költő érezte, hogy nem szívesen látták, s udvarias módon szabadulni akartak tőle. De akkor mért hívták meg? Ezúttal még felülkerekedett hiúsága és önszeretete, azzal vigasztalva őt, hogy Gereben jelenléte zavart meg mindent, s föltette magában, hogy pár nap múlva ismétli látogatását. Ekkor azonban Hortense már nem is mutatkozott, s megint Alfrédnek kellett Gézát szépszerével kicsalni a szobából. S még ekkor sem akarta megérteni, amit mindjárt az első találkozás után érzett: hogy Hortense nem találja őt magához valónak. Lehet, hogy szereti a verseit, de csak úgy, mint lovát, ékszereit, zongoráját.

Föltette magában, hogy még egyszer, amennyire lehet, nyíltan fog beszélni vele. Nemsokára jó alkalom kínálkozott erre. Hortense egy barátnéjához volt útban, s Géza véletlenül találkozott vele az utcán. Hozzácsatlakozott, s pár lépést szótlanul ment oldalán, azon töprengve, hogyan kezdje a nyílt beszélgetést. A kiindulópontot Hortense adta meg neki, dicsérve a friss levegőt a tegnapi égiháború után.

- Megint ezek a társalgási közhelyek! - szólt Géza, nem merve Hortense szeme közé nézni.

Épp ekkor egy divatkereskedés előtt haladtak el, s Hortense, anélkül, hogy Gézának válaszolt volna, hirtelen megállott, s e szavakkal. „Ah, bocsánat, most jut eszembe, hogy kesztyűt akartam venni!” - bólintott a fejével - mintegy azt mondva: Elbocsátalak - s gyorsan bement a boltba.

Most már kétségtelen volt, Hortense nemhogy érdeklődnék Géza iránt, de még ismeretségét sem óhajtja. Lesújtva, megszégyenülten kullogott haza a költő, gúnyolva önmagát és hivatását, átkozva azt a szenvedélyt, mely ifjúsága alkonyán vett rajta erőt. Szenvedély?... töprengett útközben kínos vergődéssel. De vajon a szerelem szenvedélye-é vagy csak a hiúságé. Nem okozott-e neki Hortense megvető közönye nagyobb fájdalmat, mintha kiterítve, holtan látta volna őt?... Nem, nem a viszonzatlan szerelem kínja dúl benne, hanem a sértett hiúság, a megbántott önszeretet... És ha az is: nem jogos-e a költő hiúsága, s ha megsértik, lábbal tiporják, nem éppoly nagy gyötrelem marcangolja-e szívét, mint a szerelem kínjától nyögő közönséges halandóét, akit kedvese kikosarazott! És mindenesetre Hortense fészkelt eddig szívében legmélyebben, senki se volt előtte drágább, mint ő, mert kitépése a legnagyobb fájdalmat okozta neki, ottmaradása a legnagyobb gyönyör magja lett volna.

Otthon Julcsát találta a folyosón, amint selyembogarait kihordozgatta, s odaajándékozta a szomszéd fűszerkereskedő tanuló fiának.

- Megvál’ tőlük? - kérdezte, csakhogy mondjon valamit.

- Szegénykékről az utóbbi időben rosszul gondoskodtam - válaszolt Julcsa. - Nézze, hogy hevernek itt is, ott is élettelenül. Elfelejtettem nekik enni adni, pedig a selyembogár sem élhet napsugarakból.

- Pedig már ilyen is van köztük - szólt Géza, közelebb lépve a dobozokhoz s kivéve egy sárgásfehér selyemgubót. - Milyen különös, hogy ez az igénytelen fehér hernyó adja a fényes, puha selymet, hogy a gazdagok hivalkodhassanak vele, anélkül, hogy eszükbe jutna, hogyan terem, honnan kapják. Éppúgy járnak, mint a költők!

- Ó, nem úgy! - veté ellen Julcsa. - A költők élvezik a gyönyört alkotás közben, s a dicsőséget, midőn műveik már közkézen forognak.

- Gyönyör!... - sóhajtott Géza. - Azt hiszi, hogy a boldogság kelti bennünk az alkotás ösztönét?... Dicsőség!... Ó, hát azt hiszi, hogy a gazdag, az előkelő többre becsüli a lelkét verseibe lehelő költőt, mint a selyembogarat! Szép az a selyem, ha ruhát varrnak belőle; szép a vers is, ha puha pamlagon ülve olvassák; de ki törődik a szegény selyemhernyóval, a kincsével kínosan vajúdó költővel! Ó, azok a finom, gyöngéd, mívelt lelkek a verset csak úgy szeretik, mint a selymet: megveszik, amazt díszkötésben, ezt gondosan kikészítve, s legföljebb kíváncsiságból néznek meg egy-egy nagyobb gyárat, ha van rá alkalom.

- Menjen! - pironkodék Julcsa. - Hát csak ennyi volna a költő?

- Csak ennyi. Selyembogár.

- S ön mondja ezt - hitetlenkedék a tanító lánya -, ön, aki a szép Hortense kisasszony társaságában meggyőződhetett az ellenkezőről?...

- Én mondom - szólt Géza halkan és szomorúan. - Lehet, hogy Hortense kisasszony szereti a költészetet, talán az enyémet is, de a terményt élvezve, nem kíváncsi a termelőre, mint ön, ha egy jó sárgadinnyét eszik, nem törődik azzal, aki ültette. Ha a társas életben és vagyonilag egyenlők volnánk, másképp állna a dolog; így azonban...

Egy pillanatig habozott Géza, befejezze-e mondatát; Julcsa szeme azonban oly égőn, várakozón nyugodott rajta, hogy ki kellett mondania, amit gondolt.

- Így azonban - ismételte - *mi* csak egymáshoz illünk, nem hozzájok.

S anélkül hogy Julcsától feleletet várt volna, besietett szobájába. Vacsorálni, minthogy sem a tanítóékkal, se Julcsával nem akart találkozni, a vendéglőbe ment. Itt Alfréddal találkozott Géza, nagy könnyebbülésére azonban az iskolatárs csak intett neki a kezével, aztán eltűnt.

Mikor hazaérkezett, a tanítóék házában mély csend uralkodott. Mindenki aludt már. Géza is utánozni akarta a többiek példáját, de még mindig annyira izgatott volt, hogy hiába hunyta be a szemét erővel. Nem bírt elaludni. Újra meggyújtotta a lámpát s írni kezdett: ez se ment. Amint az íróasztal mellett tenyerébe süllyesztett fővel magával így évődött, egyszerre, mintha egészen halk, óvatos lépteket hallott volna ajtaja előtt. De csakhamar megszűnt a neszezés, s újra minden csendes volt, csak a Géza szíve nem tudott lecsillapodni.

5

Másnap későn, de némileg megvigasztalódva kelt föl Géza. Elmélkedő természetének köszönhette, hogy bánata, szomorúsága rendesen rövid életű volt. Mihelyt megismerte az okokat, s belátta a helyzetet, megkönnyebbülve érezte magát, elméje bizonyos jótékony szórakozást lelt a már megtörtént dolgok mérlegelésében, boncolgatásában. Most is ez az eset fordult elő nála. Saját gyöngeségével vigasztalódott, azt mondva magában, hogy ami meg nem történt, nem is történhetett volna meg.

De mi történt Julcsával? Sápadt és szomorú volt, alig lehetett szavát hallani. Géza már bánni kezdte, hogy oly kíméletlen nyíltsággal világította meg egyrészt Zőtsék, másrészt a maga és a szegény tanítólány helyzetét, s lehető gyöngédséget mutatott Julcsával szemben. Ennek azonban nem tért vissza régi kedve. Csüggedten, némán vonta magát össze, mint a rabságba került madár, aki egy ideig zajosan csapkod szárnyaival, de végre elcsendesül, s többé meg sem mozdul. Szobájából ki se lépett, ha nem volt vele kénytelen, alig nyúlt az ételhez, s oly szórakozott volt, hogy minduntalan ismételni kellett a hozzá intézett szavakat. Oly feltűnő volt ez a magaviselet, hogy végre az öregek is megütköztek rajta. Az apa eleinte azt hitte, hogy leánya azért búsul, mert még mindig nincs állomása; míg az anya, a nők nagyobb együttérzésével megsejtette, hogy Julcsa szerelmi bánatot rejteget. S természetesen mindjárt Rőt Gézára gondolt. Aztán a legelső alkalommal, midőn egyedül voltak, elővette Julcsát, s gyöngéden faggatni kezdte, mondaná meg, mi a baja; az anyai szív előtt úgyis hiába titkolódzik, mert az mindent kitalál. S midőn látta, hogy Julcsa elsápad és remegni kezd, egyenesen rátért a dologra:

- Szerelmesek vagyunk Rőt Gézába? Sóhajtozunk, emésztjük magunkat, ahelyett hogy anyánknak mindent bevallanánk? Menj, menj, te rossz lány! Ni, ni, tán csak nem akarsz pityeregni?...

Julcsa szemeiben könnyek csillogtak. Erősen küzdött magával, hogy ki ne törjön hangos zokogásban, és Sári asszony egy darabig meg volt győződve, hogy eltalálta, mitől senyved leánya. De Julcsa, mihelyt magát kissé összeszedte, azzal kezdte, hogy ő nem szerelmes Gézába, hisz alig beszélnek egymással. Ne is firtassák, mi a baja. Néha szomorkodik az ember, anélkül, hogy tudná, miért. Ilyenkor legjobb, ha békét hagynak neki, s nem háborgatják kíváncsi kérdésekkel.

S midőn ismét szobájában volt Julcsa egyedül, sírt, hosszan és keservesen.

Az öreg házaspár pedig eleinte azt határozta, hogy Julcsából nem bírván kicsalni az igazságot, legjobb lesz, ha egyenesen Gézához fordulnak. Később azonban elejtették ezt a szándékot, miután Lécz Ferenc néhány nyomós érvet hozott föl ellene. Lehet, hogy Julcsának csakugyan más baja van, vagy ha a szerelem betege is, Gézának erről tán sejtelme sincs. Aztán pár nap múlva már úgyis elutazik, s ha egyszer Julcsa nem látja őt közelében, hamar ki fogja heverni fájdalmát.

Géza, aki legelőbb vette észre Julcsa feldúlt lelkiállapotát, igazán részvéttel kísérte a tanítólányt, mert sorsát rokonnak érezte az övével. Csakhogy a Julcsáé még keserűbb volt, mert nem tudott sorsán felülemelkedni. Ő - Géza - vigaszt talált életbölcselmében, s úgy nézett vissza Hortense-ra s a házában töltött órákra, mint egy rosszul végződött szép álomra, mely nem vehető komolyan. Munkakedve visszatért, s megint leghűbb eszméjének, a múzsának élt. Mióta a kesztyűsbolt előtt elvált Hortense-től, csak Alfréddel találkozott néha az utcán vagy a kaszinóban. Köszöntötték egymást, s azzal vége volt. Még az se zavarta fel többé nyugalmát, midőn a városban általánosan elterjedt a hír, hogy a Zőts-kastélyban legközelebb lesz a Hortense eljegyzése Gereben Richárddal. Csak Alfréd hozta méregbe, midőn e közelgő családi ünnepélyt említve, megint azzal a kívánsággal állt elő, hogy írjon Géza erre az alkalomra egy költeményt, s holmi „tiszteletdíjat" is emlegetett.

„Igen - gondolta magában Géza -, valamikor tán megéneklem az esetet, de a magam módja szerint."

Az eljegyzés utáni napon Zőts Boldizsár magához hívatta Lécz Ferencet, hogy egy örvendetes hírt közöljön vele. A hámori polgári iskola egyik tanítónőjét áthelyezték, s ő kieszközölte, hogy helyére Julcsát nevezzék ki.

Az öreg tanító a boldogságtól repeső szívvel rohant hazafelé, erősen meg lévén győződve, hogy ez az örömhír nyomban előzi a felhőket, melyek leánya kedélyére borulnak. Áldotta az öreg Boldizsárt, mint legnagyobb jóltevőjét, és a jóságos Zőts családot, melytől az ő háza csak jót várhat.

Otthon azonban nagy meglepetés várakozott rá. Julcsa ahelyett, hogy örömmel fogadta volna a hírt, hogy végre ki fogják nevezni, mégpedig abban a városban, ahol szülei laknak, mód nélkül megijedt, s görcsös zokogásban tört ki. A tanító nem bírta elképzelni, mi lelte leányát, s ismételte előtte, hogy e napokban megérkezik kinevezése, s állását a tanév kezdetével mindjárt elfogadhatja.

- Később!... Később!... Nem most - rimánkodott Julcsa fuldokló hangon.

No, de ebből már igazán egy szót sem értett a szegény Lécz Ferenc.

- De lányom - szólt oktató hangon -, hisz azt az állást nem lehet üresen hagyni. Ha te nem foglalod el mindjárt, mással töltik be, s akkor ugyancsak várhatunk, míg ismét egy ilyen kedvező alkalom fog kínálkozni.

De Julcsa mindegyre csak azt tördelte:

- Később!... Most nem lehet!

Az öreg tanító komolyan megijedt. Nem tudta ugyan, mi lelhette leányát, de nagyon aggasztó sejtelme támadt.

- De hát mért nem lehet most? Miért szeretnéd állásodat csak később elfoglalni?... Mondd meg, édes lányom - kérdezte gyöngéden a még mindig síró Julcsát.

- Nem lehet! Nem lehet!

Az apa két kezébe vette a lány fejét, keblére vonta, s haját simogatva, szelíd unszolással addig kérte, legyen hozzá bizalmas, s mondja meg neki, mi bántja, míg végre Julcsa halkan, egész halkan néhány szót súgott az aggódó tanítónak. E pár szónak kábító hatása volt Lécz Ferencre. Leányát hevesen ellódította magától. Töredezett, tétova hangon csuklottak ki belőle:

- Gyalázat!... Nyomorultak!...

Majd felugrott, s kezeit összecsapkodva, siránkozva futkosott ide-oda a szobában.

- Mi lesz most már velünk!... Ó, szégyen, gyalázat!... Legalább szegény anyád ne tudná meg! Ah, ő ezt a csapást nem fogja kiállani!...

Megállt a szoba közepén.

- Ó, a hitvány. Ha van benne egy szikrányi emberség, tudni fogja kötelességét.

És rohant az ajtó felé. Julcsa útját állotta, a tanító azonban nyersen visszalökte.

Géza szivarozva ült szobájában, s regényéből éppen egy új strófát fejezett be, midőn Lécz Ferenc dúlt arccal, az előre kitolakodó szavak súlyától zihálva rontott be hozzá:

- Dobja el azokat a hazugságokat, költő uram! Beszéljünk a prózáról!

Géza ámultan nézett kikelt barátjára.

- Nem értem önt, bátyám. Mit jelent ez a felindulás?

- Persze, nem ért? De a lányom értette, és ön értette, hogyan kell becsúfolni azt, aki vendégszeretőleg megnyitotta a házát?

- De bátyám, esküszöm, hogy mindebből egy szót sem értek.

- Remélem, a becsület meg fogja önnek mondani, mi itt a teendő...

- De kérem...

- Hazugsággal itt nem megy semmire! Leányom mindent bevallott.

- Leánya?... Nem tudom, rossz tréfa-e az egész, vagy valamelyikünk elvesztette az eszét. A nevemet is említette leánya?...

Az öreg fejéhez kapott.

- A nevét?... Nem, azt nem.

- Hát akkor menjen Julcsa kisasszonyhoz, és kérje meg, hogy említsen nevet...

Lécz Ferenc az utóbbi szavaknál már nem volt a szobában. Géza egy ideig mozdulatlanul nézett a nyitva hagyott ajtóra. Nagyon is sejtette az összefüggést, és sajnálta Julcsát, még inkább az eddig tudatlan egyszerűségben élt öreg házaspárt. Összefacsarodott a szíve, midőn az öreg Lécz újra megjelent az ajtóban.

- Bocsásson meg! - szólt megsemmisülten, s távozni készült. Géza azonban visszatartotta.

- Mit szándékozik most tenni?

- Fölkeresem a hitványt és...

- Nem érne vele célt. Alfréd egyszerűen kinevetné, s az eset közhírré menne.

- Akkor fölkeresem az öreg nagyságos urat...

- Hát azt minek? Azt hiszi, hogy ily mindennapi dolog miatt bele fog avatkozni Alfréd ügyeibe?

- Hát mit csináljak?... mit csináljak?... - siránkozott a tanító, s kétségbeesetten tördelve kezeit, lerogyott egy székre.

Géza darabig mély részvéttel nézte a megtört öreg embert. Aztán hozzálépett, és így szólt:

- Engedje meg, hogy én beszéljek Julcsa kisasszonnyal. Bízik bennem?

Az öreg szemeit törölgetve, rebegé:

- Bízom. Menjen.

Géza sírva találta Julcsát szobájában.

Egyenesen rátért a dologra.

- Bocsásson meg, hogy idegen létemre beleavatkozom családi ügyeikbe. Hallom, hogy legközelebb ki akarják nevezni a hámori polgári iskolához, és ön vonakodik állását mindjárt elfoglalni.

Julcsa összeszedte minden bátorságát, hogy Gézával szembenézhessen.

- De uram...

- Azt akarja mondani, mi közöm hozzá, ugye? Kérni jöttem önt, foglalja el állását, mihelyt kinevezik.

- Ó, ha tudná, ha tudná... Nem beszélne így, nem jött volna ide, hogy sértegessen.

Géza némán intett a fejével, mire Julcsa elsikította magát.

- Hát tudja?...

Géza újból intett.

- És ismételve kérem, ne utasítsa vissza a kínálkozó állást.

- Ó, de hisz ez lehetetlen; gondolja csak meg!

- Nem lehetetlen. És ha szüksége van az én segítségemre, itt a kezem. Adja ide a magáét.

Géza megfogta a remegő lány kezét, s a magáéba tette.

- Így, és most törülje le könnyeit, és menjünk be szüleihez.

- Ó, mily nyomorult vagyok, hogy nemet mondani nincs erőm! - kiáltott fel Julcsa, miközben a tükör elé állt, hogy haját rendbe hozza, és arcáról letörölje a könnyek nyomait.

- Illünk egymáshoz! - dörmögé a költő. - Én se vagyok erősebb.

Sári asszony éppen az örömhírre érkezett haza. Ragyogó arccal mondta férjének:

- Ugye, mondtam, hogy a szerelem bántja Julcsát?... Amit én látok, meg van az látva.

Egypár nap múlva az összes fővárosi lapok meghozták a hírt, hogy Rőt Géza „ismert író” eljegyezte Lécz Juliska kisasszonyt, s még e hónapban oltárhoz vezeti.

VÁLOGATOTT TANULMÁNYOK

A HUMOR PSZICHOLÓGIÁJA

1

Egy nyomorult kinézésű, rongyos, beteges, sápadt, satnya kintornás; egy szögletes modorú, félénk, garastalan poéta, ki azért a büszkét játssza, és Schillerrel az égbe jár látogatókba; egy magát a nőuralom papucsa alatt is jól érző, *comme il faut*, kék szemű, ábrándos férj... mindezek becses minták és adalékok a humorhoz, s egy Boz Dickens nagyságú írónál egész regény központjai lehetnek. Persze, előre föltesszük, hogy a lyukadt kalapú poéta, a halvány, sánta kintornás s a kék szemű férjecske egyaránt jószívű, áldott, jámbor emberkék, s éppen ezáltal legyenek tárgyai a humornak, melynek szféráján már kívül esik a gonoszság és malícia. Ily módon az egész egy, a nevetséges leplével elfödött szentimentális történet. A laikus és fölületes olvasó nem hatol e lepel alá; ő a humoros művet komikainak fogja tartani; míg a szakavatott, ki a humornak csodás, kedves hangját megérti és megérzi, csodálkoztában e kérdésre fakad: vajon mi itt a nevetséges?

A lyukadt kalapon, a beteges, béna alakon s a kék szemű félénkségen kívül bizonyára semmi más. De hát ők ezt nem értik, s mert a humorista *hamisítatlan*, igaz képét adja az emberiségnek, épp ezt veszik karikatúrának, míg a Ponson du Terrail-i, montepini legalacsonyabb hatásvadászattal írt, fülefarkatlan rémhistóriákat nevezik *életből merített* regényeknek, s humoristát (értik alatta par excellence Paul de Kockot) csak akkor vesznek elő, ha szeretni akarnak. - Olvasóközönségünk en masse a humor Janus-fejének csak vigyorgó pofáját látja, s a másikra, a zokogóra nem is akar nézni, mert ő a *humorisztikus* elnevezés alatt bohóckodásokat vagy Paul de Kock-trivialitást ért, úgyhogy eszünkbe jutnak Goethe szavai: „Es gibt nichts Gemeines, was Fratzenhaft ausgedrückt, nicht humoristisch aussähe." Bátor az is igaz, hogy *humorisztikus* már tágabb körű elnevezés, mint a zseninek alábbszállítása: zseniális. Humorisztikus utóvégre Boccaccio *Decameron*-ja, Lesage *Sánta ördög*-e vagy *Gil Blas*-ja, Thümmel *Vilmá*-ja vagy akár a *Kacagányok* is Bernáth Gazsitól, anélkül hogy ezek *humoros* művek volnának. Azért mi, félreértés elkerülése végett, ez utóbbi szót fogjuk használni, nemcsak hogy olvasóink nagy részét a következőkben meg ne botránkoztassuk, hanem kivált az esztétika nevében; mert olvasóközönségünk ama tévedéseért is, hogy *humorisztikus* alatt üres, tartalmatlan élceket értenek egész a trágárságig, nagyrészt az írókat s esztétikusokat kell okoznunk, kik a humort minduntalan összecserélik a mindennapi élceléssel, szarkazmus- és szatírával, elmésség- vagy szeszéllyel, nyálkássággal, valakinek a bogaraival, spleennel s nemritkán a buffonériával is. - A föntebb említetteken kívül találó bizonyságul fölhozhatnám a *Don Quijote*-t, melyet az esztétikusok egész mostig una voce humornak neveznek, sőt Scherr azt a humor mintaképeül állítja föl, bár az egész mű éppoly messze áll a humortól, mint egy népdal az ódától. Tudtommal Heine adta e remekhez a legjobb kommentárt, midőn azt az emberi lelkesedésre írt legnagyobb szatírának nevezte, bár ezt is csak a sokkal jobb második kötetről állíthatjuk. Humoros íróknak vétetnek Boileau, Wieland, Thümmel stb.; nálunk Jókai; jóllehet a humor felé nem is konyítnak. J. Paul még Musäusban is igen sok humort vél föltalálni, s ha most élne, tudom, hogy ezt a tulajdonságot Auerbachnál is fölfedezné. S ez mind onnan jön, hogy az esztétikusok humorosnak kiáltanak ki mindenkit, kinél egy-egy humoros mondatra, egy-egy humorhulladékra akadtak. - Szerzője e soroknak ily helyeket, mondatokat kiböngészett Hugó V., Goethe, Spielhagen, Petőfi, Jókai s mások műveiből, anélkül hogy őket humorosoknak nevezni esze ágába jutna.

Tehát a teória embereit kell figyelmeztetnünk, hogy csak lassan a testtel, mert eddig igen csekély számú valódi humoros írót vagyunk képesek előszámlálni. Az irodalomtörténészek s kritikusoknál azoknak keresztelt *ötven* egyéniséget bizonnyal tízre is lehetne redukálni. Azon ponthoz jöttünk, hogy kérdezzük, mi tehát tulajdonképpen a humor s a humorista? Nem írjuk alá az ismert *le style c'est l'homme* mondást egész lakonikus rövidségében, de még kevésbé vagyunk hajlandók azt gallimathiasnak nevezni, legalább nagy írókra vonatkozva semmi áron. Mert az már ugyan kisszerű költő lehet, ki nem önmagából, kedélyéből, világnézetéből meríti egész költészetét, legyen az dráma- vagy regényíró, akár lírikus vagy epikus. A költő aszerint fogja megválasztani tárgyait, amint pesszimista, idealista, horáci bölcsességű, vallásos érzületű, nihilista, materialista, embergyűlölő, filantropikus, haza- vagy szabadságszerető stb. Így szembeállíthatók Schiller és Tell, Körner és Zrínyi, Hugó V. és *A nevető ember*, Lenau és az *Albigensek* vagy Savonarola, Turgenyev és *Füst* stb. Ezek a művek mind tolmácsolják költőiknek érzelmeit, világnézetét; műveivel együtt lelkét tárja ki a költő, hogy nekünk megmutassa. Ki ne ismerné Petőfi verseiből a népnek ezen elbizakodott, magasra törő, hirtelen haragú excentrikus fiára? Poe-ban a fantasztára? Jean Paulban a csöndes, szentimentál német kedélyre? Vagy merész példát mondunk, Heinében a problematikus természetre? S nem tükröződik Byronnak egész lelke műveiben? Ily értelemben mondom én is: le style c'est l'homme, s ezért onnan fogunk kiindulni, hogy minő kedélyének, világnézetének kell a humoristának bírnia; röviden: egy kis pszichológiáját adjuk a humornak.

2

A humor a szív adománya, s mint ilyen, minden más költészeti elemnél jobban foly a kedélyből. Ezért már a humorista moralitásának is kell bírnia egy különös jelleggel, markírozott egyéniséggel. - Kérdés, minő legyen ez?

Addison így adja a humor genealógiáját:

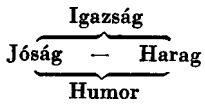

Ezt a szellemdús összetételt megtartjuk mi is. Alapszíne tehát a humornak s első ismérve a föltétlen őszinteség és igazságszeretet, mely a rútat a szépben is, s a szépet a rútban is föltalálja, mert hiszen tisztán egyik se létezik. A hízelgés, farkcsóválás, csúszás-mászás, kéz- és tányérnyalás gyűlöletes dolgok lévén a humorista előtt, mindenütt józanul, pápaszemetlenül látja az egész világot, s vértezetlenül, a napi léhaság, sima nyelvű udvariasság s galantéria cicomája nélkül fogja föl mélyen érző lelke a benyomásokat. Ő az egyedüli ember, aki önmaga iránt is őszinte, és saját gyöngéin is tud kacagni, s egy magasztos kivételt képez azok közt, akik a Jupiter által nyakukba akasztott két zacskó közül csak az idegen hibákkal telt, elöl lógót látják. A humorista mindkettőnek tartalmát összekeveri.

A humor ezen leplezetlen nyilvánulásánál fogva drámaírók azt többnyire az udvari bolondok szájába adják, mint akiknek a csörgősapka megengedi az igazszólást. Így Lear bolondja; így Bauernfeld *Landfrieden* című darabjában a történeti Kunz von der Rosen s tán Kisfaludy K. Shakespeare-másolata, a *Stibor vajda* bolondja is. Börne pedig kettős értelemben mondja, hogy a humorista az állatok királyának udvari bolondja.

S pedig egy keserű bolond, mint Lear a magáéhoz mondja. Nevetni tud a sírás közt és zokogni a világ hahotáján, mert ő a lélek ez állapotjain felülemelkedett, s nem lát mást, mint hazug

nagyságot s a maga képét is a törpék közt, és elkacagja magát, mért kell a *magasztosnak*, a *szépnek* ebben a sárfészekben piszkoltatnia, mikor úgyis oly gyér és korlátozott. „Sein Schmerz ist so allgemein, wie seine Begeisterung, ja der tiefste Eckel und Überdruss an der Welt”[4] - mondja Vischer. Így tehát a *harag*, ez a fájdalmas kacagás, mely e világkomédia láttára keblében támad, volna a második lépés a humorhoz s egyszersmind a humorista pesszimizmusa vagy ha úgy akarjuk, nihilizmusa. De ő mégse pesszimista, mégse nihilista, mert ő *jó*, s ezért mondja már Garve, hogy valódi humor (nála még *Laune*) jó szívnek a jele. Igazságszerető lelke csak léhaságot talál e világon, s haragja a legmélyebb, legérzettebb undorból származik. De a forrongás nem tart sokáig; a természeti jóság előtérbe lép, s a haragot, az undort szelíd, könnyező bánatba ringatja a szánalom és az általános nyomornak közös, nyomasztó érzete.

S mikor kedélyünk e három stádiumára nyugodtan, bizonyos rezignációval vagyunk képesek visszatekinteni s meríteni mind a három forrásból egyszerre: akkor lépünk csak a humor lelkiállapotába, s csak akkor lehetünk humoristák. S ezért és még alább előadandó okoknál fogva (zseniális világnézet, nagy emberismeret) nem lehet humoros ifjú vagy nő. Minden humoristának át kellett ezeken a fázisokon esnie. Mint nemes idealizmustól lelkesedő ifjú mindenütt keresi a Saisi-képet, az igazságot, s midőn végre elzarándokolván hozzá, elrántotta róla a fátyolt, akkor fájdalmasan fölkiált: Jaj annak, ki az igazságot akarja látni! A második fázisba lépvén, idealizmusából szarkasztikus realizmus fejlődik. Mikor aztán önmagát is megvetni kezdi, az emberiség érdekét színlő egoizmusa keveredik a játékba, s az önszánalom általánossá válik, s mintha fülébe súgná néha valaki: Neminem laede, imo omnes, quantum potes juva! Innen már csak egy lépés a humorhoz, melyben pesszimizmusban tisztult emberszeretet kacagva sír. Ezért a humor nem a boldog emberek lelki tulajdona, de olyanoké, kik megismerték, megutálták először a világot s ezzel együtt önmagukat is: aztán elveszték vagy jobban mondva az egész emberiségre átruházták egoizmusokat, s a bűnnek szelídebb, az erénynek csúfolt köznapiságnak pedig szigorúbb bírái lettek, s mindenekelőtt sokat éreztek, szenvedtek és gondolkodtak is. Szabadalmakat, előítéleteket a humorista nem ismer, s ezért szerepeltet sokszor gonosztevőket, kik mégse gonoszak, vagy *becsületes* tagjait az emberiségnek, kik mégse becsületesek; ezért a népnek s nyomorának költője, s legtisztább dickensi, Bret Harte-i alakjában. Ott található legtöbbször, ahol biztatni, vigasztalni és szánni kell. Bármily csekélynek tartsák is a népet, a világnak ez elnyomott, nyomorgó osztályát, s bárhogy kicsinyek is, a humorista egy egész emberiséget lát benne, s a páriák szószólója lesz. A nép teszi ki a millió és millió lakost, s nem a dandik.

Így föltalálja minden humor a nagyban a parányokat s a kicsiben a végtelen mindenség részeit. Az egész világban csak füstöt s a füstben egy egész világot lát. - A humornak ezen jellemző tulajdonát a legtöbb esztétikus elismeri, s az állításunkat támogató idézeteket Goethe odaillő mondatával nyithatjuk meg legillőbben:

> *Der stille Weise schaut und sieht geschwind,*
> *Wie zwei Extreme nah' verschwistert sind.*[5]

Azazhogy a kicsi része a nagynak, ez pedig parányok összege. A kicsivel a nagy együttjár, s ezért mondja Weber Gyula: „Die kleinsten Dinge sind in seinem (des Humoristen) Munde

---

[4] Fájdalma éppoly általános, mint lelkesedése; igen, a világ iránti legmélyebb undor és csömör ez. *(Vischer-idézet)*

[5] A csöndes bölcs néz (figyel) és gyorsan lát, mint ahogy két véglet is közeli rokon. *(Goethe-idézet, prózában fordítva)*

gross und das Grosse spricht er nie aus, ohne auf das Winzige seitwärts zu lächeln, das stets mit dem ist, was die Menschen gross nennen."[6] Sokkal mélyebb elméjű és szellemdúsabb *Jean Paul*-nak igazán esztétikai definíciója: „Humor ist das umgekehrte Erhabene, er erniedrigt das Grosse um ihm das Kleine, und er erhöht das Kleine, um ihm das Grosse an die Seite zu setzen, und so beide zu vernichten, weil vor der Unendlichkeit alles gleich ist und nichts."[7] J. Paul szelleme nélkül majdnem ugyanezt mondja Lemke: „Der Humor verwandelt Eins ins Andere, bis das Grosse nicht mehr zu gross, das Kleine nicht mehr zu klein ist."[8] Nem fejezett ki vele ugyan semmit, csak sejtjük, hogy azt akarta mondani, amit az előbb idézett humorista.

Ezek után a humor allegóriailag egy kis fejes gyereknek volna lefesthető, ki egész a sírásig elkeseredve vitatja, hogy a hold nem nagyobb sipkájánál, s nincs messzebb, mint ott az az erdő, melynek fái közt bújósdit játszik oly képpel, mintha kikacagná ezt az egész játékot, és néha-néha sírna is.

3

E specialiter széptani definíciók után a humor szó jelentéséről kell még valamit előrebocsátanunk, szólván fiziologikus humorról, hogy így ebbe az egész költészeti elemébe határozottabb, végső visszavihetőségeig terjedő belátásunk legyen. Ben Jonson *Every Man Out of His humour* című vígjátékában ezt a fiziologikus humort így határozza meg: „Az, ami híg és nedves, s eszerint nem bír állandósággal." Ez aztán azon humor, mely magában a természetben található, mint minden más költészeti forma, a groteszk és borzasztó, a fönséges és szörnyű, a bizarr és pittoreszk stb. Ilyen humoros az áprilisi idő, a fülei mögött még nem száraz kisgyerek, egy nagy folyam forrása stb. Maga az angolban először használt *humour* szó a latin humustól származik, s nedves földet, nedvességet jelent. A ködös, borongós észak tehát már fiziológiai tekintetben is a humor hazája.

A humor! Mi mindent fejez ki ez a szó! Annyit, hogy nem is lehet és kár is volna némely nemzeteknek fordítani. A németeknél *Lessing* először *Launé*-val fordította, s követte őt egész raja a tollrágóknak e szó használatában, míg végre magának a mesternek volt annyi belátása, hogy önmagát megcáfolja, s így a tévedéseknek véget vessen. Mi magyarok, a *nedély* szót faragtuk, mely éppoly kevéssé állja ki a sarat, mint a német *Laune*. Legfölebb a fiziologikus *humor* helyébe volna tehető; (mint a németek is mondták: ein launisches Wetter). Különben pedig cikornyás, ízetlen és helytelen szót Arany is tévesen használja a *Bolond Istók*-jában. Laune és nedély körülbelül hasonértelmű szók, amint *lau* és *ned* törzseik is rokonok, és messze áll a humortól mindkettő. Humor és nedély (Laune) - mondja a föntebb idézett Lessing öncáfolatul - különböző dolgok; a nedély humorrá válhatik, de humor ez egyetlen eseten kívül sohase nedély.

---

[6] A legkisebb dolgok is nagyok a humorista szájában, és a nagy dolgokat sohasem mondja ki anélkül, hogy mellesleg rá ne mosolyogna arra a kicsinyesre, ami mindig együtt van azzal, amit az emberek nagynak mondanak. *(Weber-idézet)*

[7] A humor a visszájára fordított fenséges; megalázza, leszállítja a nagyot, hogy melléje állítsa a kicsit, és fölemeli, fölmagasztosítja a kicsit, hogy melléje állítsa a nagyot, és így megsemmisítse mind a kettőt, mert a végtelenség előtt minden egyenlő és semmi. *(Jean Paul-idézet)*

[8] A humor egyiket a másikra váltja át, hogy így a nagy ne legyen túlságosan nagy, a kicsi ne legyen túlságosan kicsi. *(Lemke-idézet)*

Különben, ha még Lessing idejében az addigi humorra tekintettek, nem csoda, hogy így fordították, mert hisz maga Sterne, kit a humor mintaírójának vettek, inkább nedélyes, mint humoros, és akkor még nem voltak Boz, Puskin, Béranger, Arany, Turgenyev s Bret Harte. Mert a humor par excellence a modern, legújabb költészet hangja olyannyira, hogy jóformán csak Shakespeare-től számíthatjuk történetét. Némelyek már az ókori történészeknél vélnek találni humort, s Lessingnek szándéka is volt kiböngészni ezeket a humoros helyeket. Érdekes lett volna mindenesetre, s kiérezhettük volna belőlük azon eredeti körülményeket, melyekből humor képes fejlődni, de a humor történetéből ez az exceptrum mégis ki lett volna zárva. Véletlen, kiszámított stílű, hideg s a humor nevében szólva inkultivált frázisok ezek, s az újszövetségi bibliát kivéve nem is találunk egész az újkorig valódi humort. Ehhez egész más filozófia, egész más világnézet s társadalmi élet kell, mint amilyen az ó- vagy középkoré volt. A humor közege a keresztény vallás legtisztább hamisítatlan alakjában, hirdetőjének ajkairól vagy Schopenhauer bölcsészete egész keserű kétségbeesésében, ki a világot uralgó egoizmus öntudatában fölállította az új etika alaptételeit, és sarkalatos erényeknek mondta az igazságosság, szánalom s emberszeretet érzelmeit. Látni kell ezt a raffinírozott romlottságot, s mert közülünk egyik se Jézus Krisztus, érezzük, hogy nekünk is van részünk benne; kétkedni mindenben, s csak elmúlását, megsemmisülést sejteni mindenütt, s aztán megszánni, s úgyahogy megszeretni ezeket a nyomorult, szánandó sorsra kárhoztatott teremtéseket. Csak így származhatik valódi humor, a lábbal tiport, hiába keresett eszményiség eme torzképe, csukott szemű, merev halottja, s jobb részünk ott áll a ravatalnál, és zokogásba tör ki affölött, hogy vége a világon mindennek, egyenlő semmis minden. Ez okból is a nyomort, a népet keresi föl a humor, ahol legtöbb a szánnivaló; velök szenved és érez, s ráillenek Bulwer szavai, hogy nyájasan lehajol az alacsonyakhoz, s férfias büszkeséggel emeli föl fejét a nagyok előtt. A humort a festészetben képviselő németalföldi iskola szintén ezért szereti azt, ami rongyos, nyomorult, piszkos, szegény; nálunk is remekel e nemben Munkácsy.

Szereti továbbá a humor hőseit születésöktől fogva rajzolni, kísérni, mintha mottóul írta volna Arany szavait:

Hogy a bölcsőnk s koporsónk közti űr
Majd századoknak szolgál mesgyeül.

Végre ezen egyenlőségi látásánál fogva állatokat is szerepeltet a humorista, melyek néha, mint pl. Barnaby Rudge hollója, egy egész művet bizonyos problematikus színnel vesznek körül. Beszél kutyákhoz; reflexiókat, okoskodásokat csatol hozzájok, mintha predesztinált lények volnának, és őt megértenék.

Például szép humoros hely a Spielhagennél, midőn a légvárakat építő Hartwig György gondolatai vizsláján akadnak meg: „Caro gab durch leises Schweifwedeln zu erkennen, wie er von meinen guten Absichten überzeugt, und bis zu einem gewissen Grade gerührt sei; aber seine braunen Augen blickten sehr melancholisch, als könne er sich an einem so trüben Tage keine rechte Vorstellung von einer heitern Zukunft machen."[9] Sőt még az élettelen tárgyaknak is tulajdonít bizonyos misztikus, szimbolikus jelentést. Dickensnél a romlott óra gépezetét néző kisgyerek nemsokára meghal, s mi megértjük, miről fecsegett titkos és csodás történeteket az ablakai előtt elsiető hullámok moraja.

[9] Caro enyhe farkcsóválással adta tudtul, mennyire meg van győződve jószándékaimról, és hogy egy bizonyos fokig meg is van hatódva, barna szeme azonban nagyon melankolikusan tekintett rám, mintha oly szomorú napon nem tudna igazi elképzelést alkotni valami pompás jövőről. *(Spielhagen-idézet)*

Turgenyevnél a hazautazó, mindenben megcsalatott Litvinov a lokomotív szemlélése közben jön arra a gondolatra, hogy füst, füst az egész világ! - Azért ez oldalról tekintve Longfellow *Lábasórá*-ja, Poe Edgar *Holló*-ja szintén egy neme a humornak. Sejtelmes, misztikus, ködös egy világban él a humorista világnézeténél fogva, s hogy előbbi állításunkhoz visszatérjünk, épp ezt nélkülözte az ókor, ezt a magasabb világnézetet, mely egyenlőséget hirdet az emberek közt, s még az állatokról se feledkezik meg. Ezt az egyenlőséget tanította, hirdette Krisztus is a dúsgazdag és nyomorult Lázár történeténél, s mélyen látó, világokat ölelő, végtelen jósága tette őt humorossá, a tékozló fiúról szóló parabolájában; a bűnbánó Magdolna eseténél ez hozta ajkaira fönséges szavait: Neked meg lesz bocsátva, mert sokat szerettél! Ez zokogott föl a házasságtörő asszonyt megkövezni akarókhoz: Dobja rá az első követ, aki egészen tisztának érzi magát. Ezt a humort nevezhette Sterne Isten adományának. És ennek is alapot adott, ezt is illusztrálta a római romlottság, az általános elpuhultság és szibaritáskodás. Kellett egy megrázó katasztrófának, új társadalmi, vallási életnek jönnie, melyből az azelőtt ismeretlen humor se maradhatott el. Máskülönben, hogy Jean Paul szavaival éljek, a régiek a humorhoz nagyon is életvígak voltak, pedig ehhez nagy ember- és világismeret, s mondhatjuk, életundor szükséges, s ezért az ókoriak eleinte még a szatírát sem ismerték.

Kevés volt az ő tapasztalatuk, szegények lévén a dolgok változataiban s amellett korlátozott társadalmi életűek; sokkal boldogabbak s egyszerűbbek voltak, semhogy a humornak azon komikainak látszó hangján szólhattak volna, melyről Vischer azt mondja, hogy magunk átélte küzdelem gyümölcse. Ezért viseli magán a humor sokszor a világfájdalom színét is, átalán nehéz neki a határt kiszabni, úgyhogy ide sorozhatnók Heine, Lenau egy-egy költeményét is, s nálunk a legújabban Benedek Aladár s különösen az oly korán elhunyt, zseniális Andrássy Béla szóltak ezen a hangon. Az ókor világfájdalmat sem ismert, s amint Horác- vagy Ovidnál hiába keresnénk byroni hangokat; éppoly kevéssé találunk Szókratésznél, a mizantróp Timonnál, a cinikus Diogenésznél vagy abderai Démokritosznál humort, hacsak Diogenész mondását, mikor kenyeréből egy egér evett, ide nem számítjuk: Gazdag vagyok, lám, pákosztosaim is vannak.

De még a kereszténység idejében is, korunkig, kevés költőnek adatott, hogy a humor csodás, kedves hangján szólhasson. Leggazdagabb humoristákban, alább előadandó okoknál fogva az észak (angolok, oroszok), mi és a németek már egy alsóbb osztályt képezünk, mindazonáltal Jean Paul és Arany még igazi humoristák: míg a déli nemzeteknél a humor valami ismeretlen, idegen hang, s Béranger volna talán az összes délibb nemzetek (olasz, spanyol, francia) egyetlen humoros költője. Az oka ennek lélektanilag s koreográfiailag egyaránt megmagyarázható. Délen indulat és szenvedély dúsítja a vért, s teszi egyszersmind, hogy az életet könnyebb, vígabb oldalról veszik, minélfogva a dél a komikum hazája; míg a humorista lelkét a kétségbeesés rezignációja s egy csöndes, csak még néha fölkacagó bánat tölti el, melyet már az égalj, a természet oltott belé. Angolhonnak van legtöbb humoristája és - öngyilkosa, hol a ködös, homályos, ossiani ég, a szürke természet, egyhangú vegetáció sötétté, komollyá, érzelgőssé, humoristává teszi az erre hivatottat.

4

S aztán mégis a komikum körében vonszolák az esztétikusok a humort, mely mint egy egész költészet s valamennyi érzelem gyönyörű mozaikja külön osztályt érdemel! Igazán alig mondtak el kisebb írók másvalamiről több sületlenséget (magyar nyelven is!), mint éppen a humorról, s igazaknak bizonyulnak Greguss szavai, ki a humorról jót akar írni, magának is humoristának kell lennie - legalább lelkében.

De az elismert tekintélyű írók is tévúton jártak, mikor a humort a komikum alá sorozták. Kérdezzük csak magunkat, mi az a komikum?

Kant szerint várakozásunk rögtöni föloszlása a - semmibe, mint ezt Castelli azon emberénél tapasztaljuk, ki azért panaszkodik az őt mindig vérig üldöző sors ellen, mert kozmás borsólevese volt. De a leghatározottabb felelet: komikum a végtelenül kicsiny. Azért a fűzfapoéták, kik bár nagy eszméket, magasztos érzelmeket akarnak zengeni, komikai hatást gyakoroltak ránk, mert végtelenül kicsinyek. S ezért a komikum mindig alábbszállítja a dolgokat valóságuknál, hogy a már magában kisszerű még kisebbnek lássék. A humor pedig ellenkezőleg a kicsinynek a végtelen naggyal való paralelizálása, s éppen a legnagyobb dolgok kicsinyek és nevetségesek az ő szemeiben. A komikumot sokan tán abban vélik ellesni, hogy a humorista nem őrjöng, emócióinkat nem ostromolja, hanem e legnagyobb szelídséggel indít meg egész a könnyezésig, mint Boz *Nagy regények* című gyönyörű regénye, s azért jól mondja Carlyle, hogy az igazi humor érzelgősség a legáltalánosb s legmélyebb jelentésben. Staëlné asszonyság pedig szintén szabatosan vélte a humort meghatározni ebben a pompás gallimathiasban: „La quieté sérieuse, qui ne tourne rien en plaisanterie, mais amuse, sans le vouloir et fait rire sans avoir ri." (Nincs elég fantáziánk és spekulatív bölcsészetünk hozzá, mi az a komoly vidámság, mely semmit sem ferdít könnyed tetszelgésre, s mégis mulattat, anélkül, hogy akarná, és megnevettet anélkül, hogy nevetett volna.) Részemről bátran bevallom azt az érzelgősségemet, hogy Shakespeare-nél vagy Boznál ott, ahol igazán humorosak, sohase nevettem, s nem egészen lelki betegség és sírhatnámság jele, hogy én Arany *Érzékeny búcsú*-ját szentimentális, majdnem pityergő hangon szoktam olvasni, dacára annak, hogy rövidlátó versgyűjtőink az élces, furcsa költemények, a tréfás darabok firmái alá sorozzák, mint egy másik nagyszerű, magyar patológikus költeményt, Vörösmarty *Vén cigány*-át is. Nem tudják vagy elfeledik, hogy humornál csak a forma komikai, a hangulat, a gondolatok, eszmék s maga a tárgy soha. Sőt még az úgynevezett *Galgenhumorban* is annyiban kevesebb a komikum, amennyiben a gonoszat mindig valami jó oldalával akarja tűrhetőbb világba állítani, legyen az barátság, okosság vagy nyíltszívűség. Így, mikor a *Fiescó*-ban így indignálódik Hassan: „Herr, einen Schurken könnt' ihr mich schimpfen, aber einen Dummkopf verbitt' ich."[10]

Különben ez a Galgenhumor úgy jött összetételéhez, mint a mákfej a magáéhoz vagy bizonyos frizura zseniális jelzőjéhez. A humorhoz semmi köze. Ez alantjáró, köznapi, aljas se lehet soha, s jól mondja Bulwer, hogy minden valódi humorban a pátosz csírája rejlik, s bár az is igaz, hogy a humor nem mint az élc, csak egy elpattanó szikra, hanem a legmélyebb érzelem gyümölcse, amiért egyvalaki az érzelem élcének nevezte elég körmönfontan; azért mégis van a humornak rendszere, sőt egész bölcsészete; gondolkodó főt tételez föl, és sapere aude a jelszava. Jean Paul szerint nincs előtte botorság, de botorság egyáltalán az egész világ, amiért ő mindig az egész világról beszél, s ez különbözteti meg némileg rokonától, a szatírától. A szatirikus, a társadalom ferde kinövései, egyes emberek, a vallás, koreszmék vagy a haza fölött suhogtatja ostorát; a humorista az egész világot korbácsolja, de mint Akhilleusz pajzsa, be is gyógyítja a sebeket, melyeket ütött. A szatirikus nevet vagy sír, a humorista nevetve sír. Humor a legérzelgősb s legáltalánosb szatíra. A legszelídebb irónia vagy a Shakespeare-nél sokszor a legfenségesebb pátosz közt fekszik az ő birodalma. Saltus éppúgy nincs a költészetben, mint a természetben se, s lehetetlen a humor, a világfájdalom, szarkazmus, szatíra határait kijelölni, s így némi joggal veszi Névy kompilátorunk a groteszket, fantasztikumot stb. a humor fajainak.

---

[10] Uram, széltolónak gyalázhat engem, de azt kikérem, hogy fajankónak nevezzen. *(Schiller-idézet)*

Ahol a szatíra általános jelleget ölt, a szarkazmus elveszti keserűségét, s a világfájdalom szánalommal párosul, kezdődik a humor, de éppen az a pont, hol ez történik, ki nem jelölhető. Jean Paul mondja: „Es gibt ein Lachen des Zweifelns und des Verzweifelns" - s épp ez a különbség egy valódi humorista és Byron közt. Ez a nagyobbik, a titán, kétségbeesett, sziklához láncolt Prométheusz, ki tűr ugyan, mert kell neki tűrnie, de mellette átkozódik; az keres és talál is vigasztalást, ha másban nem: saját kicsiségének érzetében.

Vígasztalásul annyi szenved,
És szenved nálam annyi jobb.
Miért ne én is? Porszem, akit
A sorskerék hurcol s ledob.

Ily rezignációra csak kedélyöreg ember juthat és az nagyon vén, a humoristának sokat érzett és tapasztalt lelke, úgyhogy mint a kilencvenéves aggastyán, gyermek lesz újra; gyermek, ki mindenen elkeseredik, de éppoly hamar kibékíthető, s még könnyes szemekkel kezd nevetni. „Szimbóluma a nevető könny a szemben." Ennek és a megkívántató zseniális világnézet hiányában nem lehet ifjú vagy nő humoros, s nem volt humoros az ókor sem. Az egész emberiségnek aggastyánkort kell elérnie, hogy mindnyájan elpuhult, mélabús gyermekekké váljunk; s ez a kor még be sem köszöntött, úgyhogy a humornak még nagy, igen nagy jövője van, s elmondhatjuk: a humor nem volt, hanem lesz! Vajon mit keresett volna egy Herkules, Thészeusz korában a humor, melynek a világi romlottság és elkorcsosulás gyűlölése, utálata helyett az efölötti bánat és szánalom a közege; látni kell ez elsatnyulást, érezni, hogy másképp nem jöhetett, s az ebből támadt undorból színi szeretetet vagy legalább szánalmat. Ezen jóságnál fogva a humorista mégis szereti a világot, irgalmas szamaritánus, ki segíteni akarna mindnyájunkon, s viszont tudja, hogy tökély nincs sehol a világon, s ha volna is, csak romlás származhatnék belőle, mely hipotézist *Honestus*-ában Börne is ügyesen oldotta meg. Elmondhatja a világnak, amit Arany vén kabátjához intéz:

Nem találsz te sehol ilyen gazdára,
Ki szeressen gyöngeségid dacára.

S ez a világra átírt egoizmus. Ezért a humorista senkit, még magát se szereti föltétlenül, se a gyűlölet érzetéhez se fér a lelke. Idealista ő, a szó legszebb s nem oly émelygős középkori értelmében, kiszíván a realizmus eszenciáját.

S most még arra a kérdésre kell válaszolnunk, vajon a humor öntudatos legyen-e, s megszerezhető, teremthető, mint Jean Paul állítja, vagy pedig Home pártjára álljunk, s mondjuk ki, hogy velünk kell születnie? Habozás nélkül az utóbbit írjuk alá. Természetünkben, vérünkben kell már lennie a humor csírájának, melyet az idő, tapasztalat, életkörülmények, világismeret stb. nagyra növelhetnek, tisztázhatnak, adván neki alakot, irányt, rendszert, míg a természettől szívben üres, lelketlen, köznapi, magasabb világnézetre nem képes ember semmiből fogja elővarázsolhatni. Saphir, ki magát humoristának gúnyoltatá, meg tudta írni az álpityergős *Vadrózsák*-at, de humoros író nem lett volna belőle soha. Mert mesterkélt humor éppoly visszataszító, kellemetlen hatású, mint a tettetett nevetés vagy sírás, s mesterkélt lesz másik szélsőségénél is, mikor az érzelem egoizmusává fajul. Legmélyebb, legigazabb az a humor, mely, mint a szerelem, önmagáról megfeledkezik. Azért nem szabad neki szentimentalitást mutatni, mint Jean Paul, vagy azt, mint Sterne *Yorick utazásai*-ban még hosszan dicsérni is. Éppúgy nem beszélteti a humor énjét, egoizmusát közvetlenül, de annál többször adja a maga gondolkozásmódját, érzelmeit, sőt egész életrajzát is idegen személyek szájába.

Mindezeknél fogva ne képzelje a humorista, hogy akárki megérti. Ő, mint Shakespeare mondaná, kaviár a nép számára. „Es gibt einen Ernst für Alle - mondja a sokat idézett Jean Paul -, aber nur einen Humor für Wenige und darum, weil dieser einen poetischen Geist und dann einen frei und philosophisch gebildeten begehrt, der statt des leeren Geschmackes die höhere Weltanschauung mitbringt."[11] De aki aztán képes ezt a hangot megérteni és átérezni, az a költővel együtt fog szenvedni, tanítani és megbocsátani.

[11] A komolyság mindenki számára adva van, mindenkinek hozzáférhető, a humor azonban csak keveseknek, mégpedig azért, mert ez utóbbi költői szellemet kíván meg, ráadásul nem akármilyet, hanem szabadot és filozófiailag képzettet, olyat, amely nem üres ízléssel, hanem magasabb szemlélettel rendelkezik. *(Jean Paul-idézet)*

ARANY MINT HUMORISTA

Itt az ősz megint. A hervadó fák sárga levelei mutatják, hogy a természet is tud blazírt lenni. A falu lúdjai gágogva röpülnek nehézkes szárnyaikon, s a Vojtina kisöccse már küldözgeti a lapokba őszi dalait. Botommal a homokot túrva, egymagam ülök a kertben, s mint koldusének zsong fülemben sok, sok foszlányos dal. Ez a halálcsönd, ez az unalmas szürkeség gondolkozóvá, merengővé tesz. El-eltűnődöm, mily nevetséges összevisszaság ez az élet. Milyen mulandó az erény és bűn, a gyönyör és bánat, az élet és dicsőség. Földünk azért csak tovább is futja megszokott, unalmas útját, és zűrzavarja, komikus tarkasága, melyben a szenvedőnek jajkiáltása s a dőzsölőnek örömhahotája egy kórusba olvad, mulattatja és keservvel tölti el a költőt egyszerre. Kacag az emberiségen, s megsiratja az egyes embert. E két érzelem keveréke a humor.

Közönyös a világ! Részvétlen, önző élvhajhászok áziluma e föld, hol mindenki saját magának tetszik, önmagának szeretne élni, s még hibáinak is hízeleg. „Az élet egy összezsúfolt táncterem", s „az ember önző, falékony húsdarab!" Keserű egy humor ez, de azért hajlandók vagyunk elhinni, hogy ilyen az Arany János humoros világnézete, mely csaknem egész költészetén végigborong, s a költő egyéniségének egyik fő jellemvonása. Így kesereg a dalnok, kinek szíve Mózes bokraként olthatatlanul ég; így a költő, ki le akarja tenni lantját, hogy beszegődjék csizmadiainasnak; ez a hangulat hullámzik Arany legkidomborultabb egyéniségű s világnézetét legtömörebben mutató művében: a *Bolond Istók*-ban; ez a borongás szereti Ossián ködös, homályos énekét és *Czakó sírján, Fiamnak, Koldusének, Szegény jobbágy* mind ennek a hitvallásnak a szülöttei.

Petőfi is elkomorul, de az övé a mennydörgés, viharos ég borúja, Aranyé a szürke, egyhangú őszi ég, dala „komor, hallgat, fázik". Ő csak álomban énekelte meg a tavaszt, mert az a szenvedély, a tüzes, reménytelt ifjúság képe a természetben, míg az ősz a bánat, hervadás, lemondás évszaka. És ilyen ő mint lírikus mindig. Mosolya még akkor is csak erőltetett, mikor a világot „részeg embernek" nevezi, vagy mikor vén kabátjától búcsút vesz. Csak tisztán objektív költeményeiben tisztul ki a láthatár egy pillanatra, de ez égbolt alatt sem süt a szenvedély égető, emésztő sugara: az ősznek hideg és rövid verőfénye az. Arany költészetében sem viharok, sem tikkasztó hőségek nincsenek. Híjával van a nagy koturnusú, zord szavú szenvedélynek, és csak halkan tud sírni, nem zokogni. Ez jellemzi a legnagyobb költőket, ez a művészi, isteni nyugalom, ez a fenséges rezignáció. Kedélyük a sima, mély tenger, mely az eget tükrözteti. A kis költőket ez oldalról sekély patakhoz lehet hasonlítani, melyeknek háborogniok kell, hogy ne lássunk feneket. Ugyanezt látjuk a művészetekben is. Laokoon szoborcsoportján vagy egy raffaellói Madonnában éppannyi a fönséges nyugalom, mint egy antik drámában vagy Goethe dalaiban. Aranyban is sok van e nyugalomból, s azért az olyan hang, mint a *Visszatekintés*-é, költészetében valódi disszonáns. Nagy költőnek csak humorban engedünk meg érzelgősséget, mert a humor megóv a beteges, blazírt tépelődésektől, s annyiban éppen ellentéte ennek a modern költői zsenialitásnak, amennyiben a közös nyomornak mindig víg oldalát szereti kifordítani, holott a lázas szenvedély akkor van elemében, mikor nagyokat kiálthat, s félrebeszél, mint álmában a beteg. A humor kérdőjel, az újkori világfájdalom egy nagy felkiáltójel. Ezt az utóbbit Arany nem ismeri. Ő nem őrjöng, zordonkodik sehol, sőt a jogosult szenvedély pátosza is ritkán ad nála tiszta hangokat. Így például halvány, erőtlen az a felkiáltás Petőfiről: „Hátha eljő s dalland!" Ez is csak kérdőjel, de nem a humoré. A költő maga érezhette, hogy Petőfiben több az erő, mikor ezt a vallomást tette saját költészete felől: „A szín erős, nem illik együvé." Arany legnagyobb humoros

világnézetében és népköltészetében. Ahol egyénisége egész mélységével, lelkének nagy harmóniájával szól hozzánk, ott nincs párja. Nem a közönség, hanem az egész világnak a modern költője ő, s nem az érzelem, hanem a nép és az emberiség egoistája ott, ahol humoros. S hogy mily sokszerű, kiaknázatlan az ő humora, nemcsak alaphangban, hanem a tárgyválasztásban és koncepcióban is: *A világ, Családi kör, Rablélek, Kertben* stb. egyenként humoros s egymástól mégis egészen elütő, kedélygazdag költeményei eléggé mutatják. Mert abban is hasonlítható a lángelme a tengerhez, hogy a legkülönbözőbb mélységeket hullámozza be. A *Családi kör* egyszerű, naiv, népies humorával egy csöndes kis öböl, s nem messze tőle az *Ősszel* vagy *Kertben* a feneketlen óceán. Még balladáinak némelyike is humoros hatással van ránk, *Ágnes asszony*-nyal élükön, valamennyi a nép esdeklő szava. S ami emellett igazán csodálatra méltó, a költő ilyenkor sohasem csap át a líra birodalmába, s nem lesz modoros, bombasztikus, mint Béranger sokszor. Általában Aranyt forgatva, alig találunk bombasztot, pedig e hibába nagy költők is sokszor esnek. A Petőfi, Béranger és Victor Hugo koturnusa, sokszor kelleténél magasabb, sőt a két óriás: Shakespeare és Goethe sincs egészen bombaszt híján. A gondolatnak túlcsapongása, mely már csak egy kis lépés a dagálytól, bizonyos hatások közt vonzó, érdekes lehet, s a költő élénk fantáziájáról tesz tanúságot. Így például kedvesünk nevét egy, az Etnába mártott tölggyel az égboltra írni pittoreszk, megkapó; de mégis érezzük, hogy egy Goethe tolla ilyesmit nem írhatott volna le. A legnagyobb költők igen ritkán hajhásznak bizarr, fantasztikus eszméket, s Arany ebben is hozzájuk sorakozik. Idealista ő is, mert nézetünk szerint: eszményiség nélkül nem volt és nem is lesz soha nagy költő; de idealizmusa nem föllengzés. Ő nem tud túlozni; nincs szerelmes természete, s nem bírta volna szerelmes költők módjára kedvesét hazug szóvirágokban megénekelni. Nem írt szerelmes verseket. Csak egyszer említi, mélyen egyszerű, a romantikától ment s a virágéhoz volt hasonló az ő szerelme, s egy mukkját se hallotta a vaksi hold. A hamis eszményiséget valódi humorral kacagja ki:

Ne hidd, hogy a sas néz a napba:
Tamás voltam, leszek is abba',
Csak földre néz, prédára les.
Nyulat, juhot, libát keres.

A lángelménének eme, természetében fekvő s az élet problémáit is mélyen megértő nyugodtsága, csöndes, de annál mélyebb gyökereket hajtott érzelme már maga közeledés a humorhoz, és valóban a kor, születés és más körülmények közreműködtével éppen ezekből a természetekből váltak ki a legnagyobb humoristák, egy Shakespeare, egy Béranger vagy egy Arany. Mindhárman a nép fiai, s így születésüktől fogva szívükben volt a humor egy másik csírája: a ragaszkodás önfajukhoz, a nyomor s küzdések közt szerzett büszkeség a nagyok irányában s mély szánalommal párosult együttérzés az elnyomottakkal. Ki tudja, nem bírnánk-e most Goethében egy nagy humoristát, ha parasztviskóban születik? Arany epés humorral tanít meg, hogy a nyomor már magában véve is, de főleg a költőnél humoros:

Mi is hiányzik énnekem
Avégre, hogy költő legyek?
Csizmám lyukadt és vállamon
Alig van egy rossz köpenyeg.
Fésülhetetlen a hajam,
Ingem silány, szennyes gyapot...

De Arany fentebb kiemelt humoros világnézetének még egy körülmény ad erősebb színezetet. Ő saját tapasztalatból mondhatja el: „Közönyös a világ!" Őhozzá is az. A sok ünnepély és hűhóskodás közt e legnagyobb költőjéről mindig megfeledkezni látszik a nemzet, és

Gregussnak *Az anya és fiai* című meséje nagyon időszerű és igaz volt. Ha Arany német költőnek születik, már most egész Arany-irodalom léteznék. Petőfi nemzete még nem érti teljesen legnagyobb költőjét. De ez a nagy költő nem is követelő. Csöndes és szerény, mint „vén kabátja", mely nem akart „soha többnek látszani", s a humorista őszinteségével teszi a vallomást az őt ismerni akarónak, hogy „ő is ember, földi gyarló".

S *tán pecsét is, ha csalódnál,*
Alább tennéd a valónál.

Ez az őszinteség Byronra emlékeztet, és csakugyan van közte és Arany között némi rokonság, csakhogy ez utóbbiban sokkal kevesebb a szenvedély, és több a művészet. Arany többnyire a humornál állapodik meg, Byron a legsötétebb világfájdalom skálájáig felzokog. Byron is azt kiáltja: „közönyös a világ!" De egészen más értelemben, mint Arany. Ennél a nép, az elnyomott kis köznapi emberek panaszkodnak így. Byronnál egy mindent átélvezett, az emberi társadalomtól már szinte elundorodott roué, egy világfi meg egy bársonyruhás főúr. Ez a blazírtság közönye. Ilyen kifakadás van *Don Juan*-ban, *Harold*-ban, *Lará*-ban elég. Arany a népnek, nem a szalonvilágnak Byrona. Nélkülözi ez utóbbinak mély és zord kitöréseit, s nem nagymérvű szenvedélyénél fogva Shakespeare rövid és mély pátoszát is. Az ő Haroldja nem a világlátott palotabirtokos úr, hanem a cigányszedett, vándorkomédiás Istók, kiről éppúgy, mint Haroldról, okunk van gondolni, hogy a költő önmagát festi néhol hősében. És *Bolond Istók* - ha elkészül - a nép könyve lesz, amint Arany a nép költője, miről nemcsak számos kisebb költeménye és balladája, hanem valamennyi nagy műve tanúskodik. Attila az egész nemzetnek mondahőse, éppúgy, mint Szent László, kit Arany szintén megénekelt, a népnek királya. Toldi nemcsak a nép hőse, hanem annak fia is. *A nagyidai cigányok* a nép keservének, fájdalmának visszhangja, s végre Istók a nép bolondja. Emellett az előadási modor, rajzolás, nyelv is valamennyi művében erősen népies. A fiatal Toldit egészen úgy fogta föl, s úgy rajzolta, mint a néphagyományok; faragatlan, bátor, óriás erejű, jószívű suhancnak, s ezzel ellentétben az öreg Toldit csalódott, a világ hálátlansága elől visszavonult, elkeseredett férfiúnak, ki önmagának a sírját ássa. Bár öntudatlanul, a nép érezheti legjobban, mért van ez a vén hős humorosan festve, mert hisz „a hanyatlás, pusztulás már magában is humoros jellemű". Ennek megfelelőleg a *Toldi* a nyár, *Toldi estéje* pedig az ősz rajzolásával kezdődik.

Éppúgy tolmácsolja a nép felfogását, elkábult fájdalmát Csóri vajda és cigánysága. Hiszen a népet a nagyítás és torzítás, a fájdalomnak önátkozása jellemzik, és Arany itt meg nem tagadta önmagát. *Toldi* legművészibb, *Csaba* legnagyobbszabású. *A nagyidai cigányok* legzseniálisabb, s *Bolond Istók* legjellemzőbb műve Aranynak, s ha befejezi, ez lesz az első magyar humoros nagy mű, s ez fogja követelni Arany munkái közt a legnagyobb népszerűséget. Ez a nép számára egy egész etika. A gazdag és mély morált a költő saját lelkéből meríti, s belátni enged szíve legtitkosabb redőibe, s mi vele együtt érezzük az élet nevetséges küzdelmeit, kirívó egyenetlenségeit, s hogy a mosoly, mely ajkainkon lebeg, néha nagyon is fáj, érezni fogjuk, ha e műben lapozunk.

Arany a *Bolond Istók*-ban inkább egyéniségéhez láncol bennünket, mint akármely más művében. Tanít, nemesít mindnyájunkat; velünk sír, és velünk keres vigasztalást, s mi elgondolkozunk, hogy milyen nagy lehet a szíve is annak a költőnek, ki az egész emberiség tolmácsa.

SZENVEDÉLY ÉS VILÁGFÁJDALOM

Schopenhauer hasonlata, hogy a zseni oly messze célt talál el, melyet a többiek nem is látnak, minden „nagy" költőnél igaznak bizonyul; az utódok sokszor századok múlva teszik ama csodálatos fölfedezést, hogy az a nagy céllövő csakugyan feketét talált. Természetes, hogy pályabíráinak rövidlátása bántja őt, annál is inkább, mert a lángelmék rendesen epés véralkatúak. Elégedetlenek a világgal és sorsukkal, s boldogságuk a legszerencsésebb körülmények közt is puszta sejtelem marad. Okuk és elég nagy szívük van a fájdalomra; bánatuknak egész története van, melyet egyedül ők ismernek, de nem panaszolják el senkinek.

Inkább belőlrül keresik a megnyugvást, s többnyire meg is találják, mindannak dacára, hogy éppen a nagy poéták hajlandók világfájdalomra, mert sejtik ama legnagyobb boldogságot, mely a világ kezdete óta szétfoszolni nem akaró álomként terül a nagy és szép lelkekre. De van egy balzsamuk, mely sebeik fájdalmát megenyhíti, s megtanítja őket a türelemre. A melankólia ez a balzsam, melyet még a játszi Anakreónnál is föltalálunk, midőn a Hadészről, Béranger-nál, ha Lisette-jéről dalol.

A melankólia pedig nagyon különbözik a világfájdalomtól. A világfájdalom nagy betegség: a melankólia lábadás ebből a nagy betegségből; a világfájdalom gyakran mint indokolatlan zsörtölődés, önmagát sebző vak indulat jelentkezik: a melankólia együtt jár a belátással, tehát szentimentalizmussá sem fajulhat.

A világfájdalom is jelenthet nagy költőt, de a Shakespeare-ek, Arany Jánosok költészete nem képzelhető melankólia nélkül. Elhisszük, hogy szenvedély nélkül nincs nagy poéta, de az is igaz, hogy melankólia nélkül nincs nagy poézis. Lehet a szenvedély billentyűin játszani, de a belátás zárkózottságának a sikító hangokat fátyoloznia kell: a költő éreztetheti fájdalmát, de szerfeletti jajgatása annyit vesz el nagyságából, amennyi szánalmat kelt bennük a szenvedő *ember* iránt.

Goethe dacoló Prométheusza, ha csak egy rövid rapszódiában is, hatalmasabb képét adja a titánnak, mint oldalokra terjedő jajgatás és átkozódás Aiszkhülosz drámájában.

Laokoon minden izma mutatja a fájdalmat, s arca mégis nyugodt.

Mindezeket azért bocsátottam előre, mert nemritkán hallottam, hogy X. Y., aki örökösen jajgat vulgo: a szenvedély hangján ír, nagy poéta; Arany János pedig, aki meg van róla győződve, hogy:

Egyszerű dal, egyszerű szív s lélek
Sorsosi az avatag fedélnek;
És az ember kevéssel beéri,
Vágyait ha kevesebbre méri

csak dajka, aki lágy, szentimentális érzelmeket csepegtet belénk, s képes elringatni, de a szenvedély viharát sohasem fogja lelkünkben fölkavarni. Azt mondják: Mit nekem a te simplex érzelmeid, minők bárkinek a szívét ezerszer átjárhatták! Költészetnek mondjam-e filiszteri nyugodtságodat, mely valami pápaszemes, pedáns praeceptorra emlékeztet! Lelkemre! Ily egyhangú, szürke ég alatt nagy költő nem vegetálhat. Lázítsa önmaga ellen indulatimat, még emlékeimet se hagyja vigaszomul: mutassa meg, hogy hiába küzdök, hasztalanul élek; szakítsa föl dalával szívemet, hadd csorduljon ki vérem, s mutasson a rákfenére, mely jobb érzelmeimet is megmérgezi, bohókká teszi küzdelmeimet; dala a *dies irae* harsogása legyen, hogy rémülve lássam szózatára vétkeimet, nyomorultságomat: legyen minden sora

megrázó, őrületes kacaj, különben filiszter marad, aki nem tudja, hogy csak az együgyűek boldogok!

Ily érzelmekből eredő dal csakugyan nagy költőt jelent, aki érzi az élet hiábavalóságát, tudja, hogy nyomorultak az emberek, s minden vanity fair! De van egy még nagyobb költő, aki éppúgy éli az életet, ezt a hiúságok hiúságát, aki nemcsak *látja*, de egyszersmind *belátja* az emberiség nyomorát, s azt is tudja, hogy ezen változtatni nem lehet. Byron, Lenau nagy költők, de Cervantes, Molière még nagyobbak, mert megismerni a világ haszontalanságát csak nagy, kibékülni vele csak nagy és bölcs lélek képes. A legnagyobb költők a legnagyobb bölcsek. Valamennyien Molière hitvallásához tartoznak, s azt mondják a mizantrópnak:

Én is, mikép te, látok ám sokat,
Mi jobban volna máskép, mint ahogy' van:
S *bár, mint te tudnék én is szüntelen*
Haragra gyúlni: még se gyúlok ám!
Én úgy veszem az embert, amilyen,
A türelemhez szoktatom magam,
S hiszem, hogy a világban, melyben élünk,
Bölcsebb az én türelmem, mint epéd.

Ez ama bölcs belátás, mely fájdalmon, gyűlöleten egyaránt felülemelkedve nézi a világot, s mint valami glória besugározza azoknak arcát, kik bírnak egész odáig fölemelkedni. Éppen ők látják az embert legkisebbnek, de ők úgy tesznek a fájdalommal, mint a léghajósok a homokzsákokkal. Annál többet dobnak vissza a földre, mennél magasabban érzik magukat.

A rajongást Don Quijotéra bízzák, erre a nagy lélekre „silány körülmények közt, akinek tehát minden gondolata agyrém, minden vágya álom", s inkább megtanítanak tűrni s megnyugodni a változhatlan világrendben. S lehet-e más a költészet célja, ideálja? Lehet-e a költőnek más hivatása, mint hogy az embereket jobbakká, boldogabbakká tegye. Az, ki a gyűlölet fájdalmával panaszkodik az ember nyomorúságáról, nem törekszik eme legmagasb ideál felé. A költészetnek lehet gyűlölete, de a gyűlöletnek nincs költészete. - Zokogjatok! essetek kétségbe! ezt nem a költő, nem a próféta, ezt a sátán szövi az emberiség álmaiba.

Azok a legnagyobb költők, kikről elmondhatjuk Buffon emlékszobrának feliratát: „Génie égal á la majesté de la nature." Jean Paul pedig találóan mondja, hogy a zseni őserdő; nagyban és kicsinyben hasonlít a természethez. Ebben és változhatatlan törvényeiben keresi a megnyugvást, mint Petőfi őrültje.

Zivatar után a természet legüdébb, legmosolygóbb, s a nagy lélek is a szenvedés viharai után látja legtisztábban a világ szépségeit, az élet örömeit. Bánatában Edgárral vigasztalja magát: Ki mondhatja el magáról, hogy ő a legboldogtalanabb? Ha pedig lecsöndesültek szíve vészei, marquis Posával imádkozik: Mégis szép az élet! Csak nem szabad elcsüggedni. A zseninek is van bánata, de ez mindig akaratából ered; megismerése, belátása nem ismeri a fájdalmat, önkéntelenül is eszembe jutnak Schopenhauer mély pszichológiai kutatásai: „Der Ausdruck des Genies, der die augenfällige Familienähnlichkeit aller Hochbegabten ausmacht, liegt darin, dass man das Losgesprochensein, die Mamemission des Intellekts vom Dienste des Willens, das Vorhersschen des Erkennens über das Wollen deutlich darauf liest: und weil alle Pein aus dem Wollen hervorgeht, das Erkennen hingegen an und für sich schmerzlos und heiter ist, so gibt dies ihren hohen Stirnen und ihrem klaren, schauenden Blick, als welche dem Dienste des Willens und seiner Noth nicht untertan sind, jenen Anstrich grosser, gleichsam überirdischer Heiterkeit, welcher zu Zeiten durchbricht und sehr wohl mit der Melancholie der übrigen Gesichtszüge, besonders des Mundes zusammenbesteht, in dieser

Beziehung aber treffend bezeichnet werden kann durch das Motto des Jordanes Brunos: In tristia hilaris, in hilaritate tristis!"[12]

Az akaratból eredő bánatnak keserűségét elveszi a belátás, s megszületik ama búsvidámság, a melankólia. A szenvedély amaz akarat, mely fájdalmat okoz, a belátás melankóliája az igazságtevő bíró, ki a bánatot a legnagyobb lelki nyugalommal szabadon bocsátja. Ez az igazságszolgáltatás éppoly problematikus, mint a zseni lelkülete: „örvényeibe nem hatott le a szem." Szíve, mint a föld belseje, a szenvedély óriási lángjával ég, de a fölszínen minden zöldell és virul; mint a tenger mélysége, szörnyvilágot rejt magában, míg hullámai szelíden ringatják a sajkát. A mélység eme nyugodtsága terül el azok lelkén, akik iure divino nagyok, s mindannyira ráillenek Aranynak Dantéről írt sorai:

Állottam vizének mélységei felett,
Síma volt a fölszin; de sötét, mint árnyék,
Alig mozzantá meg a rózsalevelet,
Mint rengéskor a föld, csak alig hullámlék.

Én ilyennek képzelem a zseni genealógiáját.

Világnézet és fantázia nélkül nagyszabású tehetség nem képzelhető. Ennek nem szabad a tömeggel gondolkoznia; önalkotta világban él, szelleme a dolgok mélyére hat; amit ő lát és érez, arról másoknak sejtelmük sincs, költészete tehát szükségképp ezt a világnézetet árulja el. Az egyéniség tehát nem egyéb, mint költészetbe öntött világnézet, azért nincs egyéniségük középszerű poétáknak. Minthogy pedig a világnézet nem lehet kópia, vele jár az újdonszerűség is, azaz: minden zseni új világot teremt, amennyiben a régit jobban leleplezi.

A fantázia úgy viszonylik a világnézethez, mint a káosz a fényhez. Színt, alakot ád a költő álmainak, ki általa tisztán, ragyogón lát mindent; de sugarai egyúttal sötét és nagy árnyakat vetnek a világra. A fantázia, mint a meleg és világosság, teremtő erővel bír; belőle ered minden termékenység, de ha nagyon is tropikus, le is perzseli azt, amit létrehozott. Harmatra, esőre is szükség van. Senki sem lett még a boldogság ölén naggyá.

A fantázia az akarat egyhangú, de állandó világát tarka, változékony világgá varázsolja: létrehozza a szenvedélyt. A fantázia nagy szellemek nemeslevele, pecsét rajta a világnézet; de a szenvedély gyakran foltot ejt a nemeslevélen.

Ebből erednek a zseni fogyatkozásai műveiben és életében egyaránt, ha a belátás, a meggondoltság nem veszi gyámság alá. Mert a szenvedélynek csak szárnyai vannak, szemei nincsenek. Repül, sokszor igen magasan; de nem tudja, hová. Lázas nyugtalansága űzi;

---

[12] A zseni abban nyilatkozik meg - és ez minden nagy tehetséggel áldottnak közös jegye -, hogy az ember látja rajta: értelme megszabadult az akarat szolgaságától, hogy benne a megismerésé az elsőség, látja az uralmat az akarat fölött, és mivel minden kín az akaratból származik, a megismerés pedig önmagában is mindenképpen fájdalom nélküli és gyönyörűséges, ezért ez teszi a zseni homlokát büszkévé és emeltté, tekintetét tisztává és látóvá, azt a homlokot és tekintetet, amely nincs alávetve az akaratnak és az ő nyomorúságának; vagyis azt a jegyet, vonását adja meg a nagy és földöntúli gyönyörűségnek, amely időnként az arcra, kiváltképp pedig a szájvonásokra melankóliával társulva kiül; e tekintetben különösen találóan jellemző Giordano Bruno mottója: in tristia hilaris, in hilaritate tristis. *(Schopenhauer-idézet)*

szeretné a napot elérni, de többnyire úgy jár, mint Ikarusz. Viszont a meggondoltság nem bír magasra emelkedni a szenvedély szárnyai nélkül. A puszta terv kevés, a tettvágy nem elég; e kettő egyesülve minden. Az egyiknél a meggondoltság van túlsúlyban: ez Schopenhauer, a másiknál a szenvedély: ez Petőfi; egy harmadiknál e kettő egyensúlyban tartja egymást: ez Shakespeare.

Nem elég szenvedélyesen érezni, a zseninek tisztában kell lennie érzelmeivel, s ezek ugyan kevésbé szenvedélyesek, de mélyebbek, ha gondolkozik fölöttük, azért a zseninek szükséges egy adag filozófia.

Stille Wasser sind tief! A zseni lelke is akkor legmélyebb, ha a belátás csillapítja nagy szenvedélyét. A szenvedély és meggondoltság arányos vegyületéből eredt melankóliájával kiterjesztett sasszárnyakon csöndesen úszik a magasban. De ha a belátás nem őrködik a szenvedély szárnyalásán; ez feleúton elbukik, eltéved, vagy valahol fönnakad, s hogy szabaduljon, szilajon, vadul kezd csapkodni szárnyaival, s végre, mivel sehonnan se jő számára segítség, önmagát kezdi szétmarcangolni.

Ez a világfájdalom szimbóluma.

HUMOR ÉS MATERIALIZMUS

Szegény Hiribiri barátom! Olyan jó fiú volt, s oly kedélyesen tudta elmesélni a nyomor iskolájában tett előhaladásait vagy mint ő nevezte, *kalandjait*! Valahányszor unatkozom, ő jut eszembe, s ha a versírásba olykor belekábulva, teli ákombákomozom az előttem fekvő papírszeletet, többnyire róla esik álmodásom. Most is eszembe jutott az én humoros barátom, s én célszerűnek tartom, esszém bevezetéseképp itt közölni egyik érdekes *kalandját*, melyet ő nekem a múlt év egyik szürke, novemberi délutánján csaknem szórul szóra így beszélt el:

Egy reggel - éppen karácsony napja volt - süket háziasszonyom kijelentette, hogy ő tovább nem lesz az én bolondom; vagy fizessem meg már egyszer a lakbért, vagy takarodjam ki tüstént szobájából, különben megmutatja, hogy más hangon is tud velem beszélni. E határozott föllépéséből láttam, hogy puszta szép ígéretekkel többé meg nem nyugtathatom; ezért kalapom szememre vágva, búcsútlanul hagytam oda egyhónapi tanyámat. Még rongyos kofferemet se hoztam szóba; jól tudtam, hogy mi történik vele.

Quid nunc? Oly barátim, kiktől szemtelenség nélkül kérhettem volna ideiglenes éji szállást, nem voltak; más szobát se vehettem ki, mert éppen csak annyi pénzem volt, hogy két-három napig éhen ne haljak. Elhatároztam tehát a napot kávéházakban tölteni s aztán a holnapi örömünnep reggelét bevárni a - *Ferenczy*-ben.

Éji fél tizenkettőt mutatott a Kammon kávéház órája, mikor betört cilinderemmel a Hatvani utcára léptem. Az utca csak úgy hemzsegett az éjféli misére menő emberektől! Tarts te is velük - gondolám -, úgyis bitang vagy! Dictum factum. De a templom már annyira zsúfolva volt, hogy én, aki nem áhítatból mentem oda, az agyonnyomás eshetőségétől tartva, szépecskén visszafordultam, s szerencsésen be is nyitottam a - *Ferenczy*-be. A gyöngéd nem itt bőségesen volt képviselve; férfit keveset láttam. Leültem a legelhagyatottabb zugba, s feketekávé mellett elmélkedtem Jézus fényes csillagáról, a karácsonyfa ártatlan örömeiről s azok együgyű boldogságáról, akik hisznek. A régi emlékek vagy az a tudat, hogy ma a legárvább is ünnepel, tett ily mamlasszá? Tudom is én! De utóvégre is átláttam, hogy ez a hely egyáltalán nem alkalmas a meditációkra; összehordtam tehát egy halmaz újságot azon reményben, hogy a betűk elűzik álmatlanságomat. Unatkoztam, s az álom nem egyéb, mint az unalom komparatívusza. Szemeim lecsukódtak, s önkéntelenül bóbiskolni kezdtem.

Egyszerre meghúzta valaki a fülemet. Bambán szétnéztem, mint egy igazi fajankó, aztán egy újságot fogtam a kezembe, mintha mi se történt volna.

Mellettem egy szőke, nagyon piros kisasszony elnevette magát.

Én pedig csak néztem, bámultam a hasábokat, de a betűk táncoltak, összefolytak szemeim előtt.

Az újságot spanyolfalként magam elé tartva, újra nekiestem a szundikálásnak. De megint hiába, mert valaki arcomba lökte a lapot.

Poziturába helyeztem magam, mintha tovább akarnék olvasni.

A nagyon piros kisasszony megint elkacagta magát:

- Hát mért nem megy haza, lelkem, ha annyira álmos?

Morgás.

- Szegény tatár! Ugye hogy nincs szállása?

- Dehogy! Korán reggel el akarok utazni, s csak azért maradtam itt, hogy a vonatot el ne aludjam.

Újra kacagás.

Egészen a kuckóba húzódtam, s hátat fordítottam a piros kisasszonynak.

- Szegényke! Jöjjön hozzám. Nálam van jó puha dívány; ott aztán kialudhatja magát.

Schillert akartam neki citálni: Die Metze ist gutherzig; doch das sind sie alle. - De hallgattam.

A piros kisasszony, látván, hogy az a bikfic felelni se tud, kacagva távozott.

Én pedig érezvén, hogy az álommal tovább nem küzdhetek, az asztalra hajtottam fejemet, két tenyerem közé, s úgy hiszem, el is aludtam.

Nemsokára egy durva kéz rázott fel. Wollen sie sich hier ausschlafen? - mordult rám a pincér, s öklével olyat ütött az asztalra, hogy egy időre minden álmosságot kikergetett belőlem.

Valamit morogtam mentségül, s még egy feketét hozattam. Fizetéskor pedig háromszoros borravalót adtam a pincérnek, ami aztán alkalmasint kiengesztelte, mert többé nem háborgatott. Úgy reggel hét óra felé sáros cipővel, beütött cilinderrel, fésületlenül és mosdatlanul ballagtam a Kammon felé, halkan dúdolgatva magamban:

Jaj Istenem, beh röstellem,
Hogy reggel kell hazamennem.

Nos, az én Hiribiri barátom, mint e humoros elbeszéléséből is kitetszik, egészen a jövő század embere. Valódi típusa annak a világnézetnek, mely a materializmus tanaiból, a modern etikából s a legújabb bölcseletényeken alapuló, tehát jogos pesszimizmusából fejlődik, s mely a költészet sugaraitól megaranyozva *humor* név alatt csitítja az emberiség mind leplezetlenebbül feltáruló nyomorát. Ha meg kellene írnom e különös ember jellemrajzát, azt mondanám, könnyelmű, de kedélyes, jó fiú, ellensége minden előítéletnek, béke- és emberszerető, sorsával nem sokat törődik, s mégsem akar meghalni; élete csupa tévedésből áll, de hibáit belátja, s szenvedéseiért nem okoz másokat. Fatalista, amennyiben az erényt és vétket, a fölmagasztosulást és az elbukást végzetszerű szükségességnek tekinti, s quasi megnyugszik a rosszban is. Nagy egoista, de embertársainak éppúgy, mint önmagának, csak jót óhajt, s nem akar emelkedni mások romlásán. A szeretet lángja őnála langyos érzelem, viszont a harag, gyűlölet, káröröm előtte nem ismert, soha nem érzett indulatok. Szerinte a társadalmi erények legelseje a *humanitás*...

Íme, a jövő század képmása!

Az emberiség elsatnyulásával, a társadalom megromlásával s hitetlenséggel arányosan szaporodnak az effajta emberek; ők az életet igen jól ismerik; látják, hogy a rossz csak lelki vakság, föl nem ismerése a jónak; tapasztalták, hogy létezik egy végtelenül igazságos nemezis, amennyiben a bűn magamagát sújtja következményében, minők: a szív elsivárulása, az öntudat gyötrelmei s a képtelenség valamely örömet tisztán, zavartalanul élvezhetni. Mindez világos előttük, s Staël asszony nélkül is tudják, hogy: comprendre c'est pardonner, s mégse szokhatják meg környezetüket, sehogy se bírják elsajátítani az élet praxisát. A kétkedés komikus lanyhaságával úsznak századuk zavaros, szemetes hullámaiban, hogy megmentsék valahogy azokat a foszlányokat, melyek a régi ideálból még lelkükön ragadnak. A koreszmék hullámverése elmosta a hit csillagait, s ama szellemvilág, mellyel a lélek gyermeteg ábrándja betöltè a végtelenséget, a tudomány látcsövein át vizsgálva, hazug álomnak bizonyult.

Azt a halhatatlanságot, melyet az emberiség kezdettől fogva sejtett, csakhogy tévesen a felhők felett képzelt, megtalálta e földön; érzi magában a végtelenséget, az örökkévalóságot. Az emberek nem hihetvén többé amaz álmodott ideális világban, a halál után arra vannak utalva, hogy saját lelkükben keressék az eszményt. Nem a gyermekálmok homályos világán, hanem szívük tükrén át nézik a földet és a mindenséget. Aki ez új szellemtől van ihletve, az az Isten föltétele nélkül a maga *énjén* keresztül, látja az embert. A materialista saját egyénisége bélyegét nyomja a földre, holott a teokrácia az embereket más - a tökélyesb világ szerint idomítja. A túlvilág hite álom volt; a materializmus eszme. A teokratának el kell a földtől fordulnia, hogy az istenséghez emelkedhessék; a materialista szükségképp lent marad a földön, s az élettel, az emberekkel foglalkozik. A pozitív vallású hite, a materialista szíve szerint cselekszik. Minden személyesített vallás a másvilági jutalmak ígérete, a természet vallása ellenkezőleg a belátás által hozza létre a jót. A deista világa, erkölcstana, tettei a természeten kívül vannak; a materializmus maga a természet. Ez a *természet vallása*! Az istenhivőt az Isten és a másvilág, a természethivőt az *Én* fogalma tölti el. Századunknak (az angol I példájára) az *Én*t mint az Isten nevét nagybetűvel kellene írni.

Szembetűnő a materializmus világnézetének, erkölcsi fogalmainak rokonsága a humoréval. A materializmus dajkája a humoristának, ki sohase feledi el a tőle hallott történeteket. Az anyagelviség etikája a hús és vér erkölcstana, s a humor poézise a hús és vér költészete. Ama megvetését a földi dolgoknak, megtagadását Énünknek, melyet a személyes istenség támaszt a lélekben, a humor nem ismeri. A humorista a tömeg zajában, eltelve földiséggel, szívéből mint központból nézi a világot, s nem abban talál megnyugvást, hogy jobb, hogy közelebb emelkedik Istenhez a többieknél, de abban, hogy az ő érzelme a nép érzelme, az ő gondolata az emberiség gondolata. A vallás emóciója himnusz, a humoré elégia. A humorista nem tesz úgy, mint Illés próféta, nem menekül az emberek bűnei, gonoszsága elől a pusztába, hogy Istenéhez közelebb, istenes gondolataival egyedül legyen; a humorista a bűnbetegek orvosa, vigasztalója; nem fenyegetésekkel, nem jutalomígéretekkel, hanem szánó szelídséggel csepegteti szíveikbe a *belátás* balzsamát, s ujjongással fogad minden megtérő tékozló fiút.

A humor a jövő költészete. A romlott emberek társadalma szülte ezt a korán érett, „altklug" gyermeket, kit mosolyogva, harag nélkül hallgatnak az enervált század fiai, mert azt hiszik, hogy gyermektől elviselhetik, ha szemükbe mondja az igazságot. Erkölcstelen köréből magába szija a fényt, az illatot és a melegséget, s ezt sugározza ki szelíd lelkéből. A humor oly virág, mely a szemétdombon nő, napsugár, mely a blazírtság tespedt pocsolyájában ragyog.

Mennél hátrább lapozunk az emberi nem történetében, annál messzibbre távozunk a humortól. A régi népeknél nyomára sem akadunk. Természetesen, mert az emberek vallási rajongással eltelve, erősek és romlatlanok voltak; velük maguk az istenek sem átallottak érintkezni. Jehova - szól a monda - sokszor leszállt a földre, meglátogatta a pátriárkák tűzhelyét, kinyilatkoztatta nekik terveit, törvényeket, oktatásokat adott nekik; intette, fenyegette, biztatta, vigasztalta őket. Ez a viszony Isten és ember közt olyan volt, mint a jobbágy viszonya földesurához. Az Úr törvényeket szabott szolgáinak; nekik, egyéniségük megtagadásával, ezek szerint kellett érezniök, gondolkozniok és cselekedniök. Mózes Istene egy meglehetősen igazságos kényúr volt, aki elkárhozással fenyegette azokat, kik egyénileg mernek érezni. Lehetetlenné tette, hogy szolgái az élettel megismerkedjenek, mert eltörülve a ragaszkodást, a szeretetet, melyet földi hazájok kelthetett volna bennük, a maga képét nyomta szíveikbe, s megparancsolta, hogy egyedül ezt ismerjék, ezt imádják. Izrael vallása Istennel, a humor a tárggyal azonosítja az *Ént*: mindenből az Én kiindulási pontja, minden érzelmét innen származtatja, s ide vezeti vissza. Ábrahám népe Jehovát hiszi minden dolog kútfejének, benne összpontosítja hitét, vágyát, reményét és erkölcsi nézeteit. Az Úr mennydörgős hangon szól rabszolgáihoz, s ezek alázatosan, porba hajtott arccal figyelnek parancsszavára. A patriarchák

s próféták gyermeke naivságukban aztán sokszor oly beszédeket adnak az Úr szájába, melyekben a mi modern ízlésünk humort vél találni. Mikor Izaiás az ökröt és szamarat összeköttetésbe hozza Jehovával, önkéntelenül a humor jut eszünkbe: „Megismeri az ökör gazdáját, és a szamár ura jászolát; Izrael pedig nem ismer engem, és az én népem nem ért."[13]

De nem szabad felednünk, hogy itt csak a naiv, együgyű stílus gyakorolja ezt a humoros benyomást, az érzelem, a hangulat, mellyel ilyeneket írtak, bizonyára legkevésbé volt az. Ők ezáltal erőt, hangsúlyt akartak adni Isten szavainak, anélkül hogy még sejthették volna: du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas.

És valóban, ők a földi dolgok ama kevésre becsülésében, az Isten társalgásában fenséges égi gyermekek voltak, és a fenséges Jean Paul szerint a humornak ellentéte.

A zsidók vallásánál eszményibb, szebb a klasszikusok mitológiája. Izrael az erőt, Hellasz az eszményt istenítette, s minthogy a mindenhatóság az összpontosult erők fogalma, a zsidók csak egy Istent fogadhattak el; míg a görögök, kiknél a *szép* iránti érzék erősebb volt a mindenség hatalmának boncolgatást nem tűrő eszméjénél, az általános, mindenütt és százféle alakban föltalálható ideált jelképezték istenükben. Homér érzéki istenei eszményiebbek az érzékiség nélküli, rideg, megfoghatatlan Jehovánál. A görögök vallása költészet, Mózesé törvény. Itt a rabszolgai rettegés, ott a szabadságra vágyó lélek küzdelme van szimbolizálva. A bibliának van Ábrahámja; a mitológiának Prométheusza. Az ily titáni gondolkodás: az Istennel akarok verekedni[14] egyedül áll. Homér nem az emberi természeten *kívül*, csak azon *felül* képzelte isteneit. Költői lelke kiérezte, hogy a természet oly szép, oly magasztos, mint az ő istenei, s nem is keresett számukra külön országot a felhők felett. Nála az istenek a földön laktak, s az emberekkel nem Jehovához hasonlóan érintkeztek, ti. mint a zsarnok rabszolgáival, hanem velük lakomáztak, földi nőkkel volt szerelmi viszonyuk, kétes viadalokban a hősök segítségére jöttek, megbosszulták kedvenceiket, s gyakran ők döntötték el a csaták kimenetelét. Homér istenei emberi bűnökkel felruházott érzéki lények voltak, a természetnél semmivel se hatalmasabbak, s az embernél is csak erőre s nem egyúttal szellemre nézve nagyobbak. Nem léteztek a természet előtt és kívüle, mint a genezis teremtő Istene; a káosz előttük volt; ők ebből származtak. Homér népe, mintha a természet istenségét sejtette volna, a természeti erőket isteneknek gondolta. Ez a vallás az ókor minden vallásánál szebb volt, s mindenesetre természetesebb az ostoba és nevetséges dogmák ama hiténél, melyet az érzelem- és gondolatszegény vakbuzgóság Jézus utolérhetetlen szépségű, valóban isteni tanaiból a leggyalázatosb csúfítások által paródiaképp hozott létre, s mely annyi századon keresztül nyűgözte s még most is nyűgözi az emberi lelket. A mi Istenünk nem Jézus, de a tíz parancsolat istene maradt továbbra is, aki tiltja a rosszat, de nem mutatja meg a jót, az eszményt. Ez a filiszterek, a rabszolgák istene! S minthogy a költészetre a vallás mindig nagy befolyást gyakorolt, sőt mondhatjuk, annak eleme volt: természetes, hogy az egyéni gondolkozást nem tűrő, föltétlen elfogadást követelő dogmákkal megtöltött szívben amaz általános és örökös kétkedés, melyet humornak nevezünk, s melyet a személyes Isten és egy másvilág elfogadása lehetetlenné tesz, helyet nem találhatott. A költészetnek, mely nem állít föl hitágazatokat, nem boncolgat, hanem mindig a bizonytalanul hullámzó egyéni érzelmekből ered, tehát közvetlen és általános, egyáltalán semmi köze a dogmákhoz. A költő önalkotta eszmevilágban él; abban, melyet a teológia hideg, átérezhetlen tanai rátukmálnak, elveszti egyéniségét. Én azt hiszem, hogy Hellásznak azért volt a középkorénál sokkal gazdagabb költészete, mert ott a lélek szabadon, egyénileg érezhetett. A szellem egyenrangú volt az istenség fogalmával, mind a

[13] Izaiás I. 3. *(Reviczky jegyzete)*

[14] Jób XIII. 3. *(Reviczky jegyzete)*

kettő természeti őserő. Ezt különben már a zsoltáros is érezte magában, s az Úr szent lelkének nevezte, a kereszténység pedig a Szentlélek Istenségének szimbólumában tiszteli; de a materializmust kivéve, semmiféle tan se hozta a szellemet oly szoros kapcsolatba a természettel, mint a mitológia. A görög isteneket a természet szülte; a héroszokat a természet nevelte; aki isteni tetteket vitt véghez, az félisten volt. A természet volt a közvetítő isten és ember közt; az istenek leszálltak az emberekhez, s az emberek fölemelkedtek az istenekhez. Annyi bizonyos, hogy a régiek több sejtelemmel bírtak a természet filozófiájáról, az anyagelviségről, mint a fanatikus és tudatlan középkor. Démokritosz, Epikur, Lucretius, kiket már bízvást nevezhetünk materialistáknak, bizonyságomul szolgálhatnak, s Crates mondását - Naturalia non sunt turpia - sok tekintetben igazolja a modern etika. Ez a nagy nép a humorhoz is közelebb járt valamennyi egykorú s a később szerepelt nemzeteknél. A régi történetíróknál némelyek itt-ott humort vélnek találni és Szókratész, Arisztophanész, Diogenész, Timon már magukkal hordták csiráját, mely azonban az emberi szív akkori világában meg nem foganhatott; csak a társadalmi élet lassankénti átalakulása, új erények, új bűnök keletkezése hozta létre ama termékeny talajt, melyből a legelső humoristák, Shakespeare és Cervantes életfelfogása jött napvilágra. Teljesen felfogható, mért nem találunk a természettel legjobban összeforrt, görögöknél se valódi humort. A társadalom fejletlensége, az erkölcsi nézetek természetellenes szigora, az emberek műveletlen jósága, az erény- és bűnről táplált, a lélektannal ellenkező nézetek, az istenségnek tulajdonított bírói szerep s a másvilág küzdés nélküli boldogsága vagy engesztelhetlen kínjai merőben ellenkeztek a humornak mindent megbocsátó, a bűnhöz leereszkedő, mindenben kétkedő, szánalmas gúnyjával. A *fatum* mély gondolata, mely nem volt egyéb, mint tetteink, életünk végzetszerűségének csodálatos sejtelme (mi már tudjuk, hogy a körülmények s a motívumok a fátum eszközei) meg nem szülte a humanitás morálját. Az ótestamentom fántom-fánt, alacsony elvét: szemet szemért, fogat fogért a mitológiában képviselték a fúriák, kik a gonosztettet hasonlóval fizették vissza, s Hadész gyötrelmei hasonlók voltak a bűntetthez, melyet az illető elkárhozott életében elkövetett. És az idők lassanként megváltoztak. Görögország lejátszta fényes szerepét; a *gravitas Romana* győzött az ideálon. A nemes olümposzi játékokat a gladiátorok váltották fel, s a *panem et circenses* közmondássá lett. Hellasz dalosai rég sírba szálltak, s a rómaiak nem voltak hozzájok foghatók. Elkeseredve gondolunk Ovidius tetszelgő ledérségére, Horac rafinírozott képmutatására, Virgil önző, szolgai hálálkodására, a zsarnok szívű Augustus - és a hiú és ravasz Meacenasszal szemben.[15] Az istenek dicse szétfoszlott, a fórumról csak politikai veszekedéseket lehetett hallani, a hetéralégkör kigúnyolta a régi, nyájas isteneket, s a pazarló tespedés, a buja életszofizmák szignalizálták a közel levő erkölcsi és társadalmi visszahatást. Róma hatalmának növekedésével arányosan süllyedt erkölcse. Augustus kora már magában rejtette ama csírákat, melyekből egy Tacitus, egy Juvenal volt fejlődendő. Megszületett a szatíra. Ez a belsőleg már akkor elhanyatlott Róma a világ felett uralkodott. A kis Palesztina képtelen volt ellenállni az óriásnak. De itt is megrozsdásodott a régi vaserkölcs. Rómát a morális fogaknak lazán vevése tette tönkre; a zsidókra megfordítva, erkölcsi törvényeik túlszigora hozott romlást. Les extrémes se touchent. Mózes szőrszálhasogató törvényei egy, azok megtartására elég erkölcsi erővel bíró, szigorú nép törvényei voltak, mely nép moralitásának csökkenése azt eredményezte, amit túlszigor nem ritkán szokott: a farizeizmust. A törvény megölte a zsidók szívét. A próféta joggal panaszkodott: Ez a nép ajkaival dicsőit engem, szíve pedig távol van tőlem, és engem az emberek parancsa és tudománya szerint félnek.[16] A jót nem érezték, csak mutatták; lesütött fővel jártak, de lelküket nem emelték Istenhez; a farizeusok képmutató

[15] L. Beulé: Augustus kora; Lessing: Rettungen des Horac. Sat. *(Reviczky jegyzete)*

[16] Ezsaiás XXIX. 13. *(Reviczky jegyzete)*

buzgósága sztereotip lőn. Erkölcsük szavakból, formából állott, s az elsőt, aki azt hirdette, hogy az erényt a szívben kell hordani, fölfeszítették.

Ez a kor adta az emberiségnek Jézust.

Jézus halomra döntött minden eddigi fogalmat a morálról, erkölcstana óriási üstökösként tűnt föl az emberiség láthatárán, s majd kétezer évnek kellett elmúlnia ez üstökös visszatértéig. Akkor Jézus volt a neve, most materializmusnak hívják. Renan az ő erkölcstanát egy tiszta kultusznak, egy pap nélküli vallásnak nevezi, mely egyedül a szív érzésén nyugszik. „Ő kitalálta az igazi újjászületést, a gyönge istenítését, a nép szeretetét, a rokonszenvezést a szegénnyel s mindannak visszahelyezését, ami alázatos, igaz és gyermeteg." Ő a végleges vallást hirdette, melyet a modern erkölcstan kegyeletes bámulattal vall magáénak. Csodálatos tény, hogy Jézus erkölcstana a materializmuséval majd mindenben ugyanaz. Tanait az a mély humor lengi át, melyet csak a nép végzetes lealázottságából eredő gúnyos fájdalomból, az élet küzdelmeinek - melyekben sokszor hiába imádkozunk szabadításért a gonosztól - érzéses felfogásából s a nyomort ez okból megbocsátó szánalomból lehet származtatni. A régi előítéletes, arisztokratikus világban Jézus a szó legigazabb értelmében az első demokrata, ő a szegényeknek élt, s a szegényekért halt meg. Szerette a mazurt, a s gazdagok iránt, kikről azt mondá, hogy előbb lehet a tű fokán hajókötelet áthúzni, mint hogy közülök menjen be valaki a boldogság mennyei országába, csaknem túl szigorú volt. Borzasztó a dúsgazdag s a nyomorult Lázárról szóló parabola. Ez az igazi Messiás ebionizmust tanított, s a szegénységtől tételezé föl a szív minden tisztább gerjedelmét. A gazdag ifjúnak, ki minden parancsolatot híven megtartott, azt javasolta, hogy ossza szét minden vagyonát a szegények közt, ha tökéletes akar lenni. - Minden valódi humoristában föltaláljuk a nép szeretetét, bűneinek megbocsátását s a szegénység kultuszát, ezt a legnemesebb demokráciát, és senki előtt se tessék furcsának, ha azt mondjuk, hogy Jézus az első nagy humorista. Származása, sorsa, környezete, életmódja okvetlenül nagy befolyással voltak korát kétezreddel megelőzött szellemére.

A bűnben fogant, törvénytelen születésű fia a népnek s az emberiség leendő megváltója; az ismeretlen, szegény, vendégszeretetből élő mesterember, őse minden királyi nagyságnak, a képmutatóktól körülvett legigazságosabb bíró; az együgyű szívű, tanulatlan Messiás, akinek fogalma sincs a kis országán kívüli állapotokról, aki hisz a sátánban, s imával a tenger viharát, a betegséget, sőt magát a halált is feltartóztatni véli, s végre a szelídség halálra üldözött „báránya" oly érzelmeket ébreszt szívünkben, melyek nagyon hasonlítanak a humorhoz.

Dicső tanaiban pedig oly emléket állított a humornak, hogy ezt azok után bátran nevezhetjük a költészet költészetének. - Tőle hallottuk, hogy ellenségeinket is szeressük, hogy jót tegyünk azokkal, akik minket gyűlölnek, s imádkozzunk üldözőinkért, mert az alacsony érzelmű emberek is szeretik azokat, kik velük jót tesznek. Az alázatos szelídségnek tulajdonította az erkölcsi győzelmet, s a bosszúvágyat és a visszatorlásnak a kárörömmel rokon elégtételét szigorúan elítélte. „Aki egyik arcodat megüti, fordítsd oda neki a másikat is, és ha valaki felsőruhádat elveszi, a köntöst se tagadd meg tőle. Mindenkinek pedig, aki kér tőled, adj; és aki elveszi, ami a tied, vissza ne kérjed."[17] De Jézus mély szelleme az egoizmust se hagyhatta számításon kívül. Önszeretet nélkül az ember természetellenes lény volna, s ami természet-ellenes, az rút. Azt sem akarta, hogy magunknál jobban szeressük az embereket, mert ezáltal mások szeszélyére bíznók saját létünket, hanem azt mondta: Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat! Nála senki sem ismerte jobban az emberi lelket; ő a nemes és jó tetteket az önszeretetből származtatta; ki akarta mutatni, hogy az embernek saját érdekében kell az erényt

[17] Lukács VI. 29-30. *(Reviczky jegyzete)*

gyakorolnia. Aki azt akarja, hogy embertársa jót tegyen vele, neki is azt kell cselekednie. Ne ítéljenek - úgymond -, hogy meg ne ítéljenek; ne kárhoztassatok, és nem fognak kárhoztatni; bocsássatok meg, és meg fognak nektek bocsátani.[18] Szóval és tettel tanított a felebaráti szeretetre, az irgalmasságra, a bántalmak megbocsátására, a szelídségre, az alázatosságra és a tiszta szívű szegénységre.

Boldognak nevezte azt, akinek kevés vágya van,[19] azt, aki szelíd és békességes, azt, aki sír és szenved, azt, aki vidám és tiszta szívű, azt, aki az igazságra vágyik, s ezért üldözik, és bántalmakat szenved. Jézus a boldogságot a bizalommal viselt szenvedés visszahatásának gondolta. - A fájdalmat oly áldásosnak vélte, mint a vihart, mely felüdíti a vidéket, mint a vízáradást, mely termékenyíti a földet. - A szív elviharzott keserveiben találja legédesb vigasztalását, s „jaj, nektek, gazdagoknak, mert megvan a ti vigasztalástok"![20] Megsiratta a jó útról eltévedteket, szánakozott a nyomorultakon, s magát ezek vigasztalójának, orvosának nevezte. Kigúnyolta a képmutatók szívtelen előítéleteit, rossz hírű asszonyokkal s férfiakkal evett és társalgott, s azt válaszolta a farizeusok szemrehányására: „Nem jöttem hívni az igazakat, hanem a bűnösöket".[21] Azt mondta, hogy nem az egészséges, hanem a beteg embernek van orvosra szüksége. Legszebb példabeszédeiben is erre példázgatott, s meg volt róla győződve, hogy a bűnös embert nem a kemény megdorgálás s a meglakoltatás, hanem az irgalom és bocsánat téríti meg leghamarabb. Megnyerő bánásmóddal kell arra törekedni, hogy a bűnös megjavuljon. A jó pásztor egész nyáját otthagyja, hogy azt az egy juhot, mely eltévelygett, visszaterelje, az apa pedig ujjongással fogadja a hazatérő, bűnbánó tékozló fiút. Ezek lesznek a megigazulás országának lakosai, mert a hivatalosak, akiket a nyomor meg nem látogatott, nem fogadták el a meghívást.[22] Nem az szereti felebarátját, aki lelki nyomorában megvetéssel fordul el tőle, s örül, hogy ő nem olyan, hanem az, aki, mint az irgalmas szamaritánus, megkönyörül rajta. Jézus eme tanait saját példájával pecsételte meg. Megbocsátott a bukott nőnek, mert sokat szeretett, s ha valami, úgy Jézus szemrehányás nélküli szavai: - Menj és többé ne vétkezzél! - javíthatják meg a házasságtörő asszonyt. Érezte, hogy az embernek nincs joga felebarátját megítélni vagy magát bármi módon föléje helyezni.

Egyenlőséget, általános demokráciát hirdetett ő, s gúnnyal beszélt a hatalmasokról. „Aki nagyobb köztetek, legyen a ti szolgátok."[23]

Erkölcsi fogalmaiban nem volt semmi szigor, semmi ridegség; ő maga vidám volt, szerette a lakomákat, s a népet is intette: „Ne legyetek szomorúak, mint a képmutatók!"[24] Szerette a tiszta szívű, ártatlan gyermekeket, s azt akarta, hogy mi is oly szelídek, vidámak és kevéssel beérők legyünk.

Jézus országa a szellem országa, ő maga pedig „a világ világossága". Ő az igazi életbölcsességet hirdette. Tőle hallottuk, hogy viseljük megnyugvással az élet minden szenvedését; ő

---

[18] Lukács VI. 37. *(Reviczky jegyzete)*

[19] „Boldogok a lelki szegények." Ezek alatt én az egyszerű szívűeket, a kevéssel beérőket, a kevés vágyúakat (s nem az ostobákat) értem; azokat, akik alázatossággal viselik szegénységüket. *(Reviczky jegyzete)*

[20] Lukács VI. 24. *(Reviczky jegyzete)*

[21] Máté IX. 3. *(Reviczky jegyzete)*

[22] Máté XXII. 2.; Lukács XIV. 16. *(Reviczky jegyzete)*

[23] Máté XXIII. 11. *(Reviczky jegyzete)*

[24] Máté VI. 16. *(Reviczky jegyzete)*

mondta, legyünk békeszeretők és alázatosak, ő tanította, hogy bocsássunk meg ellenségeinknek, ő találta ki a valódi ájtatosságot, s ő mondta, hogy ne csak érzéki vágyainknak éljünk, mert „a szellem az, ami megelevenít". Az ember szívének és szellemének s ne a földi gondoknak s hiúságoknak éljen, mert aki Mammonnak szolgál, nem szolgálhat Istennek,[25] s mert a szív az ember kincse.[26] Azért ne gyűjtsünk magunknak kincseket e földön, hol azokat a rozsda és moly megemészti, s a tolvajok ellopják;[27] s mert a szív az ember kincse;[28] ne legyünk kishitűek, s ne aggódjunk arról, mit fogunk enni, mibe fogunk öltözködni,[29] mert anélkül is elég a napnak az ő baja.

Ez Jézus erkölcstana, melynek legfőbb pontjait a legszebb imádságban, a Miatyánkban foglalta össze röviden. Homályban tévelygő kora nem foghatta fel a világ világosságát; neki éltével kellett tanait megpecsételni. Akik legjobban bámulták őt, azok legsajnosabban értették félre. Ördögűző, szemfényvesztő vallásalapítót csináltak belőle, pedig Jézus nem vallást, hanem morált hirdetett. Az ő szép, szimbolikus beszédmódját az együgyű halászok félremagyarázták, s bár nemegyszer bevallották: Uram, nem értünk! Halála után mégis szóról szóra vették a képleteket, s korlátoltságukban tán nem is sejtették, hogyan torzítják el mesterük egyszerű és magasztos evangéliomát. Jézus, aki nem akart templomot, papokat és szertartásokat, aki azt mondta a szamariai asszonynak, hogy közel van az idő, mikor az Istent lélekben fogják imádni, kétezer éven át a hókuszpókusz nagymestereként szerepelt.

A szív legnemesebb emócióira alapított, dogmák nélküli tanait oly ostoba módon travesztálták, hogy emiatt még bosszankodnunk se lehetne, ha oly tömérdek, nevetséges dogmákért elfolyt ártatlan vér nem kiáltana bosszúért. Az emberiség Istene azon túlra is Mózes mogorva öregura maradt, csakhogy megcsaládosították, fölsallangozták, s csörgősipkát tettek a fejére. Az elbutított nép hitvány képek és szobrok előtt csúszott a porban, a papság megölte azt, aki bálványai előtt le nem borult, s az tartotta magát Jézus legméltóbb fiának, aki legjobban sanyargatta testét, s legszánandóbban butította el szellemét. Az pedig, aki Jézus utódjának tekintette magát, egy minden emberi jogot eltipró zsarnok volt, szikrányi emberszeretet nélkül, aki úszott a pompában, hízott az aljasságokban, s a történelem örökkétartó átkát vonta gőgös, szentségtörő fejére. Ha Jézus még egyszer megjelenhetett volna a világon, újra elmondta volna: „Megvetitek az Isten parancsolatát, hogy a ti hagyományotokat megtartsátok."[30] Jézus demokrata, az egyenlőség hirdetője volt, s felebaráti szeretetre, egyszerűségre, békességre tanított; ő, bár öntudatlanul, a humor világnézetével bírt; egy ily lelkületű költő csak humorista lehet. Dickens, akinek költészete sokban hasonlít Jézus moráljához, egyike a legnagyobb humoristáknak. A kereszténység azonban nem táplálhatta a humort, mert Jézus tanaiból egyet se vett át a gyakorlatba. Hirdetői arisztokratikus elveknek hódoltak; hatalomra vágytak, elmerültek a fényűzésben, a máshitűek hóhérai voltak, s a képmutató farizeusokhoz hasonlóan, szívtelen és komikus külsőségekben keresték a megigazulást. Politikát csináltak a vallásból: s azt magyarázták ki a bibliából, hogy Jézus megígérte a papoknak a világ fölötti uralmat. Hogy azonban az „apostolok utódai" érezték az általuk elkövetett botrányt, eléggé

---

[25] Máté VI. 24. *(Reviczky jegyzete)*

[26] Máté VI. 21. *(Reviczky jegyzete)*

[27] Máté VI. 19. *(Reviczky jegyzete)*

[28] Máté VI. 31. *(Reviczky jegyzete)*

[29] Máté VI. 34. *(Reviczky jegyzete)*

[30] Márk VII. 9. *(Reviczky jegyzete)*

bizonyítja az, hogy a hivőknek megtiltották a biblia olvasását. Elnyomták a kedélyt és a gondolat szabadságát, s képmutatókat neveltek a társadalomnak.

E kegyetlen komédiának kell betudni, hogy a középkor költészete oly roppant hanyatlást mutat az ókoré után, s hogy aránylag a tudomány is oly lassan haladt előre. A tudós nem írhatott meggyőződése szerint, s a költő nem lehetett *közvetlen*. A napnak továbbra is a föld körül kellett forognia, hogy Mózes elavult meséit ne lehessen megcáfolni, s a költőre, aki opponálni mert rövidlátó korának, halál vagy száműzetés várakozott. A képzőművészet, mely nem az *eszmét* hirdeti a világnak, s nem a lélek törvényeit kutatja, s melynek az egyház szertartásainak emelésére nagy hasznát vette - kivétel gyanánt említendő; ám ez is nagyrészt a bibliából s a szentek életéből, s nem a közvetlen valóságból merítette tárgyait. Halálos bűnnek tartották mélyen gondolkodni, egyénileg érezni. A perzsáknak akkoriban gazdagabb költészetük volt, mint Európának, s az arabok voltak a tudomány és műveltség zászlótartói. A keresztény költészet száraz legendákra, sivár vallási énekekre, lélektani igazságot nélkülöző lovagi hőstettekre s unalmas szerelmi kalandokra, egyszóval, a felületes és csinált érzelmekre szorítkozott. Itt tehát a legmélyebb s legegyénibb költészetről, a humorról szó se lehet. Éppily szomorú sorsa volt a tudománynak. A skolasztikusok agyafúrt, meddő vitái képezték e kor bölcseletét, nem mintha a természet kifáradt volna nagy szellemek létrehozásában, de mert a gondolatot a kínpad rémképe örök némaságra kárhoztatta. Mindig voltak olyanok, akik felfogták Jézust, megértették az ókor napjait, de vagy nem merték ezt bevallani, vagy homályos, sokféleképp magyarázható szavakba burkolták gondolataikat, hogy korukra nem lehettek hatással. Az inkvizíció véres alakja iszonyú gúnykacajjal hirdeti Jézus utódainak akkori hatalmát, s az annyi századon át elnyomott szellem harcra készen várta a nagy forradalmat, melynek máglyái bevilágították a vak éjszakát. A reformáció a lélek újjászületése volt. A szellem eltépte láncait, a szívről leolvadt a vakhit fagyos sara, s voltak már, akik megértették, hogy „küzdeni és tápot adni lelki vágyainknak" a mi rendeltetésünk. A vakhit homályából kiemelkedett a kétkedés tüzes szemű, halvány alakja.

Hamlet és Don Quijote meghozták az új kinyilatkoztatást, csakhogy a léleknek éppúgy megvan a maga tehetetlensége, mint a fizikának. Látta az új világot, s mégse tudott a régitől megválni. Egyelőre megelégedett azzal, hogy a költészet az élethez, a természethez visszatért, hogy a tudomány szabadon fejlődhetett, s hogy a filozófia által idővel a vallásból is tudomány lett. Megszületett a materializmus, mely nem mondta: Ezt azért kell hinned, mert én mondom neked, de mert tanomat be tudom bizonyítani, s megcáfolom az ellenkezőt. Én vagyok a természet! Fegyvereim a szellem, a tudomány és saját szívetek. Egy még mindig nem eléggé méltányolt nagy szellem, Schopenhauer megírta ez új vallás morálját, s mi ebből akarjuk kimutatni, hogy a humor a materializmus emlőiből veszi első táplálékát, s azért kezd oly gyakori lenni, mert e morál forradalma csapkodja századunk eszmehullámait.

A materialisztikus bölcselet, anélkül, hogy elvonna a külvilágtól, megvilágítja egyénségünket, s az erkölcsi problémákat az Énből mint központból vizsgálja, s ide vezeti vissza. A jó és rossz lét okát a természetben kutatja: egy emberélet egy darab természet, melynek tényei, bárminők legyenek azok, szükségesek.

E legigazságosabb világnézet nagyjában a következő pontokba foglalható:

1. A természet az Isten, s az ember a természet képmása. Összességében mind a kettő tökéletes, de sokszor visszatetsző, rontó egyes momentumaiban. A természet valamennyi erénye és bűne megvan az emberben. Rombolva teremt, tévedés által jut el az igazsághoz. Egyiknek sincs nyugalma, örökösen küzdenek a létért. Minden halállal új élet kezdődik, s minden élet egy halálba kerül. És ez szükséges, mert e nélkül felbomlana a világrend. Meg kell rajta nyugodnunk. A természet a mi dajkánk és a mi hóhérunk.

2. A természet változik, de nem múlik el soha. Az anyag halhatatlan. Az ember por és hamu, mely számtalan metamorfózison megy keresztül. Ma Nagy Sándor, ezer év múlva hordódugasz, mondja Hamlet. Az örökkévalósággal élünk. Sohase születtünk, és sohase fogunk meghalni. Amit mi halálnak nevezünk, az csak visszatérés a természet ölébe. A parányok, melyek összege az embert alkotá, számtalan részre válva, számtalan élet parányait képezendik. A parányok emez örökké tartó kicserélésének, mint a betűk különféle összetevéseinek kombinációja végtelen.

3. Az agy a lélek. Az állatok úgynevezett ösztöne nem egyéb, mint az értelem alsóbb foka, s az ember csak értelménél fogva felsőbb lény a többinél. Megölni, ha ezáltal magunknak vagy másoknak használunk, szabad az állatot, mert a természet örök harc a létért, de bármily állatot kegyetlenül agyonütni vagy kínzani éppoly bűn, mint ha az emberrel tesszük. Poe Edgar *A fekete macska* című elbeszélésében egy embernek, aki egy macskát gyűlöletből felakasztott, e szavakat adja szájába: „Felakasztottam, mert tudtam, hogy ezáltal bűnt követek el, halálos bűnt..." A materializmus tehát a humanitást még az állatokra is kiterjeszti, a humorista pedig sokszor állatokat is szerepeltet.

4. A vér a jellem. Tetteink, ha tekintetbe vesszük azok motívumait és a körülményeket, szükségesek. Az erény és bűn csiráját magunkkal hozzuk e világra. A nevelés csak addig akadályozhatja meg a rosszat, míg a körülmények s valamely erős motívum nem kényszerítnek az ellenkezőre. Innen van, hogy a rossz tettekért sokszor elítéljük magunkat, s mégse teszünk, mert nem tehetünk másképp. A bűn vérünknek átka. A javulás egyetlen föltétele és lehetősége a belátás. Az emberek szólásmódjaikban öntudatlanul régóta hivatkoznak lélektani igazságra. Tetteiket sokszor azzal indokolják: Ez az én természetem, s arra, akit más jelleműnek találtak, mint aminőnek egy ideig látszott, nem azt mondják: ez az ember megváltozott, hanem: csalódtam ebben az emberben.[31] Már a bibliában találjuk egy helyen: „Gyermekségemtől velem nőtt a könyörülés, és anyám méhébül jött ki velem!"[32] Heine ugyanezt mondja valahol a bűnről: „Mint egy féreg rágott a nyomorúság szívemen. Úgy hoztam ezt a nyomort magammal a világra. Már a bölcsőben velem feküdt, s ha anyám ringatott, azt is velem ringatta. S ha dalával elszenderített, az velem együtt hunyta le szemeit, s fölébredt abban a percben, midőn pilláimat fölvettem. Nagyobb lettem - nagyobb lett a nyomorúság is, és utoljára szörnyű kamasz lett belőle." A humorista gúnyos szánalma nagyrészt az élet eme fátumszerűségéből veszi eredetét. Gúnnyal gondol a teremtés királyára, az önhitt emberre, és szánalommal nézi a nyomorultat, ki nem rázhatja le magáról születésének átkait. Az emberek nem lehetnek egymás bírái, s a törvények szigora nem bünteti a rosszat, mintha érte felelősek volnánk, hanem a bűnt fenyegető büntetésnek mint erős ellenmotívumnak a rosszat meg kell akadályozni.

5. Az erény is egoizmus. Az önszeretet s az életfenntartási ösztön belevegyül minden tettünkbe. A jót nem önmagáért, de magunk érdekében tesszük. A gonosz önmaga ellen működik, tehát az egoizmus is azt parancsolja, hogy jók legyünk. Legyünk igazságosak és szánakozzunk a társadalom nyomorultjain; szeressünk, hogy minket is szeressenek. Die Liebe zur Menschheit ist die einzige wahre Gottesliebe. (Feuerbach.) Új bűnök, új erények támadtak, s a középkori barbárságok romjain a humanitás lobogtatja fehér kendőjét. Feuerbachnak igaza lehet: „Hätten die Materialisten die Herrschaft der Welt, man würde bald nicht mehr von einer Krankheit hören, die man Hungertyphus nennt; die Strafanstalten würden nicht mehr das vornehmste Triebrad des socialen Mechanismus bilden, und jeder neue Tag würde nicht

---

[31] Schopenhauer: Zwei Grundproblemeder Ethik. *(Reviczky jegyzete)*

[32] Jób XXXI. 18. *(Reviczky jegyzete)*

Erscheinungen an die Oberfläche der Gesellschaft fördern, die in einen endlosen Abgrund voll Elend und Verworfenheit blicken lassen.[33]

Ez az az új morál, mely első tekintetre oly pesszimisztikusnak látszik, pedig pesszimizmusa nem egyéb, mint az igazság. E tan, mely az egész kül- és belvilágot s rendeltetésünket világosan elénk állítja, a humor talaja, és sokban azonos Jézus erkölcstanával. Mindkettő az irgalmat, igazságosságot, emberszeretetet s a legáltalánosb demokráciát hirdeti. Jézus *érezve*, századunk *gondolkodva* ismerte föl a természet kinyilatkoztatását, s éppen ezért a materializmus morálja a profanum vulgus közt eleinte általános romlást fog előidézni, mert ennek felfogására műveltség és nemes gondolkodásmód szükséges. A perzsák hite, hogy az idők végével megjön az állandó paradicsom, de iszonyú nyomor fogja megelőzni az anyagelviségben, úgy látszik, be fog teljesedni. Az emberek roppant nyomora fogja az általános béke és testvériség korát előkészíteni, amidőn majd valóság lesz a próféta jövendölése: „A régi tévelygés elmúlt. Erős végzésed megtartani a békességet."

[33] Kraft und Stoff. *(Reviczky jegyzete)* Az emberiség szeretete, az emberiség iránt érzett szeretet az egyetlen igazi istenszeretet... Ha a materialistáké volna az uralom a földön, nem lehetne ama betegségről hallani többé, melynek éhtífusz a neve; a társadalom gépezetének nem volna többé oly előkelő lendítőkereke, hajtóműve a fegyház; és nem hozna minden nap a társadalom felszínére olyan jelenségeket, amelyek a nyomorúság és elhagyatottság mélységes szakadékaiba vezetik a tekintetet. *(Feuerbach-idézet)*

A BALLADAJÁRVÁNY

Sajátságos szatírája az életnek, hogy kiváló tehetségek zajos sikereit a kevésbé tehetséges utánzók hadának gyönge visszhangja megcsúfolja, hogy a mester tanait az apostolok addig magyarázgatják, bővítgetik, variálják, míg sikerül azokat ellenszenvesekké tenniök, lejáratniok. Minden irodalomból, a mienkből is, fölös számú példát idézhetnék ez állítás igazolására. Eltekintve az idegen költők utánzóitól a múlt század végén s ennek elején, felhozhatnám Petőfi majmolóit az ötvenes években, a hazafias nyikordulatok özönét a hatvanas évek közepéig, vagy hogy a jelenben maradjak, a Mikszáth sikerein felbuzdult rajzírók hadát. S hány fércművet visel a lelkén boldogult Tóth Edénk! Csikynek is van már iskolája, melynek első és egyedüli kategorikus imperatívusza: realizmus a drámában (értvén ezalatt a prózai nyelvet, közönséges alakokat és külső élethűséget, aminő, teszem, a villamos csöngettyű, a Jaeger-féle gyapjúing stb.), sőt Ágai Adolf is egész kis udvart teremtett maga köré. Egy időben az Ezópus-Csók-féle iránynak is voltak hívei, de e költői művek aránylag nem nagy külső sikere más, nagyobb népszerűséget hozó genre felé terelte őket.

A legújabb veszedelmes irodalmi járvány a ballada terén kezd dühöngeni. Legújabban egyszerre két kezdő egész kötet balladával szaporította a könyvpiac selejtes termékeit, s akadt lap, amely még meg is dicsérte őket, hogy nem holmi „egyéni" ömlengésekkel versenyeznek a költő koszorújáért; mintha a lírikusban lehetne más valami is érdekes egyéniségén kívül, s mintha nagy részben nem attól függne kiválósága, mennyire *egyéni*, közvetlen és őszinte! Igaz, hogy a ballada nem tisztán líra, de azért a balladaköltőt a tankönyvek minden osztályozása dacára se vehetjük másnak, mint lírikusnak, aminthogy kitűnő balladaírók mindenkor kitűntek az egyéni lírában is, mely a balladánál hasonlíthatatlanul jobb útlevél a halhatatlanság birodalmába. A ballada szerintem irodalmi korcs, nem tiszta értékű műfaj, melyet nem képes igazolni teljesen sem az, hogy Arany János remekelt benne, sem az, hogy kiválóan alkalmas a szavalásra, sem az a balvélemény, hogy jó balladát írni nagyon nehéz, mert ez az írói temperamentumnak, a hivatottság minéműségének a kérdése. Aki nem termett rajzírásra, annak adomázó rajzot megírni sokkal nehezebb, mint - ha drámaírói véna van benne - egy jó tragédiát.

Hogy a ballada csakugyan korcs műfaj, bizonyítja az is, hogy csaknem lehetetlen definiálni. Lírának nem líra, mert híjával van az egyéniségnek, eposznak pedig jelentéktelen. Nem is született még olyan költő, aki semmi egyebet nem írt, csak balladákat, s az első e nemben furcsa unikum volna. Mindnyája a lírát is pengeti, s rangját a Parnasszuson az határozza meg, *mekkora lírikus*. Ezért mondtam, hogy a balladaköltőt nolens-volens a lírikusok közé kell számítani.

De maradjunk a ballada definíciójánál. Greguss meghatározása, hogy a ballada „tragédia dalban elbeszélve", inkább elmés, mint találó. Szerintem a ballada nem egyéb, mint a nép tragédiája (vagy ha víg, ami ritka, vígjátéka), éppúgy, mint a népdal az ő lírája, a népmese pedig regénye. Amit az öntudatos költő formába önt, feldolgoz, a nép csak megpendíti, jelzi, nem lévén neki semmi érkezése, se művészi nyugalma, sem öntudatos képessége nagyobb és bevégzett művek alkotására. A lírát csak megpendíti s abbahagyja, amikor neki tetszik, nem mikor a vers kívánja; a tragikus eseményt csak tapogatódzva jelzi (a híres balladai homály!), s népmeséiben csak vázlatát adja a művelt világ értelmében vett regénynek. Az a költő tehát, aki balladákon töri a fejét, éppúgy leszáll a nép színvonalára, mintha valaki maga alkotta népmesékkel lépne föl az irodalomban. A költők költője, Shakespeare, ellenben népballadákból alkotta nem egy halhatatlan tragédiáját; a két legnagyobb balladaíró pedig: Arany

János és Bürger *népköltő* volt. Persze azok, akik a népet a bölcsesség netovábbjának, költészetét az énekek énekének tartják és hirdetik, s akiknek szemében a *Szeretnék szántani* Byron összes világbánatos nyávékolásánál, egy fölfedezett új népmese Turgenyev valamennyi alkotásánál többet ér, a balladának is föltétlen magasztalói az „egyéni ömlengésekkel" szemben. Részemről a ballada kultiválását a líra hanyatlásának, az individualitás kivégzésének tartom, s szeretnék mentül kevesebb balladászt látni.

Nálunk, mint e cikk elején említettem, legújabban, fájdalom, valóságos irodalmi betegség a balladaírás. Arany János remek balladái hozták divatba abban az időben, midőn a népies költészet művelése volt az egyedül üdvözítő irány, s midőn ez is hirdetendő volt a nép szellemének diadalát az eszmélkedő, reflektáló műveltség felett. Hogy mennyire divatban volt a ballada, mutatja az is, hogy elméletére pályadíj volt kitűzve, s hogy szépirodalmi lapjainkban hosszú időn át alig lehetett mást olvasni, mint vagy népies szerelmi verseket és hazafias ragaszkodásokat (Petőfi apró tanítványaitól) vagy balladákat (Arany iskolájából). Akadt azután Arany Jánosnak egy oly kiváló tehetségű tanítványa (Tolnai Lajos), mint Petőfié Tóth Kálmán, aki némileg osztozott sikereiben, s egy új tanítványt csábított a ballada terére, Kiss Józsefet, aki a mai nemzedék divatos lírikusa lett, s a tehetségtelen és névtelen balladászok egész raját hessegette föl az ország minden zugában, úgyhogy Apolló istensége dacára kitört a balladajárvány, s az isteni líra versbe szedett törvényszéki csarnokká süllyedt.

Ami a balladát megmenteni képes, hogy költemény, az ihlettség terméke maradjon; az a benne nyilatkozó lírai elem. Tolnai balladáit, eltekintve, hogy közelebb állnak a népies felfogáshoz és modorhoz, én azért is többre becsülöm a Kiss József jól kigondolt, ügyesen *megszerkesztett*, úton-útfélen nagy hatással szavalt „tragédiái"-nál (a költő helyes érzéke itt eltalálta, hogy a ballada mint népköltési termék csakugyan nem egyéb a nép tragédiájánál), mert több bennük a lírai elem. *A mostoha lány*, e bájos, gyönyörű kis költemény, vagy *A vándorló legény* csupa énekelhető líra. S Kiss Józsefnek is ama balladái érnek legtöbbet, melyekből bizonyos egyéni melegség sugárzik reánk, mint az *Ágota kisasszony*-ból, a *Kincses Lázár leányá*-ból és a *Simon Judit*-ból. Hanem egy ügyes történet, jól kigondolt szakadozottsággal, ügyesen kiszámított fordulatokkal megírva, bárhogyan tapsolják is a hangversenytermekben, még nem költemény. Fogadni mernék, hogy Ponson akármelyik rémregénye kivonatban (à la Liebig-féle húskivonatok), kellő „balladai homállyal" megszerkesztve, falrengető tapsokat aratna. Mindazonáltal a lírába eddig - hál' isten - nem tudott befurakodni ennek az úrnak a szelleme. A színpadon már elégszer láttuk kísérteni a házasságtörési drámákban s *A negyvenhetedik cikk*-féle torzszülöttekben, s ha a balladajárvány tovább terjed, félő, hogy Ponson du Terrail ellenállhatatlan varázsa a lírát is megejti, főleg, ha a közönség és a sajtó is az eddigi módon bátorítja a balladászokat tapsaival és elismerésével.

Nem mondom én, hogy a lírikus örökösen per *én* beszéljen, hanem hogy a balladában is ne a cifra mesére és bonyodalomra, hanem a hangulatra és egyéni színezetre fektesse a fősúlyt. Az Arany balladái, ami tartalmukat illeti, milyen egyszerűek! S a *Szondi két apródja* talán azért legszebb közöttük, mert nem egyéb, mint dramatizált lírai ének. Goethe híres *Mignon*-ja, melyet nem tudom, mi jogon kereszteltek el balladának, merő lírai sóvárgás; Schiller elbeszélő költeményei, melyeket az újabb balladaelmélet rossz balladáknak bélyegez, azért becsesek, mert sok bennök a festői, lírai elem; Heine, Tennyson balladáikban is annyira egyéniek, szubjektívek, hogy rögtön felismerhetők; ellenben a Ludvig Frankel-féle iskola termékeinek költői becse nagyon kétes, s a mester, bármennyire nyerte meg Arany János tetszését, éppen nem ajánlható mintaképül, s nem más balladaköltő sem, akinél a fő dolog az, hogy tetszetős történetet eszeljen ki, nem pedig hogy költeményt írjon, amely egyéniségével harmonizál.

Egyéniségével, ha őszinte és rokonszenves, kisebb költő is hathat, ahogy azt Longfellow szépen megírta; balladát azonban csak nagy költőtől veszünk szívesen, olyantól, aki gazdag egyéniségének néha szimbólumokat keres. Elég volt tehát már a balladákból, zendüljön meg újra a maga közvetlenségében a líra, minden költészetnek csírája és nélkülözhetetlen alkatrésze s a mai nem őszinte kornak mostoha, mellőzött gyermeke!

SZÁZADUNK PESSZIMIZMUSA

Mióta Jób kínos vonaglások közt az Istennel vetekedett, mióta Salamon király a hiúságok hiúságáról elmélkedett, mióta ismerjük Szophoklész megható kesergését, hogy legjobb nem születni, és mióta a monda ókori hajósai hallották ama kétségbeesett siránkozást, hogy „meghalt a nagy Pán!", mióta Jézus és Szákjamúni az ember gyöngeségét és a világi örömek hiábavalóságát hirdették: le egészen napjainkig Schopenhauer budhaisztikus etikájáig, Byron erkölcsi csömöréig, Musset halhatatlan *Solitude*-jéig, Turgenyev fatalizmusáig, mindenha voltak lelkek, akik a világot számon kérték szenvedéseikért, akik az érzékeny szívet szerencsétlenségnek mondták, akik, mint az emberi szem a napba, nem bírtak nézni lelkük fényes álomvilágába anélkül, hogy ne könnyezzenek. Ami a társadalomban diszharmónia, ami látszólag ellenkezik a világrend bölcsességével, az mind fáj nekik, mert:

Szép lélek az, mely könnyen kap sebet,
S a fájdalomnak ontja könnyeit.

Mindazonáltal elhamarkodottság volna ezt az elégedetlenséget a világrenddel vagy önmagunkkal, mely oly régi, mint az emberi öntudat, pesszimizmusnak bélyegezni, mert jól mondja Alexander Bernát, századunk pesszimizmusáról írt könyvében, hogy valódi pesszimizmus az igazi nihilizmus, azok közül pedig, akiket fent idéztem, egyik sem hódolt a nihilnek. Nihilista-e az, aki királyfinak születvén, koldusbotot ragad kezébe, hogy embertársainak példát adjon a lemondásban és a türelemben? Vagy nem a lelkesedés szent heve űzte-e Jézust a kereszthalálba, Byront Misszolungiba, hogy a szabadságért haljon meg?

A nemes kedélyek e tragikuma nem pesszimizmus, hanem *világbánat*, s kifolyása ama csalódásnak, mely a világhoz és emberekhez fűzött várakozásukat érte. A csalódás, mely a barátainkról, szeretőnkről, a világról és az emberekről, a földi gyönyörökről alkotott fogalmainkat megzavarta, okozza azt a fájdalmat, mely a csalódás nagyságához és az egyéni szenzibilitáshoz mérve egyes emberek, az egész társadalom vagy éppen az egész világrend ellen fordult. E világbánatnak az a forrása, hogy a világtól és az emberektől kelleténél többet vártunk és követeltünk. Jelképe Tantalusz, soha ki nem elégíthető vágyaival. Talaja a szív érzékenysége, kikeltője pedig a világ képzelt vagy megismert rosszasága s az a tapasztalat, hogy az emberek erkölcsi élete sem egyéb, mint a harc a létért, az életrevalónak folytonos győzelme a nem életrevaló fölött. Ezért a könnyen meginduló, nagyon érzékeny, magukkal évődő, eszmélkedő, néha rajongó emberek válnak világbánatosakká, olyanok, akik a világot, míg saját jóságukon át néztek, paradicsomnak képzelték, s mikor valódiságban tárultak fel szemeik előtt, látták, hogy bizony az csak számukra az éhség és a szerelem harca a létért.

S mégis, a léleknek ez a hangulata vezet az igazsághoz. Hiszen, aki mindent rendénvalónak talál, az a világot, mint az egészséges ember testét, nem is érzi. Nincs mondanivalója: nincs, ami fölött eszmélődjék. A könnyek lemossák a világ arcáról azt, ami rajta hazug: a festéket; azért kiált fel Lenau: Oh Schmerz, wie bist du wahr!

A pesszimizmus ellenben *nem fáj*. A pesszimista nem hisz a jóban, tehát nem is csalódik; a lelkesedés el nem kápráztatja, tehát nem is keveredik harcba szélmalmokkal; nincsenek eszményei, tehát nem is bánthatja a tapasztalat, hogy azokat úton-útfélen meghurcolják. Akárki mit mond, Hamletben, Byronban nincs annyi pesszimizmus, mint *Figaro lakodalmá*-ban vagy *Gulliver utazásai*-ban. Figaro mosolyogva hirdeti: A világ huncut; ha boldogulni akarsz, múld felül a huncutságban. Boileau szép mondása, hogy „a szív aljassága megérzik a versen", igaznak bizonyul Beaumarchais-n, aki Figarót, saját egyéniségének e hű mását

minden okos ember által utánzandó eszményképül állítja fel. A világbánat ellenben optimizmusból keletkezett, és éppúgy lehetne a csalódott optimizmus reakciójának nevezni, mint ahogy Jean Paul nevezte a humort megfordított fenségesnek. A pesszimizmus sohasem él a szentimentalizmus könnyeivel, s nagy tévedés volt a Karthauzi költőjéről azt mondani, hogy pesszimista. Hát van-e a magyar irodalomban nagyobb optimista Eötvösnél? És bizony Lenau, Leopardi, Turgenyev, a méla Arany, a harsogó Vörösmarty se pesszimisták. Schiller, az ideál e „sittlich rein" költője, tragédiákat látott az életben és a történelemben, pedig a prózákért lelkesült, s örök álmok rózsáit öntözte könnyeivel.

Vörösmarty nemegyszer vonaglik a fájdalomtól, de szívsebére majd mindig talál balzsamot. A *Gondolatok a könyvtárban,* a *Vén cigány* velőket rázó jajgatások, de a végükön ott áll:

Köszönjük élet, áldomásidat,
Ez jó mulatság, férfimunka volt!

meg:

Lesz még egyszer ünnep a világon!

és:

Nincs veszve semmi sors alatt,
Ki el nem csüggedett.

Az ember tragédiája sötétlelkűnek vallott költője is biztatólag, engesztelőleg végzi:

Mondottam, ember, küzdj és bízva bízzál!

Ez mind nem telivér pesszimizmus. Shakespeare-ben érdekes példát látok a pesszimizmus és a világbánat közti lényeges különbség kimutatására. Az *Athéni Timon*-ban maga Timon világbánatos, de optimista, aki csak azért keseredett el a világ ellen, mert az embereket sokkal jobbaknak tartotta, mint aminők valósággal. Apemantusz, a cinikus bölcselő, pesszimista, de amellett jól érzi magát, nincsenek álmatlan éjszakái, nem zavarja „keble óriása". Meggyőződése, hogy a világ egy poltúrát sem ér, és eszerint él. Nem hederít az emberekre; nem kér, nem vár tőlük semmit. Így aztán nem is jöhetnek egymással konfliktusba.

Ismétlem, a pesszimizmus nem fáj a szívnek, s azért a józan okosság világnézetének mondható; a világbánat ellenben kínozza a lelket. Az előbbi az észből, az utóbbi a kedélyből fakad. Beaumarchais, a pesszimizmus e megtestesülése életének minden kudarca után talpra esett, mint a macska, s nyugodt lélekkel zsákmányolt ki minden előnyére szolgáló helyzetet; Leopardi, a nagy idealista ellenben lassan elvérzett.

Nem azok tehát pesszimisták, akik szenvednek. Alexander Bernát is így okoskodik Schopenhauer és Hartmann világnézetéről írt könyvében, azt írván: „A rendszeres pesszimizmus nem ragaszkodik semmihez, nem tart semmit sem értékesnek a világon. Tehát ellentmondásba jut önmagával, midőn egy más helyen azt mondja a pesszimistákról, hogy szenvedésük forrása bizonyos optimizmus, az, hogy értékesnek tartják, amit elvesztettek, vagy ami után hiába vágyakoztak." Ezek nem pesszimisták, hanem világbánatos lelkek.

Egyébiránt nagyon szublimis kérdés, mi a pesszimizmus, s a helyes disztingválás fölötte nehéz. Egészen talán nem is fognak vele soha tisztába jönni, mint azzal se, gyávaság-e az öngyilkosság, jogosult-e a halálbüntetés vagy sem. Mert vannak világbánatos kedélyek is, akiknek gyötrelmét vágyaik telhetetlensége, végtelen önzésük okozza. Ezeknek legkiválóbb képviselője Hamlet, e nagyzó, kielégíthetetlen lélek, aki magát a világ központjának képzeli, a világrend minden mozzanatát magára vonatkoztatja, s azt akarja, hogy az egész természet őt

szolgálja, szeszélyeihez, hangulatának folytonos hullámzásához alkalmazkodjék. Egyéniségét ő maga jellemzi legjobban e nagyzó kitörésével:

Kizökkent a világ; óh kárhozat,
Hogy én születtem helyre tolni azt!

Ily Hamletek mindenha éltek a világon, de napjainkban különösen számosak. Fájdalmuk egészen szubjektív, s a földön mindent csak annyiban tartanak rossznak, amennyiben ez rájuk nézve hátrányos. Turgenyev éleselműleg jegyzi meg Hamletről, hogy „sohase törődik kötelességével, hanem mindig *helyzetével*". Az ő fájdalmán kívül nincs más fájdalom, sőt dühbe jön, midőn látja, hogy Laertes húgának gyászos halálán siránkozni mer. A lihegő végtelen önzés szomjan maradásából, a ki nem elégíthető vágyak mohóságából, a vak önbálványozásból eredő eme fájdalom éppoly messze áll az igazságtól, a világ objektív szemléletétől, mint az optimizmus, mely vágyait, igényeit kielégítvén, jóllakott erénnyel azt hiszi, hogy a világon minden csupa boldogság és harmónia. Ez a világnézet is a végtelen önzés kifolyása. Hamlet undorodik a világtól, mert nem ő intézheti folyását, az optimista udvaroncok ellenben teljesen meg vannak elégedve a földi renddel, mert elérték céljaikat, egyénileg boldogultak. Pedig egy öntudatlanul objektív pillanatban éppen Hamlet jegyzi meg:

Nincs a világon se jó, se rossz; gondolkodás teszi azzá.

A hamleti világbánat, a poloniusi optimizmus fölött magasan áll a humor világnézete, még ha egy Falstaff ajkairól halljuk is. A humorista tárgyilagosabb, fogékonyabb az igazság iránt akár az optimistánál, akár a világbánatosnál. A rideg pesszimistától, aki csak azt tartja értékesnek, ami saját előnyét mozdítja elő, abban különbözik, hogy saját bajait másokban is, a másokéit magában is megérzi. Nagy képessége van a részvétre; megvan benne a *Mitsinn jedem Herzensdrang*. Nemes és mély világnézet; a költészet filozófiájának lehet mondani. Benne is van a világbánatból tetemes mennyiség, melyet azonban enyhít a szemlélődés nyugodtsága s az a jóleső megnyugvás, mellyel a megismert igazság tölti el lelkünket. A humorista nem maga után ítéli meg a világot; nincs meg benne sem az optimista részvétlenség, sem a pesszimista nihilizmusa, sem a világbánatos szubjektivitása. Ő egy sajátos, mély és igaz etikai rendszer egyénítve, s akárki mit mond, Schopenhauer vigasztalannak, kétségbeesettnek híresztelt filozófiai rendszerében sok vonást találok, mely egyenesen a humoristára vall.

Valóban, ha a pesszimizmus az igazi nihilizmus (és valóban az), akkor Schopenhauer éppoly távol áll a pesszimizmustól, mint a nihilizmustól. A frankfurti bölcsnek volt magasztos eszméje, mely egész lelkét eltöltötte, melyet az élet semmi körülménye közt egy pillanatra se tévesztett szem elől: az *igazság*. Schopenhauer egy rajongó ifjú hevével harcolt az ostobaság és a gonoszság ellen, dicsőítette a géniuszt, mint a legbecsesebb földi adományt, tisztelő hódolattal hajolt meg a kereszténység szentjei, az aszkéták előtt, magasztalta az igazságosságot (sajnálom, hogy nincs rá szebb szavunk) és az emberszeretetet, tanított a lemondásra, szenvedélyeink és vágyaink féken tartására, hogy mentül kevesebb fájdalmat okozzunk magunknak, elismerte (bár illuzorikusnak tartotta) a szerelem üdvét, s azt mondta, hogy a világnak csak erkölcsi értéke van, elítélte az öngyilkosságot, hatalmas stílje minden erejét összeszedte, hogy a kárörvendőt, képmutatót és rágalmazót megbélyegezze, hevült a szépért és nemesért minden megnyilvánulásában, s Vauvenargues-gal hangsúlyozta: „Les grands pensées viennent du coeur." Ha ez nihilizmus, akkor Jézus és Szákjamúni is azt hirdettek. És vajon ki értette, ki érezte át jobban Shakespeare-et, Byront, Goethét, Leopardit, Petrarcát (kedvenc költője volt!), mint Schopenhauer! Vagy nem nihilizmus a pesszimizmus, vagy Schopenhauer nem igazi pesszimista. Hogy világbánata a legsötétebb színekből áll, megengedem, de objektívebb szellemet, az igazság lelkesebb hívét alig szült még ez a vak csillag, a mi földünk. S éppen e mindenkit meggyőző tárgyilagosság, az igazság ez elragadó heve

okozzák, hogy ez a nagy filozóf senkit se fog kétségbeejteni, aki közelebbről megismeri, aki megérti tanait, átérzi mély etikáját. Mert ő nem mondja, hogy a világon semmiért se kell küzdeni; igenis, kell: az igazságért. Soha nálánál nagyobb *morálfilozóf* nem született. Nem a materialisták kényelmes és tág lelkiösmeretű erkölcstanát hirdeti, sőt kineveti, leszidja arroganciáját, *nil admirari* jelszavát s ignorálását mindannak, ami nem matéria.

Ez a materializmus, melynek nincs sem etikája, se filozófiája, és nem Schopenhauer teremtette meg azt a rendszeres pesszimizmust, melyről Alexander Bernát jól mondja, hogy az igazi nihilizmus. Ez meglehetős új, lapos, sivár, eszmétlen és veszedelmes világnézet; a Schopenhaueré ellenben, mint e cikkem elején is említettem, olyan régi, mint az *eszmélkedő* emberiség. A biblia mélyen szimbolizálja, hogy a bűnbeesés, a paradicsomból való kiűzetés az ember tudásvágyának fölébredésével összeesik, és hogy a földi szenvedés eredendő bűn.

Alexander Bernátnak, ha a XIX. század pesszimizmusáról (világbánatáról) akart írni, a régit is ki kellett volna fejtenie, annál inkább, mert művének mindjárt a legelején azt mondja: „Mióta emberek éreznek, s érzéseikre eszmélnek, próféták, költők, filozófok *vetekedve* hirdették, megénekelgették, magyarázgatták az emberi élet sötét, ijesztő voltát." Továbbá, hogy a „keresztény világ legfőbb öröme a vértanú koszorúja, egyedüli boldogsága a földi boldogság megvetése" volt, és végül, hogy a filozófia a „gondtalan életörömnek nem volt soha hirdetője".

Úgy van! A szenvedés az első emberpár bukása óta mindig ugyanaz: örök és általános; a fájdalmat minden kor és nép egyformán megérti. Arisztophanész komikumán mainapság már nem nevet senki, de Szophoklész, Aiszkhülosz ma is megindítanak, könnyeket csalnak szemeinkbe.

Hogy mért lett a világbánat (Alexandernél pesszimizmus) a mi korunkban rendszeres világnézet alkotó része, erre Alexander nem ad kielégítő választ. Tagadhatatlan, hogy a világbánat ebben a században nagy mértékben terjedt és hódított, de valótlanság volna azt Schopenhauer filozófiájának tulajdonítani. Schopenhauer még akkor teljesen ismeretlen volt, mikor Leopardi már vonaglott a világbánattól, mikor Byron már megálmodta a Darknesst, s Musset, az ásító unalom panaszos költője, Rollájában megírta, hogy a meddő föld nem képes többé új, lelkesítő eszméket szülni. A világbánat tehát nem filozófiai rendszer kifolyása, hanem patológiai jelenség. Előidézték a század szibarita elvei, az összes érzékek által nyújtott gyönyörök kizsákmányolása, a kiürített tömérdek abszintes pohár, az álmatlan éjek és a hatodik érzék: *az idegesség*. A civilizáció előrehaladásával, az értelem fejlődésével szaporodtak az igények, az eszmélkedés terjedésével terjedt a szenzibilitás is, s a kifejlett agyat bántotta minden ferde jelenség a világon, mint a finom idegeket a lárma. Hiszen az intelligencia fokozódása egyértelmű a boldogság érzeteinek növekedésével, és a lángész, akiben legerősebb az intelligencia, legérzékenyebb és legboldogtalanabb is.

So sind am härt'sten wir gequält,
Im Reichtum fühlend, was uns fehlt.[34]

(Goethe)

Ebből is látszik, hogy Alexandernek nincs igaza, midőn műve végén a világbánatot *kedvetlen hangulat, rossz kedv* kifolyásának mondja; mert világnézet nem folyhat a hangulatból vagy pillanatnyi rossz kedvből (annál kevésbé egy következetes filozófiai rendszer), hanem csak az

[34] Így akkor kínlódunk a legkegyetlenebbül, midőn (értelmi) gazdagságukban érezzük, mi minden hiányzik. *(Goethe-idézet, prózában fordítva)*

agy alkotásából, a véralkatból s az igazán megismert vagy vélt igazságból, mely azonban az *érzelmet* is áthatja. S ezért nagy dicséretére válik Schopenhauernek, amit Alexander is elismer, hogy *egészen individuális*. Azt bizonyítja ez, hogy szívével gondolkozott. Ellenmondások vannak benne, mint egy lírikusban; hevül és csapong, mint egy költő. Lehet, hogy ezért nevezte őt törpe epigonja, Hartmann, dilettáns filozófnak. Alexander megdöbbentőnek mondja, minő gondolatokra ébred a gazdagság és kényelem ölén élő fiatal Schopenhauer, midőn alig felserdült korában külföldön utazott. Íme, a gondolkodó, akivel nem a saját mostoha sorsa, nem a saját bajai hitetik el egy időre, hogy a világrend nem jó! Íme, a tárgyilagos szellem, aki anyagi gondoktól menten, duzzadó egészséggel, ifjan megy világot látni, s az első, amit meglát, a hiúság vására. Ez a komolyság, az igazság e lázas kutatása elkísérte őt a sírig, ott találhatók mély elmű rendszerének minden sorában. Persze nem csalhatatlan (a halandók közt eddig csak a pápa az), s téves felfogást az ő műveiből is ki lehet mutatni. A nők erkölcsi értékéről például túlszigorral ítélt, s oly bűnöket tulajdonított nekik (pazarlási hajlam, a művészetek iránti érzéketlenség stb.), melyekkel éppen nem vádolhatók. E balvéleményét azonban eléggé megmagyarázza, hogy a különben is rendkívül zárkózott természetű Schopenhauer kevés tisztességes nővel érintkezett életében, és hogy anyja (tudvalevőleg gyönge mintakép) után ítélte meg a nőket. Amit az öröm negatív voltáról hirdetett, szintén megcáfolható. Hogy mennyire nem negatív az öröm, legjobban bizonyítja, hogy éppúgy kacagunk, sírunk, sőt meghalhatunk tőle, mint a fájdalomtól. Mindezek az apróságok azonban nem képesek megingatni a nagy szellem páratlan konzekvenciával, mélységgel és zsenialitással felállított rendszerét, mely, ha igaz, hogy korunkban a műveletek vallása a filozófia, a jövő vallását van hivatva megalkotni.

Alexander Bernát *A XIX. század pesszimizmusa* című könyvében, mely azonban csak Schopenhauer és Hartmann tanait kivonatozza, éppúgy, mint Kant életrajzában a Kantéit, sokkal inkább foglalkozott századunk német filozófiájának mint a pesszimizmusnak (világbánatnak) történetével, s ez utóbbiról meglehetős kicsinyléssel nyilatkozik. „A pesszimizmus - úgymond - alantas szemponton áll. Ha nem volna valami, ami értékesebb az örömnél, az emberiség történeti élete, kultúrája megfoghatatlan látvány volna előttünk." Persze, hogy van! De a világbánatos gondolkodók éppen ezzel erősítik világnézetük igazságát. Az, ami a világot fenntartja: a nemi ösztön és a létért való harc. A világbánat lényege megvan Schiller szép soraiban, melyeket Alexander nem pontosan idéz:

So lange nicht zusammenhält
Philosophie die ganze Welt,
Bewegt sich das Getriebe
Durch H u n g e r und durch L i e b e.[35]

Az ellen is tiltakoznék Schopenhauer, hogy az ő filozófiájának ideálja: „Az élet nem ér semmit, azért az egyedüli az erkölcsi életet megszűntetni", s hogy midőn e *hangulat* rendszerré kristályosodott, „metafizikája fantasztikusnak, pszichológiája hamisnak, etikája karikatúrának bizonyult". Hamis-e az a pszichológia, mely Shakespeare-ben, Cervantesben, Goethében, Byronban, Petrarcában megvan? Karikatúra-e az az etika, melyhez hasonlót a két legmélyebb vallás alapítója: Szákjamúni és Jézus hirdettek, mely az igazságot és részvétet hirdeti a sarkalatos erényeknek? S vajon, ha azt mondja Schopenhauer, hogy ez a világ a lehető világok közt a legrosszabb, nem ugyanazt fejezi-e ki ez a tan, mint a Leibnizé, hogy a világ a lehető világok közt a legjobb? Schopenhauer azt mondja, hogy rosszabb, Leibniz, hogy jobb világ

[35] Amíg nem filozófia tartja össze az egész világot, addig éhség és szeretet mozgatja a menetét. *(Schiller-idézet, prózában fordítva)*

nem lehetséges. Mihelyt valamivel jobb vagy valamivel rosszabb volna, nem állhatna fenn. Leibnitzet büszke megelégedéssel töltötte el a tudat, hogy a világon az erény és bűn, az öröm és fájdalom, a halál és születés egymást folytonosan egyensúlyban tartják és kiegyenlítik, Schopenhauer ellenben azt tartotta, hogy a világ már nem jó, ha csak *egy* ember szenved is, hogy a fájdalmat semmi gyönyör se képes nem létezetté tenni; látta, amit mindenki lát, aki nem vak, hogy az emberiség nagy része szenved, fárad, izzad, tűr és nyomorog, tudatlanságban, vadságban, örökös bajok és veszedelmek közt él: hogy elmúlás a sorsa mindennek, amit az emberi agy el tud képzelni; hogy éppen az ifjúkor, mely leginkább lehetne az, legkevésbé boldog, mert legerősebb vágyai vannak; undorodva látta az emberek képmutatását és százféle gazságát, s boldognak mondta az aszkétákat és a szenteket, akik el tudnak fordulni az élettől.

Ez nagy és nemes erkölcstan, méltó, hogy a jók vallása legyen, s érthetetlen azok előtt, akik a materializmus üres tanaiból tanulták meg gúnyolni a vallást és filozófiát. Hogy az emberek a gyakorlati életben nem pesszimisták, oly ellenvetés, mely egyáltalán nem döntheti meg Schopenhauer rendszerét. Éppily joggal mondhatnám Schopenhauernek a zseniről írt csodaszép lapjaira, hogy az emberek legnagyobb része nem zseni. Lehet, hogy az emberek a gyakorlatban nem pesszimisták. De mit jelent ez? Hogy felületesen gondolkodnak, és nem hatolnak a világ lényegébe. A gyermekek bizony nem pesszimisták, a vademberek és az állatok se. De hát hol keressük az igazságot? A nagy tömeg vagy pedig Jézus, Szákjamúni, Schopenhauer részén? Du gleichst dem Geist den du begreifst. Hogy Schopenhauerrel szóljak, a világ az én képzetem. A lángelmének, aki az igazságot szomjúhozza, igazabb képzete is lesz a világról, mint oly embernek, akit Schopenhauer a természet gyári munkájának nevezett, s aki a dolgoknak csak fölszínét látja meg.

Egyébiránt Alexander az akadémiának írta könyvét, mely azt pályadíjjal tüntette ki. Schopenhauer és Hartmann filozófiájáról kellett írnia, nem pedig a XIX. század pesszimizmusáról, s tarthatott tőle, hogy az akadémia, ha nagyon megdicséri a frankfurti bölcset, nem lesz olyan tárgyilagos, mint a francia akadémia, mely ama kitűzött kérdésre, haladt-e az emberiség a civilizációval, oly munkának adta ki a díjat, mely erre azt felelte: nem.

Ugyancsak az akadémia feleljen érte, hogy Hartmannt, ezt a reklámfilozófot, Schopenhauer tanainak e hígítóját, aki úgy hasonlít megtagadott nagy mesteréhez, mint Marsziasz Apollóhoz, egy füst alatt tárgyalja a század legnagyobb gondolkodójával. A filozófia e széltolója, aki Schopenhauert dilettáns filozófnak nevezi, s önéletrajzában Schopenhauer műveivel való megismerkedését csak futólag említi meg egy sorban, Alexander könyvében csaknem egyenrangúnak tűnik fel. *Az élet mint akarat és képzet* című mű halhatatlan szerzőjével, holott nem tett egyebet, mint Schopenhauer tanait variálta, s igazságait túlzásaival elferdítette. Aki az előbbit ismeri, annak egészen fölösleges Hartmannt olvasni.

Az sem egészen helyes eljárás, hogy Schopenhauernek (és elődjeinek) filozófiai rendszeréről, az akaratról és képzetről, terjedelmesebben ír, mint etikájáról, melyből legvilágosabban olvasható ki Schopenhauer világnézete. Aki a világbánatról akar írni, annak nem szükséges a metafizika utatlan utain bolyongania, mert a pesszimizmus nem tartozik a transzcendentális ismeretek közé. Mindazonáltal örülhetünk, hogy Schopenhauerrel nálunk is napról napra többen foglalkoznak. A nagy bölcs neve még az ötvenes évek közepén csaknem egészen ismeretlen volt hazájában is; azóta a dicsőség szárnyain bejárta az egész művelt világot, s nem élt e században senki, aki nagyobb hatással volt az emberiség gondolkodó részére, mint a frankfurti bölcs, akinek épp most készülnek nagyságához méltó szobrot emelni.

NINCSEN REMÉNY

Levél a magyar irodalomról

Uram! Megdöbbenéssel és őszinte sajnálkozással vettem tudomásul, hogy ön, elérvén nagykorúságát, kalandos és (bocsássa meg ezt az erős kifejezést) könnyelmű vágyakkal évődik, és annyira megfeledkezett magáról, hogy szép apai birtokát bitangra készül hagyni, s legerősebb óhaja a fővárosban letelepedni és itt az irodalomnak és isteni költészetnek szentelni gyönyörökkel kínáló ifjú életét és jobb sorsra érdemes pénzét.

Uram, kérem, ne értsen félre. Nem mondom én, hogy önben nincs tehetség. Tapasztaltam és láttam, hogy van, mindenesetre több, mint a reklám trombitáján kikürtölt sok „nagy tehetségű és kiváló fiatal költőnk"-ben. Ellenkezőleg, éppen ez okból kérem önt, maradjon *paterna rura*, s ahelyett hogy a cigánygyerekek bősz koncertjébe elegyedjék, szántson inkább otthon a saját ökreivel. Buzdítanám a feljövetelre akkor, ha látnám, hogy szereplési láza pusztán a dilettantizmus viszketege, mert akkor abban nem látnék önre nézve semmi veszedelmet. Akkor a magyar irodalmi viszonyok boldogulására vezetnének. Hogy hasonlattal éljek, az a rozoga palló, mely a dicsőség elíziumi berkeibe vezet, a könnyű pakkal utazónak elég kényelmes, a több málhával bíró alatt leszakad. S tudja, mi ez a málha? A tehetség, mely ambícióval, igazságszeretettel, tanulási vággyal, eredeti és független nézetekkel szokott utazni az életen át. Ellenben, ha mint puszta műkedvelő lépne fel az irodalomban, mint olyan ember, aki a költészetet nemesebb sportnak és szórakozásnak veszi, és semmi egyebet nem fűz hozzá: nyert ügye volna. Önnek még az a nagy előnye is volna, hogy jó kabátban jár, és előkelő társaságokban fordul meg, ami azt teszi, hogy inaséveit a kenyér utáni hajsza, a nyomor okozta meglapulás és szerénység nélkül kezdené meg, s a tisztes társadalmi állás magas koturnusában mindjárt legénynek néznék. Tudhatja, hogy a nagyközönség az írókat skríblereknek nevezi, s azt, aki verset ír, a priori éhenkórásznak hiszi. S ennek a felfogásnak a sajtó is annyira hódol, hogy nagy dolognak tartja, ha valaki, aki állást foglal el a társadalomban, és a maga vagyonát költi, a szalon parkettjéről nem röstelkedik a Parnasszus sziklás és fárasztó útaira *leszállni* és azokon botorkálni. Nagyúri leereszkedésnek tartja, mert nem bírja felfogni, hogy olyan ember is verset írjon, aki nem éhezik.

Ha tehát ön Budapestre érkeznék (föltéve, még mindig, hogy nincs tehetsége), s pénzt adna jótékony célokra, esetleg néhány estélyt rendezne jövendő kollégáinak, biztosra vehetné, hogy nyomtatásban megjelenő legelső dolgozatát a sajtó és kritika osztatlan elismeréssel fogadná, s önből egy csapásra „jeles írótárs" válnék. (Közbevetve mondom, hogy nálunk *írótárs*-nak nevezik az írót azok a zsurnaliszták, akik nem írók.) A lapok örömmel nyitnák meg hasábjaikat, s előfizetési felhívásaikban dicsekednének önnel mint munkatársukkal, az lévén nálunk a felfogás, hogy az író személy és nem társ, tehát azt kell kérdeni: *ki*, nem pedig: *mi*.

Mint (föltéve) tehetségtelen emberben lanyha volna önben az igazságszeretet, mint jól nevelt fiatalember nem mondaná ki, amit gondol, nem tudná gyűlölni azt, ami selejtes, üres és léha: szóval, senkivel se jönne kollizióba, jó barátságban élne Péterrel is, Pállal is. Péternek, aki vizenyős verseket ír, azt mondaná, hogy nagyon érdeklődik múzsája iránt; Pálban, a lapos stílű, üres novellaíróban fölfedezné, hogy szellemi rokonság van közte és Jókai közt, s mint Július Caesar jönne, látna és győzne. Mert higgye meg, kevesebb haszna volna belőle, ha egy Lessing vagy Taine dicsérné föl az egekig, s ön amellett háromnapos gallérban járna, és Alcest őszinteségével bírna, mintha mindig a legutolsó divat szerint öltözködnék, Kniggét fogadná el

bibliájául, s táplálva az írótársak hiúságát, tucatművekkel szerepelne a könyvpiacon és a „folyó” irodalomban.

Megfordítva áll a dolog az igazi tehetségnél. Ez először is esküdt ellensége (kell, hogy az legyen!) mindennek, ami rossz vagy középszerű. Tehát ellensége az irodalom kilenctized részének, s mihelyt azok közé jut (s kell, hogy jusson), akik csak a pajtáskodásnak, vagyonnak és társadalmi állásnak vagy végre saját külön élelmességüknek köszönik írói nevüket, bármily jó nevelésben részesült légyen is, nem fogja elkerülhetni, hogy ezt velük éreztesse. Így lesz ellenségévé egy csapásra az irodalom kilenctized része, mely aztán a legbiztosabb módon öli meg: nem vesz róla tudomást.

Így járna ön is; így járnak mások is. Az írók közt, akiket szeret, vannak ám, akik olyan toalettben járnak, hogy ön, mint fashionable ember, röstellne velük az utcán végigmenni. Úgy bizony! Turgenyev anyjának igaza volt, midőn az ifjú Iván írói hajlamait gúnyolta. Mit tudhatta ő, hogy fiából olyan Turgenyev lesz, akinek nincs szüksége keresztnévre, mert egyedül áll. Íróvá lenni és nem emelkedni a nagyok közé, tévesztett pálya, hiábavaló élet. Pedig nálunk nagy írónak készülni majdnem annyi, mint a lehetetlent akarni. Tudja, hogy miért? Mert kis nép vagyunk. A géniusznak, hogy rendes módon kifejlődhessék, szabad és nagy világra van szüksége, nem olyanra, mely apró házi bajaival bíbelődik, s nem bír oly magasságra emelkedni, ahol, mert az egész emberiséget belátja, tárgyilagos lehet. Kis népek éghajlata mostoha, hol a zseni tropikus vegetációja lehetetlen, ahol a fűzfa jobban megél, mint a pálma. Kis népek szellemi világában nincsenek tengerek, csak pocsolyák, amelyekben a vízipókok és a csíborok nagy kényelemmel úszkálnak, míg a nagy halak nem bírnak mozogni vizükben.

A géniusz, ha kis nép szüli, kalitkába zárt sas; azért sehol sem uralkodnak annyira közép-szerűségek, sehol sincs annyi elkallódott, ki nem fejlődhetett, meg nem értett nagy tehetség, mint apró nemzeteknél. Kisfaludy Sándorok, Garay Jánosok és Szigligetik kellenek nekünk, nem Katonák, Kemények és Vajdák!

Nézzen csak körül a mívelődéstörténelemben. Nem azt fogja-e látni, hogy minden egyes nemzet akkor szülte legnagyobb költőit, művészeit, mikor leghatalmasabb volt: Athén Periklész, Róma Augustus idejében, Olaszország a középkorban, Spanyolország az újkor elején, Anglia Erzsébet korában és a múlt század végén, Franciaország XIV. Lajos alatt és e század elején, és hogy Oroszország Puskinnal, Turgenyevvel dicsekszik, arra mutat, hogy az orosz nép kezd hatalmas és virágzó lenni. Bizony csak igaz mondás: Nagy idők, nagy emberek! Magunkon is tapasztaltuk. Vagy véletlen volt-e az, hogy a legtöbb igazi költőnk 1825 és 1849 közt volt fiatal ember.

Most?... Szerencse, ha az ember Szász Károlynak születik. Akiben van géniusz, mondjon le, ha tud, mert; *Nincsen remény*! Vajda összes költeményeit hat ember rendeli meg (ha önt kiveszem, csak öt), Tolnai Lajos pedig kenyérért elhamarkodott munkával rontja kiváló tehetségét. Mert az íróság nálunk még mindig kasza-kapakerülés, nem foglalkozás. Lehet valaki tízszer oly felkapott, mint Mikszáth, értéktelen hírlapi cikkeket kell firkantania napról napra, hogy a magyarok Istene megadja neki a mindennapi kenyeret. Uram, uram! Önnek birtoka van, és fel akar csapni írónak? Hát nem okosabb, ha vadászva bejárja földjeit, s nem a nyomda, hanem a természet költészetét élvezi? Ösztönére hivatkozik? De hát akkor mire való önnek a főváros és a nyomdafesték? Nem jobb helyen jön-e napvilágra, ami szívében zsong, a sugaras, madárdalos, virágos szép természetben, ahol nem lökdösik meg a kenyér harcosai?

Mindenre, ami szent, kérem, maradjon birtokán, s ne akarjon egy pohár vízben vihart támasztani. Van Budapesten elég boldogtalan, pályatévesztett ember. Aki nem az, Magyarországon ne adja magát íróságra. Ha megírnám a magyar irodalom történetét, jeligéül Vörösmarty sötét refrénjét használnám: Nincsen remény!

Talán csodálkozni fog, hogy én, aki ezeket az épületes tanácsokat adom önnek, magam is a cigányok országában lakom. Lásson tehát bennem egy áldozatot, akinek nem volt olyan jó tanácsadója, mint én az öné vagyok. Elkövettem a faux pas-t, s most már hiába idézgetem Petőfiből:

Csak midőn a tömkelegbe lépünk,
Vesszük észre gyászos tévedésünk'.

Hiába! Kapujánál annak az édennek, melyet nagyravágyástól hajtva tejfeles szájjal elhagytam, ott áll a kerub, és azt kiáltja: Vissza! De hát mi lenne a világból, ha minden ember okosan cselekednék. Es muss auch solche Käuze geben.

Még egyszer könyörgök, maradjon földesúr, és ne a múzsára, hanem a megyebeli szép leányokra kacsingasson.

Alázatos tisztelője

Reviczky Gyula

KOZMOPOLITIKUS IRÁNY A KÖLTÉSZETBEN

Néhány évvel halála előtt Arany János erőteljes quos egót kiáltott ama költők ellen, akik nem nemzetiek. „Dalok korcsá”-nak nevezte a kozmopolita poézist, azt mondva a nagy költőkről:

Mind tükör volt; egymagából
Tünt nekem föl nép s haza.

Való igazság. Mint minden éghajlatnak megvan speciális növény- és állatvilága, úgy van minden népnek és kornak külön poézise. Minden nagy költő tehát annyiban volt nemzeti, amennyiben költészetén saját népének jellege, korának és nemzetének zománca látható. Épp annyira korának, mint nemzetének a költője volt. A szépérzékkel megáldott, természetimádó, hősöket nevelt, nyájas egű Hellasz az *Iliász* lapjairól mosolyog reánk; az érzéki, elpuhult, pazar, dőzsölő római nép Horácot küldte ki leghívebb képviselőjének; a ködös, felhős, zimankós észak sötét barlangjaival, titkos és homályos harcaival Ossián énekében dicsekszik eltörölhetetlen „lokalfarbé”-vel; a vallási, politikai viszályokban merült Olaszországot a pokol mélységesen sötét költője tárja elénk legvilágosabban. Csak a büszke, rangkóros, hős és indulatos, rajongó, narancserdős Spanyolország lehetett a „bús képű lovag” hazája; a népmegvető, véres, impozáns történelmű, különc és spleenes, derült napot ritkán látó angol Hamlet dán álarcán is át jól kivehető; a könnyűvérű, szangvinikus, csevegő, botlásain kacagó franciának mosolygó szatíra, komédia, Molière kell; a tudákos, professzoros, kissé nehézkes, küzdelmeiben és szenvedélyeiben is kutató Faust a német szellem kvintesszenciája, s a sírva vigadó, majd felhős, majd virágos kedvű, mámoros, szabadságimádó, szilaj, heje-hujás magyarnak a neve Petőfi!

Íme, csupa világirodalmi jelentőségű költő, aki a legnagyobb mértékben nemzeti. Azonban jól meg kell különböztetnünk a nemzetiességtől a hazafiságot. A nagy költők minden általános, örök emberi érzelmeket, eszméket, szenvedélyeket szólaltattak meg, s nemigen követtek hazafias tendenciákat. Petőfi a maga korában lehet, hogy hazafias verseivel érte el a legnagyobb hatást, de nem ezek teszik őt halhatatlanná. A patriotizmus lehet ugyan a költészet tárgya, de nem légköre. A művészet nem érzeleg, s nem lehet a hivatása, hogy vezércikkeket, parlamenti szónoklatokat helyettesítsen. Minél jobban sikerül a költőnek tárgyát általánosítani, annál magasabban áll.

Ismeretesek Freiligrath sorai:

Ver Dichter steht auf einer höhern Warte,
Als auf den Zinnen der Partei.[36]

Goethe pedig a *Faust*-ban mondatja a politikai dalról: „Ein garstig’ Lied, pfuj, ein politisch’ Lied!”

Sose volna szabad elfelejteni, hogy a poézis mint művészet nem ismer se hazafiságot, sem erkölcstant, s ily értelemben a művész hazája csakugyan „széles e világ”. Nálunk is vannak Harpagonok és Alcestek; a hősies lelkű, rajongó, mindamellett nevetséges Don Quijoték mindenütt feltalálhatók, a Faust tudomány és élvszomja, önzése közöttünk is egyre kísért. Hogy e halhatatlan alakok költői mégis nemzetiek voltak, tagadhatatlan, de bizonyos az is, hogy nem hazafiságból voltak nemzetiek, hanem öntudatlanul, szükségképpen, mint ahogy a növényvilág a föld és éghajlat szerint változik.

---

[36] A költő magasabb vártán áll, mint amilyen a párt szolgálata. *(Freiligrath-idézet, prózában fordítva)*

Bajosan alkalmazhatnók Heinére Arany eme két sorát:

Ő e honért, e honnal s honnak él,
Örömeit, búját zengvén, ha dalra kél.

De vajon azért nagyobb költő-e nálánál a patriotikus Körner, Arndt vagy Dérouléde? Hogy azért Heine is, Byron is talán mégis nemzetiek voltak, nem rajtuk állt, mint nem áll a pálmán, hogy csak délen teremhet, s nem áll a jegesmedvén, hogy ott lakik, ahol hideg van. Az, amit a költőben nemzeti vonásnak mondunk, a népjelleg, környezet, kor, nemzeti szokások és tradíciók szükségképpeni befolyása lelkére. Éppily elkerülhetetlen, hogy aki ólom- vagy higanybányákban dolgozik, sápadt, beesett arcú. Ily értelemben valamire való költő éppoly kevéssé lehet nemzetietlen, mint ahogy én nem érezhetek ibolyaillatot, ha pézsmát vittem a szobába. Azért viselik magukon mindig az erőltetettség, az affektáció színezetét az oly irodalmi misztifikációk, mint a Mérimée Prosper annak idején nagy szenzációt okozott csínye, Bodenstedt fogása Mirza Saffival vagy legújabban a Stecchetti neve alatt ismert olasz versek.

Szóval bizonyos, hogy a költő a népének megfelelő nemzeti zománctól, e legigazabb lokalfarbétól nem menekülhet. Más kérdés, vajon a nemzeti életet vagy történelmet válassza-e tárgyául.

Jó, hogyha teszi, mert ismertebb tárggyal, megszokottabb légkörrel könnyebben boldogul, s lelkületéhez, hangjához, nyelvéhez is jobban simul, de ki fogja azért Shakespeare-nek szemére hányni, hogy Hamlet dán, Julius Caesar római, Romeo olasz, vagy Byronnak, hogy Don Juan nem eszik beafsteket Londonban?...

Ennyiben tehát van helye a kozmopolitikus költészetnek, és annyiban is, hogy a költészet, főleg a modern költészet lehető általánosságban mozog, mindnyájunkkal közös emberi eszméket és érzelmeket zeng. Nana, bármennyire francia, a világ rimája; Leopardi költészete se pusztán az olasz, hanem minden szenvedő lélek fájdalmas sóhaja.

Azt a nézetet, hogy világköltőt csak nagy népek produkáljanak, a kisebbek poézisében pedig csak nemzetiességet keressünk, még a nagy Aranytól se fogadhatom el. Az esztétika előtt nincsenek nagy és kis népek.

Egyébiránt a tehetség saját egyéniségét képviseli egy nemzet irodalmában, a zseni pedig nemzete egyéniségét a világirodalomban.

A legnagyobb költők a legnemzetiebbek, de egyúttal a legemberibbek, legáltalánosabbak.

OPTIMIZMUS, PESSZIMIZMUS

Boldogabbá, jobbá tesz-e a minden irányú emberi törekvések amaz összessége, melyet egy szóval civilizációnak nevezünk?... Voltak és vannak, akik e kétágú kérdésre általános nemmel felelnek, azt állítva, hogy mindennemű művelődés érzésünket, értelmünket egyaránt megmérgezi, elaljasítja. E céltalan pesszimizmusnak az a természetes logikája, hogy az emberiségnek vissza kell térnie az eredeti nomád állapotba; le kell ráznia magáról mindennemű műveltséget, mely úgyis csak a létért való keserves harc eredménye; csak akkor lesz ismét jó és boldog, mint az aranykorszakban.

Utópista legyen valaki, mint Rousseau, hogy ezt ily pozitíve állíthassa. Negatíve talán kimondható, hogy a természethez közelebb álló ember kevésbé boldogtalan; mert akinek kevesebb a vágya, kevesebbet nélkülöz, aki kevesebbet tud, könnyebben engedi át magát az illúzióknak. De a pozitív boldogság egyenes arányban áll az értelmi erők fejlődésével, az idegrendszer finomodásával. Mennyivel több gyönyör és élvezet csíráját rejti magában egy modern ember összetett lelkülete, mint az őstermészet emberének ösztönvilága! Igaz, hogy a fájdalomra, szenvedésre is sokkal fogékonyabb a finom idegszálú, fejlettebb agyú halandó; de ez is az előbbi állítás mellett bizonyít, mint nagy akciónak nagy reakciója. Erős legyen az üllő, melyre súlyos kalapács nagy erővel méri csapásait, hogy szét ne lapuljon.

Az pedig, hogy természetes állapotában jobb az ember, még negatíve így sem állítható: kevésbé rossz. Nem kell visszamenni a régi korba s összehasonlítani a művelt népeket a vadakkal; elég, ha itt maradunk a XIX. században, s összevetjük a civilizáció ezer áldását az erkölcsi és szellemi sötétség ama kannibalizmusával, mely a teljesen műveletlen törzseknél feltalálható. Nagy optimizmus kell hozzá, azt mondani, hogy az ember jó, de az, hogy a civilizáció által *javul* erkölcsi szelídségében, modora megférhetőségében s egyáltalán mindabban, amit emberségnek nevezünk, kézzelfogható valóság, melyet tagadni nem pesszimizmus, hanem az emberi nem haladása iránti érzék teljes hiánya.

Mégis feltűnő jelenség, hogy napjainkban, midőn az emberi elme találékonysága túlontúl gondoskodik minden kényelmünkről, minden, mégoly finnyás igényünk kielégítéséről; midőn a kultúra raffinement-ja élvezeteinket sokszorosan hatványozza és szaporítja; midőn az erkölcsök lágyabbak és szelídebbek, az emberek a társadalmi életben egymás iránt türelmesebbek és elnézőbbek, midőn az általános törekvés a humanizmus, felebarátaink bajain való segítés, a kórállapotok meggyógyítása felé irányul - mondom, feltűnő jelenség, hogy éppen napjainkban talált a pesszimizmus a legtermékenyebb talajra.

Hogy e visszásnak tetsző állapot még inkább csodálkozásba ejtsen, hozzájárul, hogy a „fleur du mal" legbuzgóbb kertészei a könnyed lelkületű, életvidám, pezsgő vérű, élveteg franciák. Igaz, hogy a modern pesszimizmus Swifttel, Shelleyvel, Byronnal az angoloktól indul ki, filozófiai rendszerbe a német Schopenhauer által lőn gyúrva; de Franciaország irodalmában teljesen meghonosodott, és általános polgári jogot nyert. Balzac, Stendhal, Musset, Flaubert óta alig van a franciáknak kiváló szelleme, aki ne volna egyszersmind pesszimista. Schopenhauernek Franciaországban jelenleg egész kultusza van, és Shelley, Leopardi népszerűbbek, mint saját földjükön. A kánkán, a pezsgő és az operett hazájában született az a tagadhatatlan nagy erejű, hatalmas vénájú költő, Baudelaire, akiben egymagában több és kétségbeesettebb pesszimizmus van, mint Jóbtól, Szophoklésztől kezdve Vajda Jánosig az összes világirodalomban.

E félelmes költő szerint az élet „une oasis d'horreur dans un desert d'ennui" (ocsmányságok oázisa az unalom sivatagján). Kain sarjadékát - mint Ábelnél minden tekintetben különbet - arra ösztönzi Baudelaire, hogy törjön fel az égbe, s dobja le Istent a földre; a sátánt pedig arra kéri, vegye őt halála után magához, s adjon neki nyughelyet a tudás fája mellett. De a fájdalom mégis megindítja, és a szenvedést a mi tisztátlanságaink isteni gyógyszerének mondja. És francia az a Richepin nevű torzköltő is, akinek Stendhal könyörtelen analízisét, Musset szalonias világdühét és Baudelaire dantei erővel harsogó istenkáromlását sikerült az utálatig és a nevetségig fokozni. Richepin, aki a szülői és gyermeki szeretet ellen is harcol, még az állatnál is lejjebb süllyeszti az embert, s csak azt tartja igaznak, ami rútsága és ocsmánysága által ötlik szemeinkbe.

Honnan ez az általános pesszimizmus? Vajon ez a megismerés, melyben a tudás fájának gyümölcse részesít?... Nem az, mert a rossznak tudása még nem tételezi fel a jónak nem tudását, és a kígyóba bújt sátán is azt ígérte ősszüleinek, hogy olyanok lesznek, mint az Isten: „scientes bonum et malum". De a modern pesszimizmus csak kínt és kétségbeesést, nyavalyát és nyomort, bűnt és sötét tudatlanságot ismer. Tehát nem lehet maga az élet, az igazság. Úgy látszik, mintha a sok tudás elkábította, a lélek számos rejtélyeinek fölfedése elkápráztatta volna a gyönge emberi agyat, mely semmit sem bír oly nehezen felfogni és megérteni, mint az igazságot.

Fordítsuk meg az érmet, s nézzünk körül az optimizmus csendesebb világában. Itt inkább a gyakorlati élethez kell magunkat tartanunk, mert a szellemi életben meglehetősen ritka, s ott is, ahol előfordul, nem jelenti annak magas fokát. Vannak ugyan vidám nevető szellemek, mint Arisztophanész, Rabelais, Cervantes, Molière, Beaumarchais, csakhogy ezek sokkal közelebb állnak a pesszimizmushoz, mint az idealista Schillerek, Lamartine-ok stb. De a mindennapi életben jókora adagban található az igazi, hamisítatlan optimizmus.

Minden úgy van a legjobban, ahogy van. Teljesen ésszerű dolog, hogy vannak urak és szolgák, gazdagok és szegények, hatalmasok és elnyomottak, egészségesek és betegek; a tavaszra bölcsen nyár, a nyárra ősz és az őszre tél következik; rendén van, hogy reggel felöltözködjünk, és este levetkőzzünk, hogy amit megettünk, azt újra kiadjuk; a természet bölcs előrelátásáról tanúskodik, hogy mindenre akad ember: Don Juanra és trappistára, hóhérra és irgalmas nénére, diplomatára és cirkuszlovasra; borúra derű, nappalra éjjel, gyönyörre fájdalom, élvezetre nélkülözés következik, hogy az ember magát el ne unja, mert „delectat varietas"; a különböző koroknak különböző gyönyörei vannak, s ha az embernek van pénze, szép felesége, jó egészsége és kellő kényelme, boldog lehet a jég hátán is. E végső föltételes mondatból látható, hogy ez a gyakorlati optimizmus is tulajdonképpen csak a kiváltságoltak világnézete lehet. Mert bizony nagy többségben vagyunk mi, akiknek se pénzünk, se szép feleségünk, se jó egészségünk, se kellő kényelmünk nincs, vagy legalábbis egyike-másika hiányzik a boldogság e föltételeinek.

S még valami kell a filiszterek e boldogságához: igen langyos, igen lassan csörgedező vér, jó gyomor és a Schillerénél és Byronénál valamivel kevésbé tömött agyvelő.

Hasonlítsunk most össze egy átlagos optimistát egy átlagos pesszimistával.

Az optimista. Egészséges ember, ösztöneiben higgadt, van miből megélnie, alkalmazkodik a viszonyokhoz, egyik napja olyan, mint a másik, és a Szfinx sosem adott fel neki megfejtésre rejtvényt.

A pesszimista. Krónikus gyomorhurutban szenved, ideges és túl érzékeny, vágyai elérésében lépten-nyomon akadályokra bukkan, okvetlenül van egy jó vagy rossz szenvedélye, amelyben mértéktelen és a Szfinx által feladott rejtvényt nem bírja megfejteni.

Az eredmény, hogy az optimista azt mondja a világra: Eldorádó! - a pesszimista: Dante pokla!

Tehát egyéniségünktől függ, milyennek látjuk a világot? Tagadhatatlan. De hát milyen a világ valóban? Olyan, mint aminő Kant ideje és tere: ideális, csak a mi képzetünk. Vagy ahogy a dán királyfi mondta: *Nincs a világon se rossz, se jó: gondolkodás teszi azzá.*

Íme, közel jutottunk az igazsághoz. Voltak szellemek, a legkiválóbbak, akik megfejtették a Szfinx rejtvényét, hogy mi az élet, s ezek adták a világnak és az embernek legigazabb képét. Nem optimisták, de nem is pesszimisták. Majd mosolygó, vidám képet festenek, majd elvezetnek a legsötétebb nyomorúság örvényéhez, aszerint, mi felel meg az igazságnak. Goethe, Shakespeare ilyenek voltak; de valami sokkal nem lehetne megszaporítani ezt a kurta névsort.

Mindenesetre szerencsés elme az, mely sose borul el teljesen, s melyről elmondható, hogy „in tristitia hilaris". Ez a komolyság, mely el nem komorul, talán sehol sem oly szembeötlő, mint Calderon drámájában, *A zalameai bíró*-ban. Komoly eseményeknek: nő meggyalázásának, erőszakos emberhalálnak vagyunk tanúi, de mindez események fölött Spanyolország fényes napja ragyog, s a szereplők rugékony tagjain átrózsállik a spanyol meleg vér. Sehol semmi köd, északi lomhaság, s mégis mindenütt nemes pátosz, megható komolyság.

De ismétlem, ezt a világot, a lángész objektív világát - vajmi kevés agy élvezi, a gyakorlati életben meg éppenséggel nem fordul elő, s így nekünk csak az optimizmus és pesszimizmus közt kell választanunk.

A választás nem nehéz. Legalább annyi bizonyos, hogy vívmányait, ismereteit, haladását a folytonosan küzdő emberiség nem az optimizmusnak köszönheti. Hagyjuk ezt a jámbor, emésztő polgároknak, akik adójukat pontosan fizetik, s minden negyed elején példás buzgalommal beszedik a házbért.

TOLSZTOJ FŐMŰVE

MAGA A SZERZŐ történelmi korrajznak nevezte el a *Háború és béké*-t, de nem mint ilyen érdemli meg e nagy mű azt a díszes helyet, mely az elbeszélő irodalomban mindenkorra biztosítva van számára. Történelmi részletei nem nagy érdekűek az idegen olvasóra, mert nagyon is kiérzik belőlük az elfogult orosz, aki mintha csak azért írta volna ezt a nagy terjedelmű munkát, hogy bebizonyítsa, milyen kis ember volt I. Napóleon. Regénynek sem mondható a *Háború és béke*, mert nincs sem egységes szerkezete, sem igazi hőse, sem az események végtelen sokaságából kikerekíthető meséje. Az alakok roppant tömegéből a Bolkonszkij és Rosztov családok és egy Bezuhov Péter nevű sajátságos orosz típus válnak ki legélesebben, a hatalmas és megragadó részletek hosszú sorának megírására adván alkalmat Tolsztojnak. Mert részleteiben a *Háború és béke* csaknem páratlanul áll a modern elbeszélő irodalomban.

Melyik regényíró festett igazabb, drámaibb, változatosabb s ha úgy tetszik, mondjuk, naturalisztikusabb képet, mint amilyen Tolsztojnál a dúsgazdag öreg Bezuhov gróf halála. Mennyi élet e haldoklás leírásában! Megelevenedik előttünk az egész palota, folyosóin, előtermeiben az orvosokkal, a cselédséggel, a végrendeletről suttogó kapzsi rokonokkal, a ravasz, közönséges, kifent Vazul herceggel és a mindebből semmit sem értő, naiv, esetlen Péterrel, akit, mint egy kisgyereket, egy édeskés, szemforgató, kikopott hercegnő igazgat. Vannak-e Turgenyevnél üdébb, kedvesebb lapok, mint a Rosztov-ház fiatalságának: Szonjának, Rosztov Miklósnak, Drubeckoj Borisznak és a tizenhárom éves Natasának rajza! S mily édes álmokba ringatja a lelket az az otradnojei éjszaka, melyen Andrej herceg véletlenül tanúja lesz Natasa szeszélyes ábrándozásainak a nyitott ablaknál! A pszichológia mesterműve az öreg Bolkonszkij herceg; megrázó realizmusú Andrej herceg nejének halála gyermekágyban, épp akkor, midőn férje, aki a dicsőségért hagyta el családját, az austerlitzi csatában kapott sebéből kigyógyultan, de egyszersmind kiábrándultan, a nyugodt családi élet után vágyakozva visszatér. A francia naturalisták talán sohasem értek el oly megrázó hatást, mint Tolsztoj néhány lapon, midőn leírja, hogyan találkozik a borogyinói csatában halálosan megsebesült, tátongó sebével a rögtönzött tábori kórház véres és mosatlan boncolóasztalára fektetett Andrej herceg halálos ellenségével, a még nyomorultabb állapotban levő Kuragin Anatollal. Ez a Kuragin Anatol egy üresfejű, léha, hazug, jellemtelen, csinos piperkőc, akibe Natasa, Andrej herceg jegyese beleszeretett, úgyhogy csak véletlenül lehetett megakadályozni az elámított fiatal lánynak vele való szökését éj idején. Natasát később felvilágosítják, hogy Anatol egy becstelen, hazug ember és már nős, amit annyira szívére vesz, hogy mérgezési kísérletet követ el. Anatol, nem sikerülvén terve, elpárolog, s Andrej bosszúját szerencsésen kikerüli, míg végre a két férfiú, mint a boncasztalon fekvő sebesült, egymás mellé kerül. Andrej herceg akkor ismer Kuragin Anatolra, midőn ez siránkozó hangon kéri, hogy látni akarja a lábát, mire felmutatnak neki egy térden felül levágott lábszárat, melyről még a véres csizmát sem húzták le. Éppily hatalmas realizmus van abban a jelenetben, midőn a fogságba került Péter társait előtte lövöldözik agyon sorba.

Annál erősebb hatású ez a realizmus, mert az egész terjedelmes munkában nem találkozunk, csak egy némileg kiemelkedő alakkal, aki nem tartozik a felsőbb körökhöz, s ez Karatajev Platon paraszt, az orosz becsületesség, jószívűség, őszinteség típusa. Voltaképp ez is csak epizódalak, mert mindössze két-három fejezetben fordul elő, de egy megindító nagy szépségű jelenet megírására adott alkalmat Tolsztojnak, amidőn a francia fogságban levő s betegsége közben, menet közben elmaradozó Karatajev Platont egy francia katona lopva agyonlövi... Hát

Andrej herceg halála! Soha igazabban nem láttunk költői műben embert meghalni. Itt minden konvenció megszűnik, s Andrej herceg oly közönyös hangon mondja Máriának: „Köszönöm, hogy eljöttél!", mint ahogyan egy pohár vizet szoktunk megköszönni.

Sűrűn követik egymást a műben ezek a megragadó szépségű részletek, de csak mint többé-kevésbé önálló epizódok, anélkül, hogy elválaszthatatlanul összefüggnének az egésszel. A naturalisták minden eszköze, összes fogásai feltalálhatók ebben a munkában, s mégis Tolsztoj sohase kelt undort, visszatetszést, mint a naturalisták vajmi sokszor. A *Háború és béke* feltárja előttünk a háború minden kegyetlenségét és borzalmát, a sebesültek nyögését, a csatatéri halottak bűzét, fosztogatást, gyujtogatást, foglyok embertelen kivégzését, a tábori élet minden nyomorát és szennyét. Éjjeli tivornyákat, tolvaj katonatisztet, fosztogató kártyást, lehető élénk színekkel hosszan leírt operaelőadást, partivadászatokat, házasságtörést, párbajt, szaloni léhaságot, lázító parasztbutaságot, dorbézolást, a csillogó hónál szemünk előbb jobban csillogó álarcos játékot, titkos női bűnöket, nyomort és halált, piszkot és bűnt csodálatos gyorsasággal látunk elvonulni szemeink előtt, a tárgyilagosság egy egészen sajátos és új nemével előadva. Nem a naturalisták *impassibilité*-je ez, hanem valami egészen öntudatlan, naiv objektivitás. Tolsztoj a világot és az embert leírja úgy, ahogy van, anélkül, hogy bizonyos tartózkodó tudatosság vezetné, mely megakadályozná egyéni nézeteinek szabad nyilvánításaiban. A homéri naivitás egy neme ez, s nem emlékszünk, hogy találkoztunk volna vele más elbeszélőnél is.

Nézzük például azt a farkasvadászatot, melyet a szabadságon otthon levő Rosztov Miklós rendez. A naiv époszok terjedelmes leírásait, nyelvét, hasonlatait, színezését, hangját, levegőjét találjuk itt. Miklós lelkét egészen elfoglalja a fölvert farkas űzése, s imádkozik az Istenhez, hogy a farkas feléje jöjjön. Mikor a kutyák megragadják a fenevadat, a költő így ír: „Rosztov *életének legboldogabb percei* közé tartozott az, mikor látta a farkast vergődni e számtalan fej közt, amelyek majd szürke szőrét, majd megfeszült hátsó lábát, majd lihegő orrlyukait vagy a rémülettől meglapult füleit engedték látni." Mikor a farkas kisiklik, és a kutyák űzőbe veszik: „Miklós *rémülten* látta mind inkább csökkenni a távolságot köztük és a sűrűség közt, ahol a farkas biztosan megmenekülhet." S mikor csakugyan megmenekszik: „*Isten! Milyen szerencsétlenség! - kiáltá Miklós kétségbeesve.*" Úgy viseli magát Miklós, mintha élete boldogsága forogna kockán.

Mindezt azonban Tolsztoj nem az egyéni vélemény nyilvánításától tartózkodó ama fölénnyel teszi, melynek műneve *impassibilité*, s mesterei Stendhal, Flaubert és a Goncourt-ék; nem is az angol mesterek nagyon is szubjektív iróniájával, hanem teljes naivsággal és komolysággal. Soha naivabb elbeszélőt Tolsztojnál! Ily naiv módon jellemez is. Vegyük például Natasát, akit tizenhárom éves korától tizenöt éven át van alkalmunk kísérni. Ez a nő már tizenhárom éves korában szerelmes Drubeckoj Boriszba, azután belebolondul táncmesterébe, később egy Gyeniszov nevű, már idősecske katonatisztbe; még mint egészen fiatal leány, menyasszonya lesz az özveggyé vált Bolkonszkij Andrej hercegnek, de arasága közben lángra gyúlván Kuragin Anatol herceg, egy ostoba, hitvány, piperkőc iránt, visszaküldi a jegygyűrűt Andrej hercegnek, és csak a véletlen akadályozza meg, hogy meg nem szökik Anatollal. Megtudván, hogy Anatol nős és szerelmére különben is méltatlan, nagy megbánás vesz rajta erőt, s mérgezési kísérletet követ el. Midőn Andrej herceg halálosan megsebesülve véletlenül házukba kerül, nagy odaadással ápolja, s teljesen meg van törve és vigasztalhatatlan; de alig temetik el szegény Andrejt, ennek húgával, Mária hercegnővel már Bezuhov Péter gróf iránti szerelméről beszél. Péter később el is veszi Natasát, s *boldog* életük rajza zárja be a regényt.

Ez a Natasa szeszélyes és változékony, hiú és kacér, önző és élvvágyó. Már mint serdülő lány, folyvást unatkozik, s nem tudva mivel eltölteni idejét, képzelt munkák elvégzését parancsolja

meg a házi személyzetnek, mintha már asszony volna; egyszerre tud sírni és nevetni, tetszelgő és gúnyolódó, felületes és szenvedélyes, s ha vigaszra van szüksége, csak a tükörbe néz, hogy megbizonyosodjék szépségéről. S mégis, ez a leány igaz életet lehel; se nem rossz, se nem romlott; nő, amilyen sok van, s ment minden írói intenciótól. Minden más író, ha máshol nem, a mese fordulataiban éreztette volna velünk saját szubjektív véleményét Natasáról. Vagy ugyanazt a sorsot szánja neki, mint Tolsztoj, s akkor lépten-nyomon iparkodik tarka szövedékű lelki világában a jó tulajdonságokat erősebb színekkel kiemelni - vagy úgy vélekedik, hogy ily életű nő nem juthat a családi boldogság csöndes révébe, s akkor lelke szövetében a foltokat, a sötét színeket teszi uralkodóvá; vagyis, minden más szerzőtől vagy jobb, vagy rosszabb Natasát kaptunk volna, erkölcsi lényének megfelelő végsorssal. Tolsztoj utánozhatatlan tárgyilagossággal magát a természetet adja, s nem habozik a fentebb leírt Natasát boldog anyává tenni.

Nézzük most a mű két más kiemelkedő nőalakját: Mária hercegnőt és Szonját. Mind a kettő rokonszenvesebb, hibátlanabb, tisztább lelkű Natasánál, s mind a kettőnek élete merő szenvedés, megpróbáltatás és lemondás. Mária ugyan végre szintén boldog anyává lesz; de a szegény Szonját, a Szentírás „magtalan virágát", ahogy nevezik, a sors nem kárpótolja semmivel. Vénleány marad; első és egyetlen szerelme, Rosztov Miklós elveszi Máriát. Erre a Szonjára, aki Rosztovéknál nevelkedett mint rokon, s egész életében maga a hűség, jóság, szelídség és nemeslelkűség volt, ráillenek - mint Natasa mondja - a Szentírás szavai: „Aki gazdag, annak adatik; de aki szegény, attól elvétetik az is, amije van." A lemondásban gyakorolja magát, s szelíd arca csak akkor mosolyog, ha mások boldogságán örül.

Ilyen szomorú élete van Mária hercegnőnek, a *Háború és béke* legnemesebb nőalakjának is. Ez még hozzá rút is, s kénytelen tűrni különcködő atyja szeszélyeit, indulatoskodásait; látni, mint kérik meg a kezét számító világfiak, akik rútsága miatt ugyan majdnem undorodnak tőle, de mégis gazdag hozományra vadásznak. Az első ilyen léha uracsba, Kuragin Anatolba (ugyanabba, aki később Natasát akarta megszöktetni) még szerelmes is a tapasztalatlan Mária, bár fél őt szeretni. Midőn egyszer rajtakapja Anatolt, amint Bourrien kisasszonyt, a társalkodónőt ölelgeti, lemond róla, s atyjának - aki Anatolt, az igaz, ki nem állhatja - azt válaszolja, hogy nem megy hozzá nőül. Nem azért teszi ezt, mintha Anatolt megutálta volna, mióta megtudta, hogy a társalkodónőnek udvarol, hanem mert ártatlanságában azt hiszi, hogy Anatol szereti azt a nőt - hiszen megölelte! -, s ez őt viszont. Sőt annyira megy, hogy Bourrien kisasszonytól könnyezve bocsánatot kér, amiért útjában állt.

Ez a Mária a megtestesült tisztaság, ártatlanság és tapasztalatlanság. Atyja földrajzra, matematikára tanítja, szeszélyből lehetőleg megkeseríti az életét; bátyja is csak fél vállról veszi; tűr, lemond, nem érintkezik, csak babonás szegényeivel, imádkozik, és a vallás csodatevő balzsamában keres vigasztalást. Szeplőtelen, hótisztaságú lélek, s mégis oly mindennapinak látszik, mint akivel lépten-nyomon találkozunk az életben. Nem vezeti az eseményeket, még csak befolyással sincs rájuk; a költő nem teremt számára helyzeteket, hogy erénye méltón ragyoghasson; Mária mindvégig egy észre nem vett nő marad, aki bizony nem sok vizet zavar, s akiről a társaság nem beszél. S az olvasó érzi, hogy Tolsztoj valószínűleg öntudatlanul, minden célzatosság nélkül rajzolta így, mint ahogy minden célzatosság nélkül lett végre Miklós nejévé s maradt szegény Szonja „magtalan virág".

Az élet átlagos képét akarja nyújtani Tolsztoj. Elkerüli a kivételes helyzeteket, nem szedi szét, mint az analízis mesterei, az érzelmeket parányaikra, nem állít semmit élére, s nem megy a végletekig. Nem minden összekoccanásból lesz párbaj, nem minden civódás vezet szakadásra, nem minden kirúgás végzetes következményű, mint ahogy ezer villám közül legfeljebb tán egy sújt agyon embert. Így okoskodik Tolsztoj, s kényes helyzetekben úgy szövi a párbeszé-

det, hogy a válságos pillanatban, mikor valami erős fordulattól tartunk, hirtelen meglazítja a feszült húrt.

Andrej herceg táborba készül, s áldott állapotban levő neje, akit atyjához küld falura, panaszkodik Bezuhov Péter jelenlétében, hogy férje elhanyagolja, hogy minden sajnálkozás nélkül hagyja bizonytalan sorsára, s megy maga is bizonytalan sors elé. Andrej herceg, bár ingerült és türelmetlen, egyetlen szóval felel. Ezt a szót: „Liza!", neje nevét ismétli többször egymás után; ezzel küldi őt ki szobájából. A vihar ki nem tör.

Más példa a következő heves párbeszéd Dologhov, egy merész kalandor s degradált katona és tábornoka közt, tábori szemle alkalmával. A tábornok rárivall Dologhovra: „- Hol a lábad, hol a lábad? - Dologhov lassan visszahúzta a lábát, s élénk, merész tekintetét a tábornokra szögezte. - Mire való ez a szabálytalan felöltő? Le vele! Őrmester, vetkőztessétek le ezt az embert. - Tábornok úr - válaszolt Dologhov közbevágva -, nekem kötelességem a vett parancsokat teljesíteni, de nem tartozom tűrni a... - Egy szót se, midőn a sorban áll, egy szót se! - Nem vagyok köteles - folytatá Dologhov fennhangon - bántalmakat tűrni... - És a parancsnok és a közkatona szemei találkoztak. A tábornok vállövét ingerülten ráncigálva elhallgatott. - Öltözzék át - mondá neki. - *S félrefordult*."

Így fordult félre az író is, mikor egy helyzet válságos pontig ér. Legérdekesebb példa a Rosztov Miklós és a tolvaj Tyeljanyin hadnagy közti párbeszéd, melyet csak azért nem idézünk szó szerint, mert nagyon hosszú. Miklós fölkeresi Tyeljanyint, aki Gyeniszovtól pénzt lopott. Kérdőre vonja őt, s ez elsápadásával, zavart magaviseletével s kérésével, hogy ne tegye őt Miklós tönkre, elárulja, hogy ő a tolvaj. Az ellopott erszény már Miklós kezében van, mikor erkölcsi oktatást kezd adni a hadnagynak. Tyeljanyin erre felfortyan, támad s úgy viselkedik, hogy Miklós bántalmazástól tart. Visszadobja neki az erszényt azzal a kiáltással, hogy ne nyúljon hozzá, és sietve távozik.

Még egy példa a tábori életből. Andrej herceg találkozik egy tiszttel, aki a visszavonulásnál egy katonaorvos nejének a kocsiját nem akarja előremenni hagyni.

„- Hagyja előremenni azt a kocsit, nem látja, hogy asszony ül benne? - szólt Andrej herceg a tiszthez. Ez ránézett, de nem felelt, hanem a kocsisra kiáltott: - Ó, igen, majd éppen előre hagylak menni!... Hátra, barom! - Mondtam már, hogy hagyja előremenni - mondta Andrej herceg. - Hát te ki vagy? - kérdé a tiszt magánkívül, s a *te* szót erősen hangsúlyozta. - Te vagy itt a parancsnok? Én vagyok a parancsnok, nem pedig te, értetted?... És te amott, hallod-e, hátrább, mert palancsintává lapítlak! - kiáltá, ismételvén e kifejezést, mely kétségkívül nagyon tetszett neki. - Jól odavágtak a kis hadsegédnek! - mondá egy hang a tömegből. - A tiszt elérte a düh paroxizmusának azt a fokát, mely megfosztja az embereket tetteik öntudatától. Andrej herceg egy percig érezte, hogy közbelépése határos a nevetséggel, amitől legjobban félt a világon; de szenvedélye felülkerekedett; rajta is erőt vett a düh: odalépett a tiszt elé, felemelte a korbácsát, és minden szót megnyomva mondá: - Engedje előremenni! - A tiszt egy bosszús mozdulatot tett, és *sietett eltávozni*. - Mindig ezek a törzskari tisztek az okai a rendetlenségnek és minden zűrzavarnak - dörmögé. - *No, hát tessék, tegyen, amit akar!*"

Valóban ez a mindennapi, a közönséges élet, mindennapi, közönséges embereivel s nem a kivételes helyzetek és szenvedélyek rajza. Egészen sajátságos ösztön az, mely megóvja Tolsztojt, hogy a szenvedélyek rajzánál túlmenjen az átlagos, a középmértéken. Balzac vagy a vele rokon Kemény Zsigmond, Dosztojevszkij vagy Zola a rendes mértéket meghaladó, túltengő szenvedélyű embereit itt hiába keresnők. Pedig főalakjai közt többen élénk véralkatúak, de kitöréseik csak pillanatnyi heves rángásokban nyilvánulnak. Valódi tárcaregénystílben minden semmiségért rémültek, halálsápadtak, fülig pirulnak, ajkaikba harapnak,

zokognak stb. Úgy tetszik, mintha villamosság rángatná őket. Egy pillanat, s arcuk eltorzul a nagy izgalomtól; egy másik pillanat, s apátiába esnek. A szláv szilajság, puhaság s petyhüdtség e sajátos vegyüléke még Turgenyevnél se látható ily tisztán.

Az alakok babonával kevert vallásos hajlamai szintén hamisítatlan szláv eredetükre vallanak. Sejtelmes világ ez, melyben az események, legalább a fontosabbak, titokszerűen előrevetik árnyékukat. Nagy nyomorúság, halálos veszedelem megmagyarázhatatlan szorongásban előre nyilatkozik; minden nagy örömet, nagy bút szimbólum előz meg. A csata előtt fürdő katonák meztelen húsa az ágyútöltelék; Andrej herceg lázálma az austerlitzi csatasíkon felismerése az emberi hiúságnak és kicsinyességnek. Péter még mesterségesen is táplálja babonás hitét, s kártyavető cigányasszonyhoz méltón hozza ki, hogy ő lesz Napóleon megbuktatója. Ez is szimbólum: az élettel való megbékülés szimbóluma. Ilyen világ vesz körül az egész műben. Sajátságos fatalizmus, mely megbénítja a cselekvést, s a jövőről gondolkozva, tétlenségre kárhoztat a jelenben; kicsapongó képzelet és fáradt akarat; mámoros kedv, mely meggátolja az egyenes járást; robbanó indulatok, melyek után a lélek visszaesik tétlenségébe; időszaki fellobbanások, egyszóval: orosz jellemek.

De a történelmi érzék fogyatékos Tolsztojban, s ez a *Háború és béké*-nek, mint „történelmi korrajz"-nak fő hibája. Hogy Napóleont Tolsztoj, mint jó orosz, gyűlöli: értjük; hogy elfogult vele szemben: nem lep meg; csak gyönge érvelése, kritikájának felületessége bosszantó. Tolsztoj, a hazafi, oly száraz, lapos és homályos, hogy szinte hajlandók vagyunk kételkedni őszinteségében, azt tartva, hogy lendület és lelkesedés együtt járnak. Az oroszok vereségeit magyarázza ugyan, de meg nem magyarázza, se javukra, se rovásukra. S ahogyan Kutuzovot igyekszik tisztára mosni, arra a teljesen elfogulatlan olvasó, aki soha semmit se hallott Kutuzov viselt dolgairól, akinél tehát a lelkes védő nem talál semmi akadályt, nem mondhat egyebet, mint: „Lehet, hogy igaza van, lehet, hogy nincs." Érdeklődni nem fog Kutuzov iránt, s nem áll pártjára.

Az egyéni nagyság megítélésében igazi nihilizmust árul el Tolsztoj. Így okoskodik: „Az állítólagos nagy emberek csupán a történelem fejezeteinek címlapjai: nevüket adják az eseményeknek, anélkül, hogy azokkal csak annyi összefüggésben állnának, mint a címlapok. Állítólagos szabad akaratuk egyetlen cselekvénye sem önkéntes cselekvény, hanem már a priori összefügg a történelem és az emberiség fejlődésével, és a helye öröktől fogva ki van jelölve. „Metafizikai erejű és szépségű elmélkedés ez, melyre Tolsztoj ismételve visszatér, de gyanakszunk, csak azért, hogy Napóleon kis voltának a konklúziójára jusson. Hogy Napóleon is csak címlap volt? Az ám; de oly munkának a címlapja, amelyben az austerlitzi és a borogyinói csaták vannak vérbetűkkel megírva; persze, Moszkva égése is.

A korfestés, a színezés heve, ereje, élénksége nem éri el ama véres és nagy időket, amelyeken minket Tolsztoj végigvezet. Művében megtaláljuk az austerlitzi és borogyinói csaták leírását (az előbbi, mint mondják, Stendhal mintája után készült) és Moszkva égését. Világtörténelmi nagy események ezek, s a géniusz bátorsága kell hozzá, hogy szépíró leírásukba fogjon. Tolsztoj, akit hangulatai vezetnek, hamar megunja a leírásokat, nem sok színnel rendelkezik, s egyáltalán mentül kevesebb van benne a festőből. Ezért csatafestései Flaubert régi Karthágója vagy Manzoni pestise mellett bágyadtak, hézagosak, élettelenek. Tolsztoj csak lelkeket, érzelmeket tud leírni s ezeket is csak a mindennapi élet keretében; de itt aztán versenytárs nélkül áll, mint utánozhatatlan elbeszélése, a *Családi boldogság*, vagy a *Háború és béke* epilógjának az a része, mely éppúgy, mint az az elbeszélés, a családi boldogság kis hullámokat verő folyását festi. Mihelyt e csöndes érzelmi világból kilép, láthatólag nehezére esik a járás, minden mozdulata szögletes s támaszt keres. Goncourt méltán állította, hogy a Dologhov és Péter közti párbaj a Renée Mauperin-beli híres párbaj után készült.

Annál inkább sajnálható, hogy Tolsztoj csupa hazafiaskodásból ilyen nem az ő tehetségének való „történelmi korrajzot" írt, s a műve idejében lezajlott nagy eseményeket nem vette tisztán csak hátterül; mert a tábori élet zaja, a katonák vonulása, a lőporfüst és ágyúdörgés elrejtik előttünk a művön áthúzódó szép etikai eszmét: az emberek megtisztuló folyamatának rajzát.

Mert nyilvánvaló, hogy Tolsztojnak a *Háború és béké*-ben ez volt a célja. Natasa rejtélyes alakját például csakis e magyarázó kulcs segélyével vagyunk képesek megérteni. Elsősorban azonban a férfiak, különösen Andrej herceg és Bezuhov Péter képviselik ezt az eszmét. Bolkonszkij herceg a mű elején dicsvágytól űzött fiatalember, aki elhagyja otthonát, családját, várandós állapotban levő nejét, s elindul harcra, háborúba „hírvirágot szedni gyöngyös koszorúba". Maga így nyilatkozik: „A halál, a sebek, családom elvesztése, mindez el nem rémít, és bármily kedvesek előttem azok a lények, akiket szeretek, az atyám, a húgom, a nőm, és bármily sajátneműnek tűnjék ez fel, odaadnám valamennyit egy percnyi dicsőségért, diadalért és *amaz emberek szeretetéért, akiket nem ismerek és nem fogok ismerni soha*." De mikor a csatatéren sebesülten fekszik, s elhagyatva, tehetetlenül, félig eszméletlen állapotban bámulja a világhírű austerlitzi csatatérre mosolygó kék eget, mikor tapasztalja, hogy Napóleon is csak olyan közönséges ember, mint bárki más, egyszerre kialszik benne a dicsvágy, s felgyógyulva siet övéihez. Későn érkezik; nejét haldokolva találja gyermekágyban. Liza elvesztése teljessé teszi átalakulását. Ettől kezdve nem a dicsőségnek, hanem a hasznosságnak él. Jobbágyaival törődik, s harcba is csak azért megy újra, hogy hazájának szolgáljon, hogy tegyen valamit. És megsebesül másodszor is. Látja, átszenvedi a háború minden iszonyát, miután már előbb tapasztalta volt, hogy az a béke is, melyet mindennapi életnek nevezünk, a leggonoszabb háborúnál nem jobb, s lassanként megérti a nagy titkot, hogyan kell az életet megértve, a halállal kibékülni. Mintha csak a buddhisták tanát hallanók: „Ha a szív minden köteléke szétszakad, a halandó halhatatlanná lesz."

Péter másfelől indul, de Andrejjal egy célhoz ér, s ez a magábaszállás: kivetkőzés mindabból, ami az egyéniséget meghamisítja. Pályája dorbézolások, érzéki gyönyörök között indul. Az érzékiség ragadja egy hozzá méltatlan nő bűvkörébe; párbajba keveredik miatta, menekülni kénytelen; ez megtisztulásának első állomása. Elfordul a konvencionális, léha nagyvilági élettől, s szabadkőművessé lesz. A szabadkőművességben hiszi feltalálni azokat az erényeket, amelyekre törekszik: a türelmet, a felebaráti szeretetet és a mértékletességet. Tolsztoj sok teret szentel a szabadkőművesség szelleme, szertartásai, szokásai leírására, mely azonban száraz, költőietlen, homályos és mindenekfölött unalmas. Nem csuda, hogy a szegény Péter sehogy se találja fel magát ebben a zavart, kabalisztikus világban, s miután jobbágyai felszabadításával tett kísérletei nem sikerültek, s tapasztalta, hogy testvérei vizet prédikálnak és bort isznak: elérkezik megtisztulásának második állomásához. Ő is tenni, hatni akar, de kevesebb erély és tetterő lévén benne, mint Andrej hercegben, fantasztikus terveket sző, s a fatalizmus árjába veti magát. Így kerül francia hadifogságba, s e harmadik állomáson válik megtisztulása teljessé. A gondtalan élethez, henye dőzsöléshez szokott Péter a nélkülözések, bajok és veszedelmek egész sorozatát állja ki. Piszkos környezetben, ronda helyeken lakik és hál; koplal és fázik; szennyesen és mezítláb gyalogol a franciákkal; haditörvényszék elé kerül, s hajszálon múlik, hogy nem lövik főbe; megférgesedik, álmatlan éjszakákat tölt, és - csodálatos! - mégis jól érzi magát: kezdi becsülni az életet s ami jót az élet ád. Andrej herceg kibékül a halállal; Péter kibékül az élettel. A célnál mindkettő nyugodt és megelégedett, mint aki hosszas háború után elérte a békét. Tolsztoj szelleme abban különbözik a többi pesszimistáétól, hogy kiengesztel, kibékít. Neki a föld se nem pokol, se nem mennyország, hanem tisztítóhely, mely szenvedések közt vezet a lélek nyugalmához. Így érthető meg Natasa is. Neki is sokat kell szenvednie, hogy jó feleség és szerető anya váljék belőle. És Mária hercegnő se jut ingyen családi boldogságához. Ő is megvezekel rútságáért. Csak a szegény

Szonja, aki rokonainál, Rosztovéknál tölti szenvedések és örömök nélkül napjait, egyetlen álmának, Miklós iránti szerelmének élve, változatlan egyhangúságban, mindig egyforma lelkiállapotban - csak Szonja nem megy át a megtisztulás e folyamatán: „magtalan virág" marad, oly életet élve, ahogy a katolikus vallás a „limbos infantum"-ot képzeli.

Tolsztoj sokféleképp magyarázza személyeinek hangulatát, eszmejárását, cselekedeteit, lelkiállapotát, de magyarázatai ritkán világosítanak fel. Ha például valamely kedélyhullámzást ír le, rendesen figyelmeztet, hogy ez az érzelem nem az, aminek látszik, hanem *valami egyéb*. Ez a *valami egyéb* kedvenc frázisa; de hogy mi ez a valami egyéb, nem tudjuk meg. Ott értjük őt legjobban, ahol öntudatlanul jár el s elfelejt magyarázni. Mennyi zagyva, egészen köznapi okoskodást hallunk Isten létéről! Mihelyt magyarázza őt, elveszti szemei elől. Pedig ami Tolsztojt élteti, ami szellemének erőt, ihletet ád, az a hit. Nem a dogmatikus hit, hanem azok a homályos, leküzdhetetlen érzelmek, azok az apokaliptikus látományok, melyek az első próféták lelkét járták át. Még a fanatizmus se hiányzik belőle, s már a *Háború és béké*-ben fölmerül az a Tolsztoj, aki később szánt és vet és cipőt foldoz. Ez az a vonás Tolsztoj egyéniségében, mely elüt nemcsak minden modern realizmustól, hanem egyáltalán minden újkori költészettől. Néha az új, a jövő költészet előhírnökét sejtjük benne. Aligha lesz ugyan a jövő poézis atyja, mint Goethe az összes modern irodalomé, hanem előhírnöke, amilyen előhírnöke volt a keresztény erkölcsnek Virgil.

Míg Zola az anarchizmus apostola, s azt tartja, hogy a munka átok, a szegénység lealjasít, és a szenvedés csak démoni vonásainkat fejleszti: Tolsztoj azt hirdeti, hogy egyedül a munka az, ami távol képes tartani a henye gondolatokat, melyek az életet kellemetlenné, sőt kínossá teszik; hogy a szenvedés a legjobb edzőszer a viszontagságok ellen, s hogy a szegénységnél semmi se tanít jobban amaz erények gyakorlására, melyek e szóban foglaltatnak: felebaráti szeretet.

Ez csakugyan egészen új költészet: az evangéliumok költészete. Sokszor elementáris erejű; maga a természet szól itt hozzánk, mint a bibliában. Mindez azonban gyakran a művészet rovására megy. Tolsztoj nem törődik a művészettel, mihelyt egy etikai kérdés foglalkoztatja. Ha annyi művészet volna benne, amennyi prófétai ihletet sugároz: ő volna az újkor legnagyobb költője. Turgenyev így is Oroszország legelső írójának mondhatta őt; mi azonban, akik az ő (Turgenyev) műveit is ösmerjük, csak a még mindig igen díszes második helyre tesszük a *Háború és béke* nagy erkölcsű íróját.